Finska kriget 1808-1809

Förord till den elektroniska utgåvan

Vår digitala utgåva fotograferades av under oktober-2005. Stort tack till Jan-Inge Fransson som lånade oss boken.

Illustrationerna skannades av Joakim under oktober 2009. Boken de skannades från lånades på Halmstad Bibliotek. Återstår planscherna, då de inte går att skanna utan att boken delas.

FINLAND UNDER SJUTTONHUNDRATALET.

Sextonhundratalet hade med ovanlig hastighet utvidgat Sveriges maktställning och förskaffat det ett visst inflytande på Europas angelägenheter, och hand i hand därmed hade, naturligt nog, gått utvidgningen af dess besittningar, hvilka allt mera sträfvade att omsluta Östersjön och att befästa Sveriges välde på detta haf. Hvarken folkmängd eller penningtillgångar motsvarade emellertid denna betydande maktställning, och klarsynta andar spårade redan under Karl XI:s tid svårigheterna i dess bibehållande, svårigheter, som kunde hållas fjärran endast genom en ovanlig klokhet och fasthet i styrelsen, sådan som utmärkte senare delen af Karl XI:s regering.

Att Sveriges alla grannar sökte tillfälle att återtaga förlorade besittningar och ändra jämviktsläget var en gifven sak, och farligast af dessa grannar blef moskoviten, sedan tsar Peter tagit i sina starka händer ledningen af det ryska rikets angelägenheter och beslutit att från dess asiatiska ståndpunkt införa detta rike i europeiska former. Ryssland hade också lidit mest af Sveriges i själfva verket nödtvungna utvidgningsbegär; det hade blifvit fullständigt afskildt från Östersjön; det måste för att kunna fritt andas öppna sig väg dit. Under sådana förhållanden var Sveriges ställning vansklig; förmådde det icke ännu mera utbreda och befästa sitt välde, så kunde detta icke längre bibehållas, och hade Ryssland en gång fått säkert fotfäste vid Östersjön och förvärfvat en betydande maktställning, skulle Sverige med sina ringa tillgångar icke vara i stånd att i längden bibehålla några besittningar på andra sidan Östersjön, icke ens Finland. Finlands förlust måste följaktligen betraktas såsom en historisk eller, om man så vill, en geografisk nödvändighet, fastän det dröjde omkring ett hundra år, innan den gick i uppfyllelse. Under hela sjuttonhundratalet pågick kampen om Finland, och trots svenska konungars och styrande mäns stundom ådagalagda likgiltighet för denna del af gamla Sverige, offrade de vänfasta och ihärdiga finnarna

lif och välfärd för att ända in i det sista hålla sig kvar under det svenska väldet. Det hundraåriga lösslitningsarbetet kunde emellertid icke undgå att i någon mån utöfva inflytande på händelserna 1808, hvadan det för att fullständigt kunna uppfatta dessa är nödvändigt att, om än i allra största korthet, kasta en blick på sjuttonhundratalets Finland.

Finlands första och största pröfning började kort efter det den unge och självkloke envåldskonungen Karl XII kastat sitt land in i krigsföretag, hvilkas vidd mänskligt öga icke kunde skönja, eller åtminstone visade ifrån sig

alla tillbud om fred, en fred, som det efter flera års hungersnöd lidande landet så väl hade behöft. Visserligen berörde kriget ännu icke på länge Finlands landamären, men Finlands kraft utsögs under gagnlöst försvar af Östersjöprovinserna, hvilka utan enhetlig ledning icke kunde med egna medel försvaras mot tsarens öfvermakt, och hvilka gingo förlorade den ena efter den andra, under det konungen förbrukade Sveriges krafter i kampen mot konung August. Förkänningar af det, som komma skulle, hade dock icke saknats; förlusten af Nöteborg och Nyenskans, S:t Petersburgs anläggning och det fåfänga anfallet mot Viborg 1706 jämte fiendens vilda framfart i de af honom eröfrade landsdelarna söder om Finska viken talade ett ganska tydligt språk. När sedan Karl XII:s och Sveriges makt och anseende gått i kvaf genom Poltavaslaget, när Finlands förmur fallit och fienden öfver Viborgs mera än fyra århundraden gamla fäste inträngde i landet, då förmådde den ringa återstod af stridbara män, som det redan långvariga kriget kvarlämnat, utmattade, utan hjälp från moderlandet, hvilket måste anstränga sig för sitt eget försvar, och vanligen under tvifvelaktig ledning, icke motstå böljslagen österifrån, och under loppet af 1713 föll hela södra Finland med dess hufvudstad i fiendens händer. Och efter den förtviflans kamp, som general K. M. Armfelt mot öfvermakten utkämpade vid Storkyro den 19 februari 1714, öfversvämmade ryssarna äfven norra Finland. Såsom en ödets ironi fördes den sista återstoden af Finlands stridskrafter 1718 på eröfringståg mot Norge, och hvem har icke gripits af djupaste deltagande vid skildringen af de armfeltska karolinernas undergång i fjällen!

Hvad det arma Finland fick lida under kriget och under de åtta långa år, ryssarna höllo landet besatt, därom torde ingen under nu varande förhållanden lefvande kunna göra sig ens en svag föreställning. »Förbindelsen med moderlandet i väster var afbruten. Frukterna af seklers arbete såväl på den materiella odlingens som den andliga bildningens fält voro bortsopade, och ett nästan fullständigt barbari hade trädt i stället. Landets befolkning var skingrad på olika håll; en del lefde i träldom i Ryssland; andra hade flytt till Sverige, och de, som förblifvit i hembygden, voro underkastade segrarens alla nycker.»*Schybergson:* Finlands historia II, sid. 39. Samma arbete uppgifver Finlands befolkning år 1723 till 275-300 tusen eller 84 procent af befolkningens storlek före kriget. Men intet lidande är så stort, att icke

tröst kan komma, och otroligt snart repade landet sig, sedan fred och lugn inträdt och regeringen med all kraft grep sig an med ordnandet af förhållandena i Finland. Efter två årtionden af arbete och sträfvan hade landet återvunnit krafter, men då tändes åter krigets låga, denna gång af ett härsklystet politiskt parti, och Finland gjordes till skådeplats för ett nytt krig.

Undersökningen af alla de medel, konstgrepp och mutor, som hattpartiet använde för att genom uppeggande af folkets krigiska lidelser och hämndbegär komma sig upp till makten, faller utom området för denna öfversikt. Den politiska blindhet, den brist på förutseende, med hvilken partiet begagnade sig af sin seger och lättsinnigt kastade landet i ett krig, utan att det ägde medel till dess förande, visar, huru lätt historiens lärdomar glömmas. Utförandet blef också inledningen värdigt. Lika djärfva och stolordiga, som det ledande partiets män voro, när det gällde att från riddarhusbänkarna föra hären fram till Rysslands nya hufvudstad, omstörta dess tron och återförvärfva alla förlorade landsdelar, lika tveksamma och försagda voro samma män, när de stodo inför uppgiften att omsätta de stora orden i handling. Sålunda blef af 1741 års fälttåg intet, sedan generalen frih. K. H. Wrangel utsatt sin svaga styrka för nederlaget vid Villmanstrand, och öfvergeneralen grefve C. E. Lewenhaupt afbröt sitt genom snödrifvorna företagna tåg mot den ryska hufvudstaden, just när dess följder och medlet att vinna krigsändamålet, kejsarinnan Elisabets tronbestigning, inträffade. Men ännu ömkligare blef 1742 års fälttåg med det förhastade uppgifvandet af Fredrikshamn, den brådstörtade tillbakagången bakom Kymmeneälf, det nästan om en kapplänning vittnande växelvisa återtåget af hären och flottan samt slutligen efter två månaders fälttåg den nesliga dagtingan af hela hären vid Helsingfors (den 24 augusti) inför en icke synnerligen öfverlägsen fiende.

Hela detta sorgligt ryktbara fälttåg ådagalägger den ynkedom, som oaktadt skrytet och själföfverskattningen från riksdagarna banat sig väg till krigsskådeplatsen, och den dåliga anda, som frihetstidens statsskick och sjunkande moraliska uppfattning redan beredt insteg bland befälet.

För Finland blefvo krigets följder nya pröfningar och en ny fientlig påhälsning om ock af ett helt annat slag än de närmast föregående, ty nu funno inkräktarna det till och med öfverensstämmande med sin fördel att söka bibehålla välståndet i ett land, på hvilket de icke kunde underlåta att kasta sina blickar. Ganska betecknande i detta afseende är kejsarinnan Elisabets den 18 mars 1742 utfärdade »manifest» till Finlands invånare, hvari hon framhåller den svenska styrelsens orättrådighet, när den framkallade kriget, och hennes egen åstundan att lefva i fred och vänskap med sina grannar. Som Finlands invånare i främsta rummet måste utstå krigets lidanden, kunde de icke vara delaktiga i dess uppkomst utan hade allt skäl att önska dess snara slut. Hon erinrade dem därför om, hvad som kunde lända till deras lands nytta och båtnad, uppmanade dem att icke understödja svenskarna i deraskrigsrörelser utan visa fredliga afsikter, i hvilken händelse de icke skulle lida någon skada utan förblifva i lugn och trygg besittning af gods och egendom. Ville finnarna för att undgå faran af ett framtida, fördärfbringande krig lösgöra sig från Sveriges välde, skulle hon hjälpa dem att såsom ett fritt och af ingendera grannen beroende land komma i åtnjutande af en egen, af invånarna själfva upprättad regeringsform med alla de rättigheter, som de kunde åstunda, och vore hon villig att med trupper understödja dem, så mycket de önskade, men vägrade de gå kejsarinnans välvilja till mötes, skulle hon nödgas låta förhärja Finland med eld och svärd. Lika betecknande är, att detta manifest ännu icke fann någon jordmån utan med förakt afvisades allestädes i Finland. Härtill verkade visserligen å ena sidan den ringa tilltro, man hade till ryska löften, men å den andra och ännu mera de band, som trots lättsinnet höllo Finland kvar vid det svenska stamlandet. Och trots de stora orden brukade kejsarinnan hvarken eld eller svärd, utan hennes öfverbefälhafvare nöjde sig med att förklara, att de af befolkningen, som höllo sig lugna och stilla, icke skulle lida någon, skada, och att de, som ville »begifva sig under rysk protection», skulle erhålla skyddsbref, något, hvaraf naturligt nog många i östra Finland begagnade sig.

Stort mera än ett år varade emellertid icke det fientliga besittningstagandet af landet, ty sedan svenska riksdagen utkorat en tronföljare efter kejsarinnans önskan, skänkte hon Sverige fred på bättre villkor, än det någonsin kunnat hoppas, och nu inträdde åter en tid af fredlig förkofran för Finland.

Under den tid partierna ursinnigt bekämpade hvarandra vid riksdagarna i Stockholm och genom sin besticklighet öppnade vägen för utländskt och särskildt för ryskt inflytande på statens angelägenheter, ökades välståndet år för år i Finland, så att folkmängden inom dess, visserligen något indragna landamären år 1772 stigit till 578 tusen personer. Jordbruket, landets hufvudnäring, gick säkert framåt, i samma mån storskiftet fullbordades; landets naturliga industrigrenar utvecklades, och allt flera fabriker anlades, och sedan Gustaf III brutit tvedräkten och återgifvit svenska staten åt sig själf, gick Finlands förkofran än vidare framåt. De allt för stora länen delades, Vasa hofrätt inrättades, de bojor, som kväfvande tryckt sjöhandeln, borttogos, städer byggdes, vägar brötos genom ödemarken, och vattendragen upprensades. Och under hela denna tid deltogo Finlands invånare med samma lif som det öfriga Sveriges i de gemensamma politiska och vetenskapliga sträfvandena, och de försök, som under 1780-talet gjordes af den om sitt fosterland förut så förtjänte men nu med konung och förhållanden missnöjde samt på sin begäran från svensk tjänst afskedade öfversten Göran Magnus Sprengtporten och af dennes handtlangare major J. A. Jägerhorn för att med begagnande af adelsmännens missnöje med konungen verka för Finlands själfständighet i enlighet med grundtanken i kejsarinnan Elisabets manifest, blefvo ganska kraftlösa och fruktades på intet sätt af konungen, för hvilken de icke voro någon hemlighet.

Augustin Ehrensvärd. Efter ett porträtt af O. Arenius på Gripsholm.

Oaktadt krigshot österifrån förnams så väl under frihetstiden som än mer omedelbart efter dess slut, och oaktadt finska trupper kallades ut för att bekriga Fredrik II i Preussen, riktade det nära halfsekellånga fredstillståndet i Finland tankarna hufvudsakligen på den fredliga utvecklingen, men plötsligt väcktes finnarna ur sin ro. Nu slog man åter på krigstrumman och gick att utmana grannen i öster, visserligen icke med samma öfverspända själftillit som förra gången men dock föga mindre lättsinnigt. Sant är väl, att ryska regeringen, som icke utan missnöje kunde se den förändring, hvilken Gustaf III genomfört i sitt lands statsskick, enligt sin

vana bedref stämplingar i Sverige, där dess sändebud stod i oafbruten förbindelse med alla missnöjda, och att

sålunda ständig fara hotade från Ryssland, och lika sant är också, att den senast utstakade gränsen mot Ryssland icke erbjöd någon säkerhet, samt att tanken på att återvinna de förlorade landsdelarna nu liksom femtio år tidigare nog kunde vara nationelt berättigad, men dessa skäl voro icke tillräckligt tungt vägande att kasta landet i krig med en så mäktig granne, äfven om dennes hufvudkrafter för tillfället voro upptagna vid gränsen mot Turkiet. Dessutom hade man nu lika litet som förra gången beräknat krigsmedlen, hvarken de numerära eller de finansiella — man litade på förbund, hvilka man icke gaf sig tid att afsluta och man räknade på subsidier, hvilka man aldrig fick — och, hvad värre var, man hade icke mäktat rycka upp hären ur det förfall, i hvilket den råkat under frihetstiden, och man hade icke tagit hänsyn till den upplösning af all tukt och all krigaranda som frihetstidens självsvåldiga riksdagslif ingjutit i officerskåren. Då nu härtill kom, att den politiska anledningen till kriget knappast vägde så mycket som konungens personliga längtan att genom krigarbragder upprätta sitt genom motgångar i det inre sjunkna anseende, och att på samma gång genom ett ärofullt fälttåg, som förde Sverige tillbaka inom dess eller åtminstone inom Finlands gamla gränser, förena den missnöjda adeln kring sin person, så kan man förstå, att utsikterna till en lycklig utgång i självfva verket icke voro synnerligen stora.

Utförandet skulle också blifva inledningen värdigt. Oaktadt förhållandena vid krigets utbrott voro ovanligt gynnsamma för svenskarna, i det dessa lyckats samla den starkaste härsmakt, som Finland någonsin skådat, under det Rysslands hufvudstad endast skyddades af något mera än ett tiotusental man, gick hela anfallsplanen snöpligt i kvaf. Sedan svenska flottan efter slaget vid Högland (den 17 juli 1788) såg sig föranlåten att draga sig tillbaka till Sveaborg, måste hvarje tanke på den afsedda landstigningen i Ingermanland och framryckningen mot S:t Petersburg uppgifvas. Men icke ens den vida anspråkslösare planen att genom anfall från land- och sjösidan bemäktiga sig den illa försedda fästningen Fredrikshamn fullföljdes på grund af konungens oförmåga att leda krigsföretag. Då man sålunda kommit af sig vid självfva ingången, då brist på förnödenheter satte härens tillvaro på spel, då den tidsvinst, som skänktes fienden, icke bådade godt för framtiden, och då alltid »fåfäng gå lärer mycket ondt», så fick det adliga missnöjet tillfälle att göra sig gällande, och afvogheten mot konungen, bekymren för framtiden och Jägerhorns och hans få anhängares självständighetsplaner i förening med den från frihetstiden fortlefvande självrådiga andan åstadkommo de förrädiska stämplingar och underhandlingar med fienden, som gått till eftervärlden under benämningen Anjalaförbundet. Då konungen nu icke förstod att genom beslutsam handling och framryckning mot fienden Förbises må dock härvid icke, att man lefde i en tid, då afgörande krigshändelser voro sällsynta undantag. Det öfverensstämde fullkomligt med tidens sed att i stället för att söka strid med den underlägsne fienden och exempelvis taga i besittning det viktiga passet vid Viborg man inskränkte fälttågets mål till intagande af de obetydliga fästningarna Fredrikshamn och Nyslott, och att man afstod äfven därifrån, när man icke ägde nog beslutsamhet att fullfölja detta underordnade mål. Att man icke tillgodosett härens behof för en framryckning till Viborg är äfven ganska betecknande. kväfva

den upproriska rörelsen utan lät hären fortfarande blifva overksam och begagnade Danmarks krigsförklaring såsom medel att draga sig själf ur spelet, och då hans efterträdare i befälet, hertig Karl, halft om halft lyssnade till de upproriska, utrymde ställningen vid Högfors — den enda punkt svenskarna innehade på ryskt område — och inlät sig i underhandlingar, som från fiendens sida aldrig voro allvarligt menade, så kan det icke förvåna, att vinsten af årets fälttåg blef ingen.

Sedan båda parterna enligt vanan i vinterkvarter inväntat vårens ankomst, och sedan betydliga ansträngningar gjorts på båda sidor att uppbringa styrkan och tillgodose truppernas behof, öppnades 1789 års fälttåg af ryssarna. Konungen inträffade nu själf på krigsskådeplatsen, men intet mål uppställdes för den svenska hären, utan den uppträdde splittrad i många små delar utefter hela gränsen, och de ringa framgångar, som vunnos än af ena parten, än af den andra, saknade all betydelse. Skärgårdsflottan måste efter första slaget vid Svensksund (den 24 aug.) lämna krigsskådeplatsen, som stora flottan icke ens kunde beträda. Konungen blef genom detta grundligt utledsen på kriget och önskade dess slut. Emellertid gingo båda flottorna, betydligt förstärkta, ut på våren 1790, och konungen föredrog nu att leda dem (till lands inträffade fortfarande intet af vikt). Genom sin obetänksamma framryckning in i Viborgska viken hade han så när fört flottan i fördärfvet, men genom den därefter vunna segern vid Svensksund (den 9 juli) blef det honom möjligt att erhålla fred utan landafträdelse, om också utan vinst.

Utan allt för stor materiel skada hade Finland kommit ifrån detta krig, och endast sydligaste delen af Savolaks hade för en helt kort tid blifvit utsatt för fientlig påhälsning. Finlands framåtskridande kunde därför med obetydligt afbrott fortgå, och under de knappa tjugu år, det ännu skulle tillhöra Sverige, utvecklade det sig raskt i alla afseenden. Under femtio år, från 1750-talet till 1807, fördubblades dess befolkning, så att den sistnämnda år öfversteg 914 tusen personer. »Under långvarig kamp mot ett oblidt klimat och en ogästvänlig natur hade vårt folk nått en ståndpunkt i materiel och ekonomisk utveckling, som gaf det krafter att bära de pröfningar, hvilka stundade i och genom 1808-9 års krig och skilsmässan från Sverige, som äfven i ekonomiskt hänseende bröt gamla och starka förbindelser», säger den finske häfdatecknaren Schybergson.

Planen om Finlands självständighet, som gjort litet väsen af sig under krigsåren, hördes nu icke vidare af, sedan dess målsmän funnit rådligast att skudda landets stoft af sina fötter och söka skydd hos kejsarinnan Katarina II. Men erfarenheten från kriget ådagalade tydligt svårigheten att bibehålla Finland i det svenska

väldet, för den händelse Ryssland skulle sätta tillräckliga krafter i gång i afsikt att underlägga sig det, och känslan häraf var icke utan inflytande på många af de män, hvilka det 1808 tillkom att afvisa det ryska anfallet.

*

Utsikt af Sveaborg, tecknad 1767 af marinlöjtnant Stibolt.

En af de statsinrättningar i Finland, åt hvilken synnerlig omsorg måste ägnas under denna tid, var naturligtvis försvarsväsendet, och det förbättrades äfven, så långt tillgångarna räckte.

Med undantag af i Österbotten var indelningsverket genomfördt i hela Finland, då kriget utbröt år 1700. Af indelta trupper uppställde Finland, Österbotten medräknadt, 7 regementen till fots och 3 till häst med 7,333 man af det förra och 3,000 af det senare slaget, men såsom vi redan funnit, räckte desse icke långt, utan tremänningsregementen och dubblering kommo till uppsättning, och slutligen tog man dessutom sin tillflykt till allmänt uppbåd. Vid fredsslutet funnos knappa två tusental man kvar af de många gånger omsatta trupperna, och regeringen måste skicka svenskt och tyskt manskap öfver till Finland för att utfylla regementena. Det dröjde emellertid länge, innan dessa kunde blifva fulltaliga, och ännu längre, innan deras materiella utrustning blef något så när mönstergill.

Med de genom frederna i Nystad och Åbo till Ryssland afträdda landsdelarna gingo större delen af Viborgs infanteri- och Karelens kavalleriregementen samt en liten del af Savolaks infanteriregemente förlorade. Under kriget 1788-90 uppsattes en ny, Kajana bataljon, och 1791 förändrades större delen af kavalleriet till infanteri och tilldelades såsom rusthålls- eller jägarbataljoner närmast förlagda regementen.

Efter åtskilliga andra små förändringar utgjordes de finska indelta trupperna vid 1808 års ingång af följande: Sveriges krig åren 1808 och 1809, utgifvet af Generalstabens krigshistoriska afdelning, I, sid. 140.

Regementena delades i två bataljoner, som kallades lifbataljonen och öfverstelöjtnantens bataljon. Kompanierna hade vid de indelta regementena ortnamn utom de tre första vid hvarje regemente, som kallades lif- (öfverstens), öfverstelöjtnantens och förste majorens. Högt ställda militärpersoner innehade ofta chefsplatsen (och aflöningen) vid ett regemente, som då fördes af öfverstelöjtnanten.

Infanteri:

Åboläns regemente ....

8

komp.

1,025

nummer.

„rusthållsbataljon ....

4

„

500

„

Björneborgs regemente ....

8

komp.

1,025

nummer.

„regementes rusthållsbat.

4

„

500

„

Tavastehus regemente ....

8

„

1,025

„

„jägarbataljon ....

4

„

500

„

Savolaks infanteriregemente ....

8

„

954

„

Nylands infanteriregemente ....

8

„

1,025

„

„jägarbataljon Dessutom 2 värfvade kompanier med 200 man (se nedan). ....

1

„

92

„

Österbottens regemente ....

8

„

1,197

„

Kajana bataljon (roterade delen) ...

3

„

356

„

Tillsammans

64

komp.

8,199

nummer.

Kavalleri:

Nylands dragonregemente ....

8

skvad.

550

nummer.

Karelska dragonkåren ....

2

„

200

„

Tillsammans

10

skvad.

750

nummer.

Vid krigsutbrottet 1808 stod man emellertid i begrepp att med omkring 2,000 nya rotar öka det indelta infanteriets styrka. Af dessa voro 753 i södra Österbotten redan besatta med outbildade soldater, och förelåg afsikten att dela Österbottens regemente i två regementen, Uleåborgs och Vasa.

Sida vid sida med de indelta trupperna stodo de värfvade, hvilka vid Karl XII:s tillträde till regeringen i hela det svenska väldet uppgingo till ungefär samma styrka som de indelta. Efter Karl XII:s död minskades de högst betydligt, men ökades åter strax före krigen och under tiden mellan 1790 och 1806, så att de vid 1808 års ingång i Finland utgjordes af följande:Sveriges krig åren 1808 och 1809 I, sid. 163.

Infanteri:

Änkedrottningens lifregemente ....

8

komp.

640

nummer.

Jägerhornska regementet ....

8

„

640

„

Savolaks jägarregemente ....

8

„

1,200

„

Karelska jägarkåren ....

4

„

600

„

Adlercreutzska regementet ....

12

„

1,800

„

Nylands jägarbataljon (se ofvan) ...

2

„

200

„

Tillsammans

42

komp.

5,080

nummer.

Artilleri:

Finska artilleriregementet ....

10

komp.

800

nummer.

Savolaksbrigadens artillerikompani ..

1

„

133

„

Tillsammans

11

komp.

933

nummer.

Af de värfvade trupperna utgjorde en del fästningsbesättning, hvaremot manskapet vid återstoden var hemförlofvadt under tiden mellan vapenöfningarna.

För att vid krigstillfälle ytterligare uppbringa härens styrka uppsattes 1741 för första gången vargering. Visserligen hade redan Karl XII tillåtit rust- och rotehållarna att antaga och i rullorna införa en reserv- eller s. k. vargeringskarl för hvarje rusthåll eller rote, hvilken vore afsedd att vid den ordinarie soldatens afgång inträda i hans ställe, men det var först nyssnämnda år, som en verklig fördubbling af trupperna afsågs. Ehuru påbudet om vargerings uppsättande än såsom en frivillig åtgärd, än såsom tvång flera gånger förnyades, sist år 1790, då den borde uppsättas till de ordinarie truppernas halfva styrka, kom åtgärden endast i ringa mån till utförande i självfva Sverige. I Finland åter nådde vargeringsinrättningen vida större fasthet. Efter flera gifna och återtagna bestämmelser stadgades 1776, att två rotar eller rusthåll skulle förena sig om en vargeringskarl, hvilken antogs enligt samma grunder som ordinarie manskap, erhöll lega och andra förmåner samt inkallades till öfningar. Vargeringen försågs med äldre gevär och remtyg, och för dess skull

tillsattes ett mindre antal officerare och underofficerare. Vargering uppsattes sålunda vid alla dragon- och infanteriregementen utom Österbottens regemente till hälften af den ordinarie styrkan — vid Kajana bataljon ersattes den af 355 man s. k. landtvärn — och uppgick till en styrka af 4,050 man. Af denna styrka voro dock 476 nummer vid ingången af 1808 vakanta för trosskuskpassevolansens räkning. Vargeringen skilde sig från den ordinarie truppen nästan endast däri, att den saknade uniform, och att manskapet icke alltid var försedt med torp, och tjänade till att med nära hälften öka densamma. Förhållandena voro oförändrade 1808.

Alla i Finland förlagda stridskrafter och därvarande fästningar stodo under befäl af en »general en chef», som hade ett särskildt finskt kommissariat till sitt biträde.

Det förefaller egendomligt, att i en tid, då krigslystnaden bemäktigade sig herraväldet än under ett partis, än under en konungs ledning, då exerciskonsten var uppdrifven till sin högsta spets och officerare från alla länder sändes till Preussen för att lära känna konung Fredriks nyaste exercisturer, att under denna tid den militära utbildningen och vården af den krigiska andan nästan helt och hållet lågo nere i vårt land. Denna omständighet kan, hvad utbildningen beträffar, visserligen förklaras genom den ständiga penningbristen och genom det indelta

manskapets långa tjänstetid, hvarigenom man hoppades, att det utan olägenhet skulle kunna taga igen det förlorade. Men i alla fall är det uppenbart, att trupper, som årligen öfvades under några dagars kompanimöten och 15, vid kavalleriet högst 19 dagars regementsmöten — efter 1767 — hvilka senare mycket ofta, stundom flera år i rad, inställdes eller ersattes af korta kompanimöten, vid kavalleriet till fots, att dylika trupper, när de till på köpet voro illa utrustade och väpnade med nästan obrukbara vapen, icke stodo på någon synnerligen hög utbildningsgrad. Då härtill kom, att inga fordringar ställdes på befordran till officer, och att de korta befälsmöten, som anordnades från senare delen af sjuttonhundratalet, icke mäktade ersätta det felande, så må man icke undra på, att militär anda saknades, och att frihetstidens riksdagsvanor till någon del öfverflyttades till officerskretsarna. En ljuspunkt i denna mörka tafla erbjuder visserligen Savolaksbrigaden, hvilken under Göran Magnus Sprengtportens insiktsfulla ledning efter 1775 framstår såsom en mönstertrupp med hänsyn till organisation, utrustning, utbildning och anda, men dess inflytande sträckte sig icke utanför den från det öfriga svenska väldet så långt aflägsna gränsprovinsen.

Finland hade under Karl XII:s tid fått värja sig med egna krafter, men det var allt för tydligt att, sedan dess förmur ramlat och ryssarna fått i sina händer infartsporten vid Viborg, Finlands krafter, äfven om de förstärktes från svenska moderlandet, icke skulle förslå att afvärja ett anfall. Man var därför redan få år efter nystadska freden betänkt på att med befästningskonstens tillhjälp stärka sin

ställning, och redan 1722 uttalade amiralitetskommissionen, att Helsingfors vore »en förmur för finska och stockholmska skären», hvadan största delen af skärgårdsfartygen jämte några större fartyg borde dit förläggas. Tanken att göra Helsingfors till en betydande flottstation och äfven till förrådshus för hären i stället för Tavastehus, som mindre väl ansågs lämpa sig för ändamålet, upptogs med ifver af befälhafvaren i Finland, general Stackelberg, som ansåg, att några mindre fästningsverk skulle vara tillfyllest till platsens skydd. I samma riktning arbetade Stackelbergs efterträdare general K. G. Armfelt och den 1737 till högste befälhafvare i Finland förordnade fortifikationsdirektören, generalmajor Axel Löwen. Förslaget mottogs på riksdagarna i allmänhet ganska välvilligt, men bristen på penningar gjorde, att man inskränkte sig till antagande af ett förslag till befästande af de nya gränsstäderna Fredrikshamn och Villmanstrand samt stärkande af de redan befintliga verken vid Nyslott. De erforderliga befästningsarbetena påbörjades också kort efter freden, men afmattning och penningbrist hindrade deras snabba fortskridande, och ju mera tanken utvecklades, att man skulle förlägga det stundande kriget långt in i Ryssland, desto mera öfverflödiga fann man dessa befästningar.

Den stora galerdockans byggande. Måln. af Elias Martin, grav. af J. F. Martin 1782.

Efter Åbofreden är det två finske män, som vid 1743 års riksdag upptaga befästningsfrågan. Borgmästaren i Helsingfors H. J. Forstén och rådmannen i Fredrikshamn J. J. Tesche påyrka kraftigt anläggningen af befästningar vid Helsingfors både åt land- och sjösidan samt öfverflyttning dit af hela eller åtminstone halfva galérflottan. Äfven vid den nya gränsen ville de hafva en fästning. Planen gillades af sekreta utskottet, och oberoende af riksdagens åtgöranden infordrade fortifikationsdirektören G. Cronstedt den sedermera så berömde fästningsbyggaren J. B. Virgins förslag i frågan, hvilket blef ganska uttömmande. Emellertid kom intet beslut till stånd vid denna riksdag utan först vid den påföljande 1746-47, då det spända förhållande, som inträdt till Ryssland, äfven medverkade till frågans skyndsamma lösning.

Ehrensvärds graf på Sveaborgs borggård.

Enligt särskildt uppdrag företogo öfverste H. H. Liewen, öfverstelöjtnant Ehrensvärd och en tredje officer under sommaren 1747 noggranna undersökningar i Finland och inkommo därefter med sitt betänkande, som lades till grund för befästningsplanerna, hvilka fastställdes den 9 november, hvarefter Ehrensvärd, ehuru han var artilleriofficer, fick i uppdrag att med mycket vidsträckt makt leda fästningsarbetena.Krigsvetenskapsakademiens tidskrift 1896, sid. 425.

Den plan rörande Finlands försvar, i hvilken de nya fästningsbyggnaderna inpassades, grundade sig på den förutsättningen, att ett vinterfälttåg i Finland vore lika omöjligt som öfver hufvud taget ett krig i de inre, fattiga och glest befolkade landsdelarna. Följaktligen gällde det vid ett fientligt anfall att söka uppehålla fienden så

länge som möjligt, att vinna tid, till dess förstärkningar från Sverige hunne anlända. Dessa förstärkningar måste tydligen komma sjöledes, hvadan det var nödvändigt att med flottan bevara herraväldet på sjön. Erfarenheten från Karl XII:s tid och från 1741-43 års krig liksom all annan erfarenhet hade tydligen visat, att ett dylikt tidsvinnande försvar af en underlägsen här icke var möjligt utan stöd af någon fästning, och därför ville man i första hand åstadkomma en fästning, på hvilken hären och flottan kunde stödja sig, i hvilken förstärkningarna hade en säker ankomstort, och hvilken sålunda kunde utgöra en tyngdpunkt i försvaret; och till plats för denna fästning, som borde vända fronten både mot landet och sjön, utsågs Helsingfors och den rad af öar, som bildade dess rymliga hamn. För att uppehålla fienden vid eller i närheten af gränsen föreslogs tillika anläggningen af en fästning vid Degerby (Lovisa) med ett mindre fäste vid Svartholm och ett annat dylikt vid Anianpelto, på näset mellan sjöarna Päijäne och Vesijärvi, hvarigenom fiendens anfallsområde skulle icke obetydligt inskränkas. Såsom en lämplig förrådsort vore Tavastehus af vikt, men på grund af den antagna omöjligheten af ett krig i det inre af landet ansågos befästningsarbeten därstädes obehöfliga. Östra Finland ansågs allt för fattigt och väglöst, för att någon egentlig uppmärksamhet skulle behöfva skänkas detsamma.

Den 9 november 1747 gillade och fastställde konung Fredrik I det af Ehrensvärd utarbetade »underdånigt Project till en Place d'armes vid Helsingfors». Till arbetenas påbörjande anvisades för de närmaste fyra åren tillsammans sexton tunnor guld.

Den man, som nu med ens fullfärdig uppträder på skådeplatsen, Augustin Ehrensvärd, var född i Västmanland 1710 såsom son till en af Karl XII:s mest använda krigsmän. Tidigt hade han inträdt vid artilleriet och under vidsträckta resor förvärfvat sig omfattande kunskaper, så att han vid trettio års ålder var vetenskapsakademiens sekreterare. 1741-42 hade han deltagit i Finska kriget, 1745 åtföljt Fredrik II:s här och 1746 tagit plats på riddarhuset, där han genom sina framstående egenskaper och släktskapsförhållanden snart blef en af hattpartiets mest betrodde män och anförtroddes ledningen af det finska försvarsväsendet. Hans lefnads uppgift blef nu dels byggandet af Sveaborg, hvilket namn den nya fästningen erhöll 1750, och dels skapandet af »arméens flotta», hvars chef han blef, när den 1756 skildes från stora flottan. Trots konstgrepp och förtal, hvarpå frihetstiden var så rik inom alla områden, fortgick arbetet på fästningen, till icke ringa del utfördt af indelta soldater, till dess mössorna vid 1765-66 års riksdag lyckades från ledningen af arbetet aflägsna sin politiska motståndare. Hans planer vågade de likväl icke kullkasta, och de 1769 åter till makten komna hattarna gåfvo honom upprättelse. Då Ehrensvärd 1772 lade

sina ögon tillsammans, var Sveaborgs fästning med undantag af Väster och Stora Öster Svartö i hufvudsak färdig enligt den af honom uppgjorda planen. Närmare beskrifning öfver fästningen lämnas i sammanhang med redogörelsen för dess belägring.

Ehrensvärd begrofs under fästningens borggård, där Gustaf III 1788 lät resa en efter ritning af Sergel utförd smakfull vård, på ena kortsidan prydd med en galerstäf och på den andra med en bakstam, och på hvars inskrift läses: »Här hvilar Grefve Augustin Ehrensvärd, Fält Marskalk, Riddare och Commendeur af K:gl. M:ts Orden, Omgifven af sina Werk Sveaborgs fästning, Armeens flotta», samt på baksidan: »Efter Gustaf III:s befalning och Egit utkast oprest MDCCLXXXVIII at i Fältherrens och Medborgarens spår Lifva Snillen at kunna, Hiertan at vilja gagna Fäderneslandet.»

På sid. 18 återgifves bilden af Kungsporten till Gustafssvärd, den viktigaste af befästningarna. På sidorna om porten läses på fyra plattor, öfverst till höger: »Här har *Konung Fredrik* låtit lägga den första sten år 1748», och lill vänster: »och *Konung Gustaf* har lagt den sista sten år ...» Nederst till höger: »*Sveaborg*, som rörer hafvet på ena sidan och stranden på den andra, gier *Den kloke Herraväldet* öfver både haf och land», och till vänster: »Ifrån Ödemarken äro desse *Vargskiärs Holmar* ombytte till ett *Sweaborg*. *Eftervärd* stå här på egen bottn och lita icke på Främmande hielp.» Under de därefter följande tjugo åren fullbordades fästningen. Några befästningsverk åt landsidan blefvo dock aldrig utförda.

Hvad de öfriga befästningarna vidkommer, blef af dem heller ingenting med undantag af Svartholm, som utfördes. Arbeten påbörjades visserligen vid Degerby, men platsen visade sig olämplig, och dessutom fattades

penningar.

Åt försvaret till sjös ägnades tillbörlig uppmärksamhet, och 1756 började byggandet i stor omfattning af galerer för att bilda skärgårdsflottan eller »arméens flotta», såsom den kom att kallas. Hvilken betydelse denna flotta utöfvade under Gustaf III krig, hafva vi redan erfarit.

Samma plan för landets försvar, hvilken låg till grund för Sveaborgs anläggning, gick igen i Ehrensvärds tjugu år senare affattade och den 12 juli 1766 i »underdånigt memorial» afgifna »defensionsplan för Finland», och på densamma grundades sedermera alla försvarsanstalter. Likväl måste man under tidernas lopp ägna den långt framskjutna gränsen af Savolaks och Karelen större uppmärksamhet, allra helst sedan landsvägsförbindelse öppnats mellan östra Finland och Uleåborg. G. M. Sprengtportens ansträngningar gingo också, så länge han tillhörde Sverige, ut på ett kraftfullt ordnande af östra Finlands försvar, hvarvid han äfven sökte att medelst mindre befästningar spärra de viktigaste infartsvägarna dit, och den för självständigt uppträdande ordnade och försedda Savolaksbrigaden utgjorde härefter en väktare i dessa bygder.

Generalen grefve G. M. Klingspor, som i egenskap af »general en chef» med vissa afbrott förde befälet i Finland från 1790 till 1808, uppgjorde få år före kriget en försvarsplan för Finland, hvilken i det stora hela öfverensstämde med de föregående. Sålunda lade han synnerlig vikt vid dubbelfästningen Helsingfors—Sveaborg och

påyrkade dess utförande åt landsidan. Liksom Ehrensvärd ville han stödja gränsförsvaret med fästningar men föreslog i stället för Lovisa det ungefär midt bakom anfallsfronten belägna Artsjö såsom plats för en fästning, hvarigenom verket vid Anianpelto skulle kunna undvaras. Åt försvaret af Savolaks ägnade han stor uppmärksamhet, enär en öfver Kuopio mot Uleåborg framryckande fiende kunde taga hela försvaret i ryggen, liksom en öfver S:t Michel—Heinola framgående afdelning kunde falla svenska hufvudhären i vänstra flanken, och för hvarje dylikt företag hyste man denna tid en ofantlig fruktan. Vid Varkaus, vid Haukivesis nordvästra flik, ville Klingspor hafva en »place d'armes» såsom centralpunkt i försvaret, hvarjämte mindre befästningar borde utföras vid S:t Michel och vid Puumala sund. Klingspor tog äfven hänsyn till möjligheten, att förbindelsen sjöledes med Sverige öfver Helsingfors skulle kunna afbrytas, och påyrkade därför förberedande anordningar för ordnande af en förbindelseväg öfver Tavastehus—Björneborg och af en annan öfver Kuopio—Iisalmi—Uleåborg, i sammanhang hvarmed han framhöll betydelsen af strömrensningar i Kumo- och Ule-älfvar.Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 59.

Sveaborg. Gustafssvärd. Efter en tafla af Elias Martin på Nationalmuseum.

Förutom de nämnda, så att säga på ämbetets vägnar uppgjorda försvarsplanerna finnas äfven två, af enskilda personer uppgjorda planer i liknande syfte. Den ena af dessa, som till författare har den sedermera under kriget i högkvarteret använda kaptenen M. Björnstjerna, född 1779, är uppgjord omkring åren 1806-7 och går ut på att upptaga kriget anfallsvis. Den 25,000 man starka hufvudhären skulle

samlas i höjd med Artsjö och afslå ryssarnas första anfall, hvarefter en från Savolaks och Karelen frambrytande, 10,000 man stark härafdelning mellan Saima och Ladoga skulle gå lös på S:t Petersburg, snart understödd af hufvudhären och af flottan, för hvilken 10,000 man landtrupper afsågos. Den i alla delar omsorgsfullt utarbetade planen förutsatte årslånga förberedelser med hänsyn till krigsorten, förutseende, beslutsamhet och kraft hos de styrande, lättrörlighet och fyllda förråd hos trupperna samt slutligen öppet vatten, allt omständigheter, som fullständigt saknades i början af 1808. Emellertid skaffade ryska regeringen sig före kriget en afskrift af planen. Sveriges krig år 1808 och 1809, II sid. 67. Krigsvetenskapsakademiens tidskrift 1896, sid. 77. Danielson: Finlands krig och Finlands krigare, sid. 58.

Magnus Björnstjerna. Efter en miniatyrmåling tillhörig familjen Björnstjerna.

I slutet af 1807 nedskref finnen Gustaf Mauritz Armfelt, som då vistades i Stockholm, en plan till Finlands försvar, hvilken gick ut på att samla de finska trupperna i passen mellan sjöarna i en från Padasjoki vid Päijänes västra strand öfver Pohja, Kangasala och Tyrvis samt längs Kumo älf till Björneborg dragen linie med

hufvudkrafterna på högra flygeln. Savolaksbrigaden borde samlas vid S:t Michel och därifrån rycka fram till Heinola för att hota fienden i sidan; dess återtåg skulle gå på västra sidan Päijäne. Med tanken på Björnstjernas förslag, hvilket Armfelt säkerligen kände, föreslog han, att Karelens jägare under en skicklig partigängares befäl skulle företaga ett ströftåg mot Ladoga. Förbindelsen med Sveaborg prisgafs helt och hållet. Emellertid yttrar Armfelt i december sagda år, att, »om Ryssland vill taga Finland, anser jag allt försvar omöjligt. Skall för oss nu hjälp komma, blir det genom försynens omedelbarliga kraft. Amen.»Tegnér: Gustaf Mauritz Armfelt, III, sid. 123 och 125 (2:a uppl.), Danielson, sid. 59.

Vid bedömandet af alla dessa försvarsplaner måste man taga hänsyn till den tid, under hvilken de uppstodo. Man kan icke billigtvis fordra, att under ett århundrade, då trots krigslystnaden vårt lands alla krigiska inrättningar stodo långt efter andra länders, de ledande männen skulle hysa åskådningssätt tillhörande det

kommande århundradet. När det nu ingick i den allmänna uppfattningen, att man icke kunde föra krig vintertiden, så må man icke förtänka de svenska generalerna, att de härvidlag icke ansågo sig böra göra undantag för det ovägsamma, skoguppfyllda och folkfattiga Finland. Att de därvid glömde, att ryssarna 1714 brutit upp i februari för att öfverfalla den lilla finska hären, och att de besegrade denna i snödrifvorna, kan icke läggas dem allt för mycket till last; huru många historiska lärdomar hafva icke blifvit glömda både i den nu ifrågavarande tiden och i en senare? Och för öfrigt, med hänsyn till ett vinterfälttåg borde hären visserligen ordnat sin tillförsel från det inre af landet, men fästningarna voro under denna förutsättning af ännu större betydelse än sommartiden, och särskildt gällde det att bevara Sveaborg, till dess isen gick upp, för att då återknyta förbindelsen sjöledes med Sverige. Under en kall vinter borde nämnda förbindelse kunnat upprätthållas öfver Qvarken, och med en förbindelseväg öfver Vasa—Tavastehus och tillräckliga förråd skulle finska hären — efter en senare tids åskådningssätt — sannolikt mäktat hålla ut, till dess hafvet blifvit öppet.

Kungsporten till Gustafssvärd.

*

KRIGETS ORSAKER OCH UTBROTT.

De närmaste orsakerna till krigsutbrottet 1808 kunna sökas i Sveriges anslutning till koalitionen mot kejsar Napoleon 1805 och i konung Gustaf IV Adolfs envisa fasthållande vid fiendskapen mot Napoleon, sedan förhållandena gjort detta till en orimlighet.

Under de första åren af sin regering hade Gustaf IV Adolf i likhet med den föregående förmyndarestyrelsen sökt hålla sig väl med alla makter och särskildt närma sig Ryssland, Sveriges farligaste granne, och ett påtagligt uttryck fick denna sträfvan i den 1800 af Ryssland, Sverige och Danmark gemensamt upprätthållna s. k. väpnade neutraliteten i Östersjön. Efter Alexander I:s tronbestigning 1801 ändrades småningom detta förhållande. »Alexanders veka och milda personlighet ingaf den styfva och frånstötande Gustaf IV Adolf föga sympati»,Schybergson: Finlands historia, II sid. 326. och i samma mån den förre närmade sig England, aflägsnade den svenske konungen sig från honom och anklagade honom för trolöshet. Ja, det var fara värdt, att han i sin obetänksamhet framkallat krig 1803, då han i svenska färger lät måla om bron vid Abborfors.

Under konungens långa vistelse i Tyskland från hösten 1803 till våren 1805 fingo hans tankar emellertid en annan riktning. Umgänget med franska emigranter och Napoleons våldshandling, då han på badiskt område lät gripa och sedermera skjuta hertigen af Enghien, en medlem af det fördrifna franska konungahuset, uppfyllde Gustaf IV Adolf med sådant raseri, att det sedan blef en orubblig öfvertygelse hos honom, att Napoleon med uppbjudande af alla medel måste bekämpas. Förbund med England, förbund med Ryssland, subsidiefördrag med England och formlig anslutning till koalitionen mot Napoleon, hvilken utom nyssnämnda makter äfven Österrike och Neapel biträdde, blefvo följden häraf. Svenska trupper skulle i förening med engelska och ryska från

Pommern rycka fram genom norra Tyskland mot Nederländerna, som tillhörde Frankrike.

Emellertid afgjorde Napoleon kriget genom sin snabba framryckning till Wien och den lysande segern vid Austerlitz (den 2 dec. 1805), innan man ännu kommit

Mötet i Tilsit. Efter en vasmålning af Bergeret. sig för att öppna fälttåget i norra Tyskland, och enda följden af konungens af Sverige uppträdande blef för tillfället, att han höll på att få krig med Preussen, hvars konung han retade genom småaktiga infall. Det stora kriget närmade sig dock snart norra Tyskland, då Preussen, som genom att på hösten 1805 fasthålla vid en i längden omöjlig neutralitet försummat det gynnsamma tillfället att genom anslutning till Napoleons fiender göra dennes ställning mänskligt att döma ohållbar, ett knappt år därefter retades till krig mot Napoleon. Efter en veckas fälttåg var preussiska hären krossad vid Jena och Auerstädt (den 14 okt. 1806), och vid oktober månads utgång återstodo för konungen af Preussen endast några smulor af hans här och några fästningar i rikets östra delar. Napoleon hade dock annat att

Napoleon och Alexander i Tilsit. Efter en tafla af Gautherot.

tänka på än att låta sina härar söka upp svenskarna; de fortsatte färden österut för att upptaga kampen med ryssarna och bringa den till slut, något som efter två mödosamma fälttåg skedde först genom freden i Tilsit, hvilken afslöts den 7 juli 1807.

Kejsar Alexander I.

Napoleon måste dock alltid lämna trupper att iakttaga den i Pommern stående svenska styrkan, enär denna på ett betänkligt sätt hotade hans förbindelser, och detta uppdrag anförtrodde han åt marskalk Mortier med dennes armékår. Napoleon var emellertid angelägen att få fred med Sverige och erbjöd dess konung ena gången medverkan vid bekrigande af Ryssland, andra gången besittningen af Norge, men allt förgäfves, och till och med sedan Ryssland slutit fred med Napoleon och de utlofvade engelska förstärkningstrupperna uteblefvo, framhärdade Gustaf IV Adolf vid sin tanke och skydde icke att ensam upptaga kampen mot Europas härskare. Sedan han den 2 juli uppsagt det den 18 april ingångna stilleståndet och själf öfvertagit högsta befälet på krigsskådeplatsen, dröjde det icke länge, förr än de svenska trupperna voro instängda i Stralsund och, sedan denna fästning dagtingat, utträngda på ön Rügen, därifrån general Toll, sedan konungen lämnat ön, med knapp nöd räddade dem. Denna halsstarrighet skulle få ödesdigra följder.

Den långa fiendskapen mellan Napoleon och Alexander förbyttes plötsligt i en förtrolig vänskap, och nu skulle västerns och österns härskare förena sig för att styra Europa. Napoleon lockade härvid Alexander med antydningar och löften om

stora landvinningar i Turkiet, och Alexander hyste dessutom en ganska berättigad fruktan för sin mäktige medtäflare. Han uppsade alldeles vänskapen med England och slöt en hemlig öfverenskommelse med Napoleon (äfvenledes i Tilsit den 7 juli 1807), enligt hvilken man skulle söka förmå England att sluta fred med Frankrike på vissa förelagda villkor och, i händelse detta icke skett inom den 1 december, uppfordra regeringarna i Sverige, Danmark och Portugal, hvilka länder icke slutit sig till Napoleons s. k. kontinentalsystem, att stänga sina hamnar för engelsmännen och förklara England krig. Det land, som vägrade ingå härpå, skulle behandlas såsom fiende. Å andra sidan skulle Frankrike medla fred mellan Ryssland och Turkiet och, om öfverenskommelse icke kunde träffas, göra gemensam sak med Ryssland för att drifva turkarna ur Europa, hvaraf de endast skulle fa behålla Konstantinopel och Rumilien. Ordalydelsen af den hemliga Tilsittraktaten återfinnes i Sveriges krig åren 1808 och 1809, I bil. 7.

Det var hufvudsakligen Moldau och Wallachiet, som väckte kejsar Alexanders åtrå, men Napoleon ångrade snart sina löften och ville för framtida bruk förfoga öfver dessa länder, hvarför han i stället riktade Alexanders uppmärksamhet på Finland, då han tillika på detta sätt fick medel att straffa den svenske konungen. Redan före fördragets afslutande hade Napoleon för Alexander framställt sin plan att kufva England genom kontinentalsystemets utsträckande till de länder, som ännu icke omfattat detsamma, och därvid tillagt: »Två länder af mycket stor betydelse, det ena i synnerhet för Ryssland, skola måhända göra motstånd. Dessa äro

Portugal och Sverige. Genom Spanien skall jag komma till rätta med Portugal. Tag Ni Finland såsom ersättning för det krig, som Ni kan komma att föra mot Sverige. Sant är, att konungen af Sverige är er svåger och bundsförvant, men emedan han är er svåger och bundsförvant må han just följa omkastningarna i er politik eller också lida följderna af sin motsträfvighet.» — »Sverige,» fortsatte Napoleon, »kan vara en frände, en bundsförvant för tillfället, men det är den geografiska fienden. S:t Petersburg ligger alldeles för nära Finlands gräns. De vackra damerna i S:t Petersburg böra icke mera från sina palats höra de svenska kanonerna.» Sveriges krig åren 1808 och 1809, I sid. 14, hvarest yttrandet återgifves efter Thiers.

Konungen af Preussen anvisades på samma sätt att göra sig ersatt för sina stora förluster genom att sätta sig i besittning af svenska Pommern.

Kejsar Alexander underrättade genast efter fredsslutet Gustaf IV Adolf därom och rådde honom att söka fred med Napoleon, för hvilken åtgärd konungen likväl, såsom vi funnit, icke alls var benägen.Tvärtom skref konungen dagen efter detta brefs mottagande till hertigen af Braunschweig-Oels: »Jag känner icke någonting i världen, som skulle kunna förmå Mig att underhandla med Napoleon Buonaparte, ty jag skulle därigenom förråda icke allenast de skyldigheter och de grundsatser, som böra förblifva heliga för hvar och en dygdig människa; utan Jag skulle tillika underskrifva Min timliga och eviga olycka». (Sveriges krig åren 1808 och 1809 I sid. 5.) Ytterligare uppmaningar i samma syfte

blefvo utan verkan, och det fordrades svenska sändebudets i S:t Petersburg, generalen friherre v. StedingksDenne man, som så väl tjänade sitt land, var född i Pommern 1746 och hade tidigt inträdt i svensk krigstjänst men sedan vunnit utmärkelse både i fransk tjänst och i Nordamerika under frihetskriget. 1783 chef för Karelska dragonerna och något senare för Savolaksbrigaden, utmärkte han sig under 1788-90 årens krig och sändes efter dess slut såsom ambassadör till S:t Petersburg. Där gjorde han sig väl bekant med förhållandena och var från alla håll högt uppburen. Att den ryska öfverrumplingen misslyckades, var, såsom vi skola finna, till hufvudsaklig del Stedingks förtjänst. hela skicklighet för att upprätthålla det goda förståndet mellan de båda monarkerna.

Den svenska konungen var och förblef obeveklig i förtröstan på sin rättvisa sak och på högre makters bistånd. Tanken att genom smidighet och skickligt begagnande af förhållandena lotsa sitt statsskepp fram genom den oroliga och ovissa tidens bränningar var honom alldeles främmande. Hans ensamma ställning bättrades icke därigenom, att engelska flottan i afsikt att förekomma Napoleons maktutvidgning i Östersjön landsatte trupper på Seland och efter tre dagars våldsam beskjutning af Köpenhamn den 7 september 1807 tvang danska styrelsen att till England öfverlämna hela sin flotta, hvarefter Danmark utan betänkande kastade sig i Napoleons armar. Och icke heller med England fick den svenske konungen någon öfverenskommelse till stånd.

Emellertid dröjde kejsar Alexander att uttaga det betydelsefulla steget att förklara England krig, sedan dess regering vägrat att ingå på fredsförslaget. Han fruktade i hög grad England och dess i Öresund kvarliggande flotta, och den ryska handelsvärlden motsåg med oro upphörandet af handelsförbindelsen med England. Först efter flera påminnelser och efter hot om krig Till kejsar Alexanders dröjsmål bidrog äfven den allt större svårigheten att kunna förmå Napoleon till ett bestämdt löfte om Moldau och Wallachiet. Napoleon lockade i stället med Finland såsom ersättning för kriget med England, men detta var ingalunda detsamma. »Visserligen ansåg han (Alexander), att besittningen af Finland vore mycket önskvärd, men Finland betraktades vid denna tid såsom en ödemark, och ryska folkets stämning mot Sverige var långt ifrån ovänlig. På Sveriges tron satt för öfrigt en nära frände till honom, en gammal bundsförvant, med hvilken han ej ville bryta. Sverige kunde dessutom påräkna Englands mäktiga skydd, och de faror, för hvilka han utsatte sig genom ett fredsbrott med både England och Sverige, kunde ingalunda anses betalda genom besittningen af Finland. Donaufurstendömena vore en mera lämplig ersättning för ett krig mot England.» (Sveriges krig åren 1808 och 1809, I sid. 30.) — en stark fransk här stod fortfarande i Schlesien — samt efter engelska flottans hemfärd från Öresund förklarade ryska sändebudet i London den 8 november de diplomatiska förbindelserna de båda rikena emellan afbrutna och den år 1801 ingångna traktaten rörande sjöfarten m. m. upphäfd. I dess ställe ville ryska kejsaren upplifva den väpnade neutralitetens grundsatser.

Friherre v. Stedingk höll konungen noga underrättad om stämningen i S:t Petersburg, och en lycka i olyckan var det, att Sverige var så väl företrädt därstädes.

Redan den 18 september anmälde han pågående rustningar mot Sverige och förflyttning af trupper till ryska Finland, hvarjämte han höll konungen väl underrättad om det alltjämt fortsatta närmandet mellan Ryssland och Frankrike, hvilken omständighet något senare kom honom att misstänka tillvaron af någon hemlig, mot Sverige riktad artikel i Tilsitfreden.

Gustaf IV Adolf. Efter porträtt af Huet Villiers, grav. af W. Ward.

Redan i oktober öfverlämnade ryska sändebudet Alopæus till konungen, som då vistades i Helsingborg, kejsarens förslag rörande upplifvande af den väpnade

neutraliteten, hvarå han önskade inhämta konungens mening. Denna blef afböjande, i det konungen i sin svarsskrifvelse visade, att förhållandena nu vore helt andra, än då fördragen af 1780 och 1800 antogos, och att krigstillstånd med England skulle blifva synnerligen skadligt både för Sverige och Ryssland. När Stedingk den 13 november framförde denna svarsskrifvelse, var läget väsentligt förändradt, därigenom att Ryssland i själfva verket förklarat England krig. Likväl upptog kejsar Alexander, som under en och en half timme samtalade med den svenske diplomaten, svaret icke illa men utbredde sig om nödvändigheten att gifva vika för Napoleon såsom enda utväg till fredens bevarande. Det franska sändebudet sökte han uppehålla med försäkran, att allt nog skulle reda sig och konungen af Sverige ingå på de af Napoleon uppställda fordringarna.

Af alla uppgifter att döma synes det, som om kejsar Alexander vid denna tid hyste föga lust att bekriga Sverige. »Med stor sannolikhet kan man sluta sig till,» säger svenska generalstabens arbete om detta krig,I sid. 50. Här redogöres mycket utförligt för den diplomatiska skriftväxling, som föregick krigsutbrottet, hufvudsakligen efter Stedingks i riksarkivet förvarade depescher. »att Finlands eröfring icke föreföll honom lockande, och att hans sträfvan — nu sedan brytning inträffat med England — egentligen endast gick ut på att skrämma Sverige till förlikning med Napoleon, på det denne sedermera måtte lämna Ryssland den härför utlofvade lönen. 'Finland, dit Ni tvingar mig att gå,' sade han en dag till Savary (franska sändebudet), 'är en öken, hvars ägande ej lockar någon. Dessutom måste denna öken tagas från en gammal bundsförvant, från en frände och på ett trolöst sätt, som sårar den nationella finkänsligheten och kan gifva förbundets fiender förevändning att gripa in ... Ni envisas, att jag skall förklara Sverige krig. Jag är också färdig att göra det; mina arméer äro vid gränsen, men hvad gifver Ni väl oss för så många uppoffringar? — Wallachiet och Moldau är den lön, nationen väntar, och den söker Ni beröfva oss.'» Napoleon dref emellertid oaflåtligt på; han ville hafva Ryssland sysselsatt och draga dess uppmärksamhet från Turkiet, och han erbjöd till och med kejsar Alexander att låta en fransk-dansk här från Norge infalla i Sverige för att därigenom underlätta anfallet på Finland.

Stedingk gaf också allt mera uttryck åt sina bekymmer. Samtidigt med att han (den 28 november) uppskattade den styrka, ryssarna samlat i ryska Finland och vid S:t Petersburg, till 60,000 man under generalen grefve Buxhöwdens befäl, yttrade han bland annat: »Sverige har icke sedan länge befunnit sig i ett så kritiskt läge som för närvarande, och man måste sannerligen vara beredd på alla möjligheter, om man ej vill blifva ett offer för dem.» Han afrådde emellertid från alla åtgärder från svensk sida, som kunde gifva förevändning till en brytning, men tillade dock: »Om jag än vågar afråda från alla truppsammandragningar på Finlands gränser, på det allt må undvikas, som kan ådraga sig uppmärksamhet eller tjäna en

anfallande till förevändning, kan det å andra sidan ej utan den största fara försummas att i all tysthet förbereda alla upptänkliga medel till motstånd.»

Under sådana omständigheter, då det gällde uppbjudandet af all diplomatisk konst för att undvika ett fredsbrott, fick Gustaf IV Adolf det olyckliga infallet att till kejsar Alexander återsända S:t Andreasorden, sedan han erfarit, att »Napoleon Bonaparte» erhållit samma ordenstecken.Konungens bref härom lydde sålunda: »Jag fullgör en sorglig plikt, då jag till Eders Kejserliga Majestät återställer S:t Andreasorden, men då jag handlat på samma sätt mot konungen af Preussen, då han dekorerat Napoleon Bonaparte med Svarta Örns-orden, skulle å min sida ej

funnits följdriktighet, om jag ej i ett liknande fall handlat på samma sätt mot Eders Majestät. Jag innesluter här en afskrift af mitt bref till konungen af Preussen, hvilket för Eders Majestät skall förklara skälen till mitt handlingssätt, som är grundadt på lika oföränderliga grundsatser som de känslor, hvarmed jag förblifver o. s. v.» (Sveriges krig åren 1808 och 1809, I sid. 46.) Uppdraget att återlämna ordenstecknet, hvilket Stedingk mottog strax före afsändandet af nyss nämnda depesch, bragte honom till fullständig förtviflan, enär han däraf väntade de ödesdigraste följder. Emellertid tog kejsar Alexander saken ganska lugnt, men nog bidrog den i alla fall något till att förvärra ställningen.

Så fortgick depeschväxlingen en tid utan afgörande utgång. Ryska regeringen, pådrifven af Napoleons sändebud, yrkade på Sveriges medverkan till Östersjöns stängande för engelsmännen och till hämnande af den skymf, desse tillfogat Danmark. Härpå svarades från svenska sidan, att en sådan åtgärd icke kunde vidtagas, utan att krig med England däraf skulle blifva följden, och att ett dylikt krig skulle medföra Sveriges ekonomiska undergång. I det stället framkastades tanken på Östersjöns neutralitet och den engelska handelns dragande öfver Sverige, som då äfven skulle vara neutralt, en plan, som man väl visste aldrig skulle gillas af Napoleon. Konungen, som tydligt insåg den hotande faran, hade ingen tanke på att, om än endast för tillfället och till dess bättre utsikter yppade sig, gifva vika för nödvändighetens kraf, utan han öppnade i stället underhandlingar med England rörande subsidier. Något utmanande steg tog han i alla händelser icke. I en not af den 11 januari 1808 sökte han återigen bevisa olämpligheten i ryska regeringens fordringar och framställde i stället tanken om Östersjöns neutralisering i förhoppning, att England vore villigt att ingå därpå.

Emellertid var kejsar Alexander fortfarande obenägen för krig, och då Napoleons löften alltjämt voro sväfvande, kunde dennes minister icke förmå kejsaren till något afgörande beslut. Då inträdde i januari ett nytt läge. Napoleons blickar hade blifvit fjättrade vid Pyreneiska halfön, hvars troner han skulle omstörta, och han började blifva missnöjd med förhållandena på Balkanhalfön. Han lät därför sitt nya sändebud i S:t Petersburg, Caulaincourt, bestämdt utlofva den af Ryssland önskade lönen och fordra förbundslöftets fullgörande. När under den på grund häraf växande förtroligheten mellan kejsar Alexander och det franska sändebudet det nyss berörda svaret från Sverige den 20 januari anlände, så antog Stedingk, att krigsförklaring omedelbart skulle följa. Den 23 januari skref han till konungen, att »faran är utomordentligt stor, och man får ej förlora ett ögonblick, innan ett afgörande steg tages». Ryssarna voro emellertid ännu icke färdiga med underhållsmedlen för de till kriget afsedda trupperna, och det danska sändebudet gjorde de allvarligaste föreställningar mot ryssarnas krigshot. Danmark var nämligen, sedan det öfverlämnat sig åt Napoleon, skyldigt att göra gemensam sak med Ryssland mot Sverige, men nu fruktade det lika mycket för sina vänner fransmännen, hvilka stodo redo att genomtåga landet, som för sina fiender engelsmännen, hvilka för Sveriges räkning kunde bemäktiga sig Norge. Man väntade under allt detta Napoleons uttalande med anledning af svenska regeringens skrifvelse af den 11 januari.

Ställningen förvärrades emellertid med hvarje dag, och den 28 januari ansåg Stedingk sig pliktig omedelbart underrätta tillförordnade högste befälhafvaren i Finland, generallöjtnanten af Klercker om det sannolikt förestående krigsutbrottet. Dessutom meddelade han, att enligt honom tillhandakomna upplysningar ryssarnas plan gick ut på »att anfalla Finland på tre ställen. Med tjugu tusen man vill man rycka in öfver Abborfors och Anjala för att innan islossningen göra sig till herre öfver Svartholmen och om möjligt äfven öfver Sveaborg. Medan man från detta håll framtränger ända till Åbo, skall en kolonn af fem tusen man framtränga till S:t Michel och en annan kolonn af samma styrka öfver Nyslott. Trettio tusen man skola hållas i reserv för att kunna hjälpa, där sådant kan blifva af nöden. Man hoppas att på detta sätt, som ej är illa uttänkt, kunna bemäktiga sig Finland inom loppet af tre månader.»Sveriges krig 1808 och 1809, I sid. 68. — Denna anfallsplan hade Stedingk under den 20 januari meddelat konungen.

Redan följande dag eller den 29 januari kunde Stedingk till konungen afsända ännu mera oroande underrättelser, såsom att krigsförklaringen redan vore skrifven, och att Caulaincourt öppet yttrat, att det nu vore slut så väl med Gustaf IV Adolfs regering som med Sverige.

Under tiden hade Gustaf IV Adolf ifrigt fortsatt underhandlingarna med England, och den 8 februari afslöts en

förbundstraktat, enligt hvilken Sverige tillförsäkrades ett månadtligt understöd af 100,000 pund sterling under ett år, mot det att Gustaf IV Adolf förband sig att underhålla hela sin här och en erforderlig del af flottorna för att motsätta sig de gemensamma fienderna. Ingendera af fördragsmakterna skulle sluta fred, stillestånd eller neutralitetsfördrag utan efter gemensam öfverenskommelse. Närmare aftal skulle träffas rörande de hjälpsändningar, som skulle kunna behöfvas i händelse af krig mellan Sverige och dess grannar.

I S:t Petersburg blef det nu återigen tyst, men då Stedingk genom bref från Finland erfor, att man där vid mottagandet af hans varning lefde i djupaste fred,fäste han ännu en gång den 5 februari konungens uppmärksamhet på den hotande faran, och den 13 februari skref han ett ytterligare bref förmälande, att »det finnes icke nu mera någon hjälp».

Friherre Kurt v. Stedingk. Efter en oljemålning, tillhörig grefve H. S. v. Stedingk.

Knappt hade han afslutat denna skrifvelse, förr än han mottog en dylik från konungen, dagtecknad den 6 februari, dagen efter sedan hans skrifvelse af den 29 januari anländt till Stockholm. Konungen framhöll här sin svåra ställning mellan Ryssland och England och återkom till sitt förslag om Östersjöns neutralisering, hvilket han anmodade Stedingk att ytterligare framhålla. Stedingk sökte nu företräde hos kejsaren själf, hvilken alltid varit honom mycket bevågen, och fick denna sin önskan uppfylld. Kejsaren underhöll sig med honom mycket otvunget, försäkrade, att han icke eftersträfvade en enda by af Sverige, och att han led af tanken på tvist med svenske konungen, men »att i detta ögonblick kunde hvarken han eller någon annan monark i världen motstå Frankrikes vapen. Man måste vika för nödvändighetens lag, söka hålla sig uppe till gynnsammare tider och af två onda ting välja det minst onda.» — »Må han» (konungen), tillade kejsaren, »förena sig med mig, må han åtminstone för ögonblicket underkasta sig nödvändighetens lag, och vi skola draga oss ur spelet. Jag har 200,000 fransmän på mina gränser; mot dem stå endast 100,000; hvad kan jag göra?»

Ännu hade fredsbrott emellertid icke inträffat. Men den 17 februari afsändes en kurir till Alopæus med ett slags ultimatum, hvilket var dagtecknadt den 22 och öfverlämnades till Stedingk den 21. Häri bildar Englands våldshandling mot Danmark utgångspunkten, och vidare uppräknas alla de försök, som gjorts att förmå konungen af Sverige att bidraga till tillslutandet af Östersjön för England. Som dessa försök icke ländt till önskadt mål, och då Sverige under tiden i stället bedrifvit underhandlingar med England, »återstår det endast,» säges här vidare, »för Hans Kejserliga Maj:t att utan dröjsmål begagna sig af alla de medel, som Försynen anförtrott honom till hans rikes säkerhet, och han underrättar därom konungen och

hela Europa». Slutligen uppmanar han ännu en gång konungen att förena sig med Ryssland och Danmark i afsikt att stänga Östersjön för England och beder honom »med hela den sanna vänskapens värme att icke längre tveka att uppfylla sina förbindelser och att antaga det enda system, som öfverensstämmer med de nordiska makternas fördelar.»Sveriges krig åren 1808 och 1809, I sid. 78-82. — Hela skrifvelsen (declarationen) är ordagrant aftryckt i Handlingar rörande förvaltningen i Finland år 1808 (Helsingfors 1893) I sid. 575. Påståendet, att intet svek från ryska regeringens sida här föreligger, enär ifrågavarande skrifvelse skulle varit uppsatt redan den 11 januari och strax därefter meddelats franska sändebudet, förfaller helt och hållet med erkännandet, att skrifvelsen först ofvan nämnda dagar tillställdes de svenska vederbörande (Zlobin: De diplomatiska förbindelserna mellan Ryssland och Sverige — — öfv., sid. 95, Danielson: Finska kriget och Finlands krigare 1808—1809 sid. 18 noten).

När denna uppfordran framkom till sin bestämmelseort, var kriget emellertid i full gång, ty den 21 februari hade ryska hären, utan att något slags krigsförklaring afgifvits, öfvergått gränsen och ryckt in på Sveriges område.

Af allt detta anade man föga i Stockholm. Från den 5 februari, då Stedingks bref af den 29 januari framkom, till den 26 hade intet försports från honom. Den stränga kölden försvårade i ytterlig grad samfärdseln. Nu anlände på en gång alla hans ofvan berörda skrifvelser, och den 2 mars inställde sig en kurir från generallöjtnant af Klercker med underrättelsen om ryssarnas infall i landet och om de första striderna. I högsta grad förtörnad häröfver, lät konungen sistnämnda dag på aftonen arrestera ryska sändebudet och befallde, att den på väg till honom anmälde kuriren skulle gripas, hvilket skedde den 7 mars nära Hernösand. Bland dennes papper fann man ryska

regeringens till Alopæus afsända skrifvelse.

På detta sätt hade kriget utbrutit, och det skulle icke dröja längre än till den 14 mars, förr än Danmark, om än motvilligt, nödgades afgifva krigsförklaring mot Sverige. Där visste man mycket väl, att 20,000 fransmän under marskalk Bernadotte voro på väg mot Holstein, och man anade, att de hade till mål att fortsätta vägen till Seland för att därifrån i förening med danska trupper öfverföras till Skåne.

Facsimile af Stedingks egenhändiga namnteckning. Från en skrifvelse i Riksarkivet.

KRIGSFÖRBEREDELSER, KRIGSPLAN OCH UPPMARSCH PÅ RYSKA SIDAN.

Det redan vid nittonde århundradets ingång väldiga ryska riket stödde sin maktställning på en krigshär, hvars styrka af i fält användbara trupper borde uppgå till 400 tusen man, bakom hvilka ytterligare kommo 100 tusen man till garnisonstjänst afsedda trupper, 2-3 hundra tusen man milis till förlusternas ersättande och en stor mängd kosacker. Men denna för dessa tider högst betydliga styrka kunde till följd af rikets oerhörda utsträckning och dåliga förbindelser icke göra sig gällande, icke samlas på ett ställe, och det lyckades sällan att på en europeisk krigsskådeplats få tillsammans mera än 150 tusen man. Ännu mindre styrka skulle man kunna samla i Finland, där landets fattigdom och dåliga vägar dessutom gjorde det vanskligt att föda en betydligare truppmassa. Mera än 50 tusen man lyckades ryssarna heller aldrig samla där, d. v. s. en styrka, något underlägsen den, som Sverige förmådde uppställa.

Gör man ett öfverslag af Rysslands stridskrafter vid början af år 1808, finner man också, att af dess 24 divisionerMotsvarande våra nuvarande svenska arméfördelningar. 2 stodo mot perserna, 6 mot turkarna, 3 vid galiziska gränsen, 5 i Litauen, 1 (gardes-) i S:t Petersburg, 2 på flottan, hvilka sistnämnda äfven skulle skydda Finska vikens kust, 3 i ryska Finland, 1 i Orenburg och 1 i Sibirien.Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 77, ur hvilket arbete de flesta här meddelade uppgifter äro hämtade.

Divisionerna, hvilka enheter efter fransk förebild införts år 1806, utgjordes i regeln af sex regementen infanteri, af hvilka två eller ett jägare-, alla om tre bataljoner, tre regementen regelbundet kavalleri om i allmänhet fyra skvadroner, en artilleribrigad med 64 kanoner jämte ingeniörtrupper och träng.

Rysslands alla trupper förutom kosackerna rekryterades genom utskrifning bland jordägarnas lifegna, och då tjänstetiden var tjugufem år, utgjordes manskapet af verkliga yrkessoldater, genom årligen återkommande långvariga öfningar väl

förfarna i sitt kall. Visserligen hade de ofta upprepade och förlustrika krigen gräft stora luckor i härens led, hvilka luckor måst fyllas med rekryter och vid årsskiftet 1807-8 till icke ringa del ännu voro tomma, men alla trupper ägde dock en del manskap med krigserfarenhet från Italien, Turkiet, Österrike, Polen och Westpreussen. Officerarna utgingo ur adelsmännens led, enär desse ansågos skyldiga att tjäna staten, och de utbildades för sitt kall vid kadettskolor; befintlig brist fylldes genom befordran ur underofficersklassen.

Sedan början af Alexander I:s regering voro trupperna klädda efter västerländsk snitt i mörkgröna frackar med korta skört och stående krage, hvita klädes- eller linnebyxor, de förra nedtill försedda med svart skinnskoning — kavalleriet hade i allmänhet gråa ridbyxor —, en ganska hög schakå, upptill något vidare än nedtill, samt läderhjälm med liggare för kyrassierer och dragoner jämte mörkgrå kappa. Mängden af infanteriets manskap var väpnadt med slätborrade flintlåsgevär och huggare, en mindre del med studsare och hirschfängare. Huggaren och patronväskan buros i hvita (vid jägarna svarta) axelremmar i kors öfver bröstet. Den cylinderformiga ränseln bars jämte fältflaskan medelst en hvit rem öfver högra axeln men utbyttes på sommaren 1808 mot en fyrkantig svart läderränsel, som bars på ryggen. Officerarna voro väpnade med värja, buren i gehäng öfver högra axeln, eller

sabel med järnbalja samt hade dessutom skärp och ringkrage (dock icke vid jägarna) äfvensom epåletter. Trängen, som helt och hållet var fördelad på regementena, var mycket talrik men minskades något för de trupper, som sändes till den finska krigsskådeplatsen.

Med afseende på krigisk anda och krigsduglighet stodo de ryska trupperna icke obetydligt öfver de svenska, och gällde detta särskildt artilleriet, som var talrikt och försedt med god materiel, rekryteradt af utvaldt folk och väl anspändt med redan i fredstid befintligt fullständigt hästantal. Såsom vi skola finna, var öfverlägsenheten med afseende på det högre befälet äfven alldeles uppenbart till finnandes på den ryska sidan.

Ryska flottan var stadd i rask och följdriktig utveckling samt skulle år 1805 räknat 32 äldre och nyare linieskepp, 11 fregatter jämte en del mindre fartyg, men den officiella ryska författaren Michailovskij-Danilevskij uppgifver, att flottan i början af år 1808 endast ägde 9 fullt dugliga linieskepp och 7 fregatter förutom 25 mindre fartyg. Enligt samma författare utgjordes roddflottan vid 1808 års ingång af 168 fartyg af olika slag jämte åtskilliga, som voro under byggnad.

*

Under det man i Sverige ägnade föga uppmärksamhet åt tanken på det krigshot, som allt emellanåt förmärktes på den östra gränsen, gjordes bortom denna trägna förstudier med hänsyn till det krig, som hvarje klarseende människa måste finna ligga

i luften. Den framstående ingeniörgeneralen Johan Peter van Suchtelen, som, född i Holland 1751, år 1783 i egenskap af öfverstelöjtnant öfvergått i rysk tjänst och med utmärkelse deltagit i 1789-90 årens fälttåg i Finland, hade sedermera varit ledamot i en komité, som haft till uppdrag att samla statistiskt material rörande Finland och Sverige samt att granska äldre fälttågsplaner för krig i Finland. Med all sannolikhet uppgjorde han grunddragen till den krigsplan, som förelades den till öfverbefälhafvare utsedde generalen grefve Fredrik Wilhelm v. Buxhöwden och gillades af honom.

Göran Magnus Sprengtporten. Efter en oljemålning, tillhörig kammarherre G. v. Celsing.

I arbetet på denna plan deltog äfven en finsk man, »den gamle ränksmidaren» Göran Magnus Sprengtporten, hvars bekantskap vi redan gjort, och hvars närvaro i S:t Petersburg de ryska statsmännen erinrade sig. Nyårsdagen 1808, gamla stilen, inlämnade han till kejsaren sina »Reflexioner af en i Finland född rysk krigare», hvari så väl politiska förhållanden beröras som grunderna af en fälttågsplan framställas. Dessa utarbetade han ytterligare i en annan skrift, och hans fälttågsplan öfverensstämmer i hufvudsak med den, som sedermera kom till utförande. Han författade äfven ett »förslag till en allmän proklamation till Finlands folk». Viktigast af allt ansåg Sprengtporten vara, att den största försiktighet iakttages, på det anfallet måtte komma alldeles oväntadt, »ty finnarna äro ett redbart folk och såsom de svenska eröfrarna själfva erkänna, de modigaste i den svenska hären». Danielson sid. 11. — Här redogöres ganska utförligt för Sprengtportens fälttågsplan.

De trupper, som för ändamålet ställdes till Buxhöwdens förfogande, och hvilkas förflyttning från Estland och Lifland till ryska Finland Stedingk redan anmält, utgjordes af 5:e, 17:e och 21:a divisionerna, hvilkas ursprungliga sammansättning undergått smärre förändringar, och hvilkas infanteriregementen till följd af den låga numerären blifvit satta på endast två bataljoner. Tillsammans räknade de också endast 24,000 man.Denna styrka uppgifves af de flesta författare, men general v. Suchtelen, den ofvan nämndes son, uppskattar i sitt arbete om »Kriget emellan Sverige och Ryssland åren 1808 och 1809» den verkliga styrkan vid krigets utbrott till endast 16,000 man. Såsom reserv kunde påräknas fyra i Estland stående

Ryska krigsmän. Teckning af M. Adlercreutz.

Infanterist. Kosack. Infanteriofficer. Ulan. Husar. Kyrassier.

Ryska krigsmän. Teckning af M. Adlercreutz.

Artillerist. Dragon. Infanterist. Jägare.

infanteriregementen tillhörande 14:e divisionen samt tre regementen och en bataljon, som utgjorde besättning i ryska Finland.

Generalen grefve v. Buxhöwden. Efter en oljemålning tillhörig familjen Rosensvärd på egendomen Long i Värmland.

Den nye öfverbefälhafvaren var en i krigiska värf pröfvad man. Född 1750, hade han redan 1769-70 med utmärkelse deltagit i kriget mot Turkiet, därefter varit med i Finland 1789 och 1790 samt under åren 1792-94 sett kriget på nära håll i Polen. Under kejsar Pauls regering i onåd, hade han af kejsar Alexander utnämnts till generalguvernör öfver Kurland, Lifland och Estland. Vid Austerlitz var han med såsom befälhafvare för vänstra flygeln, förde året därefter en tid 2:a kåren och stod sedan i spetsen för de fem divisionerna i Litauen. Till närmaste »rådgifvare och medhjälpare» fick han nyssnämnde general van Suchtelen, hvilken till sina öfriga förtjänster kunde lägga den att år 1801 hafva nydanat ryska generalstaben. 5:e divisionen fördes af generallöjtnant Tutschkov I, 17:e divisionen i divisionschefen, generallöjtnanten grefve Kamenskis frånvaro af generallöjtnanten furst Gortschakov och 21:a divisionen af generallöjtnanten furst Bagration, den utan tvifvel mest framstående af dem alla. Härstammande från en gammal georgisk fursteslákt och född 1765, hade han vid sjutton års ålder inträdt i hären, gjort fälttåg i Turkiet, i Polen, under sin gynnares Suvorovs befäl i Italien och Schweiz samt deltagit i Austerlitz-, Eylau- och Friedlandfälttågen. I slutet af år 1805 utnämnd till generallöjtnant, ställdes han, samma dag hären ryckte in i Finland, i spetsen för 21:a divisionen. Till högkvarteret hörde ytterligare såsom generalkvartermästare generalmajor v. Berg, i egenskap af general af dagen generallöjtnant Konovnizin, en fyrtio års man, som börjat sin militära bana i finska kriget 1788-90 och i kriget i Polen redan förde regemente, samt i egenskap af artilleribefälhafvare generalmajor de Bellegarde.

Ryska fälthärens indelning och sammansättning voro följande:Sveriges krig åren 1808 och 1809, II, bil. 14.

5:e divisionen:

Gen.-löjtn. Tutschkov I

2 batalj.

Sjevska musketerreg.

2 „

Kalugska „

2 „

Permska „

2 „

Mohilevska „

2 „

23:e jägarreg:tet.

2 „

24:e „

2 skvadr.

Grodnenska husarreg.

200 kosacker.

8 tunga kanoner.

16-18 lätta „

17:e divisionen:

Gen.-löjtn. furst Gortschakov.

2 batalj.

Brestska musketerreg.

2 „

Villmanstrandska „

2 „

Krementschugska „

2 „

Minska „

2 „

30:e jägarreg:tet.

2 „

31:a „

2 skvadr.

Grodnenska husarreg.

4 „

Finländska dragonreg.

2 „

Lifkosackreg:tet.

200 kosacker.

12 tunga, 16 lätta kanoner.

1 pionierkompani.

21:a divisionen.

Gen.-löjtn. furst Bagration.

2 batalj.

2:a jägarreg.

2 „

25:e „

2 „

26:e „

18 lätta kanoner.

2 batalj.

Velikij-Lukiska musketerreg.

2 „

Nevska „

2 „

Libauska „

3 skvadr.

Grodnenska husarreg.

200 kosacker.

Om det var den ryska ledningens afsikt att tvärt emot de svenska vederbörandes bestämda öfvertygelse förlägga kriget till vintern, då kölden slagit broar öfver alla sjöar och kärr samt afbrutit förbindelsen mellan Finland och Sverige, eller om tidpunkten för krigsutbrottet ofrivilligt framgick ur de diplomatiska förhandlingarna må lämnas osagdt, dock synes den förra meningen hafva talande skäl för sig, och öfverfallet utfördes ju, samtidigt med att ryska regeringens ultimatum afsändes, d. v. s. långt innan detta kunde vara framkommet, och ännu längre, innan svar därå kunde ingå.

Huru som helst så gick den ryska fälttågsplanen ut på besittningstagandet af hela Finland intill Bottniska viken. För detta ändamål och för att lättast öfvervinna de svårigheter, som landets brutna beskaffenhet beredde angriparen, skulle hären på bred front öfverskrida gränsen. Se öfversiktskartan öfver södra Finland.

5:e divisionen, som samlats mellan Nyslott och Villmanstrand, hade härvid till uppgift att hindra de i Savolaks varande svenska trupperna att förena sig med

de i södra eller västra Finland befintliga samt att öfver Kuopio drifva dem undan ända till Uleåborg. För att tillgodogöra sig vägnätet skulle divisionen framrycka på fyra kolonner, fördelade på vägarna Nyslott—Rantasalmi— Jorois, Nyslott—Sulkava—Jokkas, Ruokolaks—Puumala—Jokkas samt Suomenniemi—S:t Michel. Sedan de svenska krafterna blifvit slagna eller drifna norrut, skulle de iakttagas af den högra kolonnen, hvarefter de tre öfriga skulle samlas vid S:t Michel och öfver Heinola söka förening med den mellersta divisionen.

Denna, som samlats mellan Villmanstrand och Davidstad, skulle närma sig gränsen mellan Ruotsula och Mämmälä samt rycka fram på två kolonner. Efter att hafva öfverskridit gränsen vid Ruotsula eller Kuovola

skulle den högra kolonnen skydda sin högra flank mellan Keltis och Värälä samt taga i besittning vägknuten vid Nyby, hvarifrån spaningsafdelningar borde utsändas åt olika håll. Den vänstra och svagare kolonnen skulle framrycka till Elimä och därifrån spana åt Artsjö till.

Vänstra flygeln slutligen skulle samlas på kustvägen mellan Fredrikshamn och Högfors samt delas i två jämnstarka kolonner. Den högra af dessa skulle öfvergå gränsen vid Hirvikoski och sedermera dels från ryggsidan hota befästningarna vid Abborfors, dels skydda högra flanken af divisionen för anfall norr ifrån. Den vänstra kolonnen skulle under tiden framsända en afdelning för att öfver den frusna Kymmene älf söderifrån anfalla Abborforsbefästningarna. Sedermera skulle divisionen fortsätta framryckningen med högra kolonnen öfver Lappträsk och Mörskom, den vänstra öfver Lovisa mot Borgå, hvarvid fästningen Svartholm vid förbigåendet borde intagas.

Så snart gränsen var öfverskriden på alla därtill utsedda punkter, skulle mellersta divisionens högra kolonn på Tavastehusvägen fortsätta framryckningen till Nyby och Lahtis under sträfvan att öfver Heinola träda i förbindelse med 5:e divisionen, dess vänstra kolonn rycka fram till Marttila, under det den vänstra divisionen skulle fortsätta framryckningen till Helsingfors, där de svenska hufvudkrafterna antogos befinna sig. Midten, som hade riktningen mot Tavastehus, skulle hållas något tillbaka för att i händelse af behof kunna tjäna vänstra flygeln såsom reserv. Skulle det visa sig, att svenskarnas hufvudkrafter stodo annorstädes än vid Helsingfors, t. ex. vid Tavastehus, skulle åt detta håll samlas hela midten och vänstra flygeln med undantag af de trupper, som erfordrades till skydd mot Helsingfors och till allmän reserv. Sedan man lyckats drifva svenskarna bakom linien Helsingfors—Tavastehus, skulle Sveaborgs eröfring blifva nästa mål. I händelse af motgång skulle högra flygelns hufvudkrafter vika tillbaka till Jokkas, under det mindre afdelningar lämnades vid Rantasalmi och Puumala. Midten och vänstra flygeln skulle gå tillbaka till Borgålinien för att där i befästa ställningar invänta reservens ankomst. Äfven en bakre försvarsställning i Forsbylinien var påtänkt. Till företaget beräknades 30-35 tusen man erforderliga.

Att utsträcka denna ingalunda betydliga styrka, som i verkligheten långt ifrån uppnåddes, på en front af 225 km. öfverensstämde med tidens sed i de icke napoleonska härarna men förklaras och försvaras här af önskvärdheten att anlita alla vägar. Den djupa snön tillät dessutom icke utveckling af starkare afdelningar, hvaremot sträfvan att få manskapet under tak och att tillgodogöra sig landets underhållsmedel snarare manade till att göra de olika kolonnerna svaga än starka. Se härom Suchtelen sid. 12.

Generalen grefve v. Buxhöwden.

I början af februari hade den för krigsföretaget afsedda styrkan verkställt sin uppmarsch i enlighet med förestående plan, så att 5:e divisionen var förlagd mellan Nyslott och Villmanstrand, 21:a mellan denna stad och Davidstad samt 17:e omkring Fredrikshamn. Bakom fälthären funnos de redan omnämnda reserv- och besättningstrupperna, hvarjämte de upplösta tredje bataljonerna skulle åter fyllas och af dem bildas en rörlig kår under generallöjtnant Barclay de Tollys befäl med uppgift att trygga ryska Finlands kust. Till skydd för Östersjökusten funnos i Estland 2:a divisionen och i Lifland och Kurland den 3:e. Fästningarna Viborg, Ruotsinsalmi (Svensksund) och Fredrikshamn hade blifvit satta i försvarbart skick.

Till krigsförberedelserna hör äfven att skaffa sig så fullständiga underrättelser som möjligt om den blifvande motståndarens stridsmedel, om krigsskådeplatsens beskaffenhet, om befolkningens tänkesätt m. m. I detta afseende torde man icke kunna lägga ryssarna några öfverträdelser till last. En rysk artillerimajor vistades i Helsingfors från 1806 till början af 1808 för att köpa gevär, men honom var bland

annat medgifvet fritt tillträde till Sveaborg, där han gjorde sig väl bekant med förhållandena.Montgomery: Kriget mellan Sverige och Ryssland åren 1808 och 1809, I sid. 1 m. fl. En kapten T. for i januari 1808 såsom handelsresande genom hela östra Finland och afgaf till Suchtelen en ganska noggrann berättelse om landets beskaffenhet, försvarsanstalter, tillgångar i spannmål, befolkningens sinnesstämning m. m.Berättelsen finnes i afskrift i Krigsarkivet. Sannolikt reste andra personer i liknande uppdrag genom andra delar af landet.

General van Suchtelen.

Det var general Buxhöwdens afsikt att oväntadt rycka in i Finland och taga de finska trupperna på rotarna. Öfvergången af gränsen skulle ske den 23 eller 24 februari. Då han emellertid mottog underrättelser, att fienden blifvit varskodd och samlade sina trupper, befallde han, att uppbrottet skulle ske redan den 21 februari, hvarigenom han hoppades kunna förekomma sammandragningen af någon betydligare styrka på svenska sidan.

KRIGSFÖRBEREDELSER, KRIGSPLAN OCH UPPMARSCH PÅ SVENSKA SIDAN.

Sverige hade icke blifvit alldeles oberördt af de nya strömningar, som franska revolutionen framkallat på krigsväsendets område, men oaktadt upplysta och begåfvade män stodo i spetsen för flera af krigsstyrelsens grenar, och oaktadt det på många håll arbetades med plikttrohet och ifver, kunde någon helgjuten förbättring i Sveriges krigsväsende icke genomföras. De förändringar, som kommo till utförande, afsågo därför endast mindre förbättringar och förenklingar. Men i förbättringsarbetet saknades genomtänkt plan och sammanhållande ledning, det stannade följaktligen ofta vid blotta ansatser, vid halfgjordt arbete, och i stället för enkelhet alstrades icke sällan förvecklingar och osäkerhet. Dessutom reglementerades i småsaker och ändrades i onödan, under det de stora bristerna kvarstodo oafhjälpta. Svenska krigsmakten var sålunda icke i det tillstånd, som tidens osäkerhet och konungens högtflygande planer borde fordrat. Den ständiga penningebristen försvårade också alla ombildningsarbeten.

Redan i det föregående hafva vi funnit, hvilka stridskrafter stodo till buds i Finland till mötande af ett anfall österifrån. Den verkliga styrkan af öfvad stridande personal uppgick vid ingången af år 1808 till 19,673 man, inberäknadt officerare och underofficerare samt sjuke. Sveriges hela här räknade vid samma tillfalle 52,937 man, hvaraf 2,424 officerare och 2,185 underofficerare.Sveriges krig åren 1808 och 1809, I sid. 167, ur hvilket arbete, jämfördt med Spak: Några historiska upplysningar om uniformering och utredning, nedanstående uppgifter äro hämtade. Någon indelning i högre enheter öfver regementena fanns med få undantag icke.

För befordran till officer funnos inga bestämda fordringar, utan denna var hufvudsakligen beroende på regementschefernas ynnest och bevågenhet. Befordran mellan officersgraderna gick visserligen i regeln efter tjänsteålder, men därifrån funnos många undantag beroende på svårigheten för mången att anskaffa det för en ny tjänstegrad erforderliga ackordsbeloppet, på officerarnas vid rangregementena företrädesrätt inom samma grad framför officerare vid öfriga regementen samt på befordran och förflyttning utom tur till majorsgraden och vidare uppåt. Befordran hade i allmänhet gått ganska hastigt under 1790-talet, så att många nått

öfverstegraden redan vid trettio års lefnadsålder. Vid krigsutbrottet 1808 hade många regementschefer ännu icke hunnit till femtio års ålder; öfverstelöjtnanter och majorer befunno sig på fyrtiotalet, som enskilda likväl i likhet med ett stort antal kaptener ännu icke uppnått.Dessutom innehade ett stort antal öfverstelöjtnanter, majorer och kaptener högre grad »i regementet» eller »i arméen». Detta uteslöt likväl icke, att en eller annan äldre man fanns, till och med ända ned i fänriksgraden. I allmänhet måste man dock säga, att officerskåren var ganska ung. Djärfhet och tapperhet saknades där visserligen icke, men så mycket mera felades erfarenhet och kunskaper, och då truppernas öfningar voro korta och sällan återkommande, då det militära arbetet i det stora hela låg nere, kan det icke förvåna, om officerskårens militära duglighet icke stod allt för högt. Enstaka begåfvade personer kunde föga ändra detta sakförhållande.

Beklädnaden hade framför allt annat varit föremål för täta ändringar och försök, hvadan en mängd olika modeller vid denna tid förekommo. Enligt bestämmelser af år 1806 skulle infanteristen vara klädd i svart cylinderformad hatt, åtta tum hög, med på vänstra sidan uppfäst brätte, mässingsband och gul (för jägarna grön) ståndare, svart

klädeshalsduk, grå klädes- eller vadmalsjacka med korta frackskört, hög, mörkblå krage samt ärmuppslag och skörtuppveck af samma färg, grå väst med ärmar, gråa byxor, till knäet räckande svarta klädesstöfletter (damasker) och skor. Till beklädnaden hörde ytterligare mörkgrå kappa med hög stående krage och stor fällkrage. Emellertid torde denna mundering icke utom beträffande hattar och benbeklädnad blifvit anlagd af de finska trupperna utan dessa fortfarande begagnat den år 1798 införda, hvilken bestod af grå jacka med frackskört, hög stående krage och mörkblå bröstrever. Färgen å krage, uppslag och skörtuppveck växlade, och Österbottens regemente begagnade i likhet med de svenska regementena gul rever, krage, uppslag och uppveck samt gula byxor. Savolaks jägare hade grön rever, krage o. s. v. samt grön schakå, Karelens jägare grön rock och hvita byxor. Officerarna torde mycket användt långa, syrtut-formiga rockar, öppna i halsen, med dubbelvikt s. k. svensk krage och epåletter. Många persedlar voro i illa medfaret skick, och kappor saknades helt och hållet för en stor del af manskapet. Största delen af infanteriet var väpnadt med slätborradt flintlåsgevär, försedt med bajonett; jägarna däremot hade refflad studsare, med eller utan bajonett. En stor del gevär befunno sig i mycket dåligt tillstånd.Under åren 1806 och 1807 såldes en stor mängd »reparabla» gevär och äfven trepundiga metallkanoner till Preussen och Ryssland. Handeln med Ryssland fortgick ännu kort före krigets utbrott, men de köpta gevären betaltes aldrig. Huggaren var officielt afskaffad och bibehållen endast af de jägare, som icke hade bajonett, men den torde dock bibehållits af alla finska trupper och burits vid en särskild lifrem. Det stora patronköket eller bandoleret bars i en bred rem öfver vänstra axeln, hvilken rem liksom lifremmen var svart för jägartrupperna, hvit för de öfriga. Sina

klädespersedlar och några dagars torrföda medförde soldaten i en medelst en rem öfver högra axeln buren fyrkantig luden ränsel, på hvilken kopparflaskan torde varit fäst.Den på ryggen burna ränseln infördes sannolikt först efter 1809, fastän den af flera tecknare blifvit antagen förekomma redan vid denna tid. Särskild mattornister medfördes endast af en mindre del af styrkan. Officerarna och underofficerarna voro väpnade med värja (vid jägarna med sabel), buren vid lifrem. Artillerimaterielen hade undergått stora förbättringar, men som dessa endast delvis hunnit genomföras, var den mycket brokig. I fält medfördes sexpundiga kanoner, dels järnkanoner af Helvigs nya modell, dels metallkanoner af äldre modeller, alla dragna af sex hästar, samt trepundiga metallkanoner, dragna af tre i bredd spända hästar. Ett lättare slag af trepundiga kanoner kallades partikanoner. Alla kanoner, sköto fullkulor och kartescher, 2- och 6-lödiga. Trossen var delad på regementena och ganska talrik, allra helst som jämte reglementerade fordon en del officerarna tillhöriga egna vagnar och åtskilliga packhästar medfördes. Vid de finska regementena underhöllos i fredstid trosskuskar (aflönades af de vakanta vargeringsrotarna) och trosshästar.

Sjöförsvaret utgjordes af örlogsflottan och arméens flotta. Den förra, som var förlagd i Karlskrona, räknade 1808 12 linieskepp, 10 fregatter, 8 briggar och kuttrar samt några mindre fartyg, allt med 9,000 mans besättning. Arméens flotta utgjordes endast af skärgårdsfartyg nämligen 11 skärgårdsfregatter, 27 galerer, 135 kanonslupar och 83 kanonjollar allt med en besättning af 5,000 stridande. Dessutom kommenderades alltid trupper af landtarméen på flottan. Arméens flottas största stationer voro de i Stockholm och Sveaborg.

*

Oaktadt Stedingk redan i september 1807 underrättat konungen om den hotande ställningen, hvars vådor de under hela hösten fortgående underhandlingarna lade i öppen dag, gjordes intet på svenska sidan för att möta krigsfaran, och i Finland lefde man i djupaste fred. Befälhafvaren öfver trupperna därstädes, general Klingspor, och generalintendenten vid finska kommissariatet, öfverste af Schenbom, vistades i Stockholm. Först då underrättelserna från Stedingk på nyåret blefvo mycket hotande, tillsatte konungen den 11 januari en hemlig krigsberedning, hvilken skulle föreslå de försvarsåtgärder, som ställningen kräfde, och till ordförande i densamma utsågs general Klingspor.

Redan den 31 januari var beredningen färdig med sitt utlåtande, hvilket följande dag öfverlämnades till konungen, som vistades på Gripsholm. Efter en öfverblick af det politiska läget, hvari det påvisades, hurusom en krigsförklaring kunde väntas både**Finska krigsmän.** Teckning af M. Adlercreutz.

Åboläns reg:te. Savolaks jägare. Nylands reg:te. Karelsk dragon. Savolaks reg:te. Björneborgs reg:te. Nylands dragon.

Finska krigsmän. Teckning af M. Adlercreutz.

Kajana bat. Karelens jägare. Österbottens reg:te. Tavastehus reg:te. Finska artilleriet.

Generalen grefve Mauritz Klingspor. Efter en oljemålning tillhörig grefve Ph. Klingspor.

från Ryssland och Danmark, med anledning hvaraf försvarsanstalter måste vidtagas såväl på rikets östra gräns som på den västra och i Skåne, öfvergick beredningen till en undersökning af den hjälp, som vore att vänta från England. Denna hjälp ansågs dock oberäknelig, hvadan hänsyn knappast kunde tagas till densamma. Farligast

hotad vore östra gränsen, om Ryssland anfölle vintertiden, då man icke kunde draga fördel af landets brutna beskaffenhet, och då samfärdseln med Sverige i regeln vore afbruten genom ishinder. Härens i Finland underhåll måste då uteslutande tagas ur de förråd, som kunde uppbringas inom landet, och dessa torde icke blifva stora efter de båda senaste årens missväxt. Af dessa skäl fann beredningen klokast, om man sökte »rädda hvad af arméen frälsas kan» efter att hafva låtit »i fästningarna Svartholmen och Sveaborg inkasta så mycket trupper, som möjligen där inrymmas kunna». Återstoden af finska arméen borde dragas »åt österbottniska sidan, intill dess med första vårdag och — — ankommande flottor kraftigare anstalter till landets återvinnande kunna tagas». Att öfversända trupper och förråd från Sverige vore icke möjligt, så länge vintern varade. Det enda, som kunde göras för Finlands försvar, vore därför samlande af förråd inom själfva Finland.

Med anledning af detta utlåtande befallde konungen ofördröjligen öfverste af Schenbom att begifva sig till Finland för att anordna erforderliga proviant- och furageupplag, hvarmed landshöfdingarna skulle vara honom behjälpliga. Likaledes anbefalldes beredningen att uppgöra förslag till instruktion för högste befälhafvaren (general en chef) i Finland. Den 4 februari var denna instruktion färdig och af konungen underskrifven. Den öfverensstämde med beredningens nyssnämnda åsikter, men efter meningen om återtåget till Österbotten var inryckt, man vet ej af hvem, följande (tillägg: »men ehuru Vi, såsom förbemält är, anse frälsningen af arméen och fästningarnas försäkrande böra blifva förnämsta ändamålet af försvarsanstalterna under påstående vinter, vänta Vi likväl, att I, så långt möjligt kan blifva, söken att den inträngande fienden hindra och emotstå, samt icke förr än nöden påtränger, retraiten företagen».

Vidare bestämdes, att besättningen på Sveaborg skulle uppgå till 6,000 man utom artilleriet och på Svartholm till 500 man. Så snart fara hotade, borde öfriga trupper i södra Finland sammandragas till trakten af Tavastehus och delas i två brigader. Trupperna i Savolaks och Karelen skulle bilda en själfständig brigad, hvars hufvuddel borde samlas i Jorois, under det Karelska jägarkåren skyddade Karelen. I händelse af återtåg borde brigadens båda grupper förenas vid Kuopio och sedermera öfver Iisalmi draga sig tillbaka till Uleåborg. Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 86 samt bil. 18.

Samma dag uppsattes äfven villkorlig order om uppbrännande af arméens flottas fartyg i Åbo samt af de i Varkaus och Kristina samlade förråden. Tillika gåfvos en del djupt ingripande bestämmelser om ökning af artilleriet, utrustning af flottan samt utanordning af ganska betydliga penningebelopp för arméens, flottans och fästningarnas behof, och allt detta gjordes, innan krigsutbrottet ännu var kändt. Ofvanstående och A. Hammarskjöld i Historisk tidskrift 1896 sid. 25.

Följande dag anlände Stedingks kurir med hans den 29 januari afsända depesch, hvari fredsbrottet sades vara omedelbart förestående. Ytterligt bestört öfver denna underrättelse, ville konungen genast själf begifva sig till Finland, men efter återkomsten till Stockholm dagen därpå lugnade han sig något och förordnade generallöjtnant af Klercker att till Klingspors ankomst föra befälet öfver trupperna i Finland och öfver där uppbådad landstorm. Konungens skrifvelse härom, med hvilken kuriren återvände natten till den 7 februari, anlände till följd af naturhinder först den 14 till Helsingfors.

Generallöjtnanten frih. K. N. af Klercker.

Under tiden hade Klercker, som i befälhafvarens frånvaro uppehöll hans befattning, handlat på eget ansvar.

Generallöjtnanten friherre Karl Natanael af Klercker, född i Skåne 1734, hade tjänat sig upp vid fortifikationen och arméens flotta, hade vunnit hastig befordran och särskildt genom sina förtjänster om arméens flottas utrustning under det senast förflutna kriget visat sig den värdig. Med ett kort afbrott hade han från 1791 till 1801 varit kommendant på Sveaborg. Oaktadt sina 73 år var han obruten till själ och kropp, och om han också icke ägde någon särskild fältherrebegåfning, var han dock en behjärtad och beslutsam samt sitt land varmt tillgifven man. Att de finska trupperna så hastigt samlades, att ryssarnas afsikt att taga dem med öfverraskning alldeles misslyckades var i första rummet hans förtjänst.

Den 1 februari klockan 3 på morgonen väcktes Klercker på Sveaborg, där han för tillfället vistades, af Stedingks kurir, hvilken öfverlämnade dennes skrifvelse af den 28 januari, hvari sannolikheten af krigsutbrott tydligt framställdes. Denna underrättelse kom alldeles oväntadt. »Jag hade,» skrifver Klercker, »icke en enda bokstaf därom från vårt hof — inga penningar — inga magasin.» Och två, högst tre veckor var all den tid, som kunde beräknas för krigsrustningar. Han for genast till Helsingfors, därifrån under dagens lopp ett trettiotal skrifvelser afsändes till regementschefer, kommendanter, landshöfdingar o. a. rörande truppernas uppbrott

och samling till gränsen, fästningarnas sättande i försvarstillstånd m. m. Då han icke kände något om konungens eller hans närmaste förmans afsikter i händelse af krigsutbrott, måste han vidtaga alla anordningar så, som honom syntes lämpligast.

Uppbrottsordern gällde alla i Finland varande trupper af arméen, förutom det under bildning varande Vasa regemente, och äfvenledes arméens flotta, hvars manskapsstyrka uppgick till 2,500 man. Manskapet skulle fortskaffas åkande till samlingsplatserna, och regementena eller delarna af desamma därefter genast sätta sig i marsch till de stora samlingsplatserna, hvilka förutom fästningarna voro Helsingfors och Helsingemalm, Tavastehus, Nyby—Elimä, Borgå—Lovisa—Tessiö, S:t Michel—Varkaus och Joensuu, hvarjämte Kemi kompani af Österbottens regemente och Kajana svaga bataljon skulle bevaka nordöstra gränsen. Fördelningen af trupperna var så uppgjord, att största delen af vargeringen jämte 3,000 man af linien inlades i fästningarna, hvarefter 9,800 man af fälttrupperna skulle användas på den västra, 4,300 man på den östra krigsskådeplatsen. Den förra gruppen delades i två fördelningar under generalmajorerna Ehrenroth och Aminoff; den senare eller Savolaks-karelska brigaden ställdes under befäl af öfversten grefve J. A. Cronstedt, som var chef för Savolaks infanteriregemente. Inom fjorton dagar hoppades Klercker hafva hären samlad.

Mobiliseringsorderns kringsändande.

Såsom redan blifvit nämndt, gick denna samling ut på att möta fienden i närheten af gränsen »på de ställen omständigheterna kunna göra nödvändigast», och valdes för den västra gruppen uppmarschlinien öfver Forsby, Artsjö och Nyby — utan tvifvel en under rådande förhållanden allt för långt framskjuten linie —, under det den östra gruppen samlades i S:t Michel med undantag af Karelska jägarkåren, som sköts fram till Joensuu.

Konungens bref, hvilket Klercker mottog den 14 februari, medförde några ändringar i hans anordningar, dock ställde han såsom en karaktersfast befälhafvare sig det till efterrättelse, endast »så vidt omständigheterna och förut vidtagna anstalter och arrangements det medgifvit», såsom han anmälde till konungen. De af konungen

utsedda brigadcheferna, öfverstarna Palmfelt och Adlercreutz fingo inträda i befälet i stället för EhrenrothDenne hade redan förut på grund af ålder begärt afsked och mottog nu sitt afskedsbref. och Aminoff, hvarjämte benämningen brigad antogs i stället för fördelning. Sveaborgs besättning förstärktes med de trupper, som voro afsedda för Hangö udd, enär Klercker ansåg befästningarna vid sistnämnda ställe icke kunna försvaras.

Efter de vidtagna förändringarna blef svenskaSåsom i verkligheten var fallet, användes här benämningen »svenska» hären, ehuru den tills vidare endast bestod af finska trupper. härens indelning följande:

2:a brigaden.

Öfv. Adlercreutz (chef f. Adl:a reg.).

Åboläns reg. Öfv. Fleming (bef.)

Lifbat. Major Hästesko.

Öfl. bat. „ Reutersköld.

Rusth.-bat „ Reutercrona.

Tavastehus reg. Öfv. v. Platen (bef.)

Lifbat. Öf.-lt. Wetterhoff.

Öfl. bat. Major v. Fieandt.

Jägarbat. Öfv. v. Essen.

Af Nylands jägarbat.: 1/2 komp. Major Arnkihl.

Af Nylands dragonreg.: 4 skvadroner.

Af Finska art.-reg.: 2:a och 4:e 6-pundiga batt.

1:a brigaden.

Öfv. Palmfelt (chef f. Åboläns reg.).

Nylands reg. Öfv. v. Döbeln.

Lifbat. Öf.-lt Munck.

Öfl. bat. Major Furuhjelm.

Björneborgs reg. Öfv.-lt. Stjernvall (sedan Furuhjelm)

Lifbat. Major Eek.

Öfl. bat. Kapt. Grönhagen.

Rusth.-bat. Maj. Furuhjelm.

Af Nylands jägarbat.: 1/2 komp. Major Uggla.

Af Nylands dragonreg.: 4 skvadroner.

Af Finska art.-reg.: 1:a och 3:e 6-pundiga batt.

Savolaks-karelska (3:e) brigaden.

Öfv. J. A. Cronstedt (chef f. Sav. inf.-reg.).

Savolaks jägarreg. Öfv. Sandels

I. (half-)bat. Maj. Furumark.

II. „ Kapt. Tujulin.

III. „ Maj. Grotenfelt.

IV. „ Öf.-lt. Sunn.

Af arméens flotta:

Kristina vol.-komp. Maj. Sjöman.

Laivanlinna „ Kapt. Munck.

Savolaksbr:s art.-komp. Kapt. v. Born.

8 3-pundiga kanoner,

2 2-pundiga nickor.

4 (half-)bat. Savolaks inf.-reg.Regementsförbandet var här upplöst. ;

I. Major Ehrenroth, II. Öf.-lt. Lode,

III. Major Tavast, IV. Major Grotenfelt.

Karelska jägarkåren Öf.-lt. G. Aminoff

I. (half-)bat. Kapt. v. Wright

II. „ „ v. Burghausen.

1 bat. vargering Major v. Törne.

1 oberidet komp. dragonvarg. Lt. Poppius.

Karelska dragonkåren: 2 skv. Öf.-lt. Christiernin.

Utom brigadförband stodo ännu Österbottens regemente med 2 bataljoner, Kajana bataljon, 1:a 3-pundiga batteriet, 1:a och 2:a partibatterierna (alla dessa om 4 kanoner) samt 400 man artilleri.

Dessa trupper inberäknade, skulle fälthären uppgå till en styrka af 13,500 man (11,500 infanteri, 950 kavalleri och 1,000 artilleri).

Såsom »generalmajor» (högste befälhafvarens närmaste man) anställdes enligt konungens särskilda bestämmande generalmajoren J. F. Aminoff (chef för Björneborgs regemente), såsom generaladjutant (nutidens stabschef) enligt Klerckers val öfverste H. H. Gripenberg (chef för Tavastehus regemente) och såsom artilleribefälhafvare

öfverste Åkerstein, som var chef för Finska artilleriregementet. I spetsen för krigskommissariatet ställdes öfverste af Schenbom, och sjukvården leddes under hela kriget af doktor af Bjerkén.

Ehuru Klercker icke fann tillräckligt bistånd af de båda generaler, hvilka han utsett till sina underbefälhafvare, gick samlingen af trupperna öfver all förväntan raskt, och fienden störde den icke heller. I stället för fjorton dagars anstånd gåfvo ryssarna sina motståndare tjugo dagars, och dessa visste att väl begagna tiden. Åkande anlände soldaterna till samlingsplatserna och medförde kost för en månad, hvilken rust- och rotehållarna beredvilligt lämnat, och hvilken lades på trossen. Och tack vare den omständigheten, att trosshästar funnos på fredsfot — de stodo i allmänhet hos kompanicheferna —, kunde trossen genast medskaffas, och trosshästar lämnades till och med till artilleriet. Den 20 februari, dagen före krigsrörelsernas öppnande, stod 2:a brigaden med Åboläns regemente vid Artsjö, Tavastehus regemente vid Nyby, mindre afdelningar framskjutna till Elimä;

endast artilleriet fattades. Af 1:a brigaden var emellertid endast en bataljon — lifbataljonen af Nylands regemente — och ett batteri framme i uppmarschområdet, vid Lovisa, med några mindre afdelningar framskjutna på vägen till Fredrikshamn; återstoden af Nylands regemente och ett batteri stodo vid Helsingfors, Björneborgs regemente vid Koskis och Tavastehus. Se jämte öfversiktskartan nästföljande karta i texten. Savolaksbrigaden var redan i midten af februari samlad vid S:t Michel med mindre afdelningar vid Varkaus och Joensuu. De för fästningarna afsedda trupperna voro på sina platser, och Österbottens regemente marscherade söderut.

Härens högste befälhafvare åkte i släde den långa vägen rundt Bottniska viken.

Generalen grefve Vilhelm Mauritz Klingspor, som skulle förskaffa sig en sorglig ryktbarhet under detta krig, föddes i Småland den 7 dec. 1744 ocn inskrefs redan såsom barn vid Västgöta kavalleriregemente. Sedermera trädde han i fransk tjänst och tog del i sjuåriga kriget. Återkommen till fäderneslandet, steg han snabbt i graderna, så att han från 1767 till 1779 gått upp från löjtnant till öfverste och chef för Vesterbottens regemente. Tio år senare var han generalmajor och skötte under hela kriget 1788-90 på ett förtjänstfullt sätt den svåra befattningen såsom generalintendent för fältarméen, hvarför han efter krigets slut utnämndes till generallöjtnant och »general en chef» för trupperna i Finland hvilken befattning han med kortare afbrott utöfvade ända till krigets början. Då krig hotade utbryta på våren 1796, mobiliserade han på eget ansvar de finska trupperna och fick därvid liksom under sin tjänsteutöfning för öfrigt en djup inblick i de militära inrättningarnas brister. I hvilken mån han sökte afhjälpa dessa, förmäles ingenstädes. Om man också icke kan påbörda Klingspor alla de tillvitelser för rädsla och feghet, som bitterheten öfver det brådstörtade återtåget och de oförtjänta motgångarna icke voro sena att tilldela honom, så lider det i alla fall intet tvifvel, att han icke fullständigt saknade alla de

egenskaper, som höfvas en högste befälhafvare, synnerligen i ett vanskligt läge, likväl med undantag af omtanken om sina truppers behof. Han var vida mera intendent än fältherre; han var en fin och öfvad hofman, utan djupgående insikter i krigiska värf, utan den beslutsamhet och karaktersfasthet, som äro oundgängligen nödvändiga för en befälhafvare, och utan den förmåga att vinna sina underlydandes förtroende och tillgifvenhet, som i icke ringa mån utgör villkor för framgång. Hans riksbekanta yttrande, »att han icke åtoge sig att försvara landet mot Rysslands öfvermakt», behöfver icke, såsom vanligen skett, tydas såsom feghet utan kan lika väl uppfattas såsom en Generalen frih. G. M. Armfelt. på kännedom om förhållandena grundad öfvertygelse, men det är och förblir oförlåtligt att mottaga ledningen af ett krigsföretag, om man icke tilltror sig möjligheten att kunna genomföra det, eller om man visar vankelmod inför sina underlydande, och det är lika orätt af ett statsöfverhufvud att anförtro landets krigsmakt i en sådan befälhafvares händer. Att Klingspor saknade de egenskaper, som höfdes befälhafvaren för hären i Finland, var ingen hemlighet, och många inflytelserika män sökte så väl att förmå Klingspor undanbedja sig uppdraget som att öfvertyga konungen om nödvändigheten att utse en annan befälhafvare, men allt lika fåfängt.Bergman-Schinkel: Minnen ur Sveriges nyare historia, IV sid. 277. Konungen insåg nog Klingspors olämplighet men ville icke stöta en trogen tjänare från sig, när denne icke själf begagnade sig af tillfället att afgå från sin post, »om han funne sig oförmögen att uppfylla den under närvarande omständigheter».Sveriges krig åren 1808 och 1809, I sid. 74. Finnen Gustaf Mauritz Armfelt erbjöds visserligen befälet under Klingspor, men en sådan halfhet, hvilken under denna tid beredde åtskilliga ryska härars olycka, afböjde Armfelt.Danielson sid. 63. — Samme förf. uppgifver, att Armfelt skulle sökt förmå konungen att gifva den till Klingspors generaladjutant utsedde öfverste Löwenhjelm en hemlig instruktion, som skulle berättigat honom att i vissa fall ingripa, men att Löwenhjelm bestämdt afböjde denna åtgärd (se härom äfven Anteckningar om och af general v. Döbeln, I sid. 200). Dessutom

synes det, såsom om Armfelt trots sina lysande egenskaper och sin personliga tapperhet icke ägde det lugn, den själfbehärskning och den omfattande blick, som kräfvas af en högste befälhafvare. Hans korta fälttåg mot Norge tyckes bekräfta detta antagande. Allt nog, Klingspor tog på sig ansvaret; Finland och dess tappra krigsmän voro vigda till undergång!

Och ändock misströstade desse icke. Redan före kriget hade visserligen åtskilliga framstående män, bland andra G. M. Armfelt och generalmajor Aminoff, uttalat stora betänkligheter rörande möjligheten att vintertiden

försvara Finland, och många andra kände till fullo stundens allvar, men de gingo med förtröstan att uppfylla sina plikter. Med tungt hjärta lämnade de sedan hus och hem, hustru och barn i fiendens våld, men en glimt af hopp log ännu i det längsta mot dem.Åtskilligt härom i Danielson sid. 34, 73 och 103.

Finska trupper under samling. M. Adlercreutz.

För att få en riktig uppfattning om försvarsåtgärderna i Finland är det nödvändigt att lära känna de militära åtgärder, som i öfrigt vidtogos i Sverige vid denna tid.

En förklaringsgrund till de försummelser, till hvilka konungen gjorde sig skyldig med afseende på försvarsanordningarna i Finland, kan man söka i hans tanke att utan synnerligt motstånd släppa Finland för att i stället med Englands hjälp eröfra först Seland och sedan Norge äfvensom, märkvärdigt nog,

Mecklenburg.Bergman-Schinkel, IV sid. 256 och 268. Händelserna skola också visa, att han sedermera släppte Finland nästan alldeles ur sikte och i stället hade blicken riktad endast väster- och söderut och detta allt mera, i den mån underrättelserna om krigshot från Danmark växte.

I enlighet med den förut nämnda hemliga krigsberedningens åsikt förordnades två generalbefäl, det ena i södra Sverige under befäl af fältmarskalken Toll, till hvars förfogande ställdes 11,000 man, det andra vid västra gränsen under generalmajoren friherre v. Vegesack, omfattande 10,000 man, samt en tredje grupp, den s. k. norra fördelningen, bestående af 2,400 man under öfverste Bergenstråhle, hvartill något senare kom den s. k. reservarméen, hvilken med en styrka af 7,000 man i början af mars sammandrogs vid Örebro och Jönköping för att sedan sluta sig till västra arméen, öfver hvilken dess befälhafvare, generallöjtnanten friherre G. M. Armfelt då äfven öfvertog befälet. Så väl i Karlskrona som i Göteborg arbetades med ifver på flottans utrustning. Med England fortsattes underhandlingarna, och ehuru denna makt icke ansåg ett anfall mot Norge nu lämpligt, erbjöd den sig likväl att till Sverige öfversända 10,000 man under villkor, att de skulle kunna återkallas, om de behöfdes annorstädes, äfvensom att de under vistelsen i Sverige skulle förblifva under sitt eget befäl och icke föras längre från kusten, än att förbindelsen med flottan kunde bibehållas.Historisk tafla af f. d. konung Gustaf IV Adolfs senaste regeringsår, II sid. 15; Mankell: Finska arméens och Finlands krigshistoria, II sid. 12 m. m.

FRÅN GRÄNSEN TILL TAVASTEHUS.

DEN 21 FEBRUARI — 1 MARS.

Snöhöljd skog.

Den 20 februari på aftonen hade endast en ringa del af 1:a brigaden men de flesta trupper af den 2:a inträffat i linien Forsby—Artsjö—Nyby, där Klercker, såsom redan blifvit nämndt, hade för afsikt att motsätta sig fiendens framryckning. Sålunda stodo af 1:a brigaden endast en Nylandsbataljon vid Lovisa och det ena batteriet jämte brigadkvarteret vid Forsby. Stranden mellan Tessiö och Abborfors bevakades af ett halft jägarkompani och två skvadroner. Återstoden af Nylands infanteriregemente och kavalleriet samt det andra batteriet funnos ännu i eller i närheten af Helsingfors, Björneborgs regemente vid Koskis och Tavastehus. Af 2:a brigaden inträffade Åboläns regemente denna afton vid Artsjö; Tavastehus regemente stod sedan en vecka vid Nyby; återstoden af kavalleriet och artilleriet voro ännu icke anlända. Ett halft jägarkompani och en skvadron under befäl af major Arnkihl voro framskjutna till Elimä, hvarifrån de till gränsen ledande vägarna afpatrullerades. Vid gränsen stodo de vanliga gränsposteringarna vid Abborfors, Anjala, Värälä och Keltis, hvarjämte några små afdelningar voro utsända till Kymene älfs öfvergångar söder om Vuohijärvi.

På ryska sidan stodo de för anfallet afsedda 17:e och 21:a divisionerna tätt intill gränsen vid de punkter, där inbrottet skulle ske. Längst söderut var hela 17.e divisionen samlad vid Pyttis, och skulle dess ena hälft eller »afdelning» rycka fram öfver Strömfors, den andra öfver Abborfors. 21:a divisionen var delad i tre lika stora

delar, »afdelningar», af hvilka den 1:a stod vid Ruotsula, midt emot Keltis, den 2:a vid Mämmälä, tätt intill Anjala, den 3:e vid Hirvikoski, där äfvenledes en väg ledde öfver gränsfloden.Denna indelning i »afdelningar», ungefär motsvarande brigaderna på svenska sidan, blef framgent bestående. Afdelningarna omfattade trupper af alla tre vapenslagen, och deras antal utgjorde såsom nämndt två vid 17:e, tre vid 21:a divisionen.

Den trakt, som skulle blifva skådeplats för de första händelserna under detta krig, räknas både med afseende på naturbeskaffenhet och välstånd till en af de bästa i Finland. Utan några höjder af betydenhet äger landskapet dock en mängd mindre kullar och lägre höjdsträckningar, hvilka jämte talrika större och mindre skogar samt smärre vattendrag på ett behagligt sätt smeka ögat och gynna mindre truppstyrkors själfständiga uppträdande. Ett ganska rikt nät af goda, om än smala vägar möjliggjorde truppers förflyttning åt alla håll. Nu inskränktes visserligen rörligheten något genom det öfver hela trakten utbredda tjocka snötäcket, hvarjämte den till mera än 30 grader Celsius uppgående kölden isbelagt alla kärr och vattendrag samt verkade ofördelaktigt på de klent utrustade svenska soldaterna.

Ryssarna öfvergå gränsen vid Abborfors.

Tidigt på söndagsmorgonen den 21 februari satte ryssarna sig i marsch, och deras avantgardesspetsar öfverskredo snart gränsen vid Abborfors, Strömfors, Hirvikoski, Anjala och Keltis, sedan de små svenska posteringarna öfverallt dragit sig undan. På hufvudvägarna föregingos dessa spetsar af parlamentärer, hvilka fordrade fri öfvergång af gränsen under förklaring, att ryssarna icke kommo såsom fiender, och uppmanade trupperna att nedlägga vapnen. Att de öfver allt fingo återvända med oförrättadt ärende, säger sig själft. Endast vid Elimä kom det till en obetydlig strid. Arnkihl höll sin framskjutna ställning därstädes intill aftonen och drog sig då tillbaka till Kimoböle, på vägen öfver Lappträsk. Ryssarnas sydligaste kolonn, med hvilken öfverbefälhafvaren själf följde, slog sig på aftonen ned i Lovisa, sedan öfverstelöjtnant Munck med Nylandsbataljonen utrymt staden, där han hotades med omfattning från sjösidan, och dragit sig tillbaka öfver Perno till Forsby.

Ryssarna nådde under dagen linien Kausala—Elimä—Lovisa med hela 17:e divisionen och en afdelning af den 21:a ganska tätt samlade på sin vänstra flygel. Gent emot denna hade den svenska högra flygeln vikit tillbaka till Forsby, hvarifrån linien nu följde Forsbyån. De i anryckning varande trupperna beräknades till största

delen vara framme följande dag. Klercker, som mottagit en från Palmfelt kl. 9.30 f. m. från Forsby afsänd anmälan om fiendens anfall, var med högkvarteret på väg till Borgå, där han inträffade den 22 kl. 4 på morgonen.

Ryssarnas inbrott i Finland, inom en annan stats område, med hvilken man lefde i djupaste fred, utan föregående krigsförklaring eller uppfordran att tillmötesgå vissa önskningar, ty såsom sådan kan man ingalunda anse kejsarens dagen efter krigsutbrottet undertecknade skrifvelse till konung Gustaf IV Adolf (se sid. 28), var helt enkelt en våldshandling, lyckligtvis ganska okänd både i äldre och nyare tiders häfder. Och den fullständigades med de båda proklamationer, som den ryske öfverbefälhafvaren bragte i omlopp samtidigt med öfverskridandet af gränsen. Den ena af dessa, dagtecknad Fredrikshamn den 18 februari (således fyra dagar tidigare än kejsarens skrifvelse till konungen), var ställd till Finlands invånare och innehöll hufvudsakligen följande:Denna proklamation var författad af Sprengtporten, som åtföljde Buxhöwden i egenskap af rådgifvare i diplomatiska angelägenheter (Danielson sid. 81).

»Då hans konungsliga svenska majestät långt ifrån att med Dess Käjserliga Rysska Majestät villja sig förena uti det fridsamme bemödande, hvarmed H. K. M. sökt at återställa det lugn, hvaraf Europa varit så länge i saknad, och endast förvänta kan af det förbund, som så lyckligen blifvit knutit emellan tvänne de mächtigaste stater, afsöndrar h. k. svänska m. sig icke allenast mer och mer därifrån, utan förbinder sig ännu närmare med den gemensamme fienden af allmän ro, hvars tryckande systeme och oerhörda förfarande emot H. K. M:s och dess egen närmaste bundsförvant icke kan af H. K. M. med kallsinnighet anses.

»Det är altså i betrachtande af dessa skjäl, förenadt med det hvad H. K. M. till dess egne länders säkerhet skyldig är, som Han sig nödgad finner taga Edert land under sitt beskydd uti besittning, för att förskaffa sig behörig satisfaction, i fall h. k. svänska m. fortfar uti den föresats at icke antaga de billiga fredsvilckor, som honom under

dess Rysska K. M:s bemedling blifvit af h. k. fransyska majestät förelagde till återförnyande af en lycklig fred, som varit och altid är H. K. Rysska M:s förnämsta föremål.»

Invånarne och tjänstemännen uppmanades vidare att förhålla sig stilla och lugnt, att förblifva i sina hemvist och i sina sysselsättningar, i hvilka fall intet ondt skulle vederfaras dem. Allt hvad de ryska trupperna kunde behöfva, skulle, så lofvade man åtminstone, ordentligt betalas.

»Storfursten dömmet Finland,» säger proklamationen vidare, »kommer altså ifrån denna stund och tills vidare at anses i likhet med öfrige conqueterade Rysska rikets provincer, som under H. K. M:s förfäders milda regering och ännu under Dess spira åtnjuta ett lyckligt lung, med bibehållandet af alla de privilegier, fria religions öfning (fri- och rättigheter) som de af ålder och ännu äga, m. m.»

Vidare uppmanades provinserna att insända deputerade till Åbo, för »att rådgjöra om alt hvad till landets välfärd vidare tillgöras kan».

Borgå. Efter litografi, utförd år 1822 af C. v. Kugelgen.

I den andra proklamationen, som var dagtecknad Lovisa den 22 februari, vänder öfvergeneralen sig till soldaterna och försäkrar, att »min allernådigste keisare giör det ondt, att han är föranlåten, emot dess önskan, til et verkeligt Beskydd, endast för lugnets, stillhetens erhållande samt för Finnarnas lycka att låta sina Truppar inrycka uti Finnland.» — »J gode Finnar,» säges det vidare, »som igenom ödets skickelser ären landets krigsfolk J ären mer beklagansvärde J lemnen eder hemvisten edra anförvandter och måsten söka döden för en orättvis sak. Soldater min allernådigste Kejsare har anbefaldt mig at tillåta den af eder Som frivilligt afgifver gevär, at återvända til sina hemvister, eller hvart hvar och en önskar, och dessutom, betalar för hvarje gevär Två rubell för en sabel och andre vapen En rubell, Samt för hvarje häst Tjo Rubell, Hvem ibland Eder skulle så litet älska lugnet, at han icke skyndar sig at släcka det orätta uppmanandet till krig för att skaffa sig ett fredligt och lyckligt lif under min allernådigste Kejsares beskydd.» Montgomery, I sid. 4, Handlingar rörande förvaltningen i Finland år 1808, I sid. 578. Öfverbefälhafvaren medförde

dessutom fem S:t Annæ-ordnar andra klass att i kejsarens namn utdela till »de svenska pastorer, hvilka visade största nit att bibehålla stillhet och lugn ibland invånarene vid ryska truppernas annalkande inom svenska gränsen och att emottaga dem på ett vänskapligt sätt.»Michailovskij-Danilevskij sid. 5: Beskrifning öfver finska kriget till lands och sjös åren 1808 och 1809, uppå allernådigste befallning författad. Öfversättning ifrån ryskan. Sid. 5. Både den ena och den andra åtgärden var emellertid öfverflödig. Finlands invånare flydde undan fienden, som man sedan gammalt fruktade eller åtminstone icke trodde på hans ord, och ingen soldat utsattes för frestelsen att svika sin plikt, hvilken ryssarnas svekliga förfarande i stället bidrog att ännu mera öka. Konungens proklamation, hvilken utgjorde ett värdigt svar på den ryska, var i själfva verket obehöflig.

Vid framkomsten till Borgå tidigt på morgonen den 22 februari fick Klercker underrättelse om högra flygelns återtåg från Lovisa. Han insåg då tydligt, att det icke skulle låta sig göra att samla hären i Forsbylinien, utan att man måste tänka på att förbereda den i konungens instruktion föreskrifna samlingen vid Tavastehus. I öfverensstämmelse härmed anbefallde han båda brigadcheferna att »i händelse af återtåg» draga sig tillbaka i riktning mot Tavastehus, där hela hären skulle samlas. Därvid borde 1:a brigaden begagna vägen Borgå—Mäntsälä—Hausjärvi, 2:a brigaden stora, landsvägen öfver Lahtis.Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 105. Ur detta arbete är den följande redogörelsen för händelserna till största delen hämtad.

Redan från fälttågets första dag gjorde sig en märkvärdig missuppfattning af styrkefördelningen hos motståndaren gällande på båda sidorna, och i denna missuppfattning framhärdade båda öfverbefälhafvarna under detta första skede af kriget till stor skada för egen sak. Buxhöwden, som väl kände de svenska planerna för Finlands försvar, var fullt och fast öfvertygad om, att hans motståndare riktade sitt återtåg mot Helsingfors, under det endast en mindre afdelning höll sig på Tavastehusvägen. Svenskarna åter, som gjorde just motsatsen af detta, veko inför en underlägsen fiende och läto hans större hopar oantastade utbreda sig i landet.

I öfverensstämmelse med denna uppfattning samlade Buxhöwden under den 22 sina fyra vänstra afdelningar på

linien Lappträsk—Lovisa, under det endast en, 21:a divisionens 1:a under generalmajor Müllers befäl lämnades vid Kausala att iakttaga den vid Nyby stående fienden.

Den 23 satte sig de ryska hufvudkrafterna i rörelse, och de tre afdelningar, som gingo i främsta linien, slogo in vägarna mot Mörskom, Kuuskoski och Perno—Forsby. Den högra af dessa mötte vid Muttom (strax öster om Mörskom) ett förpostkompani af björneborgarna under kapten Brehmer. Under eftermiddagens lopp afvisade detta flera anfall, af hvilka det sista, som utfördes af både infanteri och kavalleri, kastades tillbaka strax efter midnatt. För att icke blifva kringgången och afskuren af skidlöpareskaror drog Brehmer sig tillbaka till sin vid Mörskom stående hufvudstyrka.

Den dag, som nu randades, skulle få skåda mindre strider utefter hela fronten.

På vänstra flygeln skulle 17:e ryska divisionens båda afdelningar tidigt på morgonen rycka fram den högra mot Kuuskoski (strax norr om Forsby), den vänstra mot Forsby i afsikt att i flank och rygg anfalla den svenska styrka, som försvarade öfvergången vid Forsby.

Generalmajor Tutschkov III.

Denna styrka utgjordes af en Nylandsbataljon, 1/2 jägarkompani, 2 skvadroner och 8 kanoner under befäl af öfverste Gripenberg. Den på bortre åstranden belägna ställningen var i fronten ganska stark, och fiendens anmarschväg låg under artilleriets eld, men på Pernovikens is kunde den med lätthet kringgås i högra flanken. Då generalmajor Tutschkov III, som förde den vänstra kolonnen, lät en mindre del af sin styrka under generalmajor Orlov-Denisov anfalla i fronten, medan återstoden, från hvilken en bataljon m. m. var afdelad att iakttaga Svartholm, under generalmajor Borosdin utförde just en dylik omfattande rörelse öfver Pernoviken, måste ställningen utrymmas och återtåg anträdas till Borgå, där öfverste v. Döbeln med den andra Nylandsbataljonen, som anländt från Helsingfors, och två kanoner upptog sina kamrater. Efter en kort skottväxling fortsattes återtåget till Mäntsälä (se kartan sid. 61).

I Kuuskoski inträffade den 23 tre kompanier af Björneborgs regemente under major Eek och utgjorde här förpost för regementets andra bataljon, som hunnit till Mörskom (den tredje bataljonen kom icke längre än till Hausjärvi). Regementsbefälhafvaren, öfverstelöjtnant Stjernvall följde med bataljonen och besåg på aftonen tillsammans med Eek ställningen, hvarvid de öfverenskommo om några förhuggningar, som borde utföras till hjälp för bevakningsanordningarna. Under natten inträffade ett starkt yrväder, hvilket ingaf Stjernvall den tanken, att ryssarna icke skulle anfalla. Han begaf sig klockan 7 på morgonen den 24 till Forsby för att tala med brigadchefen. Knappt anländ dit, hörde han skottväxling bakom sig och vände genast om. Ryssar tillhörande 17:e divisionens högra afdelning hade under tiden trängt bataljonens framskjutna posteringar tillbaka, och grupper af ryska soldater voro redan inne i Kuuskoski by, men Stjernvall hoppades med tillhjälp af sin flinka häst komma förbi

eller igenom dem, men han lyckades därvid icke bättre, än att släden stjälpte i en vägkrök, hvarvid han föll ur den och, om än genast på benen, likväl blef tillfångatagen. I honom förlorade svenska hären en ung — han var endast 43 år gammal — tapper, förslagen och sitt land varmt tillgifven officer. Striden var för öfrigt obetydlig, och båda bataljonerna drogo sig tillika med fyra kanoner af 1:a batteriet från Mörskom tillbaka till Orimattila.

Öfverstelöjtnant Stjernvalls tillfångatagande. M. Adlercreutz.

Adlercreutz ansåg tavastländingarnas ställning vid Nyby »inattacable», och af samma åsikt måtte ryssarna äfven varit, enär Müller lät endast en liten afdelning nalkas densamma i fronten, medan han den 23 på aftonen förde största delen af sina trupper från Kausala öfver Ratula (norr om Artsjö) för att på denna väg kringgå ställningen. Vid Artsjö stod Åboläns regemente under öfverste Fleming, och då ryssarna den 24 på morgonen visade sig, lät han regementet taga ställning på Artsjö kyrkbacke och vid Salmela by samt uppmanade soldaterna »att slåss såsom ärliga svenskar». Af fruktan, att ryssarna öfver korsvägen vid Sääskijärvi (nordost om Artsjö) skulle kunna hota regementets återtågsväg, hade Adlercreutz i egenskap af brigadchef anbefallt Fleming att draga sig tillbaka bakom två strax väster om Artsjö belägna sjöar till en af byarna Villikkala och Ruokola betecknad linie,

men denne ansåg därmed icke brådska. Ryssarna, som endast fått fram sitt avantgarde, förhöllo sig afvärjande till 2 e. m., när deras hufvudkrafter anlände. På tre kolonner trängde de nu fram genom snödrifvorna men mottogos tappert af åboläningarna, som verksamt understöddes af två från Mörskom anlända kanoner, och måste vika. Utan artilleri

som de voro, kunde ryssarna icke förnya anfallet, och Fleming drog sina trupper på aftonen till den bakre ställningen. Generalstaben beräknar styrkan vid Artsjö till 1,600 man på svenska och 2,000 på ryska sidan. Adlercreutz uppskattade den ryska styrkan till 4,000 man, hvilken uppgift sedan återgifvits i de flesta arbeten.

Ryssarna förlorade emellertid känningen med sina motståndare och riktade fortfarande uppmärksamheten mot Helsingfors, dit hufvuddelen af hären skulle fortsätta rörelsen. Denna försenades emellertid i hög grad genom svårigheten att få fram lifsmedelsfororna på de igensnöade vägarna. Först den 28 kunde hufvudgruppens högra flygelafdelning lämna Mörskom, och då ryckte alla fyra afdelningarna i höjd med hvarandra fram till Mäntsäläån mellan Mäntsälä och åmynningen. På högra flygeln förflyttade Müller under tiden sin afdelning från Artsjö öfver Orimattila till Lahtis, hvarvid det kom till en nattlig strid vid Orimattila.

På svenska sidan ansåg Klercker efter striden vid Kuuskoski tiden inne för allmänt återtåg till Tavastehus, hvarom han sände befallning till båda brigadcheferna. Detta återtåg kom att utföras på två kolonner, af hvilka den högra under Palmfelt utgjordes af första brigaden förutom de båda Björneborgsbataljonerna och fyra kanoner, som kommit till Mörskom, den vänstra under Adlercreutz af 2:a brigaden jämte nyssnämnda trupper. Den högra kolonnen tog vägen öfver Hausjärvi, den vänstra öfver Lahtis.

Högra kolonnen utförde återtåget med sådan hast, att den under de tre första dagarna, den 24-26, lade ett afstånd af närmare 90 km. mellan sig och fienden och två dagar senare eller den 28 inträffade i trakten kring Janakkala kyrka, endast 15 km. från Tavastehus. Härvid förlorade man alldeles känningen med fienden. Detta återtåg var ett förspel till det, som skulle komma.

Vänstra kolonnen hade icke lika brådtom. Efter att under natten till den 25 hafva erhållit befallningen om återtåg drog Adlercreutz under sagda dag Tavastehus regemente och skvadronen från Nyby tillbaka till Lahtis och samlade alla de öfriga trupperna vid Orimattila, där han ämnade hålla stånd för att i enlighet med den kungliga instruktionen undanföra hästar, nötkreatur och förråd. I byarna närmast kring Orimattila sökte trupperna skydd mot den skarpa kölden. På vägen åt Mörskom var bevakning utsatt men icke på den, som ledde till Artsjö.

Just på denna väg framryckte Müller den 26 med hufvudstyrkan af sin afdelning. Efter slutad dagsmarsch fick han på aftonen af sina spejare underrättelse om, att svenska trupper hvilade i Käkelä by (strax öster om Orimattila) utan annan bevakning än en liten postering. Han lät sina trupper genast bryta upp. Den lilla posteringen kastades snart öfver ända, och vid 10-tiden på aftonen, då alla gått till hvila, anfölls byn oförmodadt af den ryska förtruppen under »förfärligt skrik». Halfklädda, mötte åboläningar och Nylands jägare under öfverste Flemings befäl snart de anfallande, och efter en häftig strid lyckades de afvisa anfallet, hvilket »36 graders

köld, mörkret och en oupphörlig eld gjorde till en verklig bardalek», såsom Adlercreutz skrifver i sin berättelse om striden. Under tiden intogo de öfriga trupperna sina platser i hufvudställningen, och först vid 1/2 3-tiden på morgonen drogo ryssarna sig tillbaka, hvarefter dessa slogo läger i snön.

Adlercreutz var beredd att i daggryningen mottaga ett nytt anfall, hvilket emellertid uteblef. I stället fick han befallning att påskynda återtåget, så att han den 28 skulle kunna lämna Kankaantaka. Detta ansåg han emellertid omöjligt utan nöjde sig med att sagda dag uppnå nämnda ort.

Under återtåget inträffade emellertid ett olyckligt missöde. Vid Okerois, där brigadens båda marschvägar sammanlöpte, skulle Tavastehus regemente, som kom från Nyby, bilda eftertrupp, och för att trygga detta från Orimattilahållet skulle en bataljon af Åboläns regemente hålla vägknuten intill dess ankomst. Detta skedde emellertid icke, och då främsta Tavastehusbataljonen under öfverstelöjtnant Wetterhoff den 28 mellan kl. 4 och 5 e. m. anlände till Okerois by, gick den till hvila därstädes utan att för säkerhetens skull på Orimattilavägen

framsända en enda patrull. Därigenom blef det möjligt för Müllers avantgarde under befäl af öfverste Erikson att öfverrumpla de intet ondt anande tavastehusarna. Striden blef het, och finnarna måste draga sig tillbaka, så att de slutligen hade endast några få byggnader i sitt våld. Om dessa rasade striden, till dess återstoden af regementet anlände, men detta följdes i sin ordning af den del af Müllers trupper, som hade i uppdrag att hålla Nyby—Lahtisvägen. Under slika förhållanden ansåg tavastehusarnas chef, öfverste v. Platen, rådligast att draga sig tillbaka under skydd af en Björneborgsbataljon och två kanoner, som ryckt ut för att upptaga honom. Sedan hans trupper i den starka kölden varit i verksamhet sexton timmar, fingo de ändtligen någon hvila i Sairakkala. Adlercreutz' öfriga trupper hvilade i och omkring Kankaantaka, strax öster därom.

De båda svenska grupperna stodo sålunda den 28 på aftonen på en i öster och väster gående linie, 50 km. från hvardera, och ungefär lika långt ifrån dem båda stod yttersta högra flygeln af den ryska härens hufvudgrupp (se kartan sid. 61). Hade återtåget utförts mindre brådstörtadt, och hade de svenska befälhafvarna medelst sitt kavalleri och genom befolkningens medverkan hållit något så när reda på fienden, så skulle tillfället under de senast flydda dagarna varit ytterst gynnsamt för att med vänstra kolonnen kasta Müller öfver ända och sedan med samlade krafter falla fiendens hufvudkrafter i flanken. Under slika förhållanden skulle en seger för de svenska vapnen icke varit otänkbar, en seger, som kunde tvungit ryssarna att börja fälttåget om igen, som gifvit svenskarna tid att fullborda sin samling, och som kunnat högst betydligt inverka på tänkesätten inom de krigförande länderna. Men man må icke klandra de svenska befälhafvarna för en uraktlåtenhet, till hvilken vida mera krigsvana härförare gjort sig skyldiga; de saknade medlen till ett sådant omsving: ett krigsdugligt kavalleri, som kunde hålla reda på fienden, ett väl ordnadt underrättelseväsende

och slutligen erforderliga insikter eller krigserfarenhet, och sålunda gick ett af de gynnsammaste tillfällena under hela kriget att besegra fienden förloradt.

Nu, den 28 februari, insåg Buxhöwden också sitt misstag och anordnade genast en svängning åt höger och en samlad framryckning mot Tavastehus, där han antog, att svenskarna ämnade göra kraftfullt motstånd.

Men denna framryckning kräfde en ganska lång rörelse af hans vänstra flygel, som stod ända ute vid kusten (se kartan sid. 61), och som måste göra en stor svängning öfver Nurmijärvi och Loppis, på det trupperna skulle komma under tak utan att spridas allt för mycket i djup. Som den svängande flygeln dessutom hade dåliga vägar till sitt förfogande, måste rörelsen i dess helhet afpassas efter nämnda flygels förmåga att taga sig fram. Bestämmelserna för den ganska vågade rörelsen voro väl och noggrant uppgjorda och bestämde, att Müller med sin afdelning långsamt skulle rycka fram öfver Koskis till Kotiala, medan återstoden af 21:a divisionen jämte större delen af den 17:es kavalleri och artilleri på tre kolonner slog in riktningen mot Hausjärvi, som skulle passeras den 6 mars. Af 17:e divisionen afdelades 4 bataljoner och något kavalleri att iakttaga Helsingfors, medan återstoden af infanteriet under Tutschkov III:s befäl tog vägen öfver Loppis mot Janakkala. Den 7 mars skulle hela hären vara uppmarscherad på linien Kotiala—Turenki—Janakkala för att dagen därpå skrida till anfall mot Tavastehus. För den händelse svenskarna ginge till anfall mot någon af kolonnerna — ett företag, som likväl syntes osannolikt — skulle denna vika undan, tills hjälp erhölles från sidokolonnerna.

Öfverfallet vid Orimattila. M. Adlercreutz.

Rörelsen utfördes utan hinder men fördröjdes en dag, enär Buxhöwden på grund af en oriktig underrättelse, att betydliga svenska krafter funnes kvar i Helsingfors, uppehöll Tutschkovs kolonn vid Thusby under den 2 mars, då anfallet mot nämnda stad utfördes.

Såsom redan blifvit nämndt, hade Klercker för afsikt att samla alla sina krafter vid Tavastehus och att där bjuda fienden spetsen. För detta ändamål ämnade han låta båda brigaderna taga ställning i linien Tavastehus—Hattula (8 km. nordväst om Tavastehus), under det fem kompanier af Österbottens regemente, som väntades inträffa den 1 mars, genom att besätta Vitsiälä pass (norr om Hauho och nordväst om Syrjäntaka) skulle trygga vägen från Syrjäntaka genom Pälkäne till Tammerfors. Tills vidare fick emellertid Adlercreutz' hela kolonn stanna omkring vägknuten vid Syrjäntaka, dit den framkom under loppet af den 1 mars, under det Palmfelts kolonn redan två dagar förut anländt till Tavastehustrakten.

I sitt beslut att nu utkämpa en afgörande strid leddes Klercker hufvudsakligen af sin soldatkänsla, hvilken motsatte sig ett ytterligare återtåg, sedan alla tillgängliga krafter nu blifvit samlade, och hvilken bjöd att inför egna landsmän pröfva vapenlyckan, innan de öfverlämnades i fiendens våld. Och upptoge man icke slag här, skulle tillfälle därtill med säkerhet icke vidare erbjuda sig. Visserligen antog han fienden vara till antal öfverlägsen, men han trodde denna öfverlägsenhet icke vara mera betydlig, än att den skulle kunna uppvägas af finnarnas stridslust, af deras åtrå att försvara sin hembygd, af deras ihärdighet, tapperhet och fosterlandskärlek, till hvilka egenskaper han och härens flesta öfriga ledare satte stor lit. I öfrigt ansåg han, att ett långt och mödosamt återtåg skulle medföra större förluster och verka mera nedsättande än till och med en motgång, efter hvilken det vore tids nog att tänka på återtåg. Och för öfrigt tviflade man icke på seger. Såsom vi skola finna, var beslutet att upptaga strid mera en känslans än en beräkningens sak; det var den kränkta krigaräran, som kokade öfver, och som fordrade en brottning med motståndaren utan hänsyn till tid eller plats.

Innan beslutet hann sättas i verket, trädde högste befälhafvaren emellertid hindrande emellan.

Under sin långa färd rundt Bottniska viken hade Klingspor saknat tillförlitliga underrättelser från krigsskådeplatsen men fått öfverdrifna uppgifter om fiendens styrka. Han hade emellertid vidtagit en del åtgärder med hänsyn till ordnandet af förhållandena i härens rygg och särskildt anbefallt uppläggandet af lifsmedelsförråd på flera ställen utefter vägen Tammerfors—Kuortane.

Den 2 mars öfvertog han i Tavastehus högsta befälet öfver hären och sammankallade genast ett krigsråd för att erfara sina underbefälhafvares åsikter om ställningen, hvilken tydligen fordrade ett snabbt beslut. Klerckers med värme framförda förslag att kämpa understöddes af Gripenberg och Adlercreutz samt af Klingspors

Trakten mellan Borgå, Lahtis och Tavastehus. *Ställningen 28:de febr.*

med honom anlända generaladjutant öfverste Löwenhjelm — en mycket begåfvad och mycket anlitad 36 års man, som redan hunnit blifva inspektör för kavalleriet och i denna egenskap utöfva en gagnande verksamhet — men Klingspor åberopade sin instruktion, hvilken delvis upplästes, och tillkännagaf sitt oryggliga beslut att med hären draga sig tillbaka till Österbotten, så snart han skulle finna »den Casus för handen vara, i hvilken Retraite enligt Eders Kongl. Maijsts Nådiga instruktion borde ske», såsom han anmälde till konungen den 9 mars.Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 125, Journal öfver fälttåget i Finland 1808 — — — af Odert Albrecht Gripenberg, Major — — vid Fältmätnings Corpsen (handskrift i Krigsarkivet). Denna »casus» inträffade redan den 6 mars, då han mottog ett af öfverste Cronstedt den 3 afsändt meddelande, att ryssarna gått öfver Savolaksgränsen, och att han bragt sina trupper i säkerhet genom att draga dem tillbaka mot Leppävirta. Nu anbefalldes på alla håll återtåget mot Österbotten, detta brådstörtade återtåg, som väckte och fortfarande underhållit förbittringen mot härens öfverbefälhafvare.

Om man med en senare tids mera oväldigt pröfvande blick öfverskådar de händelser, som timade under krigets båda första veckor, mildras i hög grad det klander, som under intrycket af desamma fälldes öfver både den ena och den andra. Uppgivandet af Tavastehusställningen bör för öfrigt icke betraktas uteslutande för sig själft; det var en oundviklig följd af alla de misstag och underlåtenhetssynder, till hvilka de svenska befälhafvarna genom bristande insikter gjort sig skyldiga. Men man må därför icke döma dem för hårdt. De voro barn af sin tid. De hade icke sett eller närmare öfvertänkt andra krigsföretag än de obetydliga och osammanhängande anfallsstötar, de långvariga småstrider i ställningar, som utmärkte senare delen af sjuttonhundratalet, och som funnit en trogen afbild i det krig, som tjugo år tidigare afspelades på ungefär samma krigsskådeplats som det nu pågående. De kunde visserligen icke undgått att höra talas om den unge general Bonapartes blixtsnabba framgångar i Sjöalpernas pass och på Lombardiets slätter; de hade obehagligt berörts af budskapet om kejsar Napoleons segrar vid Austerlitz, Jena och Friedland, men de hade icke kommit på den tanken att söka utgrunda hemligheten i den trollkraft, med hvilken han slog sina fiender till marken. Med ett ord, de lefde i en förfluten tids hela föreställningssätt, och de löpte modigt rakt på den fara, hvars vidd de icke förmådde mäta. Ryssarna åter hade lefvat med i stora världen och inhämtat något af den nya tidens lärdomar, och deras kejsare sände sina mest erfarna generaler att eröfra Finland, hvilket likväl icke hindrade, att äfven desse gjorde sig skyldiga till misstag;

men i krig segrar den, som begår de minsta felstegen; detta är ett gammalt kändt erfarenhetsrön.

Genom Klerckers manliga beslut att på eget bevåg uppkalla de finska trupperna och genom den tid, ryssarna gåfvo honom härtill, blef svenskarnas läge vid krigsutbrottet ingalunda ogynnsamt, och fördelningen af krafterna mellan de båda

grupperna, den östra och den västra, kunde med hänsyn till landets natur och tillgångar icke gärna varit annorlunda. Men den västra gruppen hade kunnat gå ändamålsenligare till väga. Från en centralställning i trakten af Lahtis hade den i förening med Sveaborgs besättning, under förutsättning att den senare ägt förstånd och förmåga att gå aktivt till väga, behärskat hela krigsskådeplatsen och till och med kunnat räcka Savolaksgruppen handen. Med samlad styrka hade den kunnat kasta sig öfver motståndaren, som nödgades dela sina i det stora hela föga öfverlägsna krafter. Men äfven på det sätt, som kriget började, hade tillfälle, såsom vi redan funnit, gifvits att handla efter liknande grundsatser, och ännu från Tavastehus under de första dagarna af mars hade Klingspor kunnat från höger rulla upp hela den ryska hären, något som dess befälhafvare också fruktade, fastän han icke tilltrodde sin motståndare förmågan att uttänka och utföra en sådan plan. Ett dylikt anfall i försvaret skulle kunnat medföra en fullständig seger, en fullständig omkastning i läget, något som på intet sätt var möjligt att åstadkomma genom en ren försvarsstrid vid Tavastehus. Ty sedan fienden samlat ihop alla sina krafter, var han här icke obetydligt öfverlägsenGeneralstabens verk beräknar (II sid. 126) ryssarnas stridbara styrka vid Tavastehus till 11,000 man, svenskarnas däremot till endast 7,700. Ryssarna kunde dessutom inom kort tid draga fram förstärkningar, hvilket icke var möjligt för svenskarna. och kunde dessutom utan svårighet afskära svenskarnas ur vänstra flanken utgående kortaste återtågsväg, den öfver Pälkäne—Tammerfors. Och äfven om svenskarna förmått afvisa ryssarnas anfall, så hade de därmed icke vunnit något afgörande. Ryssarna skulle snart kommit igen manstarkare, och svenskarna hade bittert fått lära känna sanningen af den förste Napoleons yttrande: »on ne périt que par la défensive».Såsom en anledning, hvarför han icke kunde gå framåt, anför Klingspor i bref till konungen af den 9 mars: »Att genom attaque i fronten forcera fronten och drifva honom (fienden) tillbaka är omöjligt i ett land, där man i anseende till den höga snön, däri manskapet sjunker ned till axlarna, endast kommer fram på vägar och aldrig kan presentera i front mera än en kanon och en pluton.» Men under slika förhållanden borde det väl varit lika omöjligt för ryssarna att gå till anfall. Klingspor tillägger därför, att »den enda nu möjliga offensiva operation» bestod i «att öfver isarna gå fienden i ryggen», och att denna var lätt för fienden på grund af hans stora öfverlägsenhet. Men här gällde det att hindra fienden samla sin öfverlägsenhet, att anfalla honom, när man själf var öfverlägsen. (Det anförda stycket återgifves af Danielson sid. 95.)

En annan fråga blir, om det var rätt eller lyckligt att förlägga härens samling till Tavastehus.

Såsom vi redan funnit vid skärskådandet af de planer till Finlands försvar, som uppgjordes under sjuttonhundratalet, baserades hären på kusten, på Sveaborg och på sjöförbindelsen med Sverige, allt under förutsättning, att kriget fördes sommartiden. När det nu bröt lös midt i vintern, då förbindelsen med Sverige var afbruten och Finland hänvisadt till sina egna krafter, kom man genast af sig. Den finska hären hade valet fritt mellan tre utvägar: 1) att, om den icke kunde hålla sig i öppna fältet, draga sig tillbaka till Sveaborg och under skydd af dess kanoner hålla sig,

till dess hafvet gick upp och undsättning kunde komma från Sverige; 2) att draga sig tillbaka västerut och söka genom samverkan mellan hären och fästningen Sveaborg uppehålla händelserna, till dess hjälp kunde påräknas; 3) att draga sig tillbaka till Österbotten för att där, längst undandragen fienden, invänta öppet vatten och möjlighet till omslag.

Tavastehus. Efter litografi, utförd år 1822 af C. v. Kugelgen.

Af dessa tre utvägar var den första utan betänkande förkastlig, enär den prisgaf hela landet åt fienden, och Sveaborg dessutom ägde hvarken utrymme att härbergera eller medel att föda så mycket trupper. Dessutom har alla tiders erfarenhet gifvit vid handen, att en fälthär, som låter stänga in sig i en fästning, också förr eller senare går förlorad och drager fästningens fall med sig. Detta oaktadt synes Sveaborgs kommendant hafva räknat med detta antagande.Montgomery, I sid. 16.

Att draga hela hären tillbaka till Österbotten och prisgifva landet, dess invånare och dess tillgångar var en förtviflans åtgärd, som endast i yttersta nödfall bort tillgripas, icke minst på grund af den nedsättning i andlig kraft både inom hären och inom befolkningen, som måste blifva en oundviklig följd häraf. Utgick man emellertid

Krigsrådet i Tavastehus. Adjutanter. Klingspor. Aminoff. Löwenhjelm. Klercker. Döbeln. Gripenberg (ej porträtt). Adlercreutz. Palmfelt.

från den förutsättningen, att återtåget vare sig genast eller först i händelse af nödtvång, skulle riktas mot Österbotten, så måste man ovillkorligen taga i betraktande, att den kortaste vägen från ryska Finland, därifrån fienden måste komma, ledde genom Savolaks öfver Kuopio till Uleåborg, och att från denna väg utgrenade sig västerut flera andra, på hvilka svenska hären kunde genskjutas. Om denna här icke ställde sig på savolaksvägen — och den kunde svårligen hinna samlas dit eller där finna tillräckliga underhållsmedel —, så måste den äga fullkomlig visshet att vara tryggad för hvarje genskjutande från det hållet. För detta ändamål nödgades man följaktligen afdela en tillräcklig styrka under en befälhafvare, som var den vanskliga uppgiften fullt vuxen. Den i södra Finland stående hären hade då till sitt förfogande antingen den stora förbindelseväg, som från Hollola löpte längs västra stranden af Päijäne och i en båge sökte sig fram till Gamla Karleby, eller ock vägen från Tavastehus genom Tammerfors, Ruovesi och Kuortane till Ny Karleby eller slutligen strandvägen öfver Björneborg med dess inre förgreningar öfver Tavastkyrö—Rauhajoki och Tavastkyrö—Ikalis jämte vintervägen öfver Jalasjärvi. Hvilken af dessa vägar än valdes, måste man ständigt hafva för ögonen, att ju längre västerut vägen togs, desto längre var afståndet till Uleåborg, och desto mera växte faran att blifva genskjuten, icke minst därför att ett rikare vägnät ställdes till fiendens förfogande. Äfven under förutsättning att vägarna genom Savolaks voro tryggade, erbjöd ställningen vid Tavastehus alltid den faran, att fienden kunde utbreda sig norrut på de vägar, som genomskuro det breda landet mellan Näsijärvivattnen och Päijäne, och sålunda omedelbart hota eller afklippa de närmaste förbindelsevägarna. Och ställde svenska hären sin tillit till strandvägen, så kröp den tydligen med vett och vilja i en säck, som var lätt för fienden att tillknyta. Fiendens kringgångsförsök hade naturligtvis kunnat bestraffas, om den samlade svenska hären, utan att akta på det möjliga afbrottet i sina förbindelser, ryckt fram för att anfalla och besegra den mer eller mindre spridda fienden, men detta förstodo icke de svenska befälhafvarna, och de ryska räknade utan allt tvifvel med sina motståndares svagheter, och hvilken omtänksam befälhafvare gör icke så! Uppfattad såsom en ren försvarsställning, måste ställningen vid Tavastehus bära olycka i sitt sköte och detta än mera, när underrättelsen kom, att savolaksvägarna voro öppna både norrut, västerut och söderut.

En svårighet ställde sig i hvarje fall hindrande i vägen för hvarje rörelse på de inre vägarna nämligen bristen på medel att underhålla och att härbergera trupperna, men genom i tid vidtagna anordningar skulle väl underhållsfrågan kunnat lösas. Man synes icke hafva tagit i öfvervägande möjligheten att anordna en förbindelseväg öfver den tillfrusna Qvarken, som dock följande vinter fick tjäna såsom härväg.

Återstod den tredje möjligheten, att förlägga krigsskådeplatsen till södra Finland och att låta fienden, om han så behagade, afskära alla vägarna norrut. I Sveaborg

skulle fälthären haft ett godt flankstöd, och då denna fästning nu i vinterkylan kunde betraktas såsom landfästning, torde dess besättnings anfallsförmåga Det är väl sant, att dessa truppers duglighet lämnade mycket öfrigt att önska, men den hade väl småningom kunnat höjas. varit tillräcklig att binda en ganska stor del af fiendens krafter. Genom samverkan mellan hären i fältet och fästningen och genom i rätt tid utförda anfallsstötar från den ena eller andra borde jämvikt i läget kunnat åstadkommas. Om svenska fälthären nödgades draga sig tillbaka bakom linien Helsingfors—Tavastehus, utgjorde Sveaborg ett obehagligt hot i fiendens vänstra flank, och ett liknande hade kunnat åstadkommas i den högra, från Tavastehushållet, af de från Österbotten och möjligen öfver Qvarken Tavastehus från sjösidan. Efter målning af L. Belanger, grav. af J. A. Cordier. anländande svenska förstärkningarna. Samma fara, som i verkligheten hotade svenskarna genom Savolaks, skulle dessutom genom en skicklig ledning kunnat hota ryssarna från samma håll och hade då utan tvifvel dragit icke ringa trupper från skådeplatsen för hufvudhandlingen. Men för ett dylikt krigföringssätt saknades den oundgängliga förutsättningen nämligen befälhafvare, som voro detsamma vuxna, som hade studerat kriget,

sådant den unga revolutionsgeneralen, den af Gustaf IV Adolf bittert hatade franske kejsaren lärt det, och därför faller detta sätt, som för nutidens människor synes helt naturligt, alldeles ur räkningen, när vi hafva att göra med de svenska

generalerna från århundradets början. De kunde med ståndaktighet möta faran, när den kom emot dem, de kunde med okufligt hjältemod gå lös på fienden, när det gällde att bana sig väg — därpå gåfvo de flesta under detta krig lysande vittnesbörd — men ingen af dem ägde fältherrens vidtskådande och i det ovissa inträngande blick eller hans förmåga att behärska det hela, att skapa ett gynnsamt läge.Såsom ett bevis på krigsbildningens dåvarande låga ståndpunkt kan väl det sakförhållande tjäna, att i det 1796 stiftade Krigsmannasällskapets (nuvarande Krigsvetenskapsakademien) handlingar intill slutet af 1807 icke finnas mera än två uppsatser i krigshistoria och krigföringskonst, och dessa, af åren 1806 och 1807, hade till författare den upplyste dåvarande öfversten af Tibell, som just vid denna tid kommit hem efter en flerårig vistelse i Frankrike. Dessutom ägde trupperna kanske icke den rörelseförmåga, den smidighet, som ett dylikt rörligt krig erfordrade. Må allt detta tjäna såsom en lärdom om, hvad krigsberedskapen kräfver!

*

Innan vi gå vidare i händelserna, torde det vara af betydelse att lära närmare känna de svenska befälhafvare, som kommo att mer eller mindre inverka på dem, och hvilkas första uppträdande vi redan skådat.

Den ena af de män, som Klercker utsett till brigad- (fördelnings-) chefer, afträdde från skådeplatsen, redan innan kriget började. Om Klerckers afsikter yttrade han: »at planen vore ganska god, men halp ingenting, ty Finland skulle ändå en gång höra till Ryssland och vore så gådt först som sist».Klerckers anteckning, återgifven i Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 98. Den andra, Aminoff, chef för Björneborgs regemente, fästes såsom »generalmajor» vid högkvarteret, där han icke fick tillfälle att utveckla något slags synbar verksamhet.

Generalmajoren J. F. Aminoff (från senare tid). Litografi af J. Cardon.

Johan Fredrik Aminoff var född på Rilaks gård i Nyland den 26 januari 1756 och blef vid unga år page hos Adolf Fredrik, sedan hos Gustaf III. Den vackre, högreste ynglingen, som utmärkte sig genom framstående skicklighet i alla ädla idrotter,

ådrog sig konungens ynnest och blef redan 1790, efter striden vid Pirttimäki, öfverste och chef för Björneborgs regemente. Närvarande i Stockholm vid Gustaf III:s död, ådrog Aminoff sig den nya styrelsens misshag och blef 1793, då han vistades i Pomern, afsatt från sin befattning och förbjuden återvända till Sverige. Genom sin vänskap med G. M. Armfelt indrogs han i dennes s. k. konspiration och dömdes af Högsta

Generalmajoren C. J. Adlercreutz. Efter ett porträtt af P. Krafft 1810.

domstolen till döden, hvilket straff likväl ändrades till lifstids fängelse. Efter att hafva suttit två år på Karlstens fästning frigafs han af den myndig blifne konungen och sattes 1798 åter i spetsen för Björneborgs regemente, hvarefter han följande året fick generalmajors grad. Om Aminoffs verksamhet, förmåga och duglighet är icke mycket kändt, men den goda anda, som rådde inom hans regemente, måste jämte öfverstelöjtnant Grönvalls varit chefens förtjänst. Under kriget fick han, såsom nämndt, icke tillfälle att visa sig — han var i själfva verket endast personligt sällskap åt öfverbefälhafvaren —, men han motsatte sig återtåget från Tavastehus och yttrade därefter, misströstande om utgången: »Låtom oss med heder begrafva vårt fädernesland». Aldrig, uppdrogs åt honom men väl åt generaladjutanten befälet öfver hären i någon strid, hvilket kanske skedde därför, att han hyste ett mycket öfverdrifvet begrepp om ryssarnas stora öfverlägsenhet och därför undvikande upprepade: »Hvarför spilla människoblod onödigtvis mot öfvertaliga fiender, blott för att Adlercreutz eller någon annan skall få en stjärna?» Hans vägran att efter dagtingan i Kalix taga befälet öfver trupperna i stället för att protestera, har blifvit klandrad, dock kanske utan fullt skäl. Efter dagtingan fann han sig väl i att hafva blifvit »fri finsk medborgare under den ädelmodige inkräktaren af ett fritt folk», såsom han själf skrifver. Anteckningar om och af general von Döbeln, II sid. 206.

Bland de finska öfverstarna var Österbottens regementes chef v. Numers den till tjänsteålder äldste (född 1752,

regementschef 1794), och efter honom kom chefen för Tavastehus regemente Hans Henrik Gripenberg.

Härstammande från en kraftfull finsk släkt föddes Gripenberg den 14 april 1754 på faderns boställe i Tavastland. Tidigt inträdd i sin faders yrke, var han redan 1788 major vid Tavastehus regemente och 1795 chef för detsamma. Smärt och reslig till växten, tapper inför fienden, vänlig och välvillig mot sina underlydande, plikttrogen och rättrådig, visade han sig under kriget såsom en utmärkt underbefälhafvare, men att hans begåfning icke sträckte sig högre, bevisade han själf, när han efter Löwenhjelms tillfångatagande till Adlercreutz afstod befattningen såsom generaladjutant. Härtill bidrog dock äfven en viss afvoghet mot honom från Klingspors sida.

Carl Johan Adlercreutz härstammade från en finsk bondesläkt, som 1700 blifvit upphöjd i adligt stånd. Hans fader var sergeant vid Nylands dragoner och fick afsked med kornetts grad. Född på Kiala gård nära Borgå den 27 april 1757, antogs Adlercreutz vid unga år vid sagda regemente och ådrog sig sådan uppmärksamhet, att han 1775 blef utnämnd till officer. Två år senare öfverfördes han såsom löjtnant till Karelska dragonerna. Med desse deltog han i 1788-90 årens krig, som gaf honom tillfälle att åtskilliga gånger lägga sin fintlighet och tapperhet i dagen. Redan 1792 ställdes han såsom öfverstelöjtnant i spetsen för Nylands dragoner, och fyra år senare blef han öfverste i arméen. År 1804 blef han ombetrodd uppsättningen af det infanteriregemente, som antog hans namn.

Så väl under tiden för sitt chefskap vid dragonerna som sedermera, då han hade Finlands största infanteriregemente under sin ledning — dess personal var hemförlofvad mellan »mötena» —, bodde han på sin fädernegård Kiala, hvars portar alltid stodo öppna för hans underlydande och för hans vänner, hvilka också flitigt begagnade sig af hans uppriktiga gästfrihet. Några kunskaper, någon beläsenhet ägde han icke — och hvarifrån skulle han fått dem — men ett mycket godt naturligt förstånd, en säker blick, en ovanlig förmåga att hastigt sätta sig in i nya lägen och att bedöma människor. Därtill kom ett naturligt, flärdfritt sätt, en okonstlad öppenhet, med hvilken han gick rakt på målet och fäste människorna vid sig. Af medelmåttig längd, ägde han en stark, något undersätsig kroppsbyggnad, hvars spänstighet han bibehöll genom jakt och ridt. Befattningen såsom generaladjutant hos Klingspor bragte honom i en mycket grannlaga ställning, men han synes hela tiden varit i åtnjutande af sin förmans bevågenhet och förtroende, hvartill hans redbarhet och hans obegränsade anseende inom hären säkerligen i hög grad bidrogo. I någon mån dref han sin åldrige befälhafvare till handling, men det synes, såsom om han härvidlag borde kunnat uträtta mera; vanskligt är likväl att döma. I alla större strider blef det Adlercreutz förunnadt att föra hären, men här räckte icke hans förmåga. Såsom chef för en brigad skulle han säkerligen redt sig med utmärkelse, men, ställd i spetsen för det hela, saknade han härförarens lugna besinning. Den första ingifvelsen slet honom med sig, och så kastade han in sina trupper i striden på felaktigt ställe såsom vid Lappo eller i orätt tid såsom vid Ruona, eller också lät han förleda sig att utkämpa striden framför ställningen såsom vid Salmi och ännu mera vid Oravais, där genom hans ödesdigra förifrande »segern blef ett nederlag».

August Fredrik Palmfelt föddes den 3 september 1767. Hans fader var major vid Savolaks infanteri, modern brorsdotter till Augustin Ehrensvärd. Om sistnämnda omständighet hjälpte honom så hastigt uppåt, eller om hans fördelaktiga utseende och fina sätt därtill bidrogo, känner man icke, men vid icke fullt 16 års ålder blef han fänrik vid Nylands infanteri och vid ännu icke fyllda 21 år kapten i arméen, hvarefter han året därefter såsom kapten öfverfördes till Södermanlands regemente. År 1790 deltog han i slaget vid Svensksund, blef strax därefter major i arméen och ställdes i oktober 1796 vid nyss fyllda 29 år i spetsen för Åboläns regemente. Hans personliga eller krigsmannaegenskaper synas på intet sätt hafva berättigat denna äfven för ifrågavarande tid ovanligt hastiga uppkomst. Han var dessutom kammarjunkare och generaladjutant. Den jämförelsevis dåliga anda, som ansågs vara rådande inom Åboläns regementes officerskår, och som gaf sig uttryck i den ovanligt stora sjuklighet, som under det första återtåget plötsligt gjorde sig kännbar, särskildt vid passerandet af Björneborg, tillskrifves Palmfelt. Af sina samtida ansågs han för opålitlig och utan personligt mod, om än ovanligt beläst. Vid krigets början antecknar den uppriktige Klercker om Palmfelt: »Efter gamla vanan bakslug och gerna drager sig ur spelet när det gäller», uppträdde han bestämdt mot planen att samla hären vid gränsen. Man kunde icke undgå tilltal,

ansåg han, om man frånginge konungens befallning att verkställa samlingen vid Tavastehus. »Jag lät honom prata,» skrifver Klercker, »frågade om han ville med flit, då nöden ej fordrade, lämna fienden platta landet och lämna alla Efecter qvar i hellsigfors som då ej alla voro transporterade från Sveaborg och sade posetivt at jag tog ingen trupp i från gränsen förr än den tagne positionen vore bruten.» Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 98. Under krigets lopp framkallade Palmfelts uppförande flera gånger missnöje från hans likställdes och från truppernas sida, och det sätt, på hvilket han bedref dagtingan i Kalix, hvilken otvetydigt var hans verk, borttog den återstod af aktning, som inom hären ännu kunde hysas för honom.

Om någon i fullaste mått fått åtnjuta aktning och beundran af både samtid och eftervärld, så är detta fallet med Georg Carl von Döbeln. Född i Västergötland den 29 april 1758, förlorade han vid tidiga år sin fader. Denne, som var häradshöfding, önskade, att sonen skulle blifva präst eller jurist, men den unge Döbelns lynne drog honom till krigiska ting, och 1775 tog han officersexamen vid amiralitets-kadettkåren i Karlskrona. Efter att några år studerat juridik ingick han 1778 såsom officer vid Sprengtportens värfvade regemente. Lusten efter krigiska äfventyr dref honom till Frankrike, där han från 1780 till 1788 tjänade vid regementet La Mark och gjorde fälttåg i Indien. Krigsryktena hemifrån kallade honom tillbaka till Sverige, där man redan 1785 köpt honom en löjtnantsplats vid hans förra regemente. I mars 1789 förflyttades han såsom kapten till Savolaks infanteri, där han den 13 juni blef major, samma dag, som han med okuflig tapperhet stred vid Porosalmi och fick sitt farliga sår i pannan, hvilket allt framgent nödgade honom att bära det svarta bandet. 1793 flyttade Döbeln från Finland, i det han befordrades till öfverstelöjtnant vid Västgötadals regemente, men i december 1805 kom han tillbaka dit såsom öfverste och sekundchef för Nylands regemente (general Klingspor innehade chefslönen). Han lefde nu några fridfulla år på sitt i Helsinge socken belägna boställe, sysselsatt med landtbruk, läsning och militära studier.

Det fanns väl ingen hvarken i svenska eller ryska hären, som icke kände den lille mannen med det svarta bandet. De skarpa dragen, de uttrycksfulla ögonen förrådde tillräckligt den kraft, den beslutsamhet och den tapperhet, som bodde i honom, och hvilka egenskaper parades med ett ädelt hjärta, en ridderlig anda. Så utrustad, vann han allas förtroende och vänskap, så väl officerarnas som menige mans. Ja, af den senare var han så när afgudad, och gällde det underverk i ståndaktighet eller djärfhet, så var Döbeln mer än någon annan mannen att slita folket med sig, såsom Juutas-dagen och andra händelser nogsamt ådagalade. Striden vid Juutas också ett talande bevis på den viljekraft, med hvilken han förmådde bekämpa kroppsliga bräckligheter. Döbelns svagaste sida var hans hetsiga och häftiga lynne, hvilketGeneralmajoren G. C. v. Döbeln. Efter en oljemålning, tillhörig med. d:r J. W. v. Döbeln.

mången gång förde honom utom gränserna för beräkningen och försvårade för honom konsten att lyda. Det gällde därför i striden att hålla fast honom, ty släpptes han en gång lös, dref hans personliga tapperhet honom hejdlöst fram, och hans trupper följde honom. Likväl var Döbeln, förutom Sandels, den enda af de finska befälhafvarna, som ägde sinne för krigföring, detta bevisar först och främst hans ingripande vid Juutas och sedan hans bedrifter på Åland och i Norrland. Vid de senare tillfällena lärde han sig till och med att sätta listen i våldets ställe. Att hans sjukliga hetsighet äfven här kunde bygga luftslott, visar hans vid tiden för Oravais-slaget uppgjorda krigsplan.

De öfriga befälhafvarna skola vi förr eller senare påträffa under fortsättningen af händelserna.

FRÅN TAVASTEHUS TILL GAMLA KARLEBY.

RYSSARNA I SÖDRA FINLAND.

MARS.

Om ställningen vid Tavastehus erbjöd vissa faror för svenska hären och icke lämpade sig för en ren försvarsstrid, så följde däraf på intet sätt, att hären måste därifrån skyndsamligen draga sig tillbaka ända till Uleåborg, en sträcka af 450 km. i rak linie, och lämna så godt som hela Finland i fiendens våld, och en dylik åtgärd stred dessutom på det bestämdaste mot öfverbefälhafvarens instruktion, hvilken ålade honom att, »så långt möjligt kan blifva, söka (söken) att den inträngande fienden hindra och emotstå, samt icke förr än nöden påtränger, retraiten företaga (företagen).» Nu ansåg visserligen Klingspor den omständigheten, att en rysk afdelning infallit i Savolaks, för en så farlig »casus», att hela härens tillvaro därigenom kunde sättas på spel, men denna farhåga var naturligtvis fullkomligt ogrundad. Äfven om fienden där borta i Savolaks varit Cronstedts brigad öfverlägsen, så ägde denna likväl en viss motståndsförmåga och kunde från den ena försvarsställningen till den andra draga sig tillbaka ända till Kuopio, där Sandels längre fram satte en gräns för ryssarnas försök att tränga fram den vägen. Och så länge en obesegrad svensk afdelning stod vid Kuopio, kunde ryssarna icke utan stor öfverlägsenhet — och sådan ägde de på intet sätt — gifva sig ut på företag i afsikt att på Päijänevägen eller längre västerut falla svenska hufvudhären i ryggen. Det fordrades sålunda endast samförstånd mellan de båda befälhafvarna och tillräckligt tydliga föreskrifter för Cronstedt, för att Klingspor skulle kunna vara fullkomligt trygg från det hållet.

Under sådana förhållanden hade han endast behöft utbyta ställningen vid Tavastehus mot en bättre, och en sådan hade han utan tvifvel kunnat finna i passen mellan Näsijärvi och Päijäne, då han haft de båda åt Ny Karleby och Gamla Karleby ledande vägarna rakt bakom sig och öfver Koivisto kunnat vara i oafbruten förbindelse med Cronstedt. Naturligtvis förutsätter detta, att erforderliga förråd för härens underhåll samlats utefter de båda nyssnämnda vägarna, men detta torde icke varit omöjligt, om det än var förenadt med svårigheter. Hade Klingspor och hans underbefälhafvare dessutom gjort något för att dels öppet, dels i hemlighet skaffa sig några upplysningar om fienden, skulle de utan tvifvel kommit till visshet om, att dennes öfverlägsenhet icke var så ofantligt stor, och att han måste dela sina krafter för att besätta det land han genomtågat, innesluta fästningarna och fortsätta rörelserna på två krigsskådeplatser, hvadan det ingalunda vore gifvet, att fienden skulle ännu så länge med kraft kunna förfölja och anfalla honom. Men då hade tillfället just varit inne för Klingspor att godtgöra sin föregående försummelse, att med samlade krafter bryta fram ur sitt gömställe, kasta den möjligen delade fienden öfver ända och undsätta Sveaborg. Och hade fälthären stått kvar i passen mellan sjöarna, skulle kommendanten på Sveaborg säkerligen icke tappat modet och låtit sig öfverlistas; och hvem vet, hurudant läget varit, när isen gått upp och en ny svensk här under skydd af en svensk-engelsk flotta kunnat landstiga på finska kusten!

Men så långt räckte icke Klingspors tankeförmåga och med all säkerhet icke heller hans medhjälpares. De hade ingen blick för det hela utan upptogos uteslutande af det, som de hade omedelbart framför ögonen; de kände ingenting om sina motståndare, och ovissheten lät desses antal mångdubblas och förlänade dem vingar och öfverbefälhafvaren endast plågades af den, från hans synpunkt sedt, ganska välgrundade fruktan att blifva genskjuten, innan hans här hunnit undan till Finlands yttersta hörn. Lyckligtvis stannade hans fruktan härvid, ty eljest kunde han hafva befarat, att fienden öfver Qvarken ytterligare skulle mota honom på svenska sidan, och hvart skulle han då tagit vägen?

Med ett ord, återtåg, skyndsamt återtåg, besinningslöst, för att icke säga vanvettigt återtåg var nu lösen. Men hvilken väg skulle det ske?

Klingspor hyllade den i sig själf ganska riktiga åsikten, att man borde gå närmaste vägen, under det fororna med artilleriförnödenheter och annat skulle kunna taga den längre vägen öfver Björneborg under förutsättning, att de fingo erforderligt försprång och försågos med tillräcklig betäckning. Han ämnade på grund häraf dela sina trupper i tre kolonner och anvisa dem vägarna öfver Tammerfors—Kauhajoki— Lappo—Ny Karleby, Tammerfors—Ruovesi—Lappo—Ny Karleby (den s. k. Näsijärvivägen) och Päijänevägen till Gamla Karleby, genom hvilken anordning naturligtvis all stridsberedskap uteslutits. Krigskommissariatet fick emellertid icke tid på sig att samla erforderliga förråd vid de inre vägarna, och då förut nämnda farliga »casus» inträffade, måste denna plan också öfvergifvas och den af Klercker framställda i stället tillgripas. Enligt denna skulle en kolonn

följa kustvägen öfver Björneborg och en annan antingen Kauhajokivägen eller vintervägen genom Ikalis och Jalasjärvi. För den förra skulle lifsmedel uppläggas i Lautakylä (vid Hvittis kyrka), för den senare i Niinisalo (nordost om Kankaanpää). Att hären genom denna anordning frånsade sig hvarje möjlighet att vidare utöfva inflytande på händelserna och prisgaf sig åt hvarje fiende, som hade lust att infånga den, är ju en alldeles gifven sak, och när detta återtåg en gång var börjadt, måste det utan rast eller ro fortsättas, åtminstone till dess

man nådde vägtrehörningen Vasa—Ny Karleby—Lappo. Och nu börjar också ett af de sällsammaste återtåg, som tideböckerna känna.

Det åtgick flera dagar, innan man kunde samla ihop så mycket hästar som erfordrades för att undanskaffa »de ofantliga trosskolonnerna», om hvilka äldre författare tala. Den 5 mars anträdde de emellertid marschen tillika med större delen af artilleriet och det brukbaraste, som fanns i förråden, några tusen gevär och en hel del ammunition; återstoden gjordes obrukbar. Två kompanier af Björneborgs regemente och 30 dragoner under befäl af kapten Grönhagen utgjorde betäckning, och vägen togs genom Urtiala och Hvittis. Samma dag utfärdades anordningar för truppernas aftåg, hvilket skulle ske följande afton i öfverensstämmelse med Klerckers »promemoria». Denna innehöll, att Adlercreutz' brigad skulle gå samlad till Tammerfors men där delas, så att en mindre del komme att inslå vintervägen genom Ikalis och Jalasjärvi, medan hufvuddelen följde landsvägen förbi Hvittis till Björneborg. Dit skulle Palmfelts brigad äfven styra kosan följande vägen förbi Akkas, Vesilaks och Hvittis. Vägknuten vid Hvittis skulle besättas af 70 man ur arméens flotta, hvilka borde sändas dit från Åbo. Till Cronstedt sändes tillika befallning att oförtöfvadt fortsätta återtåget till Uleåborg, en lika brådstörtad som oklok åtgärd.

Svensk trosskolonn i marsch norrut. Nils Kreuger.

På aftonen den 6 mars satte båda kolonnerna sig i rörelse och marscherade hela den kalla vinternatten, utan att någon kunde få klart för sig, hvarför en så

ytterlig åtgärd som en nattmarsch här var erforderlig. Det dröjde ett godt stycke in på följande dagen, innan de första kvarteren nåddes. Oaktadt några truppomflyttningar ägt rum, hade de riktiga förbanden icke återställts utan snarare än mera blandats. I Palmfelts kolonn ingingo sålunda förutom Nylands infanteriregemente ett kompani af BjörneborgsAf öfverstelöjtnantens bataljon, den som sedan krigets början tillhört brigaden. De två till betäckning för trängen afdelade kompanierna voro tagna ur denna bataljon. Dess fjärde kompani utgjorde generalstabsvakt (vakt i högkvarteret). och en bataljon af Tavastehus regementenLifbataljonen med tre kompanier. Dess fjärde kompani, Rautalampi skidlöparkompani, var tilldeladt den andra brigaden., under det Björneborgs regementes båda återstående bataljoner och fem kompanier af Österbottens regemente fortfarande stodo eller trädde under Adlercreutz' befäl. Hvardera kolonnen medförde 10 kanoner. Efter slutad marsch gick Palmfelts kolonn till hvila mellan Kalvola och Akkas, Adlercreutz' i trakten på båda sidor om Pälkäne kyrka. Öfverbefälhafvaren lämnade Tavastehus den 6 kl. 8 på aftonen och åkte till Toijala gästgifvaregård (vid Akkas kyrka), där han tog sitt första kvarter.

Efter att hafva hvilat den 8 fortsatte kolonnerna marschen den 9, hvarvid Palmfelts kom till trakten af Vesilaks och Adlercreutz' till Tammerfors. Den 10 anslogs åter till hvilodag förnämligast för att gifva trängkolonnerna tid att komma undan. Nu delades Adlercreutz' kolonn, och af dess båda hälfter bildades två nya brigader, så att 2:a brigaden behöll endast de båda Björneborgsbataljonerna och österbottningarna (en bataljon och ett kompani) jämte Rautalampi skidlöparkompani, en skvadron och 2 kanoner, under det återstoden eller Åboläns regemente, 2 Tavastehus-bataljoner, 3 skvadroner och 8 kanoner bildade en ny, 3:e brigadSveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 131 och bil. 26., som först ställdes under öfverste v. Numers' men något senare under öfverste Gripenbergs befäl.

Den 11 på morgonen bröto de tre brigaderna upp, Palmfelts för att fortsätta marschen mot Hvittis, Adlercreutz' för att fördjupa sig i en snöfylld ödemark och Gripenbergs för att med uppbjudande af alla krafter upphinna Palmfelts. Dessa rörelser skulle dock icke utföras utan strid, ty nu var fienden åter i hälarna.

Den 7 mars, då svenskarna utfört sin första dagsmarsch från Tavastehus, nåddes staden af ett ryskt avantgardesdetaschement under befäl af generalmajor Jankovitsch, under det hufvudkrafterna, som nu utfört den svängande rörelsen, uppnått linien Pakkasela (söder om Lampis)—Janakkala—Renko (se kartan sid. 61). Följande dagen inträffade den ryske öfverbefälhafvaren i Tavastehus och ansåg nu tillständigt att sända en parlamentär till Klingspor med uppmaning att utan strid afträda Finland, enär »motstånd mot den öfverlägsna ryska arméen skulle vara ändamålslöst och medföra landets förödelse». Tillika fick parlamentären i uppdrag att under samtal med finska officerare söka öfvertyga dem om den vinst, de kunde förskaffa sig genom att

nedlägga vapnen och återvända till sina gods, som eljest skulle blifva indragna till (ryska) staten, eller inträda i rysk tjänst.Michailovskij-Danilevskij sid. 12. Så väl det ena som det andra försöket var dock för groft, för att någon skulle bita på den kroken.

»Några hastiga, välberäknade marscher,» säger en af detta krigs ryska historieskrifvare, Suchtelen, »några hittills föga blodiga träffningar, den ihärdighet, med hvilken trupperna trotsade ett hårdt luftstreck och stora fältmödor, hade för ryska befälhafvaren varit tillräckliga att på några få dagar vinna de största resultat, hvilka han kunde vänta sig. Sveaborg var kringrändt, Nyland och Tavastland redan i hans händer, beväpningen af en landstorm i östra delen af landet förekommen, svenskarna på återtåg norrut, en betydlig del af kustlandet intagen.» Öfverbefälhafvaren anmäler till kejsaren: »Genom intagandet af Tavastehus erhöll operationsplanen ett annat utseende. Intill denna tid gingo alla rörelser ut på att, efter eröfringen af Helsingfors, äga tillfälle att företaga något afgörande emot Sveaborgs fästning samt att antingen förskingra fienden eller, genom dess förföljande norrut, rensa södra delen af svenska Finland, på det kusterna här vid vårens annalkande skulle af oss behärskas. Till närvarande tid hafva alla bemödanden, företagna af Eders Kejserliga Majestäts outtröttliga trupper till besegrandet af de hinder, som landets natur och en sträng vinter medföra, haft önskad framgång. Fiendens reträtt till Tammerfors bevisar antingen dess svaghet eller afsikt att samla hela sin styrka. Följaktligen kan dess position vid Tammerfors och Björneborg icke blifva fast. Och då svenskarna äfven på Savolaksska sidan retirera, bör man förutsätta, att fienden har för afsikt att förena sig i trakterna af Vasa, för att därefter antingen kraftfullt emotstå oss, eller ock aftåga omkring Bottniska viken, eller också, sedan han till våren afledt vår styrka norrut, då hafvet blifvit öppet, våldsamt anfalla kusterna af södra Finland.»Michailovskij-Danilevskij sid. 11.

Med anledning häraf beslöt Buxhöwden att förfölja Klingspor med en del af 21:a divisionen, att låta 5:e divisionen från Savolaks rycka fram mot Vasa för att afskära och möjligen taga honom och hans här samt att med återstående trupper besätta hela södra Finland och eröfra Sveaborg. Hans den 10 mars från Tavastehus utgifna anordningar bestämde också; att 21:a divisionens 1:a afdelning, som nu ställts under generalmajor Rajevskij,Generalmajor Müller blef kommendant i Tavastehus. skulle förfölja Klingspor, att dess 2:a afdelning under generalmajor Sasonov skulle understödja den förra och tillika vara allmän reserv, att dess 3:e afdelning under generalmajor Schepelev skulle besätta Åbo och sända kavalleri till Åland för att afbryta förbindelsen med Sverige, att 5:e divisionens hufvudkrafter skulle skingra Cronstedts trupper och därefter skyndsamt rycka mot Vasa för att afskära Klingspor återtåget eller tränga honom ut i Qvarken, att Tutschkov III med 17:e divisionens 1:a afdelning skulle besätta Eknäs och Hangö och därigenom trygga

sambandet mellan Åbo och Helsingfors, samt att generalmajor Borosdin med sistnämnda divisions 2:a afdelning och nyanlända reservtrupper skulle belägra Sveaborg och Svartholm. Själf begaf sig Buxhöwden till Helsingfors för att därifrån leda det hela.Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 133.

Man finner af detta, hvilken ringaktning den ryska öfverbefälhafvaren hyste för sin motståndare, huru obetydlig styrka han sände efter honom, och på hvilket vanskligt företag han lössläppte Tutschkovs ingalunda starka division.

Finnarna på väg norrut. M. Adlercreutz.

Den svenska hären, som till manskapsstyrka icke gick upp mot en nutida arméfördelning, var försedd med en befälsapparat, som kunnat vara tillräcklig för en här om några hundra tusen man. Förutom sin generaladjutant, som närmast motsvarade nutidens generalstabschef, hade högste befälhafvaren närmast under sig en

»generallöjtnant», Klercker, en »generalmajor», Aminoff, en artilleribefälhafvare, öfverste Åkerstein, en major såsom »brigadchef för detaschementet af fältmätningskåren», en major såsom kommendant i högkvarteret, en »generalvagnmästare» och en

»generalgevaldiger», de båda sistnämnda löjtnanter. Och de flesta af dessa hade återigen en hel stab under sig, tillsammans uppgående till 23 personer, så att hela högkvarteret räknade två officerare mera än den till mera än 200 tusen man uppgående andra tyska arméens (prins Fredrik Karls) vid krigets början år 1870. Härtill kom ytterligare sjukvården, som stod under ledning af »förste fältläkaren», lifmedikus af Bjerkén, och krigskommissariatet med en ganska talrik personal. Utförlig redogörelse för härens och stabernas sammansättning i Sveriges krig åren 1808 och 1809, II bil. 26.

Den med hänsyn till ledning så väl försedda svenska hären befann sig nu i fullt återtåg, men detta återtåg var förenadt med vida större mödor och ansträngningar än de långvarigaste strider. Icke lättades bördan heller genom den harm och förtrytelse, som alla deltagarna i färden kände, och som förnämligast, ja kanske uteslutande riktades mot högste befälhafvaren, hvilken utan att taga någon del i truppernas lidanden, väl ombonad i sin släde skyndade i förväg till nästa nattkvarter, där spelbordet snart var ordnadt. Icke blefvo stegen mindre tunga vid tanken på hustru och barn, hem och ägodelar, som lämnades i händerna på en fiende, hvars framfart hundra år tidigare ännu lefde i godt minne, och föga uppmuntrande verkade befolkningens klagolåt, då hären lämnade den och ställde sin färd mot yttersta norden. Och till råga på allt utfördes detta slitande återtåg under den för långa krigståg allra ofördelaktigaste årstiden. Mars månad 1808 var, säger en af deltagarna i färdenGrefve Magnus Björnstjerna, då kapten och anställd i högkvarteret, i sina »Anteckningar», I sid. 216., troligen en bland de kallaste vintermånader i norden. Under flera veckor visade termometern oafbrutet mera än 30 grader under fryspunkten. Ofta hindrade luften på ett plågsamt sätt andedräkten, blodet trängde fram genom näsa och öron, och oupphörligt måste man med snö ingnida de frostbitna lemmarna. Tog man med blotta handen i gevärspipan, blef huden fastsittande därvid. Truppernas utseende var också ganska egendomligt. Officerarna svepte in sig i vargskinnspälsar; soldaterna buro dylika af fårskinn, och litet hvar »paltade på sig», hvad han kunde öfverkomma, såsom kvinnokjortlar, som bundos om hufvudet o. s. v. Endast de unga stabsofficerare, som kommit från Sverige och skulle visa sin härdighet, redo i blotta uniformsrocken. Emellertid hade ryssarna det ändå sämre, ty deras beklädnad var dålig och illa medfaren, och kvarter och förplägnad lämnade icke sällan för dem mera öfrigt att önska än på svenska sidan, där öfverbefälhafvaren och hans generaladjutant använde mycken omtanka och inlade stora förtjänster i detta afseende. Alla vägar voro fyllda med snö och fordrade ett otroligt arbete att öppna. På sidorna stodo drifvorna manshögt; i skogarna var nästan omöjligt att komma fram, och endast sjöarna lämnade plats för utveckling af något så när stora styrkor. Den redan i sig själf besvärliga marschen uppehölls ytterligare af trosskolonnerna, som fastnade i snön, och som de flinka kosackerna ständigt sökte åtkomma.

Den första sammandrabbningen ägde rum vid Tammerfors den 11 mars på morgonen. Sedan det ryska kavalleriet på vägarna åt Björneborg och Tammerfors återvunnit känning med motståndaren, sändes generalmajor Jankovitsch den 10 med några skvadroner husarer och kosacker, hvilka skulle följas af ett jägarregemente, öfver Sääksmäki mot Tammerfors. Under hela natten fortsatte de ryska ryttarna ridten och nådde vid 5-tiden på morgonen den strax söder om Tammerfors belägna Hatanpää herrgård. Här ingick meddelan om, att en svensk bataljon marscherade utför backen från gården ned på isen, med anledning hvaraf ryttarna fortsatte färden för att upphinna den. Bataljonen tillhörde Åboläns regemente, hade under natten hvilat vid Hatanpää och var nu på väg mot Harju kyrka (väster om Tammerfors), där den skulle sluta sig till Numers' kolonn. Ryssarnas anfall kom alldeles oväntadt, men bataljonschefen, major Reutersköld, förlorade icke fattningen, utan midt ute på Pyhäjärvis is, som han var, gjorde han front mot de framstormande ryttarna och afgaf genom morgondimman en så väl riktad eld, att de vände och hasteligen gömde sig bakom Hatanpää udde. Då framsände ryssarna enligt sin vana en parlamentär, som under försäkran, att betydande krafter vore i antågande, uppfordrade den svenske majoren att sträcka vapen, men denne svarade helt lugnt: »Tag oss, om ni kan!» Med manskap och tross anlände han välbehållen till mötesplatsen Harju.

Jankovitsch samlade ihop sina ryttare vid Hatanpää och sände en patrull fram mot Tammerfors, där han fått veta, att stora upplag funnos. Klockan var ännu icke mera än 7, och Adlercreutz' trupper sysslade med förberedelserna för uppbrottet och gjorde sig äfven här skyldiga till försummelser med afseende på bevakningen. Två ryska husarer och två kosacker redo in i staden för att speja. De upptäcktes af en i staden boende afskedad officer vid namn Knorring, som för sin styrka vanligen kallades »Kalle bastant». Denne skyndade till värdshuset och varskodde Adlercreutz' båda adjutanter, löjtnanterna Stackelberg och v. Rohr. Den förre skyndade ut, fann på gården brigadstabens tolf dragonordonnanser, hvilka redan hade sina hästar sadlade, sprang upp på en af dem och störtade sig mot de ryska ryttarna. Knorring grep sin käpp och tog till fånga en ryss, som suttit af. Följd af flera dragoner, satte Stackelberg efter de öfriga ryssarna och förföljde dem ända till Hatanpää gård. Här vände han, men ett kullstjälpt mjöllass spärrade vägen mellan de höga snödrifvorna. Stackelberg hoppade då af hästen och försvarade sig mot de anstormande ryssarna, till dess hans sabel sprang itu, då han måste gifva sig. Dragonerna vände och förföljdes långt ut på isen. Löjtnant v. Rohr delade sin kamrats öde.Rancken: Bidrag till femtioåriga minnet af Döbeln och Björneborgarna i finska kriget 1808 och 1809, sid. 2 och 4. Under tiden hade Adlercreutz samlat den till hans kolonn hörande skvadronen, som fördes af hans broder, äfvensom en Björneborgsbataljon, och med dem ryckte han ned till stranden, där bataljonen fick taga ställning, under det skvadronen fortsatte mot Hatanpää. Där inväntade

Jankovitsch emellertid sitt infanteris ankomst, och efter tre timmar drog Adlercreutz sina trupper tillbaka på vägen åt Tavastkyro, dit hela hans kolonn nu var i marsch.

Jankovitsch besatte Tammerfors, spanade åt alla håll och utfrågade inflytelserika personer, hvarigenom han sattes i stånd att under natten till den 12 till sin öfverbefälhafvare afsända anmälan om, att svenskarna tycktes draga sig åt Björneborg.

Tammerfors. Efter litografi, utförd år 1822 af C. v. Kugelgen.

Dit voro de också på väg med all hast, 3:e brigaden på Tammerfors—Hvittisvägen, 1:a brigaden på den från Tavastehus ledande. Då en rysk kavalleritrupp den 13 anföll Grönhagens kompanier, som fattat posto vid Punkalaitio, fruktade Klingspor genast, att Gripenbergs brigad skulle blifva »turnerad» vid Hvittis, hvarför denna fick marschera hela dagen och påföljande natt i köld och djup snö, så att brigadchefen sedan kunde anmäla, att »denna truppe har haft nästan den svåraste natt man kan öfverlefva». Den 14 förenades båda brigaderna lyckligt vid Kumo kyrka, hvarvid Grönhagen bildade eftertrupp vid byn Ruokka, 13 km. därifrån och hälften så långt från Hvittis kyrka.

Buxhöwden, som fruktade, att Klingspors afsikt kunde vara att öfvervintra vid Björneborg eller i kusttrakten söder därom, sände Bagration med sin division (den 21:a)

oförtöfvadt efter honom. Från Sääksmäki och Akkas, dit nämnde general den 11 kommit, fingo hans trupper med anledning häraf taga af västerut, så att Jankovitsch tågade utför Kumoälf och förenade sig med Bagrations båda högra afdelningar (Sasonovs och Rajevskijs), hvarefter de alla ställde vägen mot Hvittis, där ena hälften af Schepelevs afdelning under befäl af öfverste Vuitsch äfvenledes inträffade. Med den andra hälften hade generalen vid Urtiala slagit in vägen till Åbo för att i enlighet med Buxhöwdens plan taga denna stad i besittning. I Tammerfors hade Jankovitsch blifvit aflöst af en liten afdelning under öfverstelöjtnant Kulnevs befäl, hvilken tills vidare stannade där.

Landskap i Tammerforstrakten (Nokio ström).

Knappast hade Klingspor lyckligen undgått »turneringen» vid Hvittis, förr än han började frukta för en liknande fara vid Norrmark (norr om Björneborg), dit han räknade ut, att fienden kunde komma fram på en skogsväg från Tammerfors öfver Muohijärvi och Lavia. Han lät kommendanten i Björneborg, öfverste Boisman redan den 13 sända några kompanier till den farliga punkten, och dagen därpå följdes de af ytterligare andra. De behöfde icke länge blifva ensamma, ty den 16 inträffade 1:a brigaden vid Norrmark, under det Gripenberg med sin brigad stannade söder om Björneborg vid Ulfsby. För att möjliggöra alla förråds undanförande från Björneborg anslogs

påföljande dag, den 17, till hvila för trupperna. Denna hvila skulle dock icke blifva ostörd.

Bagration längtade efter att denna samma 17 mars komma till Björneborg och lät därför sina trupper bryta upp i god tid. Marschen uppehölls dock, emedan svenskarna under återtåget bränt tre landsvägsbroar, och först ett stycke fram på eftermiddagen upptäckte Jankovitsch, som red främst med kavalleriet, svenskarnas förposter, hvilka stodo vid Haistila, ett litet stycke söder om Ulfsby. Dessa utgjordes af en bataljon åboläningar, en skvadron och två kanoner under major Reutercronas befäl. Ryssarna, hvilka af alla krafter påskyndat sin marsch, gingo oförtöfvadt till anfall, och en kortvarig strid utspann sig.

Striden på Pyhäjärvis is. *N. KREUGER.*

Striden på Pyhäjärvis is. *N. KREUGER.*

Löjtnant Stackelbergs tillfångatagande. Nils Kreuger.

Den skildras af ett ögonvittne på följande sätt:Björnstjernas anteckningar, I sid. 221.

»På båda sidor om Kumoälf stodo våra vedetter (poster) af Åboläns rusthållsbataljon. Bakom en förhuggning, på stora landsvägen visade tvenne kanoner sina hotande mynningar; på isen syntes några blåa ryttare, Nylands dragoner, som väntade på sina goda vänner kosackerna. Ännu var allt lugnt. Plötsligt började det glimma bakom gärdesgårdarna; schakåer och gråa kappor stucko fram. Ryssarna voro i antåg. — — Nu smäller det; på strömmen störtade vilda ryttare ned; dragonerna mötte dem. En mörk kolonn stormade fram på vägen; våra kanoner hälsade den; fienden svarade. All tvekan var försvunnen; krutröken eldade sinnena; stridslust och mod fyllde hvarje bröst. — 'Fram, raska gossar, fram! Träng fienden på lifvet! Det var alltid svenskens sed.' — Vid de första skotten skyndade Löwenhjelm till stället och öfvertog befälet; på norra stranden vek fienden, på den södra däremot trängdes finnarna tillbaka. Ett batteri öppnades tvärt öfver strömmen mot vår

blottade högra flank. Löwenhjelm förde en bataljon Tavastehus' jägare till undsättning. Aboläningarna spriddes med fronten åt floden, en liflig skottväxling uppstod. — — Fienden var uppehållen och stannade. Förråden i Björneborg voro räddade, och vi fortsatte om aftonen obehindradt vårt återtåg.»

Detta inskränktes emellertid därtill, att 3:e brigaden gick till hvila i och omkring Björneborg. Ryssarnas främsta afdelningar stannade vid Ulfsby.

Generallöjtnanten furst Bagration.

Den 18 utrymde svenskarna Björneborg, sedan alla förråd blifvit undanförda, och Jankovitsch besatte med sina trupper staden.

Adlercreutz hade vid samma tid nått Jalasjärvi och alldeles förlorat känningen med fienden. Borta i östra Finland hade Cronstedt hunnit till Iisalmi.

Efter Björneborgs intagande var det Bagrations afsikt att vidare förfölja svenskarna, men innan han hunnit sätta sina trupper i rörelse, erhöll han nya befallningar från öfverbefälhafvaren. Denne ansåg nämligen besittningstagandet af södra Finland med dess hufvudstad för tillfället viktigast och förföljningen af svenska hären, som alltjämt vek undan, mindre betydelsefull, och han befallde på grund däraf i anslutning till sina anordningar af den 10 mars, att Rajevskij med tillsammans 12 kompanier infanteri, 1 husarskvadron, 40 kosacker och 5 kanoner skulle förfölja svenskarna till Kristinestad, dit Kulnev skulle ställa sin färd öfver Kauhajoki för att afskära för dem återtågsvägen. Sasonov skulle kvarlämna en mindre styrka i Björneborg och med återstoden afgå till Nystad, under det Schepelev med hela sin styrka skulle taga Åbo i besittning.

Under allt detta fortgick svenska hufvudhärens återtåg oafbrutet. Den 18 på morgonen lämnade den Björneborgstrakten och inträffade den 21 vid Lappfjärd, invid Kristinestad. Här unnades trupperna en dags hvila, och under denna gjordes en del omflyttningar mellan 1:a och 3:e brigaderna, så att hvardera brigadchefen skulle få sitt regemente under sig. Sammansättningen af de olika brigaderna blef härefter följandeSveriges krig åren 1808 och 1809, bil. 26 och 29. 3:e skvadronen af Nylands dragoner, som tjänstgjorde i högkvarteret, inräknas i

det längre fram meddelade styckebeskedet af den 15 juni tydligen vid 2:a brigaden.:

1:a brigaden:

Öfv. Palmfelt.

3 batalj.

Åboläns regemente,Vid den föregående och den nu skedda omdelningen upplöstes regementsförbanden, öfverste v. Döbeln öfvertog härvid befälet öfver Nylands regementes 2:a bataljon, öfverste Fleming öfver Åboläns regementes lifbataljon, öfverste v. Platen blef sjukhusintendent.

1 »

(Lif.) Nylands reg:te,

2 komp.

Nylands jägarbataljon,

2 skvadr.

Nylands dragonregs,

8 kanoner (ur 1:a och 3:e 6-pundiga batt, 2 3-pundiga och 2 parti-).

2:a brigaden:

Öfv. Adlercreutz (sedan v. Döbeln).

3 batalj.

Björneborgs regemente,

1 »

Österbottens reg. (5 komp.), Maj. v. Otter,

1 komp.

Tavastehus regemente,Återförenades något senare med Tavastehus regemente.

3 skvadr.

Nylands dragonregemente,

8 kanoner (4:e 6-pundiga batt., 2 parti-)

3:e brigaden:

Öfv. Gripenberg.

3 skvadr.

Nylands dragonregemente,

10 kanoner (4 ur 1:a 6-pundiga batt., 2 3-pundiga, 4 parti-)

3 batalj.

Tavastehus reg. (utom 1 komp.),

1 »

(2:aför korthetens skull betecknas öfverstelöjtnantens bataljon såsom 2:a bataljon.) Nylands reg:te.

Den 23 bar det af vidare, nu med än större hast än förut, ty på de sex dagarna till och med den 28 tillryggalades den 210 km. långa vägen till Jakobstad. Det gick, så att, såsom Löwenhjelm skref till Adlercreutz, »bloden står om fötterna på de arma soldaterna»Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 146.. När ingen fara likväl syntes hota, fingo båda brigaderna öfverlämna sig åt hvilan under månadens tre sista dagar.

Adlercreutz' brigad hade en ingalunda mindre besvärlig marsch än de andra. Sedan den på en väg, som enligt en berättares utsago var så smal, att »kvistarna slogo oss i ansiktet», trefvat sig från Ikalis fram till Jalasjärvi, fortsatte den öfver Ilmola till Lappo, dit den anlände den 24. Då ingen fiende syntes till, fortsattes tåget till Ny Karleby, där brigaden den 27 förenade sig med de båda öfriga brigaderna. Medan dessa hvilade, gick brigaden redan följande dag vidare och inträffade den 29 i Gamla Karleby, där den ändtligen fick två dagars hvila.

Under tre veckor hade svenska hären låtit jaga sig från Tavastehus öfver Björneborg och Vasa till Gamla Karleby, en vägsträcka af mera än 500 km, och underbart var, att hären därvid höll ihop. Visserligen hade den många sjuka och förfrusna, men trots kölden och mödorna och bitterheten hölls modet uppe, och ryske författare spara icke på beröm, när de tala om de finska trupperna. Så säger t. ex. Michailovskij-Danilevskij (sid. 15): »Finnarna, som nästan uteslutande utgjorde grefve Klingspors armé, fulländade sin reträtt utan att hafva några trötta eller förrymda. Sant är, att de till det yttre slutligen icke mer liknade militärer, emedan de, i anseende till kölden, påtogo allt, hvad de påträffade eller hvad de under tåget genom byarna fingo af sina landsmän; hufvud och fötter omlindades med ludna fårskinn och vilda djurs hudar, ansiktet insveptes ända till ögonen. Det smärtade dem att i ryssarnas våld lämna städer och byar, men själsstyrkan öfvergaf dem icke, och de visade sig värdige sina förfäder, hvilka Sveriges hjältar, Gustaf Adolf och Karl XII, ansågo för sina bästa soldater.» Och hvarför

löpte desse så besinningslöst mot norden? Jo, därför att deras högste befälhafvare icke gaf sig tid att se efter, huru stor styrka förföljde honom, utan i inbillningen gaf denna en ofantlig öfverlägsenhet. Sålunda skref han den 23 till konungenBrefvet är återgifvet i Anteckningar af och om general v. Döbeln, I sid. 204 samt till sitt hufvudsakliga innehåll i Sveriges krig åren 1808 och 1809., att fienden satte efter honom med fyra kolonner, af hvilka enhvar hade samma styrka som hela hans här, och att dessa kolonner sökte »turnera» honom på alla tvärvägar, vid Kristinestad, Vasa, Ny Karleby, Gamla Karleby och Uleåborg.Hvarpå dessa starka kolonner skulle lefva i en trakt, där hans egen här, enligt hvad man antagit, skulle svultit ihjäl, och sedan de befintliga tillgångarna jämte hästar och fordon blifvit undanförda, däråt ägnade han icke en tanke. Han sträfvade därför med all makt att komma undan och tänkte, sedan han passerat en vägknut, endast på, huru fort han skulle kunna nå den nästa, och först vid Uleåborg ville han stanna för att kunna förena sig med Cronstedt. Hans bref andas allt igenom den största modlöshet och nedstämning. Sin stridsdugliga styrka af manskap beräknar han till 5,710 man, Cronstedts med erhållna förstärkningar till omkring 4,000 man Icke bättre kände underbefälhafvarna förhållandena. Så skrifver Adlercreutz den 25 från Lappo till Aminoff: »tämeligen säkert känner jag att de trupper hvarmed de nu följa alla brigaderna i Savolax, här och Vasa gör minst 18,000, men kanske 25,000». (Danielson sid. 123.).

Om också de flesta deltagare i det sorgliga tåget med harm och bitterhet uttalade sig om öfvergeneralen och dennes »rädsla» och »feghet», och om vi icke kunna undanhålla ett leende, när vi se, hvilka små grupper af ryssar rusade i väg genom halfva Finland för att skrämma den flyende, och huru denne i stället för att klatscha till en näsvis fiende, som ville stänga honom vägen, i stället försattes i den största ångest vid tanken på att en oförvägen

kosackpatrull kunde komma upp på hans marschväg och, såsom han befarade, afklippa, »turnera» honom på densamma, så funnos dock män, hvilka ansågo öfvergeneralen ledas af en ofantlig vishet. Så skrifver Aminoff till Adlercreutz i slutet af mars: »Om vår retraite kan verkställas till bestämd ort, så intacte som hitintils, torde den förtjena ett utmärkt rum i historien, och general Klerckers försvars- och retraite plan som blifvit följd, förtjena det äfven». Och hertig Karl skrifver till Klingspor om finska arméens vinterfälttåg, att »dess historia är en epoque uti krigshistorien och Eder retraite en scavante lära för alla efterkommande militärer»Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 151.. Och konungens belöning skulle icke uteblifva.

De små ryska afdelningarna hade svårt att hinna fatt sitt jagade villebråd.

Rajevskij följde svenska hären i hälarna och intågade den 22 mars i Kristinestad, den 28 i Vasa. Kulnev väntade några dagar i Tammerfors, enär han fått löfte

om understöd af en vid Heinola lämnad afdelning, hvilken dock icke hann fram i tid för att kunna medtagas. Genom detta dröjsmål, och då förbindelsevägarna mellan Jalasjärvi-vintervägen och vägen söderifrån till Kauhajoki voro igensnöade och alldeles oframkomliga, måste Kulnev afstå från hvarje tanke på att mota sin fiende vid Kristinestad. Han fortsatte därför till Lappo, som han nådde den 28, och slog där in vägen mot Ny Karleby, dit han framkom den 2 april efter att hafva vunnit känning med svenskarna. Hela hans af Klingspor så fruktade styrka uppgick till fyra små kompanier och två skvadroner.

Ryssarnas framryckning mot Haistila. M. Adlercreutz.

Den från öster hotande »turneringen» var icke heller så farlig, som Klingspor fruktade. I stället för att med hufvuddelen af sin division gifva sig in i skogsmarken och företaga det äfventyrliga tåget tvärs igenom Finland, såsom han var anbefalld, lämnade generallöjtnant Tutschkov I, naturligt nog, största delen af sina trupper vid Kuopio, dit han emellertid kommit, för att iakttaga sin norrut vikande fiende, hvars styrka han uppskattade till 3,000 man, och afsände den 14 mars öfverste Turtschaninov med 2 bataljoner, 1 skvadron, 2 kanoner och några kosacker att fullgöra det viktiga uppdraget. Denna åtgärd behagade dock icke öfverbefälhafvaren, hvarför denne sände honom förnyad befallning att med hela divisionen utföra den anbefallda rörelsen. Detta föranledde Tutschkov att den 20 med två infanteriregementen, som få dagar därefter följdes af ett tredje, och 200 kosacker afmarschera västerut, hvarvid 3 bataljoner, 1 skvadron och några kosacker under generalmajor Bulatovs befäl kvarlämnades i Kuopio för att iakttaga de vikande svenskarna. Allt för farlig kunde icke heller denna »turnering» blifva, ty 5:e divisionens styrka upptages den 1 april till 864 man vid Turtschaninovs detaschement, 2,925 man vid hufvuddelen och 1,544 vid Bulatovs detaschement — 595 man befunno sig bakom — och då medräknades i dessa siffror officerare och icke stridande äfvensom sannolikt de sjukeSveriges krig åren 1808 och 1809, II bil. 28..

Turtschaninovs lilla skara tillryggalade trots köld och snödrifvor på femton dagar 320 km. Till Rautalampi följde den landsvägen, gick därefter på isen öfver Konnevesi och följde sedan landsvägen till Alajärvi, där den slog in på vintervägen till Lappo för att sedan gå raka vägen till Vasa, dit den hann den 31 mars och sålunda förenade sig med Rajevskijs detaschement. Med divisionens hufvudkrafter nådde Tutschkov vid månadens slut Saarijärvi, hvarifrån marschen fortsattes mot Gamla Karleby. Klingspor undgick genom sin skyndsamhet faran att blifva motad från detta håll.

Under det ofvan nämnda små härdelar spridde skräck och fasa i hela norra Finland, utbredde ryska härens hufvudkrafter sig i landets södra delar för att stadga sitt välde därstädes.

Högste befälhafvaren på återtåg. A. Malmström.

I enlighet med Buxhöwdens vidtagna anordningar (se sid. 86), som undergingo några smärre förändringar, marscherade Schepelev med den ena hälften af sin afdelning öfver Koskis till Åbo, och den 22 besatte han staden utan motstånd. Fyrtio fartyg tillhörande skärgårdseskadern hade då blifvit brända och en del kanoner, gevär och ammunition förstörd, så att ryssarnas materiella vinst icke blef stor, men ännu mera nedslående än förlusten af Finlands hufvudstad var för finnarna, ännu mera lifvande och uppmuntrande var dess besittningstagande för

ryssarna. Buxhöwden skyndade genast dit och skref därifrån den 24 till kejsaren: »Genom staden Åbos besättande uppnåddes det viktigaste målet för vårt fälttåg. Storfurstendömet Finland nedlägger inför Eders Kejserliga Majestäts Tron sin krona och med densamma omkring en million invånare, ty efter staden Åbos besättande tviflar jag ej på, att ansträngning och verksamhet skola tvinga fästningen Sveaborg att underkasta sig våra befallningar.»Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 143.

Då svenskarna syntes vilja göra motstånd vid Björneborg, hade andra hälften af Schepelevs afdelning, hvilken stod under befäl af öfverste Vuitsch, blifvit dragen med åt det hållet, men så snart motståndet gaf vika, satte Vuitsch sina trupper i marsch söderut med Åbo såsom mål. Ännu icke anländ dit, fick han befallning att lämna hälften af sin styrka (en bataljon) vid Virmo (nordväst om Åbo) och att med återstoden (en bataljon och något kavalleri) gå öfver till Åland för att taga denna ö i besittning och afbryta förbindelsen den vägen med Sverige, hvilket uppdrag äfven utfördes. Sasonovs afdelning sprängdes helt och hållet, så att en bataljon medföljde Rajevskij till Vasa, en annan bataljon och något kavalleri lämnades i Björneborg, en bataljon med en kanon och några ryttare afgick till Nystad och den fjärde jämte något kavalleri förstärkte besättningen i Åbo.Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 144 och bil. 24.

Den mot Hangö sända afdelningen under general Tutschkov III:s befäl uppbröt den 11 från Tavastehustrakten och marscherade öfver Loppis och Vihtis till Ekenäs och Hangöudd, hvars ofullbordade befästningar med i dem stående 51 kanoner och mörsare den 21 mars utan motstånd besattes. Två bataljoner af denna afdelning hade under vägen afgått till Borosdins afdelnings som användes vid Sveaborgs belägring.

Denna afdelning, den 2:a af 17:e divisionen, hade vid ryska härens högersvängning och afmarsch mot Tavastehus blifvit kvarlämnad att iakttaga Helsingfors. Som ett af dess regementen ännu stod i Lovisa, uppgick dess styrka endast till 4 bataljoner, 1 skvadron och några kosacker. Sedan detta regemente, som kom att användas vid inneslutningen af Svartholm, blifvit aflöst af garnisonstrupper från Ruotsinsalmi (Svensksund), återförenade det sig med sin afdelning, och till denna sällade sig under mars månad ytterligare de båda nyss nämnda bataljonerna samt af de i ryska Finland i reserv stående trupperna Bjeloserska regementet och en bataljon af Rjäsanska regementet, hvars andra bataljon stannade i Lovisa. Med tillhjälp af artilleri, som småningom anlände, började denna ringa styrka att belägra Sveaborg och ställdes under befäl af generallöjtnant Kamenskij. Fortgången af denna belägring skall i ett sammanhang skildras.

I det inre af södra Finland höllo ryssarna Tavastehus, Tammerfors och Kristina besatta af smärre afdelningar.

*

Med samma hastighet, som utmärkte ryssarnas öfriga framgångar i Finland, lyckades de äfven bemäktiga sig den på en ö utanför Degerbyfjärdens mynning belägna gränsfästningen Svartholm. Denna fästning utgjordes af en bastionerad fyrkant

med höga murar, bakom hvilka dolde sig bombsäkra kasematter, och framför hvilka på långsidorna utsträckte sig djupa grafvar, på kortsidorna yttre strandverk. Inom denna fyrkant reste sig en annan dylik af tvåvånings bombsäkra stenhus, i fredstid täckta af trätak. Ur dessa byggnaders kanongluggar visade ett stort antal kanoner sina mynningar mot den, som vare sig sjöledes eller från landsidan närmade sig fästet. Stormfri var fästningen åt alla sidor, och inom dess bombfasta byggnader fanns kasernutrymme för 600 man. Men liksom allt annat vid försvarsväsendet var äfven

denna gränsfästning i ett dåligt tillstånd. En del kanoner voro gamla och odugliga, lavetterna förstörda af röta och delvis alldeles oanvändbara, ammunitionen till stor del felande, och de på sommaren 1807 anmälda bristerna hade icke blifvit afhjälpta.

Kommendant på Svartholm var kaptenen i arméen v. Schoultz, en 31 års man, förut löjtnant vid arméens flotta, som år 1804 efterträdde sin fader i befattningen. Fredsbesättningen uppgick till 1 officer och 30 man infanteri, för tillfället ur Jägerhornska regementet, 13 artillerister och 1 officer af fortifikationsstaten, hvarjämte i fästningen funnos 31 arbetsfångar. I Lovisa voro förlagda Nylands jägarbataljons två värfvade kompanier samt

1:a bataljonen af Jägerhornska regementet.

Åbo. Efter litografi, utförd år 1823 af C. v. Kugelgen.

Buxhöwdens intåg i Åbo. Olle Hjortzberg.

Den 3 februari mottog Schoultz från Klercker ett den 1 afsändt bref, hvari denne meddelade, att »som anledning är att befara et snart inbrott från kejserliga ryska sidan och nödigt således är att skyndsamt sätta fästningarna i försvars stånd», borde kommendanten genast insända uppgift på, hvad för ändamålet erfordrades samt vidtaga anordningar för försvaret. Med anledning häraf begärde kommendanten förstärkning från bataljonen i Lovisa äfvensom ökning af antalet artillerister.

Undan för undan ökades besättningen, så att den vid krigsutbrottet utgjordes af lifbataljonen af Jägerhornska regementet, två kompanier af Nylands jägarbataljon, 134 man vargering från Nylands län och 31 artillerister eller tillsammans 700 man, officerare inberäknade. Besättningen fick emellertid inga vackra loford, och den nye kommendanten klagade öfver, att endast en tredjedel af vargeringsmanskapet haft någon öfning, och att denna uppgått till endast tio dagar, samt att Nylands jägare, som voro värfvade, icke öfvats på två år, så att Jägerhornska bataljonen var »den enda Trouppe fästningen vid sitt Försvar kunde påräkna».

Då sistnämnda bataljon fördes af en major och flera af de kaptener, som åtföljde de nyanlända trupperna, sannolikt voro äldre i graden än Schoultz, kunde det väl icke undvikas, att en ny »öfverkommendant» förordnades, och härtill utsågs enligt den kungliga instruktionen af den 4 februari majoren vid Jägerhornska regementet C. M. Gripenberg, en 53 års man, vid hvars sida Schoultz ställdes såsom »underkommendant». Denne förgrymmades emellertid väldeligen öfver att »i farans och ärans stund nedflyttas», och denna omständighet verkade utan tvifvel förlamande på hans försvarsåtgärder. Olyckligtvis ådagalade den nya kommendanten, som den 15 februari infann sig på platsen, mycket ringa förmåga att uppfylla de plikter, som medföljde det grannlaga värfvet att med en föga krigsbildad besättning »till sista man», såsom orden lydde i instruktionen, försvara en illa utrustad och klent försedd fästning mot en fiende, som förstod att på samma gång skrämma och locka.

I fästningen fattades verkligen allt. Manskapets beklädnad och utredning befunno sig i erbarmligt skick. Skor och strumpor voro utslitna. De kappor, som funnos, hade endast »utseendet af kapotter, utan att medföra någon nytta». Endast en tredjedel af styrkan ägde brukbara gevär.

Så snart de första förstärkningarna anländt, började arbetet på fästningsverkens iståndsättande, och de bedrefvos till en början med ifver (kanske till dess Schoultz fick underrättelsen om den nya kommendantens utnämnande). Till erforderliga kostnaders bestridande erhölls ett belopp af 300 riksdaler banko, hvartill först den 12 februari kom 200 riksdaler banko till upptagning af lavetter. Snön skottades från vallarna, umbärliga träbyggnader nedrefvos, och en ränna i isen uppsågades kring fästningen. Försvaret af de yttre verken uppgafs, och alla krafter samlades inom hufvudfästningen, hvilken med afseende på fästningsverkens beskaffenhet ansågs vara i försvarsdugligt skick, när fienden gick öfver gränsen.

Sämst var det likväl med bestyckningen. Visserligen tillverkades några nya furulavetter, men de förslogo icke långt. På krut var ingen brist men väl på färdiga laddningar, och för tillverkningen af krutkarduser måste man tillgripa manskapets dåliga sängtäcken samt fästningens flaggor. Försummelser begingos med afseende på fästningens förseende med lifsmedel, och dock förde skärgårdsbönderna med lifsfara födoämnen dit in, till och med sedan fästningen blifvit innesluten. Det nästan tömda förrådet af läkemedel försummade man äfven att i tid fylla, och lika litet gjorde man för att iordningställa sjukrum. Till eldsläckningsmaterielen satte ingen människa något förtroende. På det sättet försedd, skulle fästningen omedelbart efter krigsutbrottet mottaga fiendens anfall.

Den 21 februari fick man på Svartholm underrättelse om, att ryssarna gått öfver gränsen, och att de slogo sig ned i Lovisa. Dagen därpå syntes de redan på isen utanför vallarna. Det var själfva öfverbefälhafvaren, som under skydd af en liten betäckningstrupp undersökte fästningens läge och utseende. Han hade redan fått den uppgiften, att dess besättning uppgick till 600-800 man, och att den ägde lifsmedel för fyra månader. Han tyckte sig vidare

finna, att fästningen var i försvarbart skick, så att hvarken stormning eller formlig belägring med fördel kunde användas, utan att man nödgades inskränka sig till inneslutning och beskjutning, ett alltid långsamt och osäkert anfallssätt, hvilket dessutom erfordrade minst tolf 24-pundiga kanoner och fyra mörsare. I afsikt att känna sig för om förhållandena och sinnesstämningen i fästningen skickade han sin generalkvartermästare, generalmajor v. Berg, åtföljd af två svensktalande civila herrar, såsom parlamentär för att öfvertyga kommendanten om omöjligheten att försvara fästningen mot den ryska öfvermakten. Det oförsynta och naturligtvis aldrig allvarsamt menade tilltaget misslyckades visserligen men antydde likväl den väg, på hvilken man skulle komma från alla obehagligheter. Svartholms så kallade belägring var ett värdigt förspel, en föröfning till Sveaborgs.

På aftonen samma dag samlade kommendanten fästningens officerare, och det i reglementet föreskrifna, af kommendanten, underkommendanten, platsmajoren och de olika truppafdelningarnas chefer bestående krigsrådet bildades. Dess medlemmar lofvade under edlig förpliktelse i enlighet med reglementets föreskrift »att vilja lefva och dö med hvarandra; att den, som först proponerar att öfvergifva fästningen, så länge tillgång på proviant och ammunition finnes, och så länge något hopp är till secours eller möjlighet att kunna försvara sig, skall strax arresteras och som förrädare anses och dömas; att ej ingå uti någon kapitulation, innan breschen på hufvudvallen blifvit försvarad emot en storm åtminstone». För öfrigt ordnades bevakningen inom och utanför fästningen och bestämdes, att halfva styrkan ständigt skulle bestrida vakthållningen med ombyte vid midnatt.

Dagen därpå, den 23, inneslöts fästningen af ett infanteriregemente, Minska, tillhörande 17:e divisionen och Borosdins afdelning, en skvadron dragoner, en liten

flock kosacker, ett artilleri- och två pionierkompanier, alltsammans omkring 1700 man, under befäl af generalmajor Muchanov. Inneslutningen var dock icke fullständigare, än att bönderna fortfarande körde lifsmedel till fästningen, och att budbärare och spejare utsändes därifrån. Af en sådan fick man den 27 fullkomligt säker uppgift om fiendens styrka äfvensom meddelan om, att han icke ägde till sitt förfogande gröfre kanoner än sexpundingar. Mycket var sålunda icke att frukta.

Ryssarna utbredde sig emellertid öfver öarna i fjärden, och den 28 var fästningen fullständigt innesluten. Samma dag afsköts första kanonskottet därifrån, riktadt mot en 30 man stark kosackafdelning, och under de följande dagarna roade man sig med att skjuta ett och annat kulskott från tolf- och adertonpundiga kanoner mot spaningsgrupper eller enskilda officerare. En mindre afdelning skickades en dag öfver till Björnvikslandet och brände där en torpstuga, i hvilken man befarade, att fienden skulle kunna få härberge.

Svartholm. (Sammanställdt efter plan- och fasadritningar.) M. Adlercreutz.

Emellertid lämnade besättningens sinnesstämning åtskilligt öfrigt att önska, och enskilda soldater löpte öfver till fienden. En fältväbel (motsvarande nutidens fanjunkare) dömdes till döden för uppviglingsförsök, men bestraffningens fullgörande uppsköts. Om allt detta äfvensom om den slapphet, hvilken gjorde sig gällande med afseende på upprätthållandet af ordning och lydnad, ägde ryssarna med all säkerhet vetskap, och deras ofta upprepade parlamentering afsåg väl hufvudsakligen att verka förledande både på låga och höga.

Den 2 mars infann sig också en ny parlamentär. Denne uppfordrade kommedanten att öfverlämna fästningen under försäkran, att den icke kunde försvaras, att den hade en svag besättning, att den vore illa befäst, att hela Finland redan var intaget, att man ville spara oskyldigt blod, samt att det för den svenska tapperheten icke var någon skymf att öfvergifva en så beskaffad fästning. Gripenberg svarade kort och

godt, att besättningens plikt och heder fordrade, att den försvarade sig till det yttersta, samt att fästningen icke led någon brist.

Det dröjde icke längre än till den 8, förr än frestaren återkom och jämte sin tolk med förbundna ögon infördes i fästningen, där han fick tala med kommendanten själf. Utgången blef emellertid densamma som förut.

Nu vredgades den ryske befälhafvaren och lät fyra på Björnvikslandet i batteri uppställda s. k. enhörningar (ett slags haubitser) kasta ett trettiotal kulor mot fästningen. De gjorde visserligen ingen annan skada, än att några fönsterrutor sönderslogos, och att en skorsten rasade ned, men i fästningen fann man »med bestörtning», att

sidoriktningen var skarpt begränsad i de trånga skottgluggarna, så att endast åtta kanoner fran hufvudverket kunde åtkomma det fientliga batteriet. Elden besvarades dock lifligt, kanske alltför lifligt. På aftonen sköto ryssarna åter några skott, hvilket förledde kommendanten att låta alla trupperna stå under gevär hela natten.

En af fronterna å Svartholm.

Inneslutningstruppera förstärktes något under de följande dagarna, i det Minska regementet och det ena pionierkompaniet, som aftågat till Helsingfors, ersattes med 2 1/2 bataljoner af Ruotsinsalmis besättning, hvilken utom det nyssnämnda batteriet, som var beläget nordost om fästningen, rakt öster om densamma utförde ett annat, som bestyckades med åtta kanoner.

Dagen efter denna första skottväxling inträffade utan någon synbar anledning en tvär omkastning i åsikter. Kommendanten kallade krigsrådet tillsammans kl. 8 på aftonen och väckte helt oförmodadt frågan om stillestånd. Såsom orsak härtill anförde han: att en sjettedel af besättningen redan vore sjuk, att man hade för få artillerister, att det fanns endast två ris karduspapper, att man befarade, det fienden skulle med glödande kulor antända fästningens trähus — endast få sådana funnos —, att man hade dåliga eldsläckningsanstalter, samt att man behöfde vinna tid för att iståndsätta bristfälligheterna. På grund af allt detta föreslog han, att man skulle begära sex veckors stillestånd, under hvilken tid »status quo» å båda sidor borde iakttagas. Härtill svarade alla de närvarande ja och amen, alla de, som sexton dagar förut ingått den högtidliga förpliktelsen att till det yttersta försvara fästningen.

Nu var det från fästningens sida, som parlamentärflaggen syntes, när kapten Starck följande dagen, den 10, gick öfver isen för att uppsöka den ryske befälhafvaren.

Denne, som genast såg, huru landet låg, retade nu upp sig och svarade, att han »till följd af sin monarks uttryckliga befallning att skyndsamt och med stormande hand, kosta hvad det ville, intaga fästningen, ej kunde oaktadt sin önskan att visa kommendanten sin enskilda aktning göra minsta förändring i sina vidtagna dispositioner, änskönt han förutsåge, att ändamålets ernående komme att medföra en förlust af folk, som likväl för ryska riket icke blefve på minsta sätt kännbar; hvarför kommendantens proposition icke kunde mottagas».

För att gifva ytterligare stöd åt sitt afslag förnyade ryssarna beskjutningen under några timmar på aftonen utan att göra annan skada, än att några fönsterrutor och takpannor krossades. Då läkarna på därom gjord förfrågan uppgåfvo, att de ledo brist på en del läkemedel, och att de befintliga knappast skulle förslå öfver åtta dagar, och då missnöje förspordes bland manskapet, sammankallades nytt krigsråd den 11, hvarvid det beslöts, att man skulle begära en månads stillestånd under förbindelse att uppgifva fästningen, om den icke inom denna tid finge undsättning. Nu gick underkommendanten ut för att beveka den ryske befälhafvaren, hvilken han efter en kort vandring träffade ute på isen. Denne fordrade dock såsom första villkor för underhandling att få tala med kommendanten själf. När denna fordran uppfyllts, samtyckte han efter någon tvekan till ett stillestånd på tre dagar (säger tre dagar!), efter hvilken tid fientligheterna skulle återupptagas, om icke annan öfverenskommelse blifvit träffad. Stilleståndet afslöts emellertid.

Kort före dess utgång sammankallade kommendanten alla officerarna och erinrade dem om fästningens trängande och bekymmersamma belägenhet, hvarefter de alla ansågo det vara omöjligt att längre motstå en fiende, hvars utvägar ansågos stora och afsikten ögonskenlig att med hvilken uppoffring som helst vinna sitt mål, hvaremot fästningen hade oöfvervinnerliga svårigheter att bekämpa. Därefter sammankallades krigsrådet, för hvilket kommendanten framlade officerarnas enhälliga tanke och därefter gjorde en bedröflig teckning af fästningens tillstand och af besättningens sjukdom och nöd samt af ställningen i landet. Härefter förelade kommendanten de församlade frågan: »huruvida det vore öfverensstämmande med så väl hans egen som öfriga ledamöters undersåtliga plikt och sanna militära ära, antingen soutinera fästningen till sista man utan afseende på förutnämnda olägenheter, eller om öfvervägande skäl funnos, som kunde synas antagliga för att öfverlämna denna Kongl. Maj:ts och Sveriges Svartholms fästning till Hans Maj:t Kejsaren af Ryssland?» För den senare utvägen förklarade sig alla de närvarande, enär »fästningen icke längre kunde konserveras», och därefter uppsattes villkoren för dagtingan.

Med dessa begåfvo sig kaptenerna Starck och Munsterhjelm öfver till fienden. Här infördes de till generaladjutanten Uvarov, som förklarade, att något ytterligare stillestånd icke kunde komma i fråga, utan att fästningen genast skulle intagas medelst stormning, om den icke ofördröjligen dagtingade. Budbärarna framlämnade nu sittförslag till dagtingan, efter hvars genomläsning ryske befälhafvaren beviljade fästningen stillestånd intill 24 timmar, efter det svar mottagits från general Buxhöwden, hvilken saken måste underställas. På grund af sistnämnda omständighet kunde dagtingan afslutas först den 17 på morgonen, då ryske kaptenen Drenteln infann sig i fästningen med fullmakt att verkställa denna förrättning.

Enligt den träffade öfverenskommelsen öfverlämnades fästningen i det skick, hvari den befann sig, med kanoner, förråd o. s. v. Besättningen skulle äga utmarschera med flygande fanor och klingande spel samt därefter blifva krigsfångar, hvarvid officerarna ägde välja bostad inom Finland och manskapet begifva sig till sina hemvist därsammastädes, hvarjämte bestämdes, att officerarna finge medföra all enskild egendom, manskapet sina personliga utredningspersedlar, hvaremot fanor och all annan statens materiel skulle utlämnasHärifrån undantogos likväl Jägerhornska bataljonens musikinstrument, hvilka anskaffats på passevolans af kompanicheferna, hvarför de öfverlämnades åt desse., samt att alla, som på detta sätt blefve krigsfångar skulle intill fredsslutet af ryske kejsaren »uppbära ett sådant appointement, hvarmed de honnettement kunna lefva och soutenera sig».

Följande dagen, den 18, öfverlämnades fästningen. De i Lovisa förlagda ryska trupperna förenade sig tidigt på morgonen med inneslutningstrupperna, hvarefter de ställde upp sig på isen framför fästningen. Därefter utmarscherade besättningen, bildade linie framför de ryska trupperna, skyldrade gevär och nedlade vapnen. Fanorna (två stycken) troppades och sändes under betäckning till BuxhöwdenBåda fanorna infördes några dagar senare i segertåg i Petersburg (Björnstjernas anteckningar, I sid. 223).. De svenska trupperna fördes härefter såsom krigsfångar till Lovisa, hvarifrån de under landtpolisens uppsikt affärdades till sina hemorter. De ryska trupperna besatte fästningen eller återvände till Lovisa.

Buxhöwden liksom ock Suchtelen ansåg, att Svartholm i det hela taget befann sig i godt försvarstillstånd, och det är alldeles uppenbart, att ryssarna för tillfället icke förfogade öfver medel att med våld betvinga fästningen. De valde därför andra medel, hvilkas beskaffenhet sannolikt aldrig skall blifva lagd i dagen, men som enligt de ryska befälhafvarnas egna ord sedan kommo till användning vid Sveaborg. Egendomlig här liksom där är kommendantens plötsliga omkastning. Att han i stället för att genom sin förebild elda sina underlydande till fasthet och uppoffring genom sitt vankelmod drog ned dem till försagdhet och feghet måste i alla händelser läggas honom till last.Gripenberg blef enligt Sprengtportens tillskyndande strax efter dagtingan major i rysk tjänst men tog 1809 afsked därifrån och dog efter några få år.

Ryssarna uppskattade till fullo värdet af Svartholms besittningstagande. Därigenom tryggades skärgårdsvägen ända till Helsingfors, hvarigenom framförandet af

förnödenheter skulle komma att betydligt underlättas. Degerbyviken kunde äfven rymma en ganska betydlig skärgårdsflotta. Dessutom var det naturligtvis af stor betydelse att fråntaga svenskarna denna fasta punkt i ryska härens rygg. Ryssarna afhjälpte också ganska snart de brister, som vidlådde fästningenHufvudsakligen efter Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 366, samt Montgomery, I sid. 32..

*

Vid mars månads utgång voro ryssarna efter sex veckors fälttåg herrar i hela Finland ända upp till Ny Karleby. Endast Sveaborg trotsade ännu deras vapen. »Eders Kejserliga Majestäts trupper,» skref Buxhöwden, »möta allestädes fienden med lika så mycken ifver, som de hos sig nära nit och trohet i tjänsten. Endast sådant bör jag tillskrifva, att de besegrat de mödor och besvärligheter, hvilka med hvarje steg förekommo. Hvarken den förfärliga kölden eller den djupa snö, hvarigenom de nödgats bana sig väg, har förmått förminska deras ovanliga ifver, och själfva fienderna äro förvånade öfver snabbheten i deras rörelser jämväl på ställen, hvilka för det närvarande ansetts fullkomligt ogenomträngliga.»Michailovskij-Danilevskij, sid. 9. Och i sanning, genom de

upprepade misstag, till hvilka de svenska befälhafvarna gjort sig skyldiga, genom den fintlighet, som utmärkte de ryska befälhafvarna och öfverskylde deras felgrepp, hade nyss nämnda ovanliga framgångar krönt de ryska truppernas ansträngningar, hvilka ingalunda voro mindre än finnarnas. Genom samma fintlighet och förslagenhet hoppades Buxhöwden snart skrämma eller locka sina fiender från Sveaborg, och därmed skulle han åt sin härskare kunna öfverlämna hela södra hälften af Finland.

Styrelsen öfver det i besittning tagna landet öfverlämnade Buxhöwden tills vidare åt landshöfdingen i Nylands och Tavastehus län, friherre Munck, som hade sitt säte i Tavastehus, och ingen ändring gjordes i de bestående förhållandena. Befolkningen underkastade sig visserligen endast af nödtvång och under trycket af öfvermakten men förhöll sig lugn. Den bemöttes på ett fogligt sätt af de ryska trupperna, och klagomål förspordes ännu icke. För att draga rörelsen åt Ryssland afskaffades tullen mellan Ryska och Svenska Finland, hvilka namnsammansättningar skapades, tullhusen nedrefvos, och sammansmältningen mellan de svenska och de ryska finnarna befordrades på allt sätt.Michailovskij-Danilevskij, sid. 12. — I förordningen om tullförhållandena sades, »at tullkjedjan på förra gräntzen emellan Rysska och Svänska Finnland skall borttagas, samt at handel frigifvas, som vanligt är emellan undersåtare af et rike» o. s. v. (Handlingar rörande förvaltningen i Finland 1808, I sid 3.)

FRÅN SAVOLAKS TILL ULEÅBORG.

SLUTET AF FEBRUARI OCH MARS.

Vinter i Savolaks.

Samlingen af de för östra krigsskådeplatsen afsedda trupperna gick ganska snabbt, och redan i midten af februari voro de till allra största delen på sina platser. Då ryssarna lämnade dem en veckas längre betänketid än den öfriga delen af hären, kunde truppenheterna något mera smältas ihop, och trots den skarpa kölden exercerade kompanierna hvarje dag.

När ryssarna bröto in öfver gränsen, stod hufvuddelen af Savolaksbrigaden eller 3:e brigaden vid S:t Michel med 2:a jägar-(half-)bataljonen framskjuten till Kristina, där en afdelning af arméens flotta tillika med ett volontärkompani voro förlagda, och där icke obetydliga förråd funnos. I Varkaus (Laivanlinna) stodo infanterivargeringen (en bataljon) och dragonvargeringen (ett oberidet kompani), och äfven där fanns ett volontärkompani och en liten del af arméens flotta. I Joensuu slutligen hade Karelska jägarkåren samlats för att skydda den därigenom ledande östligaste infartsvägen till Finland.

Vägarna från S:t Michel mot Mentyharju och från Kristina mot Suomenniemi bevakades medelst patruller, som utgingo från förstnämnda ställen; vid Puumala stod den vanliga gränsposteringen, men åt de båda mot Nyslott ledande vägarna ägnades ingen uppmärksamhet. Till Jokkas afgingo tillfälligtvis patruller.

För underhållet sörjde det för brigaden inrättade kommissariatet, hvilket leddes af den skicklige och driftige öfverstelöjtnanten vid Savolaks regemente Tavast, en 55 års man. Lifsmedel och furage lämnades beredvilligt af rust- och rotehållarna, slädar uppköptes, för trossen erforderliga utredningspersedlar och ammunition erhöllos ur flottans förråd, på kanonlavetterna borttogos hjul och axlar, hvarefter de sattes på medar, och lyckligtvis anlände dagen före återtåget från S:t Michel en sändning af

900 dugliga gevär, som Savolaks infanteri fick mottaga i utbyte mot odugliga vapen. Vid Jorois upplades ett litet förråd, och dylika med lifsmedel för fem dagar upprättades genom landshöfdingarnas försorg i Kuopio, Iisalmi och Pulkkila, på vägen till Uleåborg.Aminoff: Relation om f. d. Savolaksbrigadens, af Kongl. Finska Arméens, deltagande i 1808 & 9 årens fälttåg i Finland och Vesterbotten, sid. 12.

Öfversten grefve J. A. Cronstedt.

Brigadchefen, och på samma gång chefen för Savolaks infanteriregemente, öfversten grefve Johan Adam

Cronstedt befann sig vid samlingsorderns mottagande i sitt hem i Heinola och begaf sig i god tid till S:t Michel. Född i Stockholm år 1749, hade han nått 58 års ålder utan att förlora ungdomens smidighet. Vid fjorton års ålder hade han blifvit antagen såsom underofficer vid arméens flotta, gick sedan öfver till kavalleriet och 1779 såsom kapten till infanteriet. Han utmärkte sig vid flera tillfällen under 1788-90 årens krig och blef såsom belöning därför efter krigets slut öfverstelöjtnant. Han var dessutom kammarherre och generaladjutant. Öfverste 1793, kom han 1806 till Finland, där han ställdes i spetsen för Savolaks infanteriregemente. Cronstedt älskades af sina underlydande för sitt ädla och anspråkslösa väsende, för sin osvikliga plikttrohet och sitt lugna, orubbliga mod, hvilket gaf honom ryktet om att vara en af härens tappraste och dugligaste befälhafvare. Såsom sådan fattades honom likväl fullständigt blick, omdöme och skapande förmåga, hvarför han också, såsom vi skola finna, begick grofva misstag och i hög grad lät leda sig af sina biträden.

Den 23 februari anlände genom prästerskapet och befolkningen de första underrättelserna om, att ryssarna öfverskridit gränsen, med anledning hvaraf de vid de stora vägarna anordnade vårdkasarna tändes. Då underrättelserna kommo allt tätare och läto allt farligare, lät Cronstedt alla sina trupper stå under gevär i 36 graders köld hela natten till den 26Burman: Anteckningar, förda under tiden från år 1785 till år 1816 jämte Relation om Savolaksbrigadens operationer under 1808 och 1809 års krig, II sid. 8. — I Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 178 uppgifves, att detta skedde under natten till den 25., hvilket hade till följd, att ett hundratal man sjuknade eller fingo frostskador. När ingen fiende syntes,

ökades patrulleringen, och den 27 inberättades från Kristina, att en mängd ryska trupper voro samlade vid Suomenniemi. En kosackpatrull öfverraskades samma dag på vägen till Jokkas och fördrefs af några karelska dragoner.

Då man tager vägnätet i Savolaks i betraktande, kan man icke undgå att förvånas öfver, att Cronstedt med sina hufvudkrafter så länge kvarstod vid S:t Michel. Att de samlades där, var helt naturligt, ty deras vanliga mötes- eller öfningsplats var S:t Michels malm. I S:t Michel täckte de vägen från Villmanstrand genom Suomenniemi och Kristina, men däremot kunde de på vägarna Puumala—Jokkas och Nyslott—Rantasalmi—Jorois utan svårighet afskäras från Kuopio och återtågsvägen till Uleåborg. Förutom stora landsvägen öfver Jorois kunde fienden begagna sig af förbindelsevägen från Jokkas nordvästut till vägen genom Pieksämäki för att komma i brigadens rygg. Att rikta återtåget öfver Heinola mot södra Finland var icke gärna tänkbart och torde icke heller blifvit satt i fråga, allra helst som brigaden hade sina förråd i Varkaus. Om Cronstedt icke ägt kännedom om den plan, som låg till grund för östra Finlands försvarAminoff och senare skriftställare påstå visserligen, att Cronstedt först efter återtåget från S:t Michel och vid ankomsten till Leppävirta, således omkring den 10 mars, fick del af den kungliga instruktionen, och hans handlingssätt gifver sken af en dylik uppfattning, om det än synes obegripligt att denna viktiga handling skulle behöft 25 dagar för att fortskaffas från Helsingfors till S:t Michel. I krigsarkivet finnes emellertid sagda skrifvelse med påteckning af mottagande den 19 februari. Sannolikt har Aminoff förväxlat nämnda skrifvelse med en annan, som afsändes af Klingspor från Tavastehus den 5 mars och rörde sättet för återtågets utförande (Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 192)., så kunde man misstänka, att han ville hålla vägarna öppna både norrut och västerut för att kunna passa in sina åtgärder i den stora försvarsplanen, när han finge kännedom om densamma. Nu fick han emellertid redan den 19 från Klercker del af den kungl. instruktionen, hvari han anbefalldes att »med de Savolaxske (trupperna) under retirerande försvara sig ända till Jorois; där hålla stånd så länge möjeligt kan blifva, samt draga sig sedan tillbaka genom Cuopio — — för att sedan — — öfver Idensalmi retirera åt Uleåborg». Under sådana förhållanden är det alldeles obegripligt, att Cronstedt under hela återstoden af februari kunde blifva stående vid S:t Michel utan att föra undan de därstädes samlade förråden och utan att besätta den viktiga vägknuten vid Jokkas eller Jorois. Han hade ju vidtagit anordningar för truppernas underhåll under ett återtåg från Kuopio till Uleåborg, men till Jorois eller Kuopio hade fienden från Nyslott vida kortare väg än han själf från S:t Michel, och ingenting var gjordt för att hindra eller uppehålla fiendens framryckning. Också berodde det endast på en hel rad misstag, som ryssarna begingo, att icke hela hans brigad trots manskaps och befälhafvares tapperhet blef tagen.

I enlighet med den ryska planen delades 5:e divisionen på fyra kolonner, hvilka slogo in vägarna Nyslott—

Rantasalmi, Nyslott—Sulkava—Jokkas, Puumala—Jokkas och Suomenniemi—S:t Michel. Den 28 öfverskredo alla fyra kolonnerna

gränsen. Till lycka för svenskarna vidblefvo ryssarna det förut utstakade målet för denna divisions verksamhet, att söka afskära de i Savolaks stående svenska trupperna från förbindelsen med de svenska hufvudkrafterna i södra Finland, för hvilket ändamål högra kolonnen skulle iakttaga vägen åt Kuopio, under det de tre öfriga skulle sluta ihop åt S:t Michel. Som de båda mellersta kolonnerna öfver Jokkas hade ganska lång väg dit, måste vänstra flygelkolonnen gå långsamt tillväga. Allt detta räddade Savolaksbrigaden.

Generallöjtnanten Tutschkov I.

Sistnämnda dag, den 28, hade Cronstedt ändtligen börjat ana oråd och afdelat öfverstelöjtnant Sunn att med 2 jägar-(half-)bataljoner, 1 skvadron och 4 kanoner påföljande morgon afmarschera till Jokkas. Samtidigt lät han äfven till Pieksämäki föra en del lifsmedel. Senare på dagen mottog han emellertid från ortmyndigheterna i Sulkava underrättelse om, att fienden gått öfver gränsen, och nu fick han med ens ögonen öppna. Han såg sig kringränd i S:t Michel och afskuren från sin återtågsväg. Därför tog han genast »det våldsamma partie» att från S:t Michels förråd Pieksämäkivägen till Kuopio föra all den spannmål, som kunde undanskaffas, antända allt, som icke kunde föras undan, jämte kronans byggnader och spränga de i Lovisa upplagda förråden i luften — fartygen därstädes hade redan blifvit brända — samt därefter med hela styrkan öfver Pieksämäki skynda till Leppävirta för att där motsätta sig fiendens framryckning. Det till Jokkas afdelade detaschementet fick nu i stället under major Grotenfelts befäl afgå såsom avantgarde på Pieksämäkivägen, på hvilken hela trossen skyndsamt sattes i marsch. Den 2 mars följde återstoden af brigaden, med hvilken de till Kristina framskjutna trupperna föregående dagen förenat sig.

Tutschkov fäste till den grad uppmärksamheten vid S:t Michel såsom mål för sin framryckning, att han alldeles uraktlät att låta högra kolonnen göra front mot Jorois utan i stället förenade alla tre högra kolonnerna vid Jokkas, där de sammanstötte den 1 mars. Framryckningen hade icke mött väpnadt motstånd men försvårats af kölden och den djupa snön, hvarför trupperna fingo hvila under den 2. Vänstra

kolonnen, som fördes af generalmajor Bulatov, hade ännu icke hunnit fram till Kristina, som först den 8 besattes, hvarefter en bataljon sändes därifrån till Heinola för att upprätthålla förbindelsen med hufvudhären.

Savolaksbrigaden natten till den 26 februari. M. Adlercreutz.

Sistnämnda dag, den 3, förflyttade sig hufvuddelen af den ryska divisionen halfvägs från Jokkas till S:t Michel, dit några skvadroner husarer och kosacker redo fram. Stor blef deras förvåning, när de icke funno spår af någon fiende utan endast fingo i sina händer några med vapen och ammunition lastade slädar, som icke hunnit undanskaffas. Ännu större blef den ryska divisionschefens harm, när han kom under fund med, att hans fiender dragit sig norrut på en väg, som icke stod utsatt på de ryska kartorna, och hvars befintlighet han icke kände. Och sannolikt minskades icke hans bekymmer, när han från sin öfverbefälhafvare fick uppbära klander för långsamhet och afsteg från mottagna befallningar.

Emellertid hade Tutschkov låtit sina hufvudkrafter vända om till Jokkas, som de nådde den 4, och härifrån fortsattes marschen dels på raka vägen till Jorois, dels på omvägen öfver Rantasalmi. Den 8 voro tre fjärdedelar af divisionen samlade vid Jorois. Af den fjärde kolonnen kom en del efter öfver Jokkas, medan en mindre del,

som följt svenskarnas väg till Haukivuori, sökte upp sina kamrater på hufvudvägen, sedan man icke lyckats få fatt på de i återtåg stadda fienderna. Under den 9 och 10 slöto ryssarna ytterligare ihop, och ett mot Varkaus framskjutet avantgarde fick bevittna svenskarnas aftåg därifrån.

Genom snabba och långa dagsmarscher lyckades den svenska brigaden undandraga sig fiendens omfattning och inträffade redan den 4 på aftonen i Pieksämäki. Här unnades den två dagars hvila, likväl med undantag af Grotenfelts detaschement, som på skogsvägar och öfver isbelagda sjöar redan den 5 fortsatte marschen till Leppävirta. Dit fick sedan hela återstoden komma efter med undantag af en jägarbataljon, några dragoner och tre kanoner, som sändes vägen fram öfver Suonejoki till Vehmasmäki för att hindra en fiende, som möjligen kunde

följa efter, att här, strax söder om Kuopio, afskära återtågsvägen för hela brigaden. Denna samlades vid Leppävirta den 8. Under de båda närmast följande dagarna undanfördes förråden från Varkaus och brändes de där varande fartygen, och under natten till den 11 utrymdes denna ort af dess besättning, så godt som under ryssarnas ögon.

På morgonen sistnämnda dag, den 11, besatte det ryska avantgardet, som med en styrka af omkring 1,500 man utgjordes af 3 bataljoner, några skvadroner och 6 kanoner under befäl af öfverste Vlastov, Varkaus samt fortsatte vägen mot Leppävirta. Det påträffade snart skidlöpare, 200 man af Savolaks jägare, som under kapten G. Aminoffs befäl ryckt fram genom skogen för att spana mot Varkaus. Desse vände hastigt tillbaka samma väg, de kommit, och hunno nätt och jämt varsko de invid och bakom Leppävirta kyrka hvilande trupperna.

Det ryska avantgardet lämnade en bataljon på landsvägen mot ett på bevakning framsändt Savolaks-infanterikompani och fortsatte med återstoden ut på isen på den stora vik, Unnukkavesi kallad, som skiljer den långa och smala, söderut framspringande Leppävirtahalfön från den väster om densamma belägna stranden. De i vidsträckta kvarter förlagda svenska trupperna samlades småningom, och med fyra (half-)bataljoner på en linie och batteriet midt i densamma samt båda skvadronerna bakom ryckte Savolaksbrigaden i den djupa snön ned på isen, rakt mot de anryckande ryssarna. Desse utvecklade sig nu äfven på linie med kanonerna i midten. Man hade svårt att begripa, om det var krig eller icke, säger en af deltagarna (Burman), ty båda motståndarna stodo i timtal overksamma midt emot hvarandra. Slutligen befallde Cronstedt artilleriet att öppna eld, det ryska svarade, och så pågick i två timmar en mycket overksam artillerieldSvenskarna förlorade under hela striden 6 man, och 4 hästar sårades.. Det svenska infanteriet hotade öfverflygla det ryska på båda flyglarna (fyra half-bataljoner mot två hela) men drogs något tillbaka för att icke förlora sitt flankstöd på de höga, skogbevuxna, stränderna. Nu hade emellertid två infanteri-(half-)bataljoner samlats på landsvägen och drifvit tillbaka den ryska bataljonen, som lämnats därstädes. Det hade varit en lätt sak för dessabataljoner att rycka ned på isen och taga ryssarna i ryggen, under det de i front och flanker omfattades af de fyra (half-)bataljonerna, som ytterligare fingo en bataljon såsom reserv. Det ryska avantgardet kunde då lätteligen blifvit alldeles förstördt, ty hufvudstyrkan var ännu långt borta. Därom kunde Cronstedt förskaffat sig vetskap genom skidlöpare. Hans underlydande befälhafvare bönföllo också om att få gå till anfall men förgäfves. Cronstedt tänkte endast på den kungliga instruktionen; där talades om återtåg. Han fruktade alltjämt att under natten eller påföljande dag blifva »turnerad» af ofantligt öfverlägsna fientliga massor, hvilka spökade för honom liksom för hans ämbetsbröder på den andra krigsskådeplatsen. Han ansåg sig för öfrigt hafva gjort nog för vapenäran. Artilleriet fick fortsätta elden till aftonen för att gifva trossen tid att komma undan, och därefter drog brigaden sig under natten tillbaka till Paukarlaks, hvarifrån återtåget senare på dagen, den 12, fortsattes till Vehmasmäki och dagen därpå till Kuopio. Här tillstötte Karelska jägarkåren, som utan att hafva någon fiende emot sig småningom gått tillbaka till sina trogna vapenbröder.

Kapten Aminoff och Savolaks' jägare på skidor. M. Adlercreutz.

Den 15 skedde uppbrottet från Kuopio och fortsattes återtåget vidare norrut.

Ryssarna förlorade efter striden fullständigt känningen med sina motståndare. Den 12 fortsatte de emellertid framryckningen, och den 15 närmade sig deras avantgarde Kuopio.

Finnarnas framryckning på isen vid Leppävirta. M. Adlercreutz.

Vid Henriksnäs, 12 km. söder om nämnda stad, stod i en med snövallar förstärkt ställning savolaksarnas eftertrupp, hvilken under befäl af kapten Duncker — en reslig kämpagestalt, lugn och kallblodig, som strax före krigets utbrott vid nyss fyllda 33 år blifvit kapten och kompanichef — utgjordes af 4:e jägar-(half-)bataljonen, några dragoner och en kanon, tillsammans omkring 300 man. Vare sig eftertruppen blifvit bortglömd, såsom flera författare påstå, eller att befallning om återtåg med afsikt ännu icke blifvit den meddelad, nog af ryssarna anföllo den så häftigt, att Duncker fann sig nödsakad att utrymma sin ställning och på isen draga sig tillbaka mot Kuopio. Under detta återtåg ryckte det ryska kavalleriet till en styrka af ett hundratal man i sluten trupp till anfall mot savolaksarna. Den djupa snön minskade dock farten i anloppet, och en på sextio stegs afstånd afgifven salva hejdade detsamma. Nu togo ryssarna fram kanoner, hvilket förmådde de återtågande, som slutit sig ihop i tre

afdelningar, att något öka farten. Genom staden och öfver det breda sundet gick återtåget under fortsatt strid med den förföljande fienden till Toivala, där den lilla skaran kl. 4 på eftermiddagen blef upptagen af infanteri och artilleri samt anvisad att besätta och försvara den något söderut belägna ön Vaajasalo. Efter några timmars kanonad och sedan ryska skidlöpare hotat att omfatta de tappra savolaksarnas vänstra flygel, fortsatte desse på aftonen återtåget norrut, hvarvid en obetydlig strid kom till utbrott mot de förföljande ryssarna. Dessa släppte dock snart taget och förlorade inom kort känningen med sina motståndare.

Denna kraftfullt ledda återtågsstrid betryggade savolaksbrigadens obehindrade aftåg och bibragte med en förlust af 34 man ryssarna en dylik om 60 man, »en

förlust, sådan vi intill dess ännu icke erfarit under detta fälttåg», säger den ryske häfdatecknarenMichailovskij-Danilevskij, sid 16. För öfrigt Aminoff, sid 18, Burman, II sid. 11..

Att ryssarna med så ringa kraft förföljde de återtågande berodde på de befallningar, Tutschkov mottagit från sin öfverbefälhafvare (se sid. 79). Han inskränkte sig till att låta 5 bataljoner och några hundra ryttare följa savolaksarna ett stycke på vägen, under det hufvuddelen af divisionen tills vidare stannade i Kuopio. När denna den 20 aftågade västerut, drogs den framsända afdelningen tillbaka, och af densamma lämnades 3 bataljoner, 1 husarskvadron, 60 kosacker och 4 kanoner under generalmajor Bulatovs befäl i Kuopio. Deras motståndare voro nu långt borta.

Desse utförde nämligen ett återtåg, som i hufvudlöshet öfverträffade hufvudhärens, fastän det på den underordnade krigsskådeplatsen icke egentligen blifvit bemärkt.

Oaktadt så väl den kungliga instruktionen som Klingspors flera gånger upprepade befallningar ålade Cronstedt att endast långsamt vika tillbaka och att hålla sig i jämnhöjd med hufvudhären, och oaktadt Klingspor höll honom väl underrättad om dennas rörelser, rusade Cronstedt hejdlöst åstad liksom brinnande af begär att så fort som möjligt nå Uleåborg. Han märkte härvid knappast, att fienden alldeles släppte honom, och han kom aldrig på den tanken att stanna och se efter, hvad fienden möjligen kunde hafva för sig. Hade han sålunda stannat exempelvis i Iisalmi, dit hans trupper efter en mycket ansträngande dagsmarsch anlände den 17, och därifrån sändt dragoner och skidlöpare tillbaka till Kuopiotrakten, skulle desse utan tvifvel snart underrättat honom om ställningen. Att kasta öfver ända Bulatovs lilla detaschement skulle icke varit någon svår sak, och sedan hade ordningen kommit till ryssarna att bli »turnerade», för att icke säga inneständgda, just det som Tutschkov med full rätt befarade. Kunde Buxhöwden, när han utfärdade befallningen till 5:e divisionen att utföra den långa marschen tvärs igenom Finlands tjockaste skogar, förutse, att hans motståndare skulle göra sig skyldig till ett sådant uppenbart misstag? Detta är svårt att säga, men det ser ut, som om så varit fallet.

Efter en dags hvila fortsattes återtåget med om möjligt ännu mera ökad hastighet. Genom en enformig, tröstlös ödemark gick nu tåget. Sällan tedde sig för ögat annat än låg och gles barrskog och det hvita snöfältet; hela dagar kunde gå förbi, utan att man upptäckte den torftigaste människoboning, och den mjuka snön fick tjäna såsom hviloplats under de kalla nätterna. Efter tio dagars vandring var den närmare 240 km. långa vägen från Iisalmi tillryggalagd, och den 29 mars intågade Cronstedt med större delen af sina trupper i Uleåborg. Hufvudhären hade då icke hunnit längre än till Gamla Karleby och Jakobstad. En del trupper hade emellertid blifvit afdelade för särskilda uppdrag. Sålunda hade två bataljoner och några ryttare blifvit afsända till Brahestad för att därifrån i samband med Västerbottens regementes

*

lifbataljon, Kajana bataljon, ett Österbottenskompani och två kanoner, hvilka småningom anländt till krigsskådeplatsen, hindra fienden tränga sig emellan båda kolonnerna. Vidare hade två bataljoner med lika många kanoner lämnats vid Hara bro (vid Limingå) såsom ett slags brohufvud. Karelska jägarkåren fick stanna vid Limingå, sedan den på fjorton dagar tillryggalagt icke mindre än 400 km.

Tur hade Cronstedt emellertid nu liksom förut. Om Tutschkov fått sin vilja fram, skulle han sannolikt med sina hufvudkrafter följt efter Cronstedt, och huru skulle det då gått med den svenska hufvudhären, som kunnat blifva

afskuren på alla mellan Gamla Karleby och Uleåborg i dess marschväg inmynnande vägar?

Vid mars månads utgång, sex veckor efter fälttågets början, hade hela svenska fälthären krupit undan till nordligaste hörnet af Finland (då man icke tager Lappmarken med i räkningen). Den stod där i två grupper, den ena, den mindre vid och i trakten närmast söder om Uleåborg, den andra, den större vid Gamla Karleby och Jakobstad på väg norrut. Den mindre gruppen utgjordes af Savolaksbrigaden, den större under högste befälhafvarens egen omedelbara ledning af 1:a, 2:a och 3:e brigaderna jämte Vasa regemente (på en bataljon), som uppfångats i Vasa. Mellan båda grupperna befunno sig en Västerbottensbataljon och Kajana bataljon i Pyhäjoki samt ett Österbottenskompani och två kanoner i Kalajoki. I södra Finland stod Sveaborgs besättning alldeles ensam i fästningen, innesluten och beröfvad all förbindelse med fälthären.

Savolaks-jägare.

SIIKAJOKI OCH REVOLAKS.

APRIL.

Under alla omständigheter var det Klingspors afsikt att fortsätta återtåget till Uleåborg för att där förena sig med Cronstedt. Dennes allt för stora ifver att hinna tii föreningspunkten kunde öfvergeneralen dock icke gilla, och redan den 23 mars hade han fran Närpes i skarpa ordalag uttalat sitt missnöje och befallt honom att åtminstone stanna vid Pulkkila, men detta bref måtte Cronstedt mottagit först efter ankomsten till Uleåborg. Före uppbrottet från Gamla Karleby anbefallde Klingspor Cronstedt att till Frantsila (på Kuopiovägen) framsända större delen af Savolaksbrigadens trupper, hvilka skulle ställas under befäl af chefen för Savolaks jägarregemente, öfverste Sandels, under det återstoden skulle besätta vägknuten vid Limingå (se kartan på nästa sida).Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 155 och 201.

Den 1 april satte hufvudhären sig i rörelse. 2:a brigaden, som hvilat vid Gamla Karleby, gick främst och nådde den 5 Yppäri by, belägen mellan Kalajoki och Pyhäjoki. 1:a och 3:e brigaderna förenade sig den 2 i Gamla Karleby. 3:e brigaden, som stod fienden närmast, anfölls kort efter sitt uppbrott första dagen af Kulnevs husarer och kosacker, hvilka följdes af infanteri, och råkade i en brydsam belägenhet, när en af dess kanoner fastnade i snön och dess tistel afbröts, hvarigenom vägen spärrades. Genom Gripenbergs och de till städes varande befälhafvarnas rådighet räddades emellertid ställningen, och brigaden kom undan med en förlust af några få man. Den 5 nådde båda brigaderna Kalajoki, och de två närmast följande dagarna hvilade alla trupperna.

Den till Uleåborg komna hufvuddelen af Savolaksbrigaden fick icke lång hvila efter sin ansträngande marsch genom hela östra Finland, ty den 31 mars var den åter på benen och ryckte fram till Kempele (10 km. söder om Uleåborg). Därifrån fortsatte en del af trupperna följande dagen till Hara bro (vid Limingå), hvarest öfverste Sandels mottog de trupper, som ställdes under hans befäl, nämligen 2:a och 3:e infanteri-(half-)bataljonerna, 3:e jägar-(half-)bataljonen och 6 kanoner. Med dessa begaf han sig den 2 april till Frantsila och utsatte bevakning på de åt det fientliga hållet ledande vägarna. Savolaksbrigaden var nu delad i fyra ungefär likaTrakten mellan Kalajoki, Piippola och Uleåborg.

stora delar, en i Frantsila, en vid Hara bro, en vid Kempele och en i Brahestad, hvarjämte de nyanlända trupperna stodo i Uleåborg. Genom ändamålsenligt ordnad spaningstjänst var Sandels förvissad om att i händelse af fientligt anfall i tid hinna samla de tre längst framskjutna grupperna vid Frantsila. Någon fiende hade han emellertid ännu icke emot sig.

Under uppehållet i Kalajoki utgafs den 7 april befallning om bildandet af en femte brigad, hvilken under öfverste Sandels' befäl kom att utgöras af de nyanlända trupperna, nämligen Västerbottens regementes lifbataljon under major Lagerborg, Österbottens regementes 2:a bataljon (3 kompanier) under öfverste Silfverhjelm, Kajana bataljon under öfverstelöjtnant Fahlander, Vasa regemente (en bataljon på 6 kompanier) under öfverstelöjtnant

Conradi, Österbottens nya rotering (2 kompanier Utgjorde återstoden af det nyuppsatta Vasa regemente och kallades längre fram Uleåborgs bataljon.) under major Bosin, hvarjämte dit öfverfördes 1:a (half-)bataljonen af Savolaks jägarregemente, nu mera under major Grotenfelts befäl, 1 skvadron karelska dragoner och 8 kanoner (4 ur 3:e 6-pundiga batteriet och 4 3-pundiga). Till brigaden räknades vidare arméens flottas trupper, hvilka utgjordes af Sjömans (f. d. Kristina) volontärkompani, Muncks (f. d. Laivanlinna) volontärkompani, den af båtsmän bildade sjömilitiæbataljonen jämte en afdelning sjöartilleri. Tillsammans uppgick brigadens styrka till 3,500 man. 4:e brigaden utgjordes härefter af Savolaks infanteriregemente med sina 4 (half-)bataljoner, Savolaks jägarregemente med 3 (half-)bataljoner (omnumrerade till 1:a, 2:a och 3:e)Vid båda Savolaksregementena utöfvades regementsbefälet numera af den äldste bataljonschefen., Karelska jägarkåren med 2 (half-)bataljoner, dragonvargeringen, 1 skvadron Karelska dragoner och 10 kanoner (2:a 6-pundiga batteriet och 4 3-pundiga kanoner Till brigaden räknades ytterligare 20 3-pundiga kanoner, partikanoner och nickor. — Sveriges krig 1808 och 1809, II bil. 29.).

Det var Klingspors afsikt att låta hären tills vidare stanna vid Kalajoki, där en fördelaktig ställning stod den till buds, men då kölden helt tvärt förbyttes till flera graders värme, började han frukta, att isen på älfvarna skulle kunna gå upp och återtåget sålunda försvåras, hvarför uppbrott skedde den 8. Nu inställde kölden sig emellertid lika sträng som förut, hvarför marschen afbröts vid Pyhäjoki, mellan hvilken by och Brahestad trupperna fingo hvila en hel vecka för att tillgodogöra sig landets tillgångar.

På ryska sidan blef ställningen vanskligare, ju längre svenska hären drog sig undan. Buxhöwden hade redan vid fälttågets början tänkt sig möjligheten att på isen kunna öfverföra trupper till Sverige och att för dessa kunna välja vägen öfver Ålands haf. Men detta lät sig icke göra, emedan hafvet var fylldt af drifis. Han riktade då sin uppmärksamhet på Qvarken och misstänkte, såsom vi redan funnit, att Klingspor ämnade ställa sitt återtåg däråt. Men äfven denna förmodan slog fel, och när ryssarnaanlände till Vasa, kunde vägen öfver isen icke längre användas. Det återstod under sådana förhållanden intet annat än att fortsätta förföljningen, oaktadt de härtill användbara trupperna nådde en ganska ringa styrka.

Buxhöwden befallde med anledning häraf, att Bulatov från Kuopio skulle rycka fram till Uleåborg och på vägen om möjligt besätta Kajana, samt att Tutschkov, när han mottoge dessa bestämmelser, skulle låta en stark afdelning taga af vägen till Gamla Karleby för att sedan fortsätta till Uleåborg i afsikt att tillsammans med Bulatov intaga denna stad, under det återstoden af 5:e divisionen fortsatte till Jakobstad för att i förening med Kulnevs trupper tjäna de andra såsom understöd. Rajevskij skulle tills vidare kvarstanna i Vasa för att bevaka kusten. Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 153.

Skrifvelsen med dessa anordningar träffade Tutschkov den 3 april, när hans främsta regemente kort förut passerat Lintulaks och de efterföljande just nått nämnda ort. Han lät då hela kolonnen genast inslå vägen till Gamla Karleby, som spetsen nådde den 9 april. Turtschaninov, som den 31 ryckt in i Vasa och där förenat sig med Rajevskij, uppbröt först den 6 april och nådde den 10 Gamla Karleby. Kulnev hade af egen ingifvelse följt fienden till Ny Karleby, där han, såsom redan blifvit nämndt, den 1 april sammandrabbade med dennes eftertrupp. Sedermera fortsatte han vägen norrut utan strid med de i återtåg stadda. Bulatov slutligen uppbröt från Kuopio den 6 april och marscherade norrut öfver Iisalmi.

Under den hvilotid, som uppstod, medan svenska hären dröjde vid Pyhäjoki, togo de ryska befälhafvarna åter fram sina proklamationer och sökte få dem spridda inom svenska hären, ja deras förmätenhet gick så långt, att Kulnev genom en parlamentär uttryckte sin åstundan att få personligen tala med befälhafvaren för den svenska eftertruppen för att till honom öfverlämna ifrågavarande papper. Han fick emellertid på ett bestämdt och värdigt sätt svar på tal genom ett bref, undertecknadt af generaladjutanten Löwenhjelm.Montgomery, I sid. 80, Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 158.

Den 16 april bröt svenska hären upp från Pyhäjokitrakten, och var det Klingspors afsikt att låta den intaga en ny ställning i höjd med Brahestad och att bibehålla denna, till dess vårflödet infann sig. Då ansåg han lämpligast att draga sig tillbaka bakom den låglända ängsmark, som är känd under namnet Limingå äng, och som vid sagda tid

plägade ligga under vatten, för att söka sig en ny ställning i höjd med Kempele med vänstra flygeln utsträckt öfver Kajanavägen.Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 159.

Den såsom arriergarde tjänande 5:e brigaden hade icke hunnit bryta upp från Yppäri, förr än den blef anfallen af ryssarna, som nu hunnit fatt flyktingarna.

Sedan Tutschkov vid Gamla Karleby förenat sin grupp med Turtschaninovs och Rajevskijs, för hvilken sistnämnda Kulnevs grupp tjänade såsom avantgarde,uppbröt han därifrån den 12 april. Hans sammanlagda styrka uppgick till högst 6,000 man och Bulatovs till 1,500, under det svenska hären vid innevarande tidpunkt uppgick till 14,200 man, fördelade med 7,400 på kustvägen, 3,360 (4:e brigaden) i trakten af Frantsila och 3,450 (5:e brigaden) i reserv bakom de förra. Sveriges krig åren 1808 och 1809, II bil. 28, 30 och 31. I alla styrkeuppgifterna tages endast hänsyn till de stridande men medräknas officerare och sannolikt äfven sjuke.

Främst på ryska sidan var såsom vanligt »den tappre» Kulnev.

Öfverste J. P. Kulnev.

Jakob Petrovitsch Kulnev tillhörde en rysk adlig släkt och föddes 1763. Såsom en rask och hurtig kavalleriofficer utmärkte han sig på krigsskådeplatsen både i Turkiet och Polen och blef vid föga mera än trettio års ålder major. Fälttåget i Västpreussen på våren 1807 kallade honom till ny och ärofull verksamhet, och i april sagda år blef han öfverstelöjtnant, jämnt ett år därefter öfverste och i december 1808 generalmajor. Fortfarande djärf, tilltagsen och outtröttlig, fanns Kulnev alltid till städes, där hans fiender gjorde sig skyldiga till någon försummelse. Med sin af vän och fiende lika erkända tapperhet och plikttrohet förenade Kulnev den största godmodighet, stränghet i upprätthållande af tukt och ordning samt erkänsla af tapperhet hos motståndaren, hvilken sistnämnda egenskap räddade flera af de svenska officerarna. Lika grym, som han, »en bild af bara skägg», tedde sig för sina fiender, lika mild var han i kvarteret, där han lekte med barnen, där han efter balen drack afskedsskålen ur sin skönas sko, och där han efterlämnade sent glömda minnen. »Han kysste och han slog ihjäl med samma varma själ». Under detta krig skola vi många gånger återfinna Kulnev. De följande åren såg honom kämpa i Turkiet, och 1812 stod han under Wittgenstein mot fransmännen men blef redan den 1 augusti sårad och dog kort därefter.

Ryssarnas hufvudstyrka hade den 15 hunnit Kalajoki och deras avantgarde under Kulnevs befäl den något längre fram belägna byn Vasankari. Midt i natten till den 16, natten efter Långfredagen, bröt Kulnev upp och delade sin styrka i två grupper. Med den ena, som räknade bortåt 600 man, mest infanteri, och en kanon,

följde han landsvägen mot Yppäri, medan den andra, något svagare och till hälften bestående af kavalleri med två kanoner, tog vägen öfver isen mot Yppäriåns mynning.

I Yppäri by och i gårdarna utefter ån hvilade 3:e brigaden under skydd af Nylandsbataljonen, hvilken skjutits fram ett par kilometer söder om byn och bevakade sig med tre starka fältvakter. Äfven denna bataljon, hvars hela styrka uppgick till 350 man, hade nödgats intaga en ganska spridd förläggning, men för att undvika olägenheterna däraf i händelse af strid hade bataljonschefen, öfverste v. Döbeln efter gudstjänstens slut på Långfredagen låtit kompanierna i den djupa snön trampa upp vägar till de utsedda stridsställningarna. Denna förtänksamhet räddade brigaden för öfverrumpling, när den flinke Kulnev stormade fram vid half 4-tiden på morgonen, just då reveljen slogs vid Döbelns bataljon.

Öfverste Löwenhjelm (på äldre dagar). Efter litografi.

Striden blef ganska het. Den ryska kanonen afbröstades på vägen, och på båda sidor om denna utvecklade sig infanteriet, hvarefter det af öfverstelöjtnant Karpenkov framfördes till stormning. Nylandsbataljonen besvarade elden och hade till sin hjälp fått ett par partikanoner, som ryckt in i främsta linien. Efter hårdnackadt motstånd blef ryssarnas anfall tillbakavisadt i fronten; ännu en gång kommo de tillbaka under vildt skrik, men soldaterna blefvo icke däraf förfärade, skref Döbeln i sin dagbok och tillade därefter: »De föregående dagarnas uppmaningar till mened och förräderi hade så äggat honom, att det snarare blef svårt att tillbakahålla dess ifver». Den vänstra ryska kolonnen närmade sig under tiden åmynningen men mottogs där af Tavastehus' regementes jägarbataljon under öfverste v. Essen, som af brigadchefen blifvit sänd dit för att trygga nyländingarnas återtåg.

Käck och hetlefrad, plumsade Essen, en redan några och femtio års man, i den djupa snön, fram till skyttekedjan, hvilken kraftigt höll ryssarna stången. Med de öfriga trupperna hade Gripenberg emellertid anträdt återtåget, men ett stycke norr om bron måste båda bataljonerna stanna och släppa de andra igenom, hvarefter återtåget fortsattes i god ordning och under oupphörlig strid med den förföljande fienden.

Öfverste Löwenhjelms tillfångatagande. Nils Kreuger.

Då meddelan om striden vid Yppäri inkom till högkvarteret i Pyhäjoki, hade Löwenhjelm föreslagit, att man skulle upptaga en afgörande strid, och verkligen lyckats drifva sin vilja igenom. Till 2:a brigaden, som började tåget, sändes befallning art vända om och att på vägen öfver isen kringgå ryssarnas vänstra flygel, till 1:a brigaden att stanna vid Pyhäjoki och hålla sig beredd till strid. Själf uppsökte Löwenhjelm Gripenberg och framförde till honom befallning att försvara öfvergången af ån vid Viiret. Trots hans truppers redan medtagna krafter lät Gripenberg dem genast utveckla sig på krönet af den ganska branta norra dalsidan med Döbelns bataljon i midten, stödd af ett sexpundigt batteri. Ny ammunition anskaffades, och snart voro tavastehusara och nyländingarna åter färdiga till strid.

Denna blef också ganska het. Ryssarna hade fått någon förstärkning både i infanteri och artilleri och anföllo med ytterlig häftighet. Finnarnas ställning var god, deras antal sannolikt något öfverlägset fiendens, och försvaret blef hårdnackadt. Icke ett steg veko de; och där striden var hetast, där syntes den lille mannen med bandet om pannan, lifvande till mod och uthållighet. Stor skada ledo finnarna dessutom af de ryska skidlöparna, som omringade dem och icke kunde afvisas, enär skidlöpare på svenska sidan endast funnos vid trupperna från Savolaks, Rautalampi skidlöparekompani oberäknadt.

Det såg ut, som om striden skulle vända sig till svenskarnas fördel, då helt oväntadt befallning om återtåg ingick från högste befälhafvaren. Löwenhjelm, som icke begrep orsaken härtill, skyndade till högkvarteret för att söka utverka tillstånd till stridens fortsättande. Under tiden anordnades återtåget af Gripenberg, »som,» enligt Döbelns vittnesbörd, »från början till slut alltid själf återföljde sina trupper». Kanonerna sändes i förväg, och infanteriet följde efter. Snart upptogos de af striden uttröttade tavast- och nyländingarna af först en och sedan ytterligare en Åbolänsbataljon, och åt Döbeln anförtroddes att med dem hålla den häftigt förföljande fienden på afstånd. Detta var emellertid ingen lätt sak, och Döbeln skrifver själf om denna strid: »Fiendens stojande öfvermod, då våra trupper, som fått ordres att dra sig tillbaka, öfvergåfvo höjden, och dess häftiga attaque med utbredd jägarkedja, kanoner och haubitzer, mot en enda i kedja satt arriergardes bataillon, som steg för steg disputerade fältet, var förundransvärdt, och länder Åbo läns befäl och manskap vid denna bataillon till mycken heder.»

Gripenberg drog emellertid sin brigad tillbaka bakom återstoden af den 1:a, som tagit ställning vid Pyhäjoki, och till hvilken de båda Åbolänsbataljonerna återgingo. Ryssarna följde efter och riktade sin hufvudsakliga ansträngning mot Nylands jägare, som tillika med två kanoner hade sin plats på isen, ytterst på högra flygeln. Bakom dessa inträffade tre skvadroner af 3:e brigaden, som skickats Palmfelt till förstärkning för att hålla de talrika ryska husarerna och kosackerna på afstånd. Nu återkom äfven Löwenhjelm, sedan han funnit »aftåget ohjelpligen begynt». Han

hade haft den oturen att rida omkull och stöta sitt hufvud, hvarefter han tagit en säkerligen för stor dosis droppar för att hålla sig uppe. Dessa i förening med kölden hade utan tvifvel gjort honom något oredig. När han nu fick se de ryska ryttarhoparna på isen, sprängde han fram till de finska dragonerna, tillropade dem »marsch, marsch!» och störtade därefter mot fienden. Hans kommando uppfattades likväl icke, utan endast åtföljd af sin adjutant, kapten Clairfelt, rände han in bland fienderna. Hans häst stupade; han själf störtade till marken, sårad af pikstyng och sabelhugg, och räddades af adjutanten, som kastade sig öfver honom högt utropande, att det var den svenske generaladjutanten. Utplundrade och i det ömkligaste tillstånd fördes båda fångarna till ryska högkvarteret, hvarest de emellertid mottogos med den största aktning.

Striden fortgick emellertid med häftighet, synnerligast kring de båda kanonerna. Här fick öfverste Fleming vid åboläningarna, en 44 års man och en utmärkt officer, sitt ena ben afslaget af en kanonkula och afled få dagar därefter i Brahestad. Palmfelt anträdde snart återtåget öfver isen och utförde det i en öppen fyrkant med

infanteriet på en utsträckt linie tillika med några kanoner främst och efterst, dragonerna på den yttre flygeln. Det ryska kavalleriet red flera gånger till anfall men mottogs med så skarpa salvor ur gevär och kanoner, att det måste hålla sig på vederbörligt afstånd.

Snart upptogs äfven 1:a brigaden af den 3:e, hvarefter striden afstannade. På aftonen gick 2:a brigaden till hvila i Salo, 1:a brigaden i Pattijoki, 3:e i Brahestad. Kulnev stannade i Piehinki, Tutschkov med ryska hufvudstyrkan i Pyhäjoki.

Striden hade varit het denna dag och kostat svenskarna 17 officerare och 166 man. Den hade på samma gång varit lärorik, ty den hade visat, att fienden, om än öfverlägsen den ringa styrka, som vid hvarje särskildt tillfälle stått emot honom, dock icke hade en sådan öfverlägsenhet, som de högsta befälhafvarnas fruktan gifvit honom, äfvensom att de finska trupperna väl bestått eldprofvet. Ökadt mod och större tillförsikt till egna krafter blefvo sålunda stridens närmaste följder Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 160, Montgomery, I sid. 84, Björnstjernas anteckningar, I sid. 238, Anteckningar om Döbeln, I sid. 208..

En annan följd af striden skulle äfven blifva af stor betydelse. Löwenhjelms framstående egenskaper hade icke varit tillräckliga att utöfva inflytande på högste befälhafvarens begär att draga sig undan. Hans efterträdare Adlercreutz skulle i detta fall lyckas bättre. Dennes lugn och fasta karakter kommo valet af honom till generaladjutant att hälsas med bifall af hög och låg inom hela hären. För åtskilliga af sina vänner tillkännagaf han sin föresats att vid första tillfälle våga en allvarsam dust med fienden samt att därvid antingen falla eller återställa de svenska vapnens fördunklade äraBjörnstjernas anteckningar, I sid. 246.. Tillfälle därtill kom redan dagen efter den, då yttrandet fälldes.

Befälet öfver 2:a brigaden öfvergick till öfverste v. Döbeln, som därigenom kom i spetsen för björneborgarna.

Påskdagen den 17 april hvilade trupperna på båda sidorna. På grund af anmälan från Cronstedt, att en stark fientlig kolonn vore i antågande öfver Pulkkila, uppgaf Klingspor sin plan att stanna vid Brahestad och beslöt att i stället gå tillbaka till linien Karlö—Siikajoki, hvarigenom han skulle komma något närmare Uleåborg och trupperna på vägen åt Kuopio. Befallning utgick därför till 1:a brigaden att följande dag på isen förflytta sig till Karlö, till de båda öfriga brigaderna att fortsätta återtåget till trakten af Siikajoki.

Med anledning häraf bröt 1:a brigaden upp redan kl. 3 på morgonen, de båda öfriga brigaderna något senare. 2:a brigaden, som utgjorde arriergarde, nådde Pattijoki och upphanns då af kosackerna, hvilka blefvo allt mer och mer närgångna, men lämnades ostörda, enär öfvergeneralen hade befallt, att man skulle undvika strid. Sålunda fortgick återtåget till Hirvaskaari by, vid pass 5 km. söder om Siikajoki, där major Furuhjelms bataljon utsattes på förpost, under det återstoden fortsatte vägen mot Siikajoki. Knappt hade förposterna blivit utsatta, förr än de vid tolftiden anföllos af fienden (se kartan på sid. 123).

Kulnev hade med det ryska avantgardet hvilat i Piehinki och där blifvit förstärkt med ett par bataljoner, så att hans styrka torde uppgått till något mera än 2,000 man. Redan kl. 2 på natten hade han satt sig i marsch, och framemot middagstiden fick han meddelan om, att en svensk truppstyrka stannat vid Hirvaskaari. Sin vana trogen gick han ofördröjligen till anfall mot densamma, under det en del infanteri sändes utefter stranden för att kringgå fiendens högra flank och kavalleriet på isen slog in riktningen mot Siikajokiälfvens mynning.

Döbelns utvecklade arriergardesbataljon mottog anfallet och drog sig under strid tillbaka till Siikajoki kyrka, där Adlercreutz utsett ställning för brigaden. Härvid blef ett kompani under fänrik Blume, som bevakade stranden, afskuret och måste med bajonetten bana sig väg till de sina, hvarvid det lämnade 24 man i fiendens händer.

Ursprungligen har Siikajokiälfven fallit ut i hafvet något längre söderut, än nu är fallet. Dess gamla, numera uttorkade flodbädd skiljes från det nya loppet genom en några hundra meter bred, skogbevuxen ås, på hvars högsta punkt kyrkan är belägen. På andra sidan om den gamla flodbädden stiger marken till samma höjd med den nyss nämnda åsen och är äfven här bevuxen med skog. Älfven har en bredd af omkring 300 meter och kunde på isen allestädes öfverskridas. Dess östra strand reste sig långsamt och kantades liksom den västra stranden af åtskilliga gårdar, hvilka aftecknade sig mot den bakom varande skogen.

På åsen mellan båda flodbäddarna hade Döbeln tagit ställning med bataljonen Eek utvecklad i en lång skyttekedja längs höjdkammen. I denna kedja framfördes två kanoner på självfva vägen, och på åsens bakre sluttning ställde sig bataljonen

Ur kavalleristriden på isen vid Siikajoki. *N. KREUGER.*

Ur kavalleristriden på isen vid Siikajoki. *N. KREUGER.*v. Otter till höger om vägen med skvadronerna bakom sig, bataljonen Furumark till vänster om vägen och ännu längre till vänster nere vid prästgården såsom en sista reserv bataljonen Grönhagen. I denna ställning fick Döbeln i uppdrag att trygga härens obehindrade återtåg öfver älfven.

Trosskolonnen möter 1:a brigaden, som återvänder till striden vid Siikajoki. Nils Kreuger.

Klockan var redan ett, när ryssarnas spets syntes i skogsbrynet framför björneborgarnas ställning. Kulnev lät sina kanoner afbrösta vid Pyhtilä gård, och infanteriet utbredde sig i en lång kedja utefter skogsbrynet ända ned till älfstranden vid Grytilä. Snart smattrade elden lifligt från båda sidorna. De svenska kanonerna, af Helvigs modell, visade inom kort sin öfverlägsenhet öfver de ryska, om än deras betjäningsmanskap plockades bort af de ryska skyttarna. Vänstra flygeln af Eeks bataljon höll sig emellertid, men olycksbådande började det se ut på den högra. Här satte ryssarna tydligen in öfverlägsna krafter. Och i sanning, det var deras vänstra kolonn under Turtschaninov, som följt stranden, och som nu tydligen hade för afsikt att afskära björneborgarna återtåget. Men deras nya chef hade goda ögon; han märkte i tid faran och lät bataljonen v. Otter förlänga Eeks linie åt höger ända till Klockargården, hvarigenom jämnvikten återställdes. Men nu började ställningen blifva betänklig för midten

och vänstra flygeln, där de båda öfriga bakomvarande bataljonerna ryckt in i främsta linien. Manskapet var uttröttadt efter en marsch på mera än 30 km. och en het strid under många timmar och räknade de få återstående patronerna. Då vid half sextiden på aftonen mottog Döbeln budskapet, att han icke längre behöfde hålla sin ställning.

Klingspor hade med högkvarteret i god tid på förmiddagen afrest från Brahestad till Pietola gård på östra stranden af Siikajokiälfven, icke långt från färjstället, och hade gifvit Adlercreutz i uppdrag att öfvervaka truppernas rörelser. Då striden uppblossade vid Siikajoki kyrka och många timmar säkerligen skulle åtgå för att undanföra den på östra älfstranden samlade trossen, sände han genast befallning till 1:a brigaden, som var på väg till Karlön, att stanna äfvensom till 3:e brigaden att göra sig beredd till strid.

Bland de i återtåg stadda trosskolonnerna rådde, begripligt nog, ganska stor oreda, och denna ökades ännu mera, när 1:a brigaden skulle släppas förbi, men allt gick dock, och mellan kl. 5 och 6 utvecklade brigaden sig utefter älfstranden norr om vägen, mellan gården Matinheikki och färjstället. Nylands jägare voro först på platsen och tillbakavisade det ryska kavalleriets anfall ute på isen, såsom strax skall nämnas. 3:e brigaden hade då redan sträckt ut sig utefter älfstranden från färjstället söderut till Törmälä torp. Midt för färjstället voro fyra sexpundiga kanoner afbröstade.

Vid samma tid som ställningen bakom älfven besattes, utrymde Döbeln sin framskjutna och numera ytterst vanskliga post. Midten af infanteriet och båda kanonerna, som bröstades upp med infanteriets tillhjälp, drogo sig tillbaka förbi kyrkan, högra flygeln slog in riktningen mot Pietola, den vänstra gick förbi prästgården. Ryssarna följde i hack och häl, till dess den nya linien öppnade eld och hejdade dem. 2:a brigaden gick igenom sagda linie, samlade sig därefter och marscherade till Karinkanta.

När svenskarnas främsta linie gick tillbaka, störtade det ryska kavalleriet, som hållit sig på isen utanför Mahkises torp, fram mot dess högra flank, v. Otters bataljon. En lång linie af husarer och kosacker syntes på snön tvärs öfver älfven. Då visade sig ett knappt hundratal nyländska dragoner (tre skvadroner) vid Pietola, där de redo ned på isen och mötte fienden. De måste dock snart vika men upptogos af Nylands jägare, som nu besatte Pietola gård, där öfverbefälhafvaren och hans stora stab ett ögonblick sväfvade i fara, och läto de medförda partikanonerna träda i verksamhet. Det ryska kavalleriet vände.

Det ryska infanteriet utbredde sig emellertid långs hela stranden ända till udden vid Mahkises torp i väster och gården Soini till höger, en sträcka af 2,400 m. Vid kyrkan fördes artilleriet fram men tvangs snart till tystnad af de svenska sexpundingarna. Kulnev ville nu vinna spelet genom ett raskt anfall mot sin fiendes vänstra flygel, hvarefter han hoppades kunna nå svenskarnas återtågsväg. LahdinpiräStriden vid Siikajoki.

torp på östra älfstranden blef anfallsmålet, och mot detta satte han sin högra flygel i rörelse. Denna ryckte verkligen öfver älfven men förmådde icke arbeta sig fram till torpet och hejdades afgjordt, när 3:e brigadens reserv, Tavastehus' jägare, besatte det norr därom belägna skogsbrynet.

Som dagen var långt framskriden, trupperna uttröttade och ändamålet med striden, obehindradt aftåg, vunnet, hade Adlercreutz just sändt befallning till 3:e brigaden att börja återtåget. Han satt till häst på höjden midt emot kyrkan och följde tankfullt händelsernas gång. Då han nu såg, huru ryssarna allt mera sträckte ut sina båda flyglar, och huru deras både artilleri- och gevärseld domnade af i midten, fattade han plötsligt ett djärft beslut. »Mina herrar,» sade han vändande sig till högkvarterets stabsofficerare, »ögonblicket är inne. Jag tror mig med Guds hjälp kunna spränga fiendens center. Kan jag lita på Er?» — »Ja, ja!» utropades med en mun. Anfallet ordnades skyndsamt, och stabsofficerarna kringförde det glada budskap, efter hvilket alla så länge väntat, och som mottogs med dånande hurrarop. Major v. Hertzen vid Nylands jägare och löjtnant Kihlström vid Tavastehus' regemente störtade med hvar sitt kompani såsom en stormvind öfver älfven. Den raska Kihlström föll död till marken; hans manskap tvekade ett ögonblick, men nya män kommo till, två kompanier åboläningar kastade sig in i striden, och inom ett ögonblick var kyrkbyn i finnarnas händer. Skogen mellan byn och prästgården rensades hastigt, och flera fångar togos. Ryssarna sökte på denna del af slagfältet stöd i Gertula gård och strömmade tillsammans där och tillbommade alla utgångar. Mot denna gård, som blef en slutpunkt för hela ställningen, anryckte nu äfven trupper från svenskarnas vänstra flygel, en partikanon fördes fram, och stormlöpningen mot gården blef slutligen så stark, att motståndet bröts och gården föll i de anfallandes händer, hvarvid dess försvarare skingrades åt olika håll. Detta blef tecken till återtåg för hela ryska linien, som samlades först ett godt stycke från slagfältet. Svenskarnas förföljning räckte icke långt; det var dessutom redan mörkt.

Stor var glädjen på svenska sidan. Genom den nye generaladjutantens blick och påpasslighet hade hären mot högste befälhafvarens önskan vunnit en seger. Förtrollningen var bruten; fienden var ingalunda så stark, som man befarade — hans hufvudstyrka deltog dock icke i striden —, och icke heller var han oöfvervinnerlig. Allt detta ingaf nytt mod, ny tillförsikt, ny lefnadslust efter det pinsamma återtåget; alla andades lättare och längtade efter vårens ankomst, då ett omslag i krigsläget kunde motses.

Segern hade emellertid varit dyrköpt. Något mera än 200 man hade den kostat segrarna och bland dessa flera tappra officerare. Ryssarnas förlust i döde och sårade var ungefär lika stor, men därtill kommo ytterligare bortåt 200 fångarSveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 168, Montgomery, I sid. 90, Björnstjernas anteckningar, I sid. 252, Anteckningar om Döbeln, I sid. 212..

Adlercreutz vid Siikajoki. M. Adlercreutz.

Klingspor hade nu kunnat följa sin plan att förlägga hären i linien Karlö—Siikajoki, men trots segern fann han det betänkligt att aflägsna trupperna så långt från de nu i Uleåborg hopade förråden. En sammanträngd ställning i närheten af denna stad ansåg han därför nödvändig, och följande dagen samlades alla tre brigaderna, i trånga kvarter kring Lumijoki by. 5:e brigaden stod då strax intill vid Limingå, 4:e brigaden vid Frantsila.

Efter finnarnas aftåg besatte det ryska avantgardet den 19 Siikajoki, under det hufvudstyrkan förlades i och omkring Brahestad. Bulatovs detaschement inträffade samtidigt vid Pulkkila.

*

De under Cronstedts befäl stående trupperna bibehöllo ganska länge sin spridda förläggning, men deras högra flygel drogs allt närmare Limingå, i den mån hufvudhären tog kvarteren vid kusten i anspråk. Efter någon tid började de utsända skidlöparna inberätta annalkandet af en fientlig kolonn, hvars styrka än uppgafs till 1,000, än till 2,000 man, och som man ibland trodde skulle välja vägen öfver Kajana. Dessa underrättelser föranledde

sammandragningen af 4:e brigaden vid Frantsila och Temmes, af 5:e brigaden kring Limingå. Den 19 april var hela 4:e brigaden under Cronstedts befäl samlad vid Frantsila med undantag af dragonvargeringen, som stod vid Temmes. Sandels med 5:e brigaden var ställd till Cronstedts förfogande. Den ryska kolonnens ankomst till Pulkkila kände man fullväl, och om dess styrka trodde man sig äfven säkert underrättad.

I Pulkkila mottog Bulatov från Tutschkov en från Pyhäjoki afsänd befallning att bryta af mot nordväst för att vid Revolaks träda i förbindelse med hufvudkrafterna. Efter några dagars hvila lämnade hans detaschement den 20 Pulkkila, sedan en bataljon med tre kanoner afdelats till den viktiga Kuopiovägens skydd, och slog in vägen till Brahestad, hvilken det följde till Vihanti, där det tog af mot Revolaks. Underbart förefaller i sanning att se en handfull folk, icke mera än ett halft tusental man, släppa sin återtågsväg för att på vinst och förlust uppsöka sina kamrater, hvilka hart när låtit besegra sig af fienden. Och härvid måste den lilla skaran utföra en marsch på flera dagar med en tre- eller fyrdubbel motståndare på sidan om sig. Om Cronstedt, då han genom en mot Pulkkila på spaning utsänd officer fick underrättelse om Bulatovs aftåg därifrån på Brahestadsvägen, satt sin brigad i marsch mot Vihanti och där fallit ryssarna i ryggen, skulle det snart varit ute med dem, och Sandels' brigad fanns dessutom för att fullborda deras nederlag. Tänker man sig ytterligare, att Klingspor efter striden vid Siikajoki låtit sina tre brigader stanna på slagfältet, i hvilken händelse ryska hufvudstyrkan icke kunnat lämna Brahestad, så behöfves icke stor skarpsinnighet för att tänka sig ryssarnas läge. Efter en seger vid Siikajoki och

en i trakten af Vihanti skulle de segerrika trupperna sannolikt icke kunnat hållas, förr än de drifvit den till antal vida underlägsna fienden långt ut på Bottenhafvets is. Men dylik skarpsinnighet ägde icke de svenska befålhafvarna, Cronstedt lika litet som Klingspor. Den förre lydde bokstafligen sin mottagna befallning att hålla Frantsila-vägknuten; den senare tänkte endast på skyddet af sina i Uleåborg samlade förråd.

Omtanken om dessa gick så långt, att, under det 1:a, 2:a och 3:e brigaderna bibehöllo sin förläggning kring Lumijoki, den 5:e drogs tillbaka till Oulunsalo och den 4:e till Temmes.

Så förgick en vecka, och då ryssarna oaktadt sin ringa styrka fortfarande lämnades i besittning af handlingsfriheten, fattade de naturligt nog det djärfva beslutet att drifva bort sina motståndare genom ett samtidigt anfall från Siikajoki och Revolaks. Underrättelsen härom ingick till svenska högkvarteret liksom äfven uppgift om, att den i Revolaks inkvarterade ryska styrkan ingalunda öfversteg 2,500 man och icke kunde få förstärkning på närmare håll än från Siikajoki. Då steg blodet Adlercreutz åt hufvudet, och slutligen lyckades han öfvertyga sin general en chef om, att det skulle blifva lättare att trygga härens ställning vid Uleåborg, om fienden fördrefves från det nära grannskapet. Cronstedt fick på grund häraf bryta upp från Temmes den 25 april på aftonen och inträffade efter en besvärlig marsch följande morgon i Paavola. Han hade med sig alla fyra Savolaks-infanteri-(half-)bataijonerna, 1:a och 3:e jägar-(half-)bataljonerna, 50 dragoner och 4 lätta kanoner, och vid Paavola slöto sig till honom Karelska jägarkåren, som ryckt fram dit från Limingå. I Temmes hade han lämnat 3:e jägar-(half-)bataljonen och sina öfriga kanoner, hvilka icke kunde fortskaffas till följd af det efter föregående töväder dåliga väglaget.

Sent på aftonen den 26 mottog Cronstedt från Adlercreutz anordningarna för anfallet, hvilka föreskrefvo, att han kl. 3 på natten skulle anfalla Revolaks, och lofvade Adlercreutz att samtidigt från Lumijokihållet gå till anfall med en bataljon för att dela fiendens uppmärksamhet.

Det var dock ingen lätt sak att i natten få trupperna ur sina spridda kvarter, och sålunda blef klockan ett, innan brigaden, 2,250 man stark,Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 208. Montgomery och Aminoff beräkna styrkan till 1,800 man. kunde sätta sig i marsch. Vägen var obanad, och dagsmejan hade så förstört väglaget, att det icke skulle gå lätt att komma framåt. Att på två timmar tillryggalägga den 15 km. långa vägen var sålunda icke tänkbart, och därom underrättade Cronstedt högkvarteret medelst ett på skidor löpande bud. Innan detta kom fram, var Adlercreutz emellertid i full strid.

Denne, som själf ämnade utföra skenanfallet norrifrån, hade på aftonen, åtföljd af adjutanterna major v. Otter och löjtnant Lange samt af sin broder, ryttmästaren Adlercreutz, begifvit sig till Lumijoki. Där tog han med sig ett svagt kompanitavastländingar och något längre fram ett hundratal björneborgare, så att hans styrka växte till 150

infanterister och 30 dragoner. Med denna ringa hop inträffade han på utsatt tid, kl. 3, helt nära fiendens förposter söder om torpet Kettunen, 2,500 m. norr om Revolaks (se kartan på nästa sida). Då Cronstedt icke hördes af, ville han dröja med anfallet men fann sig upptäckt och gick då framåt i förhoppning, att den andra kolonnen snart skulle vara framme. Häri blef han dock sviken, och efter att under tre timmar hafva uppehållit striden med en öfverlägsen motståndare och därunder lidit ganska kännbara förluster — ryttmästare Adlercreutz blef sårad i halsen —, drog han sig nedslagen tillbaka och sände en skidlöpare till Cronstedt med meddelan, att det stod denne fritt att utföra anfallet eller icke.

Revolaks' kyrka.

När Cronstedt mottog denna meddelan, hade han redan drifvit tillbaka en mötande spaningsafdelning och stod vid torpet Hentilä, icke mera än 3 km. från Revolaks, hvars klockstapel syntes öfver skogen på andra sidan om det öppna fält, som nu utbredde sig framför honom. Fastän klockan redan var 7 och full dager inträdt, beslöt han att fullfölja anfallet. Om traktens utseende ägde han ingen annan kännedom än den beskrifning, som klockaren i Paavola lämnat honom före afmarschen. Han antog emellertid, att fienden hade sin hufvudställning vid kyrkan, och beslöt att omfattande anfalla densamma. För detta ändamål delade han sin styrka i två ungefär

Striden vid Revolaks *den 27. april 1808.*

jämnstarka kolonner, af hvilka den högra under öfverstelöjtnant Aminoff inslog den väg, som i en svag båge åt höger ledde mot kyrkan, under det den vänstra under öfverstelöjtnant Christiernin tog vägen på isen, äfvenledes mot kyrkan. Själf följde Cronstedt den vänstra kolonnen. Skidlöpare upprätthöllo förbindelsen mellan kolonnerna.

Bulatov, som hade tagit kvarter i den på västra älfstranden, midt emot kyrkan belägna prästgården, var en 47 års man, som sex år tjänat i ledet och sedan utmärkt sig i Kaukasien och i turkiska krigen, så att han redan vid 39 års ålder blef generalmajor. Sin till 1,500 man och fyra kanoner uppgående styrka hade han förlagt i och omkring prästgården och kyrkan. Starka bevakningsafdelningar voro långt framsända åt alla håll. Den vid Kettunen stående hade vid stridens början blifvit förstärkt med ett kompani, och när striden här dog ut, antog man, att man haft att göra med en enstaka spaningsafdelning, och att allt nu vore slut. Men då kom underrättelsen om sammanstötningen med en söderifrån anryckande fientlig kolonn.

Bulatov ordnade genast försvaret. Han lät några kompanier besätta gårdarna Penttilä och Väkälä på sin högra flygel, ställde ett kompani vid kyrkan, lämnade tre kompanier och en kanon, som ryckt fram mot Kettunen, till skydd för denna väg — hans förbindelseväg med Siikajoki — och samlade återstoden jämte de tre kanonerna vid prästgården, där de skulle tjäna såsom reserv för det hela.

Savolaksarna och karelarna gingo raskt undan. Christiernin utvecklade två af sina bataljoner under kapten Afflecht och major Fredensköld på vänstra älfstranden och förde dessa fram mot Penttilä, som från högra sidan anfölls af kapten Ehrenroth med hans bataljon, under det 1:a (half-)bataljonen af Karelens jägare följde vägen genom skogen rakt mot kyrkan. Brigadchefen gick själf framför sin snabbt framilande linie. Ryssarna, som vid Penttilä samlade fyra kompanier, gjorde tappert motstånd men måste snart vika tillbaka till Väkälä och kastades därifrån undan mot prästgården. Bulatov hade skickat en kanon till deras hjälp, men den fastnade i snön och måste föras tillbaka. Däremot hade de anfallande mycken nytta af sina båda kanoner.

Samtidigt med att vänstra kolonnen nådde Väkälä, kom den högra efter obetydlig strid fram i skogsbrynet söder om kyrkan, och omedelbart till vänster om denna anslöt sig den mellan båda kolonnerna framryckande karelska bataljonen under major Fredensköld. Aminoff hade visserligen med sig endast två bataljoner och två kanoner, ty de två öfriga hade under major Furumarks befäl följt en ännu längre till höger belägen väg och fortsatt på Revolaksvikens is för att omfatta fienden på Siikajokivägen. Från kyrkogårdsmuren utgick eld — där stod ett ryskt kompani —, men öfverstelöjtnant Lode, som förde den främsta bataljonen, var icke sen att gå till anfall. Trots sina 55 år trafvade han i spetsen för sin i en lång kedja utbredda bataljon fram öfver det snöhöljda fältet, och snart ökades farten till stormlöpning. Ryssarna veko

dock i tid undan, och från två sidor inträngde de stormande på kyrkogården. Aminoff, som själf var med, märkte nu, att ryssarna utrymt hela östra stranden, och att de samlade sig vid prästgården, hvilken, belägen som den var på en höjd, behärskade hela trakten. Då deras kanoner började beskjuta Lodes linie, lät Aminoff denna draga sig något åt vänster och besätta älfdalens krön, hvarjämte de båda kanonerna bragtes i verksamhet, och med dem förenade sig snart de båda öfriga, sedan Cronstedt skickat dem öfver till kyrkan. Den eftersta bataljonen under kapten Ladau ryckte upp till höger och bakom Lodes bataljon.

Nu dröjde det icke länge, förr än anfallet släpptes lös mot prästgården. Denna omfattades i själfva verket från tre sidor, ty vänstra flygeln hade utsträckt sig ända till Brahestadsvägen för att afklippa densamma. Under kanonernas och gevärens smattrande eld ryckte hela linien framåt. Då hotades Lodes högra flygel först af ryskt kavalleri och sedan af infanteri, nämligen de tre kompanier med en kanon, som under generalmajor Granaults befäl kort förut aftågat norrut, men som vändt om vid ljudet af den lifliga skottväxlingen. Ladaus bataljon var dock snabbt framme, och det dröjde icke länge, förr än Furumarks båda bataljoner äfven anlände till valplatsen och i sin ordning togo Granaults kompanier i ryggen, så att de splittrades och skingrades i skogen samt lämnade kanonen i sticket. Nu slöts kretsen allt tätare kring prästgården, som ryssarna syntes beslutna att hålla till det yttersta.

I likhet med österbottniska gårdar i allmänhet var prästgården helt och hållet kringbyggd med endast två utgångsportar, den ena åt kyrkan, den andra åt Brahestadsvägen. I den förra porten hade två kanoner blifvit ställda, i den bakre en, och för öfrigt var gården tätt besatt af infanteri, hvaraf en reserv dessutom fanns bakom densamma. Så snart de stormande kommo upp för dalsluttningen, mottogos de på det öppna fältet af en ytterst liflig eld. Allt gick dock nu framåt i häftigaste språng, och inom få minuter rasade en vild bajonettstrid inne på gården. Bulatov, som själf ledde försvaret och redan fått ett par sår, skyndade till den bakre porten för att sätta sig i spetsen för reserven men föll svårt sårad af ett skott i bröstet. De ryssar, som icke lyckades undkommo, blefvo snart öfvermannade och tillfångatagna.

Klockan var 10 på förmiddagen. Tilltagande snöyra och truppernas utmattning efter en besvärlig nattmarsch och en ansträngande strid uteslöto all tanke på förföljning, och segrarena stannade på valplatsen och hopsamlade det byte, som de slagne lämnade i deras händer. Förutom 400 fångar och den ryske befälhafvarenBulatov blef något längre fram utväxlad mot Löwenhjelm. utgjordes de af fanor, kanoner, ammunitionsvagnar, hästar och tross. Svenskarna hade köpt segern med närmare 100 mans förlust — kapten Afflecht och en löjtnant hade stupat, tre officerare blifvit sårade —; ryssarna efterlämnade 200 döde och sårade.Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 210, Montgomery, I sid. 100, Aminoff sid 26.

Så hade finnarna vunnit sin andra seger, en seger, som kunnat blifva mera afgörande, om starkare krafter satts i rörelse.

I Klingspors högkvarter ville man efter underrättelsen om Adlercreutz' misslyckade anfall icke sätta tro till berättelsen om segern vid Revolaks, men slutligen måste man dock låta öfvertyga sig därom. I stället för att genast begagna sig af de båda segrarna vid Siikajoki och Revolaks för att med samlad kraft anfalla fienden, innan han slapp undan, och bemäktiga sig hans stora förråd, fick hären i det hela taget stå stilla och fira segrarna med gudstjänst och medaljutdelning. Den 1 maj under häftigt yrväder ägde gudstjänsten rum och åtföljdes af glädjesalvor. Nog var det sant, att väglaget vid vårflodens annalkande var mycket dåligt, men det hindrade likväl icke Sandels att snabbt rycka fram genom halfva östra Finland, och det uppehöll icke heller ryssarnas återtåg. Under de fem första dagarna af maj utsträckte svenska hären emellertid sina kvarter utefter kusten ända till Kalajoki.

Tutschkov, hvars hela styrka föga öfversteg 5,000 man, fruktade ett allmänt anfall af sin genom framgångarna upplifvade motståndare och såg dessutom i hvarje ögonblick sin högra flank hotad på tvärvägarna från den stora Kuopiovägen. Med anledning häraf fann han rådligast att skyndsamt vika undan, innan vårfloden nådde sin hela styrka och gjorde vägarna otillgängliga. Redan dagen efter striden vid Revolaks utrymde Kulnev Siikajoki, och dagen därpå drog Tutschkov sina hufvudkrafter tillbaka till Pyhäjoki, hvarefter återtåget fortsattes till Gamla

Karleby, där det afbröts, enär svenskarna icke alls syntes till. »För inträffad blida,» säger den ryska historieskrifvaren, »uppsköt grefve Klingspor nu det af honom ifrån Revolaks började kringgåendet af vår högra flygel och i allmänhet med hvarje vidare rörelse. Snön begynte plötsligt smälta; skummande och med dån flödade vattnet från bergen i dälderna och förde med sig broar, dammar, träd och stora stenar samt bildade under sitt lopp tusende bäckar och forsar. Sådant är Finland. I dag hvilar naturen, smidd i bojor af is, under ett täcke af djup snö; i morgon vid vårsolens ankomst nedrullar snön från bergen, bäckarna förvandlas till floder och all kommunikation är afbruten.»

Huru som helst korsade striderna vid Siikajoki och Revolaks Buxhöwdens plan för Finlands underkufvande. Han hade befallt Tutschkov, till hvars förstärkning Rajevskij blifvit framsänd från Vasa, att icke gå längre än till Uleåborg men att fördrifva fienden därifrån och sedan förlägga sina hufvudkrafter vid Brahestad. Därefter ämnade han inskränka sig till att försvara det i besittning tagna landet och särskildt hindra hvarje landstigning af svenska trupper. Men den vidtgående anfallsrörelsen hade utförts med allt för svaga krafter, och så snart svenskarna gjorde allvarsamt motstånd, var ett omslag, ett bakslag oundvikligt. Nu måste Buxhöwden inskränka sig till att skydda sin ställning i södra Finland, hvarvid svenskarnas besittningstagande af Kuopiovägen blef honom lika olägligt, som ryssarnas herravälde öfver denna väg varit farligt för Klingspor.

Anfallet vid Revolaks. *AUG. MALMSTRÖM.*

Anfallet vid Revolaks. *AUG. MALMSTRÖM.*

En stråle af hopp trängde med vårsolen fram till de finska trupperna i landets nordligaste hörn. Deras i fiendens våld lämnade landsmän kallade dem tillbaka, och le längtade med otålighet åter till södra Finland. Så länge Sveaborg höll sig, var Finland icke förloradt.

»Tillbakaträngd var Finlands tropp, vid polens gräns den stod; dock flammade ännu vårt hopp, dock glödde än vårt mod. Att bota allt ej troddes svårt, så länge Sveaborg var vårt.»

Men detta hopp hade redan börjat grumlas. Ovissa rykten hade, ingen visste hvarifrån, lyckats tränga sig fram ända till den yttersta norden.

»Då flög en hviskning oss förbi, ett rykte söderfrån, det talte om förräderi om våra vapens hån; från man till man, från trakt till trakt, det möttes blott af stolt förakt.»

Lefve segern!

SVEABORG.

FEBRUARI — MAJ.

Kronebergsfjärden, vid hvars västra sida Helsingfors är beläget (se kartan sid. 136), begränsas på samma sida längre söderut af Helsingenäset (nuvarande Brunnsparken) och på östra sidan af två stora öar, Degerö och Sandhamn. Fjärdens åt hafvet vända öppning fylles af en rad öar, Kungsholmen, Skanslandet, båda ganska stora, Vargskär, Vargö och Svartöarna, hvilka bilda en grupp, Långörn samt Stora och Lilla Räntan. De viktigaste inloppen leda mellan sistnämnda båda holmar, på båda sidor om Långörn samt mellan Vargskär och Skanslandet, det s. k. Gustafssvärdssundet, hvarjämte ett krokigt och trångt sund, Hästnässundet, skilde Degerö och Sandhamn. Alla öfriga sund voro grunda och lätta att försänka.

Det var på Svartöarna, som fästningen Sveaborg kom att anläggas, och hufvuddelen af dess verk förlades naturligt nog till de tre största af dessa, Vargskär, Vargö och Stora Öster Svartö, under det de båda minsta, Lilla Öster Svartö och Väster Svartö, först senare befästes och då försågos med svagare verk. Slutligen indrogs äfven Långörn inom fästningsområdet.

Öarnas af lågt urberg täckta yta hade medgifvit att utan allt för stor möda eller kostnad omdana dem till fästningar, och däraf hade också benämningen »nordens Gibraltar» uppkommit. De yttre verkens grafvar, som i allmänhet nära följde stranden, voro nedsprängda i berget på det sätt, att ytterbrant vanligen saknades. Något tillbakadragen bakom innebranten reste sig den med skottgluggar försedda muren, bakom hvilken kasematter vanligen dolde sig; och dessa kasematter voro i sin ordning täckta af en öppen vallgång, hvarigenom möjlighet erbjöd sig till ett ytterligare stärkande af försvarskrafter. I bastionsform voro de yttre linierna brutna, och utanför de inböjda delarna reste sig på flera ställen framspringande lägre verk, s. k. raveliner eller kaponierer, afsedda att långs efter beskjuta grafvarna. På de viktigaste delarna af fästningen sprungo lägre verk fram utanför de högre inre och egentliga verken, hvilka mot de förra vände ofta två eller tre våningar höga, med skottgluggar försedda och af bombsäkert tak täckta kaserner. Med sina gråa, delvis i berget sprängda, delvis af den därur lösgjorda graniten uppförda murar, ur hvilkas alla gluggar kanoner

tittade fram, ingaf Sveaborg ovillkorligen vördnad. Visserligen erkändes det, att den på ett eller annat ställe låga grafven eller det stundom ringa afståndet från murfoten upp till skottgluggarna skulle kunna medgifva stormning, och särskildt var detta fallet på det farligast belägna fästet Gustafssvärd, på Vargskär, men ett stormningsförsök var dock intet lekverk, allra helst på vintern, när bergshällarna voro hala, och innanför murarna väntade för öfrigt väpnade män. Dessutom voro de större öarnas verk inom sig slutna, och de mindres behärskades från de större, så att de lätt skulle kunna återtagas, om de genom ett våldsamt anfall fallit i fiendens händer. Det föll heller ingen fiende in att försöka en stormning, huru inbjudande det än kunde varit att med så ringa möda få fästningen i sitt våld.

Vid det sund, som skilde Stora Öster Svartö från Vargö, och öfver hvilket sund två broar ledde, voro galerdockan och stora varfvet belägna. En bro ledde från Vargö till Vargskär. Krutmagasin och andra förrådshus funnos i tillräcklig mängd, om än icke öfver allt på lämpligaste sätt fördelade, och på dricksvatten var ingen brist.

En ganska betänklig svaghet ägde Sveaborg emellertid i det otillräckliga antalet bombsäkra rum. Enligt beräkning fanns mot bombardering säkert utrymme endast för 2,440 man, hvarjämte öfrigt kasernutrymme var för handen för 5,420 man. 7,860 man kunde sålunda i allt härbergeras, och under belägringen steg besättningen till 7,120 man, icke stridande medräknade. Endast en tredjedel af desse kunde sålunda skyddas mot bombardering och detta i fuktiga, delvis oeldade kasematter, och af de öfriga fick en del jämte alla i fästningen befintliga »onyttiga munnar» bo i de trähus, hvilka kvarstodo från byggnadstiden. Dessutom voro många kaserner och andra byggnader så högt belägna, att de erbjödo fördelaktiga mål för beskjutning.

Det var dock ingen lätt sak att beskjuta eller bombardera Sveaborg. Sommartid kunde det gå lättare från fartyg, men att vintertiden släpa fram kanoner hade sig icke så lätt. Den bästa plats för anfallsbatterier erbjöd Skanslandet, där ett framskjutet verk varit påbörjadt men aldrig fullbordats. Det var emellertid förenadt med stor svårighet att föra dit kanoner och ammunition i tillräcklig mängd.

Om också fästningen såsom sådan uppfyllde alla vid dess anläggning på densamma ställda fordringar, så lämnade den i verkligheten liksom alla andra försvarsanstalter åtskilligt öfrigt att önska. År 1791 förklarade generalkvartermästaren och direktören för fortifikationen Mannerskantz, att Sveaborg var i försvarsstånd för ett anfallsvis fördt krig, men att för ett försvarsvis upptaget krig mycket ännu fattades. När krig med England 1801 hotade, befunnos många betänkliga bristfälligheter inom fästningen icke afhjälpta, och under tiden intill 1808 gjordes icke heller mycket för att sätta fästningen i fullgodt försvarsskick. Dessutom var besättningen i fredstid allt för svag, och förråden voro otillräckliga.Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 219, Danielson sid. 40.

Helsingfors var vid denna tid en liten men täck stad, som i 1805 års kyrkobok ägde en till 3,227 personer uppgående befolkning förutom artilleriförsamlingen med 1,110 personer. Danielson, sid. 50.

SVEABORG. ***Översigtskarta öfver trakten kring*** **HELSINGFORS.**

Sveaborg: Vargö och Eskaderhamnen på 1760-talet, sedda från södra delen af Stora Öster Svartö. Handteckning af Geete.

Kommendant på Sveaborg var vid krigsutbrottet viceamiralen Cronstedt.

Viceamiralen C. O. Cronstedt. Efter en miniatyrbild tillhörig protokollsekreteraren C. Cronstedt.

Carl Olof Cronstedt föddes den 3 oktober 1756 på Botby herrgård i Nyland, där hans fader bodde såsom major i arméen. 1772 underlöjtnant vid artilleriet, öfvergick han snart till arméens flotta, där han 1783 blef major. I juni 1790 anlände han med en afdelning slupar och jollar till krigsskådeplatsen i finska skärgården och förordnades på morgonen före slaget vid Svensksund till konungens flaggkapten (stabschef). Öfverhopad af ära och utmärkelse, nämndes Cronstedt till öfverste och generaladjutant och i oktober samma år till statssekreterare för sjöärendena, hvarefter han äfven blef chef för Sveaborgs eskader. Efter Gustaf III:s död fick emellertid arméens flottas målsman träda tillbaka för en af stora flottans, men, så snart Gustaf IV Adolf tillträdt regeringen, kallades Cronstedt, som 1793 blifvit konteramiral, till generaladjutant för flottorna och föredragande för sjöärendena. Under den politiska brytningen 1801 afsatte konungen den 9 april amiral K. A. Wachtmeister från befattningen såsom öfverbefälhafvare i Karlskrona och utnämnde Cronstedt därtill med viceamirals grad. De med denna åtgärd missnöjde underläto icke att försöka hämnas, och den 3 december samma år öfverraskades Cronstedt med konungens befallning att lämna sina befattningar för att efterträda Klercker såsom kommendant på Sveaborg. För detta ombyte fanns intet sakligt skäl, och att sätta en missnöjd person — ty missnöjd blef han genom sin »afsättning» — såsom befälhafvare för en viktig utpost kan aldrig medföra lycka.

Emellertid medförde Cronstedt till Sveaborg det ordningssinne och den fasthet i befälsföringen, som förut utmärkt honom. Med förtroende och högaktning skådade hög och låg inom fästningen upp till den aktade och afhållne kommendanten, och i Sverige satte man full tillit till hans förmåga och goda vilja. »Men,» säger en af detta krigs sakkunnigaste bearbetare,(Petrelli i) Krigsvetenskapsakademiens tidskrift 1896 sid. 653. Denna i 1897 års årgång sid. 81 fortsatta uppsats har jämte Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 272 i det följande blifvit använd såsom källa, när ingen annan uppgifves. »han var icke den man, som andra skattade

honom till och kanske äfven han själf trodde. Intrycket af honom är, att han varit en käck man med fysiskt mod, från början redbara syften och praktisk duglighet, men hans synkrets var inskränkt, karakteren i hög grad mottaglig för intryck och det moraliska modet ringa. Han hade svårt att djärft taga något på eget ansvar och drifva sin vilja igenom. Lägg härtill, att han själf innerst knappast trodde på möjligheten af den sak, han var satt att utföra.» Klercker antecknar om Cronstedt: »En ganska god och käck sjöman och efter anseende en god militär, men han var af Jägerhornska släkten (modern hette Jägerhorn) och samma esprit. Han hade äfven många utlåtelser såväl nu som förut angående Sveaborgs och Finlands försvar, nämligen Sverige kunde aldrig behålla Sveaborg och Finland, om Ryssland förstod betjäna sig af sin öfverlägsna makt. Hvad skall man tänka om sådant talesätt? Jo man slutar, att motståndet blir ganska svagt, då man själf misströstar.»

Utsikt af Helsingfors. Efter litografi, utförd år 1822 af C. v. Kugelgen.

Här fordrades i sanning en duktig karl till kommendant, ty befälet vid de i fästningen hopförda trupperna lämnade åtskilligt öfrigt att önska. Jämte många dugliga och i alla afseenden plikttrogna officerare funnos åtskilliga öfveråriga och en

del »oskickliga», hvartill kommer, att med vargeringen i allmänhet icke följde det bästa befälet. När härtill lägges, att det stillavarande, afskilda och mera obehagliga lifvet i den instängda fästningen lättare gjorde sinnena mottagliga för intryck, än fallet var under det rörliga lifvet i fält, så förstår man, huru ränksmidarne här funno lämplig jordmån för sina bearbetningar, huru frihetstidens upplösande politiserande kunde tränga in i officerskretsarna, huru en mening åtminstone på vissa håll kunde utbreda sig, så mäktig, att kommendanten icke förmådde krossa den utan tvärtom rycktes med i den.

Så snart Stedingks kurir den 1 februari tidigt på morgonen anlände till Sveaborg — Klercker uppehöll sig, såsom vi minnas, därstädes —, började Cronstedt med ifver att sätta fästningen i försvarstillstånd. Redan efter två dagar hade armeringsarbetena gjort »förvånande» framsteg, och när fienden en månad därefter inträffade framför fästningen, stodo 734 kanoner på nya eller iståndsatta lavetter och bäddningar till valls, färdiga att hälsa honom

välkommen. Fullständigandet af befästningsarbetena, hvilket icke kunde i hela sin omfattning påbörjas, förr än hela krigsbesättningen inträffat, hade vid nyss nämnda tidpunkt äfven skridit raskt framåt och fortsattes under första tiden af inneslutningen. En del trähus refvos, men andra måste lämnas kvar för att tjäna såsom bostäder. Brandväsendet var väl tillgodosedt. Lifsmedels anskaffande blef föremål för synnerlig uppmärksamhet, och ehuru Cronstedt icke ägde nog fasthet att genomföra sitt beslut om de »onyttiga munnarnas» aflägsnande, försågs fästningen dock med lifsmedel, tillräckliga, till dess hafvet skulle gå upp. Af krut fanns med all säkerhet omkring 103,420 kg. (2,433 centner) och dessutom 7,934 färdiga skott, d. v. s. omkring 10 för kanon, hvilket antal i slutet af februari ökats till 30-40. Kanonkulor funnos i tillräcklig mängd.

Sveaborgs fredsbesättning utgjordes af Änkedrottningens lifregemente (2 bataljoner), 1 bataljon af Jägerhornska regementet, 1 kompani ur Svea artilleriregemente samt arméens flottas Sveaborgseskader, hvilken senare, sedan hemförlofvadt manskap blifvit inkalladt, räknade 1,500 man. Nu tillkommo Adlercreutzska regementet (ordnadt i 4 bataljoner om 3 kompanier), 1 vargeringsbataljon från hvartdera af Åboläns, Nylands, Björneborgs och Tavastehus' regementen, Nylands dragoners vargering (oberiden) samt 33 man af Nylands dragoner, som gjordes beridna på inköpta hästar. Den stridande styrkan uppgick till 6,750 man (hvaraf 190 officerare), den icke stridande jämte handtverkare till omkring 950 man. Om härtill läggas omkring 1,800 »onyttiga munnar», uppgick hela förplägnadsstyrkan till omkring 9,500 personer.

Af ofvannämnda trupper voro Änkedrottningens lifregemente och Jägerhornska regementet fullt utbildade. Adlercreutzska regementet inneslöt många rekryter, och truppens öfningar hade under flera år blifvit betänkligt minskade. Vargeringen hade knappast erhållit någon öfning men kunde under krigets fortgång bibringas nödtorftig färdighet.

Besättningen var så fördelad, att vargeringen, som behöfde öfvas, förlades på Vargö och Stora Öster Svartö. Till de öfriga öarna delades manskap från Adlercreutzska regementet och flottan växlande efter öarnas storlek och betydelse mellan 540 och 226 man ur det förra och 230 och 25 man ur den senare. 100 eller 75 man af det bäst öfvade manskapet på hvarje ö användes såsom infanteri, under det återstoden skötte kanonerna. Till gemensam reserv valdes de bäst öfvade trupperna nämligen Änkedrottningens lifregemente och Jägerhornska bataljonen, och förlades denna reserv på Vargö. En bataljon adlercreutzare var framskjuten till Helsingfors.

Mur i bastionen Wrede, sydöstra hörnet af Vargö.

När alla försvarsarbeten redan voro i full gång, mottog Cronstedt den 14 februari konungens befallningar rörande krigsförberedelserna, hvari till slut yttrades: »I sammanhang härmed vele Wi fördenskull nu anbefalla Eder, att genast använda all möjlig omtanka till Sveaborgs fästnings behöriga iståndsättande och försvar, — — — samt att i händelse under påstående vintertid fienden öfver gräntsen inbryta skulle, och de i fält varande Finske troupper blefvo nödgade till retraite, då med lif och blod till det yttersta försvara fästningen, samt hellre än att låta den der förlagde Flotta falla i fiendens händer, den samma, enär sådant icke längre skulle kunna hindras, med alle tillhörige förråd och eftecter uppbränna.» Den 1 mars anmäler Cronstedt till konungen de vidtagna förstärkningsåtgärderna och

säger därvid efter att hafva framhållit befintliga brister: »med den Högstes bistånd och mina underhafvandes mod och tillgifvenhet för Eders Kongl. M:t och Fädernes Landet skal jag biuda till at i det längsta uthärda».

Första sammandrabbningen med ryssarna utanför Sveaborg ägde rum vid Helsingfors den 2 mars. Från Borgå, där vänstra flygeln af 17:e ryska divisionen inträffade den 24 februari, sände Buxhöwden sin generalkvartermästare, generalmajor v. Berg såsom parlamentär i afsikt att förmå den svenska befälhafvaren att utrymma Helsingfors och i syfte att känna sig för rörande ställningen därstädes. Den 29 anlände han till Helsingfors, och befälhafvaren därstädes, öfverste Gutoffsky (chef för Jägerhornska bataljonen, en 63 års man), lofvade att, sedan han inhämtat kommendantens mening, sända svar till Sibbo, där de ryska förposterna vid denna tid befunno sig.Högst märklig är Gutoffskys svarsskrifvelse, hvari han bland annat säger: »För resten vet naturligtvis en erfaren general, på hvilket sätt man bör gå till väga för att intaga en stad, hvars invånare icke äro beväpnade, och där många fruar till de förnämsta militärerna finnas, hvilka säkerligen skola skyddas mot hvarje

förnärmelse». (Sveriges krig åren 1808 och 1809, II sid. 343.) De förnödenheter, som funnos i förråden i Helsingfors, hade till allra största delen blifvit undanförda, hvarför Gutoffsky erhållit befallning att undvikande strid draga sig tillbaka, så snart fienden anfölle. Under sitt befäl hade han 4:e bataljonen af Adlercreutzska regementet (11 officerare, 453 underofficerare och manskap), några dragoner och 6 trepundiga kanoner. Klockan 5 på morgonen den 2 mars anföll den ryska vänstra kolonnens avantgarde plötsligt Gutoffskys på isen norr om Tullskatudden stående bevakningstrupp och kastade den tillbaka. Snart uppträdde till vänster om avantgardet en jägarbataljon, som gjort en kringgående rörelse öfver isen. Den öfverraskade Gutoffsky slog larm men i stället för att leda sina truppers återtåg kastade han sig i en släde och åkte i sporrsträck till fästningen. I något så när god ordning drog bataljonen sig på egen hand tillbaka och nådde Stora Öster Svartö efter att hafva lämnat efter sig 80 man och fört med sig 10 sårade. Kanonerna lämnades laddade i sticket. De förföljande kosackerna hejdades af några kanonskott från Långörn. Ryssarna slogo sig härefter ned i Helsingfors. I stället för att enligt krigslagens tydliga bestämmelse varda hängd gick den räddhågade öfversten oantastad och användes till och med såsom förtroendeman, och de, som »genom så dåligt uppförande gifvit en fläck åt svenska tapperheten», förlöjligades endast, hvilket kan lända såsom bevis på förhållandena inom fästningen.

Ända till midten af mars, under hvilken tid Buxhöwden utförde sin framryckning mot Tavastehus, utgjordes de utanför Sveaborg stående ryska trupperna endast af 4 bataljoner, 1 husarskvadron, 50 kosacker och 6 fältkanoner, förutom de 6 tagna trepundingarna. Att denna ringa styrka, omkring 2,000 man, icke förmådde afbryta förbindelsen mellan fästningen och det öfriga landet är uppenbart, och på goda skäl fruktade ryssarna ständigt för sin säkerhet. Men från fästningens sidagjordes intet försök att störa de näsvisa angriparna i deras hvila, något som på intet sätt kan försvaras hvarken med åberopande af besättningens fåtalighet eller af dess mindre goda utbildning, ty för ett dylikt mindre utfall var den tillräckligt stark, och många lika litet krigsdugliga trupper som vargeringsbataljonerna på Sveaborg nödgades utkämpa heta strider under mindre gynnsamma omständigheter än de härvarande. Dylika strider skulle tvärtom verkat att sammansmälta de unga trupperna med de gamla och skulle säkerligen höjt andan inom det högre befälet, hvilken overksamheten nu i stället på ett betänkligt sätt nedsatte. Verkliga orsaken till den afgjorda overksamheten torde liksom vid landkriget vara att söka i inbillningen om ryssarnas ofantliga öfverlägsenhet, hvilken man icke gjorde det ringaste försök att få bestyrkt. Men, det är sant, fästningen utvecklade verksamhet, i det man med grofva kanoner besköt enstaka kringströfvande kosacker och det, oaktadt kommendanten klagade öfver brist på krut. Om han bort bränna Helsingfors är svårt att afgöra; icke ett ord nämndes därom i konungens instruktion. En sådan åtgärd skulle naturligtvis endast i yttersta nödfall tillgripits, men säkert är, att ryssarna högeligen fruktade att se sig beröfvade kvarteren i staden.

Det var först efter aftåget från Helsingfors, som mera trupper sändes till Sveaborg. Under de närmaste dagarna efter den 15 ökades de ryska truppernas styrka därstädes till bortåt 4,000 man, men först den 1 april uppgick den till 6,500 man (11 bataljoner, 5 skvadroner, 6 artilleri- och ingeniörkompanier). Af kanoner och mörsare funnos då att tillgå 59, bland hvilka en del svenska från Svartholm.

Åtföljd af Suchtelen, anlände Buxhöwden i midten af mars till Helsingfors. Han hade noga studerat ritningarna öfver fästningen och tog den nu genom synröret närmare i skärskådande. I en berättelse till kejsaren talar han med synnerlig aktning om fästningens styrka och beskaffenhet, hvadan han finner utsikterna att med vapenmakt betvinga densamma ytterst ringa. Hvarken stormning eller formlig belägring anser han kunna sättas i fråga, hvarför han måste nöja sig med inneslutning. Möjligen skulle man kunna verkställa en bombardering i afsikt att därigenom kunna antända fartygen, en del skjul och flera eller färre af träkasernerna. Men för en bombardering fordrades gröfre kanoner än de till förfogande stående, hvarför han förslagsvis anhöll om 24 stycken (minst) 24-pundiga kanoner och 15 stycken grofva mörsare.

Men oaktadt dessa ringa utsikter ville Buxhöwden dock företaga något. Besättningens förvånansvärda overksamhet och besinningslösa ödslande med krut och kulor antydde försagdhet och bristande omdöme hos ledningen. Han tog sig häraf anledning att försöka en beskjutning med fältkanoner. På eftermiddagen den 19 mars öppnade ryssarna elden med 4 (säger fyra) vanliga fältkanoner, uppställda »på en ö mellan staden och

fästningen», men senare, sannolikt följande dagen, ingrepo äfven de på Tullskatudden och vid Ulrikasborg (på Helsingenäset) med ofantlig möda anlagda batterierna, hvilka icke räknade många kanoner. Elden fortsattes med fleraafbrott till den 21 kl. 1,15 f. m. Att den icke gjorde någon skada på fästningsverken, kan man väl förstå, och utom några små eldsvådor, som snart släcktes, var den utan all verkan, och någon förlust i manskap kunde icke skönjas. Men i två afseenden gagnade detta oförsynta försök ryssarna. Ty medan desse hvilade i all sköns ro, eller nattetid i små afdelningar med buller och trumslag ströfvade omkring längs stränderna för att gifva ett öfverdrifvet begrepp om sitt betydande antal, lät Cronstedt skrämma sig till att hålla hela besättningen under vapen om nätterna — han fruktade äntring, säger Suchtelen d. y. —, och vidare förleddes hela fästningen till ett ohejdadt ammunitionsslöseri. Någon uppskattning af fiendens anfallsförmåga eller af möjligheten att skada honom kom icke i fråga. Den sparsamma ryska elden besvarades med en våldsamhet och ihärdighet, som gränsade till öfverilning. Man sköt i mörkret på måfå mot punkter, där fienden förmodades befinna sig. Men ett alldeles oberäknadt uppslag skulle framkallas af denna ofarliga skjutning.

Sveaborg: Gustafssvärd, sedt från Skanslandet. Handteckning af Geete.

Ett af de ryska batterierna befann sig i rak linie mellan fästningen och Helsingfors. Det inträffade därför, att några kulor nedföllo i staden, där några hus skadades och två ryssar dödades. Ingen klagan spordes dock från stadsboarna. Men ryssarna blefvo ytterst oroliga för, att staden skulle kunna taga eld, och ikläddde sig oombedda de stackars invånarnas sak, hvarigenom man också kunde få tillfälle att under parlamentering känna sig för, ett af ryssarna redan med framgång begagnadt

sätt. Den 21 mars på morgonen kom ryska hofrådet Hagelström, svensk till börden, åtföljd af löjtnant van Suchtelen, generalens son och en af detta krigs historieskrifvare, ut till fästningen samt öfverlämnade till den på isen mötande öfverste Jägerhorn ett till kommendanten ställdt bref. I detta föreslog den ryske befälhafvaren, att fästningen skulle förbinda sig att icke skjuta mot staden, under det ryssarna lofvade att flytta sitt batteri. I händelse af vägran skulle han bränna hela staden. Oaktadt det orimliga i denna hotelse sände Cronstedt efter någon tvekan jakande svar och utgaf sträng befallning, att elden icke under några förhållanden finge riktas mot Helsingfors.

Sveaborg: Lilla Öster Svartö. Handteckning af Geete.

Fastän ryssarna fått sin önskan uppfylld, fortsatte de med parlamenteringen, utan tvifvel i afsikt att lära känna den man, som omtalats med så mycket beröm, men som under de få dagar belägringen varat visat sig så kraftlös och lättrogen. Redan på förmiddagen dagen efter den första parlamenteringen eller den 22 infann sig vid fästningen öfverste Anshelm de Gibory, åtföljd af löjtnant van Suchtelen. Han mottogs af öfverste Jägerhorn och major Lilljensparre samt begärde att muntligen få framföra sitt ärende till kommendanten. Detta föll sig något svårt, ty att införa parlamentärerna i fästningen stred mot allt krigsbruk, och att kommendanten själf gick ut till dem var under hans värdighet och dessutom afgjordt stridande mot gällande reglemente. Cronstedt gick dock ut och samtalade en stund med dem.

Kl. half 5 på eftermiddagen återkommo parlamentärerna, och nu fördes de utan vidare omständigheter, visserligen med förbundna ögon in i fästningen, i Jägerhorns rum på Stora Öster Svartö, där Cronstedt efter förut gifvet afslag infann sig och samtalade med dem mellan en half och en timme. Säkerligen rörde sig samtalet under dessa sammankomster om en af Cronstedt framställd begäran att få utsläppa kvinnor och barn från fästningen, men den människokärlek, som bjöd att skona invånarna i Helsingfors, passade icke här i stycke, hvarför begäran afslogs, emedan, såsom Suchtelen säger, »krigets stränga lagar förbjödo en otidig artighet». Detta svar framfördes emellertid först vid den märkvärdiga parlamenteringen dagen därpå, den 23.

Denna ägde rum på holmen Lonnan, belägen norr om Stora Öster Svartå, sagda dag på eftermiddagen, och därvid infann sig Cronstedt, åtföljd af Jägerhorn och två andra officerare. General van Suchtelen hade själf infunnit sig från ryska sidan. Efter åtskilliga artighetsbetygelser, hvilka den fina och belefvade mannen säkerligen förstod att väl använda, gick han rakt på saken och föreslog fästningens dagtingan. Cronstedt svarade artigt men med bestämdt afslag, hvarefter de samtalande skildes och återvände hvar åt sitt håll.

»Att tveka,» säger Suchtelen vid berättelsen om dessa händelser, »att betänka sig äro i krig stora fel; sällan medför sådant annat än fördärfliga följder. Amiral Cronstedt hade anlag för denna ängslan, detta slags själssjukdom, mot hvilken icke en gång behjärtenhet och heder kunna skydda, om de ej åtföljas af styrka och beslutsamhet i karakteren. Öfverlämnad i en kinkig belägenhet åt misstroendet till sig själf, utan något biträde, måste hans modstulenhet gripa omkring sig.» Och vidare tillägger han: »En fästning, som öfverlägger, har till hälften gifvit sig.» Hvilken nu orsaken må hafva varit, om Cronstedt kände behof af att meddela sig med sina underbefälhafvare, eller om han ville söka stöd hos dem, i stället för att han skulle vara deras stöd, allt nog efter återkomsten från Lonnan sammankallade han krigsråd eller s. k. »krigsconseil». För att förstå detta, af vår tids krigsmän så godt som okända begrepp måste man erinra sig, att den tidens reglementen föreskrefvo, att i en belägrad fästning skulle bildas en af trupp- och tjänstegrenscheferna samt underkommendanter, där sådana funnos, sammansatt »krigsconseil», hvilken kommendanten skulle rådfråga vid alla viktigare tillfällen; och i belägrade fästningar liksom i fältkriget under sjuttonhundratalet underlät sällan en svag och obeslutsam befälhafvare att söka stöd hos krigsrådet, fast än erfarenheten visade, att han vanligen kom mera rådvill från dess sammanträde, än han gått dit.

Cronstedt, som redan öfverträdt gällande bestämmelser, i det han gått ut ur fästningen, fortsatte på samma väg genom att icke affordra krigsrådet den föreskrifna eden (jfr. sid. 95), genom att icke låta föra protokoll, oaktadt han blef uppmärksamgjord därpå, och säkerligen äfven, oaktadt uppfattningen därom varit olika, genom att icke kalla de olika öarnas underkommendanter. Emellertid förklarade Cronstedt förde tillstädeskomna, utan att han därtill hade den ringaste anledning, visserligen »med marquant förakt», att fienden uppfordrat fästningen, och frågade, »hvad man tyckte om denna proposition». Alla svarade, att fästningen intet hade att frukta, och Cronstedt tillade, att detta också var hans uppfattning, hvarefter krigskonseljen åtskildes.

Två dagar därefter uppfordrade ryssarna å nyo fästningen att gifva sig men fingo bestämdt afslag.Den ryske historieskrifvaren säger härom: »Ett sådant förslag till chefen för en fästning af första rangen, mot hvilken vi icke hade ett tillräckligt antal trapper och belägringsartilleri, kunde synas besynnerligt, men det gjordes till följd af kommendantens under samtalet röjda ovisshet, hvad svenska vapnen uträttat» (Michailovskij-Danilevskij, sid. 18). Detta förtretade dem på intet sätt, ty de voro för kloka att ännu vänta någon framgång af sitt näsvisa försök; ännu så länge voro blotta samtalen hufvudsaken. Under dem var det, säger Suchtelen d. y., som general Suchtelen »trodde sig varseblifva, att den moraliska kraften hos några af de svenska befälhafvarna ej svarade mot fästningens materiella försvarsförmåga. Denna upptäckt tjänade honom till ledtråd för de åtgärder, genom hvilka han påskyndade fästningens uppgifvande.» Slutligen läto ryssarna under sken af artighet tillställa fästningen tidningar från Europas fastland med ofördelaktiga underrättelser om Sverige, bref från öfvergifna m. m., hvilket enligt samme författares yttrande kunde skada sinnena och vara till fördel för ryssarna, om de troddes. Äfven muntligt meddelade parlamentärerna öfverdrifna underrättelser om ryssarnas framgångar.

Då man icke tycktes kunna locka kommendanten på Sveaborg, så beslöt den ryska befälhafvaren att skrämma honom medelst beskjutning. Under vanliga förhållanden och inför en motståndare, för hvilken han hyst någon aktning, skulle han naturligtvis aldrig tillgripit ett sådant lekverk som denna beskjutning, utförd af 14 icke allt för grofva kanoner och mörsare, understödda af ett »rörligt batteri» lätta kanoner, hvilket genom att ofta flytta sig mångfaldigade sig. Men om skjutningen också icke gjorde någon skada, så kunde den skrämma de försagda, gifva ökad kraft åt de i gång satta stämplingarna och skaffa dem, som önskade dagtinga, ett svepskäl för sin åtrå.

Skjutningen började den 28 mars kl. 7 på morgonen och fortsattes med långa afbrott till natten före den 2 april, då det tog slut med ammunitionen. Trots de jämmerrop, som från vissa håll utstöttes öfver denna »förfärliga eld», gjorde den likväl icke större skada, än att 6 personer dödades och 32 sårades, att några kanoner skadades, och att en hop fönsterrutor krossades, mest dock säkerligen af den häftiga eld, hvilken nu liksom förra gången utgick från fästningen.

När ryssarna nu icke längre hade något krut, måste de tillgripa sitt förra medel, i hvilket de alltid voro mästare. Nu lade de bort all den höfviskhet, med hvilken de hittills gått till väga, och uppträdde i stället hotfullt och

öfverlägset för att därigenom göra intryck på den vacklande kommendanten. De inledde sina åtgärdermed en proklamation af följande innehåll: »Sedan ingen svänsk armée uti det nu conqueterade Finnland mera existerar, och Hans Keijserlige Majestät aller nådigst bibehåller den finnska arméen utan förändring som den härtils under svänska Regeringen varit förordnad, så har Sveaborgs fästnings garnizon ej annat val, än att sjelfvilligt uppgifva et utan ändamål företagit försvar, hvarigenom garnizonen tillåtes att med bibehållande af sin egendom resa till sina hemvister och på alt sätt vara försäkrade om Dess Kejserliga Majestäts Nåd; eller efter fästningens intagande med vapn ådraga sig de olyckor som oundvikligen äro följden däraf.»Handlingar rörande förvaltningen i Finland 1808, I sid. 25.

I ett ryskt batteri.

På eftermiddagen den 2 april anmälde sig öfverste Anshelm och löjtnant van Suchtelen såsom parlamentärer. De mottogos af Jägerhorn och infördes i fästningen. Att de alls mottogos, ådagalägger tillräckligt kommendantens svaghet, ty de kunde

icke hafva något af vikt att meddela. Han nedlät sig liksom vid föregående tillfällen att själf tala med dem. Därvid iakttog han till en början god hållning. Deras storordiga tal om de olyckor, som väntade fästningen, när det nya belägringsartilleriet hunnit uppställas, om det gagnlösa försvaret, då svenska hären i Finland ej längre fanns till, Adlercreutz vore fången och hela Finland lagdt under kejsarens spira, om hans eget ansvar för tusendens utan ändamål uppoffrade lif m. m. besvarade han med förklaringen, att fästningens styrka vore oförminskad, och att han ingalunda behöfde låta föreskrifva sig lagar. Men i slutet af sammankomsten tillkännagaf han sig villig att afsluta ett stillestånd till den 13 maj på villkor, att allt skulle blifva orubbadt, och gjorde därtill det betänkliga tillägget, att han lofvade öfverlämna fästningen, därest han icke dessförinnan erhölle ansenlig förstärkning. Långt ifrån att härigenom öfverraskas, begärde ryssarna genast såsom oeftergifligt villkor för en dylik vapenhvila, att samtliga befästa holmar väster om Vargö och Stora Öster Svartö skulle med på dem befintligt artilleri öfverlämnas åt dem. Längre än till den 3 maj ville de i alla händelser icke medgifva vapenhvila. Något bestämdt svar kunde Anshelm emellertid nu icke gifva utan lofvade återkomma följande dag. Från kl. 9 på aftonen skulle stillestånd råda i 24 timmar.

Lonnan, tecknad af marinlöjtnant Stibolt.

I afvaktan på det nya mötet, som utsatts till den 3 kl 4 e. m. på Lonnan, sammankallade Cronstedt å nyo krigskonseljen för att höra dess tankar. Han gaf därvid till känna, att ryssarna föreslagit stillestånd till den 3 maj på villkor, att de finge besätta några holmar i fästningens närhet. Han skulle dock söka erhålla billigare villkor och möjligen nödgas lämna Långörn, hvilken i alla fall svårligen skulle kunna hållas, enär dess besättning bodde i en träbyggnad, som lätt kunde råka i brand. Däremot skulle han förmå ryssarna att utrymma Sandhamnslandet och några andra holmar samt att utsträcka stilleståndet till den 13 maj. Mot dessa anföranden hade ingen af de närvarande något att invända, allra helst som de hade full tillit till kommendantens omdöme och fasthet.

På utsatt tid och ställe sammanträffade Cronstedt, åtföljd af Jägerhorn, Gutoffsky, Liljensparre och öfverstelöjtnant Wadenstjerna, med Suchtelen, som åtföljdes af kammarherren Buxhöwden, hofrådet Hagelstam — såsom tolk — och löjtnant van Suchtelen.

Cronstedt började öfverläggningen med den alldeles olämpliga förklaringen, att hans krigskonselj var emot holmarnas afträdande på grund af deras närhet till hufvudfästningen. Han hade själf »öfvertalats» att hylla samma åsikt, hvadan han

måste afslå förslaget och endast förlita sig på fästningens fördelaktiga läge, besättningens styrka och förrådens tillräcklighet. Likväl fann han sig oförhindrad att föreslå afslutandet af ett stillestånd till den 13 maj under villkor, att ryssarna finge besätta Långörn. Om deras utrymmande af Sandhamnslandet m. m. var aldrig tal. Suchtelen höll på de förut framställda villkoren, och därmed skildes man.

Efter återkomsten till fästningen sammankallade Cronstedt å nyo krigskonseljen till kl. 6 e. m. Härvid började han med att tillkännagifva, att han icke kunnat förmå den ryska befälhafvaren att nedsätta sina fordringar, och

därefter skildrade han i de mörkaste färger det närvarande krigsläget, fästningens otillfredsställande tillstånd, besättningens bristfälliga utbildning och den ringa tillgången på ammunition, hvilken endast kunde räcka för 14 dagars beskjutning. Intrycket af det hela var, att fästningen icke kunde försvaras, utan att en öfverenskommelse äfven på de hårdaste villkor var enda medlet till räddning. Intet beslut fattades emellertid, utan sammankomstens fortsättning uppsköts till följande dag, då krutförrådet skulle vara inventeradt.

Innan krigskonseljen sammanträdde den 4 april, hade en sammankomst ägt rum på Lonnan och Jägerhorn gjort ett besök hos Suchtelen. Några eftergifter gjordes härvid. Så bestämdes det, att fästena i fråga endast skulle lämnas såsom pant att af ryssarna i oförändradt skick återställas efter stilleståndets utlöpande. Däremot måste Cronstedt tillbakaflytta tiden härför till den 3 maj. Buxhöwden framhåller i skrifvelse till kejsaren nödvändigheten att afskilja fästningen från all förbindelse utåt och hade så väl studerat isförhållandena, att han var öfvertygad om, att inga fartyg skulle kunna inkomma före sagda dag, och om isen mot förmodan tidigare skulle gå upp, hade han motåtgärder till hands.

Öfverläggningen i krigskonseljen blef lång och skarp, och fortifikationsbefälhafvaren, den 70-årige öfverste Wärnhjelm äfvensom Gutoffsky talade mot förslaget. Artilleribefälhafvaren, major Hjärne ansåg ingen brådska vara på färde. Häremot uppträdde Jägerhorn »med imponerande ton och snäste alla». Vänd till Gutoffsky, yttrade han häftigt: »Godt! vi skola låta begrafva oss under gruset af fästningens ruiner, men herr öfversten blifver Kongl. Maj:t ansvarig för följderna, om vi ej nu embrassera propositionen, hvarigenom dock fästningen kan behållas tills öppet vatten och secours från Sverige hinner ankomma».Danielson, sid. 204. Cronstedt blef vred, och sannolikt fällde han nu det bekanta yttrandet: »Mina herrar! Jag är hvarken feg eller legd, men jag ser intet annat medel att hålla fästningen Kongl. Maj:t och riket till handa vid öppet vatten än att ingå på konventionen». Med afseende på krutfrågan upplystes, att det återstod 1,502 centner krut, hvilket skulle räcka till omkring 60 skott för kanon. Med beräkning af 4 skott om dagen, skjutna ur hvarje kanon, skulle sålunda enligt Hjärnes åsikt all ammunition vara förbrukad inom 15 dagar, en beräkning, mot hvilken med skäl kan invändas, att en sådan vanvettig skjutning, som visserligen

redan två gånger utförts, icke bort läggas till grund för beräkningen, om den ock i allmänhet den tiden användes vid uppskattning af ammunitionsbehofvet. Emellertid skred man till votering, och då begaf det sig, att alla samtyckte till kommendantens förslag i hopp om, att konventionen aldrig skulle gå i fullbordan i hela dess vidd, hvarpå flera yttranden af kommendanten gaf antydan. Sedan konventionen följande dag blifvit skriftligt affattad, framlades den på nytt i krigskonseljen den 6 april och blef då godkänd. Nu inträffade en egendomlig händelse. I stället för den högdragna långsamhet, som så ofta mött svenskarna vid underhandlingar med ryssar, handlade ryske befälhafvaren denna gång med synnerlig snabbhet. Cronstedt, som man med sådan möda fått i nätet, fick icke lämnas tillfälle att slippa därur, fick icke gifvas tid till ånger eller till att komma under inflytande af behjärtade män.»På det att kommendanten ej måtte få tid att ångra sin benägenhet för stillestånd, har jag beslutat att afsluta öfverenskommelsen därom, utan att dessförinnan afvakta Eders Kejserliga Maj:ts tillstånd», skref Buxhöwden den 2 april. Strax efter det Cronstedt förklarat sig gilla konventionen, kom Suchtelen ut till fästningen med Buxhöwdens ratifikation, och han kom med hela sin stab för att göra det ännu svårare för Cronstedt att rygga sitt ord. Och Cronstedt skref under.

Den konvention, som sålunda afslutits, innehöll i hufvudsak, att, om intill den 3 maj middagstiden en svensk förstärkning af minst fem linieskepp icke inlupit i Sveaborgs hamn, skall fästningen öfverlämnas till ryssarna, att fästet Långörn helt och hållet öfverlämnas åt dem, som därstädes likväl icke få anlägga nya, mot fästningen vända verk, att Väster Svartö och Lilla Öster Svartö besättas af ryssarna för att återlämnas vid stilleståndets slut — de sjuka svenskarna få dock kvarlämnas på holmarna under svenska officerares och tjänstemäns tillsyn och skötsel —, svenskarna medtaga vid aftåget endast enskildas tillhörigheter, och kommendanten förbinder sig att ingenting förstöra och att icke låta något fartyg utgå ur hamnen m. m. rörande det slutliga öfverlämnandet af fästningen till ryssarna.

Dagen efter konventionens afslutande afsände Cronstedt enligt öfverenskommelse med ryska härens

öfverbefälhafvare två kurirer till Sverige med underrättelse om det skedda. Tvärt emot öfverenskommelsen på alla upptänkliga sätt uppehållna af ryssarna — hvilket den ryske historieskrifvaren öppet erkänner —, framkommo kurirerna till Stockholm först den 3 och 8 maj.

De skäl, Cronstedt i sina till krigshofrätten ingifna »Sanna upplysningar» anför såsom bevekelsegrunder för sitt handlingssätt, och hvilka i det föregående blifvit berörda, hålla icke streck för någon tids mest fördomsfria granskning. Andra anledningar måste förefunnits, hvilka man delvis känner, delvis nödgas sluta sig till.

Efter noggranna studier af alla på förhållandena inverkande omständigheter anser professor Danielson sig kunna teckna bilden af Sveaborgs kommendant på följande sätt:

»Han (Cronstedt) var icke den stora, framstående förmåga, hvilken hans samtida trodde honom vara, men icke heller den eländige bestuckne fosterlandsförrädare,

till hvilken ryktet efter Sveaborgs kapitulation gjorde honom. Han var en mycket hvardagligare företeelse. Såsom enskild person aktningsvärd, såsom krigare tapper, i sitt eget fack skicklig och förfaren, men fullständigt saknande de kunskaper och den erfarenhet, som erfordras för att försvara en stor fästning, på samma gång allt för stolt för att erkänna dessa brister och därför tvungen att likt en drunknande haka sig fast vid det bistånd han trodde sig hos Jägerhorn finna — sådan tyckes Cronstedt i själfva verket hafva varit.» Härtill kommer, fortsätter förf., att »ju klarare han insåg hvad som brast honom för att framgångsrikt leda försvaret, desto större lockelse kunde för honom den tanken hafva, att han i alla fall fåfängt spjärnade mot udden. Föreställningen om krutets otillräcklighet, hvarom han redan kort före krigets utbrott i ett bref till Lagerbring nämnt, tedde sig säkert ofta för honom. När sedan Jägerhorn begynte tala i samma riktning, tala om den onödiga blodsutgjutelsen och om de sorgliga följder ett envist motstånd skulle hafva för Finlands framtida öde, uttryckte han samma hemliga, ehuru oklarare tankar, med hvilka Cronstedt sökte kväfva den förödmjukande känslan af sin egen oduglighet. Och då han en gång inbillat sig själf, att såväl Sveaborgs svaghet som omsorgen för Finlands framtid berättigade konventionen, fasthöll han med sin naturs hela seghet vid densamma i trots af alla omständigheter, som fordrade, att den skulle brytas.»

Med detta omdöme öfverensstämmer i viss mån Petrellis, i det han säger:Krigsvetenskapsakademiens tidskrift 1896, sid. 663. »Cronstedt, af ödet ställd på en post, som förutsatte militära kunskaper, dem han saknade, kände marken svikta under sina fötter. Stolt af naturen och nedtyngd under äran af Svensksund, bäfvade han för att rödja sin svaghet och sökte till en början genom yttre lugn och ett stolt uppträdande dölja den inre bristen och bevara sin auktoritet. Man fann hans svar dunkla och omöjliga att rätt begripa. Men under tiden spanade helt visst hans öga bland officerarna på fästningen efter någon, som kunde komma honom till hjälp. Hans närmaste man, fortifikationsbefälhafvären Wärnhjelm, var gammal, öfver 70 år. Därnäst i rang kom öfverste Jägerhorn, en man i sina bästa år — född i Finland 1760, — sedan 1801 chef för det ena af de båda regementen på fästningen, hvilka genom sin krigsbildning ansågos af Cronstedt såsom hörnpelare för försvaret. I stället för att ägna sig åt landtbruk, såsom de indelta officerarna nödgades göra, hade Jägerhorn såsom garnisonsofficer tjänat öfver tjugo år vid Svea lifgarde, hvilket naturligtvis gaf honom ett betydande anseende i militäriskt hänseende. Därtill kom, att han ägde en annan egenskap, som Cronstedt just saknade: kraftfullhet i karakteren. Han var hård och sträng. 'Uppblåst af högmod och egenkärlek' (säger Castrén), satte han icke heller sina påsar vid dörren. Tvifvelsutan har han imponerat på Cronstedt genom sin säkra ton och sitt bestämda, öfverlägsna uppträdande. Cronstedts närmande till honom underlättades därigenom, att de kände hvarandra af gammalt och därjämte voro rätt nära fränder (sysslingar).Det synes icke osannolikt, att Cronstedt till och med prisat sin lyckliga stjärna, som gifvit honom Jägerhorn vid sin sida.»

Parlamentering på Lonnan.

Det var till denne man Cronstedt förtrodde sig, och han tog småningom ledningen af det hela. Broder till den illa beryktade Anjala-mannen och nära förtrogen med Sprengtporten, leddes Fredrik Adolf Jägerhorn utan tvifvel af deras åsikter rörande Finlands framtid. Hans handlingssätt var emellertid icke tydligt utstakadt från början utan synes hafva bildat sig under första tiden efter ryssarnas ankomst, och gången däraf skönjes i Cronstedts allt mera

framträdande eftergifvenhet. Den för sin delaktighet i Anjalaförbundet dömde förrädaren, f. d. majoren Klick anlände till Helsingfors med bref från Sprengtporten, hvilka han med parlamentärer införskaffade till Jägerhorn. Om ett af dessa säger Klick i sin dagbok, att det var »ägnadt att framvisas äfven för andra» men »för den, som riktigt förstod innehållet, en salighet (au bon entendeur salut)», och om ett annat bref antecknar Sprengtporten, att han vid dess ordentliga framkomst fäste synnerlig vikt.

Hvad nu än må hafva bestämt Jägerhorns handlingssätt, säkert är, att han i krigskonseljen nedtystade hvarje invändning mot konventionen förebärande, att man icke gjorde Sverige någon tjänst genom att ytterligare förlänga Sveaborgs motstånd, att Finland därigenom försänktes i den djupaste sorg, och att en ädelmodig segrares välvilja därigenom skulle kunna förbytas i hat och förföljelse. Med dylika skäl sökte han inverka på hög och låg inom fästningen, och slutligen blef Cronstedt själf »öfvertygad om, att fästningen icke längre kunde hålla stånd, och att han genom att öppna dess portar skulle göra Finland, Ryssland och mänskligheten en tjänst, utan att göra Sverige synnerlig skada».Danielson, sid. 258.

Förutom Jägerhorn voro utan tvifvel åtskilliga af befälet vunna för ryssarnas sak, och de bearbetades genom åtskilliga ryssarnas handtlangare, bland hvilka förutom den nyss nämnda Klick Anjalamannen, f. d. kaptenen Ladau, vid tiden för dessa händelser anställd i Buxhöwdens civila kansli, var en af de förnämsta. Genom några i Helsingfors bosatta officersfruar, bland hvilka särskildt nämnas majorskan Hjärne, fru Reuterskjöld, hvars man var kapten vid Adlercreutzska regementet, och änkeöfverstinnan Brunow, syster till Anjalamannen Jägerhorns fru, jämte hennes syster Carolina Gustafva Blomcreutz, alla i Sverige födda, och hvilka mer eller mindre stodo i ryssarnas sold, underhöllo de täta förbindelser med invånarna på fästningen. I hvilken mån »det gyllene krutet», om hvilket ryska krigsministern talar i bref till Buxhöwden, gjort verkan, känner man icke, men sannolikt användes det inom fästningen mindre, än man i allmänhet varit benägen tro. Särskildt torde det vara ställdt utom allt tvifvel, att hvarken Cronstedt eller Jägerhorn under belägringen mottogo några penningarBuxhöwden anmälde till krigsministern den 5 april, att han för att vinna anhängare inom fästningen gjort slut på den »extra ordinarie summan», hvarför han begärde mera penningar, äfvensom att krigskonseljens medlemmar voro »till största delen därtill förberedda» (till det, som skulle föreslås). Emellertid synes det otvetydigt, att Cronstedt icke mottog penningar. Däremot tilldelades han redan i december 1808 af kejsaren en årlig pension af 4,500 riksdaler banko äfvensom 50,000 riksdaler banko såsom ersättning för förlorade aktier i ett dykeribolag, om hvilka aktiers värde meningarna varit delade. Jägerhorn mottogs efter kriget med mycken utmärkelse af kejsaren och utnämndes till landshöfding i Kymmenegårds län, från hvilken befattning han tog afsked 1812. Sveaborgs dagtingan tillskrefs i S:t Petersburg mest Jägerhorns förtjänst (Danielson, sid. 260).. I fästningen torde vida mera verkat den känsla af öfvergifvenhet, af hopplöshet både med afseende på Sveriges som på Finlands öde, som ryssarna och deras vänner voro ifriga att underhålla, och som bevisligen styrktes genom bref från Sverige.

Under slika förhållanden, och då till på köpet de allra flesta af de högre officerarna inom fästningen i intet afseende voro sina platser vuxne, skulle det i spetsen för det hela stått en man med öppen blick, godt omdöme och framför allt fast karakter, en man med förmåga att tysta munnen på de missnöjde, att ingjuta mod och

tillförsikt i de försagde, att lifva och leda alla, en man, som förstått att genomskåda de knep, medelst hvilka fienden ville snärja honom, och som framför allt afvisat alla parlamentärer, men den mannen fattades, och felet därtill låg hos den, som utnämnt kommendanten. Det är mänskligt att misstaga sig på människor, men stor insikt behöfves icke för att ana ondt från en missnöjd person, och huru många gånger hafva icke både under äldre och senare tider andra egenskaper än just de särskildt i hvarje fall erforderliga bestämt en persons placering? Men sällan har straffet fallit så tungt som här. För öfrigt måste man dock medgifva, att den tid, i hvilken vi röra oss, icke synes varit ägnad att i vårt land skapa personligheter. Huru många sådana gjorde sig väl märkbara under det rörliga kriget? Vi skola under studiet af detta snart kunna räkna dem.

Sådan Cronstedt nu var, och sådan Jägerhorn fattat sin uppgift, synes den tankegång, som Petrelli uppställt, ingalunda osannolik. »Huru troligt,» säger hanKrigsvetenskapsakademiens tidskrift 1897, sid. 83., »att han (Jägerhorn) framhållit, att då nu Sverige var besegradt af den ryska och den förenade dansk-franska arméen, ja,

måhända klufvet mellan dessa välden, hade Finland intet att hoppas, men allt att förlora. Vore det då icke en åtgärd af fosterlandssinne, klokhet och mänsklighet att åt Finland rädda ur skeppsbrottet hvad bärgas kunde? Äfven det finska folket hade rätt att fordra, att man tänkte på dess intressen. Någon svensk här i Finland fanns ej mer. Cronstedt var den ende, som höjde vapnen mot ryssarna, och han skulle på sina axlar för all framtid bära ansvaret, om han genom ett till intet gagnande försvar vållade ej blott garnisonens — den kunde ju dö på sin post — men det finska fosterlandets' undergång. Om han härvid formelt sveke några lagparagrafer, om han ej hölle sitt ord till Sverige, som likt Polen dött och försvunnit ur staternas antal, hvad betydde det mot att han räddade sitt finska fosterland?»

Ansatt af ryssarna å ena sidan, af falska vänner å den andra samt plågad af rädsla, obeslutsamhet och missnöje, fördes Cronstedt sålunda lätt till det lockbete, som kallades »konvention». Det var ju ingen dagtingan, långt därifrån, endast ett i all förtrolighet öfverenskommet stillestånd, genom hvilket kommendanten sökte öfvertyga sig själf, att han skulle bibehålla fästningen till öppet vatten, och tills undsättning kom. Han behöfde icke vara någon förrädare, ännu mindre någon köpt förrädare för att komma på dylika tankar, han behöfde endast vara en stackare, för att begagna ett hvardagligt uttryck. Det var ynkedomen, som ledde till Sveaborgs fall, och där ynkedomen får göra sig gällande såsom system, där karakteren undertryckes och män icke tålas, där blir slutet ett Sveaborg.

Må detta vara nog sagdt om bevekelsegrunderna till Sveaborgs fall, ty att detta fall afgjordes den 6 april är ju alldeles tydligt; någon tanke på att återtaga de utlämnade holmarna, hvarom Cronstedt talar, hyste han säkerligen aldrig. Försammanhangets skull må dock erinras om två till fästningens fall ytterligare bidragande orsaker. Den ena, härens återtåg till Österbotten, har redan blifvit berörd. Den andra bestod i svenska regeringens synbara okunnighet om Sveaborgs tillvaro. Så vidt det är möjligt att döma, gjorde regeringen intet för att hålla sig i samband med fästningen, för att gifva dess kommendant några meddelanden om ställningen i hemlandet. Och icke kunde regeringen varit okunnig om, att fienden stod framför fästningens portar, allra helst sedan hon mottagit Cronstedts den 1 mars afsända berättelse. Men äfven utan något meddelande alls måste regeringen kunnat förstå, att Sveaborg vid första möjliga tillfälle behöfde förstärkning, särskildt af krut, men någon däråt syftande åtgärd kan icke märkas.

Först den 8 april meddelades besättningen konventionens innehåll. Detta skedde på flera olika ställen, så att det lägre befälet så litet som möjligt skulle få tillfälle att utbyta tankar därom. Dessutom skedde meddelandet, såsom en antecknare skrifver, »ganska oredigt och i blåsväder». Emellertid förspordes på åtskilliga ställen bestörtning och missnöje, så att Cronstedt fann sig föranlåten anbefalla sina närmaste befälhafvare att kalla till sig officerarna och upplysa dem om de fördelar, konventionen var afsedd att medföra.

Utrymningen af holmarna försiggick också utan knot om än med stridiga känslor. Sålunda skrifver kommendanten på Långörn, kapten Aminoff: »Det var så påkostande, att tårarna pressades ur våra ögon». Buxhöwden, som icke delade Cronstedts uppfattning om Långörns betydelselöshet, anmäler till kejsaren, att detta verk på grund af eget försvar och genom det understöd, det kunde erhålla från de andra verken, »hittills ansetts ointagligt». Långörn ansågs af ryssarna såsom ingångsporten till Sveaborg, och allmän torde den uppfattningen varit hos de ryska trupperna, att de i själfva verket innehade hela fästningen. Efter besättandet af Väster Svartö och Lilla Öster Svartö skrifver Buxhöwden ytterligare: »De ryska förposterna kunde nu närma sig hufvudfästningens vallar på halftannat musköthåll». Posterna stodo inom godt hörhåll från hvarandra. »Härigenom hade Sveaborg från sitt förra belägringstillstånd försatts i den strängaste blockad.»

»Hvilken olika bild mot Cronstedt erbjuder icke den ryske öfverbefälhafvaren,» säger Petrelli. »Med klara tankar går han djärft och följdriktigt mot sitt mål. Genom sin fordran på de nämnda fästningsverken afsåg han att kunna verkligen isolera de belägrade; genom det nära grannskap till fästningen, som han därigenom vann, trodde han sig kunna underlätta och påskynda det moraliska nedbrytningsarbete på fästningen, som redan med framgång blifvit börjadt; i händelse af förnyad kamp hoppades han vinna betydligt större utsikter till framgång, då han kunde ställa sina kanoner på 200 meters afstånd i stället för såsom förut i bästa fall på 2,000, slutligen skulle han,

hvilket icke var minst viktigt, vinna herraväldet öfver svenska skärgårdsflottan på Sveaborg. Hans önskningar gingo i fullbordan.

»Han gick nu hänsynslöst vidare, ty det var hans bestämda afsikt att, kosta hvad det ville, bemäktiga sig fästningen. Vid öfverenskommelsen med Cronstedt fäste han intet afseende. Hans närmaste och farligaste fiende var nu den möjligen anländande svenska örlogsflottan. För att hindra en sådan undsättning lät han i strid med gifvet löfte om fri passage till Sverige för tvenne kurirer med underrättelse om konventionen lägga så många hinder i vägen för dessas färd, att den snabbaste af dem framkom till Stockholm först samma dag, som fästningen öfverlämnades, och den andre fyra dagar efter dess fall. Då det emellertid kunde tänkas, att trots all vaksamhet någon underrättelse ändock i otid kunde framtränga till Sverige och hafva till följd flottans afsändning, sökte han betrygga sig mot en dylik händelse genom att, äfvenledes i strid mot gifvet löfte, flytta fyrbåken på Gråhara längre åt väster, hvarigenom en falsk inseglingskurs blef utmärkt, ledande in bland skär och grund. Sitt bästa hopp satte han emellertid till sina truppers verksamhet. Med ifver gingo dessa äfven till arbetet, och så uppväxte det ena batteriet efter det andra, afsedt att hindra svenska flottans inlöpande eller att betvinga fästningen.

Ryssarnas batterier kring Sveaborg vid belägringens slut.

»En lycklig slump har vållat, att man nyligen utomlands funnit en samtida tillförlitlig karta från detta skede af Sveaborgs belägring. Jämför man efter denna (se föregående sida) ryssarnas ställning före konventionen och efter densamma, blir kritiken öfver den afslutna konventionen förkrossande. Före den 6 april representeras ryssarnas hela artilleristiska makt af batteriet på udden öster om Helsingfors (Tullskatudden) samt de (utrymda) båda batterierna på Helsingenäset. Efter denna dag finna vi, huru ryssarna med 8 batterier spärrat hufvudinloppet förbi Gustafssvärd samt med ett nyuppfördt batteri på Stora Räntan och ett på Helsingenäset jämte Långörns och Väster Svartös fästningsverk stodo färdiga att möta ett framträngningsförsök genom Långörnssundet. Huru mycket svårare äfven fästningen var utsatt för beskjutning, inses lätt. Värst var dock faran för den svenska skärgårdsflottan, som, förlagd i sundet mellan Vargö och Stora Öster Svartö, kunde af ryssarna genom batterierna på Skanslandet när helst de så önskade, fullständigt tillintetgöras.

»Första intrycket af konventionen var icke uppskakande eller bittert, enär man trodde den vara en list af Cronstedt för att lura ryssarna. Men snart började befälet ana oråd, och allt föll sönder. Cronstedt, säger Båth (i 'Orsakerna till Sveaborgs öfvergång'), 'tycktes alt sedan Conventionens uppläsande nästan öfvergifvit styret'; men 'med den sorg som syntes tära honom bättrades hvarken egna fel eller kunde andras dårskaper förekommas'. Ingen annan man fanns med nog auktoritet att rycka andra med sig, ingen sammanhållning bland officerarna. Garnisonen, säger nyss anförde författare, kunde nästan anses, som en hydra med 6,000 hufvuden, hvilka hvar för sig ägde särskilda intressen och borde med särskilda medel lockas, öfvertalas eller tvingas. Och generalstabsverket tillägger: 'Krigarandan var försvunnen. Oron för egen utkomst under de ovissa öden man gick till mötes hade vändt blicken från pliktens bud, som ingen påkallade'.»

Under det ryssarna oaflåtligt uppförde nya batterier och ökade besättningen på de af dem besatta holmarna, under det de enligt kejsarens befallning gjorde sig beredda att med kraft möta hvarje försök från kommendantens sida att återtaga de i pant lämnade holmarna, under det de tilläto svenska soldater att från fästningen komma till staden och voro måna om att där »alltid smeka och begåfva dem med penningar och brännvin», under allt detta gjordes på svenska sidan så godt som intet. Anledning att bryta konventionen saknades icke. Uppförandet af mot fästningen och farleden riktade verk, flyttandet af båken, tillfrisknades återsändande från holmarna utan gevär m. fl. åtgärder voro uppenbart stridande mot konventionen. Dessutom kunde Cronstedt icke undgå att se, huru ryssarna dag för dag stärkte sin ställning i en afsikt, som svårligen lät sig dölja. Han hade ju nu vunnit tid, han ägde krut för 14 dagar, och fästningen skulle vid snart inträffande öppet vatten återfå sin försvarsförmåga. Att drifva ryssarna från de af dem besatta holmarna ansåg han ju för en obetydlighet. Men ingenting gjordes. I stället minskades redan den 13

april och sedan vid upprepade tillfällen spannmålen genom alldeles obehöflig extra utdelning åt manskapet och åt deras familjer, en åtgärd, som icke kunde skett i syfte art hindra deras förstöring, ty under stilleståndet hade man

ju intet att frukta i detta afseende. Orsaken till underlåtenheten att bryta konventionen har man velat söka i Cronstedts stränga öfvertygelse om hedern. Underkänna detta skäl kan man visserligen icke, men nog förefaller det mer än underligt, att en erfaren man håller så strängt på sin heder, under det han dagligen och stundligen ser, hvilken uppfattning fienden har om samma ädla egenskap. Nej, när konventionen afslöts, måste Cronstedt med full säkerhet beräknat, att någon undsättning icke var möjlig inom den utsatta tiden, och därför ansett konventionen såsom dagtingan, ehuru formen och utseendet voro litet vackrare. Och i den tanken bibehölls han nog af sina välvilliga medhjälpare

Om än många mer eller mindre hemligt voro för en dagtingan, så funnos dock åtskilliga af det lägre befälet, som harmades öfver det sorgespel, i hvilket de voro tvungna att deltaga. Äfven den minst klarsynte måste få upp ögonen, när han läste Cronstedts »General Order» den 1 maj, hvari han framställer skälen till konventionens afslutande — också ett sätt att författa order! — och till slut öppet förklarar, att han anser hoppet om undsättning hafva slagit fel, hvadan »all liknelse är nu at på utsatt dag den ingångne Conventionen måste uppfyllas». Sammangaddningar af officerare gjordes visserligen, och planer voro i fråga att resa sig mot kommendanten, men ingen ville taga på sig ledningen, och när krigarandan var försvunnen, kunde intet kraftfullt beslut komma till stånd, och därpå är mindre att undra. Här må erinras om den omständigheten, att i 1795 års krigsartiklar bestämdes, att kommendant före uppgifvande af en fästning skulle erbjuda befälet åt den äldste af sina underlydande, som ville fortsätta försvaret. I 1798 års krigsartiklar, som gällde vid denna tid, var nämnda bestämmelse borttagen; där hänvisades endast till tjänstgöringsreglementet. I detta, af 1781, stadgades, att kommendant fick inleda underhandling om dagtingan, först sedan han hört krigskonseljen och denna enhälligt därtill gifvit sitt samtycke. Större tillslutning vunno i det stället de underhandlingar, som först enskildt och sedan i kommendantens namn fördes med fienden om de förmåner, som efter dagtingan skulle komma besättningen till del, och hvilka slutade med en den 26 april af Cronstedt och Suchtelen undertecknad handling, hvars öfverskrift börjar med orden »Sveaborgs Fästnings Capitulation». Danielson, sid. 227, Sveriges krig åren 1808 och 1809, II bil. 58. Bland manskapet blef knotet emellertid ganska högljudt trots den gratifikation, som kommendanten låtit utdela, och arresteringar skedde i mängd under det sista dygnet Sveaborg tillhörde Sverige.

Man räknade dagarna, man räknade timmarna till det ödesdigra ögonblicket. Isarna blefvo allt skörare och skulle näppeligen kunnat motstå de svenska linieskeppens stäfvar. Men intet segel syntes utåt hafvet. I stället såg man de ryska generalerna med blottade ögon gå in och ut genom fästningsportarna, såsom om de redan haftfästningen i besittning. De visste också, att ingen undsättning skulle komma, af det enkla skälet, att kurirerna icke hunnit fram, och att enligt deras förmodan svenska regeringen icke tänkt på att höra efter, huru det stod till på Sveaborg.

Ryssarnas intåg i Gustafssvärd.

Sveaborgs besättning nedlägger vapnen. *M. ADLERCREUTZ.*

Sveaborgs besättning nedlägger vapnen. *M. ADLERCREUTZ.*

Den 3 maj kl. 12 middagen stodo alla ryska trupper under vapen, artilleristerna vid sina kanoner med tända luntor, redo att vid första tecken gifva eld, om besättningen skulle göra några svårigheter. Men det behöfdes icke. Cronstedt höll sitt ord oberoende af alla omständigheter och gaf genast befallning om de olika fästningsverkens utrymmande i öfverensstämmelse med den i konventionen uppgjorda planen. Gustafssvärd utrymdes först, och Adlercreutzska regementet fick börja den nesliga utmarschen sedan kommendanten aftackat det. Det uppmarscherade på isen vid Helsingfors midt emot en linie af ryskt infanteri och kavalleri, kopplade gevären och hängde remtygen på dem, hvarefter manskapet öfverlämnades såsom krigsfångar. Med flygande fanor och full musik intågade ett ryskt regemente från Skanslandet, dit en plankbro var lagd på den svaga isen, i det utrymda fästet, där den kvarlämnade vakten aflöstes. Den 4 och 5 maj utrymdes på liknande sätt Stora Öster Svartö, hvarvid isen endast med nöd kunde passeras. Vargeringstrupperna upplöstes, och deras manskap fördes under betäckning till sina hemorter. Sist utrymdes Vargön, hvarvid Änkedrottningens lifregemente i båtar måste öfverföras till Ulrikasborg. Äfven dess manskap blef krigsfångar, hvarvid dock liksom vid de andra värfvade regementena finnarna afsändes till sina hemorter. Officerarna föreställdes af regementsbefälhafvaren för

generallöjtnant Kamenskij, som här var närvarande. Slutligen lämnade äfven Cronstedt med sin familj fästningen och mottogs på stranden af Kamenskij, som lät den ryska paraden skyldra gevär och uttrycka sin ärebetygelse medelst tre trumhvirflar. »Denna 'hedersbevisning' var,» säger en finsk författare, I Finsk militär tidskrift 1897 sid. 396. »i nutidens ögon mera en ceremonie funèbre; här begrofs ohjälpligen Cronstedts namn som krigare och människa.» Och vidare säger samme författare: »Cronstedts handlingssätt innebär — — tillräckligt mycket af det sämsta, en härförare under ett krig kan taga sig till, att historiens stränga dom öfver honom måste anses berättigad.»

Medelst gudstjänst vid Ehrensvärds graf och under afskjutande af 101 kanonskott högtidlighöllo ryssarna det ögonblick, då ryska flaggan den 8 maj kl. 1/2 12 f.m. hissades på Gustafssvärds torn. Stor var glädjen både här och i Petersburg, och ryssarna hade verkligen allt skäl att glädja sig öfver en så oväntad framgång, öfver att med list och hot hafva fått i sina händer Östersjöns förnämsta fästning, stödjepunkten i Finlands försvar eller för dess återtagande, med talrik besättning, en mängd vapen och ammunition samt den af 110 fartyg bestående skärgårdsflottan, hvilken kommendanten icke haft nog själsnärvaro att antända.

Så slutade denna bedröfliga del i det sorgespel, som kallas finska kriget. De män, som med vett och vilja eller genom brist på både det ena och det andra därvid medverkat, försvunno ur svenska hären och stannade under ryska zarens skydd, och där kunna vi lämna dem.

Vid glädjefesten i S:t Petersburg tågade, säger Danielson, trupperna förbi Peter den stores stod under hedersbetygelser för densamma. »Och med full rätt,» fortsätter han, »vändes tankarna i denna stund till grundläggaren af Rysslands storhet. Peter hade upphöjt Ryssland till den ledande makten i norden, och Sveaborgs eröfring befäste denna ställning; Peter hade lagt grunden till Finlands förening med ryska riket, och Sveaborgs eröfring slutförde denna förening. De strider, hvilka Finlands krigare ännu länge efteråt utkämpade, kunde icke mera förändra detta förhållande. Men de utplånade, Gudi lof, från våra vapen den nesa, med hvilken Sveaborgs kapitulation befläckat dem. De gåfvo Finlands folk rätt att med upplyft hufvud och öppen panna inträda i det utvecklingsskede, på hvars tröskel det stod.»

OMSLAGET. ÅLAND OCH GOTLAND. FÖRBEREDELSER FÖR SOMMARFÄLTTÅGET.

MAJ.

I det bref från kejsar Alexander till Gustaf IV Adolf, som afsändes samtidigt med de ryska truppernas inbrott i Finland, förklarades visserligen denna åtgärd vara endast ett »försiktighetsmått, i fall hans svenska majestät täckes utan uppskof förena sig med Ryssland och Danmark för att tillsluta Östersjön för England, till dess en sjöfred blifver stiftad.» Och i sin proklamation till Finlands invånare tillade Buxhöwden, att kejsaren »finner sig nödgad taga Edert land under sitt beskydd uti besittning för att förskaffa sig behörig satisfaction» o. s. v. Längre fram i samma proklamation omtalar emellertid högste befälhafvaren, att Finland tills vidare kommer »att anses i likhet med öfrige conqueterade Rysska rikets provincer.» Då sannolikt en månads tid måste förgå, innan svar från konungen hade kunnat komma kejsaren till handa, och då krigföringen jämte öfverbefälhafvarens snart utgifna påbud om borttagande af den »förra gräntzen emellan Rysska och Svänska Finnland» mera gaf intryck af en eröfring än af ett uteslutande besättande, så lärer väl ingen hvarken då eller senare låtit missleda sig af några otydligt hopfogade ord. Emellertid skulle det icke dröja länge, förr än ryska regeringen tog bladet från munnen och öppet uttalade sina afsikter. I en den 28 mars undertecknad »declaration» omtalade kejsaren för alla europeiska regeringar, med hvilket tålamod han sträfvat förmå konungen af Sverige att ansluta sig till förbundet mot England, men »at Han ifrån detta ögna blick betrachtar den delen af Finnland som härtill varit svänskt och

som Dess trupper ej förän efter åtskilliga drabbningar kunnat intaga, som en igenom Dess wapn äröfrad province, den Han för altid med sit Rike förenar.»Handlingar rörande förvaltningen i Finland år 1808, I sid. 32, Michailovskij-Danilevskij sid. 26. Såsom anledning till denna åtgärd anfördes nu mera arresteringen af ryska sändebudet i Stockholm.

Väl är det sant, att denna obetänkta handling var stridande mot folkrättsligt bruk — och de öfriga makternas sändebud inlade också däremot sin gensaga —, men vida större öfverträdelse mot folkrätten hade kejsaren begått, när han utankrigsförklaring låtit sina trupper med vapen i hand inbryta inom Sveriges landamären, och en ytterligare lade han därtill, när han genom ett manifest af den 1 april förklarade Finland — en annan stats icke afträdda tillhörighet — för evärdliga tider förenadt med ryska riket, i sammanhang hvarmed invånarna ålades att till honom aflägga tro- och huldhetsed. Konungen dröjde icke med att besvara utmaningen och förklarade Ryssland krig.

Vare sig att kejsar Alexander börjat kriget med eller mot sin vilja, så var han föga belåten med, att det drog ut på tiden. Rysslands krafter voro upptagna i Turkiet, och då isen gick upp, måste man vara betänkt på att mot engelsmännen skydda den långsträckta Östersjökusten, och dessutom ingaf Napoleons vänskap lika mycken oro som glädje. Kejsaren var därför redo att gripa till de kraftigaste medel för att få snart slut på kriget med Sverige.

Genom sitt sändebuds i Stockholm meddelanden hade han fått en öfverdrifven föreställning om missnöjet i Sverige samt noggranna uppgifter om de svenska stridskrafternas gruppering, och med anledning häraf sporde han Buxhöwden redan den 31 mars, om det vore möjligt att med en kår af 10-12 tusen man gå öfver från Åbo till Sverige. Öfverbefälhafvaren, som redan förut själf hyst samma plan men nödgats afstå från dess utförande, kunde icke svara annat än afböjande. Kejsaren lämnade dock icke tanken utan meddelade Buxhöwden den 20 april befallning att under sommaren öfverföra trupper öfver Bottniska viken, hvarför han skulle gå i författning om anskaffande af fartyg och beräkna storleken af de hjälpmedel, som företaget kunde kräfva.

Buxhöwden gillade visserligen planen men ansåg den förbunden med stora svårigheter beroende på svenska folkets krigiska anda och offervillighet, Sveriges för försvaret gynnsamma naturbildning samt den förenade svenska och engelska flottans öfverlägsenhet öfver den ryska. Han ansåg i skrifvelse af den 5 maj planen kräfva följande förutsättningar: 1) att utom de i Finland opererande trupperna hafva en här af minst 50,000 man för anfallet på fiendens reguliära trupper och för försvaret mot den väpnade nationen; 2) att för öfverfartens betäckande hafva 200 kanonslupar och en linieflotta i beredskap; 3) att i god tid förse landstigningstrupperna med lifsförnödenheter; 4) för att genast kunna sätta fast fot i Sverige och därefter, i det man befäste sin ställning, invänta andra trupptransporters ankomst, borde första gången öfversändas minst 20,000 man; 5) att vid arméen hafva två månaders proviant; 6) att för öfverfarten utse ettdera af följande ställen, antingen från Åbo till Stockholm eller från Vasa till Umeå. Efter att hafva afvägt fördelar och olägenheter sammanfattar den försiktige generalen sitt omdöme sålunda: »Det är till och med svårt att afgöra, hvilken af dem (öfverfartsvägarna) borde väljas, och utförandet af denna expedition liktidigt från Åbo och Vasa kan också icke blifva krönt med framgång, emedan hvardera af dessa båda kårer blir för svag mot hela massan, som reser sig mot den; ett

ömsesidigt bistånd tyckes i anseende till det långa afståndet, som uppgår ända till 500 verst, omöjligt att föreskrifva.» Som dessa medel icke kunde anskaffas, förföll planen eller, rättare sagdt, blef den uppskjuten till vintern. Buxhöwdens skrifvelse i afskrift i (svenska) krigsarkivet. Michailovskij-Danilevskij återgifver densamma, sid. 28, men med felaktig dagteckning, nämligen den 19 maj (jämför för öfrigt Buxhöwdens nedan anförda skrifvelse af den 3 maj). — Den af Alopæus väckta föreställningen om missnöjet i Sverige var minst sagdt öfverdrifven och motsäges af Tibells uppgifter rörande det allmänna deltagandet och offervilligheten för fosterlandels försvar (Krigsvetenskapsakademiens handlingar 1818-21, sid. 87).

Striden vid Pulkkila. Svenskarnas anfall.

Öfverbefälhafvaren för den ryska hären i Finland fick nu också annat att tänka på än planläggningen af ett anfallsföretag mot det egentliga Sverige. Det gällde för honom att trots Sveaborgs öfvergång försvara det inkräktade landet. Och härtill

stodo honom icke synnerligen mycket trupper till buds, ty hela hans styrka utgjorde före nederlagen icke mera än 23,000 man. Af denna styrka stod 9,000 man — 17:e divisionen och två infanteriregementen af den 14:e — under Kamenskij vid Sveaborg och i södra Finland, 5,800 man — större delen af 21:a divisionen — under Bagration mellan Åbo och Vasa samt i Tavastehus, 4,600 man — Rajevskijs detaschement af 21:a divisionen och en del af 5:e divisionen — under Tutschkovs befäl på krigsskådeplatsen i norra Finland samt 1,500 man — af 5:e divisionen — under Bulatov därsammastädes. Återstoden utgjorde besättningar eller befann sig på sjukhusen. Med denna styrka trodde han sig kunna hålla Finland i styr och skydda kusterna för landstigning af svenska trupper. På den klingsporska hären fäste han endast obetydlig uppmärksamhet, enär han antog denna vara i fullt återtåg kring Bottniska viken och sålunda försatt i overksamhet. »Den, som besitter positionen emellan Helsingfors och Tavastehus och som håller en stark afdelning i Åbo och Vasa, behärskar i och med detsamma hela Finland,» skref han i sin berättelse till kejsaren den 22 april.Michailovskij-Danilevskij sid. 30.

Den tillförsikt om en snabb och lycklig utgång af kriget, som den ryske öfverbefälhafvaren hyste, skulle snart rubbas genom underrättelsen om de tätt på hvarandra inträffade nederlagen i norra Finland. Han kallade genast till krigsskådeplatsen de båda infanteriregementen af 14:e divisionen, Pernauska och Petrovska, som kvarstodo i Ryska Finland, och i berättelse till kejsaren af den 3 maj förklarade han sig under de rådande förhållandena icke kunna försvara sin ställning utan betydliga förstärkningar, hvilkas snara ankomst också utlofvades. Innan dessa hunno anlända, hade emellertid nya motgångar drabbat de ryska vapnen både längst bort i östra Finland och på öarna i Östersjön.

*

Den 28 april anbefalldes öfverste Sandels att med 5:e brigaden, hvilken sedan den 22 varit förlagd vid Oulunsalo med en mindre afdelning på Karlö, afgå till Frantsila för att intaga den plats, som 4:e brigaden innehade före striden vid Revolaks. Följande dagen aftågade brigaden med Västerbottensbataljonen, Österbottensbataljonen (3 kompanier), Savolaks jägares 1:a (half-)bataljon, omkring 100 man af Kajana bataljon, 20 dragoner och 4 trepundiga kanoner eller i allt omkring 1,500 man till Frantsila, dit ankomsten skedde påföljande dag, den 30. De icke medtagna trupperna af brigaden kvarlämnades i Uleåborg för att såsom nyuppsatta öfvas; större delen af flottans manskap skulle afsändas till Stockholm. Hufvuddelen af dragonerna och det sexpundiga batteriet ansågos svåra att fortskaffa på grund af menföret.

Vid framkomsten till Frantsila ingick underrättelse, att en fientlig styrka på 500 man med en kanon anländt till Pulkkila by, hvarifrån den genom Haapajärvi ämnade taga vägen till Kärsämäki i afsikt att stöta till den ryska härafdelningen vid Pyhäjoki. Underlöjtnant Tavaststjerna vid Savolaks jägare tillika med några man afsändes genast åkande till Mattila (15 km. från Pulkkila) för att skaffa tillförlitliga underrättelser om fiendens styrka. När han återkom och bestyrkte de förut meddelade uppgifterna, beslöt Sandels att afskära återtåget för den ryska styrkan och taga den fången.

Den ryska afdelning, hvars undergång sålunda planlades, utgjordes af en bortåt 500 man stark bataljon (3 kompanier) ur Mohilevska regementet jämte 3 sexpundiga kanoner under befäl af öfverstelöjtnant Obuchov. Från Heinola, där den lämnats såsom besättning, hade den blifvit sänd efter Bulatov för att till honom bringa lifsmedel. Den hade följt flera dagsmarscher efter Bulatovs kolonn men vid framkomsten till Pulkkila förlorat spåren af honom och i stället erfarit, att fienden skulle kunna hindra dess fortsatta tåg norrut. Obuchov beslöt därför att taga af västerut men hann icke bringa detta beslut till utförande, förr än hans trupper anföllos från alla sidor.

Söndagen den 1 maj vid middagstiden afsändes öfverstelöjtnant Fahlander med 350 man, österbottningar, kajanaboar och savolaksjägare att öfver Pelkonen och Karhukangas västerifrån framrycka till Pulkkila (se kartan sid. 112) och där invänta den norrifrån anryckande kolonnen, hvarefter båda afdelningarna kl. 2 på natten samtidigt skulle gå till anfall. Marschen utfördes riktigt, vid Karhukangas lämnades 50 man för att skydda kolonnen i ryggen, och efter en ansträngande marsch på 50 km. framkom den i rätt tid men upptäcktes af ryssarna och måste därför börja striden, innan den norra kolonnen afhördes.

Denna, som utgjordes af 300 västerbottningar och 100 savolaksjägare med 2 trepundiga kanoner under major Grotenfelts befäl, afgick under brigadchefens egen ledning kl. 6 på aftonen. Efter en kort hvila vid Mattila gästgifvaregård fortsattes marschen, hvarvid kapten Silfverbrand med 100 man fick slå in en rakt söderut ledande skogsväg. Vid Niilekselä by påträffades en kosackpostering, hvars befälhafvare dödades och hvars öfriga sex man togos till fånga. Nu hördes skott söderifrån, hvilket ledde till det ganska riktiga antagandet, att Fahlanders kolonn var i strid, och med språng tillryggalades största delen af den återstående halfmilen.

Efter att hafva öfvergått Siikajoki älf kommo Fahlanders och Silfverbrands kolonner ungefär samtidigt ut på ett öppet, snöhöljdt fält, på hvilket de upptäckte en skogbevuxen kulle, från hvilken ryssarnas eld snart öppnades med mycken liflighet. De anfallandes genast utvecklade linie drog sig åt höger ut till Iisalmivägen för att afklippa denna. När ryssarna märkte detta och tillika kommo under fund med den norrifrån hotande faran, utförde de ett våldsamt anfall söderut för att slå sig igenom.

Hårdast träffades härvid svenskarnas högra flygel, men trots stora förluster veko de här stående savolaksjägarna under den oförskräckte Duncker icke ett steg, utan ryssarna måste draga sig tillbaka till höjden, där de besatte en i dess södra och en i dess norra del belägen gård. Nu var den norra kolonnen utvecklad; den drog sig ut åt höger för att ansluta till de öfriga, och Sandels lät kanonerna skjuta den norra gården i brand. Försvararna samlade sig då kring den södra och syntes ämna till det yttersta försvara sig där, men sedan striden med häftighet rasat fyra timmar, fann den ryska befälhafvaren slutligen för godt att gifva sig. Hela hans styrka blef fången med undantag af en officer och 40 man, som stupat, samt en officer och en liten skara, som räddade sig medförande två kanoner och på obanade stigar sökte sig fram till sina vid kusten varande landsmän. En kanon, två fanor, all medförd tross, lifsmedel och brännvin blefvo segrarnas byte, hvilket köptes med en förlust af 10 döde och 46 sårade.»Sammanfattning af 5:e brigadens operationer» (dess dagbok) i krigsarkivet, Montgomery, I sid. 115, Burman, II sid. 18. — Duncker fick i uppdrag att föra de tagna fanorna till Stockholm, där han utnämndes till major och riddare af Svärdsorden.

Under framryckningen hade Sandels erfarit, att åtskilliga ryska foror voro på väg till de i norra Finland stående ryska trupperna, och att dessa togo vägen så väl i riktning mot honom som öfver Pyhäjärvi—Kärsämäki—Haapaväsi (äfven kalladt Haapajärvi). Oaktadt hans trupper voro ganska medtagna efter en ansträngande marsch och en envis strid, beslöt han begagna sig af segern och ofördröjligen söka infånga det lockande bytet.

Med anledning häraf sändes redan samma dag, den 2 maj, på aftonen öfverstelöjtnant Fahlander med 250 man till Kärsämäki, löjtnant Burman med 100 man till Haapa(väsi)-järvi och major Grotenfelt med 150 man vägen fram förbi Piipola till Ahokylä (Aho), på gränsen mellan Österbotten och Savolaks. Fahlander öfverraskade den 4 vid Kärsämäki en fora med säd, kött, brännvin m. m., lastadt på 8 fyrspända, på medar satta vagnar och 60 slädar, samt en vagn med läkemedel, tog densamma och återvände följande dagen med sitt byte äfvensom med dess till 2 officerare och 37 man uppgående betäckningstrupp. Burman inbragte endast fyra fullt utrustade kosackhästar, hvilkas ryttare blifvit mördade af bönderna. Grotenfelt lyckades göra det rikaste bytet. Vid Peippo gästgifvaregård tillfångatog han 36 man, vid Ahokylä bemäktigade sig löjtnant v. Schantz med 50 man en lifsmedelsfora, som framdrogs af 120 hästar, och icke långt därifrån lade kapten Malm beslag på 28 med ammunition lastade fordon.

Samtidigt härmed hade major Bosin med 100 man af öfverkommendanten i Uleåborg, generallöjtnant af Klercker blifvit sänd i riktning mot Kajana och Strömsdals bruk, där ryktet visste att omtala befintligheten af ryska förråd. Några dylika anträffades emellertid icke, lika litet som några fientliga trupper, hvarför Bosin slogin sydlig riktning och kom ut på Iisalmivägen. Vid Nissilä mötte han en fora om 60 lass, hufvudsakligen medförande kött, hvilken han tog jämte sex man af betäckningen; de öfriga undkommo till Iisalmi. Där hade ryssarna ett stort förråd, som de utan tvifvel skulle förstört, om icke bönderna kommit emellan.

Vid första underrättelsen om de svenska vapnens framgångar uppe i höga norden började blodet sjuda inom de lifliga savolaksarna, och det fordrades endast obetydlig påstötning, för att bönderna skulle söka fram sina undangömda vapen och på ett verksamt sätt deltaga i kriget. Visserligen hade de från predikstolen hört uppläsas

den ryske öfverbefälhafvarens stränga kungörelse, som med »lagens yttersta stränghet» hotade en hvar, den där »af okunnighet eller andra orsaker skulle med gevär eller annorlunda öfverfalla någon af käjserliga trupperna», eller som tillhörde ett byalag, hvarest dylikt brott blifvit begånget.Handlingar rörande förvaltningen i Finland år 1808, I sid. 583. Men de aktade icke härpå, utan en ganska manstark bondskara samlades hastigt vid Iisalmi under befäl af bonden Erik Ollikainen, som till sitt biträde fick landtmätaren Boisman och kollegan Gummerus. Den 6 maj ryckte denna skara mot det ryska förrådet och tog det helt och hållet tillika med 50 fångar, hvarvid Boisman och Gummerus svårt sårades och en bonde stupade. När Bosin med sin trupp anlände, återstod endast att taga förrådet om hand för svenska statens räkning. Kort därefter inträffade i Iisalmi äfvenledes löjtnant Clementeoff med 50 man af Kajana bataljon, som blifvit utsänd med samma uppgift, enär Sandels var okunnig om Bosins närvaro på krigsskådeplatsen.

Kapten K. V. Malm.

Med högste befälhafvarens medgifvande hade Sandels emellertid beslutit att begagnande sig af det sista vinterföret söka bemäktiga sig Kuopio stad och där samlade förråd, och utförandet af detta lika viktiga som grannlaga företag anförtrodde han åt kaptenen vid Savolaks jägare Karl Vilhelm Malm, hvilken gjort sig känd såsom en tapper och förslagen officer. Han var en 35 års man och sedan hösten 1804 kapten. Förra gången savolaksarna passerade Kuopio, hade han med synnerlig skicklighet

närmast under Duncker ledt återtåget öfver isen. Den 7 på morgonen uppbröt han från Piippo med 100 västerbottningar och 20 från Pulkkila anlända jägare under löjtnant Burmans befäl, och med sådan fart gick marschen, att den lilla skaran, som till följd af den i trakten rådande bristen på hästar måste tillryggalägga hela vägen till fots, kl. 10 f. m. följande dagen inryckte i Iisalmi, där den med sig förenade löjtnant Clementeoff och 50 man. Till major Bosin medfördes befallning, att han med sin oöfvade skara skulle gå tillbaka till Nissilä och där tjäna såsom stöd åt Malm.

I Iisalmi fick Malm underrättelse om, att en rysk afdelning om, såsom det antogs, 150 man var på väg dit antagligen för att söka återtaga det förlorade förrådet. Han uppsökte genast och besatte en lämplig försvarsställning söder om byn och väntade så till kl. 3 på natten, men ingen fiende hördes af. Då fick han veta, att den ryska afdelningen föregående dag, som var söndag, i god tid före middagen slagit sig ned i Taipale by, 16 km. söder om Iisalmi, och kvarlåg därstädes. Malm beslöt då genast rycka fram och taga fienden till fånga.

För detta ändamål lät han hela sin styrka afmarschera österut från landsvägen och ut på Kilpijärvi is. Längs denna sjö och en annan sjö gick tåget ända fram till Taipale, utan att svenskarna blefvo upptäckta af de på andra sidan en skogsskärm på vägen mot Iisalmi framryckande ryssarna, hvilka icke utsträckte spaningen på sidorna om sin marschväg. Från Taipale sände Malm Clementeoff med 70 man genom skogen för att falla ryssarna i sidan, under det han själf med återstoden af styrkan följde efter dem. Clementeoff anföll oväntadt midten af den ryska kolonnen och kastade den öfver ända, och snart kom Malm själf till och fullbordade nederlaget. Striden blef icke långvarig, och hela den ryska afdelningen, som utgjordes af en officer och 104 man, blef fången utom sju man, som stupade. Och denna seger vanns utan en enda mans förlust. Oaktadt sina sår hade Boisman tjänat såsom vägvisare och med sabeln i hand deltagit i striden. Malm fortsatte vägen till Iisalmi och aflämnade fångarna till Bosin, som ännu icke aftågat.

Samma dag anlände från Kuopio postmästaren Sjöberg, som af den ryska kommendanten blifvit utskickad för att efterse, om några svenska trupper voro i antågande, eller om bönderna väpnade sig. Han berättade, att ryssarna väntade blifva anfallna af bönderna, att deras styrka uppgick till 100 man, förutom 400, som vårdades på sjukhusen, och af hvilka de tillfrisknande väpnats, samt att alla vakter blifvit förstärkta. Sjöberg kvarhölls, i Iisalmi, och pålitliga bönder utsändes på spaning med besked att möta i Pöljä by, 25 km. norr om Kuopio.

Den 10 på eftermiddagen bröt Malm upp från Iisalmi och hopsamlade under natten så många hästar och slädar, att hela hans lilla afdelning kunde fortskaffas åkande, hvarefter den på eftermiddagen anlände till Pöljä. Där fick han veta, att 60 ryssar från Varkaus anländt till Kuopio, och att därvarande besättning, förutom de sjuka, anslogs till minst 200 man. Vid Pöljä infunno sig trehundra bönder underbefäl af skolmästaren Hellgren, men af dem var

endast ett mindre antal väpnadt med skjutvapen, under det flertalet försett sig med hvarjehanda tillhyggen, mest spjut och liar.

Malm beslöt att följande natt kl. 2 samtidigt från flera sidor öfverfalla de i Kuopio varande ryssarna. Då han icke satte stor lit till bönderna, afskilde han dem från truppen och gaf dem i uppdrag att på isen öster och söder om staden mota ryssarna, om desse sökte fly. För detta ändamål sändes Hellgren med 200 bönder till Ilkoniemi udde, öster om staden (se den längre fram återgifna kartan öfver Kuopiotrakten), där de borde väl dölja sig till det utsatta klockslaget, då de skulle utbreda sig i en kedja intill de söder om staden belägna holmarna. Med sin lilla trupp och återstoden af bönderna marscherade Malm öfver isen väster om staden, och stannade kl. 1 vid Harjala gård, ett par kilometer från dess utkant. Härifrån sändes bönderna till Kuopionniemi udde, söder om staden, under det truppen delades i tre lika stora delar under hvar sin officers befäl och afsändes mot olika punkter på stadens norra och västra utkant.

På slaget två gingo alla tre kolonnerna till anfall. En postering, som de anfallande fåfängt sökte utan buller tillfångataga, gjorde allarm, och snart var besättningen redo till motvärn. Anfallet gick dock raskt framåt, och de splittrade ryska hoparna trängdes efter en kort strid på gatorna ut på isen, där de genskötos af sina förföljare och gjordes till fångar, hvarvid likväl ett hundratal lyckades undkomma, emedan en del bönder lämnade sina platser och oaktadt strängt förbud begåfvo sig in i staden för att plundra. Endast i det gamla kanslihuset gjorde ett femtiotal ryssar ett hårdnackadt motstånd. Från öfre våningen, som de besatt, sköto de genom fönstren ut öfver torget och dit inmynnande gator. Malm ville hvarken uppoffra folk genom att löpa till stormning eller nedbränna huset, men att framsända en parlamentär var på grund af den häftiga elden omöjligt. Då sände han dit en tillfångatagen rysk underofficer, som tillsade sina landsmän, att om de icke godvilligt gåfve sig, skulle huset antändas och de allesammans blifva dödade. Elden upphörde också, och underhandlaren återkom med begäran, att försvararna skulle få tala med den officer, som afsändt honom. Löjtnant Burman, som var den enda i ryska språket kunnige officeren, gick då fram, åtföljd af några jägare. Då han nalkades trappan, öppnades elden åter. I vredesmod rusade han in i huset, sprang upp för trappan, afsköt sin pistol mot den första mötande ryssen, kastade sig åt sidan för ett undgå de öfrigas bajonetter och skott samt tillropade dem med hög röst, att om de icke genast gåfve sig, skulle de blifva huggna i stycken. Detta gjorde verkan, och 36 gåfvo sig fångna; 12 hade stupat eller blifvit sårade. Dessutom påträffades i de inre rummen 50 sjuke och en mängd gevär, ammunition och beklädnadspersedlar. Klockan 6 på morgonen var hela staden i svenskarnas händer, och 160 friska och 124 sjuka soldater voro tillfångatagna.Gynnsamt för öfverfallet var, att den ryske kommendanten föregående afton, åtföljd af några kosacker, begifvit sig på spaning åt Toivala, därifrån han väntade det anfall, som han ansåg snart förestående. När han återvände, påträffade han en svensk post, som gaf eld mot honom. Han följde då sjöarna i riktning mot Varkaus och undgick några åkande jägares försök att fånga honom.

Stormningen af kanslihuset i Kuopio.

Malm var nu herre i staden, där den oförskräckte landshöfding Vibelius, som så ståndaktigt förfäktat sina landsmäns rätt, nedlade sitt ämbete i hans händer. De stora, för hären i norra Finland samlade förråden af spannmål, salt kött och hö som ryssarna upplagt i staden, blefvo jämväl segrarens byte. Striden hade kostat svenskarna endast 3 döde och några sårade, under det ryssarnas förlust i döde och sårade uppgick till nära 40 man. Fångarna sändes till Pulkkila under bevakning af 5 soldater och 30 väpnade bönder, hvilka anfördes af en nämndeman.

Då Klingspor tillät det företag, hvars lyckliga utgång vi nu skärskådat, tänkte han sig säkerligen intet annat ändamål med detsamma än att förstöra ryssarnas förråd för att därigenom försvåra deras rörelser i östra Finland. Men när Malm blifvit herre i hjärtat af Savolaks och fått så stora förråd i sina händer, tyckte han det vara synd att öfverlämna dem åt lågorna och att för andra gången prisgifva sina landsmän åt fiendens godtycke, hvarför han beslöt att försvara sig i Kuopio, åtminstone till

dess nya bestämmelser anlände från brigadchefen, till hvilken han genast sände en kurir med berättelse om det timade. Malms ställning var emellertid ytterst farlig, framskjuten 20 mil från brigaden med fienden ganska nära

inpå sig. Och genom den hastigt fortgående snösmältningen blefvo vägarna allt mer och mer oanvändbara och isarna osäkra, så att ett återtåg i händelse af nödtvång var mer än vanskligt. Med bönders och stadsbors tillhjälp lät han i den smältande isen uppsåga en kanal öfver det 3,300 m. breda Toivala sund, hvarest medelst färjor och båtar till norra stranden öfverfördes så mycket af förråden, som tiden medgaf. Dessutom kringsände han proklamationer i brigadchefens namn för att, om de fölle i ryssarnas händer, gifva desse ett öfverdrifvet begrepp om hans styrka. Han försummade icke heller att i alla riktningar utsända pålitliga kunskapare.

Ehuru Sandels icke visste, huru långt Malm framträngt, insåg han likväl det farliga i dennes ställning, allra helst sedan han fick underrättelse om, att ryska trupper afsändts från Gamla Karleby åt Lintulaks, tydligen med afsikt att fortsätta mot Kuopio. Sedan han inrättat förråd och sjukhus i Pulkkila eller, såsom vi nu skulle säga, där anordnat en etappstation, uppbröt han den 13 medtagande endast det oundgängligaste af trossen. Då han följande dag i Ahokylä mottog Malms kurir, afdelade han major Grotenfelt med 300 man att så fort som möjligt, i den mån det läte sig göra åkande, uppnå Kuopio, dit brigadens hufvudkrafter skulle komma efter. Utan att akta på det dåliga väglaget fortsattes marschen med all fart, så att brigaden den 20 nådde Toivala, där större delen i båtar fördes öfver sundet.

Från Kuopio sändes 50 man till Rautalampi för att borttaga ett där af ryssarna samladt lifsmedelsförråd, hvilket äfven lyckades, och sedermera bevaka den västerifrån kommande vägen. Stabsadjutanten löjtnant Wallgrén, som väl kände landet, sändes med 170 man till Leppävirta, hvarifrån han på skogsvägar väster om vattendragen skulle kringgå Varkaus och anfalla denna ort söderifrån, under det Grotenfelt med 300 man och två kanoner hotade den norrifrån. Sandels följde själf med sistnämnda afdelning. Ryssarna fingo emellertid vetskap om företaget och drogo sig hasteligen till Jorois, med anledning hvaraf Wallgrén slog in raka vägen till Varkaus och tog i besittning därvarande rika förråd jämte ett hundratal af svenskarna vid återtåget kvarlämnade kanoner. I Varkaus lämnades major Schildt med 100 man för att sjöledes till Toivala undanföra de tagna förråden, hvarefter Sandels med återstoden af trupperna fortsatte vägen till Jorois, hvilken ort ryssarna äfvenledes utrymt med kvarlämnande af ganska ansenliga förråd. Från Jorois sändes en afdelning om 25 man till Rautasalmi samt 180 man under Malms befäl till S:t Michel, där ett stort ryskt förråd skulle vara upplagdt. Återstoden af styrkan kvarblef under Grotenfelts befäl i Jorois, och Sandels återvände själf till Kuopio. Malm ansåg emellertid icke rådligt att fortsätta vägen längre än till Turakkala (strax bortom Jokkas), enär underrättelse ingick, att ryssarna i S:t Michel erhållit betydliga förstärkningar.Härmed afstannade framträngandet söderut, sedan man likvisst hunnit nära intill den gamla gränsen. För att vara säker i händelse af bakslag vidtogos kraftiga anordningar att befästa ställningen vid Varkaus, dit alla framskjutna afdelningar i händelse af behof skulle draga sig tillbaka.

Till förstärkning af den på vägen från Kuopio västerut framsända afdelningen hade en annan afdelning på 100 man under kapten Spåre blifvit afsänd med uppdrag, tillika att söka borttaga det ryska förråd, som anmäldes vara upplagdt i Koivisto. Vid Sandels' återkomst till Kuopio fick han genom kronobetjäningen meddelande om, att en rysk afdelning om 2,000 man var i anryckning på Karstulavägen. Han sände då genast, den 26, Fahlander att taga befälet öfver hela den till 150 man uppgående afdelningen, som stod på denna väg. Fahlander gjorde sig noga underrättad om ställningen och beslöt att genom öfverrumpling taga förrådet i Koivisto, innan den i anryckning varande fienden hunnit fram. Under natten till den 29 anfölls den ryska afdelning, som skyddade förrådet, samtidigt från tre sidor, hvarvid 47 man dödades eller togos till fånga, under det återstoden lyckades undkomma. Af brist på dragare kunde endast en mindre del af förrådet undanföras; återstoden öfverlämnades åt bönderna. Fahlander drog sig härefter tillbaka till Kivisalmi starka pass.

Från den 1 till den 28 maj hade Sandels' brigad utan att akta på det dåliga väglaget framryckt femtio mil, utkämpat en rad strider, nedgjort eller tillfångatagit mera än ett tusen man, bemäktigat sig ryssarnas alla i östra Finland samlade förråd med närmare sex tusen tunnor säd, några tusen tunnor salt kött, en mängd hö o. s. v. samt befriat nästan hela Savolaks från fiender. Öfver allt hade de framryckande trupperna hälsats med glädje af befolkningen, och både soldater och fredliga inbyggare, af hvilka de senare själfmant erbjödo sin tjänst, hoppades att, omedelbart eller medelbart understödda af härens hufvuddel, snart se rörelserna flyttade in på fiendens område.Sammandrag af 5:te brigadens operationer, Montgomery och Burman.

Den man, som var själen i allt detta, hette Johan August Sandels. Hans släkt härstammade från Roslagen; hans fader var bergsråd och hade undfått adelskap. Född i Stockholm den 31 augusti 1764, blef Johan August redan vid 13 års ålder officer vid artilleriet, men flyttades 1785 såsom stabsryttmästare till finska kompaniet af adelsfanan. Två år senare, vid 23 års ålder, major vid Karelska dragonerna, förde han 1789 i kriget en af honom själf uppsatt jägarbataljon. 1790 öfverstelöjtnant och sekundchef för Karelska dragonerna, 1795 generaladjutant och 1799 öfverste, ställdes Sandels 1803 i spetsen för Savolaks jägare, med hvilka vi sett honom draga ut i kriget. Den långe, reslige mannen med den höga pannan, den romerska näsan, de gråa, blixtrande ögonen med deras om kraft och bestämdhet men äfven om vänlighet och deltagande vittnande blick, allt fjättrade hans underlydande vid honom, drog savolaksarna med hänförelse till honom och kommo hans soldater att glömma krigetsalla vedervärdigheter. I det enskilda lifvet kunde han vara hetsig till lynnet, men så snart skotten smällde, fanns hos honom endast lugn och beräkning, för att icke nämna personligt mod. Men utom dessa egenskaper ägde Sandels något, som hans medbröder saknade, nämligen fältherreblick, fältherrebegåfning. Hans mästerliga krigföring i Savolaks, hvilken icke minst blifvit beundrad af ryssarna, bar därom vittnesbörd. Utan Sandels skulle fälttåget långt förut varit ohjälpligt förloradt för svenskarna; hade Sandels ägt rikligare medel, skulle det kanske icke slutats så illa. »Om någon man,» säger F. Cygnæus i »Förgångna tiders lif», »får gälla såsom en personifikation af hela finska härens hjältesträfvan, att i det yttersta fresta om ej ett allt mer och mer oundvikligt öde kunde af mannamod ändock öfvermannas, så är det väl Sandels. Och såsom den ovärderligaste lycka kännes det för ett finskt hjärta, att full rättvisa omsider blifvit gjord åt detta hjälteminne, till hvilket Finland står i en lika helig som outplånlig skuld af tacksamhet.»

Öfverste G. Fahlander, adlad Edelstam (från senare tid).

Men den leende strålen af hopp var bedräglig. Underrättelsen om fästningarnas dagtingan väckte lika mycken nedslagenhet som förbittring, och hufvuddelen af hären afhördes icke.

Denna låg orubbligt stilla, sedan den under de första majdagarna ryckt fram så, att 3:e brigadens kvarter sträckte sig till Himanko, att 4:e brigaden var förlagd kring Kalajoki, 2:a kring Patijoki och 1:a vid Siikajoki, högkvarteret i Brahestad. Fåfänga voro Adlercreutz' alla försök att förmå öfvergeneralen att kasta öfver ända den svaga fiende, han hade emot sig, och återtaga mellersta delen af Finland, innan fienden hunne framskaffa förstärkningar. Men allt förgäfves. Klingspor utfärdade en proklamation, hvari han uppmanade allmogen att tillfoga »fienden all den skada och afbräck, J från urminnes tider kände tappre Österbottningar honom tillfoga kunnen», men hvarken vapen eller bistånd gafs dem, och under dylika omständigheter kan det ingalunda väcka förvåning, att de liksom soldaterna småningom domnade af och vände sin harm från fienden till befälhafvaren, hvilken genom ödets grymma ironi af sin konung utnämndes till fältmarskalk.

Ryssarna bibehöllo sin ställning vid Gamla Karleby, förstörde broarna öfver den därstädes utfallande älfven och skyddade de viktigaste öfvergångsställena med befästningar. Tutschkov kallades till Åbo för att stå till svars för sin krigföring, och befälet i norden öfverlämnades åt Rajevskij.

*

Åland befriades vid denna tid från ryssarnas påhälsning.

Den 11 april hade öfverste Vuitsch med en jägarbataljon om närmare 700 man, en liten afdelning husarer och några kosacker anländt till de åländska öarna. Han stannade själf med två tredjedelar af sin styrka vid Kumlinge, utsatte några små posteringar vid Brändö och andra holmar samt affärdade major v. Neidhardt med omkring 200 man till självfva Åland (se längre fram kartan öfver Åland). Här slog denne sig ned i Strömsviks herrgård, i närheten af Finströms kyrka, ungefär midt på den af otaliga djupa vikar sönderskurna ön, på hvilken hans afdelning spreds i små delar. Med hårdhet och stränghet sökte han genast från början befästa sitt herravälde på ön och befallde utlämnande af alla skjutvapen, men retade genom slika åtgärder den styfsinta och kraftfulla befolkningen, hvilken på alla åländska öarna tillsammans uppgick till 13 tusen personer.

Det ryska öfverbefälet insåg mer än väl vanskligheten i Vuitschs ställning, hvarför han uppmanades att samla

tillräcklig mängd farkoster för att, om han hotades af öfverlägsna fiender, lämna öarna, sedan hafvet blifvit öppet. Men härvid hade man icke tagit i betraktande, att Ålands haf förr blir isfritt än de inre fjärdarna, och häraf begagnade sig svenska krigsledningen, då den utrustade tre små fartyg, nämligen en skonert och två kanonbarkasser, under löjtnant Kapfelmans befäl för att drifva bort ryssarna.

Då Neidhardt mottog nyss nämnda uppmaning, befallde han bönderna att genast utrusta alla större båtar och sammanföra dem i de bästa hamnarna, där isen inom tjugufyra timmar skulle uppsågas. Vid förlust af lif och egendom skulle dessa befallningar efterkommas, och då man visade honom omöjligheten att utföra dem inom den föreskrifna tiden, hotade han att skära öron och näsa af de tredskande samt därefter sända dem till Sibirien. Denna hårdhet tvang jäsningen till utbrott. När, den 6 maj, böndernas utposter vid hafvet upptäckte svenska fartyg, samlade sig hastigt ett hundratal bönder under ledning af den liflige länsmannen Arén och adjunkten i Finströms församling Gummerus, och inom en handvändning slöto sig ytterligare ett par hundra bönder till resningen. Innan ryssarna hunnit besinna sig, voro de små afdelningarna på hela ön tillfångatagna, och deras befälhafvare jagades några dagar men nödgades därefter gifva sig.

Efter ett porträtt af P. Krafft 1810, tillhörigt grefve F. Sandels.

Nu bar det af mot Kumlinge, där Vuitsch icke ägde kännedom om de på Åland timade händelserna. Den 8 maj närmade sig Kapfelmans lilla flotta Kumlinge. Vinden dref de lösbrutna isstyckena mot land, och Vuitsch ägde dessutom icke tillräckligt mycket båtar för sitt manskap. Han afslöt därför en öfverenskommelse, att han skulle gifva sig med sin styrka fången, om han icke finge undsättning inom åtta dagar, och därjämte förband han sig att under denna tid icke lämna ön. Detta hindrade honom emellertid icke att följande dag söka undkomma, men därigenom ansåg Kapfelman öfverenskommelsen bruten och lät en af sina båtar jaga flyktingarna tillbaka till ön. Här landsteg vid tutiden på middagen Gummerus med omkring 450 bönder, hvilka understöddes från båtarna, särskildt medelst några på underredet af vanliga arbetsvagnar lagda små kanoner. Detta gjorde intryck på ryssarna och förmådde dem att tro sig hotade af en stor mängd regelbundna trupper. Efter ett par timmars strid, hvilken slutligen samlade sig kring prästgården, gaf Vuitsch sig fången med hela sin till 20 officerare och 451 man uppgående styrka. Åländingarna, som förlorat 3 döde och 3 sårade, togo dessutom ett litet förråd af vapen och lifsmedel.

Löjtnant Cronstedt hade samma dag med den ena barkassen afgått till Brändö, där han landsatte 70 medföljande åländingar. Efter en kort men häftig strid tvungo desse den ryska besättningen, 52 man stark, att gifva sig. På en annan ö togos ytterligare 5 officerare och 37 man.

Så voro de åländska öarna åter i svenskarnas våld. Konungen berömde åländingarnas tapperhet, förärade deras båda anförare tapperhetsmedalj och påbjöd upprättandet af ett landtvärn på Åland.Montgomery, I sid. 155, Bomanson: Folkrörelsen på Åland 1808, Michailovskij-Danilevskij sid. 37, hvars uppgifter delvis skilja sig från de föregående arbetenas.

*

Äfven Gotland var för kort tid i ryssarnas händer. I Libaus hamn inskeppades på handelsskepp 1,650 man med 6 fältkanoner, hvarefter dessa under konteramiral Bodiscos befäl afgingo till Gotland, där de den 22 april landsattes i Rone hamn, på öns sydöstra del. Bestörtningen bland invånarna blef högeligen stor; man ringde i kyrkklockorna rundt hela ön, och folk samlades, men inga vapen funnos, intet befäl och ingen ordnad trupp. Ryssarna marscherade hastigt mot Visby, och Bodisco afslöt med den åldrige t. f. landshöfdingen af Troil ett fördrag, enligt hvilket den förre tog ön i besittning för ryske kejsarens räkning. Bodisco tog genast styrelsen om hand på ryskt sätt, utskref födoämnen för de ryska trupperna och indref skatterna, men vakade på samma gång noga öfver ordningen bland trupperna.

Så snart konungen fick underrättelse om denna tilldragelse, befallde han den 2 maj, att 4 bataljoner och 6 kanoner (med tillsammans närmare 1,900 man) skulle från den i Skåne sammandragna södra arméen afgå till Karlskrona för att vidare sändas till Gotland. I Karlskrona togos de ombord på tre linieskepp, två fregatter och

några mindre fartyg, hvilka under konteramiral Cederströms befäl kryssat i Östersjön. Den 14 maj inlöpte denna flotta i Östergarns hamn på Gotlands östra kust, hvarefter trupperna genast landsattes och marscherade mot Visby. Hela ön reste sig, och befolkningen uttryckte på allt sätt sin glädje. En parlamentär sändes genast till den ryske befälhafvaren med uppmaning, att han måtte gifva sig. Denne, som uppskattade den landstigna styrkan till 5,000 man, sammankallade ett krigsråd, i enlighet med hvars beslut han afsände en officer att underhandla och att öfvertyga sig om fiendens verkliga styrka. »Cederström mottog officeren höfligt och bad honom till och med räkna lederna af de landsatte trupperne, hvilka i antal verkeligen uppgingo till 5,000 man och medhade öfver 20 kanoner; dessutom landsattes från skeppen ännu flere dylika.» Bodisco afslöt på grund häraf en kapitulation, enligt hvilken de ryska trupperna skulle aflämna sina vapen och därefter på sina egna fartyg återvända till Ryssland mot förbindelse att under ett års tid icke kämpa mot Sverige. Den 17 maj inskeppades de ryska trupperna i Slite hamn, hvarifrån de afseglade till Libau.

En af de svenska bataljonerna kvarlämnades på Gotland såsom stam för det landtvärn, som skulle uppbådas därstädes. Återstoden af trupperna jämte flottan återgingo till sin förra bestämmelse.Montgomery, I sid. 160, Mankell, II sid. 90 och 92, Michailovskij-Danilevskij sid. 24 och 89. — Bodisco dömdes efter hemkomsten af krigsrätt till förlust af tjänst och ordnar men återfick inom kort både det ena och de andra jämte kejsarens ynnest.

*

Det af ryssarna under krigets två första månader så godt som i ett tag eröfrade Finland hade under den tredje månaden till hälften gått förloradt, om än besittningstagandet af Sveaborg till icke ringa del uppvägde denna förlust. Hade den svenska öfverbefälhafvaren handlat med samma kraft som Sandels, och hade den svenska krigsstyrelsen, det vill säga konungen, i tid skickat honom det understöd, som landets tillgångar medgåfvo, så lider det intet tvifvel, att icke ryssarnas ställning i Finland blifvit ganska vansklig, och att de kanske nödgats utrymma hela landet, liksom de nu i största hast lämnade dess östra hälft. Det uppehåll, Klingspor gaf dem, beredde dem tillfälle att hjälpa upp sin ställning, och de bakvända anordningar, som konungen vidtog, möjliggjorde deras kvarstannande i landet och återtagandet af det förlorade.

De i slutet af april och början af maj timade händelserna bevisade omöjligheten att eröfra Finland med den truppstyrka, som stod Buxhöwden till förfogande.För att bibehålla landet under Rysslands välde var det nödvändigt att kväfva den allt mera utbredda folkresningen, att besegra Klingspor och Sandels, att hålla besättning på Sveaborg och om än till vida mindre styrka i flera städer och etapporter samt att kunna afvisa väntade landstigningar af svenska trupper, hvilka kunde understödas af engelsmän eller af engelska flottan. Att uppfylla dessa olikartade ändamål med den till endast 23,000 man uppgående styrka, de sjuke däri inberäknade, som stod i Finland, var tydligen icke möjligt. Buxhöwden begärde därför i skrifvelse till kejsaren af den 3 maj förstärkning af 12 bataljoner och 1,000 kosacker förutom de regementen af 14:e divisionen, hvilka redan förut stodo till hans förfogande. Med anledning häraf sändes undan för undan till Finland: 3,000 gamla soldater, som återkommit från fransk fångenskap, 2,000 rekryter, fyra infanteriregementen, nämligen Asovska, Nisovska, Revalska och 3:e jägare-, af 6:e divisionen under befäl af generallöjtnanten Barclay de Tolly, två bataljoner af lifgrenadierregementet (garde), en bataljon gardesjägare, ett ulan- och två kosackregementen samt ett gardesartillerikompani. Med dessa förstärkningar, som uppgingo till 11,000 man, hoppades Buxhöwden att, när vårflödet upphört, kunna börja krigsrörelserna med en styrka, som i sin helhet skulle belöpa sig till 34,000 man.

Utsikt från Tuovilanlahti, nordväst om Maaninka.

Enligt anmälan till kejsaren af den 18 maj ämnade han dela dessa sina stridskrafter i tre grupper eller kårer, en under Rajevskij i norra Finland, en under Barclay de Tolly i Savolaks och en tredje under Bagration och Kamenskij i södra Finland.

Rajevskijs kår skulle utgöras af hela 5:e divisionen (10 svaga bataljoner m. m.) med 3,100 menige, vidare af de 4 bataljoner m. m. af 21:a divisionen, som utgjort Rajevskijs afdelning, 1,900 menige, ytterligare af de från ryska Finland komna Pernauska och Petrovska regementena (tillhörande 14:e divisionen), som utgjorde 1,600 menige, och slutligen af två från Sveaborg komna skvadroner lifkosacker med 200 menige eller tillsammans 6,800

menige.

I Barclay de Tollys kår skulle ingå alla de nyanlända trupperna af 6:e divisionen och gardet äfvensom Bjeloserska infanteriregementet och tre dragonskvadroner, som deltagit i inneslutningen af Sveaborg. Som dessa senare trupper dock kommo att användas på annat håll, belöpte sig kårens styrka endast till 6,000 menige i stället för 7,500, som den var afsedd att erhålla.

Den tredje gruppen, som var starkare än de båda öfriga tillsammans, skulle dels under Kamenskijs befäl bevaka kusten från Hangö udd till Lovisa, dels under Bagration fortsätta denna bevakning norrut öfver Åbo och Björneborg samt besätta Tavastehus och södra Finlands öfriga inre delar. För att stärka försvaret förságos Hangö och Porkala uddar med befästningar, stängdes inloppet till Åbo medelst batterier samt uppfördes hus för utsiktsposter och optisk telegraf längs kusten. De gamla fästningsverken vid Tavastehus bestyckades. Såsom stöd och reserv för nyss nämnda trupper begärde Buxhöwden ytterligare, att 8 bataljoner och 5 skvadroner skulle förläggas till Viborg och Villmanstrand.

Af ofvanstående finner man, att i själfva verket endast en ringa del af de rvska stridskrafterna var användbar till egentliga krigsföretag, nämligen de båda långt ifrån hvarandra stående kårerna Rajevskij och Barclay de Tolly. Af dessa skulle den senare samlas i S:t Michel, till en början skydda ryska gränsen, om svenskarna ryckte vidare framåt, men så snart som möjligt kraftigt rycka fram till Kuopio och återtaga staden. Härifrån skulle Barclay de Tolly fortsätta rörelsen norrut och, om svenskarna förstärkte sina trupper mot Rajevskij, falla dem i flanken eller afskära deras återtågsväg. Rajevskij åter skulle med undvikande af strid hindra svenskarna rycka till Vasa och så mycket som möjligt draga deras uppmärksamhet på sig för att därigenom gifva Barclay de Tolly tid att hinna upp i deras rygg. Skulle svenskarna vända sig mot denne senare, borde Rajevskij rycka fram mot Uleåborg för att taga svenskarna i ryggen och »bringa dem mellan två eldar». Rajevskij skulle basera sig på Tammerfors, Barclay de Tolly på Nyslott. Efter ankomsten af de utlofvade förstärkningarna ansåg Buxhöwden ingen fara förefinnas utan var »öfvertygad, att den oförmodade fördel, hvilken svenskarna nu vunnit, tjänar till deras egen skada, och vår seger skall icke dröja att lugna Eders Kejserliga Majestät.»

Den ryske öfverbefälhafvaren kom dock snart på andra tankar. Han började allt mera frukta för landstigning i Vasatrakten, hvarigenom Rajevskij kunde råka mellan två eldar, anfallen från sjösidan och omfattad från landsidan af svenska hufvudhären. Läget kunde visserligen förbättras, om Barclay de Tolly ryckte kraftfullt framåt, men möjligheten häraf betviflade han allt mera. I skrifvelse till kejsaren af den 11 juni omtalar han, att han på grund af allt detta vidtagit den förändring i den förra planen, att Barclay de Tolly skulle lämna 3,000 man i Kuopio och med återstoden af sina trupper falla den mot Rajevskij i framryckning varande fienden i flanken eller ryggen. Rajevskij skulle draga sig tiilbaka till Lappo med ett detaschement iLillkyro, afsedt att iakttaga kusten, och borde kunna påräkna förstärkning från Åbo, sedan ryska flottan anländt dit. Dessutom yrkade Buxhöwden på afsändande icke endast af kavalleri, hvarom han fått vetskap, utan äfven af två eller tre bataljoner infanteri från Sordovala mot Toivala.

Kejsaren gjorde mot denna fälttågsplan den väl grundade anmärkningen, att, »om fienden gör ett häftigt anfall och slår den ena, antingen Rajevskij eller Barclay de Tolly, tvingar han äfven den andra att retirera, då deras förening blifver omöjlig, och de 3,000 man, som skulle kvarlämnas i Kuopio, komma såsom alltför underlägsne i en svår ställning, hvarför hela operationsplanen icke kan hafva påräknad utgång.» Buxhöwden, som var en general af den gamla skolan, lät sig dock icke bringas på andra tankar, och då kejsaren en gång gifvit honom fullständig handlingsfrihet, lät han honom hållas. Skrifvelsen af den 18 maj i afskrift i krigsarkivet. Michailovskij-Danilevskij redogör noga för densamma, sid. 43, men inblandar däri den senare planen. Skrifvelsen af den 11 juni, som icke finnes i samlingen af Buxhöwdens skrifvelser i krigsarkivet och icke omnämnes af M.-D., är utförligt behandlad af Danielson, sid. 299.

Som ryska flottan icke var i stånd att bestrida den förenade svenska och engelska flottan herraväldet på Östersjön eller ens att trygga Rysslands kuster, måste ganska omfattande åtgärder för detta ändamål göras till lands och de till kusternas skydd sammandragna trupperna öka sin uppmärksamhet. De i Estland, Lifland och Kurland

samlade 2:a och 3:e divisionerna under befäl af generallöjtnanterna Lavrov och furst Dolgoruki nådde en styrka af 20,000 man. Den i Ingermanland och ryska Finland sammandragna, af regementen ur 6:e och 14:e divisionerna samt tredje bataljoner bestående iakttagelsekåren räknade nära nog samma styrka. Befälet öfver densamma öfvergick nu från Barclay de Tolly till generallöjtnanten grefve Wittgenstein, och de till krigsskådeplatsen afgående regementena ersattes af 14:e divisionens återstående regementen. I Petersburg fanns dessutom återstoden af gardesdivisionen. Kronstadt hade en besättning af 9,000 man, Viborg af 3,500, Fredrikshamn af 1,900 och Ruotsensalmi af 1,600. Minst 50,000 man fjättrades sålunda vid kusterna till följd af ryska flottans underlägsenhet. Michailovskij-Danilevskij, sid. 51.

Med afseende på åtgärderna för styrelsen och ordningens upprätthållande i det eröfrade landet, för hvilka redogörelse skall lämnas i ett sammanhang, må här endast erinras om den kungörelse af den 28 maj, enligt hvilken alla hos allmogen befintliga gevär, pistoler och andra vapen inom åtta dagars tid skulle till förvar aflämnas till de ryska myndigheterna vid äfventyr af 50 riksdalers plikt för hvarje gevär o. s. v. och att blifva ansedd såsom upprorsstiftare, »hvilka utan skonsmål efter krigslagarna straffas till lifvet och blifva efter omständigheterna antingen hängde eller till döds skjutne, och för medvetenhet af sådant brott ådraga sig de brottsligas hustrur, myndige barn, anförvanter och byamän, som bevisligen därom varit underrättade,förenämnde straff.» Tillika bestämdes, att om några af allmogen skulle beväpna sig eller företaga något för den allmänna säkerheten störande, »så blifva de all sin egendom förlustige, deras hemvister uppbrände och deras hustrur och barn störtade uti elände». Handlingar rörande förvaltningen i Finland år 1808, I sid. 131.

Utsikt från Laivonsaari, nordväst om Kuopio.

*

Under det här ofvan skildrade händelser timade i Finland, hade åtskilligt tilldragit sig i Sverige, som blef af afgörande inflytande på krigets fortsättning.

Sverige måste visserligen i mars månad göra sig beredt att möta anfall från tre sidor, från öster, söder och väster, och konungen var, sedan den öfverhängande faran blifvit uppenbar, genast betänkt på att skaffa sig så stora stridskrafter som möjligt. Sålunda anbefalldes redan den 3 mars uppsättning af vargering, hvaraf skulle bildas särskilda bataljoner, en för hvarje regemente, med befäl från regementena. Den 14 mars utgick kungörelse om uppsättning af landtvärn, hvari allt krigsdugligt manfolk mellan 18 och 25 års ålder skulle inskrifvas. Först var det konungens afsikt att uppbringa landtvärnet till en styrka af 100,000 man, men då omöjligheten att utrusta, beväpna och med befäl förse detta stora antal blef allt för tydlig, inskränktes genom en ny kungörelse af den 26 mars landtvärnets styrka till 30,000 man, indelade i 51 bataljoner, hvilka efter folkmängden fördelades mellan länen. Det dröjde visserligen långt in på sommaren, innan de flesta af dessa bataljoner verkligen kommo till stånd; deras befäl, som icke fick tagas ur regementena, var underhaltigt, manskapets beklädnad, som för det mesta utgjordes af vanliga, borgerliga kläder, och utrustning ytterst bristfälliga och dess beväpning efter införandet af gevär från England någorlunda duglig, men trots dessa, brister utgjorde landtvärnet dock en till tjänst inom landet och till de ständiga truppernas utfyllande användbar reserv.

Hela den inom gamla Sveriges landamären till lands användbara styrkan beräknades, sedan nyss nämnda trupper blifvit färdigbildade och befintliga tomrum fyllda, till 33,230 man af stående trupper, 13,500 man vargering och 30,500 man landtvärn eller i allt 77,230 man. Medräknar man den på krigsskådeplatsen i Finland varande styrkan och flottans manskap, kommer man upp till en krigsstyrka af mera än 100 tusen man, hvilket för det svenska väldet med dess något mera än 3 millioner invånare och med hänsyn till dess klena penningetillgångar ju var ganska vackert. Och härtill skulle ytterligare komma 10,000 man engelska hjälptrupper.

Om landets ekonomiska tillgångar varit lika rikliga som tillgången på manskap, hade svårigheterna i ledningen af försvaret blifvit vida mindre, än de nu visade sig vara, ty hvarken de engelska subsidierna eller de utskrifna krigsgärderna eller de frivilliga gåfvorna mäktade fylla de kraf, som den oundgängligaste ersättningen af bristerna i härens utrustning och omkostnaderna för krigföringen uppställde. Under sådana förhållanden skulle en klok beräkning bjudit att söka göra slut på kriget så snart som möjligt, och medlet härtill är ju alltid en kraftfull

handling på den afgörande delen af krigsskådeplatsen.

Generalmajor G. W. af Tibell. Efter ett porträtt, tillhörigt Generalstabens topografiska afdelning.

Så tänkte också generalmajor af TibellGustaf Wilhelm af Tibell hade vid tiden för dessa händelser ännu icke fyllt 36 år. Efter att redan såsom ung officer hafva varit lärare och kompanichef vid krigsakademien på Karlberg, gick han 1798 i fransk tjänst och steg där till brigadgeneral. Återkommen till fäderneslandet 1803, användes han sedan i många viktiga värf. Tibell var en i krig och genom trägna studier bildad man, en af de få den tiden, som ägde verklig insikt i krigföringens konst, hvarom hans afhandlingar i den af honom bildade krigsvetenskapsakademiens handlingar och i hans i dessa intagna ämbetsberättelse bära vittne., som den 6 mars inträdde i befattningen såsom generaladjutant för arméen (föredragande i kommandomål). Han föreslog konungen genast en hel del förståndiga åtgärder, bland hvilka den viktigaste säkerligen var den, som gällde vidtagandet af anstalter för finska härens snabba förstärkande på de andra härarnasbekostnad och bestämmandet af en allmän försvarsplan, hvilken han ansåg nödvändig äfven för de ekonomiska förhållandenas ordnande. Detta öfverensstämde emellertid icke alls med konungens åsikter. Oförmögen att uppfatta lägets kraf samt envis, egensinnig och självklok som han var, satte han sig först och främst emot alla andra människors råd och drefs han vidare af en säkerligen omedveten sträfvan att själf efter ögonblickets ingifvelse kunna ändra sina afsikter och utfärda befallningar rörande alla underordnade delar i företagen. Då han enväldigt förfogade öfver statens alla tillgångar, kunde ingen mänsklig makt hindra tillfredsställandet af hans nycker.

Nu hade konungen dessutom fått för sig, att intet kunde göras åt Finland under vintern, men att han i det stället med de engelska truppernas tillhjälp skulle eröfra Norge. Tibells förståndiga invändningar, att de därtill afsedda medlen voro otillräckliga och försvaret af naturen och med konstens tillhjälp så starkt, att en eröfring i hvarje fall skulle draga långt ut på tiden, samt att krafterna dessutom toges i anspråk till afvärjande af den nu från Danmark hotande landstigningen i Skåne, ledde lika litet nu som förra gången till ändring i konungens beslut, hvilket denne helt enkelt förklarade vara fattadt. Befallning sändes till general Armfelt att med reservarméen afgå till Vermland och att taga befälet öfver så väl generalmajor v. Vegesacks trupper som norra fördelningen. Ena hälften af de förra, som stod norr om Venern, slöt sig omedelbart till den så kallade västra arméens högra flygel, under det andra hälften jämte den från Jönköping anlända brigaden af den förra reservarméen utgjorde västra arméens vänstra flygel under Vegesacks befäl. Norra fördelningen under öfverste Bergenstråhle, som samlades i Sundsvall, skulle handla i öfverensstämmelse med de planer, general Armfelt komme att meddela. Emellertid stodo såväl vänstra flygeln som norra fördelningen i omedelbar förbindelse med regeringen i Stockholm och mottogo därifrån befallningar, hvilka ofta icke ens meddelades Armfelt. De engelska trupperna voro afsedda till en landstigning i Kristianiafjorden, utan att man ägde någon säkerhet för, att de voro därtill villiga. Västra arméens högra flygel uppgick till 7,700 man, dess vänstra flygel till 5,700 man, norra fördelningen till 2,100.Meyer: Kriget emellan Sverige och Danmark åren 1808 och 1809, sid. 51. Den norska fälthären i södra delen af landet uppgick till 8,000 man »goda trupper», fastän illa utrustade.Bull: Krigshistoriske exempler, sid. 75.

Af det norska fälttaget blef heller ingenting. Efter otroliga ansträngningar för att få hären något så när krigsrustad uppbröt dess högra flygel den 14 och 15 april på fyra långt ifrån hvarandra skilda kolonner. Den högra satte sig visserligen fast vid Lier, nära fästningen Kongsvinger, men kunde intet vidare företaga. De båda mellersta kolonnerna ryckte fram till Blakjer och Hemnæs men blefvo tillbakadrifna af norrmän, som ur sin försvarsställning gingo till anfall; öfverste Gahns »flygande kår», som ryckte fram från Dalarna och sedan följde Flisenälfven, blef sprängd.

Vänstra flygeln, som hade riktningen mot Fredrikshall och Fredriksstad, blef icke färdig, förr än maj månad gått in, och kom icke långt öfver gränsen; högra flygelns vänstra kolonn följde densamma och stannade vid Aremark. Den norra fördelningen lät sig icke afhöra, något som icke var underligt, då den i stället för att deltaga i anfallet mot Norge fick gå till Qvarken, en åtgärd, hvarom Armfelt icke erhöll något meddelande.

Konungen ledsnade också snart på det norska företaget och fick nya planer i hufvudet. Han ville nu eröfra

Seland.

Engelska flottans ankomst till Kattegatt i slutet af mars hade omöjliggjort den dansk-franska kårens öfverförande till Sverige, så att trygghet var numera från det hållet. När nu det norska företaget syntes gå i kvaf, ansåg Tibell, att man med all kraft måste taga i tu med Finlands återeröfring, hvilket icke var omöjligt, om man med alla tillgängliga krafter understödde finska hären och i stället öfverlämnade skyddet af de södra och västra gränserna åt de engelska trupperna och landtvärnet i förening med ett mindre antal stående trupper. I en till konungen afgifven promemoria af den 19 maj föreslog Tibell därför, att 30 angifna bataljoner (af 53) indelt infanteri och vargering (omkring 15,000 man) skulle utbrytas ur södra och västra arméerna samt norra fördelningen för att på lämpliga ställen inskeppas och afgå till någon närmast bakom finska hären belägen säker hamn, där de kunde landsättas och ställas under Klingspors befäl. Deras förra platser skulle intagas af 40 landtvärnsbataljoner.

Vid framställandet af i fråga varande förslag var Tibell beredd på den invändningen, att de krafter, som han föreslagit skulle användas till finska härens förstärkning, fördelaktigare kunde sammanföras till en särskild här, afsedd att landsättas i södra Finland för att verka mot ryssarnas förbindelser. Denna utväg skulle han tillgripit, om Sveaborg varit i svenskarnas händer och deras skärgårdsflotta fortfarande ägt bestånd — man finner här värdet af fästningen Sveaborg —, men under de rådande förhållandena ansåg han på goda skäl denna åtgärd olämplig. Äfven om svenskarna vore herrar ute på hafvet, skulle det ingalunda blifva omöjligt för ryssarna att skaffa sig väldet i skärgården och hindra hvarje landstigning. Men äfven lyckligt i land, skulle undsättningshären endast med svårighet kunna handla i öfverensstämmelse med Klingspors här, och ryssarna, som stått mellan dem båda, ägde frihet att vända sina krafter först mot den ena och sedan mot den andra, hvarigenom den större styrkan icke skulle kunna göra sig gällande. Man finner, att det var en erfaren och kunnig man, som här yttrade sig. Han fann den på krigsskådeplatsen afgörande punkten, den låg i Savolaks. Här ville han samla en tillräcklig truppstyrka, med den rycka fram mot Kymene, mot fiendens förbindelser och instänga honom mellan densamma, hvars återtåg vore fullkomligt tryggadt, och den under tiden mot fiendens front framryckta hufvudhären.

Såsom det var att förmoda, skulle konungen icke skänka sitt gillande åt en plan, som afsåg att med kraft möta faran, där den var mest hotande, eller, kanske rättare sagdt, som var uppgjord af en annan än han själf. Han medgaf visserligen, att Tibells förslag skulle kunna leda till Finlands återeröfring, men att kejsar Alexander icke därigenom skulle återtaga sin fordran på upphäfvande af Sveriges förbund med England. Dessutom var konungen öfvertygad om, att den obehagliga politiska ställningen snart skulle ändra sig — han såg förebud därtill litet hvarstädes —, och att hans nuvarande tillfälliga fiender då skulle söka hans bepröfvade, ståndaktiga vänskap. Under sådana förhållanden ansåg han icke rådligt att föra så mycket stående trupper från Sverige till Finland, allra helst som han dessutom beslutit att före vinterns inbrott med de engelska truppernas bistånd eröfra Norge eller Seland.

Emellertid förklarade konungen sig anse såsom en helig plikt att icke lämna den tappra finska hären utan understöd eller sätta den ur stånd att begagna sina redan vunna fördelar, men att han med anledning af senast i Finland och på Åland timade händelser och inkomna upplysningar ansåg detta kunna ske med vida mindre krafter än dem, som Tibell föreslagit. Dessa upplysningar, som lämnats så väl af enskilda personer som af härens högste befälhafvare, förmälde nämligen, att befolkningen på flera ställen rest sig, och att den på andra orter skulle göra det, blott den finge vapen och understöd af trupper. Detta var ju förträffligt; man behöfde endast landsätta små afdelningar här och där på kusterna för att bringa allmogen under vapen, och under det denna fick åtaga sig försvaret af Finland, kunde därvarande ringa stridskrafter lämnas utan vidare understöd och ägde konungen tillfälle att med landets bästa trupper eröfra Seland.

Med anledning häraf befallde han, att en kår af ungefär 1,000 man under öfverste Bergenstråhles befäl skulle från norra fördelningen afgå till Finland och landstiga vid Vasa, bakom ryska hären, samt att en annan kår under generalmajor v. Vegesacks befäl skulle från Åland öfverföras till Åbotrakten, hvarjämte några bevärade fartyg borde visa sig vid kusten utanför Kaskö för att därstädes understödja allmogens resning.

Förgäfves påvisade Tibell gagnlösheten i dessa obetydliga landstigningsföretag, vanskligheten i att lita på

resning af allmogen, allra helst sedan de ryska myndigheterna infordrat alla vapen, o. s. v. Hans föreställningar gagnade till ingenting, sedan konungen oryggligt beslutit att understöda finnarna men att göra det på ett sådant sätt, att han därtill hvarken behöfde använda sina trupper eller sätta in sig själf. Beslutet om landstigningsföretagen stadfästes, och Klingspor underrättades om tiden för landstigningstruppernas afsegling.General-Majoren af Tibells underdåniga Embets-Berättelse i Krigsvetenskapsakademiens handlingar 1818-21, sid. 42, jämförd med Historisk tafla af f. d. konung Gustaf IV Adolfs senaste regeringsår II, III och bilagor, Mankell, II sid. 98 m. m.Tibells föredragning inför konungen.

SVENSKA HÄRENS I FINLAND STYRKA DEN 15 JUNI 1808.

Närvarande

Sjuka

Utom krigsorten

Vakanta

Underofficerare
och spelHärmed måtte menas manskapsnummer, anslagna till underofficerare och spel, ty både underofficerare och spel redovisas särskildt och äro här inräknade på vederbörliga ställen.

Tillsammans

Officerare.

Högkvarteret ....

30

—

—

—

—

30

1:a brigaden ....

89

5

20

5

—

119

2:a »................

87

6

11

—

—

104

3:e »................

82

4

22

1

—

109

4:e »................

81

10

6

7

—

104

5:e »................

77

7

2

6

—

92

I Uleåborg Artillerireserven och arméens flotta i Uleåborg................

16

1

9

—

—

26

Tillsammans

462

33

70

19

—

584

Underofficerare och manskap.

HögkvarteretHäri medräknas endast högkvarterets ordonnansafdelning...............

13

—

—

—

—

13

1:a brigaden ....

2,027

527

232

95

71

2,952

2:a »................

2,285

204

122

116

62

2,789

3:e »................

1,852

334

260

124

70

2,640

4:e »................

2,650

391

184

265

18

3,508

5:e »................

2,533

381

51

114

28

3,107

I Uleåborg Artillerireserven och arméens flotta i Uleåborg................

225

10

35

8

9

287

Tillsammans

11,585

1,847

884

722

258

15,296

Trosskuskar.

Tillsammans

Officersdrängar.

HögkvarteretHäri medräknas endast högkvarterets ordonnansafdelning..............

—

—

—

—

—

1

1:a brigaden ....

93

—

39

12

144

16

2:a »................

53

—

68

1

122

19

3:e »................

108

—

28

5

141

31

4:e »................

28

—

6

66

100

5

5:e »................

35

—

—

—

35

—

Tillsammans

317

—

141

84

542

93

Officershästar

Kavallerihästar

Trosshästar

Närvarande

Utom krigsorten

Vakanta

Tillsammans

Närvarande

Vakanta

Tillsammans

Hästar.

HögkvarteretHäri medräknas endast högkvarterets ordonnansafdelning.......

2

13

—

—

13

—

—

—

1:a brigaden ....

65

106

28

4

138

231

23

254

2:a »........

55

194

7

6

207

173

—

173

3:e »........

86

167

26

12

205

286

7

293

4:e »........

48

83

3

14

100

191

34

225

5:e »........

—

77

1

22

100

119

—

119

I Uleåborg ....

—

—

—

—

—

8

—

8

Tillsammans

256

640

65

58

763

1,008

1,072

Äfven finska härens öfverbefälhafvare hade uppgjort en plan för det stundande fälttåget. Den 12 maj föreslog han konungen att låta örlogsflottan anfalla Kronstadt och Reval samt hota ryska Finland, att låta skärgårdsflottan med 4-5 tusen man ombord segla längs Finlands sydvästra kust och verkställa landstigningar på olika platser norr om Åbo samt att öfver Brahestad eller Gamla Karleby sända honom omkring 6,000 man. Med dessa ämnade han göra ett sidoanfall, »som skulle förordsaka den största uppmärksamhet innom sjelfva Petersburg och oroa både hof och ministère». Särskildt framhåller han sin afsikt att ställa Sandels med 2,000 man vid Toivala och att sända 2,000 man genom Karelen mot Sordavala.Danielson, sid. 324. Om värdet af denna plan må man emellertid tillåtas hysa en mycket låg tanke.

Den på Finlands jord stående hären var med några obetydliga tillägg den samma, som vi följt allt ifrån krigets början. Dess indelning var fortfarande den på sid. 87 och 113 återgifna, och dess styrka upptages i ett styrkebesked af den 15 juni till den på föregående sida angifna.Af Klingspor undertecknadt styrkebesked, i krigsarkivet.

Af kanoner upptagas: sexpundiga: 6 af metall och 24 af järn; trepundiga: 12 af metall, 8 af järn, 8 parti-; 3 ryska sexpundiga och 2 ryska fyrpundiga, s. k. enhörningar; från arméens flotta: 8 trepundiga järnkanoner och 12 trepundiga partikanoner och nickor.

Hela härens styrka understeg naturligtvis betydligt den, hvilken de i Finland stående ryska trupperna nådde. Men af den förra tillhörde omkring 9,000 man »närvarande» den i norden stående hufvudhären, mot hvilken stod endast Rajevskij med omkring 7,000 man, däri sannolikt inberäknadt sjuke. Emellertid borde en blick på styrkebeskedet manat konungen att ofördröjligen öka den i Finland kämpande härens styrka, ty eljest måste den gå under; detta var alldeles otvetydigt, det var en matematisk nödvändighet.

MISSLYCKADE LANDSTIGNINGAR. SANDELS I SAVOLAKS.

JUNI.

»Och vintern gick, och drifvan smalt, och det var lust och vår», och allt kraftigare och starkare blef längtan inom den klingsporska hären att rycka söderut. Från Savolaks inlöpte den ena underrättelsen efter den andra om sandelska brigadens segrar, om tagna ryska förråd och mot norden sända hopar af fångar. Och nu var vårflödet förbi; genom fältmarskalkens i detta afseende mönstergilla omtanke voro härens förråd fyllda och dess tränganstalter i ordning; hvarför fick man då icke marschera? Från förvåning öfvergick man till vrede, från vrede till nedslagenhet, likgiltighet; och det såg ut, som om det fredliga lif med upptåg och lustbarheter och godt samförstånd med fienden, hvilket man förde, skulle bortleda all tanke på, att man befann sig midt under brinnande krig, att man lefde i ett tillstånd af ovisshet om, hvad följa skulle på det omslag i krigslyckan, som betecknats af striderna vid Siikajoki och Revolaks.

Huru liten ansträngning i själfva verket fordrades, för att den lilla ryska afdelningen uppe i norden, där den så att säga sväfvade i rymden, skulle släppa sitt tag och bekymrad fly undan, ådagalade, förutom underrättelserna från sandelska brigaden, det ströftåg, som i början af juni utfördes af den djärfve och hårdsinte majoren Otto v. Fieandt, den 46-årige »gubben» med karbasen och tobakspipan.

Den 1 juni uppbröt han med 200 tavastländingar från Himanko och begaf sig åstad för att borttaga det förråd, som ryssarna i Perho upprättat på sin från Savolaks kommande förbindelseväg. Fieandt tog vägen öfver

Yllikannus, Lampi och Lestijärvi och nådde den 4 norra fliken af Kivijärvi sjö. Här hade båtar blifvit hopsamlade, och följande morgon rodde detaschementet långs den långa och smala sjön till Kivijärvi kyrkoby. Det var pingstdagen, och en mängd bönder hade infunnit sig vid kyrkan för att aflägga tro- och huldhetsed till ryska kejsaren. Häraf blef emellertid ingenting, utan i stället slöto sig åtskilliga till Fieandts skara. Noggranna underrättelser lämnades om ställningen vid Perho, hvilken skulle bevakas af 150 man. På obanade stigar, genom skogar och öfver mossar gick tåget nu västerut, ledt afmed trakten väl förtrogna bönder, och den 7 nåddes vägen strax söder om Perho. Fieandt höll sin styrka väl dold, lät den bonde, hos hvilken han tagit in, med sot på en bordskifva upprita en bild af trakten kring Perho och uppgjorde anfallsplan. Understödd af 130 väpnade bönder, anföll han kl. 3 på morgonen den 8 den på tre gårdar fördelade ryska besättningen och tog den efter en kort strid hel och hållen Otto H. von Fieandt. Major, senare öfverstelöjtnant, O. H. v. Fieandt. Karikerad teckning från tiden för kriget. till fånga. Sedan det ganska rikligt försedda lifsmedelsförrådet blifvit dels indeladt åt bönderna, dels gömdt i skogen, återvände Fieandt ofördröjligen genom skogsbygden till Kivijärvi. Som han icke ansåg vägen öfver Lestijärvi tillräckligt säker, inslog han en ännu östligare öfver Pihtipudas och Reisjärvi. Den 15 mötte honom emellertid i Muurajärvi befallning att slå in i riktningen mot Saarijärvi för att lägga beslag på därvarande förråd. Han vände genast om till Pihtipudas och fortsatte därifrån i nästan sydlig riktning vägen öfver Viitasaari och Talviais, där han inträffade den 19. Underrättelsen om Fahlanders aftåg från Kivisalmi, som han där mottog, äfvensom de ingångna meddelandena om ryssarnas betydande styrka vid Saarijärvi föranledde honom att vända om. Nu mottog han ytterligare befallning att undanföra de vid Perho tagna förråden, men detta lät sig icke göra, ty de voro spårlöst försvunna. Öfver Kivijärvi och Lestijärvi återvände han på vägen till Yllikannus och nådde den 22 Määtälä, halfvägs mellan Lestijärvi och Lampi. Här mottog han befallning att öfver Yllikannus, Kelviå och Nedervetil framrycka till Perho, där förena sig med ett under major Grotenfelts befäl stående detaschement och vidare framrycka till Lintulaks för att sätta sig i besittning af denna viktiga vägknut. »Detta är,» slutar Klingspor sin befallning härom, »ett bevis uppå mitt förtroende för Herr Majorens Militairiska Skickelighet, då jag anförtror Herr Majoren ett så viktigt värfs utförande.»

Fieandt tog en kortare om än mycket dålig väg öfver Ulavo och Kaustby samt förenade sig vid Perho den 27 med Grotenfelts trupper, som redan inträffat där. Hans detaschement hade då tillryggalagt 740 km., delvis på obanade stigar.

»Svenskarnas återkomst.» *GUNNAR HALLSTRÖM.*

»Svenskarnas återkomst.» *GUNNAR HALLSTRÖM.*

Grotenfelt tillförde Fieandt 4:e (half-)bataljonen af Savolaks infanteri och 3:e af Savolaks jägare, 12 dragoner och 2 kanoner. Med dessa förstärkningar uppgick hans styrka till 654 man. Vid Perho lämnade han kapten Ladow med 100 man jämte uppdrag att genom skogen patrullera till Saukko på Lappovägen. Därefter fortsatte han med återstoden till Lintulaks, där förskansningar och förhuggningar anlades och alla för ett ihärdigt försvar afsedda åtgärder vidtogos.Fieandts »Relation öfver de Krigs-Förrättningar, som undertecknad i egenskap af Detachements-Befälhafvare utfört under 1808 års Sommar-Campagne i Finland», i krigsarkivet.

Efter sju veckors stillastående började hären nu ändtligen röra på sig. Pingstdagen den 5 juni flyttade sig 2:a brigaden från Patijoki till Pyhäjoki och fortsatte de båda följande dagarna till Himanko, där 3:e brigadens kvarter nåddes. 4:e brigaden stod kvar vid Kalajoki, och 1:a brigaden flyttade sig fram till Salo. Fort gick det ännu icke, och detta oaktadt själfva naturen inbjöd till verksamhet. Äfven här uppe i höga norden var sommaren i annalkande, löfven sprucko ut, fåglarna fröjdade sig åt naturens nyvaknade lif, och nattens andar hade flyktat.

Fältmarskalken gick emellertid försiktigare till väga än hans brigadchef i Savolaks, och han inberättade till konungen, huruledes underofficeren Hake vid Tavastehus regemente, som fått i uppdrag att med några man undersöka ryssarnas ställning vid Kelviå, trängt fram ända till närheten af Nedervetil och där tillfångatagit en underofficer och åtta man, som voro utsända att skaffa lifsmedel, hvarå ryssarna förmodades lida brist. Klingspor, som den 13 flyttade sitt högkvarter till Himanko, planlade nu en kringgående rörelse öfver Nedervetil för att förmå sin betydligt svagare men såsom vanligt öfverskattade motståndare att lämna Gamla Karleby. Innan

planen för omfattningsrörelsen mognat, fick Klingspor den 14 anmälan om, att ryssarna föregående natt utrymt Gamla Karleby.

Rajevskij hade hela tiden ansett sin ställning ytterst vansklig med svenska hären framför sig och det öppna hafvet längs sin återtågsväg, hvilken när som helst kunde afklippas af landsatta afdelningar. Han hade också begärt att få draga sig tillbaka, men därtill ville Buxhöwden icke samtycka, enär han i sådant fall fruktade för Barclay de Tollys ställning. Med hufvuddelen af sin styrka stod han fortfarande vid Gamla Karleby och såg med undran svenskarnas overksamhet; vid Ny Karleby hade han 2 svaga bataljoner, i Vasa 4 dylika och en skvadron under generalmajor Demidovs befäl, och kusten mellan Vasa och Kristinestad bevakades af generalmajor Orlov-Denisov, som med en liten afdelning blifvit skild från Bagrations trupper i södra Finland. För att upprätthålla förbindelsen med Barclay de Tolly och skydda tillförseln från östra Finland hade öfverste Vlastov med 2 bataljoner blifvit sänd till Saarijärvi.

Då Rajevskij af svenskarnas spaningar och särskildt af borttagandet af förrådet i Perho trodde sig sluta till sin fiendes afsikt att afskära för honom förbindelsen med

Barclay de Tolly och att tränga honom ut i hafvet, och då dessutom alla medel att lifnära trupperna utsinat, ansåg han ett längre kvarstannande vid Gamla Karleby omöjligt, hvarför han under natten till den 14 juni utrymde staden och flyttade sina hufvudkrafter till Lillkyro, där de inträffade den 17. I Ny Karleby kvarlämnades generalmajor Jankovitsch med 4 bataljoner och några kosacker, och till Lappo sändes generalmajor Kosatschovskij med 5 bataljoner, 1 skvadron, 50 kosacker och 9 kanoner. Demidov kvarstod i Vasa och Vlastov i Saarijärvi.Michailovskij-Danilevskij, sid. 58.

I sin rapport af den 18 juni omtalar Klingspor, att han samlat så stor styrka som fallet varit, vid Himanko för att bättre kunna försvara sig vid detta ställe och för att öfver Nedervetil kunna trycka på högra flanken af sin fiende, hvars styrka han uppskattade till 5,000 man. Då fienden själfmant utrymde sin ställning, beslöt han att genast rycka fram, men som en större brödbakning var utsatt att äga rum den 15, kunde rörelsen anträdas först den 16 och 17. Sist nämnda dag inträffade Klingspor själf jämte 3:e brigaden i Gamla Karleby, dit 2:a brigaden kom dagen därpå. Här liksom öfverallt hälsade invånarna med jubel »svenskarnas återkomst»; tacksägelsegudstjänst hölls, och ny tro- och huldhetsed åt konungen aflades i kyrkan af den samlade menigheten. 4:e brigaden ryckte samtidigt härmed från Kalajoki fram till Himanko, där ställning togs. 1:a brigaden fick kvarstå i Pyhäjoki för att i händelse af behof kunna understödja den 5:e på Kuopiovägen. Vidare omförmälde öfverbefälhafvaren, att ryssarna stannat med åtminstone hufvuddelen af sina krafter vid Ny Karleby, att deras förposter påträffats vid Sundby, och att han, så snart det från Savolaks och Västerbotten hämtade mjölet hunnit uppbakas, »med yttersta möjlighet» skulle fortsätta marschen, förfölja fienden och samverka med de landstigna afdelningarna, rörande hvilka han tydligen erhållit underrättelseBulletin af den 4 juli i Bulletiner under kriget imellan Sverige, Ryssland och Danmark Åren 1808 och 1809..

Rörelsen söderut fortsattes äfven men endast af 2:a och 3:e brigaderna, hvilka den 23 inträffade vid Sundby, under det 4:e brigaden icke hann längre än till Gamla Karleby och den 1:a kvarstod vid Pyhäjoki. Till skydd för vänstra flanken var ett af 2 bataljoner ur 2:a och 3:e brigaderna bildadt detaschement under befäl af major v. Otter öfver Strömby framskjutet till Sorvisto. Från 4:e brigaden afgingo 2 (half-)bataljoner och några dragoner att förena sig med Fieandts detaschement, hvilket ryckte fram till Lintulaks för att skydda därvarande viktiga vägknut. Klingspor flyttade sitt högkvarter till Jakobstad.

Öfverste Bergenstråhles landstigningskår var nu i annalkande, och för att vinna samband med densamma beslöt Klingspor att den 24, själfva midsommardagen, drifva ryssarna från Ny Karleby. Han beräknade deras därvarande styrka till 2,000 man med 12 kanoner och hade minst dubbelt så stor styrka till förfogande. Såsom vanligtdelades den sönder i så många olika kolonner, att öfverlägsenhet icke vanns på något ställe, och då oframkomlig mark omöjliggjorde förbindelsen mellan de olika kolonnerna och de först framkomna icke gåfvo sig tid att vänta på de öfriga, blef vinsten af företaget mindre, än den kunnat blifva.

Planen var i korthet följande: Vid Sundby skulle 250 man af Nylands jägare under kapten Langenskölds befäl

inskeppas på båtar och långs kusten föras till åmynningen, där de skulle landsättas på södra stranden och anfalla ett af ryssarna nedanför staden uppfördt batteri. Med sina fyra återstående bataljoner och artilleriet skulle 3:e brigaden rycka fram på landsvägen och anfalla staden norrifrån. Till vänster härom skulle Döbeln med sina björneborgare (Österbottensbataljonen befann sig hos v. Otter) från Soklot slå in på en skogsväg och följande denna närma sig staden från södra sidan, medan v. Otter med sina båda bataljoner borde öfverskrida älfven längre upp inom Ytter Jäppo by och alldeles afskära för ryssarna återtåget till Lappo. De olika kolonnerna skulle uppbryta från Sundby och Sorvisto kl. 10 på midsommaraftonen för att kl. 4 påföljande morgon utföra anfallet, hvarvid Döbelns kolonn borde göra början. Adlercreutz, som under föregående månad blifvit generalmajor, följde själf 3:e brigaden. Fältmarskalken visade sig som hastigast vid denna men återvände snart till sitt högkvarter.

Jankovitsch, som förde befälet öfver den till omkring 1,400 man med 12 kanoner uppgående styrkan i Ny Karleby, hade fått vetskap om det hotande anfallet, och det påstås äfven, att han ägde kännedom om anfallsplanen, hvilken det i alla händelser icke var svårt att utgrunda. Hans ställning var i alla fall mycket obehaglig. Den lilla, trångt byggda staden var belägen på högra, östra älfstranden och med en lång träbro förenad med motsatta stranden. Här framgick landsvägen till Lappo utefter ån och utsände vid Juutas, 4 km. söder om staden, en västligare väg, hvilken helt nära kusten sökte sig fram till Vasa. På den långa och smala landtungan mellan älfven och kusten hotades han i båda flankerna och kunde lätteligen blifva afskuren, så mycket hellre som den skogbevuxna högra stranden försvårade upptäckandet af där anryckande fiender. På grund häraf drog han också alla sina trupper bakom älfven med undantag af 400 man, som på högra stranden framskötos till i höjd med åmynningen. Artilleriet delades i två batterier, det ena nedanför, det andra ofvanför staden, och till Juutas sändes en mindre infanteriafdelning för att trygga Lappovägen.

3:e brigaden, öfver hvilken Adlercreutz själf tagit befälet, hade den bästa vägen och kom därför också först fram. Ingen af de öfriga kolonnerna syntes, och väntan blef Adlercreutz allt svårare och svårare. Efter en half timmes förlopp kunde han icke längre styra sin otålighet utan befallde öfverstelöjtnant Wetterhoff att med sina tavastländingar skrida till anfall. De mötande ryssarna kastades hufvudstupa in i staden, där en kort gatustrid utspann sig, hvarefter ryssarna skyndsamligen drogo sig tillbaka öfver bron. Deras norr om staden anlagda, väl dolda batteri — det somLangensköld skulle taga — öppnade visserligen eld i de anfallandes flank, men kulorna gingo för högt och elden tystades snart af svenskarnas kanoner.

När striden sålunda pågått en half timme, anlände Döbeln. Hans kolonn hade blifvit uppehållen, emedan den använda gångstigen var ytterligt dålig och dubbelt så lång som man hade beräknat. Han skyndade med sina främsta afdelningar mot bron, men från densamma uppsteg en tjock, svart rök, och den var omöjlig att nalkas. Innan ännu de sista ryssarna voro öfver, hade de brännbara ämnen blifvit antända, som utbredts på bron, och det dröjde icke länge, förr än dess spann sviktade och med väldigt brak störtade i forsen. Söderifrån hördes skottväxling, och man antog, att v. Otters skara var i klämman. Döbeln brann af otålighet att komma öfver älfven och störtade sig med några andra djärfva män i vattnet för att vada öfver, men de bortfördes af strömmen, och den oförskräckta brigadchefen hade säkerligen satt lifvet till, om icke någon fått fatt i hans rockskört och dragit honom till stranden. Det lyckades emellertid adjutanten i högkvarteret, kapten Björnstjerna och några dragoner att simmande bredvid hästarna nå andra stranden, där med stadsbors tillhjälp båtar hopsamlades, på hvilka trupperna småningom öfverfördes. Men detta tog i alla fall en ganska rundlig tid, och när trupperna nådde andra stranden, voro ryssarna redan försvunna.

Döbeln i striden vid Ny Karleby.

Oaktadt v. Otters kolonn haft stora svårigheter att på sin väg öfvervinna, kom den redan vid half 3-tiden fram till Ytter Jäppo by. Där höllo bönderna båtar och färjor i beredskap, och medelst dessa nåddes snart andra stranden. De båda små bataljonerna inslogo djärft vägen åt Ny Karleby och mötte snart ryssarna, hvilka tydligen ämnade draga sig tillbaka till Lappo. De senare vände då hasteligen om och slogo vid Juutas in på Vasavägen, utan att v. Otter med sin svaga styrka kunde hindra dem att undkomma. Visserligen kastade sig Langensködls kolonn, som

nu hunnit fram, och spridda hopar af björneborgare öfver dem, men det var för sent. Förföljarna lyckades endast taga ett sjuttiotal fångar. Hade Adlercreutz gifvit sig till tåls, till dess Döbeln hunnit fram, skulle hela den ryska afdelningen lätteligen kunnat blifva tagen. Nu drog den sig helskinnad undan med förlust af de nyssnämnda fångarna samt 20 döde och sårade. De anfallande kostade striden endast 3 man, hvilket är ganska betecknande för dess obetydlighet.Bulletin af den 4 och 21 juli, Björnstjerna, I sid. 277, Anteckningar om Döbeln, I sid. 233 m. m. — Utom sin utförliga rapport om striden sände Klingspor major v. Otter till konungen att afgifva muntlig berättelse om densamma.

Efter obetydlig förföljning stannade 2:a brigaden i Juutas; 3:e brigaden förlades i och invid staden, där bron så godt sig göra lät återställdes.

I stället för att genom en skyndsam och kraftig förföljning draga nytta af sin seger och underlätta Bergenstråhles landstigning lät Klingspor hären förblifva overksam vid Ny Karleby och lämnade denne i sticket, oaktadt han i sin rapport af den 26 omtalar, att landstigningen utförts en half mil från Vasa. Någon orsak till detta besynnerliga handlingssätt anser öfverbefälhafvaren sig icke böra angifva; han endast omförmäler Bergenstråhles nederlag. För öfrigt inträffade under sista juniveckan ingenting annat, än att en bataljon (Österbottens) af 2:a brigaden framsköts till Oravais och 3:e brigaden till Ytter Jäppo med en bataljon till Neder Härmä, samt att 4:e brigaden framflyttades till Sundby och 1:a brigaden till Gamla Karleby. Högkvarteret ryckte fram till Ny Karleby. Den 28 besatte Fieandts detaschement Lintulaks.

*

På aftonen samma dag, hvars morgon bragt Ny Karleby i svenskarnas händer, landsteg Bergenstråhles afdelning strax norr om Vasa.

Med närmare 1,100 man, nämligen en bataljon af Jämtlands regemente, en bataljon af Västerbottens regemente, sistnämnda regementes vargeringsbataljon och 4 kanoner hade öfverste Bergenstråhle, en 52 års man och chef för Västerbottens regemente, den 14 juni i Umeå stigit ombord på flera mindre fartyg. Vid Bredskär, ute i hafsbandet, uppehöllos seglarna af motvind en hel vecka och kunde först den 23 sticka ut åt Qvarken. Löjtnant af Lund med 50 jämtländingar, som voro ombord

på ett af fartygen, afskildes då med uppdrag att styra kurs in i Vasabukten, där landstiga söder om staden och sätta sig i besittning af bron vid Toby för att därigenom afskära vägen till Kristinestad. Hela återstoden af flottiljen styrde kurs mot Björkön och Reploffjärden, norr om staden.

På aftonen den 24 kastade fartygen ankar vid Österhankmo by (se kartan längre fram), 7 km. nordost om Qveflaks kyrka och omkring 25 km. från Vasa. Sedan hästar anskaffats för artilleriet och trossen, marscherade afdelningen till Qveflaks. Vid ankomsten dit hade befälhafvaren erfarit, att Vasa stad hölls besatt af generalmajor Demidov med 1,500 man och två kanoner, att vid nya hamnen var uppfördt ett batteri med sex kanoner, samt att 1,000 man stodo vid Toby, 50 vid Klementsö, nordväst om Vasa, 200 vid Karperö och en grupp af okänd styrka vid Iskmo, midt emot Replofs kyrka. Som man finner, voro uppgifterna om styrkan öfverdrifna, ty den belöpte sig i allt icke till mera än 1,700 man, men dess fördelning var i det hela taget riktig. Oaktadt fiendens betydliga öfverlägsenhet beslöt Bergenstråhle att genast anfalla honom och att för detta ändamål bryta upp kl. 8 följande morgon.

Från Qveflaks ledde två vägar till Vasa, den ena öfver Martois ut på Lillkyrovägen, den andra Öfver Karperö och Smedsby. Den förstnämnda inslog Bergenstråhle med hufvuddelen af sina krafter. På den andra vägen sändes kapten Sandman med 128 man för att undandrifva den ryska styrkan vid Karperö, hvarefter denna skulle tagas i ryggen af fänrik Qveckfeldt, som med 48 man på en skogsväg sändes till Smedsby. Såsom vanligt misslyckades denna senare, såsom det syntes, fint planlagda rörelse. Sandman rönte mycket häftigt motstånd i Karperö men lyckades genom ett djärft anfall taga en rysk postering till fånga och drifva den öfverlägsna fienden tillbaka mot Smedsby. Dit hade Qveckfeldt med sin afdelning i god tid anländt, men sedan han lämnat en mindre del af sitt manskap att upprifva bron, fortsatte han med återstoden västerut mot Klementsö. Snart mötte han emellertid den

från detta ställe i återtåg stadda ryska afdelningen, inför hvilken han nödgades vända. Nu upptäckte han i sin flank de från Karperö flyende ryssarna och ansåg under slika förhållanden rådligast att skyndsamt vika undan, hvarigenom återtågsvägen öppnades för ryssarna. Sandman lät sig icke afhöra under den härefter följande striden.

På den östligare vägen framryckte under tiden hufvudkolonnen. Vid Veikars togs en rysk postering till fånga och afdelades 100 man för att skydda vägen från Lillkyro. I Martois by hade 18 ryssar inneslutit sig i en stuga, från hvilken de underhöllo en liflig eld. För att bryta deras motstånd sköts huset i brand, och det instörtande taket begrof alla utom fyra, hvilka gåfvo sig. Efter en timmes hvila fortsattes marschen, och detaschementet ryckte in i Vasa utan att möta nämnvärdt motstånd. Först sedan de anfallande hunnit in på de smala gatorna, mottogos de af gevärseld fran fönsterna samt af eld från några gynnsamt ställda kanoner, hvilket föranledde splittring af styrkan för att bryta motståndet i stadens olika delar.

Öfverste Bergenstråhles tillfångatagande under striden i Vasa. Olle Hjortzberg.

Det ringa motstånd svenskarna rönte i staden berodde på den omständigheten, att Demidov vid underrättelsen om deras framryckning öfver Karperö skyndat dit med större delen af sina trupper och endast lämnat två kompanier jämte kanonerna kvar i staden. Så snart han märkte sitt misstag, vände han emellertid om, och kl. 5 e. m. stormade ryssarna i sin ordning staden. Svenskarna voro underlägsna till antal, uttröttade, i upplösning och nästan utan ammunition, till följd hvaraf de genast från början lågo under. Upplösta i små hopar, kämpade svenskar och ryssar med hvarandra på gator och gårdar, men slutligen trängdes de förra ut ur staden. Utanför östra tullen samlade Bergenstråhle ihop de spridda skarorna och ryckte ännu en gång in i staden för att upptaga de därstädes kämpande. Hans närmaste man, öfverstelöjtnant v. Knorring, sjönk från hästen, träffad af en kula i hufvudet; själf trängdes han tillika med några andra officerare in på en gård och måste där gifva sig fången. De, som lyckades komma undan, slöto sig småningom tillsammans och drogo sig tillbaka mot den plats, där man stigit i land, och under vägen dit tillstötte den på Lillkyrovägen lämnade afdelningen, hvilken icke deltagit i striden. Under befäl af major Ulfhjelm gingo öfverlefvorna af detaschementet följande morgon till sjös, och ute på hafvet tillstötte Sandmans och Qveckfeldts afdelningar. Några kosacker och

ryska jägare sände seglarena en afskedshälsning utan att likväl kunna skada dem. Den 29 gingo de i land strax norr om Ny Karleby och anmälde sig hos Klingspor. De utgjorde den enda förstärkning, som bestods finska hären till det afgörande sommarfälttåget.

Det illa planlagda företaget kostade svenskarna omkring 150 döda och sårade samt 200 fångar. Två officerare hade stupat, tolf råkat i fångenskap, och af desse voro de fleste sårade. Ryssarnas förlust var äfven ganska betydlig. Bergenstråhles och Ulfhjelms rapporter i bulletinen af den 21 juli, Mankell, II sid. 111 efter en dagbok i krigsarkivet, Aspelin: Vasa stads historia, II sid. 650.

Rådhuset i gamla Vasa. Enda återstoden af staden efter branden 1852; användes nu såsom landskyrka; tornet från senare tid.

Den närmaste följden af det misslyckade, hufvudsakligen med hänsyn till sina anordningar misslyckade, företaget till Vasa blef stadens utplundring, ty Demidov lät sin hämnd drabba invånarna under förebärande, att de gynnat och bistått svenskarna. Om detta verkligen varit fallet, skulle desse, stadens fredliga invånare fått finna sig i, hvad som kunnat vederfaras dem under striden eller såsom en omedelbar följd af densamma, men att under flera dagars tid utan vidare prisgifva invånarna och deras hem för mord och fullständig ödeläggelse, såsom om man lefvat under medeltiden, kan icke urskuldas, och de ryska författarnas försvar för åtgärden och för den ryska befälhafvaren är skäligen svagt. Ryssarnas grymheter sträckte sig ända ut på landsbygden och retade till motstånd, ett motstånd, som vann stod i löjtnant Lunds söder om Vasa verkställda landstigning.

Denne styrde först kurs mot den stora ön Valgrund, där löjtnant Ridderhjerta landsattes för att kalla bönderna under vapen, hvarefter denne i samma ändamål begaf sig till den närbelägna ön Replof. Vid Sundom landsattes därefter hela styrkan under löjtnant Jacobssons befäl. På hela kuststräckan ända ned till Närpes grepo bönderna genast till vapen och tillfångatogo mera än 100 kosacker och ryska jägare, hvilka i smärre posteringar voro

utställda längs kusten och utefter vägen till Björneborg. Vid Solvo kyrka förenade sig de båda löjtnanterna, och där ordnade de femtio soldaterna i förening med väpnade bönder från fastlandet och öarna en befäst ställning, hvilken bestyckades med tre små, från fartyget hämtade kanoner. Demidov tog alldeles för gifvet, att denne fiende, som efter händelserna vid Vasa djärfdes

kvarstå så nära honom, följdes af en betydligare styrka, hvilken utan svårighet skulle kunna afskära hans förbindelseväg med Björneborg, och då han ytterligare på ett betänkligt sätt oroades af den, visserligen orörliga svenska hufvudhären, bröt han den 30 juni upp från Vasa och begaf sig med hela sin afdelning till Lappo.

*

Få dagar före det olyckliga företaget till Vasa hade den andra af de båda landstigningar, som afsågo Finlands räddning, blifvit utförd och misslyckats.

Genom förlusten af den i Åbo brända och den i Sveaborg åt ryssarna öfverlämnade delen af skärgårdsflottan hade svenskarnas stridsmedel i skären högst betydligt försvagats, under det ryssarnas däremot icke så litet ökats. Ryssarna kunde nu också längs kusten föra sina skärgårdseskadrar ända till och med förbi Hangö, utan att den svenska stora flottan, som behärskade hafvet, förmådde hindra detta.

Den 2 juni utlöpte den första flottafdelningen från Sveaborg och begaf sig till Åbo skärgård. Under befäl af kaptenlöjtnant Mistrov, utgjordes den af 15 kanonslupar och några andra fartyg med närmare 1,000 man om bord. En följande dag timad våldsam explosion af ett krutförråd, hvarvid en mängd människor dödades och sårades samt en stor del af de återstående fartygen jämte annan materiel förstördes, vållade uppskof med utsändandet af nästa afdelning. Först sedan fartyg och materiel hämtats från Kronstadt, utgick den 9 juni den andra afdelningen, hvilken under löjtnant Gravves befäl utgjordes af 13 kanonslupar och jollar med närmare 600 man ombord. Michailovskij-Danilevskij, sid. 53.

Innan någon svensk transportflotta kunde inlöpa i skärgården, var det nödvändigt att rensa densamma från de ryska fartygen, om hvilkas närvaro därstädes man ägde kännedom.

I början af juni utrustades också den del af svenska skärgårdsflottan, som var förlagd i Stockholm. Den var dock hvarken stor eller väl försedd. Den 7 och 8 juni afgick emellertid den af 20 kanonslupar bestående flottan under befäl af amiral Hjelmstjerna, som till närmaste man hade öfverstelöjtnant Jönsson. Under flottans skydd följde transportflottan, på hvilken landstigningskåren fördes. Denna var delad i tre brigader, af hvilka den 1:a under befäl af major Tornerhjelm utgjordes af 200 man af hvartdera Lifgardet till fots, Svenska gardet och Finska gardet, af 70 man oberidne af Lifgardet till häst och 12 trepundiga kanoner. De båda öfriga brigaderna, under de båda äldsta bataljonscheferna, öfverstelöjtnanterna Reutercrona och Wrangel, utgjordes hvardera af två bataljoner Upplands landtvärn, illa väpnadt och utrustadt samt utan krigiskt värde. Detaschementets hela styrka uppgick till närmare 3,000 man, inberäknadt sjuke. Befälhafvare var generalmajoren v. Vegesack.

Friherre Eberhard Ernst Gotthard von Vegesack tillhörde en från Östersjöprovinserna härstammande släkt. Hans fader var kapten i holländsk tjänst. Född i Rostock den 29 mars 1763, blef Vegesack 1779 page hos Gustaf III men ådrog sig konungens misshag. Genom hertig Karls ingripande blef han 1784 kornett vid Lifregementsbrigadens kyrassierer. Såsom sådan gick han ut i finska kriget. Uppmanad att underteckna Anjalaförbundsakten, svarade han: »Jag underskrifver ingen annan förbindelse än att tillintetgöra fienden, och samma öde drabbar en hvar, som till något annat söker öfvertala eller tvinga mig.» Detta hans uppförande blidkade konungen, som gjorde honom till kapten vid en nyuppsatt jägarbataljon. I striden vid Elgsö hejdade han sitt manskaps flykt genom att nedskjuta en och med sin sabel sträcka en annan död till marken, hvarefter han befallde »höger om vänd eder» och stormade det ryska batteriet. Flera andra drag af hans okufliga vilja och ständiga tapperhet omtalades äfven. Redan under kriget major, blef Vegesack 1796 öfverste och generaladjutant, hvarefter han undan för undan innehade chefsplatsen vid flera regementen. 1805 afgick han till Pommern såsom chef för 4:e brigaden men blef svårt sårad i halsen under återtåget från Ferdinandshof. Generalmajor 1808, började han detta år sin verksamhet vid norska gränsen, såsom vi redan erfarit. Hans resliga växt och krigiska

hållning, hans skarpa anletsdrag och genomträngande blick förrådde mod och kraft. Hans med vänlighet parade stränghet bjöd tillgifvenhet och aktning. Endast hans ytterliga häftighet och stundom till lättsinne gränsande öfverdåd grumlade bilden af den fulländade truppföraren.

Under betäckning af en mindre del af kanonsluparna nådde transportflottan den 11 juni Berghamns holme, söder om Korpo, under det en annan del kryssade i fjärden norr om Korpo och Jönsson med hufvudstyrkan befann sig längre tillbaka vid Såttunga (se längre fram kartan öfver Åbo skärgård). Man fick reda på, att den ryska flottiljen löpt in i Jungfrusund. När Jönsson den 16 på morgonen anlände, styrde hela flottan norrut mellan de båda Naguöarna i förhoppning att på den stora Erstafjärden utanför Åbo påträffa ryska flottan och söka strid med densamma. Men då man följande dag fick klart för sig, att ryska flottan gått fram till Åbo, ändrades kursen rakt österut mot sunden kring Pargas, i hvilka fartygen på grund af stiltje kunde inlöpa först den 19. Då man nu fick bestämd underrättelse om, att ryska flottan låg i sunden utanför Åbo, beslöt generalen att redan samma afton landsätta trupperna vid Lemo, en af sten och låg skog betäckt udde, 7 km. söder om Åbo.

Denna förrättning började kl. 7 på aftonen den 19, hvarvid först 3:e brigadens båda bataljoner besatte de båda utanför landstigningspunkten belägna stora öarna Kustö och Kakskerta. 1:a brigaden landsattes därefter, och lifgardet till häst jämte de öfriga gardenas jägare utbredde sig på kedja rundt om landningsplatsen. En där i närheten befintlig kosackpatrull tog till flykten med kvarlämnande af en pik och tre sablar. Redan före landstigningen hade Vegesack uppbådat allmogen, och från de

närmaste socknarna infunno sig genast 107 bönder, hvilkas antal snart växte till 200. Likaledes kommo 66 från Sveaborg hemsända soldater tillstädes. De förenades till ett kompani frivilliga skarpskyttar under befäl af stabsadjutanten, löjtnant v. Vegesack, och deras antal ökades småningom till 108. Med böndernas tillhjälp uppkastade de först landstigna trupperna en jordvall framför landstigningsplatsen för att tjäna till stöd i händelse af motgång. Kl. 1/2 9 voro hela 1:a och 2:a brigaderna landsatta, och med kvarlämnande af endast 100 man på hvar och en af de förut omnämnda öarna, landsattes strax därefter äfven återstoden af 3:e brigaden. Flottan skyddade de landsatta trupperna och landstigningspunkten för anfall från sjösidan.

Generalmajor E. E. G. v. Vegesack. Efter en litografi af J. Cardon.

Ryssarna blefvo fullkomligt öfverraskade af landstigningen. Generallöjtnant Baggehufvud, som i Bagrations ställe tillfälligtvis förde befälet öfver de i sydvästra Finland förlagda trupperna, sände vid första underrättelsen om den hotande faran en bataljon med en kanon mot svenskarna, men det dröjde icke länge, förr än han själf begaf sig till stridsplatsen med ytterligare två bataljoner och en skvadron, som han lyckats samla ihop. Innan dessa senare anlände och utvecklade sig på Kupisslätten strax söder om staden, där de äfven förde upp artilleri, hade de svenska gardesjägarna, hästgardisterna och de frivilliga skarpskyttarna i förening med Reutercronas landtvärnsbataljon trängt de först mötande ryssarna tillbaka och genom en snårig och stenig skogsmark arbetat sig fram till Åbolandsvägen, som de nådde vid Yli Lemo gård. De trängde ytterligare ett stycke framåt men nådde snart ett skogsbryn, från hvilket de skådade ut öfver slätten, där ryssarna utbredde sig. Bakom träden vid dess bortre kant reste sig domkyrkans ärevördiga torn, och det gällde endast att kasta ryssarna baklänges för att efter dem utför den branta ådalen tränga in i staden. Ryssarna hade dock blifvit för många, för att det skulle låta sig göra att utan ytterligare förstärkning öfver det öppna fältet nalkas dem i deras i höjd med Törpälä belägna ställning. Striden

afstannade därför vid pass kl. 1/2 1 på natten. Trupperna ordnades, och ny ammunition framfördes.

Sommarnattens korta skymning hade redan förbytts till klar dag, när ryssarna kl. 2 å sin sida gingo till anfall. Buxhöwden, som själf befann sig i Åbo, hade gifvit generalmajor Konovnitzin i uppdrag att samla ihop alla från trakten anryckande trupper och att af dem bilda en reserv. Då han nu anryckte med sex kompanier och en skvadron, satte Baggehufvud in hela sin styrka och förde den fram i samma ögonblick, som Vegesack ämnade återupptaga framryckningen. Stöten var våldsam, och under dess tryck måste svenskarna långsamt vika. Ytterligare två ryska bataljoner kastades in i stridsvimlet, och med fällda bajonetter sleto de den långa, redan oordnade linien med sig framåt. Ingen möjlighet fanns att hålla stånd mot öfvermakten, och Vegesack befallde

återtåg.

Detta utfördes i god ordning. »Tvänne gånger afslogs fienden,» säger Vegesack i sin rapport, »och aldrig kunde han bringa Svenska tropparna att vika. Eders Maj:ts Garde slogs som ett Garde bör strida, och de frivilliga Skarpskyttar hafva slagits som redeliga Finnar. Landtvärns-Brigaderna gjorde hvad man af dem kunde sig förvänta.» Sedan ryssarna skjutit gården Ala Lemo (strax söder om Yli Lemo) i brand och ingen utsikt fanns att kunna bibehålla ställningen på stranden, befallde Vegesack inskeppning, hvilken utan egentlig oordning utfördes under skydd af mindre afdelningar och några kanoner från förskansningen samt af fartygens kanoner, som behärskade stranden. Vid middagstiden var hela styrkan inskeppad, hvarefter transportflottan lade sig i ett sund ett litet stycke från land. Som det var att förmoda, att ryska flottan skulle söka afskära återtåget — den hade redan under natten fått befallning därom —, lyfte alla fartygen ankar kl. 7 på aftonen (den 20) och gingo ut i stora farleden till Åbo, där skärgårdsflottan gjorde sig klar till strid.

Detta landstigningsförsök hade misslyckats af samma anledning som det några dagar senare följande. Den landsatta styrkan var alldeles för liten för att kunna bibehålla sig i land och vinna tid att ordna en för fienden verkligen farlig resning. Dess enda följd var förlusten af 16 officerare och 200 man. Ryssarna erkänna en förlust af 300 man.Bulletin från södra finska arméen af den 25 juni, Michailovskij-Danilevskij, sid. 61.

Transportflottan afgick till Åland, där trupperna landsattes. Skärgårdsflottan stannade vid Korpo Berghamn, där flera galerer stötte till densamma och amiral Hjelmstjerna öfvertog befälet, hvarefter flottan gick att uppsöka den ryska flottan och det skärgårdskrig började, som lämpligen förtäljes i ett sammanhang.

*

Landstigningen vid Lemo. J. Hägg.

Medan tillfället försummades att i västra Finland återtaga det förlorade och draga fördel af Sandels' snabba framgångar i östra delarna af landet, sammandrogo sig hotande moln öfver honom. Lämnad utan undsättning, kunde han med sin ringa skara icke hålla stånd mot den nedtryckande öfvermakt, som nu började visa sig; men Sandels var icke den man, som utan vidare lät drifva bort sig, och hans ihärdiga försvar af Savolaks utgör en af glanspunkterna bland detta krigs dystra minnen.

Generallöjtnant M. B. Barclay de Tolly.

Med knappa 1,500 man hade Sandels kommit till Kuopio, utkastad midt i denna väldiga skärgård, där tusentals vikar och sund medgåfvo djärfva roddare tillfälle att oförmodadt öfverfalla hvarje från hufvuddelen af trupperna utsänd afdelning, där vägarna slingrade sig fram mellan smala sjöar och väldiga, med uråldriga furor och ogenomträngliga snår täckta höjder, där hvarje aldrig så liten trupp utan svårighet kunde spärra vägen eller plötsligt skynda fram ur ett bakhåll. Det gällde här att hafva ögon så väl bak som fram, att hindra fienden på de liksom spindelben förrädiskt kring hvarandra snärjande vägarna taga någon afdelning i ryggen. Hade Sandels i detta landskap ägt tillräcklig styrka, lider det intet tvifvel, att han icke satt en fast damm för ryssarnas vidare framträngande, att han icke dragit deras uppmärksamhet och kanske äfven en del af deras krafter västerifrån, ja möjligen flyttat kriget inom ryska gränsen. Nu gjorde han allt, hvad göras kunde med hans inskränkta tillgångar.

Hufvuddelen af sin styrka hade Sandels, såsom naturligt var, lämnat vid Kuopio, och han träffade anstalter för att vid Toivala, bakom det breda sundet, motsätta sig fiendens framryckning. Dit fördes kanoner och förråd från alla framför belägna punkter, där hopsamlades och bestyckades båtar, och där arbetades på förskansningar. Först i sista hand skulle denna ställning emellertid upptaga samtliga trupper; så länge det var möjligt, skulle de hålla sig på samma strand som fienden, och för att där bereda dem en tryggad samlingsplats uppkastades förskansningar tvärs öfver näset vid Jynkkä, samma plats, där Duncker så kraftigt motsatte sig ryssarnas påträngande, förra gången Kuopio lämnades i deras händer.

Vid juni månads ingång lämnade vi den sandelsska brigaden med knappa 500 man framskjutna på den söderut ledande hufvudvägen. Sedan en del af dessa under major Schildts befäl blifvit lämnad vid Varkaus, hade återstoden fortsatt till Jorois, där major Grotenfelt var den befallande. Härifrån hade slutligen en liten

spaningstrupp ryckt fram mot Rantasalmi och major Malm med en större hop på vägen till S:t Michel stannat vid Turikkala. På den stora väg, som från Kuopio leder västerut tvärs igenom Finland, hade öfverstelöjtnant Fahlander med 150 man fattat posto vid Kivisalmi, och den 4 juni anlände major v. Essen med 100 man till hans förstärkning. För att iakttaga vägen öfver Pieksämäki hade en afdelning besatt vägkorset mellan Suonijoki och Kuutumäki. För att i någon mån öka sin ringa styrka hade Sandels sändt bud till sina i Uleåborg kvarlämnade trupper, nämligen Vasa regemente, Uleåborgs bataljon (såsom Österbottens nya rotering vanligen kallades) samt återstoden af Kajana bataljon, dragonskvadronen och batteriet att komma efter till Kuopio. Dessa afdelningar räknade tillsammans 1,200 man, och med deras tillhjälp borde Sandels' styrka sålunda kunna uppgå till något mera än 2,500 man. Fiendens skulle han snart uppskatta till tre gånger så mycket.

Den man, som nu i egenskap af Sandels' motståndare uppträdde på krigsskådeplatsen, var ingen nybörjare i krigets konst. Härstammande från en skotsk släkt, som inflyttat till Lifland, föddes Mikael Bogdanovitsch Barclay de Tolly år 1761 och hade under upprepade fälttåg i Turkiet, Finland 1790 och Polen förvärfvat erfarenhet och en snabb befordran. Såsom generallöjtnant hade han deltagit i vinterfälttåget i Polen och Västpreussen 1806-7 och blifvit svårt sårad i den blodiga drabbningen vid Eylau. Mångahanda ansvarsfulla uppdrag väntade honom ännu under de kommande krigen. Barclay de Tolly skildras såsom en saktmodig, tystlåten, något svårtillgänglig, beräknande man, som med omsorg vårdade sig om sina underlydande, som med rikedom på erfarenhet och kunskaper, med förtänksamhet och kallblodighet förenade en okuflig personlig tapperhet.

I början af juni satte Barclay de Tolly sina trupper i rörelse på vägarna från Nyslott och Villmanstrand—S:t Michel med Jokkas såsom gemensamt mål. Under denna framryckning oroades ryssarna ständigt af svenskarnas spejare och partigängare, så att de hade mycket svårt att få några tillförlitliga underrättelser om sina motståndare och sannolikt öfverskattade deras styrka. Före samlingen vid Jokkas sändes en del af den vänstra kolonnen norrut på Pieksämäkivägen, och sedan återstoden kommit tillsammans, slog denna in riktningen mot Jorois, där man visste, att svenskarna tagit ställning.

Tidigt på morgonen den 12 juni, medan en fuktig dimma bredde sin slöja öfver trakten, skyndade en lång rysk skyttekedja fram till stranden af den strax söder om Jorois kyrka framrinnande ån, bakom hvilken svenskarna hade sina bevakningsposter utsatta. Så snart dimman höjde sig, öppnade ryssarne en liflig eld, i hvilken

fem kanoner utgjorde basen, riktande sina skott förnämligast mot en förskansning, som svenskarna anlagt såsom stödpunkt helt nära vägen. Oaktadt desse icke voro flera än 300 under Grotenfelts befäl — Malm hade gått tillbaka hit —, och oaktadt de icke hade mera än en nästan oduglig sexpundig kanon, gjorde de tappert motstånd, och ryssarna utförde under dagens lopp icke något anfall. Följande dagen utsträckte de senare sin tunna linie, så att den nådde bortåt 5 km:s längd, och under hela natten till den 14 arbetade de på flottor och broar samt uppförde de ett bröstvärn för sitt artilleri. Grotenfelt utsträckte sin ringa styrka, så långt möjligt var, men meddelade sina underbefälhafvare, att ringning med båda kyrkklockorna skulle vara tecken till allmänt återtåg, hvarefter återsamling skulle ske på kyrkplanen.

Den 14 på morgonen började åter skjutningen och fortsattes ännu lifligare än förut till kl. 3 e. m., då ryska afdelningar på flottor togo sig öfver älfven utanför svenskarnas vänstra flygel, samtidigt med att kavallerigrupper simmade öfver älfven vid deras högra flygel. Mången välriktad kula sänkte visserligen en moskovit i djupet, och andra åstadkommo villrådighet på flottorna, men de anfallande voro dock för många, och snart ljödo kyrkklockorna. Den lilla skaran samlades hastigt och med ordning och anträdde återtåg till Varkaus utan annan förlust än kanonen, som af brist på hästar måste kvarlämnas. Vid Kuvansi hvilade den tappra skaran, medan bron brändes.

Den 15 på morgonen anmälde Grotenfelt sig hos Schildt, som fortfarande förde befälet vid Varkaus. Denne ansåg sig icke kunna försvara härvarande ställning mot en betydande öfverlägsenhet utan uppbröt med alla sina trupper och drog sig tillbaka till Paukarlaks, där han utbad sig bestämmelser af brigadchefen. Ryssarna förföljde icke.

Den ryska afdelning, som ryckte fram på Pieksämäkivägen, inträffade vid Pieksämäki kyrka den 12 och fortsatte marschen dagen därpå, hvarvid ryssarna vid Surnumäki by mötte väpnadt motstånd. Kapten Söderhjelm, som med 100 österbottningar, 40 dragoner och två trepundiga kanoner stod vid Kutumäki, hade nämligen gått sin fiende till mötes. Så snart han märkte dennes betydliga öfverlägsenhet, drog han sig emellertid genast tillbaka till sin förra ställning, hvilken han borde hålla, åtminstone till dess Fahlander, som fortfarande stod vid Kivisalmi, hunnit undan, ty eljes vore denne förlorad. Ryssarna anföllo emellertid kl. 9 på morgonen följande dag med sådan häftighet, att Söderhjelm efter sex timmars strid såg sig hotas med fullständig inneslutning och icke hade annat val än att draga sig tillbaka till Suonijoki, där han upptogs af major Roos, som just anländt dit med 200 man af det till Vehmasmäki framförda Vasa regemente och två kanoner. Återtåget skedde emellertid steg för steg under oafbruten strid med den förföljande fienden. Fahlander, som föregående dag fått befallning att draga sig tillbaka och förena sig med Söderhjelm, fann vid närheten af korsvägen fienden framför sig och var sålunda afskuren, ty**Fahlanders återtåg.** *BRUNO LILJEFORS.***Fahlanders återtåg.** *BRUNO LILJEFORS.*annan återtågsväg fanns icke. Fahlander var dock icke den, som erkände sig för besegrad.

Den 15 inträffade Sandels själf vid Suonijoki och ämnade där med all kraft motsätta sig fiendens vidare påträngande, men då han fick meddelande om Schildts återtåg ända till Paukarlaks, insåg han nödvändigheten att draga alla sina krafter tillbaka till Vehmasmäki vägskäl. Han styrktes i sin åsikt ännu mera, då han fick se ryssarna börja öfvervada de vattendrag, som bildade Suonijoki pass. För Fahlander behöfde han icke sörja, ty denne sände honom på omvägar försäkran, att han nog skulle draga sig ur spelet. Under natten till den 16 gingo de vid Suonijoki samlade trupperna, ostörda af fienden, tillbaka till Vehmasmäki. Där inträffade äfven Schildts afdelning, hvarefter alltsammans drog sig bakom förskansningarna vid Jynkkä eller Henriksnäs. Där inträffade äfven Fahlander dagen därpå, den 17.

När dennes tappra skara såg sitt återtåg afskuret, voro dessa eljes oförfärade män icke långt ifrån att förlora besinningen, ty begreppet »kringgången» eller »afskuren» hade en magisk kraft på dessa kämpar, hvilka aldrig ryggade för den fara, de sågo framför sig. Någon tanke på att gifva sig kom dock aldrig i fråga. Den 44 år gamle befälhafvaren, som sedan elfva år stått i spetsen för Kajana bataljon och nyss mottagit underrättelsen om sin utnämning till öfverste med anledning af Pulkkila-striden, öfverlade ett ögonblick med sina närmaste, om man skulle söka undkomma sjövägen eller slå sig igenom. Den förra utvägen valdes, och med hastiga steg återvände man till en början till Kivisalmi. Här brändes alla persedlar, som icke kunde medtagas, och båtar anskaffades, och dessa fylldes snart af väpnade män. Under ledning af länsman Stenqvist, som kände alla vikar och näs på den villande Konnivesi, gick färden öfver vida fjärdar och smala vikar, och där ett näs mötte, drogos båtarna däröfver. Efter nära ett och ett halft dygns färd landsteg man i viken nordväst om Suonijoki, där Fahlander hoppades träffa sina landsmän. Stranden var tom. Truppen fick stiga i land, och de flesta öfverlämnade sig åt en kort stunds vederkvickande sömn.

Huru försiktigt färden än utförts, hade ryssarna dock fått nys om densamma, och i aftonens skymning, när suset i de mörka furorna gjorde sinnet mottagligt för intryck, kom en bonde springande och utropade med full hals, att ryssarna voro i antågande. En plötslig förvirring inträffade, skott föllo, och en man blef sårad, dock icke svårare, än att han kunde medföras. Snart voro lugn och ordning återställda, och snabbt rörde sig skaran i riktning mot båtarna. Men, o ve! Budskap kom, att ryssarna voro vid stranden, och att båtbetäckningen nödgats lägga ut med båtarna. Nu var intet ögonblick att förlora; hvarje tvekan, hvarje öfverläggning kunde medföra ett vådligt dröjsmål, hvarje ljud kunde förråda den lilla skarans tillflyktsort. Befälhafvaren förlorade dock icke besinningen. Enligt sin vägvisares anvisning satte han sitt folk i rörelse genom den täta, oländiga skogen, där ryssarna snart förloradeTrakten kring Kuopio och Toivala.

spåren af sitt villebråd, och öfver kärr och mossar, genom skog och snår, utan ett ljud af knot eller trötthet, utan att någon lämnade sig efter, skred tåget oafbrutet framåt in på andra dygnet, när vandrarna utmattade och uthungrade nådde Karttula by, där båtarna äfven inträffat. Invånarna sökte genast fram allt ätbart, som kunde finnas kvar i deras visthus, och tröttheten krökte mången vand skogsvandrare, men tid fanns ännu icke att fylla kroppens kraf. En budbärare från Sandels meddelade, att tiden brådskade, om man före fienden skulle hinna

vägskälet vid Jynkkä. En klunk dricka i halsen och en brödbit i handen, och så i väg, och nästan i språng tillryggalades den nära 50 km. långa vägen till Jynkkä, dit ankomsten skedde den 17 på aftonen.

Sandels uppskattade ryssarnas mot honom stående krafter till mera än 5,000 man af Rysslands bästa trupper. Hans förposter hade redan den 17 på aftonen haft känning af dem, och de gjorde tydligen försök att både till lands och sjös kringgå hans flyglar, hvarjämte han dagligen och stundligen fruktade att få se deras i Nyslott och Villmanstrand utrustade kanonbåtar. Som dessutom alla försvarsmedel och förråd voro öfverförda till Toivala och återtåget dit under strid med en öfverlägsen motståndare skulle kunna blifva liktydigt med brigadens undergång, beslöt han att frivilligt utföra detsamma. Kl. 10 på förmiddagen började det också, utan att ryssarna märkte något, och bataljon efter bataljon marscherade till Kuopio, steg där om bord på förut iordningställda båtar och fördes den nära 10 km. långa vägen till Toivalastranden. 350 man af Vasa regemente och Savolaks jägare med två kanoner kvarstodo efter de andra i den utrymda ställningen, hvilken de lämnade först kl. 5 på eftermiddagen. Sedan äfven denna styrka inskeppat sig med undantag af 50 man, anföllos dessa af jägare och kavalleri men förstärktes af löjtnant Colliander med 100 vasagossar, hvilka under fortsatt strid drogo sig tillbaka till Kelloniemi udde och där lyckligen inskeppades.

På aftonen hade Sandels hela sin brigad samlad bakom det vördnadsbjudande sundet. De föregående striderna hade kostat den några och sextio man; huru många de ansträngande marscherna satt ur stridbart skick, känner man icke. Sandels uppgifver själf sin styrka till 1,657 man, en utan tvifvel skäligen låg beräkning. Häri inberäknas emellertid icke Uleåborgs bataljon, som då ännu icke var framkommen.

Styrkan i Toivalaställningen var hufvudsakligen att söka i den breda våta graf, som utgjorde dess fronthinder, och som nödgade fienden sjöledes utföra sitt anfall. Framför fastlandets strand utbredde sig en rad öar, i midten de båda smärre, långsträckta Potkusaari och Karhusaari, på högra flygeln den stora Sorsasalo, på vänstra Vaajasalo (se vidstående karta). Sunden på båda sidor om sistnämnda ö spärrades medels pålverk, under det de båda nordligare sunden höllos öppna för att utsläppa vakt- och spejarbåtar, och bakom de både mindre öarna samlades alla de båtar, som man hopfört från vattendragen söder om Kuopio. En del af dessa båtar anordnadesför truppförflyttning vid egna utfall, medan de största och starkaste förságos med träbröstvärn, så att de skulle kunna anordnas till kanonbåtar. Så länge ryssarna icke ägde öfverlägsenhet på sjön, var ingen fara för kringgående, men lyckades de skaffa sig sådan — och ryktet löpte omkring, att de i Villmanstrand voro i färd med att utrusta kanonbåtar —, kunde de förbi Kuopio gå in i Ruokovesi och från hela stranden ända till Ruokovirta ström åtkomma brigadens återtågsväg. Landvägen från Karelen kunde de nalkas ställningens vänstra flygel vid Jännevirta breda sund eller öfver Kaavi och Nilsia komma rakt in på återtågsvägen, men någon fara hotade ännu icke från det hållet.

Med hänsyn till alla dessa omständigheter utsträcktes en bevakningslinie utefter stranden norr och söder om Toivala och framskötos posteringar på öarna. Kanonerna ställdes i förskansningar nere vid stranden. På alla viktigare punkter vid stranden ända upp till Ruokovirta utsattes med båtar försedda posteringar. Bakom vänstra flygeln bevakades särskildt passet vid Jännevirta. Återstoden af trupperna hvilade ett stycke norr om Toivala; brigadchefens kvarter uppslogs i Vartiala.

Dunckers namnteckning.Något porträtt af Duncker har icke kunnat anträffas.

Åt alla håll utsände Sandels kunskapare; söderut färdades de sjövägen ända till Leppävirta. Dessutom medförde han all kronobetjäning från det utrymda området för att på detta sätt beröfva fienden upplysningar.

Det var emellertid icke Sandels' afsikt att förhålla sig uteslutande afvärjande; detta skulle för mycket stridt mot hans natur. Genom sina kunskapare fick han underrättelse om, att ryssarna ännu icke visat några kanonbåtar, men att de förde sina lifsmedel sjöledes till Varkaus, hvarifrån de landvägen fortskaffades vidare, äfvensom att en stor fora nyligen afgått från Varkaus. Han beslöt genast att söka borttaga densamma och gaf Duncker i uppdrag att med 240 man vid Paukarlaks utföra denna bedrift och därvid tillika undersöka, om ryssarna förehade några flott- eller färjbyggnader. Han skulle afgå dit sjövägen den 24 juni, och för att underlätta företaget samt utforska ryssarnas styrka och ställning vid Kuopio ämnade Sandels själf dagen därefter göra en landstigning vid Kuopio.

Med 120 österbottningar och lika många savolaksjägare, inrymda på 24 båtar, lade Duncker ut midsommardagen på aftonen och styrde kosan söderut. Följande afton lågo 60 båtar åter färdiga vid stranden, där de fingo 600 man om bord, hvarjämte fyra kanoner inlastades på särskilda båtar. Med den större hälften af denna styrka, hvilken Sandels själf åtföljde, styrde major Schildt mot stranden mellan Likolaks och Ilkoniemi udde öster om staden, under det major Arnkihl med den andra, den mindre hälften begaf sig i väg norrut för att gå in i viken vid Julkulanniemi och från denna sidan utföra anfallet, hvarigenom man skulle dela

fiendens uppmärksamhet. Kl. 11 utförde Schildts afdelning landstigningen, oaktadt ryssarna underhöllo en liflig eld med gevär och sju bakom bröstvärn ställda kanoner. Småningom veko de synbarligen öfverlägsna ryssarna till en skog, och då Arnkihl icke hördes af och Sandels ansåg ändamålet med landstigningen vunnet, lät han truppen åter stiga om bord och draga sig utom skotthåll från fienden. När detta skett, hördes skottväxling norrifrån. Arnkihl hade landsatt sin styrka vid Julkulanniemi och drifvit tillbaka en 150 man stark, med en kanon försedd fientlig postering, från hvilken han till och med tagit några fångar. Ända till Fagernäs förföljdes de vikande, men där erhöllo de betydlig förstärkning och gingo i sin ordning framåt. Arnkihl måste då vika och inskeppade åter sina trupper, hela tiden häftigt förföljd af ryssarna. Vid ljudet af skottväxlingen hade Sandels låtit Schildts afdelning närma sig stranden och åter öppna eld, men då ljudet af skott norrifrån vid fyratiden dog ut, aflägsnade fartygen sig åter. Båda afdelningarna vände om till Toivala, dit de utan att hafva lidit stora förluster — Schildts afdelning hade förlorat 6 man, Arnkihls 1 officer och 21 man — ankommo vid pass kl. 6 f. m. Om företaget icke tycktes medföra annat omedelbart ändamål, ådagalade det i alla fall, att ryssarna hade en ganska betydlig styrka vid Kuopio.

Öfverfallet vid Paukarlaks. Larsson-Palm.

Samtidigt härmed utförde Duncker med vanlig skicklighet det honom gifna uppdraget. Skyld från stranden af de talrika, i sommarens fägring stående täta löfdungar, som täckte de talrika holmarna, styrde han i den fullkomlige ljusa midsommarnatten kurs mot Paukarlaks. Af sina spejare fick han veta, att ryssarna icke förehade någon flott- eller båtbyggnad, men att en större afdelning var lägrad vid Vehmasmäki. Vid tretiden på eftermiddagen satte han sin styrka i land helt nära Paukarlaks gästgifvaregård och dolde den väl i en björkskog. Han erfor äfven, att den stora foran var på väg, hvarför han antog, att den skulle hvila öfver natten vid gästgifvaregården. Med anledning häraf afdelade han löjtnant Castrén med 50 man att lägga sig i bakhåll ett stycke norr om gästgifvaregården och löjtnant Roos med lika stor styrka söder om densamma. De skulle hålla sig väl dolda och samtidigt gå till anfall, hvarvid Duncker själf med återstoden af styrkan skulle anfalla österifrån. Aftonen kom, och den långa kolonnen syntes ganska riktigt, men den stannade, innan den uppnått Roos' gömställe; hästarna spändes ur, och man ordnade sig för natten. Då sände Duncker löjtnant Weber med ytterligare 50 man genom skogen att gripa kolonnen söderifrån, medan Roos anföll norrifrån och Duncker själf från sidan. Castrén fick svara för skyddet från Vehmasmäkihållet. Planen lyckades öfver all förväntan; en del af betäckningen stupade eller blef fången; återstoden undkom i skogen; hela foran blef segrarnas byte, men endast en mindre del af dess innehåll kunde tagas om bord på båtarna; återstoden brändes tillika med 200 nya vagnar; mellan 400 och 500 hästar dödades. Efter väl förrättadt värf gick den modiga skaran åter till sjös och landsteg vid Toivaia den 26 på aftonen utan att hafva förlorat en enda man.

Sandels' anfallsrörelser medförde en helt annan och mycket mera betydande verkan, än deras planläggare tänkt sig. Barclay de Tolly afbröt den rörelse västerut, som han var på väg att utföra, och återvände till Kuopio.

I enlighet med öfverbefälhafvarens anordningar hade han nämligen efter Kuopios intagande och sin närmaste motståndares återtåg bakom vattendragen i nämnda stad kvarlämnat generalmajor Rachmanov med 5 bataljoner, 1 skvadron, 20 kosacker och ett artillerikompani samt med återstoden tågat västerut för att öfver Koivisto hota svenska hufvudhärens vänstra flank. Den 22 juni anlände han med hufvuddelen af sina krafter till Rautalampi, under det avantgardet, som på båtar färdats öfver Konnevesi, hann fram till Koivisto och därifrån trädde i förbindelse med Rajevskijs yttersta afdelningar, hvilka stodo vid Saarijärvi. Alla broar voro emellertid så grundligt förstörda, att det dröjde en vecka, innan marschen kunde fortsättas. Då nu underrättelse kom från

Rachmanov, att denne långt ifrån att kunna drifva Sandels från Toivaia och knyta förbindelse med den ryska kavalleristvrka, som skulle afsändas från Sordavala genom Karelen, tvärtom fruktade att blifva kastad öfver ända af dennes, såsom han trodde, öfverlägsna skara, beslöt Barclay de Tolly den 29 att helt och hållet

uppgifva det företag, vid hvilket hans öfverbefälhafvare fäste så stor betydelse, och återvända till Kuopio. Han lät endast 2 bataljoner och 100 kosacker fortsätta vägen till Saarijärvi. Här finna vi betydelsen af ställningen på Savolaksvägen, hvilken varit alldeles främmande för Cronstedt, och vi ledas äfven till tanken på, huru förhållandena kunnat gestalta sig, om konungen af Sverige lyssnat till den insiktsfulle Tibells råd.

Själf reste Barclay de Tolly före sina trupper och hann redan samma dag till Kuopio, tids nog för att få skåda svenskarnas nästa anfall.

I sin sträfvan att draga fiendens uppmärksamhet på sig leddes Sandels jämväl af önskan att hindra fienden sända trupper västerut. Då han fått veta, att Barclay de Tolly aftågat med 2,000 man, beslöt han att genom ett nytt anfall locka honom tillbaka, hvarjämte han ville begagna tillfället att taga till fånga den till 500 man uppskattade styrka, som höll Kelloniemi udde besatt, samt bemäktiga sig dess kanoner och båtar. För att skaffa sig kunskap om ställningen på den fientliga stranden använde han ryssarnas vanliga medel att ditsända en parlamentär. Fältmätningsofficeren, kapten Burman reste sålunda iväg, åtföljd af några andra officerare, och fick i uppdrag att öfverlämna några enskilda bref. Samtidigt härmed undersökte han stranden och utsatte på en medförd karta alla ryska batterier och posteringar. På grund af dessa upplysningar uppgjordes planen för anfallet, hvilken såsom vanligt kom att lida af den olägenheten, att anfallsstyrkan splittrades sönder i för många delar, hvarigenom, då missförstånd tillika uppstod, erforderlig samverkan mellan de olika afdelningarna uteblef (se kartan sid. 210).

Dolda af en stark dimma, skötos kl. 11 på aftonen den 30 juni ett hundratal båtar ut från Toivala strand och ordnade sig i fyra olika afdelningar, hvilka med någon tidsskillnad ilade ut åt fjärden. Främst färdades 150 man med två kanoner under Grotenfelts befäl, och hade dessa till uppgift att beskjuta de fientliga batterierna vid och söder om staden för att draga fiendens uppmärksamhet ditåt. Det egentliga anfallet skulle utföras af 240 österbottningar, som under kapten Söderhjelms befäl skulle landstiga vid Kettulanlaks, norr om Kelloniemi udde, samt af 500 man med två kanoner, hvilka under Dunckers befäl skulle landsättas på en udde söder om Likolaks. Under det en tredje, 100 man stark grupp med två kanoner under kapten Burmans ledning löpte rakt på Kelloniemi udde och därigenom drog fiendens uppmärksamhet på sig, borde de båda öfriga grupperna sluta ihop på ryssarnas återtågsväg, hvarefter alla deras på Kelloniemi udde stående trupper och kanoner skulle blifva segrarens byte. Så enkelt skulle saken emellertid icke aflöpa.

Grotenfelt anföll på utsatt tid, kl. 1 på natten, men mottogs af så häftig eld, att hans båda kanonbåtar togo läck och han måste draga sig tillbaka. Söderhjelm landsteg äfven i rätt tid och dref fiendens på stranden utbredda jägare tillbaka, men någon Duncker hördes icke af. Ryssarna, som anade, hvad som förehades, utrymdehastigt Kelloniemi udde, där Burman med sin styrka steg i land och förstörde kanonerna. Men Duncker hördes fortfarande icke af. Han ansåg sig före landstigningen böra rensa stranden från fientliga jägare och dröjde därmed så länge, att ryssarna hunno kasta alla sina anlända förstärkningar mot Söderhjelms och Burmans afdelningar, hvilka under häftig strid, här och där man mot man, trängdes tillbaka till stranden och med knapp nöd hunno om bord på sina båtar. Duncker, som icke hade kännedom om händelsernas förlopp bakom den skog, som begränsade hans synfält, hade nu fått sina trupper i land, men möttes snart af från alla håll anryckande fiender, särskildt af starka, från staden kommande reserver — möjligen deltogo häri några af de från Kivisalmi återkommande trupperna — och nödgades äfven söka sin tillflykt till båtarna. Sandels, som själf åtföljde Burmans afdelning, såg med grämelse företagets misslyckande och sände till sina underbefälhafvare befallning om återtåg till Toivala, där alla voro tillbaka kl. 8 på morgonen förutom en officer och 20 man, som stupat, jämte en officer och 10 man, som blifvit fångna. Sårade voro dessutom en officer och 49 man.

Utan inflytande på händelserna blef denna strid likväl icke, ty den ingaf ryssarna en öfverdrifven föreställning om sandelsska brigadens styrka och företagsamhet och höll den ryska afdelningen fjättrad vid Kuopio.

Barclay de Tollys närmaste önskemål var nu mera än någonsin att få kanonbåtar upp i Kallavesi för att komma åt

sin motståndare. Mot midten af juli månad anmäldes sex dylika vara i antågande, och underrättelse härom ingick äfven till Sandels. Denne afsände då major Arnkihl såsom särskildt förfaren i sjömanövern med 500 man och två kanoner för att söka förstöra båtarna, när de skulle dragas upp för Konnus fors vid Leppävirta. Under pågående rodd den 17 mötte finnarna emellertid i närheten af Leppävirta de redan i sjön satta båtarna, och en liten strid utspann sig, hvarefter den svenska flottiljen återvände till Toivala. De ryska fartygen fingo säkert skydd vid Kuopio. Här började ryssarna genast bygga nya båtar, och allt, som kunde uppletas af farkoster, fördes tillsammans.

Denna omständighet försvårade i hög grad Sandels' ställning. Mest fruktade han för sin högra flygel och sände därför Österbottens, visserligen icke mera än 300 man starka bataljon med två kanoner att försvara passen vid Mustavirta och Ruokovirta, hvarjämte det senare sundet spärrades med pålar. För högra flygeln utsattes en särskild beredskap vid Hamula by. Alla de öfriga posteringarna förstärktes, så att närmare 1,000 man åtgick till främsta liniens skydd. Då underrättelse ingick om den ryska kavalleriafdelningens inryckning i Karelen, sände Sandels, som icke ansåg sig kunna afdela trupper till denna vidsträckta landsdels skydd, kornetten v. Brandenburg och fältväbeln Brunov vid Karelska dragonerna att uppbåda allmogen och sätta sig i spetsen för densamma i afsikt att försvåra ryssarnas framträngande. Som han emellertid var öfvertygad om nödvändigheten att en vacker dag nödgas lämna**Svenskarnas återinskeppning vid Kuopio den 1 juli.** *J. HÄGG.*

Svenskarnas återinskeppning vid Kuopio den 1 juli. *J. HÄGG.*

Toivalaställningen, lät han undersöka och med befästningar förstärka en upptagsställning vid Palois, söder om Iisalmi. Vid Toivala skulle endast finnas på lager lifsmedel för åtta dagar.

I det stora hela blef emellertid ställningen vid Toivala oförändrad under hela juli månad, oaktadt ryssarnas ställning bättrades med hvarje ny båt, som tillkom för dem, och båtarnas antal växte hastigt, ty det arbetades utan ro under ledning af en från Petersburg hämtad båtbyggmästare. Krigsskådeplatsen flyttades från land ut på sjön; ströftåg och strandhugg utfördes af båda parterna, hvarvid svenskarna särskildt hade godt öga till ryssarnas bagerier och mjölupplag. Stundom utkämpades äfven små sjöslag. Den ovisshet, som detta krigföringssätt väckte och underhöll, verkade emellertid tröttande på båda sidorna, allra helst som underhållet var förenadt med stora svårigheter, i synnerhet för ryssarna, och bostäderna på svenska sidan lämnade mycket öfrigt att önska. Dock buros alla besvärligheter lätt, hos ryssarna af tvång och vana, hos svenskarna af hängifvenhet och fosterlandskärlek, och mycket skulle här ännu uträttas af den långt från sina landsmän skilda, af konungen och fältmarskalken bortglömda 5:e brigaden.Sammandrag af femte brigadens operationer, bulletiner af den 13 och 21 juli samt 10 augusti, Burman, II sid. 44, Montgomery, I sid. 169, Michailovskij-Danilevskij, sid 63.

LAPPO. NERPES.

JULI.

Urskog.

Betraktar man händelserna på krigsskådeplatsen i norra Finland under juni månad, så kan man svårligen undgå att erfara en förkänning af fälttågets snöpliga utgång. När det nu tydligen visade sig, att någon verklig förstärkning af stridskrafterna från Sverige icke kunde påräknas — och det var ju för att möta denna, som finska hären i enlighet med den kungliga instruktionen dragit sig upp till Österbotten —, så är det frågan, hvad öfverbefälhafvaren skulle företaga. Hans åtgärder föreskrefvos nu icke uppifrån, utan han öfverlämnades att handla efter bästa förstånd; han endast borde understödja de enstaka strandhugg af mindre afdelningar, hvilka konungen inbillade sig skulle bringa bönderna till öppet deltagande i kriget. När Klingspor tydligt och klart märkte, att den mot honom stående fienden var hans trupper betydligt underlägsen och hasteligen drog sig undan, så snart ställningen blef på minsta sätt farlig, så borde väl den ringaste smula af krigsmannaingifvelse sagt

honom, att det här gällde att kasta fienden öfver ända, innan denne finge förstärkning, att sätta sig i besittning af tvärvägen Vasa—Lappo—Lintulaks—Kuopio och att sedermera så mycket som möjligt försvåra fiendens framträngande på de söderifrån kommande vägarna, hvilka i själfva verket voro långa pass. Hvilka framgångar handlingskraften födde, visade Sandels' bedrifter allt för tydligt, och Klingspor underlåter icke heller att med alla möjliga loford omtala dem för konungen, men han känner sig aldrig manad att för egen del söka förvärfva liknande loford. Visserligen skrifver han från Ny Karleby, när han slutligen kommit dit, att han med »yttersta möjlighet» skulle fortsätta marschen, förfölja fienden och samverka med de landstigna afdelningarna. Men så ser han lugnt på, huru den närmaste af dessa blir söndersliten få dagsmarscher från honom.

Stor ansträngning kunde icke heller behöfvas för att drifva bort de ryska afdelningarna, utkastade som de voro långt bort i ett ogästvänligt land. Ena dagen borttogos deras lifsmedelsforor, som med stor ansträngning blifvit framsläpade på de backiga vägarna, af en snabbt undanflyende krigarskara eller af en väpnad bondhop; andra dagen var deras förbindelse med de högre befälhafvarna afbruten; tredje dagen bragte underrättelsen, att fienden stod på deras återtågsväg. Under allt detta skulle Klingspor haft norra Finlands bördigaste trakter med deras rika vägnät bakom sig och dessutom öfver Vasa, Ny Karleby och andra sjöstäder stått i omedelbar förbindelse med Sverige.

Det var ju alldeles tydligt, att utan en verklig förstärkning af den svenska hären denna icke skulle blifva i stånd att vinna någon för krigets utgång afgörande seger, att återeröfra Finland, och att ryssarna, endast de tillräckligt ökade sina stridskrafter, följaktligen till slut skulle afgå med seger, skulle drifva svenskarna ur Finland eller upprifva deras här. Ja detta är nog sant, men denna utgång var det konungens sak att förebygga, eljest borde han icke låta kriget fortsättas och prisgifva sina tappra kämpar åt en säker undergång. Öfverbefälhafvaren tillkom det endast att göra, hvad han kunde, med de stridskrafter, hvilka stodo honom till buds. Icke lärer Sandels någonsin hyst en så djärf tanke som att vinna en afgörande framgång; han hade tvärt om ständigt klar för sig nödvändigheten att nödgas utrymma Toivalaställningen, men till följd af hans skickliga tillvägagående och ryssarnas för ändamålet otillräckliga stridskrafter kunde han bibehålla sin ställning i Savolaks ända till sena hösten. Om Klingspor endast gjort på samma sätt! Då hade intet grundadt missnöje kunnat uttalas öfver honom. Då hade ryssarna, som voro i förlägenhet med afseende på trupper, nödgats göra ännu större ansträngningar för att eröfra Finland. Då hade konungen möjligen kommit till besinning, medan tid ännu fanns att vända krigslyckan, eller kunnat erhålla fred på mindre förödmjukande villkor, än hvad fallet blef ett år senare.

I bref till konungen af den 28 juni uttalar Klingspor sig om nödvändigheten af hjälp från Sverige och säger därefter: »Så blifver ingen annan utväg öfrig än att försvara sig så länge någon af Arméen är qvar, så framt ej mitt underdåniga hopp kan uppfyllas och denna dess tappre och trogne armée kan genom Eders K. Maij:ts nådiga försorg och ömma behjertande blifva undsatt eller ock siövägen frälsad att af Eders K. Maij:te annorstädes blifva användbar till dess höga afsigters utförande». I ungefär samma anda uttalar sig Adlercreutz i ett bref till den i Uleåborg kvarlämnade Klercker, hvari han säger: »Änteligen hafva vi krånglat oss fram hit (till Ny Karleby), men sedan Ryssarne nu samlat en ansenlig styrka af 8-9,000 man vid Lappo, lära våra offensiva operationer vara afslutade, vi kunna väl gå till Vasa, men som sagt är när Ryssarne occupera Lappo kunna vi ej gerna stadna vid Vasa, än mindre gå längre fram, sedan vi ej hafva någre fästningar att operera på, och från Sverige ej

heller göras några kraftiga diversioner. Armén är äfven så naken att de rätt nu ej kunna skyla sig, således ser det svårt ut huru det skall gå på längden om ej särdeles omständigheter mellankomma. Emedlertid få vi göra hvad vi kunna och slåss till sista man». Däremot yrkar Aminoff den 22 juni skriftligen hos öfverbefälhafvaren, att hären snarligen skall föras till södra Finland, där vi skulle hafva »sjön och flottan bakom oss, som äfven i nödens stund, då hoppet vore förloradt, gaf oss en säkrare tillflyktsort än den i sådant fall oss här väntar», d. v. s. han önskar en fullkomlig omkastning af baseringen, på sjön och flottan i stället för på norra Finland. Och den 29 juni råder han att sända hela 1:a brigaden från Gamla Karleby till Lintulaks att möta Barclay de Tolly samt att begära fartyg för härens förande till södra Finland eller för landsättning af en undsättningskår.Danielson sid. 346, 350 och 352.

Generalmajor Vlastov.

Under juni månad hade svenska hufvudhären utan öfverdrifven skyndsamhet flyttat sig från Uleåborgstrakten till Ny Karleby, där den trots ryssarnas plötsliga aftåg stod kvar vid juli månads ingång. Döbeln stod med 2:a brigaden vid Juutas, med Österbottens bataljon och två små skvadroner under befäl af major v. Otter framskjutna till Oravais, hvarifrån de fortsatte till Värå; Gripenberg hade med 3:e brigaden ryckt fram på Lappovägen till Ytter Jäppo och skjutit en bataljon såsom förpost fram till Neder Härmä (Alahärmä). Med 4:e brigaden stod Cronstedt vid Sundby, och 1:a brigaden, Palmfelts, kvarhölls ännu vid Gamla Karleby men flyttades den 2 juli fram till Soklot. De därstädes landsatta spillrorna af Bergenstråhles kår ställdes under befäl af öfverste v. Essen (vid Tavastehus regemente) och bildade 6:e eller svenska brigaden. Med sina båda Savolaks (half-)bataljoner, sina 200 tavastehusare, sin karelska skvadron och två kanoner, tillsammans 650 man, hade Fieandt tagit det i egenskap af föreningspunkt mellan västra och östra Finlands vägnät viktiga Lintulaksvägskälet i besittning. Utan öfverskattning torde hufvudhärens närvarande styrka kunna beräknas till 10,000 man.Mankell, II sid. 113.

Vid juli månads ingång sändes generalmajor Aminoff och artilleriregementschefen öfverste Åkerstein till Vasa för att ordna förhållandena därstädes och befordra allmogens resning. Till Vasa anlände äfven under major Sjömans befäl tolf kanonslupar, som blifvit utrustade i Uleåborg och voro bestämda att understödja allmogen.

Icke ens vid Lappo, dit Rajevskij under sitt återtåg från Lillkyro anländt på juni månads sista dag, kände han sig säker, utan för att undgå svenskarnas fruktade anfall, för att vara närmare den från Kuopio kommande Barclay de Tolly och för att hafva sin återtågsväg till Tammerfors väl tryggad fortsatte han sin bakåtgående rörelse ända till vägskälet vid Salmi. Underrättelsen om, att Fieandt spärrat den väg, på hvilken öfverste Vlastov blifvit ställd med sina båda bataljoner — vid Saarijärvi —, och på hvilken Barclay de Tolly skulle framrycka, kom för honom mycket olägligt, hvarför han sände Kulnev med två bataljoner och några husarer att söka i förening med Vlastov åter öppna den viktiga förbindelsevägen. Innan Kulnev hann fram, var detta uppdrag emellertid redan utfördt af Vlastov ensam.

Striden vid Lintulaks. O. Hjortzberg.

Så snart denne med sig förenat de båda bataljoner och 100 kosacker, som Barclay de Tolly sändt till hans förstärkning, när han själf med återstoden vände om till Kuopio, satte Vlastov sig med hela sin till bortåt 2,000 man uppgående styrka i marsch för att drifva den ovälkomna fienden bort från Lintulaks. Den 2 juli stötte hans förtrupp på Fieandts vid Nitasilta bro (10 km. sydost om Lintulaks) stående förpost och blef där hejdad med icke ringa förlust i sårade och fångar. Följande dagen trängde ryssarna på med betydligare styrka och intogo efter fem timmars strid med stormning Lintulaks' by, som är belägen på södra stranden af Kyyjärvi. Byn återtogs inom kort af den ena Savolaksbataljonen, under det de öfriga trupperna afskuro för de tillbakadrifna ryssarna återtåget och gjorde en hel mängd till fångar. Men nu blefvo finnarna i sin ordning tagna i ryggen af en rysk bataljon, som långs stranden oförmärkt gått omkring dem, och samtidigt anföllos de i fronten af den ryska reserven. Här fanns ingen annan utväg än att slå sig igenom med bajonetten, allra helst som ett ihållande regn gjorde skjutvapnen oanvändbara, och med en förlust af 2 officerare och 139 man, af hvilka en stor del blifvit tillfångatagna, förenade Fieandt på aftonen sin tappra skara vid Perho, där många under striden bortkomna anmälde sig. De segrande ryssarna stannade vid Lintulaks, där Kulnev och hans skara slöt sig till dem. Bulletin af den 13 juli, Fieandts Relation, Michailovskij-Danilevskij sid. 66.

Generalmajor Rajevskij.

Vid underrättelsen om Fieandts nederlag fruktade Klingspor, att ryssarna skulle fortsätta framryckningen till Gamla Karleby och sålunda afskära hans återtågsväg. Han sände därför genast Åboläns och Nylands regementens lifbataljoner, 25 dragoner och 2 kanoner, hvilka några dagar senare följdes af ytterligare två, från den vid Soklot stående 1:a brigaden till Fieandts understöd, hvarigenom dennes styrka skulle ökas till omkring 1,300 manUppgifterna växla mellan 1,100 och 1,500 man. Fieandt uppgifver sin styrka i striden vid Kotkasaari till 1,100 man. med 6 kanoner. Som Fieandt fann ställningen vid Perho ofördelaktig, drog han sig med kvarlämnande af två 100 man starka förposter 8 km. längre tillbaka till Kotkasaari,

där han lät sina trupper taga ställning i ett skogsbryn med en stor mosse framför fronten, och i denna ställning inväntade han förstärkningarnas ankomst.

Den 4 juli gick 4:e brigaden öfver den iståndsatta bron vid Ny Karleby och sändes fram till Neder Härmä, där den aflöste den därstädes stående Tavastehusbataljonen, hvilken återvände till sin vid Öfver Jäppo stående brigad. Två dagar senare framskötos en (half-)bataljon, 12 dragoner och 2 kanoner under major Ehrenroths befäl till Lappo för att skaffa underrättelser om fienden och för att uppbringa en fora, som man förmodade vara på väg från Ilmola till Kuortane. Till stöd för denna afdelning sändes en annan (half-)bataljon till Kauhava (12 km. norr om Lappo). För att upptaga förbindelsen med v. Otters Österbottensbataljon, som den 6 gick till Lillkyro och den 7 till Storkyro, sändes kapten v. Born till Ylistaro med 60 såsom infanteri tjänstgörande artillerister.

Så snart Buxhöwden fick underrättelse om Rajevskijs återtåg till Lappo och Barclay de Tollys beslut att återvända till Kuopio, insåg han, i hvilken farlig belägenhet den förre måste råka. Det var likväl i högsta grad nödvändigt att hindra svenska hären utbreda sig i mellersta Finland, och med kännedom om sin motståndares skaplynne tillgrep han en åtgärd, som kunde försvaras endast genom denna omständighet. Han befallde nämligen sin underbefälhafvare att »samla hela sin styrka samt därefter, för att vinna tid och något förbättra vår bekymmersamma ställning, försöka den sista utvägen, nämligen anfalla fienden men likväl dölja denna afsikt genom en förut tillställd reträtt». På grund af det brydsamma i läget anmodades emellertid Rajevskij »att strängt öfverväga omständigheterna». Michailovskij-Danilevskij sid. 66.

Rajevskij hade redan gått tillbaka till Salmi, när han mottog sin öfverbefälhafvares nyssnämnda bestämmelser och tillika fick vetskap om, att ingen hjälp var att vänta från Barclay de Tolly. Han beslöt att dela sin styrka i två olika stora delar och framsända den ena på Perhovägen, medan han själf med den andra ämnade rycka fram öfver Lappo. Befälet öfver den förra delen anförtroddes åt generalmajor Jankovitsch som medförde ytterligare 2 bataljoner, hvarigenom hans styrka steg till 8 bataljoner, 2 skvadroner och 100 kosacker. Under sitt eget befäl behöll Rajevskij 12 bataljoner, 2 skvadroner och 150 kosacker. Svårligen kan man uppskatta Jankovitschs grupp till mera än 3,000, Rajevskijs egen till 4,000 man. Tvungen att gå till anfall mot en öfverlägsen fiende, var hans belägenhet allt annat än afundsvärd, men härvid torde man näppeligen kunna gilla hans åtgärd att splittra sin styrka i stället för att sammanhålla den hufvudsakliga delen däraf. Genom okunnighet om fiendens gruppering afhöllos svenskarna lyckligtvis från en liknande åtgärd. Klingspor uppskattade ryssarnas större grupp till 6,000, deras mindre grupp till 2,000 man.

Den 8 juli ryckte Rajevskij fram mot Lappo. Vid underrättelsen härom skyndade bataljonen från Kauhava dit, och de båda (half-)bataljonerna mottogo anfallet.Det utfördes mycket häftigt, och då ingen anledning fanns att utsätta den ringa skaran för tillintetgörelse, drog den sig skyndsamt tillbaka med obetydlig förlust. I Kauhava upptogos de vikande af en tredje, dit framsänd (half-)bataljon, hvarefter återtåget fortsattes mot Neder Härmä. Ryssarnas främsta afdelningar, som voro mycket medtagna af den rådande starka hettan, stannade och bivackerade i skogen mellan Lappo och Kauhava. Detta bestyrktes vid en spaning, som dagen därefter utfördes af en (half-)bataljon Savolaks jägare.

Den 10 eller 11 juli ryckte Jankovitsch fram öfver Perho och anföll Fieandt vid Kotkasaari. Efter en häftig strid under åtta timmar, hvilken i det hela taget syntes arta sig väl för finnarna, som afvisade flera anfall, kringgingo ryssarna deras vänstra flank, då Fieandt nödgades anträda återtåg, hvilket utfördes i god ordning och fortsattes ända till Dunkars bro, nära Öfvervetil. Om stridens häftighet kan man döma däraf, att finnarnas förlust uppgick till 7 officerare och 161 man döde och sårade. Ryssarna uppskattade sina motståndare till 4,500 man. Ryssarna följde efter och sökte dagen därpå kringgå Fieandts ställning men uppgåfvo snart försöket och drogo sig i stället långsamt tillbaka till Lintulaks, därtill föranledda af en befallning från Rajevskij, hvilken emottagit underrättelse om, att svenskarna redde sig till anfall mot Lappo. Där hade Rajevskij själf inställt sin framryckning, och dit befallde han nu Jankovitsch återsända det infanteriregemente och den skvadron, han nyligen fått med sig till Lintulaks.

Antagligen hade ryssarnas framryckning till Lappo och striden den 8 gjort Klingspor rädd för sin förbindelse med

Vasa och väckt hos honom önskan att genom ett samladt anfall drifva fienden tillbaka och därigenom komma i okvald besittning af vägen mellan Lappo och Vasa. Sannolikt meddelade han Adlercreutz denna tanke och fann denne alldeles riktigt att genom ett anfall mot Lappo krossa motståndet i dess kärna och därigenom äfven hindra fienden tränga fram från Lintulaks mot Gamla KarlebyDen 12 juli kl. 1 (e. m.?) skrifver Klingspor från Ny Karleby till Adlercreutz: »Min Generals projekt approberar jag helt och hållit fienden bör forceras från Kauhafva, och jag förklarar härmed at Herr Generalen äger fria händer och mina ordres at giöra det han för konungens tienst finner bäst vara» o. s. v. (Meddelanden från Kongl. Krigsarkivet, I sid. 59.). Hvilket inflytande Jankovitschs framträngande på denna väg utöfvade på planens verkställande må lämnas därhän — att gifva sig ut på gissningarnas område är vanskligt —, men så väl i Klingspors som i Adlercreutz' berättelser öfver slaget vid Lappo angifves denna omständighet såsom anledning till anfallet. Då emellertid redan den 10 3:e brigaden gick till Neder Härmä och 2:a brigaden till Öfver Jäppo, hvarifrån den senare dagen därpå fortsatte till Neder Härmä, samtidigt med att 1:a brigaden framflyttades till Öfver Jäppo, är det alldeles tydligt, att anfallet var beslutadt, förr än underrättelsen om striden vid Kotkasaari och Fieandts återtåg kunnat ingå, något som svårligen varit möjligt förr än den 11 eller 12. Den 12 var härenDrömmen före Lapposlaget.

med hufvuddelen af sina krafter samlad vid Neder Härmä, och då lät det sig svårligen göra att ändra det en gång fattade beslutet. Till Fieandts understöd sändes den i Soklot kvarstående svaga 6:e eller svenska brigaden, och öfverste v. Essen öfvertog befälet öfver det brokigt sammansatta detaschementet, när det slöts samman vid Dunkars bro. Detaschementet utgjordes af lifbataljonerna af Åboläns och Nylands regementen tillhörande 1:a brigaden, 4 (half-)bataljoner af Savolaks infanteri- och 3 af Savolaks jägarregemente ur 4:e brigaden, halfva 2:a Tavastehusbataljon af 3:e brigaden, 6;e brigaden med ett Jämtlands, 1 Västerbottens och 1 Västerbottens vargerings-bataljoner, en liten afdelning dragoner och 6 kanoner. Efter de förluster, dessa olika afdelningar lidit, uppgick detaschementets stridbara styrka sannolikt till knappa 2,000 man.

*

Den 12 juli på aftonen var hufvuddelen af svenska hären samlad vid Neder Härmä. Den utgjordes af:

1:a brigaden:

2

batalj.

Åboläns regemente.

2:a brigaden:

3

batalj.

Björneborgs regemente.

3:e brigaden:

1 1/2

batalj.

Tavastehus regemente,

1

»

Tavastehus jägare,

1

»

Nylands regemente,

1

»

Nylands jägare.

4:e brigaden:

3

(half-)batalj.

Savolaks inf.-reg.,

2

»

Savolaks jägare,

2

»

Karelens jägare.

Härtill kommo några små skvadroner och 16 kanoner.

I trakten af Storkyro stod fortfarande major v. Otter med 1 1/4 bataljoner af Österbottens regemente (2:a brigaden) och 2 skvadroner, hvilka senares samfällda styrka dock uppgifves till endast 50 man.

Adlercreutz upptager i sin berättelse öfver striden den svenska styrkan till endast 3,300 man, hvarmed torde förstås den i striden deltagande styrkan. Om än sålunda måste frånräknas 1 1/2 bataljoner (en af Åboläns regemente och en halfbataljon af Karelens jägare), hvilka af oförklarlig anledning vid afmarschen kvarlämnades i Neder Härmä, och de bataljoner, som icke kommo till användande i striden, så torde likväl styrkan såsom ofta under detta krig blifvit för lågt beräknad. Sannolikt uppgick den på slagfältet till minst 5,000 man med 16 kanoner. Mankell, II sid. 137.

Adlercreutz fick befälet öfver de vid Neder Härmä samlade trupperna jämte befallning att efter omständigheterna företaga anfallet, hvilket denne icke försummade att ofördröjligen sätta i gång. Själf kvarstannade fältmarskalken i sitt högkvarter i Ny Karleby.

Sedan en flottbro blifvit slagen öfver älfven vid färjstället, anträddes marschen den 13 på morgonen, hvarefter hela hären på en kolonn med 4:e brigaden främst tillryggalade den 20 km. långa vägen till Kauhava, där bivack intogs norr om ån. 1:a (half-)bataljonen af Karelens jägare och en skvadron karelska dragoner, hvilka under öfverstelöjtnant Gustaf Aminoffs befäl under marschen utgjort avantgarde, öfvergingo ån och intogo

bevakningsställning en dryg kilometer söder om densamma. Det var nu första gången sedan krigets början, som den finska hären ryckte fram för att söka strid med sin fiende. Den värderade och afhållne Adlercreutz förde hären an och hälsade uppmuntrande trupperna under marschen. Förtroendefullt slöt den finske soldaten sina ögon under den ljusa sommarnatten och drömde om seger och återvändande till sin hembygd, hvilken han lämnat nedbäddad i ett tjockt snölager.

Öfverstelöjtnant Gustaf Aminoff.

Karelarna, finnarnas säkre utposter mot östern, vakade för de öfrigas säkerhet, och kl. 3 på morgonen den 14 juli fingo de tillfälle att afvisa ett ryskt försök att utröna, hvilka trupper Kauhavaån kunde dölja. Småningom blef det lif och rörelse i bivackerna, och kl. 7, då solen redan kastade sina vänliga strålar på kämparna, stod hären redo att rycka fram. En närmare 10 km. bred skogstrakt skilde den från sin motståndare.

Som endast en väg nämligen landsvägen ledde genom denna skogsbygd, måste framryckningen ske på en enda kolonn och utfördes af brigaderna i samma ordning som föregående dag, nämligen främst 4:e brigaden och sedan 2:a, 3:e och 1:a, hvarvid kavalleriet och artilleriet, hvilka båda vapenslag funnos till ganska ringa antal, följde sina brigader. Karelska jägarna och dragonerna utgjorde fortfarande avantgarde, och, såsom det var tidens sed, utbredde de förra sig i en lång och tät kedja i skogen på båda sidor om landsvägen, på hvilken en liten sluten afdelning tillika med två trepundiga kanoner utgjorde stödet för det hela. En stabsofficer, åtföljd af några dragoner, trafvade vägen fram för att söka upptäcka fienden.

Efter några kilometers ridt träffade desse ryttare på en rysk fältvakt, som drog sig tillbaka. Ett skott föll; snart skallade flera i skogen, och inom en kort stund

var striden i full gång. Ryssarna utvecklade äfven å sin sida en lång kedja och gingo oförtrutet till anfall. Karelarna, som voro medtagna af nattvak och den ansträngande framryckningen genom skogen, trängdes efter någon stund bakåt. Just då anlände Adlercreutz till platsen. Vredgad vände han sig till major Tujulin vid Savolaks jägare och befallde denne att, så snart desse hunno fram, förstärka karelarna. Snart skedde detta, och de båda Savolaksjägarbataljonerna under Tujulins och kapten Brunows befäl utvecklade sig i en tät kedja i skogen. Brigadchefen Cronstedt förde själf densamma framåt, och nu måste ryssarna vika. Svår var emellertid framryckningen i den täta, snåriga och steniga skogen, envist var fiendens motstånd, och endast långsamt kom man framåt, hvarvid bajonetten många gånger måste tagas till hjälp.

Savolaksarnas framryckning.

Savolaks infanteri hade snart upphunnit kedjan, och Adlercreutz stod i begrepp att sätta in detsamma, men trots sina bristfälliga skodon och sargade fötter ville jägarna icke dela med sig en uppgift, hvilken de ansågo såsom sin företrädesrätt. Döbeln, som slutligen fann de ständiga uppehållen i framryckningen allt för pinsamma, anhöll att få aflösa savolaksarna men fick från desse ett afvisande svar. »När vi vika tillbaka,» svarade de Adlercreutz, »må herr generalen aflösa oss.» Denne log och lät hälsa Döbeln, att det nog snart skulle blifva björneborgarnas tur. Slutligen blef motståndet dock så häftigt, att två Savolaks infanteri-(half-)bataljoner måste sättas in. I en dubbel kedja kastade majorerna Ehrenroth och v. Törne sina trupper in i stridsvimlet. Bredbent och trygg skrattade den gamle Törne — han skulle snart fylla 56 år — åt de fientliga kulorna, men så sleto de sönder hans nya rockskört, och då upptändes

gubbens vrede. Nu gick det undan med sådan fart, att kanonerna, som afbröstat på själfva landsvägen, och därvarande hufvudtrupp knappast kunde följa med. Skogen glesnade, och snart nåddes brynet, men så häftig hade striden varit, att framryckningen genom skogen kräft hela nio timmar; klockan var nu 4 på eftermiddagen. Endast obetydliga förluster hade striden hittills kräft i de svenska leden.

Generalmajor C. J. Adlercreutz. Efter en oljemålning tillhörig grefvinnan Z. von Homeyer.

Adlercreutz red, åtföljd af sin stab, fram till skogsbrynet för att taga i skärskådande den öppna slätt, som utbredde sig där framför (se kartan sid. 233 och bilden sid. 232). Skogsbrynet, som nästan vinkelrätt skars af vägen till Lappo, svängde ett litet stycke åt vänster fram och fortsatte sedan i nästan sydlig riktning, tills det böjde sig

undan strax bortom den från Lappo rakt österut mot Kuortane ledande vägen. Längs skogsbrynet föll sluttningen ganska brant för att sedermera efterträdas af en svagt sluttande, något vågformig yta, hvilken, betäckt med bördiga rågfält och för tillfället torra ängsmarker, sträckte sig ända fram till Lappo-ån (Ny-Karleby-älf), som utbredde sitt blåa band i söder och väster, innefattadt af gula åkerfält och mörkgröna furuskogar, hvilka senare utgjorde taflans bakgrund. Vägen, på hvilken generalen satt, gjorde en krök åt vänster och förlorade sig på knappa 2,000 m:s afstånd i den af en mängd låga, gråa, tätt sammanpackade trähus bestående Storbyn, hvilken sträckte sig ända ned till åstranden vid själfva åkröken, midt emot kyrkan och Nurmiåns tillflöde. Omkring 1,200 m. till höger (nordväst) om byn, äfvenledes nere vid åstranden, visade sig Alapää gård, och till höger om den dit gående synlinien uppenbarade sig djupa mossar. Lika långt på andra sidan, rakt öster om Storbyn, vid vägen åt Kuortane och strax intill ån upptäcktes den lilla Liuhtari by, belägen knappt 500 m. utanför skogsbrynet. Bakom Storbyn reste sig den på andra sidan ån belägna kyrkan, och från denna utgick åt väster vägen till Vasa och söderut vägen till Kristinestad. Från Liuhtari by och halfvägs till Storbyn syntes utefter vägen en linie af ryskt infanteri, framför hvilken man kunde upptäcka fyra små kanoner. Framför vägknuten vid Storbyn syntes två sexpundiga kanoner och två haubitser, och, säger Adlercreutz, »hela öppningen mellan

högra och vänstra flygeln längs landsvägen var uppfylld med kavalleri.» Till höger om Storbyn syntes ryssarnas vänstra flygel, hvilken sålunda bildade vinkel mot den öfriga linien. Ett stycke framför Storbyn låg tätt intill vägen en liten grupp af små, gråa torpstugor, invid hvilka två kanoner afbröstats, en på hvardera sidan om vägen.

Adlercreutz gjorde sig en fullkomligt riktig bild af den ryska ställningen, men han uppfattade icke, hvari dess svaghet låg. Denna låg i nödvändigheten, åtminstone sådan Rajevskij uppfattat densamma, att täcka både vägen till Kristinestad och den till Kuortane ledande, och då dessa gingo åt alldeles motsatta håll, nödgades han till följd häraf utsträcka sig på en otillbörligt lång linie och ställa sig med ån i ryggen. Men detta var dock icke det värsta. Återtågsvägen till Kuortane utgick ur hans flank och kunde sålunda afklippas af fienden, i hvilket fall ett nederlag eller ett återtåg kunnat blifva ödesdigra. För att minska vådorna af ett sådant hade Rajevskij medelst risknippor åstadkommit en äfven för artilleriet användbar förbindelseväg öfver Liuhtari fors, strax intill byn, och brokaren på Lappobron hade blifvit fyllda med brännbara ämnen för att efter verkställdt återtåg hastigt kunna antändas. För öfrigt var truppernas fördelning i ställningen sådan, som Adlercreutz uppfattat den. Infanteriet var ungefär lika fördeladt mellan båda flyglarna och sökte skydd nere vid stranden. En tät kedja af jägare, d. v. s. skyttar eller tiraljörer enligt senare tids benämning, var utsträckt framför fronten men doldes af den höga säden, och likaså visade sig icke den infanteriafdelning, som blifvit framsänd till torpet vid landsvägen. Den stora mängden kavalleri, som Adlercreutz upptäckt, utgjordes i verkligheten endast af 2 husarskvadroner och 150 kosacker.

Ett gynnsammare tillfälle till ansättning af en strid än det, som här stod Adlercreutz till buds, torde sällan erbjuda sig. Han hade hela sin här samlad, redo att insättas, huru han än behagade, och fiendens afdelningar visade sig liksom utlagda på en bricka. De blå och grå linierna, som i julisolens glans aftecknade sig mot den gula bottnen för att sedan förlora sig i den mörkgröna massan, visade honom tydligt, huru landet låg, för att begagna ett kändt uttryck. Fienden kunde icke vika undan utan att blottställa hela sin ställning på krigsskådeplatsen; han kunde icke heller gärna förekomma honom, utan han, Adlercreutz, hade valet fritt att börja striden, när och huru han behagade.

Den öfvade fältherreblicken skulle här genast upptäckt, att ryssarnas svaga punkt var att finna på Kuortanevägen, på hvilken de stodo i förbindelse med den öfver Lintulaks framryckta afdelningen, och på hvilken de hade sin förbindelse med utgångspunkten för rörelserna nämligen Tammerfors. Under det en mindre styrka fasthållit ryssarnas vänstra flygel, skulle hela återstoden längs skogsbrynet eller genom framryckning rakt mot Liuhtari kunnat kasta sig öfver deras högra flygel och densamma, hvarigenom deras nederlag sannolikt blifvit fullständigt. Som Adlercreutz dessutom uppskattade ryssarnas styrka till 6,000 man eller till vida mera än hansegen, skulle han genom att välja denna anfallsriktning tvungit dem att dela sina krafter, hvarigenom det blifvit lätt för honom att göra upp saken med en del af dem i sänder. Under den af Adlercreutz gjorda förutsättningen hade detta sätt att upptaga striden utan tvifvel varit enda medlet att vinna en afgörande framgång,

och en sådan sökte man ju här. Men man må icke klandra den svenska generalen för, att denna tanke icke uppstod hos honom. Detta sätt att se sakerna var då ännu endast förbehållet Napoleon och några få, hvilka lyckats upptäcka dennes hemlighet; det skulle trots beröringen med den stora världen ännu dröja många årtionden, innan det skulle blifva kändt i norden. Döbeln uppgifver (anteckningarna, II sid. 14), att major Ehrenroth, som genom sin föregående vistelse i Lappo väl kände trakten, fäste Adlercreutz' uppmärksamhet vid önskvärdheten att snabbt sätta sig i besittning af Kuortanevägen, och att denne också ämnat det, om icke underrättelsen om ryssarnas framträngande vid Alapää kommit emellan.

Medan Adlercreutz tog en öfverblick öfver det blifvande slagfältet, anryckte svenska hären till teten. Sannolikt hade marschen utförts i troppkolonn, hvarvid det manskap, som icke rymdes på vägen, fick affalla bakom tropparna. Nu ökades bataljonernas bredd genom intagande af plutons- eller divisionskolonnHvart och ett af bataljonens fyra kompanier kallades, när man stod under gevär, en division och delades i två plutoner, hvilka i sin ordning tudelades i troppar. Dessutom bildades en femte, jägardivision af manskap, till lika antal uttaget ur alla kompanier. Denna division, som skulle hafva det yngsta och raskaste manskapet samt utvalda officerare, afsågs för tjänsten i spridd ordning. Uppställningen var på två led., och de olika afdelningarna slöto nära intill hvarandra för att hastigt kunna framföras i striden. Adlercreutz lät två sexpundiga kanoner rycka fram och öppna eld mot ryssarnas mellersta batteri, men som de ryska kanonerna icke förmådde drifva fram sina rundkulor till svenskarnas nu allt mera blottade trupper och de svenska kanonerna icke heller gjorde någon verkan, upphörde elden snart på ömse håll. Adlercreutz befallde då Döbeln, som själf var till städes, att med sina tre bataljoner björneborgare och fyra sexpundiga kanoner längs landsvägen anfalla ryssarnas vänstra flygel, hvarefter det var hans afsikt att låta 3:e brigaden genom skogen anfalla deras högra flygel (sålunda återigen en fullständig delning af krafterna). Men innan befallning därom hann utgifvas, kom en adjutant framsprängande till generalen med förmälan, att en fientlig kolonn syntes rycka fram vid Alapää gård. Utan att taga närmare reda på sanningsenligheten i denna högst förunderliga anmälan, befallde generalen öfverste Gripenberg att med två bataljoner gå emot denna nya fiende för att hindra honom falla Döbeln i ryggen. I stället anbefalldes Cronstedt att med två (half-)bataljoner rycka fram i skogen mot ryssarnas högra flygel för att iakttaga dess rörelse. Återstoden af 3:e och 4:e brigaderna samt 1:a brigadens enda närvarande bataljon lämnades såsom reserv under Palmfelts befäl. Till Döbeln sändes befallning att tills vidare inställa framryckningen.

Slagfältet vid Lappo. Efter ett gammalt träsnitt.

Denna var redan i full gång, när befallningen anlände. I tätt ansluten kolonn, såsom brigaden stod, ryckte den fram öfver rågåkern, tätt intill vägen. Det dröjde icke länge, förr än de ryska kanonerna sände sina kulor och karteschskrot in bland de tätt sammanpackade leden, och de ryska jägarna stucko nu upp i rågen och afsköto sina skott, hvilka svårligen kunde undgå att träffa. Främsta bataljonens jägardivision utvecklades i kedja och lyckades drifva de ryska jägarna tillbaka. Just då kom en adjutant framsprängande i galopp med befallning att stanna. Främsta bataljonen befann sig 1,500 steg från fiendens hufvudställning, och hans artilleri blef alltmera obehagligt, oaktadt manskapet sökte skydd i landsvägsdikena och i säden. Batteriet fördes fram och lyckades visserligen något dämpa ryssarnas artillerield, men det sysslolösa uthärdandet i denna blef dock allt mera outhärdligt. Döbeln, som högeligen vredgades öfver det tvungna uppehållet, hade själf ridit ut åt höger och övertygat sig om grundlösheten i det fruktade anfallet. Då han ytterligare såg, huru ryssarna ökade sin styrka vid torpen och från dessa afgaf en allt mera obehaglig eld, släppte han slutligen på eget bevåg anfallet lösEnligt några uppgifter skulle anfallet blivit satt i gång af några lägre befälhavare utan brigadchefens åtgörande. Detta gör dock föga till saken., och såsom en stormvind kastade björneborgarna sig öfver torpen och från dessa vidare mot Storbyn. Anfallet utfördes ur den fortfarande bibehållna kolonnformeringen. Främst gick löjtnant

Blume med 2:a bataljonens jägardivision och efter denna återstoden af bataljonen under major Grönhagen med kapten v. Konow främst. I dess spår framryckte major Eek med lifbataljonen, äfvenledes föregången af jägardivisionen, öfver hvilken Döbelns adjutant, löjtnant Ramsay, kommit att taga befälet. Mindre afdelningar af denna bataljon sändes ut på sidorna för att drifva bort ryska jägare, om sådana skulle dölja sig i säden. Sist följde rusthållsbataljonen under öfverstelöjtnant Furuhjelms befäl.

»Hade striden förut varit liflig, blef hon nu förfärlig vid bestormandet af de första torpen,» säger Adlercreutz, och i Döbelns anteckningar skildras dess förlopp ungefär sålunda: Vid torpen mottogos de stormande af gevärs- och kanoneld, och dessutom beskötos de fortfarande i båda sidorna af de i säden dolda ryska jägarna. Striden blef svår och blodig men afgjordes genom den hastighet och ordning, med hvilken anfallet utfördes. Efter torpens tagande fördes kanonerna fram dit och ställdes på en liten kulle söder om torpen, hvarifrån de med synbarligen god verkan togo det ryska artilleriet vid Storbyn under beskjutning. I rask fart gick anfallet vidare mot Storbyn, dit större delen af ryssarnas vänstra flygel dragit sig. Allt gick nu oafbrutet framåt trots ryssarnas eld, hvilken sträckte de tappra jägarcheferna Blume och Ramsay dödsskjutna till marken och sopade stora luckor i de stormandes led. Efter ett kort försvar utrymde ryssarna Storbyn, hvars högra del besattes af v. Konow och den vänstra af kapten v. Kothen med hans kompani. Någon mindre afdelning följde flyende ryssar öfver bron och besatte kyrkbacken.

Under tiden hade striden med häftighet pågått inuti skogen längre österut. På grund af Adlercreutz' ofvan meddelade befallning hade major Ehrenroth med en division af 1:a Savolaks infanteribataljonen ryckt fram genom skogen men rönte här kraftigt motstånd af en till högra flankens skydd utställd rysk infanteriafdelning. Oaktadt en division af 2:a infanteribataljonen snart anlände till förstärkning, trängde ryssarna så långt fram, att deras gevärskulor började falla ned i det svenska i skogsbrynet uppställda batteriet. Då ilade återstoden af de båda redan i striden invecklade bataljonerna sina nödställda kamrater till hjälp, och 2:a jägar-(half-)bataljonen var icke sen att äfvenledes ingripa, och nu kom ordningen till ryssarna att vika. Långsamt och under alltjämt fortsatt strid drogo de sig genom skogen söderut i riktning mot Kuortanevägen, följda af savolaksarna.

Från sin alltjämt bibehållna plats på vägen i skogsbrynet följde Adlercreutz stridens gång. När han såg de båda skjutande kanonernas ringa verkan, lät han hämta fram de båda vid Revolaks tagna ryska haubitserna, och dessa bragte snart det ryska kavalleriet att draga sig undan åt Liuhtari. Då han iakttog Döbelns framryckning mot Storbyn och misstaget med afseende på det fruktade anfallet från Alapää, befallde han först »den gamle» Lode att med 3:e Savolaks infanteri-(half-)bataljonen rycka fram till Döbelns understöd — han marscherade genast fram till torpen — och strax därefter Gripenberg att med de båda mot Alapää sända bataljonerna slå in riktningen mot Storbyn. För att i någon mån fylla den stora luckan mellan Döbelns brigad och de i skogen kämpande trupperna framsändes ytterligare de båda återstående (half-)bataljonerna af 4:e brigaden, nämligen den 1:a af Savolaks jägare och 1:a af Karelens jägare, utanför skogsbrynet i riktning mot Liuhtari. Slutligen framsändes äfven den till reserven hörande Åbolänsbataljonen i skogen till de där kämpande truppernas understöd, men när den upphann dessa, var striden redan

slut. I reserv återstodo nu endast 2 1/2 bataljoner af 3:e brigaden, och dessa kommo icke till användande.

Efter förlusten af Storbyn drog Rajevskij hela sin vänstra flygel tillbaka till Liuhtari, sedan den högra blifvit skjuten norrut. Han lät därefter sitt infanteri uppställa sig på linie med fronten nästan mot väster, med vänstra flygeln vid Liuhtari och med den högra mot skogsbrynet, innanför hvilket den stöddes af den i skogen kämpande afdelningen. Den öfver ån anordnade förbindelsen antändes för att hindra de från kyrkan framryckande svenskarna att åtkomma ryssarnas vänstra flank. Kavalleriet och sannolikt äfven artilleriet hade dragit sig bakom infanterilinien.

Mot den ryska linien gick nu det svenska infanteriet, åtföljdt af Döbelns kanoner, från alla håll till anfall. Som anmarschriktningarna allt mera löpte samman, sträfvade de framryckande afdelningarna att småningom sluta ihop till en sammanhängande linie, en linie, som dock företedde åtskilliga afbrott, enär de olika bataljonerna icke inväntade hvarandra. Allt gick dock framåt mot ett gemensamt mål, den gröna linien, hvars vänstra flygel skymdes af byns gråa hus, och hvars högra flöt ihop med de gröna furorna på backsluttningen. De framför fronten spridda jägarna drogo sig undan i luckorna mellan de på linie utvecklade bataljonerna. Med geväret »i armen» skredo dessa framåt genom den höga säden och på de något tufviga ängarna för att på 120 stegs afstånd afgifva den första salvan. Därhän kom man emellertid icke, ty Rajevskij, som noga följt händelsernas förlopp och

hörde den i skogen allt närmare kommande skottväxlingen, var en allt för erfaren general för att under slika förhållanden invänta det afgörande anfallet. Lika skickligt som hans infanteri flyttat sig till denna andra ställning, lika skickligt utrymde det densamma och drog sig utan särskild förlust tillbaka dels på stora landsvägen till Kuortane, dels på en mindre utefter ån ledande väg. För att uppehålla svenskarnas förföljning antände ryssarna Liuhtari by, där åtskilliga af deras sårade ömkligen omkommo i lågorna. De anfallande, som fingo i ansiktet röken från de många brinnande trähusen, nödgades taga en rätt stor omväg kring byn. Gripenbergs bataljoner, som icke fått tillfälle deltaga i striden, upptogo förföljningen och fortsatte den till Nykojola gårdar (2,5 km. från Liuhtari), där ryssarnas eftertrupp besatt det smala passet mellan skogshöjden och ån.

När solen sänkte sig bakom skogstopparna bortom Alapää, var det dryga dagsarbetet slutadt, den första stora segern vunnen, och »med mer än vanligt upprörda hjärtan», berättar Aminoff i sin relation om f. d. Savolaksbrigaden, »frambars till härarnas gud tacksägelse för det beskydd, han denna dag lämnat de bedjande». Desse gingo till hvila, 2:a brigaden i Storbyn, 3:e vid Lappo, 4:e i bivack på slagfältet. 1:a brigaden öfvertog förposttjänsten, och med dess enda närvarande bataljon förenade sig efter stridens slut den vid framryckningen i Neder Härmä kvarlämnade Åbolänsbataljonen. Ryssarna stannade vid Tiistenjoki, något mera än 10 km. från slagfältet.

Adlercreutz nedskref genast efter slaget en till öfverbefälhafvaren ställd rapport om detsamma, hvars i krigsarkivet förvarade koncept har följande utseende: med mycken öfverlägsenhet attaquerade och repousserade en avancerad postering nära Kauhawa» o. s. v.

I slutet af rapporten finner Adlercreutz knappast ord för att berömma sina truppers tapperhet och skicklighet. Så säger han: »Att beskrifva den entusiasm och den tapperhet, hvarmed arméen utmärkt sig denna dag, är för mig omöjeligt. Ingen ville vara sist i Colonn under marchen, och de som overksamme måste qvarstanna som Corps de Reserve under attaquen, ansågo sig på det högsta förfördelade. De som mest hade tillfälle få träffa med fienden voro Savolax Jägare, som under

frammarchen under 3/4:dels mil underhöllo en jemn attaque, och andra Brigaden, hvilken under hela marchen var otålig att få komma i handgemäng med fienden, och fick den ärofulla men dyrköpta lott att hufvudsakligen afgöra segern. De störtade på fienden med en oförvägenhet, som denna fiende kanske aldrig förr erfarit, som den säkert icke lätt skall glömma.» Och Döbeln tillägger om sina officerare och sitt manskap: »De hade ådagalagt det Nit och den tapperhet, som i detta krig åtföljt

Björneborgarnas anfall.

finska trouppen och gör den förtjent af Konung och Fädernesland.» Officerare och soldater fingo äfven väl förtjänt belöning, och månget bröst pryddes med anledning af Lappodagen med den af Gustaf III instiftade medaljen för »tapperhet i fält».De med Gustaf IV Adolfs namnskiffer försedda medaljerna infordrades efter konungens afsättning och utbyttes mot medaljer, å hvilka namnskiffret blifvit ersatt med en afbildning af Svärdsordens riddarstjärna. Däremot säger den ryske historieskrifvaren om svenskarna: »Det tappra men uti manövrer och sättet att föra krig oerfarna folket var länge vankelmodigt vid valet af den punkt, dit det borde vända sin styrka, och beslöt slutligen att agera emot

våra begge flanker.» Här vänder sig författaren tydligen i första hand mot den svenska ledningen.

Svenskarnas förlust upptages till omkring 15 officerare och 120 man (hufvudsakligen vid Björneborgs regemente), ryssarnas uppskattades af svenskarna till omkring 400 man, af deras egen historieskrifvare till 150. Bulletin af den 27 juli (Adlercreutz' rapport). Montgomery, I sid. 228. Anteckningar om Döbeln, II sid. 4, Aminoff sid. 41, Michailovskij-Danilevskij sid. 67, Suchtelen sid. 101.

»Den sköna dagen på Lappos fält var ändad», och om segern också icke medförde det storartade utslag, som kunnat framgå ur en lämpligare ansättning af trupperna, så blefvo dess följder likväl i högsta grad betydande. Den viktiga tvärvägen genom Finland föll i hela sin utsträckning i svenskarnas händer, ty Jankovitschs detaschement måste nu gifva sig af åt Saarijärvi utan förbindelse med hufvudhären, och de i kustlandet stående

ryska afdelningarna hänvisades också att reda sig fullkomligt på egen hand. Rajevskij fortsatte återtåget till Salmi i förhoppning att kunna hålla stånd därstädes och anmälde till sin öfverbefälhafvare, att han långt ifrån att kunna gå anfallsvis till väga knappast såg sig i stånd att försvara sig. Vid blotta ryktet om, att svenskarna på en sidoväg skulle kunna afskära hans återtågsväg, utrymde han den 18 sin ställning vid Salmi och inträffade följande dag vid Alavo. Mycket skulle icke behöfts att att drifva honom äfven därifrån.

Mycket klander har vid detta liksom vid föregående liknande tillfallen blifvit spildt öfver Klingspor, för det han icke genast ryckte framåt och återtog Finland. Delvis är detta, såsom redan blifvit framhållet, orättvist, ty de medel, hvilka konungen ställde till hans förfogande, voro ingalunda tillräckliga för ett slikt företag, och om han ryckt fram öfveriladt, skulle ett bakslag liknande ryssarnas vid Siikajoki förr eller senare inträffat. För en afgörande framryckning behöfde han vida starkare krafter, och på dessa väntade han alltjämt, oaktadt hoppet att någonsin få dem, borde varit skäligen svagt. Hvad Klingspor dock under alla förhållanden bort göra, hade naturligtvis varit att insamla alla frukterna af sin seger genom att oförtöfvadt kasta sig öfver sin slagne fiende, drifva honom in i skogspassen och genom den allmänna hänförelse, som segern väckte inom hans trupper och inom befolkningen, söka blottställa hans förbindelser med södra Finland. »Om svenske öfverbefälhafvaren,» säger Suchtelen i sitt arbete om detta krig, »nu anfallit dem (ryssarna), hade han gått en säker seger till mötes.» Ja, utan tvifvel skulle han kunnat upprifva Rajevskijs här, kasta den splittrad in i skogsbygden och sedan med mindre afdelningar förfölja den, under det den samlade hären varit redo att i sammanhang med de utlofvade landstigningskårerna rensa hela kustlandet från fiender Aminoff yrkade allt fortfarande på, att härens hufvuddel öfver Lappfjärd skulle rycka till Kumo-älf och där draga till sig de utlofvade förstärkningarna (Danielson sid. 376 o. f.). Detta förutsatte emellertid, utom att dessa förstärkningar verkligen kommo, att hären kunde basera sig på flottan. eller bringa Sandelsunderstöd. Men den gamle fältmarskalken var alldeles främmande för slika afgörande företag. Liksom en af sjuttonhundratalets medelmåttiga fältherrar tyckte han det vara ära nog att hafva vunnit en seger, hvars förmånliga följder att hafva gjort härens rygg säker han icke underlät att framställa för konungen; att på den bygga några vidare planer öfversteg måttet af hans inbillningskraft. Själf satt han kvar i Ny Karleby och lät sin generaladjutant sköta hären, men denne hade ingen annan föreskrift än att anfalla ryssarna vid Lappo och kunde naturligtvis icke med hären löpa ifrån högste befälhafvaren. Så kom det sig, att segern vid Lappo icke begagnades, att modet och tillförsikten småningom sjönko inom svenska hären, just när de voro på väg att gå i motsatt riktning, att fältmarskalken af samtid och eftervärld blifvit anklagad för rädsla och för mycket annat. Det långa uppehållet begagnades till brefskrifning. Bord och bänkar utställdes på gårdar och fält, och litet hvar skyndade att för de sina tolka sina känslor efter segern. En smed förklarade sig villig att framföra brefven mot en ersättning af 2 riksdaler banko för en officers, 1 riksdaler för en underofficers och 12 skilling för en soldats. Han lyckades personligen träffa adressaterna och återvände efter åtskilliga äfventyr med svar, när hären stod vid Alavo. För mången var detta utbyte af underrättelser med hemmet det enda under hela kriget (Rancken: Döbeln och björneborgarna, sid 111).

Lappomonumentet.

I stället för att slå till med kraft på den för fienden känsligaste punkten inskränkte man sig till att med smärre företag oroa honom för att hålla honom i ovisshet om, hvad man verkligen ämnade företaga.

När Klingspor fick veta, att ryssarna alldeles lämnat Salmi, tilläts 1:a brigaden den 12 juli att rycka fram dit, och under de följande dagarna sköts den ytterligare fram till Ruona och följdes till Salmi af 4:e brigaden. Den 25 sändes en bataljon med två kanoner och några dragoner på spaning halfvägs till Alavo, och samma dag flyttades högkvarteret till Lappo, sedan Klingspor fått fullständig visshet om, att ryssarna på vägen till Gamla Karleby dragit sig bakom Lintulaks. Återstoden af Tavastehus regementes 2:a bataljon sändes till Fieandts detaschement, där dess andra del befann sig, och i dess ställe kallades 6:e brigaden till hufvudhären och framfördes till Ruona. Dit sändes äfven 2 (half-)bataljoner och 2 kanoner af 4:e brigaden, hvarefter den till generalmajor befordrade Cronstedt fick befälet öfver alla vid Ruona samlade trupper. 3:e brigaden framsköts från Lappo till

Tiistenjoki, och Döbeln med 2:a brigaden sändes åt Kauhajoki. Fieandt hade med sitt detaschement återigen

ryckt fram till Lintulaks och iakttog sin vid Saarijärvi stående motståndare. Sådan var i stora drag ställningen vid juli månads utgång. Bulletinen af den 3 och 10 augusti, Montgomery, I sid. 230, Mankell, II sid. 143, Michailovskij-Danilevskij sid. 68, Suchtelen sid. 104.

Strax efter slaget vid Lappo hade major Eek vid Björneborgs regemente framkastat planen att genom ett djärft anfall af en om trakten väl kunnig skara söka tränga fram på fiendens förbindelseväg till närheten af Ruovesi och där borttaga eller bränna hans förråd, förstöra broar och vägar samt uppsnappa hans budbärare och mindre afdelningar för att genom allt detta göra hans ställning ohållbar. Till ledare af detta företag utsågs fältväbelnMotsvarar nutidens fanjunkare. Roth vid Rautalampi kompani af Björneborgs regemente, en djärf och förslagen och om landet väl kunnig man. Till följeslagare utsåg han fältväbeln Spof och 40 man.

Dagen efter Lapposlaget begaf sig den lilla skaran i väg. På obanade stigar, genom skogar och öfver mossar sökte den sig fram förbi de ryska afdelningarna och höll sig genom befolkningens medverkan väl underrättad om deras ställning och styrka. Redan den 18 nåddes trakten af Virtois, där ryssarna skulle hafva sitt största lifsmedelsförråd upplagdt. Detta utgjorde naturligtvis ett lockande mål, men då besättningen därstädes var allt för stark, måste man afstå från att anfalla det. I stället lät Roth samla ihop farkoster och begaf sig sjövägen till Viuvesi bro, en mycket lång träbro, hvilken brändes den 19, hvarefter färden fortsattes till Ruovesi, där den äfvenledes långa träbron följande dag delade samma öde. Samtidigt härmed borttogs en stor sändning mjöl och bröd, som var på väg till Virtois, samt några och sjuttio hästar, hvilkas förare dels nedgjordes, dels tillfångatogos. Den 21 rodde de djärfva partigängarna in i Ruovesi och lade beslag på en med mjöl lastad skuta, som äfvenledes var på väg till Virtois. Roth förstärkte under tiden sin styrka med väpnade bönder och från Sveaborg hemkomna soldater och slog sig ned på en holme i Ruovesi, där han inrättade åt sig en befäst ställning. Från denna företog han ströftåg både till lands och sjös, bortsnappade budbärare och gjorde trakten fullkomligt osäker. Rädda för öfverrumpling brände de i Virtois stående ryssarna sitt förråd och begåfvo

sig till Alavo. För att riktigt trygga sitt välde på ryssarnas förbindelseväg företog Roth den 23 ett anfall mot Tammerfors, hvilket dock afvisades af den två kompanier starka besättningen men efterlämnade ett sådant intryck, att den ryske befälhafvaren anmälde sig vara hårdt ansatt »till lands af general Spuff och till sjös af amiral Roth». Sedan ryssarna hämtat sig från sin bestörtning, utrustade de några bevärade fartyg och drefvo Roth och hans skara från deras vikingaborg. I skogsbygden fortsattes sedermera det småkrig, som redan förorsakat ryssarna stor oro och kännbara lidanden.

Roth och Spof öfverfallande en rysk fora. G. Berndtson.

Under det Rajevskij såg sin förbindelselinie alldeles afbruten, fruktade han dagligen och stundligen att blifva anfallen i fronten af Klingspors hufvudhär. Från de på sidan om honom stående härafdelningarna fick han inga underrättelser, och att meddela sig med högste befälhafvaren var lönlöst. Värst var dock den allt mera hotande bristen på lifsmedel, sedan all tillförsel blifvit omöjliggjord, ty den fattiga

och af kriget utsugna trakt, han hade närmast bakom sig, förmådde ingenting lämna. I sin nöd sammankallade han då den 23 generalerna och öfverstarna till ett krigsråd, och ganska betecknande för ställningen är det anförande han därvid afgaf. Det lydde sålunda:

»Då jag sammankallat eder till krigsråd, bör jag före inhämtandet af eder mening utveckla orsakerna, som bevekt mig till detta steg, äfvensom våra förhållanden, så vidt de äro mig bekanta.

»Den 2 (14) i denna månad blefvo vi anfallna af en i styrka öfverlägsen fiende. Den inträffade eldsvådanRyssarna uppgifva, att invånarna — som dock till allra största delen begifvit sig bort — påtände Liuhtari by, hvarigenom ryssarna, som skulle tagit ställning med sin vänstra flygel framför byn, nödgades draga sig tillbaka. och själfva klokheten nödgade oss att åt fienden lämna platsen. Genom eder tapperhet och edra anordningar ledo vi ingen förlust (?). Eder äro likaledes de omständigheter bekanta, som förmådde mig att retirera till Alavo; jag är öfvertygad, det I skolen intyga, att icke fruktan för fienden utan försiktigheten nödgade mig därtill. Underrättelsen, som ingick om broarnas uppbrännande af fienden på vägen till Tavastehus, rättfärdigar detta mitt

förfarande, och nu framställer jag för eder alla de punkter, rörande hvilka jag fordrar edert utlåtande:

»1) I insen, att den närmaste vägen till Tavastehus är för oss afskuren, äfven om vi kunde uppbygga de på densamma förstörda broarna, ty oss återstår icke tillräcklig proviant att därmed, i anseende till de uppgifna hindren, kunna framtåga ända till Tavastehus.

»2) Om ock transporter hade blifvit enligt General en chefs befallning afsända sjöledes till Virtois, kan jag väl vara öfvertygad, att de fientliga partier, som på sjöarna där kringströfva, tillåta dem framkomma till mig?

»3) Den sista underrättelse, som jag erhållit från General en chef, var den 3 (15) i denna månad. Samma dag, dagen efter striden vid Lappo, affärdade jag en kurir, med hvilken jag anhöll om föreskrift, huruvida jag borde gå till Tavastehus, emedan min styrka icke tillåter mig att i händelse af anfall emotstå fienden och ännu mindre att enligt den förra planen agera anfallsvis. Redan vore tid, att svaret på min hemställan ankommit hit, men jag förmodar, att den från General en chef afsände kuriren antingen fallit i fiendens händer, eller att den, då den kommit till de förstörda broarna, återvändt till Tavastehus. Ifall jag ännu inväntar densamma i Alavo, använder jag en proviant, med hvilken man knappast kan framkomma till de magasiner, som finnas i Jyväskylä.

»4) Vore jag försäkrad om proviant, skulle jag genom min närvaro hindra fienden att med hela sin styrka agera mot Tammerfors; men om jag retirerar, lämnar jag honom frihet att utbreda sig i landet och föröka sin styrka.

»5) I det vi kvarstanna här, beröfva vi Tavastehus och Tammerfors en kraftig undsättning, och lätt kan det hända, att fienden, om han blott i Lappo kvarlämnaren mindre styrka, kan dölja sina hufvudrörelser mot Tammerfors. I insen likaså väl som jag, att, då i detta land folket är flenden tillgifvet, det icke någonsin meddelar oss sanningsenliga underrättelser om honom, och att de upplysningar, hvilka jag af därtill begagnade personer inhämtat, icke varit tillförlitliga, ehuruväl de icke bort helt och hållet föraktas. I följd däraf anhåller jag, att I öfvervägen alla af mig för eder framställda omständigheter och såsom fäderneslandets trogne söner öfver dem yttrar hvar och en sin tanke.»

Landskap från Tavastland.

Svaret på frågorna afgafs enhälligt och lydde sålunda: »Vi undertecknade generaler och öfverstar hafva, i det vi under öfvervägande tagit alla de skäl, som till vårt bepröfvande blifvit framställda, enhälligt beslutit, att det är nödvändigt för den härstädes varande korpsen att genom Jyväskylä tåga till Tavastehus, så framt icke nya föreskrifter oss under marschen från General en chef tillsändas.» Liksom en ytterligare öfvertygande påminnelse om tillförselns vansklighet kom under själfva öfverläggningen underrättelse om, att en rysk fora om 25 vagnar blifvit i Keuru anfallen af från Sveaborg hemsända soldater och bönder samt fullständigt tagen.

Redan dagen efter detta besluts fattande anträdde Rajevskij återtåget i riktning mot Keuru och Jyväskylä. Knappast hade han satt sig i marsch, förr än han mötte generallöjtnant Kamenskij, hvilken Buxhöwden utsett till befälhafvare för alla i mellersta och nordvästra Finland stående trupper. Kamenskij hade med nöd undgått att blifva tagen af Roths skara och gillade återtåget, hvilket, doldt af några smärre anfallsstötar, ostördt fortsattes till Kumois och Kuhmalaks, mellan Päijäne och Längelmävesi, rakt öster om Tammerfors.

Allt detta var Roths verk. Med länsman Bergström sände han till Cronstedt i Ruona begäran om 200 mans förstärkning för att kunna fortsätta sina företag mot Kamenskijs nya återtågsväg, och Cronstedt befordrade hans ansökan vidare till högste befälhafvaren, men denne ansåg, att till Roths uppgift icke hörde att göra allvarsamt motstånd mot en öfverlägsen fiende, att det var synd om befolkningen, som kunde

blifva lidande genom dessa företag, och att han själf icke borde »rubba den en gång fattade operationsplan och flytta krigsteatern på ett däremot stridande ställe». Roth blef utan understöd och återvände till hären, som fortfarande låg stilla. Bulletin af den 10 augusti, Michailovskij-Danilevskij sid. 69 (det anförda är hämtadt därur), Suchtelen sid. 105, Montgomery, I sid. 232, Anteckningar om Döbeln, 11 sid. 22.

Major v. Otter, som med sina fem österbottenskompanier och 50 dragoner den 18 juli framkom till Storkyro, bibehöll sin uppgift att skydda hufvudhärens högra flank för hot från Kristinestadshållet. För att kunna lösa

densamma och, såsom Klingspor säger i sin berättelse till konungen, »poussera fram på Ilmolavägen för att gifva jalousie åt fiendens i Lappfjärd varande styrka», sändes den 24 till hans förstärkning major Eeks bataljon af Björneborgs regemente, hvilken den 27 vid Kauhajoki uppnådde v. Otter. Sedan denne afsändt 100 man till nerpesböndernas förstärkning, hade han den 22 afgått till Ylistaro och därifrån öfver Ilmola och Kurikka fortsatt till Kauhajoki, dit han anlände den 26, sedan hans dragoner vid Aro drifvit öfverlägset ryskt kavalleri på flykten och funnit på ett vad i närheten af den af ryssarna förstörda bron. Den 28 fortsattes framryckningen vidare, men innan vi följa densamma, måste vi se till, hvad under tiden inträffat i kustlandet.

*

I slutet af juni lämnade vi (sid. 200) kapten Ridderhjerta och löjtnant Jakobsson med 50 jämtländingar och en hop väpnade bönder i deras nödtorftligen förskansade och med tre små från fartyget landsatta partikanoner bestyckade ställning vid Solvo, sydväst om Vasa. När Bergenstråhles misslyckade företag mot Vasa omöjliggjorde den tillämnade framryckningen till Toby bro, aftågade en stor del af bönderna söderut för att bringa kustlandet till resning. Detta gick utan svårighet, ty det hade länge jäst i sinnena på de stolta och frihetsälskande samt trätlystna och slagfärdiga österbottningarna, och underrättelserna om ryssarnas framfart i Vasa gaf ökad näring åt deras begär att resa sig. När dessutom kapten Ridderhjerta lofvade förstärkning från Sverige och några örlogsfartyg dessutom visade sig, behöfdes icke mera, för att resningen hastigt skulle utbreda sig utefter hela kusten ända ned till Kristinestad. Vid Pörtom öfverföllo bönderna den 25 juni en rysk fora, lastad med korn, och förde dess innehåll om bord på de svenska fartygen. Vid Öfvermark anfölls morgonen därpå en af 100 man åtföljd penningesändning af en hop delvis med lodbössor och delvis med hvässade störar väpnade bönder, hvarvid en het strid utspann sig. Den bättre beväpningen och krigsbildningen bestämde visserligen till slut utgången, men ryssarna återvände till Lappfjärd, hvarifrån de kommit. Utefter hela kusten mellan Vasa och Nerpes tillfångatogo bönderna de af lifkosacker och jägare bestående ryska posteringarna, som voro utsatta till kustens iakttagande och förbindelsevägens tillStrid mellan bönder och kosacker. N. Kreuger.

Björneborg skydd. Vid den s. k. Långbron, några kilometer nordväst om Nerpes kyrka, stannade de på strandvägen anryckande bönderna och beredde sig att på en höjd bakom den upprifna bron motsätta sig ett befaradt anfall af ryssarna, men när detta uteblef, framflyttade bönderna sin ställning till Finby bro, strax öster om Nerpes kyrka, där de tills vidare lämnades i ro. De fångna ryssarna och de tagna kosackhästarna fördes i högtidligt tåg till svenska högkvarteret, hvarvid de eskorterande bönderna redo, iklädda lifkosackernas röda rockar och behängda med deras sablar. Till och med fältmarskalken ägnade dem mer än vanlig uppmärksamhet.

Så snart Aminoff och Åkerstein anländt till Vasa, sökte de bringa ordning i folkresningen genom att bestämma, att af hvarje rote skulle lämnas och utrustas två landtvärnsmän. Vidare afstyrde de en del oordningar och våldsamheter, som bönderna tillåtit sig. Aminoff begaf sig härefter till Nerpes, där en från Sveaborg hemkommen sergeant Vikström öfvertagit befälet, och förehöll honom att icke gå öfver Finby bro utan hålla ställningen bakom densamma. Aminoff återvände därefter till Vasa, och synes liksom äfven Åkerstein icke ingripit vidare i händelserna.

Den 3 juli inlöpte löjtnant Thornton med en örlogsbrigg i Kaskö hamn. Dagen därpå besökte han böndernas ställning vid Finby bro och lämnade dem två från fartyget hämtade nickor. Följande dagen, den 5, utförde han med sina egna båtar och en del med bönder bemannade fiskarbåtar ett låtsadt anfall mot Kristinestad, hvilket hade den oväntade följden, att ryssarna icke allenast utrymde staden, utan att Orlov-Denisov vid den oriktiga underrättelsen, att bönderna rest sig äfven åt Björneborgshållet, med sin hufvudstyrka lämnade Lappfjärd och öfver Storå och Honkajoki drog sig tillbaka till Tammerforsvägen, hvarifrån han emellertid vek af norrut till Kauhajoki och den 11 juli återkom till Lappfjärd. Hela hans samfällda styrka uppgick före resningens början icke till mera än fem kompanier, en dragonskvadron, en skvadron lifkosacker, 200 liniekosacker och två kanoner, så att mycket kunde han i hvarje fall icke uträtta.

Under tiden hade Thornton med sin brigg lämnat Kaskö, men i hans ställe inlöpte därstädes major Martin med en korvett, och då den ryske befälhafvaren efter sin återkomst var på väg med att utkräfva hämnd af Kristinestad,

lyckades Martin genom att landsätta manskap och några kanoner frälsa staden och bortdrifva ryssarna. Han lämnade därefter tre kanoner till de vid Finby bro stående bönderna.

Trots den erhållna varningen lät Vikström af de bönder, som bodde på östra sidan Finby ån, och som åstundade skydd för sina gårdar, förmå sig att öfverskrida ån och att framskjuta sin ställning till Pielaks, 8 km. söderut. Detta skedde den 13, men hunna halfvägs till det föresatta målet, anföllos bönderna af från Lappfjärd komna kosacker, hvilka dödade en del och drefvo de öfriga på flykten med förlust af fyra kanoner. Vikström fattades af en sådan skräck, att han icke stannade förr än i Vasa. Bönderna hejdade sig emellertid vid Finby bro, bakom hvilken deöster om ån boende i största hast undanförde sin värdefullaste egendom. Ryssarna förföljde icke utan inskränkte sig till att såsom straff plundra och bränna alla de gårdar, för hvilkas skull det obetänksamma företaget blifvit satt i gång.

Den 15 lämnade Martin Kristinestad och seglade tillbaka till Kaskö. Samma dag verkställde major Sjöman, som med sina kanonslupar anländt till denna del af kusten, en landstigning i viken vid Pielaks, men blef genast anfallen af en öfverlägsen fiende och råkade själf jämte en del af sitt folk i fångenskap. De öfriga räddade sig på sluparna, hvilka under kapten Muncks befäl afgingo till Kaskö.

Den 18 anlände kapten Ridderhjerta till Nerpes och tog befälet öfver den nu till 3,000 man ökade bondehären. Denna innehade ställning på den västra, ganska höga dalsidan mellan kyrkan och kyrkbyns talrika hus. Ån var här framför så djup, att den icke kunde öfvervadas, hvadan hela försvarskraften riktades på själfva bron, som beströks af den enda i behåll varande och bakom en vedtrafve ställda kanonen. Längre ned utplattades dalgången och blef ån mindre djup, så att den till och med kunde öfvervadas. Till följd af det lugn, som nu rådt flera dagar, ägnades icke allt för stor omsorg åt bevakningen annat än vid själfva vägen.

Julinattens skymning hade den 20 nätt och jämt gifvit vika för daggryningen, när skott hördes på ryska sidan af bron, där en allt tätare linie af skyttar snart utvecklade sig. Elden besvarades oförtöfvadt af bönderna, och den på en vanlig bondkärra fastbundna kanonen, som sköttes af en gammal afskedad soldat med ett brinnande vedträ i handen, utkastade sina skrot öfver dem, som vågade sig för långt fram. Modet steg på de försvarande, i samma mån anfallet tycktes afmattas. Men, o ve! Hvad kom där för ett buller från höger? Jo, kosacker och jägare hade utan att röna något motstånd vadat öfver ån i närheten af dess mynning och drifvit undan en bondhop, som satt sig till motvärn i ett skogsbryn, och nu bar det af vidare. De i flank och rygg tagna försvararna af bron råkade i en gränslös förvirring, och snart var hela försvarsstyrkan i vild flykt på väg norrut. Endast enstaka grupper och främst af dessa en kring gubben med kanonen ansluten hop bibehöllo lugn och fattning samt hejdade den påträngande fienden. Ryssarna förföljde emellertid icke utan inskränkte sig till att utkräfva hämnd af de kvarblifna invånarna, att plundra och bränna. Kyrkan utplundrades, och prästgården jämte flera andra gårdar brändes.

Men när nöden är störst, är hjälpen närmast. Vid Öfvermarks kyrka mötte Ridderhjerta, som dragit sig tillbaka dit, Nerpes kompani af Österbottens regemente, hvilket af v. Otter blifvit sändt till nerpesboarnas undsättning, och kring detta slöt sig ett tusental bönder. I en lång kedja utvecklades den nybildade truppen, och under trumslag ryckte den hasteligen söderut. Ryssarna, som råkat i oordning, trängdes efter en kort strid tillbaka öfver bron och fortsatte återtåget till Lappfjärd.

Finnarna återtogo ställningen vid Finby bro. Sedan 100 man Västerbottens vargering tillkommit, behöll Ridderhjerta af bönderna endast landtvärnsmännen ochBondestriden vid Finby bro. O. Hjortzberg.

skickade hem de öfriga för att bärga sitt hö. Då han den 28 juli erfor, att v. Otter från Kauhajoki ryckte fram mot Keturi, framgick han å sin sida mot Lappfjärd, men hans anfall afvisades af den där ännu kvarvarande Orlov-Denisov. Två dagar därefter landsteg vid Kaskö en omkring 1,000 man stark afdelning under befäl af kapten Gyllenbögel. Den utgjordes af åländskt landtvärn och från Finlands fastland flyktade vargeringsmän och bönder, hade blifvit sammandragen vid Godby på Åland och sedermera på fartyg öfverförd till Kaskö, hvarifrån den skyndade till Nerpes att söka förening med Ridderhjertas trupper. Bladh: Minnen från finska kriget, sid. 74, Mankell, II sid. 148. Skildringen af dessa händelser i Michailovskij-Danilevskij sid. 70 och Suchtelen sid. 112

afviker högst betydligt från de svenska uppgifterna.

Härmed var det egentliga bondekriget i Nerpes slut. Det hade haft samma skaplynne, som folkresningar pläga uppvisa; en öfversvallande hänförelse och själfuppoffring i förening med otymplighet, ohörsamhet och modlöshet vid hvarje oväntad fara. Utan allt för stor svårighet hade den fåtaliga ryska styrkan, hvilken i hafvet hade en kanske svårare fiende än i bönderna och dessutom i ryggen hotades af v. Otter, kunnat hålla resningen nere, och när den icke understöddes af tillräckliga ordentliga trupper, dunstade dess verkningar bort, och enda följden af böndernas ansträngningar blef ödeläggelse och förstöring, mord och skändligheter, de oundvikliga följderna af hvarje lättsinnigt framkalladt folkkrig.

Major v. Otter hade den 28 fortsatt sin framryckning till Keturi, öster om Bötom, dit en fältvakt om 200 man med två kanoner framskjutits. Sedan Orlov-Denisov afvisat Ridderhjertas anfall, vände han sig mot denna nya fiende, hvilken han häftigt anföll strax efter midnatt (den 29) och dref tillbaka efter två timmars strid. v. Otters hufvudstyrka skyndade vid underrättelsen härom framåt och utbredde sig tvärs öfver vägen med Paljakka mosse i sin vänstra flank och de fyra medförda kanonerna i midten på landsvägen. På eftermiddagen gingo ryssarna till anfall, och när de lyckades omfatta svenskarnas högra flygel och med sitt öfverlägsna artilleri tysta de svenska kanonerna, ansåg v. Otter rådligast att gå tillbaka, hvarvid han under natten fortsatte ända till Kurikka; fienden följde efter till Kauhajoki.

Redan den 29 mottog Klingspor underrättelse om den samma dag utkämpade striden och förleddes däraf att minska sina hufvudkrafter genom att sända Döbeln med återstoden af 2:a brigaden (2 bataljoner m. m.) att upptaga v. Otter. Afmarschen skedde redan på aftonen, och tåget fortsattes genom hela natten, så att de båda bataljonerna efter något mera än 50 km:s marsch under loppet af den 30 framkommo till Kurikka och i sig upptogo v. Otters båda bataljoner m. m. Bulletin af den 10 augusti m. m.

KONUNGEN PÅ ÅLAND. SJÖKRIGET I ÅBO SKÄRGÅRD.

JULI OCH AUGUSTI.

I midten af maj månad hade konungen öfvergifvit planen på Norges eröfring och i stället fäst sina blickar på Seland, där han ville göra en landstigning i förhoppning om att utan svårighet kunna eröfra ön. Härtill ville han äfven använda den 10,000 man starka engelska hjälpkår, som under generallöjtnant Moores befäl vid denna tid anlände till Göteborg, och hvars utrustning konungen ansåg bättre lämpa sig för Selands släta mark än för Norges berg. Förgäfves sökte engelska kårens generaladjutant, öfverstelöjtnant Murray, som genast reste till konungen för att inhämta hans föreskrifter, att afråda från en dylikt företag, enär det på grund af anfallsstyrkans otillräcklighet (16,000 svenskar och 10,000 engelsmän mot 26,000 danskar förutom landtvärn, stödda på starka befästningar) erbjöd mycket ringa utsikt att lyckas. Han gaf konungen i stället det förståndiga rådet att i söder och väster hålla sig till försvaret. Härmed afkyldes emellertid icke konungens anfallslust. Han tänkte nu börja företaget uteslutande med egna medel, drog trupper från västra arméen till Skåne, lät den kringirrande lifgrenadierbrigaden begifva sig dit och gaf general Toll i uppdrag att samla underhållsmedel i Skåne för 16,000 man, hvarjämte belägringsartilleri äfven sändes dit.

Med generallöjtnant Moore, som själf begaf sig till Stockholm, kunde emellertid ingen öfverenskommelse träffas, enär han hvarken ansåg sig kunna deltaga i ett å nyo påtänkt företag mot Norge eller på egen hand göra en landstigning i Viborgstrakten, utan, sedan hans trupper icke ens fått stiga i land, återvände de i början af juli till England; och därmed var den hjälpen lättsinnigt bortkastad.

Utan att hafva uppgifvit planen på Seland beslöt konungen i slutet af juni att begifva sig till skärgårdsflottan i de åländska farvattnen för att skaffa sig närmare inblick i förhållandena både till sjös och lands och därigenom

stadga sitt beslut om sättet för den finska härens understödjande, hvarom begäran oupphörligt gjordes. Sedan han till hertig Karl uppdragit befälet öfver alla i Sverige varande trupper, gick**Konungen på Amadis.** *J. HÄGG.*

han den 30 juni ombord på jakten Amadis och anlände tidigt på morgonen den 4 juli till den vid Fårskinnsholmarna, i Åbo skärgård, liggande skärgårdseskadern. Tibells ämbetsberättelse, sid. 120.

Sedan konteramiral Hjelmstjerna vid Berghamn tagit befälet öfver denna (se kartan på följande sida), hade han sändt kapten Sölfverarm med åtta kanonslupar till Jungfrusund för att i förening med de därstädes sig uppehållande örlogsfartygen hindra ryska fartygs annalkande från Sveaborg. Snart fick han underrättelse om, att båda de förenade ryska flottafdelningarna, som trädt under gemensamt befäl af kapten Selivanov, med ungefär halfva sin styrka ryckte fram från Bockholmssund. Själf hade han mottagit förstärkning, och den 28 juni afgick han med 4 galerer och 15 kanonslupar för att tillfoga fienden skada. Den 30 vid middagstiden påträffade han ryska flottan med 12 kanonslupar och 2 jollar i bakhåll i en djup vik, bildad af udden Rimito Kramp, som gifvit striden dess namn, och Hanga-landet. Mottagen af ryssarnas häftiga eld och öfverfallen af en stormby, nödgades Hjelmstjerna med förlust af en slup draga sig tillbaka till Skälö, där han ända till följande dagen kvarhölls af motvind. Ryska flottan drog sig härvid tillbaka in i Bockholmssund, och Hjelmstjerna lade sig där utanför vid Fårskinnsholmarna och blockerade Åbo.

Så snart konungen anlände till flottan, befallde han, att en rekognosering skulle företagas mot Bockholmssundet för att utröna den fientliga ställningens styrka. Detta skedde äfven, och med 18 kanonslupar, följda af 6 galerer, ryckte svenska flottan fram och påträffade på eftermiddagen den till 26 fartyg uppgående ryska flottan, som utbredt sig på linie tvärs öfver sundet med flankerna skyddade af på båda stränderna utsatta skyttar — generalmajor Konovnitzin hade nämligen skyndat från Åbo med 150 man infanteri — och iordningställda batterier. Efter flera timmars föga förlustrik strid återvände svenska flottan till sin förra ankarplats. Bulletin från södra finska arméen af den 5 juli (Hjelmstjernas rapport), (Mankell:) Studier öfver Svenska skärgårdsflottans historia, sid. 145 (med karta), Michailovskij-Danilevskij, sid. 72 (med karta).

Den 8 reste konungen till Jungfrusund för att taga Sölfverarms kanonbåtafdelning och äfven den i närheten befintliga delen af örlogsflottan i skärskådande. Ankomsten till Jungfrusund skedde redan samma dag. Här fick man sikte på en stor rysk eskader, men den försvann lika fort, som den visat sig.

Händelsen var, att den tredje afdelningen af ryska skärgårdsflottan den 25 juni seglat från Sveaborg och den 6 juli följdes af den fjärde afdelningen. Under befäl af kapten Hayden utgjordes den förenade eskadern af 13 kanonslupar och större fartyg, 44 jollar och en mängd transportfartyg med något mera än 2,000 mans besättning. Hangöudd, som var besatt af ryssarna, löpte flottan utan fara förbi. Men värre var det, när man kom till Jungfrusund. Här vågade Hayden icke försöket att med våld tränga sig fram utan föredrog att, sedan några fartyg blifvit lämnade**Karta öfver Åbo skärgård.**

vid Jungfrusund, med större delen söka trassla sig fram omkring Kimito-ön, hvars förbindelse med fastlandet, som gick öfver en af zar Peter I anlagd fördämning, visserligen med strängt arbete genombröts. Svenskarna upptäckte emellertid ryssarnas förehafvande, och konungen befallde Sölfverarm att med sina fartyg afgå till Sandöström och där tilltäppa mynningen af den vik, som på norra sidan omgifver Kimito-ön. Där skulle Hjelmstjerna ytterligare sända honom förstärkning.

Efter vidtagande af denna åtgärd reste konungen den 14 till Åland, där han den 18 efter en mycket stormig natt ankrade vid Kastelholm och sedan tog sitt kvarter i Grälsby.

I hafsbandet.

I Sandöström började Sölfverarm genast försänka det visserligen nära 500 meter breda sundet vid Tallholmarna, så att endast en smal ränna lämnades vid norra stranden. Från Hjelmstjerna fick han fyra kanonslupar till förstärkning. Men ryssarna utvecklade äfven stor verksamhet, förnämligast genom att besätta stränderna med infanteri och artilleri, hvilka högeligen oroade svenskarna under deras arbete. Den 21 juli kl. 3 på natten framryckte Hayden från Rölaks med sina fartyg för att bana sig väg ut genom sundet, men svenskarna voro på

sin vakt, och efter tre timmars häftig strid måste ryssarna draga sig något tillbaka, hvarefter båda motståndarna stannade omkring 1500 meter från hvarandra. Hjelmstjerna, som fortfarande blockerade den äldre på platsen varande delen af ryska flottan, den s. k. Åboeskadern, hade erhållit sådana förstärkningar från Sverige, att, sedan han sändt den nyss nämnda förstärkningen till Sölfverarm och 4 kanonslupar under löjtnant Cronstedts befäl till Lemo udde, ägde han likvisst kvar 8 galerer och 23 kanonslupar. Med anledning af ryssarnas försök att både till lands och sjös understödja Hayden flyttade Hjelmstjerna sin flotta till sundet mellan Ålön och Kakskerta och seglade därifrån till Sölfverarms förstärkning men hann den 23 endast till Holmön, 10 km. från Sandöström, dit Jönsson med 10 kanonslupar fortsatte, och där han öfvertog befälet. Bulletin af den 31 juli (Hjelmstjernas och Sölfverarms rapporter), Skärgårdsflottans historia sid. 150 (med karta), Mankell, II sid. 156, Michailovskij-Danilevskij sid. 73 (med karta).

Strax därefter lät Hjelmstjerna löjtnant Klercker med 4 kanonslupar vända om till Tervö sund för att iakttaga den ryska Åboeskadern samt löjtnant Itumeus med 4 andra betäcka en i hemlighet planlagd landstigning på Kimitolandet. Sedan Cronstedt återkommit från sitt uppdrag, återstod såsom reserv under amiralens eget befäl de 8 galererna och 9 kanonslupar, med hvilka han kvarlåg vid Holmön för att kunna understödja så väl Jönsson vid Sandöström som Klercker i Tervö sund.

Från båda sidor riktades uppmärksamheten nu på den viktiga punkten Sandöström. Lyckades ryssarna här bryta sig igenom, skulle deras i Åbo skärgård förenade eskadrar få fullständig öfvervikt öfver svenska skärgårdsflottan och ensamma, nästan utan biträde af landtrupper kunna skydda kusten för svenskarnas hotande landstigningar. Ja kanske skulle de till och med kunna uppsöka Alandsskären och instänga de svenska trupperna på Åland. Det gällde därför att tilltäppa utloppet för ryssarna eller ännu bättre att förstöra hela den nykomna eskadern.

Striden vid Sandöström.

Bakom det knappa 200 meter breda sundet lade Jönsson 20 af sina slupar i en inåtböjd linie, så att de med samlad eld kunde beskjuta sundet (se vidstående skizz); på den midt i linien belägna Röfvarholmen uppfördes ett batteri med fyra 12-pundiga kanoner, och ett stycke bakom liniens högra flygel lades de två återstående kanonsluparna för att beskjuta de batterier och de trupper, som ryssarna framfört på Kimitolandet. Midt emot detta, på Sandön, hade 60 jägare dessutom blifvit utsatta.

Till ryssarnas förfogande stodo emellertid vida större krafter både till sjös och lands. De senare hade ökats till 1,000 man infanteri, som besatte stränderna på båda sidor sundet, där kanoner placerades i fem batterier, så att de kunde längs efter bestryka den svenska linien. Efter den i den förra striden sårade Hayden hade kapten Dodt öfvertagit befälet öfver flottan. För att åse den väntade striden hade Buxhöwden tillika med Suchtelen och Konovnitzin från Åbo begifvit sig till Vestankärr och där förskaffat sig en fördelaktig utsiktspunkt.

Striden vid Sandöström. *J. HÄGG.*

Striden vid Sandöström. *J. HÄGG.*

Kl. 3 på morgonen den 2 augusti skulle ryska flottan bryta sig väg. Under verksamt bistånd från kanonerna och artilleriet på land sökte flottan två gånger förgäfves tränga genom sundet, men slutligen lyckades den arbeta sig fram längs södra landet, så att den kunde anfalla den redan illa medfarna svenska flottan i dess högra flank. Sölfverarm, som öfvertagit befälet efter den dödligt sårade Jönsson, måste kl. 8 f. m. anträda återtåget, hvarefter batteriet på Röfvarholmen togs af ryssarna med stormande hand. Ryska jägare vadade öfver till Sandön och fördrefvo svenskarna därifrån. I höjd med Hinstholmen upptogs Sölfverarm af Hjelmstjerna, som med 6 galerer och 9 kanonslupar skyndat till hans hjälp men blifvit uppehållen af motvind. Båda flottorna ordnade sig på linie mot hvarandra och besköto hvarandra till kl. half 12, då svenska flottan drog sig tillbaka till Holmön efter att hafva förlorat 173 man i döde och sårade samt fått 12 kanonslupar obrukbara och de öfriga mer eller mindre skadade. Ryssarna, som förlorat 330 man och fått 22 fartyg otjänstbara, stannade på platsen.Bulletin af den 5 augusti (Hjelmstjernas rapport), Skärgårdsflottans historia sid. 152 (med karta), Mankell, II sid. 161, Michailovskij-Danilevskij sid. 75 (med karta), Suchtelen sid. 130.

Denna strid skulle få ett egendomligt men för den svenska krigsledningen mycket betecknande efterspel. I konungens högkvarter insåg man önskvärdheten af att till flottans understöd landsätta trupper på Kimitolandet. Men i stället för att härtill använda fullt krigsdugliga trupper, hvarpå tillgång fanns, uttogs för ändamålet omkring 900 man alldeles outbildadt Upplands landtvärn med underbefäl från de pommerska regementena och med odugliga officerare. Under befäl af öfversten vid finska gardet af Palén togs denna styrka jämte sex trepundiga kanoner om bord på aderton ålandsskutor och landsattes följande morgon vid Skogby i Norra Långviken. Sedan manskap och kanoner efter många svårigheter kommit i ordning, skedde framryckningen i riktning på kanondånet, men snart upphörde detta, och man fick veta, att striden var slut och svenska flottan på återtåg. Men strax därefter inberättades af befolkningen, att Buxhöwden och hans följe i Vestankärrs herrgård vid en festmåltid firade dagens seger. Han skulle hafva knappast femtio mans betäckning. Beslutet att öfverrumpla den ryske öfverbefälhafvaren var snart fattadt, och i tre afdelningar sattes truppen i gång för att från olika sidor nalkas gården. Nära denna mottogos svenskarna af eld från fönstren. Förbluffade stannade landtvärnsynglingarna, afsköto sina gevär i luften och kunde icke förmås att gå ett steg längre. Hånande de djärfva krigarna aftågade den ryske generalen med sitt följe. Men nu kastade sig landtvärnshopen öfver de lämnade borden och var nära att blifva tagen af ryssarna, som kommo manstarkare tillbaka. Med knapp nöd kunde den under ryssarnas lifliga eld föras till stranden och i båtarna, af hvilka två fastnade på grund och blefvo tagna. Efter att hafva kvarlämnat 219 man och dragit löje öfver svenska hären återkom den tappra skaran följande dag till Åland.Bulletin af den 5 augusti (Paléns rapport), Björnstjernas anteckningar, I sid. 295 m. m.

Genom utgången af denna strid nödgades Hjelmstjerna lämna vägen fri för de båda ryska eskadrarna, hvilkas förening han icke längre mäktade hindra. Den 3 på morgonen drog han sig tillbaka till Korpo och vidare till Såttunga dit han anlände den 9. Utan att förfölja svenskarna förenade sig de ryska eskadrarna, hvarefter Åboeskadern under Selivanovs befäl afgick till trakten af Nystad för att skydda norra delen af Åbo skärgård, under det den andra delen under Haydens ledning stannade vid Rimoto Kramp för att täcka samma skärgårds mellersta del.

Svenska skärgårdsfartyg. Kanonslup under segel. Kanonslup under rodd. Galer. Kanonjoll.

Ryska skärgårdsfartyg. Kanonjoll. Kanonslup.Äfven svenska fartyg af denna typ förekommo.

Den 11 juli hade en femte afdelning af ryska skärgårdsflottan under befäl af kaptenlöjtnant Novoktschenov afgått från Sveaborg och den 3 augusti anländt till Jungfrusund, där den förenade sig med de därstädes lämnade fartygen af tredje afdelningen, så att hela styrkan uppgick till 18 kanonslupar och andra fartyg samt 8 jollar. Mot sig hade den en afdelning af svenska örlogsflottan, hvars hufvuddel befann sig vid Örö.Skärgårdsflottans historia sid. 158, Michailovskij-Danilevskij sid. 76.

Svenska örlogsfartyg. 16 kanonbrigg. 74 kanonskepp (linieskepp). 40 kanonfregatt.

Ryska örlogsfartyg. 16 kanonbrigg. 74 kanonskepp (linieskepp). 40 kanonfregatt.

I midten af maj hade de första engelska linieskeppen visat sig i Östersjön och lagt sig utanför Rigabukten. Den 3 juni löpte svenska örlogsflottan med 10 linieskepp och 6 fregatter under befäl af konteramiral Cederström ut från Karlskrona och styrde kurs på Hangö udd, hvarifrån en mindre del afgick till Jungfrusund för att hindra ryska fartyg passera därigenom. Hufvuddelen af flottan kryssade därefter någon tid i Finska viken och lade sig sedan vid Örö, utanför Jungfrusund. Ryska

örlogsflottan vågade sig icke ut, enär den var betydligt underlägsen den förenade svenska och engelska. Så förgick större delen af juli månad. I norra delen af Bottniska viken kryssade några bevärade handelsfartyg, men här ägde ryssarna inga medel att bestrida dem herraväldet. Mankell, II sid. 93, Michailovskij-Danilevskij sid. 76.

Först den 26 juli utgick ryska örlogsflottan under amiral Chaninovs befäl från Cronstadt, och räknade den 9 linieskepp, 7 fregatter och 13 mindre fartyg. Den 6 augusti nådde flottan Hangö, hvarest den overksam kvarlåg fjorton dagar.

Kaptenlöjtnant Novoktschenov, som med sin afdelning af skärgårdsflottan kvarlåg i Jungfrusund, lät ett flytande

batteri och flera kanonslupar natten till den 17 augusti anfalla svenska linieskeppet Fäderneslandet, hvilket försök dock med rätt stor förlust misslyckades. Följande natt ämnade han upprepa anfallet men blef förekommen. Konteramiral Nauckhoff, som förde befälet på svenska sidan, hade nämligen gifvit flaggkaptenen, öfverstelöjtnant v. Krusenstjerna i uppdrag att eröfra ryssarnas största fartyg hemmenma Styrbjörn och Hjalmar samt 3 briggar, som lågo i Löföfjärden, något aflägsnade från de öfriga fartygen. Under natten afsändes för ändamålet 132 man på 24 båtar. Efter en häftig strid eröfrades Styrbjörn och en brigg. Vid ljudet af skottväxlingen vände Novoktschenov om från sitt företag och uppsökte de svenska båtarna samt besköt dem så häftigt, att de måste draga sig undan, hvadan endast briggen kunde medföras. Den korta striden kostade båda parterna icke obetydliga förluster. Bulletin från stora flottan af den 28 augusti, Montgomery, I sid. 254, Michailovskij-Danilevskij sid. 113.

Svenska örlogsflottan låg kvar till den 25, då den, förstärkt med två engelska linieskepp, afseglade från Örö för att angripa ryska flottan. Denna undvek emellertid strid och drog sig tillbaka till Baltischport, utanför hvilken fästning de båda snabbseglande engelska skeppen upphunno det ryska linieskeppet Vsevolod, som efter en ursinnig strid blef taget. Härefter blockerade svenska och engelska flottan den ryska i Baltischport.

Efter svenska flottans afsegling gick konteramiral Mesojedov, som öfvertagit befälet öfver hela ryska örlogsflottan, med Novoktschenovs afdelning genom Jungfrusund och förenade sig med den vid Rimito Kramp förlagda eskadern. Bulletin af den 3 september, Montgomery, I sid. 259, Michailovskij-Danilevskij sid. 116.

*

Under öfverresan till finska skärgården och vistelsen därstädes ändrade konungen på intet sätt sitt beslut att genom landstigningsföretag på kusten af södra Finland underlätta finska härens framåtrörelse, och för detta ändamål beslöt han att**Styrbjörns äntring.** *J. HÄGG.*

sammandraga en här på Åland, öfver hvilken han själf skulle taga befälet. Planerna mot Seland skötos tills vidare åt sidan. Styrkan och sammansättningen af denna här bestämdes emellertid icke på en gång eller under förutsättning af någon viss krigsplan, utan ena dagen ditkallades en truppdel, andra dagen en annan och så vidare, till dess åtskilliga, som icke fått återbud, där voro samlade, och samtidigt sändes andra afdelningar omedelbart till finska kusten. Emellertid kan man hänföra anordningarna för sagda truppsammandragning till två hufvudskeden. Det första inföll under tiden mellan den 1 och 10 juli och föranleddes af underrättelserna om klingsporska härens framryckning söderut; det senare är att hänföra till slutet af juli, vid underrättelsen om den hotande riktning, som händelserna i Finland syntes taga. Förutom de trupper, hvilka deltagit i landstigningen vid Lemo, sattes icke obetydligt med trupper i rörelse för bildandet af denna här, trupper, som kunnat bättre användas för vinnande af målet, Finlands återeröfring.

Den 1 augusti bestämde konungen, att den nya hären skulle antaga benämningen »södra finska arméen», hvaremot klingsporska hären skulle kallas »norra finska arméen». Den förra erhöll följande sammansättning och styrka: Mankell, II sid. 167.

1:a eller vänstra flygelfördelningen.

Generalmajor v. Vegesack.

1:a brigaden.

2 batalj.

Upplands reg:te..

1,057

man.

2 »

Västmanlands » ..

1,031

»

2 »

Helsinge » ..

884

»

Skarpskyttar m. fl.

56

»

1 skvadr.

Lifgardet till häst

101

»

8 kanoner

ur Svea art.-reg:te

101

»

2:a, Östgöta, brigaden (Sköldebrand).

3 batalj.

Östgöta landtvärn

1,463

man.

2 »

Upplands »

990

»

Underbefäl ....

68

»

Tillsammans

5,751

man.

2:a fördelningen.

Generalmajor v. Lantingshausen.

1:a brigaden (Fleetwood).

1 batalj.

Lifgardet till fots ..

350

man.

1 »

Svenska gardet........

350

»

1 »

Finska gardet ....

350

»

1 skvadr.

Lifgardet till häst ..

51

»

5 kanoner,

betjänade af landtvärn ......

61

»

2:a brigaden.

2 batalj.	Kronobergs reg:te	950	man.
1 »	sammansatt tysk....	557	»
	Tillsammans	2,668	man.

Härtill kom ytterligare Ålands landstorm med 3,107 man, hvaraf 1,163 tjänstbara, 1 bataljon Västmanlands vargering med 651 man, ett sexpundigt och ett haubits-batteri. Tillsammans med dessa trupper borde hela hären uppgå till 12,177 man, af hvilka en mindre del tjänstgjorde på skärgårdsflottan. Den skulle dock aldrig komma tillsammans eller ens utveckla någon enhetlig verksamhet.

Den 2 augusti bestämdes ytterligare, att lifgrenadierbrigaden med sina fyra bataljoner och två vargeringsbataljoner jämte ett 6-pundigt batteri skulle afgå från södra arméen och på fartyg föras till Hangö udd, där ytterligare bestämmelser skulle möta. Tibells ämbetsberättelse sid. 130.

Generalmajor v. Vegesack hade först varit utsedd till generaladjutant vid den nybildade hären, men då han fick ett truppbefäl, kom öfverstelöjtnant af Melin att intaga hans plats. När denne i juli anmälde sig hos konungen, ansåg han sig på grund af sin befattning böra förfråga sig om den allmänna plan för krigsrörelserna, som konungen uppgjort, på det han i enlighet härmed skulle kunna vidtaga anstalter för upprättande af förråd o. a. Konungen, som icke låtsade förstå hela frågan, afbröt honom tvärt och frågade högeligen öfverraskad: »Hvarom talar ni med mig?» — »Jag talar, sire, om en operationsplan,» svarade Melin. — »En sådan,» genmälde konungen, »har jag ej uppgjort och bryr mig ej om. Min herre bör veta, att det var general MacksÖsterrikiske generalen Mack blef såsom bekant i oktober 1805 genom sitt envisa kvarstannande vid Ulm omfattad af Napoleon I och måste med hela sin här gifva sig fången. olycka att på förhand hafva uppgjort planer. För egen del tänker jag att rätta mina mått och steg efter omständigheterna och skall nog veta att taga mitt parti, allt eftersom tillfället kräfver.» Bergman-Schinkel, IV sid. 291.

Den 27 juli inträffade stabsadjutanten i norra finska arméens högkvarter, kapten Björnstjerna, som af Klingspor blifvit sänd till konungen att öfverlämna berättelsen om segern vid Lappo. »Jag insläpptes,» berättar Björnstjerna, Björnstjernas anteckningar, I sid. 295. »i ett litet oansenligt rum, hvarest Hans Majestät ensam emottog mig. Stel och frånstötande som vanligt stod han där, klädd i den namnkunniga Carolinska dräkten, handskar och allt. Med handen på värjan, med utskjuten underläpp och stirrande på mig med sina stora, uttryckslösa ögon, ansåg han sig troligen vara mycket vördnadsbjudande; men lyckades blott att synas något löjlig. Sedan han kastat en mönstrande blick på min klädsel, nickade han nådigt, emottog depescherna och började läsa. När detta var slut nickade han åter, och dermed var äfven mitt företräde förbi. Jag bockade mig ut ur rummet, utan att hafva fått, jag vill ej säga ett ord af beröm eller uppmuntran, men ej ens en enda fråga om kriget, om hären eller fienden. Härom trodde Hans Majestät sig allt för väl underrättad, att behöfva de upplysningar en

stackars stabsadjutant kunde lemna.» Vidare, sedan han omtalat sin utnämning till major i arméen (han var då 28 år gammal), fortsätter Björnstjerna: »Det är således ej af missbelåtenhet jag omnämnt mitt emottagande; blott för att därmed gifva ett begrepp om det besynnerliga sätt, hvarigenom den olycklige monarken slutligen lyckades stöta ifrån sig äfven sina mest tillgifna vänner.»

I Grälsby dröjde konungen ända till långt fram i september, »sysselsatt med syftesvidriga, föga ordnade landstigningsplaner, onödigt stränga bevakningar och

vaktparader, hvilka jämte hans korsande och hvarandra motsägande befallningar tillika med obilliga anspråk och domslut uttröttade, utledsnade och afkylde alla, som lydde mer eller mindre omedelbart under honom.»Montgomery, I sid. 217. Både på Åland, i hufvudstaden och i hela landet växte nedslagenheten och tröstlösheten, i samma mån som den politiska och ekonomiska ställningen blef allt mörkare och de vidtagna åtgärderna allt mindre syftade på en lycklig utgång ur den bekymmersamma ställningen.

Paraden vid Grälsby den 31 juli.Efter en samtida bild, införd i »Konung Gustaf IV Adolf på Åland 1808» af R. Hausen.

Sista dagen i juli månad uppställdes alla de på Åland förlagda trupperna till parad under befäl af generalmajor v. Vegesack. Sedan konungen, åtföljd af general v. Stedingk och generalstaben, till häst infunnit sig och hälsat trupperna, förrättades gudstjänst och afsjöngs Tedeum med anledning af segern vid Lappo.Bulletin af den 31 juli. Stor eller aktningsbjudande var dock icke den här, som vid denna tid bragts tillsammans på Åland. Af alla de till densamma afsedda trupperna funnos där endast de tre svaga gardesbataljonerna, några små skvadroner af Lifgardet till häst samt några tusen man oöfvadt landtvärn och på ön uppbådad landstorm. För att snarast möjligt bringa förstärkning anbefalldes den 9 augusti lifgrenadierbrigaden att afgå till Åland i stället för till Hangö udd. Sedermera ändrades dessa bestämmelser flera gånger, och slutet blef, att brigaden fick stanna overksam i Sverige. I midten af augusti anlände 2:a

fördelningens 2:a brigad bestående af Kronobergs regemente och den sammansatta tyska bataljonen, men däremot sändes alla Östgöta landtvärnsbataljoner vid samma tid till Sundsvall för att möta de norska trupper, som i början af månaden inträngt i Jämtland och Härjedalen. Andra förändringar i truppernas användande vidtogos äfven.

Svenska krigsmän på Åland. Lifgardist. Uppländing. Hästgardist. Landtvärnsman.

Efter motgången vid Sandöström befallde konungen genom ett bref af den 6 augusti Tibell att gå i författning om byggandet af femtio kanonjollar samt att i samråd med hertig Karl uppgöra en plan till försvar af Stockholms skärgård. I sammanhang därmed bestämdes, att vargeringsbataljonerna af Upplands, Kronobergs, Helsinge och Västmanlands regementen skulle afgå till Grisslehamn. Helsinge bataljon fick dock senare följa Vegesacks fördelning till Finland.De två hvarandra motsatta befallningarna till denna bataljon utgåfvos den 9 och 10 aug. Generalmajor v. Vegesack, som tagit befälet öfver de vid Grisslehamn, Gefle och Sundsvall spridda delarna af sin första brigad, anbefalldes nämligen i midten af augusti att icke landstiga på Åland utan vid Björneborg för att därifrån framrycka till Tammerfors. Förmodligen räknade konungen på, att Klingspor skulle rycka fram dit, men något meddelande om en dylik plan synes han icke hafva gifvit öfvergeneralen. Slutligen i de sista dagarna af augusti månad anordnade konungen en truppsammandragning vid Gefle i syfte att företaga en ny landstigning i södra Finland. Tibells ämbetsberättelse sid. 131 och 139.

Huru alla dessa planlösa företag misslyckades, huru de krafter gagnlöst bortplottrades, som genom sammanhållning kunnat leda kriget in på andra spår, och huru en mängd tillgångar lämnades alldeles obegagnade, skola vi erfara af det följande.

KAUHAJOKI, ALAVO, KARSTULA,

LAPPFJÄRD.

AUGUSTI.

Trots den ringa verksamhet, som i det hela taget utvecklats på svenska sidan under juli månad, försämrades ryssarnas ställning i Finland under densamma i hög grad, och framgångarna till sjös kunde på intet sätt uppväga de till lands lidna motgångarna och inträffade svårigheterna. På högra flygeln fastlästes ryssarna fortfarande vid Kuopio och kunde nätt och jämt upprätthålla förbindelsen med den på närmaste inre väg till Saarijärvi tillbakagångna afdelningen. I midten hade hufvudhären sett sig nödsakad att på en omväg vika tillbaka i höjd med Tammerfors, och på vänstra flygeln höllo ryssarna sig med nöd vid Lappfjärd, hvarje ögonblick beredda att se sig afskurna från Björneborg. Oaktadt de till sjös vunna fördelarna måste öfverbefälhafvaren frukta att i Åbotrakten blifva anfallen af den fientliga här, som vid denna tid började samlas på Åland. Den allmänna osäkerheten och befolkningens alltjämt tilltagande fientliga uppförande nödgade dessutom att från de allt annat än stora härafdelningarna frånskilja mindre truppstyrkor till besättande af en mängd orter, och mellan alla de skilda afdelningarna kunde förbindelsen endast med största svårighet upprätthållas, och högste befälhafvaren kunde aldrig vara säker på, att hans meddelanden till underbefälhafvarna kommo desse till handa. Utom de fientliga trupperna och den mångenstädes väpnade allmogen hade ryssarna dessutom att kämpa med en svår fiende nämligen bristen på lifsmedel, förorsakad af svårigheten att få fram fororna till deras bestämmelseorter, då behöfligt antal trupper saknades att skydda dem mot ströftrupper och upprorisk allmoge.Äfven yppades en del underslef, såsom att de från Petersburg till Finland sända mjölmattorna till en del voro fyllda med tegelsten, såsom Michailovskij-Danilevskij omtalar. Ställningen blef också så betänklig, att Buxhöwden den 26 juli skref till kejsaren, att »icke allenast Finlands eröfring utan äfven dess blotta bibehållande och försvar blir dag för dag mera svårt och outförbart samt gifver rum för tvifvel om möjligheten att med de hjälpmedel, som vi hafva i Finland, besegra våra fiender.»

Den styrka af 34,000 man, som Buxhöwden i maj ansett erforderlig för krigets fortsättning, och som äfven ställts till hans förfogande, hade genom strider och sjukdomar hopsmält till 26,000, på följande sätt fördelad:

Vid Sordavala och vid gamla gränsen ....

2,000 man.

» Kuopio (och sannolikt äfven vid Saarijärvi) ....

6,000 »

Hufvudhären och afdelade till Saarijärvi ....

6,000 »

Mellan Åbo och Björneborg (säkerligen rättare vid Lappfjärd)

1,000 »

I och omkring Åbo ....

4,000 »

På skärgårdsflottan ....

2,000 »

» Sveaborg ....

3,500 »

» spridda ställen i det inre af landet ....

1,500 »

»Med dessa hjälpmedel,» skrifver Buxhöwden vidare, »och i den ställning, hvari jag befinner mig, vågar jag förnya mina tvifvelsmål om möjligheten att vinna någon öfvervikt öfver fienden; vid nuvarande omständigheter vore kanske endast en armé af 50,000 man tillräcklig att bibehålla Finland.» Han anhöll också i de mest bevekande ordalag om betydlig förstärkning. I en annan skrifvelse, af den 31 juli, skildrar han med betydlig öfverdrift de faror, som hotade ryssarna genom böndernas resning och de väntade landstigningarna af svenska trupper. Michailovskij-Danilevskij, sid. 77, Buxhöwdens skrifvelser till kejsaren i afskrift i krigsarkivet.

Kejsaren biföll hans begäran och sände till hans förstärkning dels den under Wittgensteins befäl i Viborgs län stående truppafdelning, hvilken utgjordes af de nyuppsatta tredje bataljonerna vid de i Finland använda regementena, tillsammans omkring 10,000 man stark, och dels den omkring 8,500 man starka 4:e divisionen under generallöjtnant Galitzin, hvilken division den 3 augusti lämnade Petersburg. I det bref af den 26 juli, hvari kejsaren meddelade Buxhöwden dessa truppers affärdande, tillägger han emellertid följande högst märkliga ord: »Mer än detta antal trupper finnes, såsom eder är bekant, ej att tillgå, och följer däraf, att ni därefter lämpar edra företag.»Sex divisioner stodo nu snart i Finland, nämligen 4:e, 5:e, 6:e, 14:e, 17:e och 21:a jämte Wittgensteins sammansatta division och några gardestrupper. Tre divisioner bevakade Östersjökusten, nämligen 1:a (gardes-), 2:a och 3:e. Kejsaren fasthåller emellertid fortfarande vid sin plan att öfverflytta kriget till svenska kusten och befallde Buxhöwden med hänsyn därtill att icke förena 4:e divisionen med de öfriga trupperna utan hålla den i beredskap för nämnda företag. Detta behagade emellertid icke Buxhöwden, hvilken i stället ämnade dela divisionen i tre lika stora delar och sända en del till Kuopio, en till Tavastehus såsom allmän reserv och en till Åbo, och han förfäktade fortfarande sin åsikt, i det han upprepade sitt i mars afgifna yttrande, att för en landstigning i Sverige erfordrades 50,000 man förutom de i Finland behöfliga trupperna. Men »hvarifrån skola dessa tagas?» utropar kejsaren, som emellertid lät Buxhöwden hållas.

Redan i maj månad hade öfverste Paulucci — en nyligen i rysk tjänst inträdd österrikare, på hvilken man satte stort förtroende —, blifvit sänd till Finland för att taga reda på ställningen därstädes och därom afgifva redogörelse för kejsaren. På dennes

förslag uppgjordes nu en plan, enligt hvilken hären skulle bivackera (snarare förläggas i baracker och trånga kvarter) utefter en 500 km. lång linie från Kemi öfver Kuopio, Rautalampi, Orivesi och Tammerfors till Björneborg för att invänta vinterns annalkande, då man med större utsikt till framgång skulle kunna gå anfallsvis tillväga. Under denna hvilotid skulle man dessutom ordna de om hvarandra blandade afdelningarna. Med denna plan sändes Paulucci till Buxhöwden, hvarvid han äfvenledes medförde ett bref, i hvilket kejsaren yttrade: »Om före erhållandet af försvarsplanen lyckan fört oss framåt och positionen, som innehafves af trupperna, är fördelaktig,

Generallöjtnanten grefve N. M. Kamenskij. Efter ett kopparstick i Eremitagets samlingar i S:t Petersburg.

så verkställes planen icke, utan markis Paulucci, sedan han blifvit noga underrättad om alla omständigheter, återsändes med densamma till mig». På goda skäl, hvilka han utförligt framställde till kejsaren, motsatte Buxhöwden sig denna plan, hvilken icke heller kom till utförande. I det stället ansåg han en snabb och beslutsam framryckning närmast leda till målet, och en sådan ämnade han sätta i gång, så snart han erhållit tillräckliga medel därtill. Michailovskij-Danilevskij, sid. 78, Suchtelen, sid. 151.

Hurudan kunde icke ställningen varit, om under juni månad — för att icke säga tidigare — en tillräcklig styrka af de i Sverige obehöfliga trupperna blifvit öfverförd till Finland och där under en kraftfull befälhafvare kastat sig

öfver ryssarna antingen genom Savolaks eller också i närheten af kusten, under det svenska och engelska flottorna behärskade hafvet? Sannolikt hade under Rysslands dåvarande trångmål ett fördelaktigt eller åtminstone hedrande fredsslut icke varit långt borta. Men tillfället till återupprättelse lämnades obegagnadt, och under sådana förhållanden måste bakslaget komma. Det är den gamla visan om det rena försvaret, hvilket ohjelpligen slutar med att duka under.

Styrkan på svenska sidan torde vid augusti månads ingång kunna beräknas till nedanstående, fördelad på följande sätt:

I Karelen under Malm	300	man.
Vid Toivala under Sandels	1,700	»
» Lintulaks under Fieandt	1,700	»
Hufvudhären vid Ruona och Salmi	5,000	»
Vid Kauhajoki under Döbeln	2,300	»
» Nerpes under Gyllenbögel	1,300	»
På Åland under konungens eget befäl ..	4,000	»
Tillsammans	16,300	man.

I de båda sist nämnda grupperna ingingo omkring 3,000 man landtvärn, men däremot medräknas icke de i Uleåborg kvarlämnade afdelningarna och icke heller de, som blifvit tagna omborg på skärgårdsflottan. Mankell, II sid. 173.

Ryssarna skulle snart utträda ur den overksamhet, i hvilken de varit försatta under hela sommaren; och den man, som Buxhöwden utsett att bringa krigsrörelserna in på nya spår, hade redan tagit befälet öfver hufvudgruppen. När generallöjtnant Kamenskij den 24 juli i Helsingfors mottog befallning att aflösa Rajevskij, erhöll han såsom enda ledning för sitt handlingssätt en skrifvelse från Buxhöwden, affattad i följande ordalag: »Ert anfall bör vara häftigt samt aflägsna de skadliga följder, som i anledning af Rajevskijs reträtt förestå oss; med ett ord, utan afseende på eder kårs fåtalighet bören I tillintetgöra fienden. Hjälpe Gud eder till framgång! Af edra

operationer bestämmes nu Finlands inre ställning med afseende å invånarnes lugnande och likaså truppernas yttre ställning för kusternas försvar. Med otålighet väntar jag underrättelser från eder. Hela arméens blickar äro riktade på er kår.» Michailovskij-Danilevskij, sid. 82.

De ord, som riktades till den nye mannen på den finska krigsskådeplatsen, voro väl afpassade efter hans lynne. Född 1776 såsom son till den under sjuåriga kriget och under krigen mot turkarna ryktbar blifne fältmarskalken Kamenskoj, hade Nikolaj Michailovitsch Kamenskij tidigt fått tillfälle att visa sina krigiska anlag i krigen med turkarna och polackarna. Vid 22 års ålder nämndes han till generalmajor, kämpade sedan med utmärkelse under Suvorov i Italien, förde vid Austerlitz en brigad och tog året därpå såsom generallöjtnant verksam del i kriget med turkarna. Vid början af kriget i Finland skildes han från sin division och hölls i overksamhet vid Sveaborg men utspelades nu såsom en sista trumf och skulle också visa sig värdig det förtroende, som fästes vid honom. »Insiktsfull, bildad, härsklysten, självkär, hatare af råd, sådan,» säger den ryske historieskrifvaren, »var Kamenskij 1808, då för honom vid 32 års ålder ärans fält öppnades och honom blef förbehållet, att under det han handlade efter eget godtfinnande, i Finland och Sverige fästa segern vid Alexanders fanor.»

För att understödja Kamenskij vid det förestående anfallet anbefallde högste befälhafvaren: att Tutschkov, som efterträdt Barclay de Tolly i befälet vid Kuopio, skulle sända 4 bataljoner och 2 skvadroner öfver Rautalampi och Koivisto för att förena sig med Vlastov, hvilken vore att anse såsom Kamenskijs avantgarde; att Orlov-Denisov utan hänsyn till sin svaga styrka skulle anfalla svenskarna utefter vägarna från Lappfjärd öfver Kauhajoki och Vasa; att under befäl af generalmajor Uschakov i Tavastkyro skulle bildas en grupp om 4 bataljoner, en del kosacker och 5 kanoner, hvilken skulle afgå till Kauhajoki för att afskära de på strandvägen stående svenska afdelningarna, samt slutligen att generalmajor Müller i Tavastehus skulle afgå till Tammerfors för att sedan iståndsätta och skydda Kamenskijs förbindelseväg. Det dröjde emellertid till framemot slutet af augusti, innan alla dessa åtgärder hunnit bringas till verkställighet.

»Fiendens overksamhet,» säger den ryska historieskrifvaren, »lämnade grefve Kamenskij tid och gjorde det för honom möjligt att uppnå ändamålet med den anställda reträtten, d. ä. att behörigen anordna om arméen och dess provianteringen.» Den 13 augusti var hären färdig att anträda framryckningen. Den uppgick med inberäkning af alla framskjutna afdelningar och af de trupper, som skulle sändas från Kuopio, till 13 regementen infanteri, af hvilka några på endast en bataljon, 7 skvadroner, 200 kosacker, 38 kanoner och ett pionierkompani med en sammanlagd stridande styrka af 10,000 man, hvartill ytterligare skulle komma bortåt 2,000 frånfångenskap i Frankrike återvända soldater, som ännu icke inträffat. Dessa trupper tillhörde fyra olika divisioner nämligen 5:e, 6:e, 14:e och 21:a.

Med hufvuddelen af sina krafter stod Kamenskij i Jämsä, och Vlastovs i Saarijärvi stående detaschement utgjorde hans avantgarde. Dessutom var en grupp under generalmajor Eriksson framskjuten till Keuru och en annan under generalmajor Sabanejev till Ruovesi, där han lyckats nödtorftligen återställa bron. Kamenskijs afsikt var nu att med Vlastov före sig rycka fram öfver Jyväskylä, Saarijärvi och Lintulaks samt vidare västerut för att anfalla svenska hufvudhären vid Salmi. I afsikt att vilseleda fienden och draga hans uppmärksamhet söderut skulle Eriksson föra sina trapper sjöledes till Ruovesi, där förena dem med Sabanejevs och rycka fram öfver Alavo mot Salmi. Äfven de vidare norrut belägna broarna hade man lyckats bringa i användbart skick. Slutligen kom den

västligaste gruppens framryckning öfver Kauhajoki, med hvilken ryssarnas stora anfallsrörelse skulle komma att inledas.Michailovskij-Danilevskij, sid. 82-85.

*

Vi lämnade Döbeln den 30 juli i Kurikka, där han återförenat sin brigad och sålunda åter såg sig i spetsen för de tre Björneborgsbataljonerna, Österbottensbataljonen (med fem kompanier), några små dragonskvadroner och några sexpundiga kanoner.I Anteckningar om Döbeln, II sid. 28 noten, uppgifves brigadens styrka till 2,187 man infanteri och 211 man kavalleri. I noten sid. 32 anföres Döbelns yttrande, att kavalleriet, i fyra skvadroner, icke utgjorde mera än 80 man. — De trepundiga kanonerna voro tillbakasända till Lappo. Sedan ett sjuttiotal uppbådade bönder återställt i brukbart skick fem af ryssarna förstörda broar, fortsattes den 1 augusti framryckningen till Filpula, ett litet stycke norr om Kauhajoki, hvarifrån ryssarna drogo sig tillbaka åt Lappfjärd.

Ilmajoki-ån, hvars vänstra strand vägen följde, flyter lugnt fram genom bördiga åkerfält och frodiga ängar, omgifna af långsamt stigande skogsbranter. De välmående och tätt intill hvarandra belägna byarna voro till stor del förstörda, och invånarna hade flytt till skogarna med sin boskap och sin redbaraste egendom. Vid Kauhajoki kyrka, norr om hvilken åt höger utgår en öfver Östermark till Nerpes ledande väg, vidgar sig dalen och äfvenledes det öppna fältet, och här delar sig vägen i två grenar, af hvilka den högra leder till Lappfjärd, den vänstra öfver Nummijärvi och Tavastkyro till Tammerfors. Den senare vägen öfvergår ån på en träbro, hvilken ryssarna förstört.

Såväl genom befolkningen, hvilken småningom lockades fram ur skogarna, som genom sina dragoner, hvilka oafbrutet patrullerade framåt båda vägarna, höll Döbeln sig underrättad om ryssarnas fördelning och afsikter, och han väntade ettsamtidigt anfall på båda vägarna. Han fick äfven vetskap om, att Orlov-Denisov tillsjuknat och öfverlämnat befälet åt generalmajor Schepelev. Under skydd af starka fältvakter lät han trupperna hvila ut och ordnade han försvaret.

Trots sin förkärlek för anfallet såsom den lämpligaste stridsformen ansåg Döbeln på goda skäl nödvändigt att här upptaga striden försvarsvis, oaktadt han genom nödvändigheten att öfverspänna båda vägarna nödgades betydligt utsträcka sin svaga styrka. Tvärs igenom ställningen, från kyrkan och framemot fronten anlades en förhuggning, hvilken på en längd af 900 m. följde vänstra sidan af vägen till Lappfjärd, och vid dess främre ända tog löjtnant Hesselius plats med en sexpundig kanon, hvars verkan man tillgodosåg genom att rödja undan en del vid vägkanten växande träd och buskar.

I ställningen vid Kauhajoki. A. Hjelm.

Den 8 anmälde dragonpatrullerna stor rörelse på båda vägarna, med anledning hvaraf Döbeln väntade anfall. Mot aftonen förstärktes fältvakterna, och trupperna fingo stå under gevär hela natten, men ingen fiende hördes af. Dagen därefter förkunnade dragonerna emellertid ännu säkrare fiendens annalkande, hvarför ställningen återigen besattes. Nu lofvade Döbeln sina otåliga björneborgare och österbottningar strid, men manade dem tillika »ej till tapperhet, den tillhörde brigadens käcka trupper, därför äro de kända, men till lugn och kallsinnighet under striden, då mänskliga hettan där så gärna öfverilar sig». — »Det var det nödvändigaste, de hade att iakttaga,» tänkte han, »sådana de voro till sinnet.»

Ställningen var intagen ett stycke söder om vägkorset. Vänstra flygeln, som stod på östra åstranden, tvärs öfver vägen till Nummijärvi, utgjordes af tre Österbottenskompanier, utsträckta i kedja utefter en mycket lång front med vänstra flygeln i skogen, där den understöddes af ett slutet kompani af 2:a Björneborgsbataljonen. Högra flygeln, som från ån och tvärs öfver Lappfjärdsvägen sträckte ut sig ända till skogsbrynet på slättens vänstra sida, utgjordes af Björneborgs rusthållsbataljon och ett Österbottenskompani, som höll förhuggningen besatt. Strax väster om kyrkan stod såsom en tillbakadragen högra flygel de tre återstående kompanierna af 2:a Björneborgsbataljonen — Döbeln väntade hufvudanfallet från Lappfjärdssidan —, och i reserv vid kyrkan och vid bron befunno sig ett Österbottenskompani, två skvadroner och tre kanoner, af hvilka två kunde bestryka vägen åt Nummijärvi. En kilometer längre tillbaka, vid Knutila gästgifvaregård stod såsom sista reserv

Björneborgs lifbataljon med halfva styrkan i kedja öster om vägen. Man måste erkänna, att den ringa styrkan var öfver höfvan utsträckt, och att reserven stod väl långt bort. Lyckligtvis utbredde motståndaren sig lika mycket i stället för att söka genombryta ställningen.

På aftonen utsändes kapten v. Konow med det bakom yttersta vänstra flygeln stående Björneborgskompaniet rakt söderut åt Hyypää för att om möjligt hindra fienden vinna förbindelse mellan sina båda kolonner. Under framryckningen mötte han kosacker och jägare men lät dem passera och dolde sin trupp i en skogsdunge. Från denna tog han klockan 1 på natten en annan kosack- och jägartrupp i ryggen men nödgades själf draga sig tillbaka in i ställningen.

Ryssarna fortsatte långsamt framryckningen allt mera utbredande sig, och vid 3-tiden på morgonen — det var nu den 10 augusti — anföllo de på Lappfjärdsvägen framryckande afdelningarna de där stående fältvakterna och drefvo dem in i ställningen. Äfven här utvecklade ryssarna sig på en utsträckt front, och kl. 5 var striden i full gång utefter hela linien.

»Uti denna ställning» (den förut beskrifna ställningen), säger Döbeln i sin berättelse, »emottogs fienden, hvilken med stoj och skrik anföll främsta kedjan och däröfver erhöll i början någon fördel. En liflig Canonad, en i 6,000 alnars vidd utsträckt infanteriattaque mot lika långt försvar, en stilla klar sol-(upp-)gång framställde ett lysande spectakel.» På östra åstranden syntes ställningen fullt tryggad, och här gingo österbottningarna till och med till anfall, kraftigt understödda af Konows kompani, som sökte omfatta ryssarnas högra flygel och lyckades tränga dem tillbaka. På andra sidan ån, på den viktigare delen af slagfältet, tycktes ställningen däremot en stund vara ganska hotande. Här förde ryssarna utefter vägen fram två kanoner och en tolfpundig haubits, och dessa tillsammans med infanteriet drefvo björneborgarna långsamt tillbaka mot kyrkbyn. Samtidigt härmed trängde ryssarna häftigt framåt äfven på sin vänstra flygel, hvarigenom försvararna måste vika ända till förhuggningen. Men nu hade löjtnant Hesselius med sin kanon lyckats göra den farliga ryska

haubitsen obrukbar, och det i reserv stående Österbottenskompaniet hade bragt midten förstärkning. På högra flygeln uppryckte kapten Uggla med två af de vid kyrkan förut stående kanonerna, och snart framryckte äfven major Grönhagen med två kompanier af 2:a Björneborgsbataljonen i kedja, och det tredje kompaniet följde snart efter slutet. »Med det eftertryck, som vid så många tillfällen utmärkt Björneborgs regemente», ryckte bataljonen framåt och dref ryssarnas vänstra flygel tillbaka.

Under tiden hade Döbeln låtit den i reserv ställda lifbataljonen rycka fram till kyrkan. Därifrån sändes ett kompani att understödja rusthållsbataljonen, och ett skyndade genom förhuggningen att anfalla fiendens vänstra flank. »Detta anfall å vår sida,» säger Döbeln, »sedt af fiender och egna, verkställdt med ordning, mod och eftertryck, hade den verkan, att fienden tystnade, retirerade samt förföljdes med oafbrutna kedjeskott och hurrarop en half mil, under hvilken öfverstelöjtnanten och riddaren Eek med de tvenne ännu varande Compagnier af Lif-Bataillonen i sluten tropp dels betäckte canonernes frammarche, dels i kedja till höger om dem förföljde fienden» o. s. v. Dragonerna fortsatte förföljningen till Pendinen bro, 10 km. från Kauhajoki, där jägare bakom den antända bron hindrade hvarje ytterligare förföljning. På vägen åt Nummijärvi hade ryssarna i tid dragit sig tillbaka.

Kl. 9 på morgonen voro ryssarna slagna. Med hvilken styrka de uppträdde i striden omtalas ingenstädes. Svenskarna gåfvo dem såsom vanligt en högst betydlig sådan, men då den högra kolonnen var ganska svag, kan styrkan icke gärna hafva öfverskridit Döbelns utan var snarare mindre. Möjligen voro ryssarna öfverlägsna i kavalleri, men detta vapen kom icke till verksamhet. Deras förlust angifves till ett par hundra man förutom kvarlämnade persedlar o. a. Svenskarnas förlust uppgick till en officer (sårad) och 57 man. Bulletin af den 29 augusti (med Döbelns rapport), Anteckningar om Döbeln, II sid. 29, Mankell, II sid. 177, kartor i krigsarkivet.

När striden var afgjord, mottog Döbeln, förutom många lyckönskningsskrifvelser, riddaretecknet af Svärdsordens stora kors, hvilket konungen tilldelat honom på grund af Lappo-slaget. Han svarade därpå med på nästa sida återgifna bref, hvilket förvaras i krigsarkivet.

»Sedan jag,» skrifver den vid Nerpes stående kapten Gyllenbögel (se sid. 249} i sin berättelse, »genom säkra kunskapare fått underrättelse, att den ryska arméen, som stod i Lappfjärd, till en del marscherat därifrån åt Kauhajoki emot 2:a brigaden, beslöt jag att försöka en diversion på Christinestad, byn Tjök och Lappfjärd för att därigenom degagera nämnda brigad.» Den 10 på morgonen framsändes löjtnant Mellin med 55 man till Pielaks för att spana, men påträffade endast några enstaka kosacker. Kl. 6 på aftonen aftågade Gyllenbögel själf med 800 man infanteri, 16 dragoner och 2 trepundiga kanoner, sedan han afdelat 50 man att till vänstra flankens skydd och till fiendens iakttagande framrycka till Östermark. På andra sidan*Eders Kongl Maij*st *har behagat gifva mig wedermäle af Dess höga Nåd; tilkjänna gifven den 10 Augustij; en dag, då Fienden med förenade krafter från 2*^{ne} *särskilde puncter af dess operations linie; anföll den Brigad jag har äran commendera; —*

Underdånigaste Tacksamhet för Eders Kongl Maij^{sts} *Nåd far jag vördnadsfullt frambara; lycklig, att dertill kunna förena berättelsen, genom Excellencen Feltmarskalkan, af en vunnen seger öfver en djerf tiltagsen fiende, vid Kauhajocki; — Inneslutandes mig och Andra Brigaden uti Eders Kongl Maij*^{sts} *nåd, med helig försäkran att hvarje blodsdroppa skall af oss upofras till Eders Kongl Maij*^{sts} *Höga tjenst — Fäderneslandets frälsning — Strids Wapnens ära — ty sådant är vårt Ord — Lösen — och feltrop!!! —*

Med underdånigste undergifvenhet, har jag Nåden framhända

alles underdånigste = och tro = pligtigste Tjenare G. v. Döbeln Brigad chef Kauhajocki d 12 aug: 1808 —

Pielaks by påträffade den såsom avantgarde framryckande löjtnant Mellin en kosackpostering, hvilken snart drog sig tillbaka. Mellin följde med sina infanterister utvecklade i kedja och med den ena kanonen, som blifvit tilldelad honom, på landsvägen. På detta sätt fortsattes framryckningen till den punkt, där vägarna till Kristinestad och Lappfjärd skiljas. Söder härom upptäcktes ryssar i ställning bakom en stor mosse.

Björneborgarnas anfall vid Kauhajoki.

Gyllenbögel afdelade löjtnant Östbom med 120 finska skarpskyttar att intaga Kristinestad och sedermera västerifrån framrycka till Lappfjärd. I riktning mot Tjök utvecklades Ålands fribataljon med två kompanier på hvardera sidan om vägen, intill hvilken återstoden behölls sluten. Vid midnattstid anträddes framryckningen, och efter en stunds skottväxling drogo ryssarna sig genom skog tillbaka och togo vid Tjök ny ställning med ån tätt framför fronten. De visade här äfven två kanoner. Gyllenbögel drog sig med en del af sin styrka åt vänster, öfvervadade ån och omfattade fiendens högra flygel med den påföljd, att ryssarna hasteligen drogo sig tillbaka till Lappfjärd. Hela striden kostade svenskarna 6 man, ryssarna något mera.Bulletin af den 29 augusti (med Gyllenbögels rapport), Mankell, II sid. 180, Michailovskij-Danilevskij, sid. 95.

Under de följande dagarna drogo ryssarna sig tillbaka ända till Björneborg. Gyllenbögel ryckte fram till Lappfjärd, dit Döbeln med 2:a brigaden äfvenledes anlände, och därifrån 2:a Björneborgsbataljonen på Björneborgsvägen framsändes till Ömossa.

Österbottensbataljonen hade tillika med en liten afdelning Vasa landtvärn och två trepundiga kanoner från Kauhajoki blifvit sänd till Nummijärvi.

Den nya ryska befälhafvaren på denna krigsskådeplats sjuknade och öfverlämnade befälet till öfverste Bibikov. Denne sökte den 21 öfverrumpla bataljonen vid Ömossa, hvilket dock misslyckades men föranledde bataljonens återtåg till närheten af Lappfjärd, där man under tiden arbetat på uppförande af befästningar.

Allt sedan badet i Ny Karleby älf hade Döbeln känt sig illamående, men hans andliga kraft hade hållit honom uppe. Nu gick det emellertid icke längre, och den 26 augusti måste han begifva sig till Vasa för att där komma i åtnjutande af stillhet och vård. Han lämnade befälet öfver brigaden till öfverstelöjtnant Furuhjelm. Anteckningar om Döbeln, II sid. 47 och 56 m. m.

*

Svenska hufvudhären kvarstod vid juli månads utgång med 1:a, 4:e och 6:e brigaderna under Cronstedts

öfverbefäl vid Ruona och Salmi, med 3:e brigaden än vid Tiistenjoki, än vid Lappo (se kartan sid. 295). I Lappo by var högkvarteret förlagdt, och i prästgården bodde Klingspor för egen del. Han sväfvade fortfarande i okunnighet om konungens möjliga afsikter, och han väntade öfver Vasa eller Kristinestad en undsättning, som aldrig afhördes.

Under månadens sista vecka framsköts 2:a Åbolänsbataljonen ett par gånger på Alavovägen men drogs lika många gånger tillbaka till Ruona, hvarefter man helt och hållet förlorade känningen med fienden, hvilken ju dragit sig undan på Keuruvägen. Under de första augustidagarna framsändes Palmfelt med en Åbolänsbataljon och en skvadron till Alavo, med en annan Åbolänsbataljon till Sarvikka. Dagarna förgingo, och ingen fiende hördes af. Plötsligt, den 9 augusti kl. 3 e. m. anfölls den i Alavo stående bataljonen af söderifrån anryckande ryssar, och »Palmfelt, som ej var någon v. Döbeln, drog sig hufvudstupa tillbaka, uppbrände bron vid Sarvikka och stannade icke, ehuru ej förföljd, förr än vid Ruona.»Montgomerys ord, I sid. 271. Hvad det var för en rysk afdelning, som skrämde Palmfelt, omtalas ingenstädes. Suchtelen uppgifver visserligen, sid. 160, att Eriksson från Keuru gick till Alavo, men Michailovskij-Danilevskij, som med afseende på enskildheter är vida pålitligare, påstår, sid. 85, såsom förut anförts, att Eriksson förde sin styrka från Keuru sjövägen till Ruovesi, där tog befälet öfver Sabanejevs trupper och sedan anträdde marschen till Alavo. Det måtte varit någon svag, från denna långt framskjuten förtrupp. Major Tujulin framsändes nu med 2 (half-)bataljoner Savolaks jägare att åter besätta Sarvikka, där bron först måste återuppbyggas. En (half-)bataljon karelska jägare framsköts till Kuhalampi.

Den 21 augusti öfversände Klingspor till konungen Döbelns berättelse om striden vid Kauhajoki och yttrade därvid, att han »låtit 2:dra Brigaden efter den vundna Kauhajoki-affairen framrycka till Lappfjärd och Numjärvi, men då Arméenshögra flygel härigenom blifvit så mycket avancerad, ansåg jag äfven nödigt att delogera fienden från Alavo. Eders Kongl. Maj:ts hos mig tjenstgörande General-Adjutant, General-Majoren och Commendeuren Adlercreutz, uppdrog jag denna vigtiga commission.» Samtidigt härmed anbefalldes Fieandt att framrycka till Karstula och, om det läte sig göra, ända till Saarijärvi.

På grund af nyssnämnda uppdrag reste Adlercreutz den 15 från Lappo till Ruona, dit 3:e brigaden äfvenledes afgick. Följande dagen marscherade alla de vid Ruona samlade trupperna till Saarvikka, där de måste bivackera i hällregn.

Här voro nu samlade, förutom något kavalleri och 20 kanoner:

1:a brigaden:

2 batalj.

Åbo läns reg:te.

3:e brigaden:

2 batalj.

Tavastehus reg:te,

2,,

Nylands » o. jägare.

4:e brigaden:

3 (half-)batalj.

Savolaks infanteri,

2,,

Savolaks jägare,

2,,

Karelens jägare.

6:e brigaden:

1 batalj.

Västerbottens reg:te,

1,,

Västerbottens vargering,

1,,

Jämtlands reg:te.

Denna styrka har ofvan blifvit uppgifven till 5,000 man. Af densamma omnämnas emellertid icke i striden den ena (half-)bataljonen af karelska jägarna, Jämtlandsbataljonen och Västerbottens vargering, hvilka tillsammans med det likaledes overksamma kavalleriet utan tvifvel uppgingo till 1,000 man. I sin berättelse om striden uppgifver Adlercreutz sin styrka till endast 3,000 man, af hvilka 1,400 voro i elden. Ryssarnas styrka angifver han däremot ryktesvis till 5,000 men säkert till 3,000 man.

Den 17 på morgonen upphörde regnet och luften klarnade. Sedan manskapet torkat sina kläder, plundrat gevären (d. v. s. utkratsat de kanske fuktiga laddningarna) och å nyo laddat dem, uppbröt hären kl. 12 middagen. Den delades därvid i två kolonner. Den ena under nu mera generalmajor Gripenberg utgjordes af 3:e brigaden och 1:a (half-)bataljonen af Savolaks infanteri under major Ehrenroths befäl och framryckte med sistnämnda bataljon såsom avantgarde långs östra stranden af Lappoån på en igenlagd landsväg för att afskära för ryssarna vägen öfver Töysä och Etseri (se kartan sid. 279). Den andra kolonnen, i hvilken alla öfriga trupper ingingo, ställdes under närmaste befäl af generalmajor Cronstedt och följde stora vägen till Alavo med Savolaksjägarna under major Tujulin, åboläningarna och fyra kanoner såsom avantgarde, öfver hvilket Palmfelt förde befälet.

Vid pass klockan half 2 stötte högra kolonnens främsta afdelningar på fiendens förposter, hvilka beslutsamt anföllos men under hårdnackadt försvar långsamt drogo sig tillbaka. Vid en i Lappoån utrinnande bäck, öfver hvilken ryssarna förstört bron, upplågade striden med förnyad häftighet, och här blef Cronstedt, som enligt sin vana ridit fram i främsta linien, så svårt sårad, att han icke på länge kunde deltaga i kriget. Lagd på några soldatkappor bredvid landsvägen, såg han sin brigad passera

och sände han trupperna några uppmuntrande ord. Palmfelt öfvertog befälet, kanonerna bragtes i verksamhet, åboläningarna sändes fram att förstärka de i främsta linien redan utvecklade savolaksarna, och härmed bröts fiendens motstånd. Förbi Alavo kyrka drogo ryssarna sig tillbaka — äfven de på andra sidan ån framskjutna —, och vid 4-tiden skådade finnarna från skogsbacken norr om kyrkan ut öfver det öppna fält på Alajärvis strand, där ryssarna redde sig att mottaga hufvudanfallet.

Vid nyssnämnda tid hade Gripenbergs kolonn hunnit fram till Alavo efter obetydlig strid med ryska förposter och med en vid Salmis utställd, af två kanoner understödd afdelning, som äfvenledes ganska snart drog sig undan.

Den vid Alavo stående ryska styrkan uppgifves af den ryska historieskrifvaren till 3 jägarregementen, 2 skvadroner och 5 kanoner, tillsammans icke mera än 2,000 man, af hvilka två kompanier voro bortsända att upprätthålla förbindelsen med] Kamenskij och att skydda den på vägen öfver Etseri stående trosskolonnen.Att

trossen stod på denna väg tyder på, att Sabanejev möjligen följt den vid framryckningen i stället för att färdas öfver Ruovesi (se noten sid. 274). Eller också ämnade Eriksson förlägga ett möjligt återtåg till Etserivägen. Denna ringa styrka hade under skydd af sina förposter tagit ställning på kyrkhöjden och vid Salmis, men när Eriksson tydde sin fiendes afsikt såsom ett försök att instänga hans trupper, förde han dem tillbaka till Herkönen, där de intogo ställning med högra flygeln stödd mot sjön, den vänstra mot en af skogen dold höjd. Bakom en linie af skyttar samt de afbröstade kanonerna ställdes de båda svagaste regementena i främsta linien med det starkaste bakom i reserv. De båda skvadronerna höllo sig längst från fienden och ingrepo icke i striden.

Från kyrkan och skogsbacken norr om denna öfverság man fullkomligt det blifvande slagfältet. Det inskränktes till den i allmänhet föga mer än 500 meter breda, mot sjön svagt sluttande strandremsan, som på västra sidan kantades af lummiga björkar. Vid en obetydlig utvidgning af det jämna åkerlandet skådade man på 1,200 meters afstånd den ryska linien, och bakom denna upptäcktes ryssarnas af rishyttor uppförda läger med den inbjudande björkskogen såsom bakgrund, ty här sträckte den sig ända ned till stranden och lämnade endast nödtorftig plats för Tammerforsvägen.

Vid Alavo kyrka möttes de båda svenska kolonnerna, och det dröjde icke länge, förr än anfallet sattes i gång. I höjd med Röikö hemman utvecklades högra kolonnen med karelska jägarna på vänstra flygeln närmast sjön, där de funno skydd i en fördjupning, med Åboläns rusthållsbataljon i midten och Savolaksjägarna jämte den andra Åbolänsbataljonen på högra flygeln, från hvilken en tät jägarkedja utsträcktes långt in i skogen. Framför fronten afbröstade kapten Kurtén sina kanoner. Såsom reserv bakom vänstra flygeln, vid vägen, lämnades Lodes och Törnes bataljoner af Savolaks infanteri, och midt bakom hären uppmarscherade såsom sista reserv Gripenbergs bataljoner, sedan en af dem tillika med kavalleriet blifvit lämnad på andra sidan bron att iakttaga vägen till Etseri.

Cronstedt såras vid Alavo. D. Ljungdahl.

Knappt hade trupperna på detta sätt ordnats och artilleristriden tagit sin början, förr än ryssarna, som tydligen besvärades af densamma, ryckte fram med sin högra flygel mellan vägen och stranden och drefvo karelarna tillbaka. När Adlercreutz från kyrkbacken märkte detta, skyndade han emot karelarna och ropade till dem: »Fienden är slagen, segern vår; det återstår blott att taga ryska krigskassan, den fienden säkert ärnar hårdnackadt försvara. Därför, kamrater, höger om vänd er, fäll bajonett, gå på!» Och alla vände om och gingo till anfall med en kraft, sådan, att fienden nödgades vika. Denna framgång tillvunno de sig emellertid icke uteslutande af egen kraft, ty Adlercreutz hade i detsamma sändt Savolaksinfanteristerna befallning, att den ena bataljonen skulle skynda fram till karelarnas hjälp. Befallningen

framfördes till de båda bataljonscheferna, som stodo samtalande på vägen. Törne, hvars bataljon stod främst, kommenderade genast marsch men hejdades af Lode, som på grund af sin högre tjänsteålder gjorde anspråk på att först få gå till anfall. Adlercreutz, som kom till städes, gillade hans skäl. Hatten af och en kort bön, såsom det var »gubbens» vana, och så tryckte han hatten ned på hjässan och drog sabeln under utropet »hurra, gossar, raskt framåt.» Och framåt gick det, ty här om någonsin kunde skaldens ord gälla, att det fanns »lif och kraft i hvar manöver, lust och fröjd hvarhelst han kom». Den kallblodige Lode, säger historieskrifvaren, »framryckte med en utomordentlig beslutsamhet. Blottställd för fiendens kartesch- och handgevärseld, marscherade han med sina savolaksare raskt fram under en tystnad, som bebådade död och förstörelse, utan att lossa ett skott, utan att hejdas af det mördande kulregnet, lugnt tillslutande de luckor, det förorsakade, tills han såg hvitögat på fienden. Då kommenderade han halt och gaf en bataljonssalva — denna nedmejade 50 fiender —, hvilken öppnade rum att med bajonetten, under hurrarop inbryta i motståndarens glesnade leder.» Den anfallna bataljonen slöt dock snart sina led och drog fram sin högra flygel, hvilken med salveld snedt mot de anfallandes front sökte hejda dem. Lode föll svårt sårad, och hans käpp, hans trogna följeslagare, sköts midt itu.

Adlercreutz, som med uppmärksamhet följt gången af striden i fronten, ansåg nödvändigt att understöda den genom ett anfall mot ryssarnas vänstra flygel, hvilken genom skogen lätteligen kunde åtkommas. Högra flygeln förstärktes för detta ändamål med Nylands jägarbataljon och västerbottningarna, och under Palmfelts ledning

utfördes framryckningen så, art ryssarna snart sågo sig hotade både i flanken och ryggen. Då samtidigt härmed öfverstelöjtnant Wetterhoff med sin Tavastehusbataljon understödde savolaksarna och karelarna, kunde ryssarna icke längre hålla stånd utan drogo sig öfver allt tillbaka, om än i fullständig ordning och medtagande sina kanoner.

Palmfelts trupper följde ryssarna i hack och häl, och Kurtén tog fram de båda ryska vid Revolaks tagna haubitserna, hvilka på grund af bristande plats icke förut kunnat användas. Vid Olkkonen hejdades förföljarna af en bränd bro.

Själfva striden hade knappast räckt mera än två timmar men utkämpats med stor förbittring, hvarom äfven förlusterna buro vittne. Dessa uppgingo i döda och sårade till minst 200 man på hvardera sidan, hvartill kom ett sjuttiotal fångna ryssar. Den ryske befälhafvaren, öfverste Eriksson blef sårad i striden.Bulletin af den 29 augusti (med Adlercreutz' rapport), Aminoff, sid. 51, Montgomery, I sid. 272, Michailovskij-Danilevskij, sid. 86.

Dagen efter striden afgick den vid Salmis lämnade Tavastehus jägarbataljon till Töysä för att bemäktiga sig den ryska trosskolonnen och förstärktes snart med 2 (half-)bataljoner Savolaks infanteri, 25 dragoner och 4 kanoner, hvarefter major Ehrenroth tog befälet öfver hela det sålunda bildade detaschementet. Den 19 nådde det trakten af Etseri, och dagen därpå skulle den ryska trossen anfallas, innan denhunne afmarschera från sin hviloplats bakom Etseribron. För detta ändamål afsändes kapten Bergenstjerna med Tavastehus jägare att på båtar öfvergå sjön och taga ryssarna i ryggen, medan återstoden af trupperna följde vägen. Företaget utfördes

Slaget vid Alavo.

riktigt, men båda afdelningarna fördröjdes, den större emedan ryssarna redan hunnit förstöra bron. Likväl togs en del af trossen, slaktboskap och 40 man af betäckningen.

På vägen till Virtois fortsatte Palmfelt förföljningen. Den 18 framryckte alla hans trupper till Olkkonen och kvarstodo där under den 19 (förmodligen sysselsatta med att laga bron). Den 20 fortsattes framryckningen till Tulijoki och dagen därpå ytterligare mot Herranen, samtidigt med att 2:a Åbolänsbataljon under öfverstelöjtnant Reuterskiölds befäl begaf sig sjöledes till Virtois för att falla ryssarna i ryggen, i händelse de satt sig fast bakom bron vid Herranen. Detta visade sig äfven vara fallet, och de hade till och med fått tid att förstöra bron. En ganska häftig strid utspann sig här, hvilken afgjordes af den landsatta bataljonen.Bulletin af den 16 september (med Palmfelts rapport), Aminoff, sid. 57.

Öfverstelöjtnant C. L. Lode (på äldre dagar).

Vid Etseri och Virtois afbröts svenskarnas framryckning söderut. De skulle nu tvingas anträda sitt andra och sista återtåg.

Återigen har Klingspor fått uppbära mycket klander, för det han icke begagnade sig af den vunna segern och fördjupade sig i Finlands fattigaste skogstrakter för att där på vinst och förlust falla öfver de ryska skaror, som möjligen kunde befinna sig i hans väg. En framstående svensk författare klandrar honom därför, att han icke med kraft ryckte fram öfver Jyväskylä för att falla Kamenskij i ryggen, då denne, »enligt hvad man visste,» säger förf., »hade framryckt åt norr till Koivisto för att i förening med Vlastov anfalla Fieandts ställning vid Karstula.» Men nu upplysa två bref från Klingspor till Adlercreutz, Dessa båda ur »Meddelanden från Kongl. Krigsarkivet, I» hämtade bref äro i flera afseenden af den stora betydelse, att de förtjäna återgifvas. De lyda som följer:

»Lappo den 18. (augusti) kl. 1/2 8 (f. m.).

»Min kära Bror? med största fägnad emottog jag den glada tidningen om den vundna Segern, hvartil jag af hierta gratulerar dig och oss alla. hade min hälsa tillåtit mig att komma til Er mina k. vapenbröder hade jag vist ej blifvit här, samma ordsak hindrar mig äfven nu at komma til alavo, som det dessutom ej blir den vägen som jag kan gå, ty jag kan ej från siön så långt aflägsna mig, så får jag be dig komma hit för at om våra vidare operationer öfverlägga. första nödvändigheten blir at förfölja fienden, som blifvit slagen dock ej med hela styrkan, en Brigade torde härtil vara tilräckelig, ty så länge fienden står qvar vid Saarijerfvi, och har i Keuru eller Jerfvaikyle resten

af den Corps som vid Lappo feck stryk är vår vänstra flanque ej betäckt och säker. af i går ankommen rapport från T. Fiandt finner du at fienden måtte fått mycken förstärkning, ty på en gång finna der 9. Bat. med en god position i stället för 1,200 m. som nyligen troddes der vara förundrar mig. Jag skickar dig så Fiandts rapport som T. Sandels, hvaraf du finner at expeditionen på varchaus ej lyckats m. m. han måste få luft, för att kunna komma från Toivala; Jag lemnar till dig min vän at på stället taga det partie som du finner bäst vara, som kan känna om någon styrka kan vara på Keuru vägen samt komma hit. — — — det var ledsamt at fienden retirerade åt Ruovesi. men det var Superbt at gr. Kamensky feck ärfara att han ej är lyckligare än Rajevsky med flere. Jag ber du låter palmfelt, jemte Svenskarne förfölja honom så länge. och för at få bort dem från Saarijärfvi, lärer ej bli mer än 2. utvägar; den ena at förstärka Fieandt med någon som han har agtning före, eller och at poussera åt Keuru någon styrka, som gier fienden jalousie i Saarijerfvi. — — —

din tilgifne vän och ödm. T:re

Mauritz Klingspor.»

»Lappo den 18. (augusti) kl. 9 ef. m.

»Min kära bror? — — — det är rätt väl at fienden förföljes på båda vägarna, hvarmed bör fortfaras, hälst de vist ännu hafva trouppper i Keuru. Jag är af samma tanka som du om Fiandt, af nyss ankommen deserteurs rapport från Saarijerfvi, finner du det hvarom jag varit öfvertygad at Fiandt ej har emot sig mer än 1,500 m. ty på så få dagar var det ej rimligt at der skulle vara från 1,200 m. — 9. Batailloner, jag är af den tankan, at han aflöses af någon som du bäst kan determinera hvarom jag skal finna mig nögd, månne någon förstärkning för den Corpsen ej vore angelägen, kan hända genom en march åt Etsöri af en Brigade det ej skulle lossa dem från Saarijerfvi men hvad som skal giöras ville du innan du min k. Bror återkommer befalla som om det från mig emanerade. wi böra profitera af denna seger som säkert ej af dem var väntad. vet du säkert at Kamensky var emot dig. — — —

din tilgifne och ödm. T:re

Mauritz Klingspor.» att den förre icke visste, att Kamenskij ryckt fram öfver

Koivisto — något som han möjligen skulle kunnat veta, om underrättelseväsendet varit väl ordnadt, men dylika fall inträffa i alla krig —; och för öfrigt om han också vetat det, hade det då varit rätt af honom att med hufvudhären gifva sig in på det äfventyrliga tåget från Alavo öfver Jyväskylä mot Karstula med ryggen mot fienden och med blottställande af härens alla förbindelser? För visso icke. Om Klingspor varit en Bonaparte från 1796, skulle han visserligen kunnat upprepa dennes tåg från Trient öfver Bassano i ryggen på den mot Mantua framryckande Wurmser, men det oundgängliga villkoret härför var, att han skulle besegra fienden, när han påträffade honom, en förutsättning, som här tydligen var svår att uppställa, allra helst som Klingspor till antal sannolikt skulle blifva Kamenskij underlägsen. Och från Alavo till Saarijärvi — om man antoge, att Kamenskij stode där — utgör afståndet 224 km., för hvars tillryggaläggande åtgått minst 10-12 dagar. När Klingspor efter denna tids förlopp kommit till Saarijärvi eller också förut, skulle han säkerligen hugnats med underrättelsen, att Kamenskij kastat Fieandt öfver ända och därefter gått till Lappo, där samma öde möjligen vederfarits 2:a brigaden, om denna vändt om för att icke lämna förbindelsevägarna alldeles till spillo. Dessutom saknade svenska hären utan tvifvel lifsmedel för den långa ringdansen, och på landets tillgångar kunde

man med all säkerhet icke räkna. Men berättigar för öfrigt något af Klingspors föregående verksamhet till det antagande, att han någonsin skulle kunnat tänka på en rörelse i det antydda syftet? Nej, säkerligen icke. Och lika säkert skulle ingen af de andra svenska befälhafvarna varit man för en dylik plan, hvilken tapperhet de än kunde utveckla på slagfältet.

Nej, segern vid Alavo kunde icke medföra annat än besegrandet af en underordnad fientlig afdelning och dess oskadliggörande för tillfället. Ställningen på krigsskådeplatsen var den icke i stånd att förändra. Denna var densamma som för en månad tillbaka med den skillnad, att ryssarna betydligt förbättrat sin ställning, under det tiden på svenska sidan icke alls blifvit tillgodogjord.

Finnarnas framryckning vid Alavo.

*

Den 14 augusti, ungefär vid samma tid som Klingspor beslöt framryckningen till Alavo, bröt

Kamenskij med sina hufvudkrafter upp från Jämsä och anlände den 18 efter 117 km:s marsch till Möttönen, strax norr om Koivisto, med Vlastovs detaschement såsom avantgarde. Följande dagen ämnade han fortsätta till Saarijärvi men ändrade beslut, när han fick underrättelse om Erikssons nederlag vid Alavo och återtåg rakt söderut. Onekligen hade det varit det rätta af Kamenskij att genast fortsätta till Lintulaks, kasta Fieandt öfver ända och därefter falla svenska hufvudhären i ryggen. Han skulle under alla förhållanden haft rätt att antaga, det Eriksson skulle förmå spärra den af otaliga pass afbrutna Ruovesivägen; åt Kuopio var vägen tryggad af Tutschkovs detaschement, och för en framryckning af svenska hufvudhären öfver Jyväskylä behöfde han af ofvan nämnda skäl icke hysa någon fruktan. Tvärt om kunde svenskarna gärna fått taga den vägen. Men den unge, djärfve och härsklystne Kamenskij var lika litet som den gamle och maklige Klingspor någon Bonaparte, och sålunda förledde olycksbudet från Alavo honom att tillgripa den, så att säga, råaste utvägen, att vända om till Jyväskylä och därifrån öfver Keuru slå in vägen till Alavo, under det han sände Vlastov vägen fram till Lintulaks att drifva undan Fieandt.

Alavo-monumentet.

När öfverste v. Essen tagit befälet öfver Fieandts detaschement, ryckte det i midten af juli fram till Lintulaks, där den förut innehafda ställningen åter befästes. Emellertid bortkallades snart v. Essen. Som Fieandt icke såg sig i stånd att med sin ringa styrkaDetaschementet utgjordes nu mera af lifbataljonerna af Åboläns och Nylands regementen (af 1:a brigaden), 2:a Tavastehusbataljonen (af 3:e brigaden), 4:e (half-)bataljonen af Savolaks infanteri och 3:e af Savolaks jägare, några dragoner och 6 kanoner. försvara den viktiga punkten mot en fiende, hvilken, enligt hvad man förmodade, fick förstärkning från Kuopio, föreslog han i ett den 26 juli till högste befälhafvaren afsändt bref, att 4:e brigaden skulle sändas till Lintulaks, hvarefter den skulle rycka vägen fram till Saarijärvi, medan Fieandt, som väl kände trakten,Fieandt yttrar med afseende härpå: »på den kännedom jag har af Locala belägenheten af Landet, ty jag har uti 21 år Commenderat Rautalampi Compagnie och i 14 år haft Boställe i Saarijärvi kyrcko By». på en omväg skulle därstädes falla fienden i ryggen. Den 27 afsändes äfven 4:e brigaden, men den fick efter en dagsmarsch befallning att vända om.

Den 12 augusti mottog den till öfverstelöjtnant befordrade v. Fieandt den föregående dagen afsända befallningen att rycka fram till Karstula, hvilket följande dag utfördes. Från Karstula insände han anmälan, att ställningen därstädes var för svag att med hans trupper försvaras, att ryssarnas avantgarde stod vid Kalmari, deras hufvudkrafter vid Saarijärvi, att deras styrka ökats till 9 bataljoner med 7 kanoner, samt att deras ställning icke kunde tagas, utan att 4:e brigaden sändes till förstärkning. Klingspor fäste emellertid icke allt för stor uppmärksamhet vid Karstulavägen utan var nu mest angelägen att räta ut fronten genom att få fram dess midt till Alavo. Hans bref till Adlercreutz (sid. 280) äro härvid ganska upplysande.

Emellertid lät Fieandt den 15 major Blåfjeld med Nylands bataljon kringgå och öfverfalla ryssarnas vid Kalmari stående förposter, hvarefter dessa hasteligen drogos tillbaka till närheten af Saarijärvi. Följande dag framsköt Fieandt sina egna förposter från Kalmari söderut, under det hufvudstyrkan flyttades fram till nyss nämnda ställe. Samtidigt härmed utsändes fänrik v. Fieandt med Rautalampi kompani, 100 man starkt, för att på obemärkta skogsstigar söka sig fram till närheten af Koivisto, där ett ryskt lifsmedelsförråd borde förstöras. Åtskilliga andra ströftåg planlades äfven men inställdes, när Fieandt den 20 från fänrik v. Fieandt mottog underrättelse, att ryssarnas styrka uppgick till förut meddelade 9 bataljoner och dessutom 21 kanoner, samt att de voro stadda i framryckning. Som ingen fördelaktig ställning erbjöd sig hvarken vid Kalmari eller Karstula, beslöt han draga sig tillbaka till Lintulaks. Han drog också genast alla sina framskjutna afdelningar tillbaka till Kalmari och gick därifrån vidare till Karstula. Under vägen mottog han från Adlercreutz underrättelse om segern vid Alavo och slöt däraf, att den mot honom stående fienden skulle draga sig tillbaka åt Keuru till. Med anledning häraf stannade han vid Karstula, besluten att där upptaga strid, om fienden mot förmodan skulle anfalla honom.

Sedan landsvägen från Saarijärvi gått fram genom en öde skogsbygd, träder den vid Karstula kyrka ut på en lummig, af flera gårdar uppfylld udde, hvilken skiljer sjön Pääjärvi från den genom en bred men grund å i densamma utfallande sjön Karstulajärvi, hvilken i sin norra, med ett bredt sund sammanbundna flik mottager en genom sumpiga ängar framrinnande å (se kartan sid. 287). Från den breda uddens norra ytterkant leder en lång träbro öfver till sjöns norra strand, från hvilken vägen sedermera fortsätter i nordostlig riktning. På denna norra strand lät Fieandt sina trupper taga ställning och stärka densamma med befästningar och förhuggningar, hvarjämte brännbara ämnen hopades på bron. Han förbisåg ingalunda, att fienden skulle kunna bana sig väg längs vikens östra strand för att öfver den norra mindre viken kunna beskjuta hans trupper från sidan och möjligen anfalla dem. Han gjorde därför front äfven mot denna sidan. Däremot förblef han okunnig om, att ryssarna på en längre österut öfver Humpi hemman ledande skogsväg kunde alldeles osedda kringgå hela hans ställning.

Fieandt uppgifver sin närvarande styrka till 1,250 man.

Under natten till den 21 bröt Vlastov upp från Saarijärvi med 7 bataljoner, 2 skvadroner, några kosacker och 7 kanoner eller i allt omkring 2,700 man. Hans marsch måtte gått hastigt undan, ty sedan han kl. half 5 på morgonen kastat tillbaka den svenska fältvakten, som hade sin plats på en kulle strax söder om Karstulajärvi, och utkämpat en strid med den på södra stranden såsom beredskap stående Tavastehusbataljonen, utvecklade han sina trupper tvärs öfver udden och öppnade gevärs- och kanoneld på svenskarna, hvilkas strax väster om vägen väl ställda kanoner kraftfullt besvarade elden. Efter förposternas återtåg hade de antändt bron. Det var emellertid endast en ringa del af den ryska styrkan som här användes. Vlastov hade tidigt gjort sig förtrogen med trakten och afdelade vid passerandet af Systemäki 1 1/2 bataljoner under befäl af major Riman att slå in skogsvägen förbi Humpi hemman för att komma upp på svenskarnas återtågsväg. Något senare fick öfverstelöjtnant Lukov med 3 bataljoner och 2 kanoner vika af norrut för att utefter stranden omedelbart hota den svenska ställningens vänstra flank. Det var sålunda endast 2 1/2 bataljoner och 5 kanoner, som upprätthöllo striden i fronten. Svenskarna i sina befästa ställningar behöllo därför öfvervikten, oaktadt endast de båda bataljonerna af Åboläns och Nylands regementen jämte kanonerna stodo i främsta linien.

Kl. 7 mottog Fieandt anmälan från en vid sundet mellan Karstulajärvis båda delar stående fältvakt, att ryssarna med betydlig styrka nalkades detta sund. Han sände genast öfverstelöjtnant Furumark med den till reserven hörande Savolaks jägare-(half-)bataljonen till fältvaktens förstärkning. Elden tilltog emellertid i liflighet från ryska sidan, hvarför småningom hela Nylands bataljon fick vända sig åt detta håll, där dess chef, major Blåfjeld öfvertog ledningen efter den svårt sårade Furumark. Två kanoner flyttades äfven hit och lyckades motväga verkan af den ryska kolonnens två kanoner, som trädt i verksamhet vid den större vikens södra strand. Striden fortgick sedan i timtal uteslutande med eld, och Fieandt rökte lugnt sin pipa utan bekymmer för dess utgång. Vid ett-tiden afvisades ett försök af ryssarna att tränga öfver sundet mellan sjöns båda delar.

Vid återtåget föregående afton hade en afdelning om 100 man från Humpi kvarn framsändts till Humpi hemman för att bevaka den därigenom ledande vägen. Då inga ryssar där hördes af, drogs denna afdelning kl. 11 f. m. tillbaka till kvarnen för att icke vid ett återtåg blifva afskuren. Strax efter kl. 2 e. m. fick Fieandt, som befann sig vid batteriet norr om bron, genom en dragon meddelan om, att en bonde från Humpi hemman skyndat med underrättelsen om ryssarnas annalkande därförbi. »Jag begaf mig strax med yttersta skyndsamhet till kvarnen,» säger Fieandt och fick där upplysning om »att först ungefärligen 4 gånger så mycket folk af fienden därigenom kommit, som där förut varit svenskar, men att därefter många flera synts på vägen i antågande.» Fieandt befallde då genast kapten Nordensvan att med den i

reserv stående Tavastehusbataljonen taga ställning utefter ån på båda sidor om kvarnen, hvarjämte han ditflyttade två kanoner från det stora batteriet.

Fieandt ansåg emellertid, att, om han länge sökte hålla ställningen, »så skulle jag visserligen äfventyrat att icke endast blifva totaliter slagen utan ock förlorat allt artilleriet och dess attirallie». Han satte därför återtåget i gång, börjadt af Savolaks infanteri-(half-)bataljon, som tillika med de båda vid sundet förut stående kanonerna tog

upptagsställning ett stycke norr om tavastehusarna och släppte dem igenom. Därefter följde savolaksjägarna och nyländingarna och slutligen major Hästesko med åboläningarna såsom arriergarde, hvilket särskildt skulle skydda kanonernas undanförande.

Så snart ryssarna märkte, att deras motståndare släppte sin ställning, upphäfde de skallande hurrarop utefter hela linien. I vildt språng hastade de framåt. Öfver den kolande bron trängde en hop, som allt mera utbredde sig på norra stranden. I viken kastade sig andra hopar och öfvervadade den. Finnarna sköto lugnt och väl och aftryckte de sista skotten nästan inpå fiendens bröst. Kanonerna slungade sina karteschknippor i ansiktet på de stormande och skulle gått förlorade, ty alla draghästarna voro skjutna, om icke major Hästesko med sina åboläningar lyckats så länge uppehålla de öfver vadet framträngande ryssarna, att dragonhästar kunde spännas för de till en början af infanteristerna dragna kanonerna. Återtåget fortgick under oafbruten strid med den häftigt påträngande fienden, hvarigenom trupperna på båda sidor allt mera kommo i oordning. Särskildt var detta fallet på vägen norr om kvarnen, där Rimans bataljoner trängt fram för att ställa sig i vägen för de i återtåg stadda. För att hejda dem lät Fieandt på själfva vägen framföra en kanon, men knappast hade detta skett, förr än en hop ryssar kastade sig öfver densamma. Kanonen hade med all säkerhet blifvit tagen, om icke en hop åboläningar störtat fram med fälld bajonett, hvarigenom andrum gafs att skaffa fram några dragonhästar för att släpa bort kanonen. Länge fortgick striden i skogen, och allt större blef upplösningen, allra helst som flera af befälhafvarna sårades. Tre gånger redo de ryska dragonerna och husarerna till anfall men blefvo lika många gånger afvisade.

Återtåget fortsattes omkring 18 km. till Nitasalmi bro, dit man anlände kl. 9 på aftonen, fortfarande förföljd af ryska jägare och smärre slutna afdelningar. Här stannade Fieandt en timme och antände bron. Ryssarnas i början svaga eld ökades småningom, och snart läto äfven kanonerna höra sin stämma. Sedan natten fallit på, fortsattes återtåget till Lintulaks, utan att ryssarna nu mera störde det.

Med hatten djupt nedtryckt på pannan och »spak som trots en annan» red Fieandt bland sina få återstående knektar till Lintulaks. Med blicken riktad mot sadeln, behöll han sina tankar för sig. Anländ midt i natten till Lintulaks, begärde han vid första stuga en halmkärfve och kastade sig dödstrött ned på densamma. Redan kl. 3 tittade han emellertid ut genom stugudörren, snäste och svor, och nu »var han ren helt annorlunda». I de befintliga förskansningarna ämnade hanStriden vid Karstula.

motsätta sig ryssarnas vidare påträngande och åt hären bevara den viktiga vägknuten, kanske den viktigaste på hela krigsskådeplatsen, men till sin förskräckelse fann han vid öfverräkningen af manskapet, att endast 354 man voro tillstädes, och under sådana förhållanden var ett ytterligare kvarstannande otänkbart, allra helst som fiendens framryckning snart anmäldes.

Under den 22 och 23 fortsatte Fieandt återtåget, till dess han den 24 på morgonen bragt sin skara i säkerhet bakom Dunkars bro, vid Öfvervetil. Här stannade han, enär fienden icke alls förföljde.

Under dessa och närmast följande dagar anmälde sig en hel mängd soldater, som råkat på villoväg under återtåget, och likaså återkom Rautalampi kompani, så att Fieandts verkliga förlust endast uppgick till 7 officerare och 305 man. Ryssarna erkänna en förlust af 243 man.Bulletin af den 16 september (med Fieandts rapport), Fieandts Relation (med karta), Michailovskij-Danilevskij, sid. 87 (med karta).

Underrättelsen om nederlaget vid Karstula slog såsom ett åskslag ned i Klingspors högkvarter, där fältmarskalken endast hade tankarna riktade åt Lappfjärd och åt de förstärkningar, som han väntade skulle anlända därifrån. Då han nu i stället äfven från det hållet förnam ryktet om ryssarnas påträngande i stora massor, var han nära att förlora besinningen. Han befallde genast, att alla till Etseri, Virtois och Alavo framskjutna trupper skyndsamt skulle dragas tillbaka till Ruona och Salmi, hvilket också skedde under den 22 och 23. Brådskan var nu så stor, att några afdelningar måste tillryggalägga 80 km. på 36 timmar. Sistnämnda dag, den 23, skickades 2:a Nylandsbataljonen till Mänkjärvi för att skydda Lintulaksvägen, och några dagar därefter sändes Åboläns regementes rusthållsbataljon norrut till Kauhajärvi för att skydda en liten väg, som därigenom ledde till Kauhava.

Samtidigt härmed, den 22, skref Klingspor till konungen och uttryckte sina bekymmer öfver den farliga ställning, i hvilken hären råkat, hvarvid den oaktadt största tapperhet icke ansågs kunna motstå en så öfverlägsen styrka som den, hvilken nu var redo att på alla håll anfalla densamma. Han skildrade följderna af ett nytt återtåg, under hvilket hären skulle smälta bort af strider och vedermödor, artilleriet och förråden oaktadt all omtanka under det dåliga höstväglaget efterhand förloras i brist af hästar och furage samt öfverlefvorna af denna käcka här, om de också skulle hinna till svenska gränsen, då vara alldeles urståndsatta att vidare uppehålla fienden. Han anhöll därför, att konungen täcktes öfversända transportfartyg, på hvilka norra finska arméen med dess artilleri och förråd skulle kunna öfverföras till Västerbotten,**Striden vid Karstula.** *A. v. KOTZEBUE.* Vinterpalatset i S:t Petersburg.

Striden vid Karstula. *A. v. KOTZEBUE.* Vinterpalatset i S:t Petersburg.

där den skulle kunna åter ordnas och hvila ut, under det fienden nödgades göra den stora omvägen kring Bottenhafvet, hvarunder han skulle uttröttas och hopsmälta. Tibells ämbetsberättelse sid. 154. — Danielson visar (sid. 418), att både Aminoff och Adlercreutz voro öfvertygade om nödvändigheten att öfverföra hären till Sverige. — Samme förf. gifver äfven bevis på den hopplöshet, som redan nu gjorde sig kännbar.

Emellertid begagnade ryssarna sig icke af sina framgångar. Vlastov stannade vid Lintulaks och sände enligt mottagen befallning ett regemente öfver Keuru till Alavo. Dit anlände Kamenskij den 25, men där stannade han för att invänta dels nyssnämnda regemente, dels Erikssons detaschement, som fått befallning att förena sig med hans trupper. Endast Kulnev ryckte med avantgardet fram till Sarvikka.Michailovskij-Danilevskij, sid. 88.

Tavastehusarnas strid vid Karstula

Ytterst på den åt hafvet vända flygeln skulle viktiga händelser inträffa under de sista augustidagarna.

Här stodo vid Lappfjärd Björneborgs regemente och Gyllenbögels truppafdelning med tillsammans omkring 3,000 man under öfverstelöjtnant Furuhjelms befäl. Vid Nummijärvi befann sig öfverstelöjtnant v. Otter med Österbottens fem kompanier starka bataljon, ett kompani Vasa landtvärn, 20 dragoner och två trepundiga kanoner eller i allt omkring 600 man.

För att deltaga i det allmänna anfallet och på samma gång draga de vid kusten stående svenska trupperna från förbindelsen med hufvudkrafterna anbefallde

Buxhöwden Uschakov och Bibikov att rycka fram den förre öfver Nummijärvi, den senare mot Lappfjärd, ehuru hvarderas styrka näppeligen öfverskred 1,000 man.

Redan den 21 hade v. Otter erhållit underrättelse, att 1,200 ryssar med fem kanoner anländt till Skantsi, några och 20 km. från Nummijärvi. Med anledning häraf hade han begärt förstärkning och äfvenledes erhållit 2:a Björneborgsbataljonen och två sexpundiga kanoner. Då svenska förposterna den 27 på aftonen anföllos och tillbakadrefvos, fick hela styrkan intaga en förut undersökt stridsställning. Denna befann sig bakom en liten å, som kommande österifrån strax väster om vägen utfaller i sjön Nummijärvi. Tvärs öfver vägen, med högra flygeln stödd mot sjön stodo österbottningarna med tre kompanier i kedja och bakom denna två kompanier såsom understöd; kanonerna voro instuckna i kedjan. Åt vänster fortsattes linien af Vasa landtvärn, och på vänstra flygeln stod Björneborgsbataljonen. Skogen framför ställningen var dels nedhuggen, dels omdanad till en förhuggning, men närmast sjön hade en dunge blifvit lämnad, och i denna kom striden särskildt att rasa med häftighet.

Kl. half 5 på morgonen närmade sig det ryska kavalleriet ställningen, och inom en half timme var striden i full gång utefter hela fronten. Ryssarna ryckte fram med en tät kedja, följd af slutna afdelningar, och bragte invid landsvägen sina kanoner i verksamhet. Striden blef het och långvarig men fortgick utom i skogsdungen uteslutande medels eld ur kanoner och gevär, hvarunder öfversikten försvårades af morgondimman och den hopade krutröken. Det säges, att v. Otter begagnade sig häraf för att låta en mängd bönder med fanor och musik rycka in i Nummijärvi by, hvarigenom fienden skulle förledas tro, att förstärkningar voro i antågande. Nog af,

vid half 9-tiden lät v. Otter björneborgarna rycka fram och omfatta ryssarnas högra flygel. Småningom följde allt flera och flera afdelningar, och ryssarna trängdes under häftig strid allt mer och mer tillbaka. I skogsdungen höllo de sig länge och envist, och där ledo de stora förluster i döde och fångar. De nödgades slutligen anträda återtåg och förföljde omkring 8 km. till en skog, där friska trupper intagit upptagsställning.

Finnarna hade köpt segern med närmare 100 mans förlust; ryssarnas öfversteg detta antal, hvilket allt kan lända såsom bevis på den bitterhet, med hvilken striden utkämpats.

Samma dag, nyss nämnda strid ägde rum, landsteg generalmajor v. Vegesack på aftonen med omkring 2,500 man vid Kristinestad och framryckte under natten till Lappfjärd, hvarest han tog befälet jämväl öfver de därstädes förut varande trupperna. Af Vegesacks brigad, hvars sammansättning blifvit angifven på sid. 259, hade Upplands och Helsinge regementen inskeppats i Grisslehamn den 7 och 8 augusti samt därifrån afgått till Gefle för att hämta Helsinge regementes vargeringsbataljon, hvilken äfven skulle medtagas. Västmanlands regemente inskeppades i Sundsvall men fördröjdes och drefs sedan af storm till Vasa och Jakobstad. Med detta regementeuppgick brigadens styrka till 4,000 man. Utanför Gefle mottog Vegesack konungens befallning att icke segla till Åland utan till Björneborg för att där landstiga i ryggen på ryska kusthären och sedan framtränga till Tammerfors. Den 16 afseglade brigaden från Gefle men hindrades af storm och brist på lotsar att ingå till Björneborg utan styrde i stället kurs mot Kristinestad Det påstås likväl, att denna kursförändring skedde enligt befallning af fältmarskalken Klingspor, hvilken befallning dock troligen aldrig framkommit, eller genom Vegesacks eget beslut. I hvilketdera fallet som helst var förändringen lycklig men fick ledsamma följder för generalen. med den utgång, vi redan funnit.

Omedelbart efter landstigningen indelades den sedermera så kallade fördelningen på följande sätt:

1:a brigaden:

Öfv. Brändström (vid Upplands reg.).

2 batalj.

Upplands regemente,

2 „

Västmanlands „ (tills vidare frånvarande).

2:a brigaden:

Öfv. v. Platen (vid Helsinge reg.)

2 batalj.

Helsinge regemente,

1 „

Helsinge vargering,

1 „

jägare af Upplands o. Helsinge reg.

2 skvadr. Lifgardet till häst, 8 kanoner.

Vid Lappfjärd stod öfverstelöjtnant Furuhjelm med 2 Björneborgsbataljoner, Gyllenbögels 3 bataljoner och några kanoner, i allt närmare 2,500 man. Denna styrka hade tagit ställning omkring 1,500 meter söder om Lappfjärd på bakre sidan af en icke allt för bred dalgång, i hvars botten en å rann fram, och var så fördelad, att två af Gyllenbögels bataljoner innehade midten, en af Björneborgsbataljonerna hvardera flygeln. Fronten utgjordes af en 1,800 meter lång kedja med slutna afdelningar bakom sig och här och där späckad med bakom jordvallar uppställda kanoner. På vägen till Dagsfjärd var den tredje af Gyllenbögels bataljoner framskjuten. När de svenska trupperna framkommo, fick jägarbataljonen förlänga vänstra flygeln, under det återstoden af trupperna stannade strax söder om stora bron och vid kyrkan.

Öfverste Bibikov, som icke ägde kännedom om landstigningen, uppbröt med sina trupper tidigt på morgonen från Ömossa och ryckte kl. 8 utför södra sluttningen af den dalgång, hvars norra kant svenskarna höllo besatt, till anfall mot dem. På tre kolonner skedde ryssarnas framryckning, och föregingos de alla af en lång skyttekedja. De nödgades snart inställa framryckningen, och under en timmes tid inskränktes striden till skottväxling. Vegesack, som från frukostbordet i prästgården skyndat till stridsplatsen, beslöt genast möta fienden med anfall — dennes underlägsenhet i styrka torde icke undgått generalen — och framsände för detta ändamål en Helsingebataljon på högra, en Upplandsbataljon på vänstra flygeln. När dessa bataljoner väl passerat främsta linien, befalldes denna rycka framåt. Landtvärnet i midten tvekade. »Konsten att slå fienden,» utropade Vegesack, »är att stå, där han nu står. Därför

framåt, gossar, och fäll bajonetten!» Löjtnant Brakel, som utgjort kanonbetäckning, kastade in sina björneborgare bland landtvärnsmännen, och snart fingo desse mod och tillförsikt. Under elden från kanoner och gevär gick hela den svenska linien framåt, och det dröjde icke länge, förr än ryssarna vände. De drogo sig tillbaka till Ömossa, som följande dag besattes af svenska trupper.

Striden kostade svenskarna 3 officerare och 38 man, ryssarna omkring 150 af hvilka hälften i fångar.

Stor var glädjen öfver denna seger, och björneborgarna gjorde i tankarna ett högtidligt intåg i sin stad, men glädjeruset blef af kort varaktighet. Den 30 anlände öfverste Palmfelt för att taga befälet öfver 2:a brigaden och föra den till hufvudhären vid Kuortane med undantag likväl af Björneborgs regementes lifbataljon. På grund häraf drog v. Otter genast sina trupper tillbaka och inträffade den 31 i Ilmola. Sistnämnda dag bröt Palmfelt upp med en Björneborgsbataljon, en skvadron och fyra kanoner, men vid Kauhajoki spärrade ryssarna vägen för honom och kunde icke drifvas undan. Det var Uschakovs detaschement, som framryckt efter v. Otters återtåg. Vegesack kvarstod vid Lappfjärd.Bulletin af den 7 och 16 september (Vegesacks och v. Otters rapporter), Anteckningar om Döbeln, II sid. 57, Mankell, II sid. 203, Rancken: Döbeln och björneborgarna, sid. 137, Michailovskij-Danilevskij, sid. 95.

RUONA OCH SALMI. ÅTERTÅG.

1—12 SEPTEMBER.

Från sista dagen i augusti månad förefinnes ett af fältmarskalken Klingspor undertecknadt besked öfver hans trupper sagda dag, hvilket utvisar följande belopp af underofficerare och manskap:

Infanteri.

Kavalleri.

Artilleri.

Kanoner.

Närvarande.

På sjukhus.

Närvarande.

På sjukhus.

Närvarande.

På sjukhus.

1:a brigaden ....

1,435

136

39

4

116

1

10

2:a " ....

2,369

190

233

5

82

7

6

3:e " ....

2,365

190

146

22

115

3

10

4:e " ....

2,371

132

99

1

200

6

10

5:e " ....

2,234

289

90

8

164

6

14

6:e " ....

1,071

84

21

3

63

2

5

Gyllenbögels trupper ...

1,274

56

—

—

—

—

—

Tillsammas

13,119

1,077

628

43

740

25

55

Till denna styrka kommer ytterligare Uleåborgs af »invalider» bestående garnisonsbataljon. Kajana enrollering, artilleridepoten i Jakobstad och skärgårdsflottans manskap eller tillsammans 808 man närvarande och 77 på sjukhus. Från här ofvan först nämnda styrka af 14,487 närvarande anser Klingspor sig emellertid böra frånräkna 1,800 »i läger» sjuke och en del af särskilda uppdrag upptagne, hvadan den till Finlands försvar verkligen användbara styrkan endast skulle uppgå till 10,000 man, hvaraf 1,100 man landtvärn, en tydligen allt för lågt hållen beräkning. Till denna styrka måste i hvarje fall läggas Vegesacks på Finlands mark stående fördelning.

Den svenska styrkan var dock allt för mycket spridd, för att den på någon särskild punkt skulle kunna göra sig gällande. I Savolaks stod 5:e brigaden, där den visserligen på ett glänsande sätt fyllde sin bestämmelse; men på vägen till Lappfjärd voro allt för mycket trupper använda, nämligen 2:a brigaden, Gyllenbögels detaschement och Vegesacks fördelning, och inga trupper härifrån skulle heller deltaga i de

viktiga striderna vid Ruona och Salmi, fast de anbefallts afgå till förening med hufvudkrafterna. Dessa utgjordes af 1:a, 3:e, 4:e och 6:e brigaderna, hvilka med frånräkning af Fieandts detaschement — nu 1,050 man starkt — skulle uppgått till närmare 7,000 man, men af verkligt tjänstbart manskap icke torde haft mera än mellan 5 och 6 tusen.

Summan af de stridskrafter, som stodo Kamenskij till förfogande på denna del af krigsskådeplatsen, öfversteg, såsom vi redan funnit, med all sannolikhet icke svenskarnas, men den ryske befälhafvaren förstod vida bättre än hans motståndare att hålla sina krafter samlade. Sedan han flyttat hufvudkrafterna från Karstula—Lintulaks-vägen till Alavovägen, drog han genast efter striden vid Karstula ett regemente från Vlastov öfver till sig, och nu befallde han denne att endast iakttaga sin på återtåg stadda motståndare och att sända ett regemente (2 bataljoner) och 1/2 skvadron närmaste vägen från Lintulaks mot Kuortane. I kusttrakten funnos endast Bibikov och Uschakov med tillsammans mellan 2 och 3 tusen man. Hela återstoden eller minst 9,000 man samlades under Kamenskijs eget befäl vid Alavo, där han stannade, till dess samlingen var verkställd.

Trakten kring Ruona, där svenska hären nu åter var samlad, hade, såsom vi redan funnit, sin stora betydelse däri, att vägarna från östra och södra Finland här sammanstötte för att sedan dela sig åt norr och väster. Naturen gynnade äfven ett försvar härstädes, och frontens något ofördelaktiga riktning var lika oläglig för ryssarna som för svenskarna.

Kuortanesjöns nordöstra flik fortsättes af en 600 meter bred sumpig dalgång, i hvars midt en i sig själf obetydlig å framrinner (se kartan sid. 298). Ett stycke från sjön vidgar sig nämnda å till en träskig sjö, Nisous kallad. Ofvanför denna svänger dalgången något åt väster och blir torrare i bottnen. På vårarna står hela dalen under vatten, och därför räcker landsvägsbron vid byn Ruona med båda ändarna fram till dalsluttningarna. Långs den östra dalsidan löper vägen till Lintulaks; den västra skäres af vägarna från Salmi till Alavo och till Lintulaks. Vid århundradets början växte skogen ända fram på dalsluttningarna på båda sidorna.

De vid Ruona samlade trupperna voro desamma, som funnits där vid framryckningen till Alavo (se sid. 275). 4:e brigaden hade ställts under befäl af öfversten vid fortifikationsstaten Cedergren, en 56 års man, som förut varit kommendant i Tavastehus; öfver 1:a brigaden hade öfverstelöjtnant Reuterskiöld tagit befälet. Gripenberg, som under senaste tiden fört befälet öfver de härstädes samlade trupperna, hade anordnat ställningen till ett ihärdigt försvar. I dess sydligaste del hade tio kanoner blifvit uppställda bakom bröstvärn på två öster om Ruona belägna kullar för att bestryka bron och hålla vägen på andra dalsidan under sin eld. Hela fronten af ställningen mellan Perala och Takala täcktes af en risskärm, hvilken tjänade såsom skydd för infanterikedjan, och ur hvilken åtta kanoner på olika punkter tittade fram. Tvärsöfver vägen till Lintulaks sträckte sig en lång, med fyra kanoner späckad förhuggning, och äfven i det motliggande skogsbrynet voro förhuggningar här anbragta. På högra flygeln, vid Ruona, stod 3:e brigaden med dess fyra bataljoner; midten hölls besatt af 1:a brigadens båda bataljoner, och vänstra flygeln var anförtrodd åt 4:e brigaden, af hvilken den ena karelska (half-)bataljonen under öfverste Aminoffs befäl vid Mänkjärvi bevakade vägen från Lintulaks. Vid Salmi slutligen stod 6:e brigaden dels såsom allmän reserv, dels med uppdrag att bevaka västra stranden af Kuortanesjön. Vägen från Alavo bevakades af en till Kuhalampi framskjuten Åbolänsbataljon.

Trakten mellan Lappo och Alavo.

Den 31 augusti bröt Kamenskij upp från Alavo. Kulnev förde såsom vanligt avantgardet och hade under sitt befäl 3 bataljoner och 2 skvadroner. På något afstånd följdes han af Eriksson med 5 bataljoner och 2 skvadroner, hvarefter återstoden af trupperna slutade tåget. Innan Kulnevs skara hunnit till Kuortane kyrka, stötte den på svenskarnas förposter. Nylands regementes 2:a bataljon hade just aflöst

åboläningarna i deras nyss omnämnda, till Kuhalampi framskjutna förpostställning, hvilken de senare ännu icke lämnat. Härigenom kunde båda bataljonerna med förenade krafter motsätta sig anfallet, huru våldsamt detta än enligt befälhafvarens vana utfördes. Långsamt och under oafbruten eld drogo båda bataljonerna sig tillbaka till den långa bron, framför hvilken de upptogos af öfverstelöjtnant Wetterhoff med Tavastehus regementes lifbataljon och tre kanoner. Kulnev sökte fåfängt först med kavalleri och sedan med infanteri kringgå svenskarnas vänstra flank; skog och obyggd hindrade honom att här komma fram. Sedan striden med häftighet pågått fem timmar, drog Wetterhoff sina trupper tillbaka in i hufvudställningen och antände bron. Ryssarna sökte förgäfves att följa efter de vikande; kanonerna bakom sundet bidrogo väsentligt till att hålla dem på afstånd.

I det svenska batteriet vid Ruona.

Under natten framkom Kamenskij med sina hufvudkrafter till Kuortane. Mörkret hindrade visserligen att göra några iakttagelser rörande svenskarnas ställning, men då flera af hans underbefälhafvare kände till trakten från deras förra besök därstädes, uppgjorde han ofördröjligen sin anfallsplan. Han lät under natten på åkerfältet vid Mustapä uppföra förskansningar för åtta kanoner samt på en udde väster därom ytterligare placera två kanoner så, att de skulle kunna från sidan beskjuta det svenska artilleriet vid Ruona. Arbetena skyddades af det i skogsbrynet utvecklade avantgardet. Så snart dagen grytt, var det Kamenskijs afsikt att låta större delen af sina trupper under Rajevskijs befäl innanför skogsbrynet afmarschera norrut för att i riktning mot Takala anfalla sin fiendes vänstra flygel. Denna rörelse skulle emellertid icke anträdas, förr än de från Lintulaks afsända, under öfverstelöjtnant Lukovs befäl ställda bataljonerna hunnit fram, och morgontimmarna gingo förbi, utan att de

Slaget vid Ruona. *DEROULÈRE.* I Vinterpalatset i S:t Petersburg.

Slaget vid Ruona. *DEROULÈRE.* I Vinterpalatset i S:t Petersburg.

läto sig afhöra. På västra stranden af Kuortanesjön skulle generalmajor Kosatschkovskij rycka fram med en bataljon och en skvadron för att från denna sida hota svenskarnas rygg.

»Då fiendens attaque,» säger Klingspor i sin berättelse till konungen, »tydeligen gaf tillkänna, att det ej var någon demonstration, utan en verklig föresats att forcera vår ställning, afreste Eders Kongl. Maj:ts hos mig tjenstgörande General-Adjutant, General-Majoren Adlercreutz, genast den 31 om aftonen til Kuortane, för att emottaga Befälet och dirigera försvaret.» Han anlände till trupperna följande morgon kl. 6. Själf stannade fältmarskalken kvar i Lappo prästgård, och så godt var det.

Då ingen Lukov hördes af, beslöt Kamenskij slutligen att företaga anfallet utan att invänta honom. Med Erikssons och Jankovitschs till 7 1/2 bataljoner uppgående afdelningar fördjupade Rajevskij sig i skogsmarken öster om Kuortanedalen. Som inga kanoner där kunde framföras, söndertogos två stycken och buros af manskapet. I fronten utvecklade Kulnev sina bataljoner, och bakom dem ställdes Demidov med reserven, i hvilken ingick ett från Tammerfors nyanländt regemente. Största delen af kavalleriet ingick äfven häri. Kosatschkovskij anträdde framryckningen med Salmi såsom mål. När hans trupper väl blifvit satta i gång, ingick kl. 10 underrättelse från Lukov, att han passerat Sikkila och därefter rönt motstånd af en fiende — karelska jägarna —, som han långsamt dref tillbaka. Allt var sålunda klart.

Emellertid skuile ryssarna denna gång stöta på oväntade svårigheter. Skogen, genom hvilken Rajevskijs bataljoner måste arbeta sig fram, var till ytterlighet svår att tränga igenom, uppfylld som den var af sten och snår omväxlande med sumphål. Först kl. half 12 nådde de främsta afdelningarna Sipola. Kamenskij lät då artilleriet på sin vänstra flygel öppna eld, hvilken genast och med kraft besvarades från svenska sidan, fastän de båda högra kanonerna högeligen besvärades af elden från de båda på stranden ställda ryska kanonerna. Rajevskij lämnade vid Sipola två bataljoner och de båda kanonerna samt vid Heroja en half bataljon, hvarefter han med återstoden kastade sig in i den norr därom belägna skogen. Men här mötte han utom naturhindren äfven förhuggningarna, och tiden var redan långt liden på eftermiddagen, när de fem ryska bataljonerna arbetat sig fram till skogsbrynet midt emot försvarsställningen

Sedan ryssarna hämtat andan och något ordnat leden, trädde de i en lång linie ut från skogsbrynet på den släta ängen. De befunno sig nu midt framför savolaksarnas ställning. De här stående kanonerna öppnade genast eld, hvilken eld blef så mycket obehagligare för ryssarna, som desse på denna del af slagfältet icke ägde en enda kanon till sitt förfogande. De måste framåt eller tillbaka och valde såsom tappre kämpar den förra riktningen. Men nu utspydde förhuggningarna en ursinnig eld, och det dröjde icke länge, förr än ryssarna hasteligen måste vända om och söka skydd i skogen. Uppmuntrade af denna framgång, bröto savolaksarna nu fram ochSlagen vid Ruona och Salmi. Den 1. September. *Svenskarnes ställning. Ryssarnes anfall.* Den 2. September. *Svenskarnes ställning. Ryssarnes utveckling till anfall.*

följde sina motståndare hack i häl, hvarvid en grupp ryssar blef afskuren och tagen. I detta anfall deltog äfven åboläningarnas 2:a bataljon, som hade sin plats närmast till höger om savolaksarna. Ryssarna voro för mycket i oordning och förföljdes för tätt för att kunna hålla stånd i skogsbrynet, utan genom skogen gick deras återtåg samma väg, som de kommit.

När Adlercreutz såg, att högra flygeln, om än med förluster, kunde bibehålla sin ställning, under det vänstra flygeln gick till anfall, framsände han ur midten den andra Åbolänsbataljonen och den till 3:e brigaden hörande Nylandsbataljonen och gaf dem riktningen mot Heroja by. Med full insikt om denna punkts betydelse, ty om den föll i svenskarnas händer, skulle de sprängt den ryska linien i två delar, kastade Rajevskij in i byn alla trupper, som funnos till hands. Anfallet utfördes med utomordentlig tapperhet, men försvaret blef icke mindre förtvifladt, och den hårdnackade kampen slutade därmed, att angriparna blefvo drifna ur byn, hvilken ryssarna äfven lämnade, sedan eld där utbrutit på flera ställen. Nu hade savolaksarna trängt fram genom skogen, så att den svenska linien från sjön Nisous' norra spets sträckte sig i nordlig riktning utefter skogsbrynet. Ryssarna höllo sig utanför det andra skogsbrynet, och Rajevskij samlade sitt fåtaliga folk i byn Sipola, där han äfven ställt de båda medförda kanonerna.

Till Kamenskij hade han sändt bud på bud med begäran om hjälp, och han hade äfven fått 2 skvadroner, för hvilka han likväl icke hade något användande. Slutligen fick han till sig infanteri från avantgardet — det ersattes där ur reserven —, men innan detta hann fram, utförde svenskarna ett nytt anfall, i hvilket 2:a Tavastehusbataljonen under den tappre Wetterhoff, som här blef svårt sårad, och 1:a (half-)bataljonen af Savolaks infanteri under kapten Aminoff äfven deltogo. Två gånger stormades Sipola, men lika många gånger återtogo ryssarna byn, hvarefter det inbrytande mörkret gjorde slut på striden och svenskarna drogo sig tillbaka till sin ursprungliga ställning.

Striden hade utkämpats med synnerlig tapperhet på båda sidorna, och ledningen lämnade denna gång föga öfrigt att önska. Försvaret var anordnadt med skicklighet och omsorg, och motanfallet utfördes i rätt tid och på riktigt ställe. Men var det väl möjligt för svenskarna att trots slagfältets gynnsamma beskaffenhet här besegra eller ens drifva tillbaka en nära dubbelt öfverlägsen fiendeSåsom ofvan blifvit nämndt, måste svenska hären här uppskattas till minst 5,000 man och den ryska till 9,000. Adlercreutz uppskattade sin egen styrka till 3,400 och ryssarnas till 7,200 man, men afser antagligen endast den, som tog verklig del i slaget. Ryssarna anslogo svenskarnas styrka till 7,000 man med 30 kanoner och angifva sin egen äfven till 7,000 man., hvilken kunde tillgodogöra sig skogsbrynen och byarna, då det gällde att värja sig mot svenskarnas anfall? Säkerligen icke. Och äfven om Adlercreutz lyckats spränga sin motståndares linie, skulle dennas ena del haft återtågsvägen öppen till Lintulaks, därifrånförstärkning snart kunde komma, under det hela den svenska styrkan hade fastlästs af den mellan Ruona och Kuortane stående ryska vänstra flygeln. Annorlunda hade förhållandet varit, om Adlercreutz haft hos sig alla på Kristinestadsvägen obehöfliga trupper, och om Lintulaksvägskälet säkert hållits af svenskarna. Under de verkliga förhållandena synes han haft allt skäl att inskränka sig till en afvärjande försvarsstrid, som visserligen kunnat fortsättas huru länge som helst, men dock alltid med tanke på återtåg, ty detta kunde under inga förhållanden undvikas, om ryssarna med kraft trängde fram på båda vägarna från söder och öster. Så öfverlägsna som de voro, skulle de utan stor svårighet från Lintulakshållet kunnat för svenskarna afskära återtågsvägen öfver Salmi och innesluta dem i den trehörning af vägar, inom hvilken de stodo.

Bivacken vid Salmi. P. Larsson-Palm.

Sanningen häraf synes bäst däraf, att Adlercreutz efter den heta striden med dess ovanligt stora förluster icke ansåg sig stark nog att mottaga ett förnyadt anfall, allra helst när underrättelse på aftonen ingick, att Aminoff nödgats lämna ställningen

vid Mänkjärvi och häftigt påträngdes af, som det sades, 2,000 man, äfvensom att 1,000 man väster om Kuortanesjön framryckte mot Salmi. Kl. 12 på natten lät han därför hela hären bryta upp och flytta sig till Salmi, dit ankomsten skedde kl. 2, och där trupperna fingo söka hvila och vederkvickelse på den genomblöta marken. Natten var kolmörk, och det regnade oafbrutet, hvarigenom de af flera nätters bivackerande uttröttade trupperna blefvo synnerligen medtagna, allra helst då till tröttheten sällade sig sorg och harm öfver att draga sig tillbaka efter en, som man med fullt skäl antog, vunnen seger. Litet hvar erfor den bittra känslan af, att man nu befann sig vid början af slutet. I den öfvergifna ställningen underhöllo vaktposterna fortfarande bivackeldarna och skulle först vid dagningen draga sig undan bakom de af Tavastehus' jägarbataljon under öfverstelöjtnant Adlercreutz vid vägskälet öster om Salmi utsatta förposterna.Det krigsråd, hvars flertal skulle styrkt Adlercreutz i hans afsikt att anträda återtåg, men mot hvars beslut flera af befälhafvarna skulle gjort invändningar, omnämnes icke i generalens berättelse om händelserna. De äldre svenska författarna spara icke på uttrycken för att ådagalägga sitt missnöje öfver detta »obetänksamma återtåg», och en af dem utbrister: »Huru olika hade ej den första September tecknat sig, om bland oss funnits någon Kulnev. Den finska hären skulle då jublande hafva trängt sin flyende fiende på lifvet, de afskurna ryska fördelningarna troligen fallit i våra händer och en herrlig seger möjligen krönt våra mödor». Det är, såsom ofvan visats, föga troligt, att så skett. Kamenskijs tanke på återtåg — befallning därom gafs icke under natten — hade säkerligen vikit, när han fått veta, att Lukov framkommit, och båda härarna skulle kvarstått midt emot hvarandra, tills den ena sett sig i stånd att förnya anfallet. Adlercreutz' läge var det svåraste, man gärna kan tänka sig.

Äfven Kamenskij hade fått det intrycket af den häftiga striden, att hans fiendes ställning knappast var möjlig att öfverväldiga, och dessutom saknade han alla underrättelser från de båda afdelningarna på sidorna, Lukovs och Kosatschkovskijs, hvilka han fruktade blifvit besegrade, och hvilka han såg sig urståndsatt att understödja. Han beslöt på grund häraf att afvakta daggryningen för att vidtaga de åtgärder, som kunde betingas af omständigheterna, men för att trossen icke skulle vara till hinder vid ett återtåg, afsändes den ofördröjligen till Alavo. Men den, som icke sof efter dagens ansträngningar, det var Kulnev. Enligt sin vana undersökte han personligen postkedjans ställning. Han riktade därvid blicken på de svenska bivackeldarna på andra sidan dalen. På en gång flammade de upp, men sedan aftogo de i styrka och brunno allt mera ojämnt. Försiktigt närmade han sig den svenska förpostkedjan och fann den glesare än vanligt, och i bivackerna märktes ingen rörelse. Hans vana blick anade fiendens aftåg, och detta bestyrktes af andra spaningar. Genast hastade han till sin öfvergeneral med det glada budskapet, och denne befallde, att alla trupper vid daggryningen skulle stå marschfärdiga, samt att Kulnev och Lukov med sina afdelningar skulle skynda fram för att skaffa reda på, hvart svenskarna tagit vägen.

Lukov hade nu låtit höra af sig. Han hade på morgonen brutit upp från Sikkila och vid Mänkjärvi träffat på Aminoffs karelare, hvilka under oafbruten stridså länge uppehållit honom, att han först vid mörkningen hann fram i höjd med de ryska truppernas högra flygel. På den andra flygeln hade Kosatschkovskij endast med svårighet kunnat arbeta sig fram i en svårtillgänglig skogstrakt, där han råkat på villovägar, och hans främsta patruller nådde på aftonen stranden midt emot Salmi.

När Adlercreutz från ställningen vid Ruona drog sig tillbaka till Salmi, skedde detta för att där, i bakre hörnet af vägtrekanten intaga en ny ställning, hvars utsträckning bättre lämpade sig för storleken af hans trupper, och där han mindre än i den förra ställningen löpte fara att blifva afskuren. Den nya ställningen utgjordes af en hög, mestadels skogbevuxen sandås, hvars östra kant från den mellan landsvägen och Kuortanesjön belägna Salmi by sträcker sig något mera än 1,200 meter i nordlig riktning till gården Jylhä, hvarefter den småningom utplattas och dess skogsklädnad utbreder sig äfven österut. Från sjön ända hit skiljer en omkring 600 meter bred ängsmark de båda skogsbrynen (se kartan sid. 298).

Det var på denna ås Adlercreutz låtit sina trupper intaga ställning. På högra flygeln, vid Salmi by stodo 1:a brigadens båda bataljoner tillika med tre kanoner, för hvilka bröstvärn var anordnadt liksom vid Jylhä för återstoden af artilleriet. Kring detta utbredde 4:e brigaden sina linier, och till vänster om denna i skogen hade Nylandsbataljonen och Nylands jägare fått sig platser anvisade för att hindra en omfattning af den ömtåliga vänstra flygeln, hvilken icke hade något stöd i marken och var af så mycket större betydelse, som återtågsvägen, Lappovägen, gick bakom ställningen, mellan denna och sjöstranden. I reserv bakom midten stod Tavastehus' regementes lifbataljon och den del af 6:e brigaden, som möjligen kunde släppa Kosatschkovskij ur sikte. I sin framskjutna förpostställning kvarstod Tavastehus' jägarbataljon med två kanoner.

Af de på morgonen från den utrymda ställningen återvändande posterna fick Adlercreutz underrättelse om, att ryssarna icke följde efter. Han ångrade då, att han så tidigt utrymt ställningen vid Ruona, och befallde 1:a brigaden att åter besätta densamma. Men de båda Åbolänsbataljonerna hade icke hunnit utanför förpostlinien, förr än från denna anmäldes, att ryssarna voro i framryckning.

Det var Kulnev, som nu kl. 6 på morgonen ryckte fram med 5 1/2 bataljoner och några skvadroner. Molnen hängde tunga och svarta öfver jorden och utgöto allt fortfarande sitt innehåll på den genomblöta marken och de genomvåta människorna. De tavastländska jägarna hade utsträckt sin kedja öfver båda vägarna och mottogo fienden med tapperhet, fastän fängkrutet i regnet icke ville brinna. Öfvermakten var dock för stor, och kedjan måste långsamt vika genom skogen. Då kommo åboläningarna till hjälp, och kompani efter kompani kastades in i striden på tavastländingarnas högra flygel. Adlercreutz, som tidigt var på platsen, lät förleda sig att sända fram ännu mera trupper till förposternas understöd, hvarigenom striden kom att utspinna sig framför den valda ställningen, i en skog, där svenskarna ickehade några fördelar framför sina motståndare. Sålunda ilade på vänstra flygeln till förpostkedjans understöd först Savolaks 3:e infanteri-(half-)bataljon, förd af löjtnant Orbinski, som genast störtade död till marken, och strax därefter Karelens 2:a jägar-(half-)bataljon. En kanon fördes äfven fram

på vägen, och genom alla dessa ansträngningar hejdades ryssarnas anfall. Striden blef stående och fortgick på detta sätt under fem timmar.

Kulnev upptäcker, att svenskarna utrymt ställningen vid Ruona. Nils Kreuger.

Adlercreutz begaf sig själf fram till de stridande och befann sig omedelbart bakom kedjan, när denna plötsligt blef genombruten helt nära vägen. Ryssarna kastade sig öfver kanonen och stjälpte omkull några ammunitionskärror för att spärra vägen för Adlercreutz. Denne och hans stabsofficerare nödgades draga sablarna och i skogen bana sig väg genom den framstormande hopen af ryssar, hvarvid adjutanten, löjtnant Klingspor föll i fiendens händer. En framrusande reservafdelning hejdade visserligen ryssarna, men de svenska afdelningarna voro så medtagna och hade lidit så stora förluster särskildt i officerare, att Adlercreutz fann sig nödsakad att vid 11-tiden anbefalla deras återtåg in i ställningen. Tagen i sin högra flank af en trupp

savolaksare, fann Kulnev äfven för godt att draga sina trupper tillbaka, och sålunda blef det för några timmar tyst på slagfältet, där man nu endast förnam regnets plaskande.

Kulnev hade kommit till tydlig insikt om, att han icke genom ett rent frontalanfall kunde besegra sin motståndare. Han afdelade därför major Chudinskij att med tio kompanier genom skogen söka omfatta svenskarnas vänstra, känsligaste flygel. Fyra kompanier skulle sysselsätta deras högra flygel och återstoden, när omfattningen gjort tillbörlig verkan, ingripa i midten. Det dröjde emellertid ända till kl. 2, förr än Chudinskij hann fram, och ända till dess fortfor tystnaden. Kulnev var sysselsatt med att skaffa fram kanoner till infanteriets hjälp. När Chudinskij hunnit fram, började striden på tecken af Kulnev utefter hela linien. Högra flygelgruppen gick på med fart och kraft, men på svenska sidan möttes anfallet med friska reserver och fick ingen framgång. På ryssarnas vänstra flygel gick det icke heller bättre. Då framförde Kulnev sina kanoner i midten mot den svenska ställningen vid Jylhä gård, men där upptog det svenska artilleriet med full kraft kampen, och de med stormsteg anryckande stora massorna, om hvilka de svenska berättelserna tala, kunde intet uträtta. Utan tvifvel skulle striden af sig självt afstannat och ryssarna under stora förluster nödgats draga sig tillbaka, om icke svenskarna vid 5-tiden frivilligt utrymt sin ställning, hvarigenom deras verkliga seger gaf dem intrycket af ett nederlag, under det ryssarna tillskrefvo sitt misslyckade anfall en lysande seger.

Med denna högst besynnerliga tilldragelse förhöll det sig sålunda.

Under det Klingspor i sitt kvarter i Lappo prästgård hörde ljudet af kanonerna vid Salmi och var orolig öfver stridens utgång, mottog han ett meddelande från öfverstelöjtnant v. Otter hvari denne enligt Klingspors egna ord »gaf tillkänna, att han under sin marche från Mumjärwi (Nummijärvi) blifvit attaquerad och afskuren från Brigaden samt Kauhajocki borttaget». På grund häraf, fortsätter öfvergeneralen, »fann jag att fienden möjeligen kunde hit framtränga, då jag icke ägde mer än 2:ne små Batailloner, hvarmed motstånd på Ilmola-vägen kunde göras, och befallde jag, i anledning häraf, General-Majoren Adlercreutz att göra sin retraite till Lappo». Det vill säga, på denna lösliga uppgift om en fientlig trupprörelse på en sidoväg, där icke mindre än 2:a brigaden, Vegesacks fördelning och Gyllenbögels detaschement stodo, afbryter högste befälhafvaren, utan att känna ställningen på slagfältet, en strid, som sannolikt skulle blifva afgörande för krigets utgång. Något mera underhaltigt i krigföringsväg torde man få söka efter i alla tiders häfder.

Adlercreutz, som endast två dagar varit borta från högkvarteret, borde kunnat bedöma värdet af den meddelade upplysningen — om han fick del af densamma —, men det var naturligtvis icke lätt för honom att åsidosätta sin befälhafvares ovillkorliga befallning, och dessutom ingick det icke i den tidens vanor, att underbefälhafvarna skulle tänka för sig självfva.Märkvärdigt nog har ingen af de författare, som så skarpt klandra Adlercreutz för återtåget från Ruona, ett omildt ord kvar för återtåget från Salmi. Alltnog, återtåget anbefalldes och utfördesmönstergillt, hvartill väsentligt bidrog, att de svaga ryska afdelningar, som efter obetydlig hvila kämpat i tolf timmar, icke hade kvar några krafter. Först drogs midten tillbaka, och därvarande trupper ersattes af 1:a brigaden; sedan följde vänstra flygeln, af hvilken två bataljoner blefvo glömda och omringade af ryssarna men dock lyckades trassla sig undan. Slutligen tryggade 1:a brigaden såsom arriergarde återtåget, hvilket fortsattes 15 km. till Tiistenjoki, där de dödströtta kämparna åter fingo söka hvila på de genomdränkta fälten.

Adlercreutz i striden vid Salmi. Nils Kreuger.

Ryssarna förföljde endast obetydligt. Kosatschkovskij kom fram till stranden midt emot Salmi men ingrep icke i striden. Kamenskij och hufvuddelen af hans trupper voro under hela dagen fullkomligt overksamma.

De under tre dagar upprepade striderna, af hvilka särskildt den mellersta var ofantligt seg och förlustrik, hade sprängt stora luckor i de kämpandes led. På svenska sidan uppgifvas förlusterna till 22 officerare och omkring 800 döde och sårade jämte 100 fångar. Ryssarna erkänna en förlust af 17 officerare och 827 man, af hvilka 51 fångna. Med de alldeles oefterrättliga sjukvårdsanordningar, som voro vidtagna åtminstone i svenska hären, där på läkare och andra i sjukvård kunniga personer rådde

nästan lika stor brist som på förbandsmedel och läkemedel, är det mer än sannolikt, att en stor del af de sårade, hvilka dessutom lämnades kvar på platsen, gingo en snar död till mötes.

Kännbarare än förlusten i människor, huru smärtsam denna än må hafva varit, blef den förlust i andlig kraft, som dessa strider tillfogade den svensk-finska hären och det finska folket. Hvilka ansträngningar och umbäranden soldaten än fördragit, med hvilken tapperhet och hvilket dödsförakt han än stormat fram i kulregnet, ja fastän han besegrat en dubbelt öfverlägsen, tapper och krigserfaren motståndare, så hjälpte det till ingenting. Återtåg, liktydigt med nederlag, blef i alla fall hans lön, och nu såg den dystre, grubblande finnen allt i svart. Och samma intryck gjorde underrättelsen om händelserna på befolkningen. Nu vred bonden sina händer och gaf allt förloradt. Hvad tjänade det väl till att kämpa mot det oblida öde, som gaf Finland till pris åt moskoviten?

På ryska sidan verkade underrättelsen om de båda segrarna, som man i verkligheten fått till skänks, men som det nu hette, att de tappra trupperna tillkämpat sig, synnerligen lifvande, och den misstämning, som hela sommarens olyckliga fälttåg medfört, var nu med ens bortblåst. Kamenskij hade räddat ställningen och var dagens hjälte.Bulletin af den 7 och 16 september (med Adlercreutz' rapport), Montgomery, II sid. 1 (med karta), Aminoff, sid. 59 (med karta), Björnstjernas anteckningar, I sid. 327. Michailovskij-Danilevskij, sid 89 (med karta).

*

På morgonen den 2 september, när kanondånet redan tydligt förnams från Salmi, inträdde adjutanten i högkvarteret, major Björnstjerna i fältmarskalkens rum i Lappo prästgård och öfverlämnade till honom ett bref från konungen. Björnstjerna hade efter en beskickning till Stockholm den 23 augusti blifvit skickad tillbaka till Klingspor med det bref, som han framlämnade, och som utgjorde svar på dennes den 22, efter Karstulastriden afsända bref (se sid. 288).

Med all den ifver, af hvilken den gamle mannen var mäktig, grep han brefvet, bröt det och läste det under alltjämt ökad ansträngning att behärska sin sinnesrörelse; men slutligen sveko honom krafterna, han fällde papperet till golfvet och slog med en förtviflans åtbörd ihop händerna utropande: »Skall jag drifva fienden inom de gränser, öfver hvilka han aldrig bort framtränga?» Björnstjerna, som icke kände brefvets innehåll, greps af det på samma gång tragiska och komiska i gubbens åtbörd, så att han icke kunde återhålla ett högljudt skratt, något som den andra godmodigt förlät.

Men hvad innehöll väl detta märkliga bref? Jo, jämte en del uppstyltade fraser och hätska tillmälen mot fienden åtskilligt, som ganska nära berörde konungen själf, och som dessutom utgjorde en förkastelsedom öfver hans egna åtgärder. »Vid de senast förefallna träffningar,» skrifver den senare bland annat, »har jag igenkännt det mannamod och ståndaktiga oförtrutenhet, som utmärker Finska arméen, och som äro oskiljaktiga från denna tappra och aktningsvärda nation. Men jag igenkänner ej af edert bref utaf d. 22 den glada förhoppning och den rådiga omtanka, som hittills utmärkt eder. Ni anser nu Finnland likasom förloradt, och tänker endast uppå att frälsa Arméen sjöledes, och lemna mina Finske trogna undersåtare till ett rof för den grymmaste af alla fiender» o. s. v. Och efter ett öfverflöd af innehållslösa fraser fortsätter konungen: »Min vilja och uttryckliga befallning är, att Finnland skall försvaras: sättet därtill är af *mig* redan föreskrifvit,Icke kunde väl instruktionen af den 4 februari ännu äga giltighet, och någon senare var icke utgifven. och det skall vid ansvar lända till efterrättelse;

inga medel få dertill af eder uraktlåtas, inga ursäkter frambäras, då jag å min sida gör, och skall göra allt,Konungens alla åtgärder bestodo i några planlösa och gagnlösa landstigningar i södra Finland. för att frälsa detta land och detta trogna folk» o. s. v. »Om eder egen hälsa,» tillägger konungen, »fordrar lugn och stillhet, så är Herr Grefven mästare att sjelf skilja sig från en armée, som täflat att fullgöra sina pligter på det mest ärofulla sätt, — — — att dela med eder den största lager, som någonsin af krigare blifvit skördad». Och till slut tillägger konungen: »Jag säger det ännu en gång, att om Finnlands innebyggare skola bereda sig och efterkommande en lugnare framtid, skola dessa barbariska Moscoviter återkastas inom de gränser, hvaröfver de aldrig bort framtränga.» O. s. v.Björnstjernas anteckningar, I sid. 313 och 328.

Hvad säges väl om allt detta?

Visserligen skref Klingspor i sin berättelse till konungen af den 7 september, att »Eders Kongl. Majestäts vapen behållit sin urgamla ära», äfvensom »att endast fiendens högst betydliga öfverlägsenhet och dess framträngande till Kauhajoki, varit de orsaker som föranlåtit mig draga Arméen tillbaka emot Lappo», men det var tydligt för hvar och en och icke minst för öfverbefälhafvaren själf, att ett verkligt motstånd här var lika omöjligt som vid Salmi.

Oaktadt Klingspor mottagit ett fullkomligt afslag på sitt förslag rörande härens inskeppning och icke ägde några fartyg till sitt förfogande, vidblef han sin i brefvet till konungen följda tankegång och lät återtåget gå mot Vasa. Detta beslut gillade så väl Aminoff och Adlercreutz som Vegesack, hvarför det beslöts, att den sistnämnda skulle kvarstå vid Lappfjärd för att skydda härens högra flank mot anfall söderifrån. Skulle utsikten att undkomma sjövägen slå fel, borde hären, såsom Aminoff säger,

»i en sådan formidable ställning afbida fienden för att slå oss igenom antingen åt Norr eller till Södra Finland, ehuru förtviflat det senare ser ut — —». Adlercreutz instämde i planen »såsom det enda möjliga nu mera».Danielson, sid. 442. På grund af detta beslut lät Klingspor Adlercreutz den 5 skrifva till Fieandt: »Tit. bör — — icke våga någon afgörande affair emot öfverlägsen Styrka, utan retirera steg för steg på Gamle Carleby samt genom Kronoby till Ny Carleby, N. B. steg för steg; men högst angeläget är att skicka ett litet Detachement af 50 man Infanterie och 12 Dragoner, som retirera på andra sidan om Gamle Carleby, på vägen åt Uleåborg, som småningom drager sig undan, förstör alla Broar, fatta Posto bakom Strömmar, till de blifva tvungne att vidare retirera» o. s. v.Fieandts Relation.

Klingspor mottager i Lappo prästgård konungens bref. D. Ljungdahl.

Den 3 september anlände de i återtåg stadda trupperna till Lappo, hvarifrån de redan följande dag fortsatte marschen på Vasavägen med undantag af 1:a brigaden,

som gick norrut till Kauhava och förstärktes med den från Kauhajoki komna 2:a Björneborgsbataljonen, samt 3:e brigaden, som i egenskap af arriergarde fick kvarstå vid Lappo. Vid Ilmola kvarstod v. Otter med sina österbottningar. Samma dag, den 4, mottogo Palmfelt och Gyllenbögel men icke Vegesack befallning att genast afgå till Lillkyro. Högkvarteret flyttades till Ylistaro, och härifrån skrifver Klingspor till Adlercreutz, som stannat vid Lappo: »Efter sig nu företeende omständigheter lärer du min k. Bror agera, och företaga retraite eller stå kvar, jag kan ej dömma derom nu emedan jag ej vet hur det sig förhåller med v. otter» o. s. v. Och vidare tillägger han: »Jag har gifvit ordres — — — om plans uppgiörande för försvar vid lill kyro, och närmare vasa».Meddelanden från Kongl. Krigsarkivet, I sid. 66. Till konungen anmäler han den 7, att han, »för att, i händelse fienden gör mine af attaque och påtränger, lättare kunna concentera Arméen ikring Wasa och efter möjligheten försvara den trakten, låtit Arméen taga följande ställning:» Vegesack i Lappfjärd med avantgarde på vägen till Kauhajoki, 2:a brigaden (2 bataljoner) och Gyllenbögels detaschement på väg till Lillkyro, v. Otter i Ilmola, 3:e brigaden i Lappo, 1:a brigaden (3 bataljoner) i Kauhava och Fieandts detaschement i Perho. Dessutom stodo 4:e och 6:e brigaderna i Ylistaro. Till Ny Karleby hade två kanonslupar afgått från Sideby (nära Ömossa).Bulletin af den 16 september.

Det har synts mången oförklarligt, huru Klingspor, som ständigt hade en sådan fruktan att blifva oroad på sin

återtågsväg, kunde alldeles släppa förbindelserna norrut och ställa återtåget för alla sina trupper på Vasa, allra helst då han icke kunde hysa någon förhoppning om, att konungen skulle sända honom fartyg för härens öfverförande till Sverige. Sedermera har Klingspor i sin berättelse till konungen af den 30 september påstått, att han vidtagit denna åtgärd för att kunna draga till sig Vegesacks fördelning, för att undanskaffa de i Vasa upplagda förråden, och för att vilseleda fienden, hvarefter återtåget skulle fortsättas norrut.Montgomery tager denna förklaring för god, II sid. 16, och märkvärdigt nog gör Björnstjerna så äfven, I sid. 334. Men Vegesack fick först den 9 befallning att afgå till Lillkyro, dit han likväl hade 120 km., och befallningen till Fieandt att upprifva broarna mellan Gamla Karleby och Uleåborg upphäfdes icke (kan man förutsätta, att detta skett af glömska?). Nej, först efter inhämtande af Aminoffs noggranna dagboksanteckningar finner man, att planen om återtåget till Vasa fattades med full afsikt att utföra den, om också möjligen i ett förtviflans ögonblick. Någon tanke på att ur flankställningen vid Vasa med samlad styrka och vid gynnsamt tillfälle anfalla motståndaren för att besegra honom synes icke föresväfvat någon; man tänkte endast på möjligheten att för egen räddning slå sig igenom, om annan utväg icke fanns. Men i sammanhang härmed skrifver Aminoff under intrycket af den allmänna hopplösheten: »En död soldat är förlorad för staten,men en soldat, som efter ett tappert försvar ger sig, då han icke mera kan göra motstånd, är ännu senare i stånd att tjäna fosterlandet.»

Till lycka för svenskarna voro ryssarna så medtagna af de ansträngande marscherna och striderna, att de under flera dagar icke förmådde röra sig ur fläcken, och sedan gingo de i snaran, om en sådan verkligen var utlagd. Innan vi gå att skärskåda de härigenom framkallade rörelserna, drages vår uppmärksamhet emellertid ännu en gång nedåt Lappfjärd.

Här hade de båda ryska kustdetaschementen, Uschakovs och Bibikovs, i slutet af augusti blifvit förstärkta med hvar sitt infanteriregemente och den förra äfven med en skvadron, hvarefter de anbefalldes att rycka framåt. Den 4 september anföll Bibikov Vegesacks vid Ömossa stående förpostbataljon och dref den efter häftigt motstånd till hufvudställningen vid Lappfjärd, hvilken ryssarna afstodo från att anfalla.

Under det Uschakov sändt en del af sin styrka efter v. Otter åt Ilmolahållet, begaf han sig med återstoden åt Lappfjärd och påträffade Palmfelt med dennes båda bataljoner och fyra kanoner i en utbredd ställning bakom Paljakka mosse. Den 4 september gingo ryssarna till anfall mot densamma men afvisades eller drogo sig självmant tillbaka, hvarefter svenskarna gjorde en stöt framåt. Ryssarna drogo sig härefter tillbaka till Kauhajoki. På beslutet härom inverkade möjligen underrättelsen, att Gyllenbögel var ute på ströftåg mot Nummijärvi, där ryssarnas tross stod under svag betäckning.

Den 4 på aftonen ingick, såsom redan blifvit nämndt, befallning till Palmfelt och Gyllenbögel att afgå till hufvudhären. De flyttade därför följande dagen sina trupper till Lappfjärd och gingo den 6 till Nerpes, hvarefter de utan vidare brådska öfver Pörtom fortsatte till Vasa. Vegesack kvarstannade vid Lappfjärd, och ryssarna läto sig icke afhöra.Mankell, II sid. 225, Michailovskij-Danilevskij, sid. 96.

Först den 8Michailovskij-Danilevskij säger den 3, men denna uppgift motsäges både af Suchtelen och alla svenska författare. De ryska författarnas tidsuppgifter för dessa dagar äro mycket sväfvande. närmade sig Kamenskijs avantgarde Lappo, som genast utrymdes af den svenska brigaden, hvarefter denna drog sig tillbaka till Kruovi. För Kamenskij fanns enligt hans egen berättelse, nu tre sätt att gå till väga: antingen att med samlad styrka inslå vägen till Ny Karleby för att uppnå svenskarnas återtågsväg, att med samlad styrka följa efter svenskarna och söka strid eller slutligen att med hufvudkrafterna följa svenskarna, under det mindre afdelningar hotade deras återtågsväg och förmådde dem att draga sig undan. Lyckligtvis för svenskarna handlade Kamenskij här såsom en ganska medelmåttig fältherre, ty hans af honom själf omtalade fruktan, att fienden öfver Lappo skulle kasta sig in på hans återtågsväg, bevisade, att han ännu icke lärt tillräckligt känna sin motståndare. Erfarenheten från de senaste striderna hade lärt honom, huru förlustrik och föga afgörande en strid kundeblifva, och därför undvek han den andra utvägen. Han valde i stället den tredie och »förföljde svenskarna långsamt och beräknande», såsom den ryska historieskrifvaren säger. För att locka dem norrut afdelade han Kosatschkovskij att med 5 bataljoner och 1 skvadron (omkring 2,000 man) öfver Kauhava och Neder Härmä framrycka mot Ny

Karleby, samtidigt med att Vlastov anbefalldes att häftigt förfölja Fieandt ända till Gamla Karleby. Den 9 fortsatte ryssarna sin framryckning, hvilken nu icke så snart skulle afbrytas.

Trakten mellan Ny Karleby, Vasa och Lappo.

Samtidigt med att den svenska 3:e brigaden under den 8 gick tillbaka från Lappo till Kruovi, lämnade v. Otter Ilmola och slog in vägen till Ylistaro. Högkvarteret flyttades från sist nämnda ställe till Lillkyro.

Om planen att rikta återtåget mot Vasa var väl grundad, så borde Klingspor varit fullt tillfredsställd med ryssarnas åtgärder. Emellertid synes hans belåtenhet icke varit synnerligen stor, ty redan den 8 på aftonen sändes ilbud till Vegesack att ofördröjligen och så hastigt som möjligt afgå till Lillkyro. Detta tyder lika väl på afsikten att anträda marschen norrut, som att upptaga strid.

Under den 10 och natten till den 11 samlades härens hufvuddel vid Lillkyro på det sätt, att 3:e brigaden gick tillbaka från Kruovi, vid Ylistaro passerade 4:e brigaden, tog 6:e brigaden med sig och fortsatte på Kyroåns norra strand till byarna Hyripelto och Kalsila, strax sydost om Lillkyro, där de inträffade på morgonen. Samtidigt härmed fortsatte österbottningarna på södra åstranden vägen till Lillkyro. 4:e brigaden, som var förlagd i Tuokkola (sydväst om Ylistaro) och kringliggande byar, måtte illa skött sin bevakning, ty kl. 1 på middagen blefvo flera afdelningar oförmodadt öfverfallna i sina kvarter. De ordnade sig emellertid hastigt, kastade den näsvise fienden tillbaka och anträdde återtåget, hvilket på södra åstranden fortsattes till närheten af Lillkyro, dit de framkommo på morgonen den 11. Sent på aftonen den 10 anlände 2:a brigaden och Gyllenbögels detaschement — Gyllenbögel hade nu blifvit major — till byarna strax väster om Lillkyro, och vid samma tid anlände, den svenska fördelningen, såsom Vegesacks trupper nu mera kallades, till Toby, sydost om Vasa. Generalen hade på morgonen den 9 mottagit befallningen att skynda till Lillkyro och genast anträdt marschen. På två dagar hade hans trupper tillryggalagt 95 km.

I Klingspors högkvarter var man den 10 som bäst sysselsatt med anordningar att befästa ställningen vid Lillkyro, då en af Fieandt från Kaustby afsänd anmälan ingick, hvari han omförmälde, att han på grund af fiendens öfverlägsna styrka med det allra första ämnade uppbryta och på grund af befallningen från högkvarteret afgå till Kronoby. En bataljon af Västmanlands regemente, som skulle landstiga vid Gamla Karleby och ställas under Fieandts befäl, anbefalldes af honom att förstöra befästningarna vid sagda stad och möta vid Kronoby. Fänrik v. Fieandt skulle, anmäldes vidare, med 50 man infanteri och 12 dragoner slå in vägen till Uleåborg och förstöra alla broar mellan Gamla Karleby och denna stad. Ungefär samtidigt ingick äfven meddelan från 1:a brigaden, att denna nödgats lämna ställningen vid Neder Härmä och var på återtåg till Ny Karleby.Gripenbergs Journal.

Med dessa oroande nyheter förhöll det sig på följande sätt.

Öfverstelöjtnant Reuterskiöld hade med den nu mera af två Åbolänsbataljoner, 2:a Björneborgsbataljonen, en skvadron och fyra kanoner bestående 1:a brigaden dragit sig till Kauhava, hvarifrån han vid ryssarnas annalkande den 9 fortsatt till Neder Härmä och där tagit ställning bakom ån. Kosatschkovskij följde med sitt detaschement efter, dref i daggryningen den 10 de finska förposterna bakom ån och

gjorde ända till kl. 4 på eftermiddagen fåfänga ansträngningar att tränga öfver ån. Slutligen lyckades detta på finnarnas högra flygel, och öfverstelöjtnant Reutercrona, som under Reuterskiölds iråkade sjukdom öfvertagit befälet, såg sig då nödsakad att draga trupperna tillbaka till Öfver Jäppo. Där infann sig följande morgon öfverste Palmfelt och återtog befälet. Under återtåget förstördes flera broar, hvarigenom ryssarna hindrades att under den 11 oroa brigaden.

Öfverläggningen i Lillkyro den 11 sept. P. Larsson-Palm.

Då ryssarna endast svagt förföljde Fieandt, gick han under de första septemberdagarna åter framåt, och hans förposter utkämpade smärre strider med ryssarnas främsta afdelningar. Den 7 mottog Fieandt befallningen om återtåg mot Ny Karleby, och då hans spejare anmälde ryssarnas annalkande, bröt han upp den 9 och förde sina trupper till Löfbacka. Här mottog han den 11 på morgonen två föregående dag från 1:a brigaden sända skrifvelser, af hvilka den ena omförmälde, att brigaden sett sig nödsakad lämna Neder Härmä, och den andra, att

fienden på andra (östra) sidan ån ryckte fram mot Jäppo by (Öfver Jäppo), hvarifrån god väg ledde till Ny Karleby, dit brigaden skyndsamt måste draga sig. Fieandt sände då genast i väg fänrik

v. Fieandt och dennes detaschement, som redan hade något försprång, och sökte med uppbjudande af alla krafter nå Ny Karleby för att icke blifva afskuren därifrån. Han själf och hans trupper hunno sent på aftonen till Kronoby, där han mottog nya bestämmelser. Den utlofvade Västmanlandsbataljonen vände för motvind.

Dessa underrättelser bragte plötsligt Klingspor på helt andra tankar än att försvara sig vid Lillkyro. Han tillkallade Klercker, Aminoff, Vegesack och Adlercreutz för att inhämta deras tankar, och det beslöts att anträda återtåg norrut för att bana väg med värjan i hand, »det enda möjliga,» säger Aminoff, »för det närvarande att frälsa Kongl. Majestäts och rikets armée.»Danielson, sid. 453. Befallning sändes ofördröjligen, den 11 på aftonen, till Fieandt att upphöra med broarnas förstörande och att återställa dem, som redan blifvit rifna, hvarjämte han skulle ställa sitt återtåg på Gamla Karleby i stället för söderut. Vidare fick 2:a brigaden med sina två Björneborgsbataljoner och Gyllenbögels detaschement redan den 11 bryta upp för att marschera till Ny Karleby i afsikt att tillika med 1:a brigaden trygga därvarande vägknut. 3:e, 4:e och 6:e brigaderna kvarstodo vid Lillkyro, beredda att mottaga ett anfall, som dock uteblef.

Redan förut hade anstalter vidtagits att från Vasa undanföra de sjuke och sårade äfvensom där samlade ganska stora lifsmedelsförråd, och för ändamålet hade en stor mängd farkoster anskaffats. Nu, under den 11 bedrefs verkställigheten häraf, tack vare i synnerhet Klingstedts outtröttliga arbete, med sådan ifver, att icke mindre än 1,400 sjuke och sårade bortfördes, mestadels till Umeå, samt att alla förråden under betäckning af en afdelning ur lifgardet till häst landvägen afsändes norrut med undantag af 4,000 lispund till deg förvandladt mjöl och ett antal slaktkreatur.

Den 12 anträdde härens hufvuddel rörelsen norrut men kom liksom högkvarteret icke längre än till Vörå. Svenska fördelningen, som föregående afton flyttat sig till Lillkyro och upptagit en i Vasa landsatt Västmanlandsbataljon, utgjorde arriergarde. 2:a brigaden fortsatte sin under natten afbrutna marsch och kom till Munsala.

Man kan tänka sig stämningen i Klingspors högkvarter denna afton. Hvarje ögonblick väntade han underrättelsen, att ryssarna hunnit fram till Ny och Gamla Karleby, och deras hufvudkrafter hade han strax bakom sig. Ställningen var med få ord förtviflad, och kl. 11 på aftonen skref Klingspor till sin generaladjutant: »— — innan vi veta ord af så är fienden i Gl. Carleby, men för stora olyckor är intet annat än desperata Curer. Generalens rådighet litar jag på, ty kan intet diversion göras, af Er min General så är vår bestämmelse tydelig, — —»Bulletin af den 27 september (med Reutercronas rapport), Fieandts Relation, Aminoff, sid. 66, Anteckningar om Döbeln, II sid. 66, Mankell, II sid. 221, Meddelanden från Kongl. Krigsarkivet, I sid. 68, Michailovskij-Danilevskij, sid. 93 o. 96, Suchtelen, sid. 169. — Tidsuppgifterna äro med afseende på dessa händelser knappa och ofta hvarandra motsägande.

JUUTAS OCH ORAVAIS. LOHTEÅ.

13—30 SEPTEMBER.

Tidigt på morgonen den 13 september blef svenska hufvudstyrkans arriergarde, som utgjordes af Västmanlandsbataljonen och den sammansatta jägarbataljonen med två kanoner, och som innehade ställning på den s. k. Tartarebacken vid Vörå, anfallet af Kulnev och hans avantgarde, som medförde tre kanoner och haubitser, men som efter en kort strid drog sig undan. Kl. 7 bröt hären upp och anlände utan att oroas af de förföljande kosackerna på eftermiddagen till Oravais, där den förlades under skydd af 2:a svenska brigaden. Då underrättelse ingick, att Fieandt enligt sin först erhållna befallning den 11 på aftonen anländt till Kronoby, hvarigenom det kunde blifva Vlastov möjligt att vid Gamla Karleby spärra hufvudhären vägen, fick Gripenberg med 3:e brigaden genast fortsätta för att taga sistnämnda ställe i besittning. Dit skulle äfven 1:a brigaden afgå.

Klingspor begaf sig själf med högkvarteret till Munsala men lämnade Adlercreutz vid Oravais att där leda försvaret.

I Munsala mottogs fältmarskalken af allt annat än glädjande underrättelser. Öfverstelöjtnant Reuterskiöld, som tagit befälet öfver 1:a brigaden efter den åter tillsjuknade Palmfelt, anmälde, att han hela den föregående dagen vid Öfver Jäppo varit besvärad af det ryska kavalleriet, hvarför han på aftonen dragit sig till Ny Karleby för att enligt uppdrag försvara denna stad. Vid Juutas hade han såsom arriergarde kvarlämnat 2:a Abolänsbataljonen.

Räddaren var emellertid icke långt borta. Hans namn var Döbeln.

Fortfarande sjuk och plågad af feber, hade Döbeln med trossen lämnat Vasa. I Lillkyro inställde han sig i högkvarteret och förnam här halfkvädna röster, som talade om konvention med Kamenskij. Vredgad, begärde han att återfå befälet öfver sin brigad, hvars ena hälft han sett afmarschera från Lillkyro. Hans begäran bifölls med nöje, och så hastigt hans tillstånd medgaf, fortsatte han vägen till Munsala. I Oravais mottog han den 12 på aftonen en till chefen för 2:a brigaden ställd skrifvelse från öfverstelöjtnant Reuterskiöld, hvari denne meddelade, att fienden trängde fram på båda sidor ån, och att han drog sig tillbaka till själfva staden för att försvara densamma. Något senare kom en ny skrifvelse, som slutade med följande ord: »om2:a Brigaden kan så forcera marchen — just nu är fältvakten (vid Juutas) attaquerad och jag går in uti staden — kl. 9 afton den 12 Sept. H. Reuterskiöld.» Döbeln förtörnades högeligen öfver dessa åtgärder; han ansåg fiendens framryckning öster om ån icke allvarsamt menad men däremot Juutas för den afgörande punkten. Redan från Oravais hade han, som från det långa uppehållet i Ny Karleby väl kände trakten, sändt Reuterskiöld uppgift på de punkter, denne borde besätta, men att döma af den senare skrifvelsen hade därvid tydligen icke fästs något afseende. Det var redan lidet ett godt stycke in på natten, när Döbeln i Munsala upphann de båda Björneborgsbataljonerna och Gyllenbögels trupper, »och änskönt troppen,» enligt Döbelns berättelse, »14 dagars tid beständigt marcherat samt flera gånger slagits, och redan tågat 2 hela dygn utan hvila, beslöts att fortsätta marchen.» Det gällde att med vapen i hand bryta sig väg, ty Döbeln var öfvertygad om, att han skulle finna ryssarna vid Juutas.

Slagfältet vid Juutas.

Framkommo gjorde dessa utsläpade bataljoner, om också i ett ytterst medtaget tillstånd. Många af deras i trasor klädda soldater, med högst bristfälliga, om ens några skodon, hade dignat på landsvägskanten, men en stor del af de efterblifna kvicknade småningom vid och slöto sig till sin trupp, många likväl först när striden redan var i full gång.

Det var dock icke så illa ställdt, som Döbeln fruktat. När han kl. 10 f. m. den 13 kom fram till Juutas, stod Åbolänsbataljonen ännu kvar därstädes. Dess 2-3 km.

Döbeln och björneborgarna. A. Malmström.

söderut vid kronobränneriet stående fältvakt aflöstes så godt som under fiendens ögon och bataljonen drog sig till sin brigad i Ny Karleby. Strax bakom fältvakten ubreddes bataljonerna på ömse sidor om landsvägen på en stenig, skogig och kärrig mark. Till vänster, med vänstra flygeln stödd mot ån stod den »tappre Eek» med björneborgarnas lifbataljon, till höger, för att hindra kringränning från Munsalasidan, Gyllenbögels till en bataljon minskade afdelning, båda ordnade i kedja med understöd. Landsvägen beströks af fyra sexpundiga kanoner, och bakom midten af linien stod major Furuhjelm med rusthållsbataljonen i reserv. Då allt var ordnadt, begaf Döbeln sig till Ny Karleby, tog där befälet öfver 1:a brigaden men rubbade den icke och njöt sedan några timmars väl behöflig hvila. Sådan unnades äfven trupperna.

Omkring kl. 3 e. m. framryckte ryssarna till anfall. De följde landsvägen, och deras styrka uppgick till tre bataljoner och tre kanoner. Den svenska fältvakten drog sig tillbaka inpå hufvudställningen, där alla man fattade sina vapen. Trötta och modstulna, inväntade de maskinmässigt, hvad som komma skulle. De ryska kanonerna öppnade elden, och ryssarnas infanterilinie utsträckte sig i den glesa skogen allt mera åt vänster, tydligen i afsikt att omfatta finnarnas högra flygel, skilja dem från Juutas och tränga dem i älfven. För att hindra detta ryckte först den ena hälften af rusthållsbataljonen och sedan den andra upp på den hotade flygeln. Striden hade väl pågått en

timme, när en lifgifvande fläkt med ens löpte genom den tröga massan.

»Gif akt, tyst hör! det ljöd hurra på höjden. En man till häst syns nalkas. Hvem är han? Hör hvilken storm af rop! Hvad vållar fröjden, som brusar jublande från man till man? — — — — — — — — — — — — — — Ha han har kommit, han och ingen annan, den lilla mannen syns med band om pannan, den ädla, tappra, varma generaln.Döbeln blef generalmajor först i oktober. — — — — — — — — — — — — — — Den svartnade, i trasor klädda hären står ordnad, hotfull, fruktansvärd igen; den har ej mer blott döden att förbida, den tänker segra nu, ej endast strida, en annan ande hvilar öfver den.»

Ryssarna fortsatte alltjämt framryckningen, men när de kommo på godt karteschhåll från kanonerna, då först lät Döbeln dessa öppna eld, och infanteriet stämde ljudligare än förut in utefter hela linien. Ryssarna stannade, ryggade, och i ett nu gick hela svenska linien framåt. Under ljudliga hurrarop kastade finnarna sig över sina fiender och drefvo dem långsamt tillbaka, hvarvid ryssarnas vänstraflygel blef afskuren och sprängd i den allt tätare skogen. Några kilometer följde segrarena efter men stannade, när mörkret föll på, och stodo hela natten under vapen i förbidan på nytt anfall. Striden hade icke kostat dem mera än 42 man.

Ryssarna förnyade emellertid icke anfallet, utan sedan Kosatschkovskij förenat sig med återstoden af sitt detaschement, gick han tillbaka till Neder Härmä, där bron brändes.Bulletin af den 27 september (med Döbelns rapport), Anteckningar om Döbeln, II sid. 69 och 107, Gripenbergs Journal, Suchtelen, sid. 171. — »Kosatschkovskij — — anföll Juutas,» säger Suchtelen. »Men Döbeln, alltid vaksam, alltid närvarande då det angick fara och krigsära, hastade till undsättning.»

Stor blef glädjen i högkvarteret, när budskapet anlände om utgången af denna »Döbelns dag», och fältmarskalken skyndade att på det hjärtligaste sätt uttrycka för honom sin tacksamhet. Och den vunna segern var i sanning betydelsefull, ty den öppnade vägen genom Juutas och Ny Karleby, på hvilken hufvudhärens trosskolonner nu på aftonen började anlända för att, såsom man hade skäl att förmoda, dagen därpå följas af truppkolonnen.

Juutas-monumentet.

Den 14 på morgonen var ställningen på krigsskådeplatsen följande: Fieandts detaschement befann sig, så vidt man i högkvarteret visste, i trakten af Gamla Karleby; 1:a brigaden, d. v. s. endast de båda Åbolänsbataljonerna under öfverstelöjtnant Reuterskiölds befäl, afgick på morgonen enligt Döbelns på eget bevåg gifna befallning mot Gamla Karleby till Fieandts förstärkning och följdes af 3:e brigaden, som i samma ändamål skyndade norrut, hvarvid de trädde under Gripenbergs befäl. Med den alldeles uttröttade 2:a brigaden, som utgjordes af Björneborgs nu återförenade regemente, och Gyllenbögels skara kvarstod Döbeln vid Juutas och Ny Karleby.Detta framgår tydligt af ett till Döbeln den 14 afsändt bref. (Anteckningar om Döbeln, II sid. 77.)

Alla dessa trupper uppgingo säkerligen till en styrka af sammanlagdt 5,000 stridbara eller ungefär hälften af hela hufvudhären. Den andra hälften stod vid Oravais, där fältmarskalken ingalunda tänkt sig, att strid skulle upptagas, utan gick hans sträfvan helt naturligt ut på att få hela den vidt spridda hären återförenad.Sannolikt denna dag afsände fältmarskalken till sin generaladjutant det i krigsarkivet förvarade och i Meddelanden från Kongl. Krigsarkivet, II sid. 67, aftryckta bref, som meddelas på nästa sida.

Ofvanstående bref lyder sålunda:

Nu på stunden ankom inelyckte rapport som Borgmästaren i Gl. Carleby skickat, han berättar tillika at våra bränt bron vid Cronoby, jag begriper ej Fieandt, eller uggla, eller hela den corpsen. Denne (?) utskickade har mött 2. Bat. Åbo länningar i Kråknäs som är om jag mins rätt 7/4 mil från Cronoby. Gen. Gripenberg har han mött på denna sidan Sunby, och ännu närmar hit de 2. Bat. Tavastehus Reg:te Gripenberg tagit med sig, detta var en helfvetes nouvelle.

S. H. T. Din tilgifna och ödm. T:re

Mauritz Klingspor.

*

Redan hafva vi erfarit Kamenskijs föga om fältherreblick vittnande åtgärd att på grund af Alavoslaget afbryta sin framryckning öfver Lintulaks, genom hvilken han med sin egen rygg fullt tryggad skulle nödgat sin motståndare till återtåg och till upptagande af strid under för honom särdeles ogynnsamma omständigheter. När han efter en tidsödande rörelse verkligen på grund af krigsläget och kraftfördelningen lyckats förmå motståndaren att vika, synas hans fältherregåfvor å nyo för en tid vägrat göra tjänst. I stället för att nu antingen föra sina hufvudkrafter norrut i afsikt att afskära motståndarens återtågsväg eller också med kraft förfölja honom för att drifva honom i hafvet, innan han hunne verkställa den förmodade inskeppningen, inskränkte Kamenskij sig, såsom vi hafva sett, till halfva åtgärder. Han lät otillräckliga afdelningar rycka fram på vägarna till Ny och Gamla Karleby och följde med hufvudkrafterna ytterst långsamt och lamt efter sin motståndare, hvarigenom denne fick tid att draga till sig de vid Lappfjärd stående och eljest förlorade eller åtminstone från hufvudhären afskilda trupperna. Sålunda ryckte han den 12 september in i Lillkyro, där han med sig förenade Uschakovs söderifrån komna 6 bataljoner. Men fienden, som han förmodade vid Vasa, fanns icke där, utan hans kosacker inberättade småningom, att de i stället följt dennes spår till Vörå, och att Vasa var alldeles utrymdt af trupper. Han förebrådde sig nu, enligt den ryska historieskrifvaren, att han icke dragit nog fördel af Klingspors långsamma återtåg, och beslöt godtgöra sin försummelse genom att följa efter motståndaren och tvinga honom till strid. Men hans åtgärder vittna föga om ett dylikt beslut, och hade icke lyckans gudinna denna gång vändt de henne ovärdiga svenskarna ryggen, skulle han utan tvifvel blifvit hårdt straffad för sitt lättsinne.

I stället för att med samlad kraft kasta sig öfver sin motståndare afdelade Kamenskij först en tredjedel, med hvilken Rajevskij fick besätta Vasa — dit Bibikov med sitt detaschement snart skulle anlända —, och återstoden, som under den 13 sköts obetydligt framåt, hvilade under natten med avantgardet vid Karvat, nära inpå svenskarnas förposter, med en grupp 4-5 km. bakom avantgardet och med hufvudstyrkan strax norr om Vörå.

Adlercreutz, som med fullständig handlingsfrihet åter förde befälet öfver hären, synes varit fast besluten att upptaga strid vid Oravais. Såsom anledning härtill uppgifver han själf i sin rapport nödvändigheten »att derstädes uppehålla fienden, tills communication norr ut hunnit blifva öppnad». Men nu visste han redan den 13 på aftonen, att Döbeln öppnat »communication» vid Juutas, och tillräckligt stor mängd trupper hade skickats norrut för att bana väg genom Gamla Karleby, hvarest någon förhastad berättare samma dag sett 1,500 ryssar (enligt Klingspors rapport af den 18). Under sådana förhållanden, och då man ju aldrig kunde vara säker för, att icke ryssarna ånyo skulle kunna försöka sin lycka på Härmä—Juutas-vägen, hade väl klokheten bjudit att med undvikande af strid draga den vid Oravais stående hälften af

Slaget vid Oravais.

hären till Ny Karleby eller att, om man blefve anfallen, inskränka sig till en rent afvärjande strid, en arriergardesstrid, hvartill trakten af Oravais ganska väl lämpade sig (se vidstående karta). Antagligt är, att både Klingspor och Adlercreutz beslutit upptaga striden i ett tillstånd af öfverretning med anledning af konungens bref, och sedan planen att stanna vid Vasa blifvit öfverändakastad. I detta tillstånd beslöt man visa, att hären kunde strida, allra helst sedan den fått förstärkning från Sverige. Men man upptog i alla fall striden på orätt plats och fortsatte den för länge.

En här af den svenskas storlek kunde finna en fördelaktig ställning på den mot väster sluttande skogbevuxna höjd, som brant fallande mot Oravaisfjärden sedan drager sig något tillbaka och öfvergår till en jämn sluttning. Framför höjden utbreder sig en 600-900 meter bred öppen ängsmark, en fortsättning af fjärden, hvilken i sin midt genomflytes af en ofvanför bron vadbar å och omkring 2,400 meter från stranden begränsas af skogsmark. Den från väster kommande landsvägen viker strax öster om bron tvärt af mot norr och leder upp för en brant backe till Oravais' kyrka. Härifrån går en mindre väg till Kimo bruk. Väster om den nyss nämnda ängsmarken, hvilken sträcker ut sig längs stranden och där flerestädes är sumpig, vidtager åter skogsbygden. Denna afbrytes emellertid omkring 1,800 meter från den förut nämnda ån af en vadbar å, som från de båda skogssjöarna Stor- och Lillträsket söker sig väg till en annan flik af fjärden.

De under Adlercreutz' befäl stående trupperna utgjordes af:

Svenska fördelningen:

Generalmajor v. Vegesack.Ehuru äldre i tjänsteålder ställde Vegesack sig under Adlercreutz' befäl. Fältmarskalken eller hans »generalmajor» borde naturligtvis under dylika omständigheter själf fört befälet.

1:a brigaden (Brändström).

2 batalj. Upplands regemente,

1 „ Västmanlands regemente.

2:a brigaden (v. Platen).

2 batalj. Helsinge regemente,

1 „ Helsinge vargering,

1 sammansatt jägarbataljon.

2 skvadroner Lifgardet till häst,

8 kanoner.

Finska hären:

Af 2:a brigaden.

1 batalj. Österbottens reg. (5 komp.).

Af 4:e brigaden.

2 (half-)batalj. Savolaks regemente,I dessa hade den tredje (half-)bataljonen uppgått.

2 „„ Savolaks jägare,

1 „„ Karelens jägare,

1 skvadron Karelens dragoner.

6:e brigaden.

1 batalj. Västerbottens regemente.Sammanslagen af hela brigaden.

10 kanoner.

Uppgifterna om styrkan växla mellan 3,500 och 5,000 man, af hvilka den senare siffran synes sannolikast.

I god tid på morgonen den 14 september trädde svenska hären under vapen och samlades på sidan om den uppåt Oravais' kyrka ledande vägen, men endast artilleriet tog ställning på backsluttningen. Tiden borde väl kunnat användas till uppkastande af befästningar eller anläggande af förhuggningar, men intet sådant skedde. Bakom den västra ån hade det af 2:a svenska brigaden bestående arriergardet bivackerat, och en af två kanoner förstärkt fältvakt hade sin plats bakom bron.

Kamenskijs trupper voro såsom nämndt delade i tre delar. Främst stod avantgardet under Kulnev, hvilket

utgjordes af 4 bataljoner och 2 skvadroner, ett stycke bakom detta Demidov med 4 bataljoner och slutligen nära Vörå hufvudstyrkan, hvilken under Uschakovs närmaste befäl uppgick till 5 bataljoner och 1 1/2 skvadroner. Ryssarna uppgifva den närvarande styrkan till 6,000 man.

Vilhelm v. Schwerin.

Kulnev hade befallning att börja striden kl. 10 och att visserligen drifva de svenska förposterna tillbaka men att icke gå öfver ån före hufvudstyrkans ankomst, hvilket skulle komma att dröja, enär Kamenskij på grund af truppernas trötthet ämnade bryta upp först ganska sent. Emellertid var Kulnev i full strid redan kl. 5 på morgonen, och på båda sidor utsträckte sig infanteriets kedja småningom från Storträsket ända till hafsstranden, hvarvid svenskarna nedanför bron gingo öfver ån för att omfatta ryssarnas vänstra flygel. Fältvakten blef först kastad tillbaka, men upptogs af de båda kanonerna, hvilka under hela striden på ett utmärkt sätt fördes af den femtonårige underlöjtnanten Vilhelm v. Schwerin. Allt eftersom förstärkning anlände från understödsafdelningarna och svenskarnas linie utsträcktes, gingo de framåt, och ryssarna måste snart vika utefter hela linien. Men äfven de satte in förstärkningar, och striden tilltog allt mera i häftighet. För att icke blifva afskuren måste den svenska högra flygeln draga sig tillbaka bakom bäcken. Ryssarna försökte följa med men blefvo afvisade. Så gjordes en motstöt här, en annan där, och sålunda fortgick striden timme efter timme. Det var först, när Demidovs afdelning vid 11-tiden ingrep, som öfverlägsenheten gjorde sig gällande på ryska sidan, hvarvid ryssarna alltjämt förstärkte sin högra flygel i tydlig afsikt att

omfatta svenskarnas vänstra och tränga den mot stranden. Arriergardet borde nu, för att icke säga redan förut, hafva lämnat sin långt framskjutna ställning, där det ju icke var Adlercreutz' afsikt att upptaga någon allvarlig strid, och dragit sig tillbaka in i hufvudställningen. Men af denna uppfattning var icke öfverste v. Platen. Han skickade bud på bud med begäran om förstärkning men fick af helt naturliga skäl ingen. Märkvärdigt nog synes han icke heller fått befallning att draga sig tillbaka.

Arriergardets strid. A. Malmström.

Slutligen nödgade dock ryssarnas allt mera uppenbara omfattning helsingarna att vika, hvilket dock endast skedde steg för steg och under det mest ihärdiga försvar. De flesta officerarna bragtes ur stridbart skick, brigadchefen sjönk sårad från hästen, och mycket folk signade ned mellan tufvorna och träden. Patronerna började tryta, och bajonetten togs till hjälp, hvarvid helsingarna visade sig erfarna i konsten att handtera blanka vapen. Lifvade af den synbara framgången, trängde ryssarna i större massa fram på och närmast bredvid vägen, hvarvid deras kanoner förberedde framryckningen. Men nu voro Schwerins kanonmynningar riktade mot dem. På femtio stegs afstånd smällde skotten, och karteschskroten anställde våldsam härjning i deras täta massa. Ryssarna närmade sig dock från sidorna, och dels med

handkraft, dels med hästarnas tillhjälp drogos kanonerna tillbaka, tid efter annan utslungande sina hårda piller. När det sista skottet smällt, lyckades Schwerin ehuru själf sårad få sina kanoner uppbröstade, hvarefter han hoppade upp på en spannhäst och undkom med kanonerna.

Det i fullständig upplösning bragta svenska infanteriet upptogs emellertid af karelska jägarbataljonen, hvilken af Adlercreutz skickats fram, när arriergardets ställning började synas honom allt för betänklig. Denna friska trupp kastade sig mot de längst framkomna ryssarna och frigjorde sålunda de kämpande, hvarigenom det blef möjligt för dem att draga sig tillbaka in i hufvudställningen.

Där hade trupperna under tiden intagit sina platser för striden. Till höger om artilleriet, på den branta sluttningen mot stranden stod Österbottens bataljon utbredd, och till vänster om artilleriet märktes Västmanlandsbataljonen, som hade fronten rakt mot söder. Dessa båda bataljoner jämte artilleriet hade säkerligen varit tillräckliga att upptaga arriergardet, som utan tvifvel kunnat stanna i skogsbrynet midt för bron eller där upptagas af en mindre styrka, men Adlercreutz lät förleda sig att i stället för en arriergardesstrid upptaga en hufvuddrabbning. Han skickade därför hela 4:e brigaden ut ur ställningen och lät den utsträcka sig öfver hela ängsmarken på en front af minst två kilometer. För att räcka till ställdes divisionerna ett stycke från hvarandra, hvarvid de sökte skydd

bakom de på finskt sätt öfver hela ängen spridda ladorna. Såsom en andra linie fick Västerbottens bataljon taga plats i skogsbrynet. Att denna långt utsträckta flygel högst betydligt aflägsnades från återtågsvägen, hvilken utgick från högra flygeln rakt i ställningens förlängning, tyckes icke alls hafva inverkat på Adlercreutz. Såsom reserv hade han numera endast Upplands regemente och den i själfva verket förbrukade 2:a svenska brigaden förutom de tre små skvadronerna och några kanoner.

Ryssarna följde sina vikande motståndare genom skogen och utvecklade sig i dennas östra bryn midt framför svenskarnas utsträckta linie. Vid vägens krökning, helt nära stranden lät Kulnev fem kanoner köra fram för att taga det svenska artilleriet under beskjutning. Demidov, hvars trupper i allmänhet innehade högra flygeln, utsträckte sig allt mera. tydligen i syfte att omfatta svenskarnas vänstra flygel. Efter en timmes oafbruten skottväxling gjorde ryssarna också ett försök att tränga fram härstädes men blefvo utan svårighet afvisade.

Då, vid 1-tiden ryckte hela vänstra flygeln af det svenska infanteriet fram till anfall, utan att det kunnat utgrundas, hvem som gaf befallning härom. På och strax ofvanför bron gingo västerbottningarna fram, och deras linie förlängdes af savolaksarna. Hurtigt skred rörelsen framåt öfver ån och öfver det vida gröna fältet, men plötsligt hejdades västerbottningarna. Innanför skogsbrynet, helt nära vägen upptäckte de en brant bergssluttning, och på denna aftecknade sig tre vågräta lager af ljus rök, samtidigt med att en svärm af kulor härjande nedslog öfver dem. Berget hade ryssarnabesatt i tre våningar, och under stora förluster måste västerbottningarna vika. Samma öde drabbade äfven savolaksarna, hvarvid de med den största noggrannhet höllo den förföljande fienden på afstånd genom att tid efter annan stanna och afgifva eld med leden turvis, såsom vanan var hos de savolakska trupperna. Västerbottningarnas plats hade emellertid intagits af Österbottens bataljon, bakom hvilken de förra fingo rådrum att ordna sig.

Schwerins återtåg. Olle Hjortzberg.

Svenska hären hade nu gjort alldeles tillräckligt, och till och med för mycket, för att lugnt kunna bida aftonen i sin ganska starka ställning och hålla fienden på afstånd, och Adlercreutz' eljest skarpa blick borde sagt honom, att ryssarna ännu visat endast en del af sina stridskrafter, hvarför den återstående delen kunde vara att vänta, samt att han på grund af allt detta borde inskränka sig till ett rent afvärjande försvar i ställningen. Men i stället för att med fältherrens lugn bedöma förhållandena lät han hänföra sig af stridens stigande hetta att söka vinna en seger och beslöt därför att liksom vid Siikajoki låta sin reserv genombryta midten af fiendens uttunnade slaglinie. Och icke nog härmed, när han väl fört sina sista

oförbrukade trupper ut ur den starka ställningen, lät han dem dragas efter fienden in i skogsbygden, där ett bakslag lätt skulle kunna inträffa.

Från sin plats på höjden bakom österbottningarnas och artilleriets ställningar såg Adlercreutz, huru ryssarnas gröna linier allt längre utsträckte sig på den ljusare gröna ängen och vid dess bortersta ända försvunno innanför skogskanten. Han uppdrog nu åt sin adjutant, öfverstelöjtnant Suremain att rida till Brändström med befallning, att denne med sin brigad skulle rycka fram för att genombryta den ryska liniens midt. Knappt hade adjutanten ridit några steg, förr än han svårt sårad sjönk, till marken. Uppdraget lämnades då åt öfverstelöjtnant v. Otter, hvilken samma olycka drabbade, hvarefter det öfvergick till major Björnstjerna, som unnades utföra det. Det dröjde icke länge, förr än två täta massor gledo utför sluttningen, den ena Upplandsbataljonen till höger om vägen, Västmanlandsbataljonen till vänster om densamma med två kanoner under kapten Panchéns befäl mellan sig. Såsom reserv följde den andra Upplandsbataljonen. Högt på sin häst red öfverste Brändström framför sina tappra uppländingar och västmanländingar, hvilka liksom förut helsingar och västerbottningar ville visa finnarna, att de lika manligt som desse skulle kämpa för den finska torfvan.

Raskt gick framryckningen, trummorna slogo till anfall, officerarna svängde högt sina hattar, och manskapet uppstämde ett ljudligt hurrarop. Några mördande, salvor, för hvilka brigadchefen bland andra svårt sårad dignade till marken, förmådde icke hejda de framstormande, öfver bron och öfver ån gick rusningen, och Adlercreutz' och Vegesacks ankomst gaf den än starkare fart. Nu ryckte äfven västerbottningarna och savolaksarna fram. Hela den svenska linien »rusade», säger Suchtelen, »ner från höjderna och öfverändakastade inom några ögonblick öfver

7,000 ryssar, vidt kringspridda som tiraljörer. Ingenting kunde uppehålla dem. Allt flydde för Vegesacks bajonetter, och segrande framträngde svenskarna en half mil», ja ända till den västra ån, där striden börjat på morgonen. »Denna framgång,» fortsätter den ryska författaren, »hade varit fullkomlig, om svenska generalen (Adlercreutz) i tid vetat stadna; men ödet ville här visa, att en öfverdrifven tapperhet kan blifva den förderfliga orsaken till ett nederlag samt till och med förorsaka en olycksfull utgång på ett långt och ärofullt fälttåg.»

Ryssarna hade nu varit förlorade, om icke Kamenskij, som endast genom kanonernas dån blifvit underrättad om striden, från Vörå skyndat till slagfältet med de båda främsta bataljonerna i hufvudstyrkan. Dessa utbredde han bakom bäcken, upptog de flyende hoparna och hejdade förföljarna, som mistat andan och råkat i oordning under den hastiga framryckningen genom skogen. »Vi trängde öfver bäcken,» säger ett svenskt ögonvittne, »men funno där till vår förundran fienden åter ordnad och mottogos af ett kulregn, hvars make jag tror få hafva upplefvat. Det susade mellan träden, som när ärter rulla längs loggolfven. Svenskarna studsade.» Kamenskijlyckades sålunda uppehålla striden, till dess Uschakov i halft språng anlände med återstoden af huvudstyrkan; klockan var då 5 på eftermiddagen. Med några kraftiga tillrop hälsade Kamenskij sina trupper. »Hurra ropades i leden,» säger den ryska historieskrifvaren. »Trummorna hvirflade och trupperna, i det de gingo öfver bron, kastade sig liksom förtviflade på fienden, som hade tagit stridsplatsen i besittning. Ett slaktande men icke någon drabbning begynte. Fienden, förvånad öfver det oväntade anfallet, drog sig tillbaka. 'Framåt, barn!' ropade grefve Kamenskij; officerare och soldater kastade sig på svenskarna och sleto gevären ur deras händer. Efter reserven framryckte de andra regementena, hvilka hade samlat sig.»

Svenskarnas sista anfall.

Såsom ett sista medel att hejda de ifrigt påträngande ryssarna skickade Adlercreutz en adjutant i sporrstreck att hämta fram helsingarna. De kommo äfven och lyckades genom en motstöt hejda fienden, men ammunitionen var förbrukad och krafterna uttömda; allt vidare motstånd blef fåfängt, och tillbaka mot höjderna vid Oravais rullade nu stridens vågor. Öfverstelöjtnant Drufva och major Sture med sina uppländingar betäckte återtåget, så godt sig göra lät. Man slogs i ordets verkliga bemärkelse med förbittring och raseri; vänner och fiender blandades om hvarandra. Emellertid lyckades vänstra flygeln i tämligen god ordning återkomma till den förra ställningen, men en del af den högra blef afskuren och trängd ut på udden. Här voro nu svenskar och finnar i en oordnad hop. Utan att förstå hvarandras språk slöto de sig fast tillsammans, och med det våldsammaste bajonettanfall

banade de sig väg till de sina. Några helsingar simmade öfver viken. Endast ett hundratal föll i ryssarnas händer.

Afskurna svenskar bryta sig väg med bajonetten. P. Larsson-Palm.

Under skydd af artilleriet och återstoden af de trupper, som på morgonen utkämpat den första striden, men hvilka liksom de öfriga skjutit bort den sista patronen, drogo sig spillrorna af dessa in i ställningen. Ryssarna följde efter med sin högra flygel, kastade sig in i skogen och gjorde en svängning åt vänster, så att båda de kämpandes linier slutligen sträckte sig från svenskarnas första ställning, vid västmanländingarnas plats, tvärs igenom skogen till Kimovägen. Här i skogen fortgick striden, ända tills mörkret, föregånget af en tjock dimma, och truppernas utmattning på båda sidorna gjorde slut på densamma. Kamenskij försökte samtidigt slå en bro öfver ån nära dess mynning för att på närmaste håll komma åt sin fiendes återtågsväg men afvisades af det svenska artilleriet. Under denna sista strid måste den unge Schwerin svårt sårad föras undan. Angripen af fältsjuka, dog han i Kalajoki den 27 september, sörjd af en blödande här.

Utmattningen, villervallan och ammunitionsbristen voro så stora, att Adlercreutz ansåg omöjligt att upptaga strid dagen därpå, hvarför han använde natten att komma undan beröringen med fienden. Öfverlefvorna af den till hälften sammansmälta 4:e brigaden skyddade i förening med två kanoner återtåget, hvilket under natten fortgick till Ny Karleby, där trupperna inkvarterades i staden och i kringliggande byar. Lyckligtvis förföljde ryssarna icke; hade detta skett, skulle nederlaget blifvit fullständigt. Åtminstone under början af återtåget utgjorde hären i det allra närmaste en oregelbunden massa, där trupper af alla slag, hästar, kanoner och trossvagnar voro blandade om hvarandra. Bedröfligt var det nattliga tåget nog ändå, och ett snart inbrytande hellregn ökade de intryck af modlöshet, som nederlaget och det kolsvarta mörkret ensamma varit tillräckliga att underhålla. Högkvarteret

flyttades vid nattens inbrott till Ny Karleby och därifrån vidare till Kråknäs.

Slaget vid Oravais var det envisaste och blodigaste liksom det till sina följder mest afgörande under hela kriget. Förlusterna däri voro också vida större än i någon annan strid. Svenskarnas uppgick till 35 officerare och bortåt 1,200 man; ryssarna erkänna en förlust af 1,100 man. Och med den nästan fullkomliga saknaden af sjukvårdspersonal och förbandsmateriel åtminstone på svenska sidan, med den rådande bristen på lifsmedel och med det eländiga tillstånd, i hvilket beklädnaden befann sig, gingo med all säkerhet alla svårare sårade en säker död till mötes.Bulletin af den 27 september (med Adlercreutz' rapport), Aminoff, sid. 72 (med karta), Björnstjernas anteckningar, I sid. 340, Anteckningar om Döbeln, II sid. 78, Montgomery, II sid. 21 (oredigt), Michailovskij-Danilevskij, sid. 96 (med karta), Suchtelen, sid. 173.

Medan Klingspor sväfvade i okunnighet om ställningen vid Gamla Karleby, hade ganska viktiga händelser timat därstädes.

Vi lämnade Fieandt i Kronoby natten till den 12 september, sedan han afsändt fänrik v. Fieandt att förstöra broarna mellan Gamla Karleby och Uleåborg. Strax efter det han mottagit befallning i alldeles motsatt syfte, fick han meddelan om, att Kauko bro, norr om Gamla Karleby, blifvit bränd. Han lät då, den 12 på morgonen öfverstelöjtnant Uggla, som blifvit sänd att i händelse af behof aflösa honom, med detaschementet återvända till Löfbacka, under det han själf med 136 Savolaks jägare och 32 åboläningar begaf sig till Kauko för att återställa bron. Följande dagen sände Uggla mot Kaustby en spaningsafdelning på 30 man, hvilken blef tagen af ryssarna. Han drog sig då tillbaka till Nedervetil men skickade Tavastehus bataljon, 250 man stark, och en kanon till Kronoby dels för att skydda därvarande broar, dels för att vilseleda ryssarna om återtågsriktningen. Den 14 trängde ryssarna på Uggla, som måste draga sig tillbaka genom Gamla Karleby och öfver den nu återställda Kauko bro, vid hvars norra ända hans trupper togo ställning med kanonerna bakom uppkastade bröstvärn. Fieandt återtog nu befälet. En rysk afdelning ryckte in i staden och afbröt all förbindelse landvägen mellan Fieandt och den vid Kronoby

stående Tavastehusbataljonen. Denna förstärktes den 15 på förmiddagen af de båda Åbolänsbataljonerna, med hvilka Gripenberg anlände och tog ställning bakom bron. Pä eftermiddagen gjorde ryssarna ett anfall mot densamma men blefvo afvisade och drogo sig då tillbaka öfver Nedervetil, hvarefter Fieandt ryckte in i Gamla Karleby, där hans detaschement följande dag upplöstes. 3:e brigaden anlände vid samma tid till Kronoby och fortsatte därifrån till Nedervetil. Åbolänsbataljonerna närmade sig Gamla Karleby. Vägen därigenom var nu öppen.Fieandts Relation m. m.

*

Efter en dags väl behöflig hvila i Ny Karleby-trakten uppbröt svenska hufvudhären den 16, sedan broarna blifvit förstörda, och släpade sig med två korta dagsmarscher fram till Esse bro (strax norr om Kråknäs), där tre bataljoner och några) kanoner togo ställning, hvarjämte mindre posteringar utsattes utefter ån för att hindra fienden längre upp öfvergå densamma. Här unnades trupperna fyra dagars hvila, ty ryssarna voro dels uttröttade och uppehöllos dels af vattendragen, öfver hvilka svenskarna sorgfälligt förstört alla broar. Den andra Västmanlandsbataljonen hade blifvit landsatt i Jakobstad men fick där återigen gå ombord och fördes till Himanko. Artilleriförråden och en mängd sjuke bortfördes äfven sjöledes från Jakobstad.

Den 18 besatte ryssarna Jakobstad. Den 19 drefvo de den framskjutna svenska fältvakten från Purmo; följande dagen skärmytslade deras spejare med de svenska förposterna, och den 21 tidigt på morgonen gick Kosatschkovskij under skydd af en tjock dimma öfver ån vid Esse kyrka och riktade sina steg mot Kronoby men vände om, när han trodde sin egen återtågsväg hotad. Följande natt utrymde svenskarna emellertid sin ställning, hvilken blifvit stärkt med förskansningar, och tågade under loppet af den 22 genom Gamla Karleby och öfver Kauko bro. Gripenberg, som kvarstått vid Nedervetil, slöt sig till det dystra tåget. På andra sidan om den återigen afbrända Kauko bro slutade ändtligen återtåget, och förskansningarna bakom ån besattes af några afdelningar ur de finska trupperna. 1:a och 3:e brigaderna förlades i Kelviå till vänstra flankens skydd och afvisade den 25 ett från Nedervetil riktadt anfall. 4:e brigaden upplöstes, och dess infanteri tilldelades den 3:e, dess artilleri svenska

fördelningen. De öfriga trupperna förlades utefter landsvägen ända upp till Lohteå, dit högkvarteret flyttades från Gamla Karleby.

De finska trupperna förenades till en fördelning under generalmajor Gripenbergs befäl. Savolaks jägares tre (half-)bataljoner sammanslogos till en bataljon och de karelska jägarna likaledes till en. Af Nylands regemente blef äfvenledes endast en bataljon. Västerbottens bataljon, som utgjordes af 6:e brigadens spillror, tilldelades2:a svenska brigaden, hvars vargerings- och jägarbataljoner upplöstes. Gyllenbögels bataljon ingick i 3:e brigaden.

Den 22 ryckte Kamenskij in i Gamla Karleby, och Kulnev, som alltjämt förde avantgardet, sökte fåfängt tränga fram öfver Kauko bro. Icke bättre lycka hade, såsom vi funnit, Kosatschkovskij och Vlastov, när de med sina förenade trupper sökte från Nedervetil hota svenskarna i flanken. Efter dessa företag afstannade rörelserna af sig själfva.

Vilhelm v. Schwerins död. H. Schjerfbeck.

Väl må Klingspor hafva inberättat till konungen, »att denna retraite — — blifvit verkställd med all möjelig accuratesse och framgång; under det Arméen derunder blifvit tvungen att slåss mot öfverlägsen styrka på flere punkter, har ej en enda Trosskärra, Vagn eller Canon gått förlorad.» Ja, detta är nog vackert och länder hären till ovansklig ära. Men denna här befann sig likväl i det jämmerligaste tillstånd gränsande till fullständig upplösning. Till grämelsen och nedslagenheten öfver motgångarna kommo nöd och elände i många skepnader. Höljda i trasor och till stor del utan fotbeklädnad, släpade sig soldaterna fram på de djupa vägarna, föregångna och efterföljda af stora hopar sjuke och sårade, för hvilka plats icke fanns på

de öfverfyllda trosskärrorna. Hungrande och uttröttade, öfvergåfvo officerarna under marschen sitt manskap; soldaterna gingo i oordning, lämnade sig efter och rymde i allt större och större antal, oaktadt hvarje gripen rymmare fick skjutas. De flesta brigadchefer voro sjuke eller sårade, en stor del af officerarna likaledes och en tredjedel af manskapet, hvartill bivackeringen under de kalla, fuktiga höstnätterna i sin mån bidrog. Bataljonerna hopsmälte till små, obetydliga klumpar. Kännbarast var kanske bristen på lifsmedel. Allt sedan återtåget från Lappo hade nöd i detta hänseende ofta härskat. Förråden måste icke sällan hämtas på 200 km:s afstånd; bakningen skedde hos den välvilliga och hjälpsamma allmogen, till hvilken säd och mjöl utdelades. Men med hopplösheten förändrades böndernas sinnesstämnings och sedan vänner och fiender upprepade gånger tågat genom bygderna, fann man nu byarna tomma; deras invånare hade flytt till skogarna med de små återstoderna af ätbara ämnen. Nu skulle tillförseln af lifsmedel äga rum sjöledes, men seglingen var under höststormarna lifsfarlig; det ena skeppet förliste, det andra kom icke fram, och lifsmedlen uteblefvo. Redan den 14 september befalldes, att vid hvarje sex dagars provianteringstermin för två dagar skulle lämnas kontant, men hvartill gagnade penningar i ett land, där intet fanns att köpa? Endast brännvinet syntes aldrig taga slut, och så länge det förmådde hålla lifsandarna uppe, var allt godt och väl; men det verkade snart mera slappande än lifvande. På foder blef äfven allt större brist, och de arma hästarna, hvilkas bördor dagligen ökades, dukade småningom under. Hade icke forbönder med hästar kommit från Västerbotten, skulle hvarken kanoner eller tross kunnat släpas fram till Torneå.

Under sådana omständigheter kan man ingalunda förvåna sig öfver, att det från ryska sidan framställda erbjudandet af stillestånd begärligt mottogs. Vid underrättelsen om Kamenskijs framgångar hade Buxhöwden, åtföljd af Suchtelen, själf begifvit sig till Gamla Karleby, dit han anlände den 26, och därifrån han framställde förslag i nyss nämnd riktning. Att han hejdade sina trupper i deras segerlopp kan endast förklaras genom den icke mindre svårigheten på ryska sidan att förse trupperna med lifsmedel, när rörelserna utsträcktes så långt, äfvensom öfvertygelsen om, att med ryska krigsmaktens nu ökade styrka i Finland och den svenska styrelsens svaghet kriget skulle kunna bringas till afgörande utan allt för stor kraftansträngning och allra lättast efter vinterns inträde. Därjämte bidrog äfven önskan att se Sandels aflägsnad från Toivala, hvilket tydligen icke kunde ske med våld. Huru som helst afslöts efter några dagars underhandling den 29 september i svenska högkvarteret i Lohteå stillestånd på hufvudsakligen följande villkor:

Svenska hufvudhären drager sig tillbaka till Himanko bakom Raumo å och får icke utsträcka sina förposter på

andra sidan linien Ylikannus—Lampi—Lesti och därifrån i rak linie till Iisalmi kyrka; å andra sidan få ryssarna icke öfverskrida den å, som faller ut vid Juutila (öster om Lohteå);

i Savolaks skola trupperna intaga en sådan ställning, att Iisalmi kyrka blir neutral, hvarvid de svenska trupperna besätta nordvästra och ryssarna sydöstra sidan af passet;

på ingendera sidan få trupper flyttas till andra punkter, där de skulle kunna nyttjas;

utväxling af fångar må äga rum;

fientligheterna börjas först efter åtta dagars uppsägning.

Pielisälfven vid Joensuu (nutida bild).

Dagen efter stilleståndets afslutande anträdde trupperna marschen till sina nya kvarter och förlades med 2:a finska brigaden vid Himanko, 1:a finska brigaden vid Hillilä by, 2:a svenska brigaden vid Välikannus by, 1:a svenska brigaden vid Ylikannus och 3:e finska brigaden vid Kalajoki och Tyngä. Högkvarteret flyttades till Kalajoki, och där öfverlämnade Klingspor befälet till Klercker samt begaf sig till Stockholm. Dit återkallades äfven Vegesack för att stå till svars, för det han icke landstigit vid Björneborg. Generalmajor Aminoff sändes till konungen för att lämna redogörelse för de orsaker, hvilka föranledt stilleståndets afslutande.Bulletiner af den 12 och 16 oktober, Anteckningar om Döbeln, II sid. 97, Aminoff, sid. 86, Montgomery, II sid. 38, Michailovskij-Danilevskij, sid. 99 och 105.

Under denna bedröfvelsens tid framträdde den febersjuke Döbeln med ett vidt gående »projekt», hvilket han uppsatte strax efter segern vid Juutas och, under det striden vid Oravais pågick, insände till Adlercreutz. Det gick ut på att, sedan Kosatschkovskij blifvit kastad tillbaka, med hela hären rycka fram vägen Lappo—Alavo—Virtois till Tammerfors och på sig draga alla ryska trupper i södra Finland, hvilka skulle komma mellan två eldar, när konungen verkställde sin landstigning i södra Finland. Fieandt skulle »figurera» bakom Gamla Karleby och Gripenberg från Kronoby hastigt rycka fram vägen Löfbacka—Lintulaks—Jyväskylä o. s. v. Kejsaren af Ryssland skulle aldrig mera höra talas om sin här och nödgas afstå från tanken på Finlands eröfring. Äfven under förutsättning af seger vid Oravais hade den uttröttade och uthungrade svenska hären varit föga ägnad för dylika vidtomfattande företag, och, hvad värre var, saken hade gällt icke endast att gå omkring den motståndare, man hade framför sig, utan än mera att uppsöka ryssarnas i södra Finland befintliga hufvudkrafter, att låta den ringa svenska styrkan kringrännas af den nu ändtligen samlade ryska öfvermakten. Förslagets enda berättigande uttryckes i dess sista mening: »Om sluteligen allt skall förloras, är punkten, hvar detta sker, indifferent, — allenast tid vinnes. — Petersbourg eller Torneå blir detsamma.» Efter utgången af Oravais-slaget var planen naturligtvis outförbar.Anteckningar om Döbeln, II sid. 84 m. m.

Döbeln själf stannade icke länge på krigsskådeplatsen. Den 19 nedlades han på sjuksängen i Gamla Karleby, flyttades två dagar senare till Brahestad och i oktober till Gefle.

Oravais-monumentet

I SAVOLAKS OCH KARELEN.

AUGUSTI OCH SEPTEMBER.

Karelska bönder.

Medan Sandels i ställningen vid Toivala ståndaktigt trotsade ryssarnas alla försök att tränga fram genom Savolaks, hopade sig i Karelen ovädersmoln, hvilka kunde blifva farliga för honom.

Såsom ett bredt band omsluter Karelen det öfriga Finland och bildar med sina otaliga sjöar och pass från Pielisjärvi till Saima — för att icke räkna Uleå träsk — en skyddsmur mot ryssen. Och denna skyddsmur

bevakades af ett lifligt, tappert och självmedvetet folk, som i sina ofta väglösa skogsbygder, med ganska ringa beröring med andra människor i fullaste mått bevarat förfädrens dygder, fosterlandskärlek och självuppoffring. Detta hade karelarna också bevisat under alla krig mot ryssen, och oaktadt de lämnade sin dryga andel till det gemensamma försvaret, tvekade de aldrig att självva gå ut till gränsens värnande, när ofred hotade. Så hade de gjort under den stora ofreden, så hade de gjort under sista kriget, och så skulle de göra äfven nu.

Så snart de första underrättelserna om det förestående fredsbrottet nådde Karelens skogsbygder, samlades bönderna i gränssocknarna och beslöto att med lif och blod försvara tillträdet till desamma. Ilomantsboarna, som den 2 mars till stort antal sammanträffade vid Eno kyrkby, gingo i författning om uppsättande af en 150 man

stark gränsvakt, hvarjämte vårdkasar uppfördes på lämpliga ställen. Till sin anförare utsago bönderna den i Nurmis, vid Pielisjärvis nordligaste hörn bosatte bonden Tiainen, och bärtre hade deras val icke kunnat utfalla. Stark och högrest, djärf, beräknande och förslagen, förenade Tiainen alla de egenskaper, som fordrades af en partigängare och af en bondeledare, och han hade med framgång deltagit i resningen tjugo år tidigare och åtnjutit undervisning af de officerare, hvilka då sändes af konungen att utbilda karelarna. Endast 38 år gammal, befann han sig i sin fulla mannakraft. I midten af mars begaf Tiainen sig till Kuopio för att skaffa gevär och fick ett hundratal sådana vid Savolaksbrigadens genomtåg norrut. För öfrigt måste bönderna nöja sig med ett ringa antal gevär, omkring 130 stycken, hvilka sedan senaste kriget legat förvarade i två lårar på läktaren i Pielis kyrka, och i öfrigt med lodbössor.

Det skulle emellertid dröja ganska länge, innan karelarnas goda vilja behöfde tagas i anspråk. Krigarskarorna hade från den höga norden återkommit till Kallavesi, och Sandels hade redan utkämpat mången hård dust med ryssarna, förr än faran här var framme.

Först den 16 juli uppbröt generalmajor Alexejev från Sordavala med fyra skvadroner dragoner och 100 kosacker, 5-6 hundra man, och ryckte vägen fram till Joensuu, där han den 22 måste stanna, emedan bönderna uppbränt bron öfver den mera än 400 meter breda Pielisälfven och undanfört alla farkoster. På den väg som från Kemi leder uppåt Eno och Pielis hade major Scheene blifvit sänd med omkring 200 man. Före sitt inryckande i landet hade Alexejev utfärdat en kungörelse, i hvilken han uppmanade allmogen till stillhet och med dödsstraff hotade alla »ryska rikets trogna undersåtar», som begingo någon fientlighet. I stället kallade han menigheterna att den 31 juli aflägga tro- och huldhetsed till ryska kejsaren.

Nu bröt folkresningen ut på alla håll och kanter i Karelen, hvartill mäktigt bidrog ankomsten af kornetten v. Brandenburg och fältväbeln Brunow, hvilka Sandels för ändamålet sändt till Karelen. Tiainen bådade upp allt folk kring Pielisjärvi, och i sina stora kyrkbåtar rodde bönderna med friska tag till sjöns södra spets, till sundet vid Ahvenus (strax norr om Eno), där de samlades den 30 juli på aftonen och sedan tågade till Mönninvaara by. Den därstädes utsatta vakten flydde, men följande morgon infann sig Scheene med hela sin styrka. Tiainen spred sitt folk i rågåkrarna och småskogen på sidorna om vägen, och med sina säkra lod fällde bönderna den ena efter den andra af de ryska dragonerna, som icke kunde komma från vägen. Slutligen fingo de visserligen öppet fält men ledo lika fullt af böndernas eld och funno för godt att draga sig undan, sedan de antändt en gård. För att icke blifva afskuren från sin återtågsväg och vid ryktet om major Malms ankomst från Toivala drog Alexejev sig skyndsamt tillbaka till Pelgijärvi, strax innanför gränsen. Han måste härvid lämna i sticket en lifsmedelsfora, hvars hästar nedskötos af de påbåda sidor förföljande bönderna. Ryssarna togo de väpnade bönderna för soldater, emedan de ombundit hattarna med näfverband och på dem anbragt kokarder af samma ämne, hvarjämte alla lodbössor blifvit försedda med målade träbajonetter. De hade gjort detta, säger den ryske historieskrifvaren, »för att gifva sig likhet med Savolakska jägare, hvilka vid denna tid icke voro bättre beklädda än bönderna».

Tiainen lät ryssarna draga sina färde och intog ställning vid Ahvenus, där han lät uppföra förskansningar.

Striden vid Mönninvaara. Gunnar Hallström.

Oaktadt det betänkliga hot, som Alexejevs framryckning mot ryggen af hans ställning innebar, ansåg Sandels i betraktande af sin ringa styrka och den allt mera tilltagande sjukligheten sig icke kunna afdela några trupper mot

honom. Härtill bidrog äfven underrättelsen om, att ryssarna i Kuopio voro ifrigt sysselsatta med att förfärdiga flottor och båtar. Den 23 juli satte de också en mängd sådana i sjön, och en afdelning, hvars styrka svenskarna uppskattade till 500 man, sökte tränga sig fram genom sundet vid Ruokojärvi, söder om Maaninga. Det här anbragta pålverket var dock för starkt, och de vid Maaninga och här vid sundet vakande österbottningarna voro tillräckligt uppmärksamma, för att detta försök icke skulle lyckas. Samtidigt härmed närmade sig åtskilliga kanonbåtar och med kanoner försedda flottor Toivalastranden men gingo mycket oskickligt tillväga och blefvo utan svårighet afvisade.

Den lätthet, med hvilken detta anfall blifvit afslaget, skingrade Sandels' betänkligheter, och dagen därefter sände han Malm med dennes kompani, Savolaks jägarnas lifkompani, att möta Alexejev och lät honom en vecka senare följas af 120 österbottningar och två kanoner. Som ryssarna vid sitt återtåg uppbränt alla båtar, hvilka de kunde finna, uppehölls Malm flera dagar vid Pielisälf och stod först den 4 augusti på dess östra strand. Två dagar senare var han i Tohmajärvi. Stora skaror af väpnade bönder slöto sig under tiden till honom.

Ehuru Malm fick vetskap om, att Alexejev blifvit förstärkt med en bataljon infanteri, beslöt han att oförtöfvadt fortsätta framryckningen och drifva fienden öfver gränsen. Han afdelade kornetten v. Brandenburg med 50 Savolaks jägare och 100 bönder att väster om Pelgijärvi kringgå ryssarnas ställning och taga dem i ryggen samt 100 bönder att taga en ännu större omväg åt samma sida, hvarefter han själf med återstoden af soldaterna, 200 bönder och kanonerna tog vägen rakt fram. På aftonen den 9 augusti satte alla afdelningarna sig i rörelse, och kl. 2 på morgonen påträffades en fientlig fältvakt på vägen. Efter segt motstånd kastades den tillbaka, och snart fann Malm framför sig ryssarna i ställning ett stycke norr om Pelgijärvi kyrka. Som de icke tycktes hafva något artilleri, gick han oförskräckt till anfall, men till följd af hans underlägsenhet syntes striden arta sig illa för honom, när Brandenburg i rätt tid ingrep. Nu kom ordningen till ryssarna att gå tillbaka, hvarvid Malm förnyade anfallet kl. 9 f. m. och förföljde de vikande ett tiotal kilometer. Striden kostade honom 31 soldater och 29 bönder.

Alexejev drog sig tillbaka ända till Sordavala. Malm lämnade en fältvakt vid Pelgijärvi och drog hufvuddelen af sina trupper till Tohmajärvi, där en gynnsam försvarsställning erbjöd sig. Härifrån framryckte han redan den 12 och öfverskred gränsen för att enligt befallning från Sandels drifva bort ryssarna, men när han fick veta, att de erhöllo betydande förstärkningar, och att en rysk kolonn ryckte fram från Nyslott, ansåg han rådligast att gå tillbaka till sin förra ställning vid Tohmajärvi. Bönderna hemförlofvades att verkställa skörden och förse sig med lifsmedel. I Pelgijärvi kvarlämnades en 50 man stark fältvakt.

Missnöjd med Alexejevs misslyckade företag, aflöste kejsaren honom med generalmajoren furst Dolgoruki, en ung, af lyckan gynnad man, och ökade på samma gång dennes trupper med ytterligare en bataljon, fyra skvadroner och fyra kanoner. Den 13 augusti anlände den nya befälhafvaren till Sordavala, där han ytterligare af generallöjtnant Tutschkov, som efterträdt den tillsjuknade Barclay de Tolly i befälet mot Sandels, mottog befallning att genom Karelen söka nå Kallavesi i ryggen på Toivala-ställningen. Samtidigt med att Dolgoruki anföll denna från ryggsidan, skulle Tutschkov angripa den framifrån såsom det enda sätt, på hvilket han kunde hoppas blifva befriad från sin envisa motståndare. Dessutom sände han en bataljon och enskvadron till Nyslott att därifrån taga Malm i flanken, hvarjämte fyra kanonbåtar från samma stad sändes in i Orivesi och Pyhäselkä för att skydda Dolgorukis vänstra flank.

Med omkring 2,000 man bröt Dolgoruki den 18 augusti upp från Sordavala. Han fortsatte emellertid icke längre än till Ruskiala, strax söder om gränsen, enär underrättelse ingick, att en 6,000 man stark svensk afdelning, i hvilken 1,500 soldater skulle ingå, närmade sig från Kiides. Som denna afdelning emellertid kom närmare och Dolgoruki till förstärkning fick ytterligare 4 bataljoner, från 4:e divisionen, så fortsatte han, nu säkerligen 4,000 man stark, den 26 till Tohmajärvi. Härifrån hade Malm då redan gått tillbaka bakom Pielisälf, vid Joensuu. Den 27 sände Dolgoruki en afdelning för att möta den från Kiides anmälde fienden, och strax bortom Suorlaks påträffades han äfven. Under stark dimma utspann sig en häftig eld, hvilken anställde stora förluster på båda sidorna, förr än man, när dimman skingrade sig, till sin bestörtning upptäckte, att båda de kämpande parterna

voro ryssar. Den förmodade fienden var den från Nyslott af Tutschkov utsända afdelningen, hvilken icke vågat framrycka från Kiides.

Väpnade karelska bönder. V. Blomstedt.

Dolgoruki hade nu under sitt befäl 7 bataljoner och 9 skvadroner jämte kosacker och några kanoner, sålunda 4-5 tusen man. Trots denna styrka stannade han en hel vecka vid Tohmajärvi och inrättade där åt sig en befäst ställning, därtill

föranledd af den på alla håll omkring sig gripande folkresningen, hvilken syntes alldeles oberörd af furstens kungörelser och hotelser. För att nå resningens kärnpunkt, som tycktes vara att söka åt Pielishållet, sändes öfverste Gerngross med 1,000 man ditåt. Den 2 september nådde han Kaltimoniska pass, söder om Eno och tog sig efter en kort strid med de på andra stranden af bröstvärn skyddade bönderna på medförda båtar öfver älfven.Vid detta tillfälle sköt en ung gosse vid namn Stenius en rysk officer, som på andra stranden var sysselsatt med förberedelser för öfverfarten. När Gerngross i november kom till Pielis, frågade han efter, hvem som sköt officeren. »Det gjorde min brorson,» svarade prosten. Gossen efterskickades och tillfrågades om saken, till hvilken han oförskräckt jakade. »Huru vågade ni göra det?» sporde öfversten vidare. »Vi hafva lofvat konungen att försvara vårt land,» svarade gossen käckt, hvarpå öfversten klappade honom på axeln med orden: »Det var väl gjordt, men jag hade hellre gifvit ett helt kompani än denne man.» (Kivinen, sid. 46.) Härefter fortsatte en afdelning på några hundra man åt Pielis, under det återstoden vände sig söderut för att på västra sidan Pielisälf taga Malm i flanken. När Dolgoruki nu ryckte fram mot Joensuu och fyra kanonslupar närmade sig söderifrån, lämnade Malm den 4 september sin ställning och drog sig tillbaka till Taipale. Här mötte honom chefen för karelska dragonerna, öfverstelöjtnant Christiernin, som med 300 man af Uleåborgs och Kajana bataljoner blifvit sänd till hans förstärkning.

Öfverstelöjtnant A. L. Christiernin.

I Tohmajärvi hade Dolgoruki kvarlämnat fem kompanier, en skvadron och två kanoner för att hålla befolkningen i styr och försvara förskansningarna. Vid Joensuu förde han sin styrka öfver älfven med tillhjälp at de anlända kanonbåtarna men stannade sedan och började äfven här uppföra förskansningar.

Nu drog sig krigets hemsökelse uppåt Pielisjärvi.

Efter Gerngross' aftåg söderut hade Tiainen begifvit sig hem med större delen af pielis- och nurmisboarna för att byta om manskap och förnya lifsmedelsförrådet. En mindre styrka kvarlämnades att under jordbrukaren Stenius' befäl trygga Ahvenus' pass. Gerngross vände emellertid om från Joensuu med omkring 1,500 man, hufvudsakligen kavalleri. Den ringa skaran drog sig nu från Ahvenus 16 km. tillbaka till Vorna bro, som öfver en i Pielisjärvi utfallande å tillhör

Pielisvägen. Här, vid själfva ingångsporten till sin socken, skyndade pielisboarna till förstärkning.

Söder om bron leder vägen öfver en slät, smal mo. På båda sidor om densamma befintliga kärr och sjöar inskränka framkomligheten till själfva vägen. På denna mötte de framryckande ryssarna först ån, hvars bro var rifven, och bakom denna en höjd, från hvilken vägen kunde ypperligt bestrykas. Höjden var dessutom uppfylld af stora stenar och kullfallna furor, hvilka tjänade såsom vallar med en å såsom graf framför. Här på höjden hade bondhopen tagit ställning. Den 9 september på aftonen gingo ryssarna till anfall men ledo stora förluster af den på deras slutna massa riktade elden från bönderna, hvilka stodo skyddade. De lyckades icke heller tränga fram utan började att till passet framsläpa träd för att af dem göra flottbroar, på hvilka ställningen skulle kunna kringgås. Att hindra detta var bondhopen för svag och för att icke blifva tagen i ryggen och instängd drog den sig under natten tillbaka 18 km. längre norrut till Jauhiais-sundets norra sida, där ställning togs bakom den nybyggda långa bron, hvilken delvis blifvit rifven. Här redde bönderna sig till ihärdigt försvar, och här bedrogo de ryssarna med afseende på sin styrka, i det de läto samma afdelningar gång på gång från den bakomvarande skogen rycka ned till stranden för att i dess bukter åter försvinna. Här infann sig åter Tiainen och öfvertog ledningen af försvaret, och med honom inträffade nurmisboarna. Ryssarna afstodo från vidare anfall och drogo sina färde

söderut.

Härmed var det egentliga folkkriget i Karelen afslutadt men ett litet efterspel fick det i alla fall. Efter ryssarnas aftåg flyttade Tiainen sitt högkvarter till Eno kyrkoby, dar han bibehöll det ända in i november, och därifrån han företog ströftåg mot fientliga skaror, förråd, foror och budbärare, hvarigenom icke så litet trupper fjättrades i denna aflägsna landsdel. Under en sådan färd tillfångatog han en afton i slutet af oktober den af Dolgoruki förordnade landshöfdingen i Karelen jämte dennes biträden, hvilka hade sitt hemvist på Niinivaara gård invid Joensuu. Ryssarna voro också högeligen förbittrade på »hufvuduppviglaren Tiainen», och Tutschkov satte ett pris af 500 rubel på hans hufvud; andra »uppviglares» betaltes endast med 200. Men den rätte funno de icke. När isen lade broar öfver sund och sjöar och alla svenska trupper dragit sig mot norden, gåfvo karelarna sin sak förlorad, återvände till sina hem och aflade den fordrade trohetseden. Endast Tiainen undandrog sig detta. Under otaliga äfventyr flydde han till Sverige, mottogs af konungen, som förärade honom medaljen för tapperhet i fält att i svärdsordens band bäras om halsen jämte 800 riksdaler i gratifikation och en årlig pension.Efter krigets slut bodde Tiainen först tre år i Haparanda men återvände sedan till sin fädernebygd, där han såsom svensk medborgare bodde till sin 1833 timade död.

Oaktadt den afbräck och de förtretligheter, som folkresningen i Karelen bragte ryssarna, förhöllo desse sig i det stora hela mildt och skonsamt mot landet ochbefolkningen, om än denna under vintern fick vidkännas en ganska tryckande inkvartering af ryska trupper. Enskilda våldsbragder äro likvisst antecknade, och den råaste af dem torde vara den behandling, som den åldrige kyrkoherden i Libelits, prosten Winter fick undergå. Misstänkt att stå i förbindelse med »rebellerna», såsom de väpnade bönderna kallades, greps han af några kosacker och

Striden vid Vorna bro. G. Hallström.

»Nu emellan tvenne ystra hästar bands den ädle herden, dittills skonad, att till fots den vilde ryttarn följa. Kort var domen, inom några stunder skulle handen domna, foten svika och hans hvita lockar sopa stoftet. Ensam stod den gamle, upp mot himlen såg hans öga, som mot himlen skådas, då på jorden allt är natt och mörker.»

Vid Pelgijärvi syntes han för sista gången; sedan försvann han i det omätliga zardömet.Folkrörelsen i Karelen är väl skildrad i Kivinen: Anteckningar om Nord-Karelska frikorpsernas företag 1808, sid. 31 o. f.

Prosten Winters tillfångatagande. P. Larsson-Palm.

Under augusti och större delen af september månader föreföll ingenting af vikt i ställningen vid Toivala. Oaktadt lifvet därstädes vid höstens annalkande blef allt obehagligare och tjänstgöringen, i den mån truppsändningarna till Karelen ökades, allt svårare, så att aflösning af förposterna nu mera sällan förekom, oaktadt alla dessa vidriga omständigheter och utan att förlora modet genom de allt tröstlösare underrättelserna från hufvudhären höll Sandels' tappra skara ut i det längsta. Den ville visa konung och fältmarskalk, hvar den afgörande punkten på krigsskådeplatsen var belägen; den uppsköt krigets afgörande åtskilliga månader längre, än fallet skulle blifvit, därest den lämnat sin ställning.

Den overksamhet, som i augusti månad gjorde sig märkbar på ryska sidan, ledde Sandels till den ganska riktiga slutledningen, att Tutschkov försvagat sina krafter för att understödja företagen i Karelen, äfvensom att ryssarna ännu icke ansågo sig tillräckligt starka på sjön. Hans egen i alla fall betydliga underlägsenhet

nödgade hononm att inskränka sina utflykter till företag mot ryssarnas förråd, särskildt vid Varkaus, och mot deras båtbyggnadsanstalter. Ryssarna å sin sida gjorde smärre landstigningar mot holmarna framför Toivala-landet och uppåt Kallavesi, hvarigenom smärre strider till lands och sjös ofta förekommo.

Sandels insåg mer än väl, att den största faran hotade honom från Karelen, och ännu mera blef detta fallet, när ryktet kom om först Alexejevs och sedan Dolgorukis framryckning med betydliga krafter. Hade han ägt mera trupper till sitt förfogande, skulle han utan allt tvifvel sändt vida mera till de viktiga passen vid Joensuu och Taipale; nu måste han inskränka sig till Malms och Christiernins afdelningar och i öfrigt sätta sin tillit till den karelska allmogen och dess förslagne anförare. Hans uppfattning af ställningen återgifves ganska tydligt i följande den 2 september till fältmarskalken afsända bref:

»Sedan den diversion som Öfverste Lieutenant Fieandt, enligt Eders Excellences Ordres skulle göra åt Saarijärfvi och Savolaxske sidan misslyckats, tyckes Fienden med alt eftertryck vela forcera sig öfver åt Toivala. Utom de Kanonslupar och Lodjor som ifrån Villmanstrand blifvit hitförde, äro 15 st. nya förfärdigade i Kuopio och redan i Sjön, Arbetare och Timmermän hafva kommit ifrån Ryssland, och virket är tagit utaf Timret till nya Kyrkan, samt bestyckningen af de i Varkaus befintelige gröfre Kanoner; fienden gör beständiga attaquer på mina posteringar och försök att under mörka tiden af natten uptaga försänkningarne i sunden, men hitintils har detta fruktlöst aflupit, dock anser jag mig böra i ödmjukhet omnämna, det min ställning dag ifrån dag blifver mera vådelig; ett å nyo skedt infall i Carelen med 3,000 man under Försten Dolgoruckis Befäl åtfölgd af 2:ne andra Generaler, har så uppskrämt allmogen därstädes, att föga mera kan räknas på deras biträde, hvilka till större delen äfven äro utan gevär, jag har skickat Major Malm 300 mans förstärkning jämte 2:ne 6 pundige kanoner, och mera kan jag icke aflåta i anseende till försvaret härstädes, således befarar jag att han icke kan afhålla fiendens framträngande hitåt, och då är jag på alla sidor omgifven af en 4 gånger talrikare fiende, som dessutom sjövägen kan tournera mig, hvarföre jag får äran ödmjukast underställa Eders Excellence, om jag i sådant fall får lämna positionen härstädes, och draga mig tillbaka till Jdensalmi såsom det första tjenliga ställe, att kunna uppehålla fienden och söka mota dess framträngande; Jag vore i största behof af Secours, men vågar knappast därom *nämna, då jag känner huru brydsam Eders Excellences Egen ställning är, och den afgång Arméen genom de flere förefallne affairer fådt vidkännas; min effectiva styrka utgör 1800 man, hvaribland Cajana nya enrollering och Heintzii frivilliga*

Compagnie äro aldeles recruter, detifrån Uleåborg i awtåg(?) varande Landtvärn 300 man, kan icke på längre tid sättas emot fienden och dessa äro äfven utan gevär. Enligt Eders Excellences Nådiga tillåtelse, har jag härifrån till Artillerie förrådet i Jacobstad afsändt, de vid Brigaden varande bristfällige gevär för att repareras, sedan härstädes icke var tillgång på pistolsmeder; vi ligga alt ständigt på Geväret, och jag har på längre tid icke kunnat låta någon vara aflädd om nätterne. Jag vågar utbedja mig att uti Eders Excellences Nådiga åtanka få vara inneslutne, och har äran med djupaste vårdnad intill mitt sista framhärda

Eders Excellences

Ödmjukaste tjenare Johan A Sandels

Toivala den 2. Septemb^r^ 1808.

Äfven Tutschkov hade kommit till insikt om omöjligheten att kunna bemäktiga sig Toivalaställningen på annan väg än från Karelen, och, såsom vi funnit, hade han gifvit Dolgoruki föreskrifter i detta syfte och äfven sändt honom förstärkning. Den unge fursten visade emellertid ingen håg att ställa sig under en annans befäl och frånträdde till och med för några dagar befälet på grund af föregifven sjukdom. Slutligen på förnyad befallning från Tutschkov att ovillkorligen rycka framåt lämnade Dolgoruki slutligen sina vid Joensuu uppkastade förskansningar, sedan han där kvarlämnat en rätt stor del af sina krafter. Först den 29 anlände han till Jännevirta sund, strax bakom Toivala, och samtidigt härmed redde sig Tutschkov till att försöka en öfvergång öfver Toivala-sundet, men detta var nu öfverflödigt; Sandels utrymde frivilligt sin hittills oangripliga ställning.

Den 14 september mottog Sandels en från fänrik v. Fieandt den 11 från Kauko bro afsänd anmälan, hvari denne underrättade om fieandtska detaschementets aftåg söderut och om hans uppdrag att förstöra broarna på vägen norrut. Detta var visserligen mycket betänkligt för Sandels, hvars återtågsväg ledde till Uleåborg, men han ansåg sig likväl icke böra lämna sin ställning utan befallning därtill från högste befälhafvaren. För att emellertid vara redo till uppbrott återkallade han Christiernin och Malm från Taipale, hvarvid major Bosin med österbottningarna (200 man) lämnades att uppehålla fienden och under återtåget förstöra broarna bakom sig. Dessutom bragtes artilleriet i säkerhet på vägen åt Iisalmi, och en mindre styrka förlades till Alapitkä by, halfvägs till Iisalmi, med förposter framskjutna 10 km. längre norrut till Savojärvi, där en från Karelen förbi Nilsiä kyrka kommande väg inmynnar. Så rustad, bidade Sandels ännu händelserna, oaktadt han ansåg sig stå med 1,400 manDe enda förstärkningar, han erhållit, utgjordes af 240 man Uleåborgs landtvärn, som fördelades på de olika afdelningarna, och vice auditören Loren Heintzius' 150 man starka frivilliga kompani. mot 9,000, och oaktadt ryssarna högst

betydligt ökat antalet af sina båtar och flottor.

På grund af detta beslut indrog Sandels den 28 alla yttre posteringar och vakter och höll sina krafter samlade. Sex ryska kanonslupar, åtföljda af pråmar, lyckades då öppna väg genom Vaajasalmi sund och fortsatte färden till Jännevirta, där de under den 29 hjälpte Dolgorukis trupper öfver sundet. Samtidigt härmed gjorde Tutschkovs trupper flera landstigningar, hvilka dock samt och synnerligen misslyckades. Nu fanns likväl intet skäl längre för Sandels att stå kvar och låta sig omfattas, utan den 30 på morgonen utrymde han frivilligt den ställning, i hvilken han tre och en half månader trotsat en betydligt öfverlägsen fiendes alla försök att framtränga, och drog sina trupper tillbaka till Alapitkä. Härifrån fortsattes återtåget den 3 oktober 8 km. till Sihvonlaks och, sedan underrättelse om stilleståndets afslutande ingått, till trakten af Iisalmi, hvarest trupperna den 7 förlades i byarna bakom Virta bro. Genom den i stilleståndsfördraget bestämda demarkationslinien kunde brigaden icke draga någon fördel af den vid Palois med mycket arbete iordninggjorda nya och förmånliga ställningen, hvilket, naturligt nog, mycket förtretade Sandels.

Ryssarna förföljde icke alls utan kommo småningom efter till närheten af Iisalmi, hvarest de på södra sidan om kyrkan utsatte sina förposter i svenskarnas åsyn.Sammandrag af femte brigadens operationer, bulletiner af den 23 och 29 augusti samt 27 september (med Sandels m. fl:s rapporter), Burman, II sid. 63, Montgomery, I sid. 291 och II sid. 44, Michailovskij-Danilevskij, sid. 107.

KONUNGEN. LOKALAKS OCH HELSINGE. SJÖKRIGET.

SEPTEMBER OCH OKTOBER.

Sedan ryska skärgårdsflottan genom segern vid Sandöström den 2 augusti och sin därefter verkställda förening förskaffat sig herraväldet i Åbo skärgård, hade konungen under hela augusti månad afstått från de förut planlagda landstigningsföretagen i södra Finland och snarare inskränkt sig till försvar af sin ställning på Åland äfvensom af Upplandskusten. Ju längre det led på månaden, desto lifligare återvände han till sina landstigningsplaner, hvartill ryska örlogsflottans instängande i Baltischport och hoppet om de nya skärgårdsfartygens ankomst kan hafva bidragit. Vi hafva också funnit, huru Vegesacks fördelning öfverfördes till Finland, dock på annat sätt än konungen planlagt, och huru vid tiden för dess ankomst dit befallning utgafs om truppers sammandragning vid Gefle för att öfverföras till Finland. Dessa trupper utgjordes af lifgrenadierbrigaden, som med vargeringen uppgick till 6 bataljoner och ett batteri, samt de ur västra arméen utbrutna Södermanlands och Västgötadals regementen med deras vargeringsbataljoner, äfvenledes 6 bataljoner. För dem alla samlades fartyg i Gefle.Tibells ämbetsberättelse, sid. 132.

Huru liten denna styrka än var i förhållande till de krafter, öfver hvilka Sverige vid denna tid förfogade, så gaf konungen sig icke till tåls att invänta dem utan kastade på måfå in den handfull folk, han ägde till omedelbart förfogande. Orsaken till detta olämpliga förfaringssätt torde framkallats af Klingspors bedröfliga skildring af tillståndet efter Karstulaslaget, uttryckt i hans bref af den 22 augusti, och i den naturliga sträfvan att genom ett snabbt verkande tryck mot ryssarnas stridskrafter i södra Finland hejda de i norden framträngande. Men såsom vanligt hade han icke beräknat medlen.

Innan något landstigningsföretag sattes igång, skulle flottan emellertid träda i verksamhet.

Med skärgårdsflottan låg Hjelmstjerna fortfarande vid Små Såttunga. Af dess 39 kanonslupar voro 12 sedan sista striden under reparation, men 8 nya hade anländt från Sverige. Efter nära nog en månads tvungen overksamhet fick amiralen i slutetaf augusti konungens befallning att anfalla en del af ryska skärgårdsflottan, som enligt inganget meddelande skilt sig från återstoden och styrt kurs åt Nystadshållet. Under det Hjelmstjerna med

galererna kvarstannade vid Små Såttunga för att trygga Ålandsskären, sände han öfverstelöjtnant Brandt med alla användbara kanonslupar, 35 till antalet, att utföra uppdraget. Brandt styrde kurs förbi Kumlinge, Brandö och Jurmö mot Lypertö (se kartan sid. 252), dit han anlände den 30 augusti på morgonen. Här fick han veta, att den fientliga flottan icke befann sig vid Nystad utan vid Löpö. För att begagna sig af öfverraskningen styrde Brandt utan att öda tid med spaning ned genom Grönviks sund, det sund, som skiljer ön Sutsalo från Vartsalo. Selivanov, som förde befälet på ryska sidan, hade emellertid blifvit varskodd om svenskarnas annalkande och ordnat sin till 35-40 kanonslupar, några jollar och 5-6 bestyckade storbåtar (enligt rysk uppgift till endast 24 kanonslupar) uppgående flotta till strid på båda sidor om en midt i sundet belägen holme, så att hela sundet kunde bestrykas med delvis korsande eld.

Viceamiralen friherre S. M. v. Rajalin. Efter en oljemålning.

När svenska flottan vid 12-tiden på två linier nalkades det östra sundet, mottogs den af en ytterst liflig artillerield, hvilken icke med fördel kunde besvaras, enär andra linien icke hade plats att rycka in i den första, där trängsel i alla fall snart visade sig. Nu uppdagades, att det västra sundet, som lotsarna ansett för grundt för fartygen, tillät deras genomfart, och dit sändes genast tio fartyg, som icke kommit till användande. Men äfven här möttes de af en ytterst liflig eld. Under sex timmar utspann sig nu en artilleristrid, som i häftighet och envishet icke hade sin like under hela kriget. Slutligen måste ryssarna gifva vika och med förlust af en fjärdedel af sin materiel draga sig tillbaka till Åbo. Svenskarna, som förlorat 242 man i döda och sårade samt en i luften sprängd och en sjunken kanonbåt, förföljde till Palva sund. Äfven på deras sida voro de flesta båtarna illa medfarna.

Dagen efter striden gick svenska flottan till Fiskö, där sju af de åter iståndsatta kanonbåtarna infunno sig.Bulletin från södra finska arméen af den 1 september, Skärgårdsflottans historia, sid. 160 (med karta), Michailovskij-Danilevskij, sid. 114 (med karta).

Nu stod vägen öppen för Ålandstrupperna, hvilkas styrka, med frånräkning af landstormen uppgick till 5,404 manMankell: Svenska krigsmaktens styrka, n:r 598.. Häraf medtogos dock endast de tre små gardesbataljonerna, båda Kronobergs-bataljonerna, Västmanlands regementes vargering, en skvadron af lifgardet till häst, ett sexpundigt batteri och fyra haubitser med en sammanlagd styrka af endast 2,654 man. Upplands och Kronobergs regementens vargering skulle äfven medtagas, men man gaf sig icke tid att invänta den. Utrustningen var för öfrigt mycket knapphändig; så medfördes endast 60 patroner för hvarje man, och fältkassan uppgick till 900 riksdaler banko. Generalmajoren grefve Albrekt v. Lantingshausen fick befälet öfver denna truppafdelning. Född 1751, hade han på den militära banan stigit till generaladjutant, när han 1789 af politiska bevekelsegrunder lämnade krigstjänsten. Helt nyligen hade den rikt begåfvade mannen åter inträdt i tjänst såsom generalmajor och brigadchef för Upplands landtvärn. Till sitt biträde fick han konungens öfveradjutant, öfverstelöjtnant Lagerbring. Den 7 mottog han befallning »att afsegla till Jurmö och därefter, sedan vidare order erhållits, till Lokalaks, där debarkera, fatta posto vid Virmo, sedan intaga Åbo, hvarefter alla fientliga trupper mellan denna och general v. Vegesacks kår (om denna visste man ingenting) skulle borttagas». Samma dag afgick äfven till Sverige befallning, »att de till Gefle beordrade trupper borde landstiga i den hamn å finska kusten, som lättast bidroge till föreningen med de båda fördelningarna af södra finska arméen, och hvarom de å finska kusten stationerade kryssare af K. M. blifvit beordrade att lämna underrättelse». Sedermera tillades, att dessa kryssare skulle sökas vid norra ändan af Ålands skärgård.Tibells ämbetsberättelse sid. 132. Till konungens beslut torde äfven bidragit de förespeglingar, som gjordes honom af en äfventyrare, en fanjunkare Ljungberg, hvilken försäkrat, att 12-13 tusen finska bönder stodo färdiga att göra gemensam sak med den första landstigna svenska trupp, och hvilken uppdukat öfverdrifna berättelser om ryssarnas grymheter. Konungen utnämnde honom till befälhafvare för den blifvande landstormen och skref ett föga lämpligt bref till kejsar Alexander. När företaget misslyckades, löpte mannen öfver till ryssarna (Montgomery, II sid. 49).

Den 4 hade ofvan nämnda trupper blifvit samlade vid Bomarsund, hvarifrån de den 10 afseglade till Jurmö. Härifrån kunde färden på grund af motvind först den 15 fortsättas till Lypertö.

Öfverstelöjtnant Brandt, som med skärgårdsflottans hufvuddel låg vid Lypertö och fått i uppdrag att skydda

landstigningen, afgick den 11 till Grönvikssund. Här infann sig den 16 viceamiral v. Rajalin, den från förra kriget väl kände sjöhjälten, hvilken sedan århundradets början varit generaladjutant för flottan och i denna egenskap åtföljt konungen till Åland. Han fick nu befälet öfver skärgårdsflottan och gick med den till 34 kanonslupar uppgående eskadern till Palva sund, hvarifrån ryska flottans förposter drefvos undan. Redan under natten underrättade Rajalin emellertid Lantingshausen om, att han hade den vida öfverlägsna fientliga skärgårdsflottan i sikte.

Lantingshausen hade haft för afsikt att utföra landstigningen vid Helsinge, enär bättre vägar därifrån ledde inåt landet, men på grund af nyss nämnda underrättelse utsåg han Vaaranpää nordliga udde på Lokalakslandet till landstigningsplats. Emellertid hade han redan skickat major Stjernstam med 300 man af Västmanlands vargering till ön Sutsalo med uppdrag att omedelbart före landstigningen på båtar öfvergå till Töfsala-landet för att på bron öfver Kettis sund taga i ryggen de fientliga afdelningar, som funnos vid Järvenpärä och Helsinge. När transportflottan den 15 nalkades Lypertö, hade befallning blifvit sänd till Stjernstam att följande morgon utföra sitt uppdrag. När nu Rajalins meddelande ingick, sändes honom förnyad befallning att återvända, men vid dess framkomst var han redan vid Kettis sund i strid med öfverlägsna fiender och nödgades draga sig tillbaka till båtarna, där truppen hann inskeppas, hvarefter den återförenade sig med återstoden af detaschementet.

Detta lämnade Lypertö först tidigt på morgonen den 17 och anlände kl. half 9 till den utsedda landstigningsplatsen, där urskeppningen af trupperna genast började och fortgick hela dagen. Ett avantgarde bildades af gardenas och Kronobergs regementes jägare till ett antal af 300 man och framryckte under Lagerbrings befäl till Lokalaks kapell, undandrifvande ryska förposter, som råkade i dess väg. Enär ingen för artilleri användbar väg ledde fram till kapellet, fick Västmanlands vargering röja en sådan. Vid själfva kapellet fann man en ganska förmånlig ställning, i hvilken vägarna från Nystad, Åbo och Helsinge kunde skyddas. För att icke sakna ammunition vid det snart sannolika återtåget hade endast 30 patroner utlämnats till hvarje man, under det återstoden behållits till förfogande.

I den nämnda ställningen blef Lagerbring anfallen vid half 6-tiden på aftonen af 3-4 hundra ryssar med 3 kanoner, men försvarade sig till mörkrets inbrott, då anfallet afstannade. Under natten anlände de öfriga trupperna och ryckte in i ställningen, hvars högra flygel stöddes mot en insjö, under det den vänstra försvann i skog. Af kanonerna kunde fyra sexpundingar bringas fram.

Äfven på ryska sidan framfördes under natten förstärkningar, nämligen 2 bataljoner, 1/2 skvadron och 6 kanoner, hvilka under generalmajor Tschoglakovs befäl befunno sig icke långt från landstigningsplatsen, och generallöjtnant Bagration befallde genast alla i närheten af Åbo stående tillgängliga trupper att skynda efter. Kl. half 6 på morgonen den 18 gingo ryssarna till anfall under fåfänga försök att omfatta svenskarnas båda flyglar. När ammunitionen började tryta och underrättelse ingick om ryska förstärkningars oupphörliga anryckande, gaf Lantingshausen kl. 2 e. m. befallning om återtåg, hvilket utfördes i god ordning under skydd af samtliga jägare och af svenska gardet, hvilka stego om bord först kl. 6 på aftonen, och hvilkas aftåg skyddades af fyra kanonslupar. Alla döda och sårade, 132 till antalet, bland hvilka 3 officerare (en officer saknades), medfördes på båtarna. Strax efter återinskeppningen anlände Upplands och Kronobergs regementens vargeringsbataljoner samt en med

Skärgårdsflottans aftåg genom Palva sund under striden. J. Hägg.

ammunition lastad båt, men de fingo nu med de öfriga trupperna afgå till Lökö, dit ankomsten skedde den 20, och där generalen hade för afsikt att invänta de från Gefle kommande trupperna.Bulletiner af den 19 och 22 september, Lagerbrings anteckningar i Krigsvetenskapsakademiens tidskrift 1844 sid. 407, Montgomery, II sid. 50, Michailovskij-Danilevskij, sid. 100.

De vid Lokalaks kämpande trupperna hörde dånet af den strid, som samtidigt ägde rum mellan flottorna i Palva sund.

Så snart svenska flottan började röra på sig, hade Buxhöwden anbefallt konteramiral Mesojedov, som fått befälet

öfver hela ryska skärgårdsflottan, att uppsöka och besegra svenska flottan för att därigenom omöjliggöra hvarje landstigning af svenska trupper på Finlands kust.

Under loppet af den 17 närmade sig ryska flottan, som nu räknade 6 större fartyg och 90 kanonslupar och jollar, långsamt och försiktigt den svenska, hvilken gått igenom Palva sund och lagt sig söder om ön Palva med högra flygeln stödd mot ön Velkuanmaa. Svenska flottan delades nästan midt itu af en holme, och framför vänstra flygeln sträckte sig en rad holmar, som gåfvo ryssarna fördelaktigt skydd.

Tidigt på morgonen den 18, medan dimman bredde sin tjocka slöja öfver vattnet, närmade sig ryska flottan den svenska men hade en viss svårighet att ordna sin linie. När dimman vid 5-tiden skingrade sig, var tillfället inbjudande för svenskarna att falla öfver sina oordnade motståndare, men Brandt, som förde befälet på platsen, hade af den för tillfället frånvarande amiralen fått uttrycklig befallning att icke öppna eld, förr än fienden var inom godt håll för nickorna. Kl. 6 inträffade detta, och då öppnades plötsligt på handgevärshåll så häftig eld, att ryssarna måste rygga. Hela svenska linien flyttade sig då ett stycke framåt men måste snart återtaga sin förra plats. Ryssarna sträfvade emellertid enträget efter att omfatta svenskarnas blottade vänstra flygel och nödgade den slutligen kl. 9 att vika. Nu blef elden från ryssarnas omfattande linie allt för häftig, hvarför hela svenska flottan i god ordning drog sig tillbaka genom sundet utan att tillfogas någon skada. På den öppna fjärden bakom sundet utvecklade flottan sig åter och hindrade ryssarna utlöpa. De gingo då i stället omkring de öar, som bildade sundet, och för att icke blifva omfattad drog svenska flottan sig i utvecklad ordning tillbaka till Grönvikssund. Ryssarna förföljde icke och hindrades sedan flera dagar af storm och motvind att gå öfver fjärden mellan Palva- och Grönvikssunden.Bulletin af den 22 september, Skärgårdsflottans historia, sid. 163 (med karta), Michailovskij-Danilevskij, sid. 121.

Den 17 mottog konungen underrättelse om utgången af striderna vid Ruona och Salmi äfvensom om Vegesacks landstigning vid Kristinestad i stället för vid Björneborg och hans aftåg till Vasa. Strax därefter kommo äfven underrättelserna om motgångarna vid Lokalaks och Palva. Alla dessa jobsposter bragte visserligenkonungen i raseri men afskräckte honom icke från de planlagda landstigningsförsöken. Han räknade på medverkan af de vid Gefle under samling varande trupperna, men, såsom vi skola finna, gaf han sig icke tid att invänta dem. Till Stockholm sändes befallning, att återstoden af gardesregementena skulle sändas till Åland; borgerskapet finge sköta vaktgöringen i hufvudstaden.

Skyddandet af den förnyade landstigningen från flottans sida föll sig emellertid ganska svårt, sedan den dubbelt öfverlägsna ryska flottan hade i sin besittning Palva sund och därifrån kunde taga vägen vare sig genom Grönvikssund eller genom sunden mellan Töfsala och Sutsalo. Emellertid hade svenska flottan erhållit någon förstärkning, och Rajalin kvarstannade med 33 kanonslupar i Grönvikssund, under det Sjöholm med 18 dylika och ett mörsarfartyg afgick till de östligare sunden, hvilka han efter bästa förmåga försänkte. Den till ett hundratal kanonslupar och jollar samt sju större fartyg uppgående ryska flottan höll sig en tid bortåt overksam.

Lantingshausen hade af konungen erhållit underrättelse om de från Gefle väntade förstärkningarna äfvensom befallning att genom kryssare gifva dem meddelande om, hvar de borde landstiga. Han utsände för detta ändamål två öppna barkasser och två skonare, men dessa lyckades icke påträffa några transportfartyg och drefvos af storm in i olika hamnar. De första af dessa transportfartyg afgingo för öfrigt icke förrän i dessa dagar.

Efter det misslyckade landstigningsföretaget hade Lantingshausen af hälsoskäl begärt frikallelse från det honom anförtrodda befälet, och hans begäran bifölls äfven af den vredgade konungen, som till hans efterträdare såsom chef för södra finska arméens andra fördelning förordnade öfverstelöjtnant Lagerbring, i sammanhang hvarmed honom vid strängt ansvar ålades att genast landstiga vid Helsinge. I ett handbref till konungen framställde den nya befälhafvaren visserligen de väl grundade betänkligheter, med hvilka företaget var förbundet, men där inga skäl hjälpte, återstod endast att »lyda utan att räsonnera», såsom konungen antecknade på brefvet.

För att vara händelserna närmare gick konungen med generalstaben den 24 om bord på Amadis och gjorde först ett besök hos Hjelmstjerna, som med galererna kvarlåg vid Små Såttunga, och begaf sig därefter till Grönvikssund, där han vid ankomsten den 27 mottog underrättelsen om nederlaget vid Oravais, en nyhet, som

tydligen icke var ägnad att göra hans lynne blidare. Före afresan hade han utnämnt generaladjutanten, öfverste Boye, en 45 års man, att i egenskap af tjänstförrättande generaladjutant föra befälet öfver alla till södra finska arméen hörande trupper.

Under tiden hade Lagerbring den 25 på morgonen lämnat Lökö. Hans trupper utgjordes af desamma, som deltagit i eller bort deltaga i det förra landstigningsförsöket. De delades i två brigader under befäl af majorerna Fleetwood och Hederstjerna och omfattade, den första de tre små gardesbataljonerna, Upplands vargering och en sammansatt jägarbataljon, den andra Kronobergs regemente med vargering,Västmanlands vargering och en sammansatt jägarbataljon. Härtill kommo ytterligare 100 man af lifgardet till häst samt 12 kanoner och haubitser under öfverste Palms befäl. Hela styrkan utgjorde emellertid icke mera än 3,383 man, oberäknadt artillerimanskapet. Hvilka storverk voro denna väldiga härsmakt förbehållna, kände ingen annan än konungen, men dess befälhafvare hade lyckats utgrunda, att ryssarna samlat ganska mycket trupper mellan Nystad och Helsinge, hvarjämte den öfverlägsna ryska flottan alltjämt befann sig i en hotande närhet.

Amadis under segel. J. Hägg.

Generallöjtnant Bagration, som det ålåg att skydda kusten från Kristinestad till Hangö udd, hade vid denna tid till sitt förfogande 12 1/2 bataljoner infanteri, 1,500 man kavalleri och 36 kanoner med en sammanlagd stridande styrka af 8,600 man. Största delen af denna var samlad dels vid Åbo, där generalen hade sitt högkvarter, dels i trakten af Nystad, och med anledning af de på sist nämnda ställe hotande landstigningarna hade vid Vemo samlats icke mindre än 6 bataljoner, 3 skvadroner, ett regemente kosacker och 7 kanoner med en sammanlagd styrka af minst 4,000 man. Att bevakningen under sådana förhållanden sköttes med största omsorg faller af sig själft. För att stärka de här och hvar utställda afdelningarnas styrka hade befästningar blifvit uppförda på åtskilliga ställen i närheten af kusten.

På grund af stark blåst kunde transportflottan icke under den 25 gå fram till Helsinge, utan landstigningen därstädes började först kl. 9 f. m. den 26 under skydd af fyra föregående dag anlända kanonbåtar. Alla jägare sattes först i land och ryckte hastigt fram öfver skogsbackar och ängsbitar ett par kilometer österut. Endast några kosacker syntes till, och de aflägsnade sig hastigt. Kl. 11 var största delen af trupperna utskeppad, och nu anträddes framryckningen. Som Lagerbring emellertid fruktade ett olyckligt slut på hela företaget, vidtog han mycket sorgfälliga anstalter för återinskeppning.

Från landstigningsplatsen ledde en väg i en stor bukt genom Järvenpärä, Viais och Himois byar till Vemo kyrka, där den löpte ut på vägen från Nystad till Åbo. Ett stycke norr om denna väg ledde en annan mindre väg från landstigningsplatsen

till Viais, norrifrån upptagande en från Lokalaks kommande liten väg. På båda de jämnlöpande vägarna skedde nu framryckningen, så att 1:a brigaden följde den södra, 2:a brigaden den norra vägen. Kronobergs vargeringsbataljon lämnades vid landstigningsplatsen för att iordningställa bryggor o. d.; till ett strax invid stranden beläget näs, hvaröfver förbindelse ledde till Lokalaks, afdelades 100 jägare. Utan nämnvärda uppehåll ryckte båda kolonnerna hufvudsakligen genom skogsmark fram till Järvenpärä. Här hade några hundra ryssar tagit ställning på en höjd, omgifven af en öppen ängsmark, men de drogo sig undan utan att upptaga strid. Under vägen hade Upplands vargeringsbataljon under befäl af ryttmästaren vid lifgardet till häst Klinckowström blifvit utsänd åt vänstra flanken för att trygga vägen till Lokalaks, och på grund af anmälan från honom om ryska truppers hotande närhet afdelades på aftonen den ena Kronobergsbataljonen i samma riktning, dock så, att den äfven kunde användas såsom reserv för fördelningens hufvudkrafter. Alla trupper tillbragte natten på de platser, där de befunno sig.

Under natten ingick underrättelse, att ryssarna samlat betydliga krafter i en hotande närhet af den svenska förpostlinien. Detta hindrade emellertid icke trupperna att bryta upp kl. 5 på morgonen den 27 och fortsätta framryckningen i riktning mot Viais. Där hade de framför sig en skogig, af bergsknallar och kärrpölar uppfylld trakt, föga inbjudande till stridsplats. Under skydd af jägarbataljonerna, som utvecklat sig i en lång kedja, satte de öfriga trupperna sig i marschkolonner på vägarna. Västmanlands vargeringsbataljon kvarlämnades vid

Järvenpärä. Åtta av kanonerna och haubitserna medfördes.

Ganska snart gjorde ryssarna motstånd i skogen, och en häftig strid uppblossade. En af gardesbataljonerna måste rycka upp på hvardera flygeln, och efter fem timmar hade svenskarna kämpat sig fram den endast 3 km. långa vägen till Viais. Här öppnade sig ett ängsbälte kring byn, vid hvilken den ryska styrkan samlade sig. För att dölja svagheten i sina krafter, beslöt Lagerbring att genast gå till anfall med alla sina trupper, hvarigenom ryssarna skulle kunna förledas tro, att reserven komme efter genom skogen. Lifgardesbataljonen och den ena Kronobergsbataljonen ryckte upp i midten, hvarefter hela linien med fällda bajonetter löpte mot byn, som ryssarna efter en kort strid utrymde, kvarlämnande 40 man såsom fångar. Svenskarna stannade på platsen och framsände en bataljon till närheten af byn Himois, för ryssarna anmäldes innehafva en befäst ställning. Klinckowström kvarstod på vägen till Lokalaks, där han under natten hotats af fiender. Öfriga vid Järvenpärä och längre fram lämnade afdelningar drogos under natten till Viais. Dit anlände också öfverste Boye och öfvertog befälet.

Framemot morgonen den 28 ingingo säkra underrättelser, att ryssarna under natten dragit till sig betydliga förstärkningar från Åbo och Lokalaks, äfvensom att de starkt befäst och med kanoner späckat sin ställning vid Himois. Redan dagen föruthade Lagerbring efter fångarnas utsago uppskattat ryssarnas styrka till 4,000 man; nu trodde han den utgöra 6,000 man, och i sin berättelse fördubblar Boye denna styrka och tillägger 40 kanoner. Under sådana förhållanden, och då svenskarnas vid Viais samlade styrka icke kunde öfverstiga 2,000 man, hade väl rådligast varit att söka hålla sig i en till försvar inredd ställning, i förhoppning att åtminstone någon del af trupperna från Gefle skulle anlända till förstärkning. Men Boye ansåg nödvändigt att fortfarande söka göra intryck på fienden, och därför beslöt han gå till anfall. Härvid skulle Lagerbring med två bataljoner göra en lång kringgående rörelse mot ryssarnas högra flank, efter hvars utförande Boye med hufvuddelen af trupperna skulle anfalla i fronten, under det Lagerbring gick fram i flanken.

»Efter vunnen öfvertygelse,» säger den ryska historieskrifvaren, »att denna landstigning ej var ett af dessa ändamålslösa, för ro skull anställda företag, hvilka dittills så ofta ägt rum, skyndade furst Bagration att begifva sig till Himois.» Här var en af dessa befästa punkter, som skulle gifva stöd åt försvaret af kusten, och här lyckades ryssarna också intill den 28 på morgonen samla den förut omnämnda styrkan, 4,000 man eller något mera. Bagration beslöt att genast gå till anfall och afdelade en grupp att under generalmajor Borosdins befäl göra en kringgående rörelse mot de vid Viais stående svenskarnas vänstra flank. En liten afdelning sändes under major Beck öfver berg och skog mot svenskarnas högra flank, och återstoden afsågs att under generalmajor Baggehufvuds ledning anfalla Viais i fronten.

Borosdins och Lagerbrings kolonner, som inslogo samma väg, råkade snart på hvarandra, och i den af ängsbitar afbrutna skogen utspann sig en häftig och mycket segsliten strid. Småningom började äfven elden mellan båda hufvudstyrkorna, och här lyckades svenskarna att efter lifgardets och ena jägarbataljonens framförande på vänstra flygeln bringa det ryska anfallet att stanna. På högra flygeln kastade finska gardet med bajonetten Beck tillbaka. Då befallde Bagration emellertid Borosdin att utan hänsyn till sambandet med de öfriga trupperna skynda till Helsinge för att afskära svenskarna från deras båtar. Det häftiga anfall, som häraf blef en följd, kunde Lagerbring icke motstå, oaktadt han fått den andra Kronobergsbataljonen till förstärkning, utan han drog sig under fortsatt strid långsamt tillbaka genom skogen. Lifgardes- och den ena jägarbataljonen under major Tornerhjelms befäl upptäckte den lucka, som uppkommit mellan ryssarnas midt och högra flygel, och utförde där ett mycket tappert anfall, hvarvid de trängde nära fram till Himois, där de slutligen blefvo afvisade af den ryska reserven, som fördes fram af öfverbefälhafvaren själf. I fronten, vid Viais hade gardes- och jägarbataljonerna afvisat flera anfall af ryssarna, men sedan striden redan varat fyra timmar, och då Lagerbring befann sig i fullt återtåg, måste äfven denna ställning släppas, hvarefter allt gick bakåt, dock med lugn och ordning. Tornerhjelms båda bataljoner kunde icke få erforderliga meddelanden utan blefvo afskurna, men de lyckades taga sig fram på en omväg och inträffade förehufvudkrafterna på landstigningsplatsen. Några af de ryska författarna omtalade kavallerianfall vidkännas de svenska icke, och icke synes den härvarande, af sten och skog fyllda strandnaturen lämpa sig för kavalleriets verksamhet. Klinckowströms afdelning hade äfven lyckligen dragit sig undan efter en

icke allt för häftig strid.

Vid landstigningsplatsen ämnade Boye hålla stånd med 1:a brigaden, medan Lagerbring med den 2:a långsamt drog sig tillbaka från Järvenpärä, men markens skaplynne försvårade detta, och icke heller kunde han få stöd af de fyra kanonsluparna, som varit behjälpliga vid landstigningen, enär de blifvit återkallade till flottan. Han ansåg därför rådligast att genast börja inskeppningen, hvilken verkställdes på det sätt, att trupperna i mindre båtar gingo ut till de ett stycke från stranden liggande transportfartygen. Med artilleriets ombordtagande gick det långsamt, och fem kanoner och haubitser jämte en hel mängd fordon måste lämnas till spillo, hvilket tvärt emot konungens offentligt uttalade mening på intet sätt var gardestruppernas fel.

När Lagerbrings bataljoner framemot aftonen efter en förlustrik strid kommo ned till stranden för att stiga om bord, var transportflottan redan ur sikte, och ingen enda båt fanns vid stranden. Med hafvet på ena sidan och fienden på den andra syntes de olyckligas öde ganska visst, då två officerare funno en båt och skyndade till några bakom en udde dolda skärgårdsbåtar, hvilka blifvit förhyrda för truppernas räkning, men hvilkas roddare bragt sig och båtarna i säkerhet. På dem lyckades alla undkomma med undantag af 5 officerare och 150 man, de flesta tillhörande Kronobergs regemente.

Så slutade äfven detta, det sista och det största af de, man vore frestad att säga, »för ro skull anställda» landstigningsföretagen, sedan det vållat svenska hären en ytterligare förlust af 26 officerare och omkring 800 man, en förlust, som varit en bättre sak värdig. Ryssarna, som trodde sig hafva kämpat med 5,000 fiender, uppgifva sina förluster till 400 man.Bulletiner af den 28 september, 6 och 9 oktober, Lagerbrings anteckningar, sid. 410 (med karta), Montgomery, II sid. 53, Michailovskij-Danilevskij, sid. 101, Suchtelen, sid. 143.

Dyster och nedslagen öfver alla emottagna sorgeposter, hade konungen begifvit sig ut i skärgården, för att på nära håll följa utvecklingen af sin älsklingstanke, landstigningen vid Helsinge. Efter mottagandet af Lagerbrings meddelande om dess lyckliga utförande hade han den 28 på morgonen låtit hissa alla segel för att skynda till de landsatta trupperna. Envis motvind kvarhöll honom dock i Kahiluotosundet, ett tiotal kilometer från Helsinge. Här fick han emot aftonen skåda en oväntad syn. Hela svenska transportflottan kommande med fulla segel och förande ombord de svenska trupperna, som blifvit slagna och fördrifna. Man kan föreställa sig konungens raseri och vrede, hvaraf hans ansiktsfärg helt och hållet förändrades. Han befallde flottan kasta ankar och begaf sig i en slup ut till den för att taga reda på förhållandena. Fartyg med trupper af alla slag ankrade kring den kungliga farkosten; blåstoch regn, infallande natt, rop och larm, ledsnad och oro tecknad på alla ansikten, i förening med fruktan, att ryssarna skulle förfölja, allt förenade sig för att öka förvirringen, och i taflans mörka bakgrund aftecknade sig snart lågorna från Helsinge by, som blifvit påtänd af ryssarna eller råkat i brand. Slutligen infann sig Boye för att göra reda för utgången. I sin vrede rusade konungen mot honom, öfverhopade honom med de hårdaste förebråelser och ryckte från honom svärdsordensstjärnan under utrop, att han var ovärdig att bära den. Fjorton dagar senare hade beslutet mognat om gardesregementenas beröfvande af rang, fanor, namn och öfriga utmärkelsetecken.Bergman-Schinkel, IV sid. 295.

Inskeppningen efter striden vid Helsinge. J. Hägg.

De slagna trupperna återvände till Åland; konungen irrade en tid bortåt under storm och oväder omkring bland klippor och skär.

Under det ofvan skildrade händelser timade, hade lifgrenadierbrigaden under öfverste Sköldebrand efter det märkvärdigaste kringirrande i hela södra Sverige

äfvensom den af Södermanlands och Västgötadals regementen sammansatta brigad, som under öfverste O. Cronstedts befäl tillhört västra arméen, samlats i Gefle och där blifvit inskeppade på fartyg för att öfverföras till Finland. Utan mål irrade de dåliga farkoster, som för ändamålet användes, omkring på hafvet utan att finna någon af de kryssare, som skulle visa dem vägen. Efter mer eller mindre vådliga äfventyr vände de flesta transportfartygen med sin dyrbara last tillbaka till svenska kusten. Värst ute var det ridande batteri, som var tilldeladt fördelningen. På eländiga skutor dref det omkring och led slutligen skeppsbrott vid Kaskö, hvarvid

lyckligtvis personalen räddades. Äfven denna styrka gick sålunda gagnlöst förlorad för Finlands återtagande.Bulletin af den 15 oktober, Montgomery, II sid. 66.

På flottan berodde under dessa dagar, om ryska flottan skulle taga hela den nu åter inskeppade afdelningen i ryggen och afskära för den återtåget öfver hafvet, och flottan löste såsom förut sin svåra uppgift på ett förtjänstfullt sätt. Medan Rajalin med hufvuddelen skyddade Grönvikssund, hade Sjöholm på sin lott sunden mellan Töfsala och Sutsalo. Det viktigaste af dessa, sundet vid Kahiluoto, hade han öfverlåtit åt kapten de Brunk, som under sitt befäl hade tio kanonslupar och mörsarbåten. Med denna ringa styrka lade han sig bakom den smalaste delen af sundet, hvilket hölls under så kraftig eld, att ryssarna, som här förfogade öfver en betydligt öfverlägsen styrka, trots dagligen upprepade ansträngningar icke kunde bana sig väg. Det sista försöket gjorde de i snöyra den 2 oktober på morgonen. Nu satte de folk i land, som började bygga förskansningar för artilleri. Men då uppträdde löjtnant Hagelstam med två kanonslupar i ryssarnas högra flank, hvarest man öfver ett lågt sund kunde beskjuta de vid land liggande båtarna, hvilket också gjordes med sådant eftertryck, att de landsatta trupperna skyndsamt begåfvo sig åter till sjös. Den 3 fick Sjöholm befallning att lämna de till hans omsorg anförtrodda sunden, och följande dag förenade sig hela flottan vid Grönvikssund.

Storm och motvind samt svårigheten att tillföra ryska flottan lifsmedel och dricksvatten hindrade den att uppsöka svenska flottans hufvuddel, utan stannade ryssarna med sina flesta fartyg kvar i Palva sund. Den 5 oktober gick ryska flottan till Rimito, där den kvarlåg en månad, hvarefter den sökte vinterkvarter i Åbo. Svenska flottan kvarstannade i skären ända till början af november, hvarefter den med kvarlämnande af några fartyg på Åland i slutet af månaden återkom till svenska kusten. Höstmånadernas kyla och väta i förening med bristande beklädnad, ty de stackars landtvärnsmännens egna sommarkläder voro för länge sedan utslitna, och dåligt underhåll hade såsom offer kräft en god del af de unga landtvärnsmän, som blifvit tilldelade flottanBulletin af den 14 oktober, Skärgårdsflottans historia, sid. 167, Montgomery, II sid. 82, Michailovskij-Danilevskij, sid. 122.. En stor del af de hemkomna angreps af s. k. landtvärnssjuka, hvilken anställde härjningar äfven bland Stockholms befolkning.

Huru som helst hade flottan på ett utmärkt sätt fyllt sin uppgift. Den hade hela sommaren och hösten bibehållit sin ställning i skärgården mot en i styrka dubbelt öfverlägsen men i duglighet underlägsen motståndare. Utan dess kraftiga hjälp skulle ingen landstigning på finsk jord alls varit möjlig; ryssarna hade lugnt kunnat anförtro skyddet af kusten åt sin flotta och annorstädes använda större delen af de trupper, som nu fjättrades vid kusten. Att denna kraftfulla hjälp i alla fall icke gjorde krigföringen i dess helhet större tjänst, var icke flottans skuld.

Efter åtta dagars kringirrande bland klippor och skär, i storm och mörker landsteg konungen den 5 oktober på Ålands södra kust och tog den 8 sitt kvarter i Lemlands prästgård, på öns sydöstra hörn. Hans lynne var förfärligt, och hans första åtgärd blef att taga befälet öfver åländska fördelningen, såsom södra finska arméen numera kallades, från den i onåd fallne Boye och anförtro det åt öfverste Peyron för att strax därefter öfverflytta det till Döbeln, intill hvars ankomst det emellertid skulle föras af Peyron. Nästa åtgärd blef fotgardenas beröfvande af rang, fanor och utmärkelsetecken för deras påstådda dåliga uppförande vid Helsinge, en åtgärd, som söker sin like och snart skulle blifva godtgjord.I sammanhang härmed upplöstes Svenska gardet och delades mellan de båda öfriga afsatta gardesregementena. Utförlig redogörelse för hela denna åtgärd finnes i Montgomery, II sid. 87.

På Åland sysselsatte konungen sig med åtgärder för öns försvar, ty han ville bibehålla den öfver vintern för att i god tid följande vår åter börja landstigningarna på finska kusten. Oemottaglig var han för Tibells invändningar rörande den fara, som efter flottans afseglande och ännu mera efter vinterns inträde skulle hota de på Åland prisgifna trupperna. Såsom vanligt hjälpte inga skäl. Konungen ansåg sig dessutom böra belöna öns invånare för deras föregående vår ådagalagda tapperhet, hvilket han ansåg sig bäst göra genom att hindra öns öfverlämnande åt fienden. Till åländska fördelningens förstärkning ditkallades öfverste Cronstedts nyss nämnda brigad äfvensom Jönköpings 2:a landtvärnsbataljon, hvilken senare inträffade med endast 172 man. Härigenom uppdrefs fördelningens tjänstbara styrka till bortåt 7,000 man, oberäknadt Ålands landtvärn och landstorm. Tillika

anordnades batteriers byggande på tjänliga platser. Invånarna i Kumlinge socken och Brändö kapell samt på närmast kringliggande holmar ålades att med sina ägodelar afflytta till Åland, hvarefter deras hus skulle rifvas.

När ryska flottan gått i vinterkvarter, beslöt konungen lämna Åland och begaf sig den 1 november till Signildsskär, hvarifrån han den 3 reste öfver till Grisslehamn och den 4 inträffade på Haga »i högönskelig välmåga, Dess trogna undersåtare till innerlig fröjd och glädje». De båda pommerska regementena, hvilkas sammanlagda styrka torde uppgått till 600-700 man, åtföljde honom.Bulletin af den 5 november, Tibells ämbetsberättelse, sid. 169 och 179, Svenska krigsmaktens styrka, n:r 593.

FRÅN VIRTA OCH HIMANKO TILL TORNEÅ.

OKTOBER—DECEMBER.

Om än stilleståndet såsom erbjudet af ryssarna måste anses för dem önskvärdast och förmånligast, kom det äfven svenskarna väl till pass. Efter ett ansträngande fälttåg voro de uttröttade, uthungrade och utslitna, hvarför den tid af lugn och hvila, som nu unnades dem, var mer än väl behöflig. Efter nederlaget vid Oravais var krigets utgång för öfrigt gifven; inga landstigningar af svenska trupper kunde nu mera ändra den. Om ryssarna också till följd af underhållssvårigheter icke genast kunnat följa efter den i återtåg stadda hären, var denna likväl satt utom verksamhet; det insåg litet hvar. Därför uppfattades också stilleståndet såsom ett förebud till freden, och, huru bitter denna än månde blifva, var den likväl nu en oundviklig händelse. Endast ett plötsligt omslag i politiken skulle kunnat ändra tingens ordning, men ett sådant var icke att motse nu, då Rysslands tsar i Erfurt bragte Frankrikes kejsare sin hyllning.

Genom den vidsträcktare förläggningen kunde trupperna för penningar anskaffa lifsmedel, och dylika erbjödos i ganska riklig mängd, ty bönderna kunde ju hvarje ögonblick befara att utan ersättning nödgas lämna dem åt ryssarna. Härigenom lindrades i hög grad intendenturens svåra uppgift, enär tillförseln sjöledes, den enda väg, som stod till buds, var både svår och vansklig. Detta oaktadt sköttes denna maktpåliggande tjänst på ett synnerligen berömvärdt sätt af generalintendenten, öfverste Jägerhorn samt af dennes biträden förrådsintendenten, öfverste Silfverhjelm, kammarrådet Nyberg och öfverjägmästaren Klingstedt, hvilken sist nämnde under krigets fortsättning på svenska sidan skulle utveckla en verkligen storartad verksamhet.

Sjukvården leddes på ett nitiskt och verksamt sätt af förste fältmedicus af Bjerkén, en 43 års man och redan vid denna tid en berömd läkare. Bestämmelser saknades ingalunda, men de kunde icke efterlefvas på grund af brister i alla afseenden. Af i fält användbara läkare fanns ett ytterst ringa antal, hvarför fältskärer, apotekselever och andra personer utan några slags förutsättningar anställdes i läkarebefattningar. På läkemedel, förbandstyg och andra för sjukvården erforderliga tillbehör rådde tidtals fullkomlig brist; sjukhusen voro trånga och otillfredsställande, sjukvårdaresaknades, med sängutredningen var det klent beställdt, och födan lämnade mycket öfrigt att önska; endast brännvin fanns och anlitades i öfverflöd. Följden häraf blef, att de sårade och sjuka i saknad af nöjaktig vård ständigt hade döden för ögonen, och att denna kräfde en mängd offer, som under vanliga förhållanden utan stor svårighet kunnat botas. Till det onda bidrog äfven det spända förhållande, som rådde mellan den driftige men något hetlefrade högste målsmannen för sjukvården och arméjsjukhusintenden, öfverste v. Platen.Montgomery, II sid. 99, Quennerstedt: Anteckningar om sjukvården under 1808-1809 års finska krig, i Tidskrift för militär hälsovård 1896, sid. 121.

Förste fältmedicus Pehr af Bjerkén. Efter en målning af D. Bossi och gravyr af E. Åkerlund.

Strax efter stilleståndets inträde grep man sig an med befästande af ställningen vid Himanko. Marknadsplatsen och kyrkbacken förságos med tre bastionerade verk, hvilka bestyckades med kanoner. Närmast utloppet af den förbi kyrkan rinnande ån anlades en ny bro, som försvarades af två bakom bröstvärn ställda kanoner. Äfven till förposternas skydd anordnades förskansningar och förhuggningar.

Oaktadt Sandels dragit sig tillbaka till Iisalmi, ansåg Klercker med fullt skäl hans ställning ganska vansklig. När han erfor, att ryssarna mot öfverenskommelsen flyttat trupper från Kamenskijs grupp till Tutschkovs, tog han sig däraf anledning att låta den förra 4:de brigadens fyra bataljoner under öfverste Aminoffs befäl den 6 oktober från Kalajoki afgå till Pulkkila, där de inträffade den 13 och ställdes till Sandels' förfogande. De inkvarterades tills vidare i trakten kring Pulkkila. 3:e finska brigaden flyttades härefter till Kalajoki och därifrån vidare till Mettäkylä, 2:a finska brigaden till Kalajoki och Tynkä. Till Uleåborg anlände 700 man af lifgrenadierbrigaden, som blifvit drifna af vinden ända dit. De stodo under befäl af kapten Gyllensköld, tilldelades Sandels' brigad och sändes till Mukos för att iakttaga Kajanavägen med hänsyn till möjligheten, att ryssarna från Karelen skulle kunna söka sig fram till densamma. Sandels' brigad fick numera nummer 4.

Finska härens indelning och dess styrka af närvarande befäl och manskap upptages under oktober månad till följande: Svenska krigsmaktens styrka, n:r 599.

Svenska fördelningen.

Öfverste v. Schwerin.

1:a brigaden.

2 bat.

Upplands reg:te ...

1,087 man.

2 „

Västmanlands reg:te ...

2:a brigaden.

3 bat.

Helsinge reg:te ...

1,317 man.

1 „

Västerbottens reg:te, 2:a

Tillsammans infanteri

2,404 man.

4:e brigaden, Sandels.

1 bat.

Österbottens reg. (3 komp.)

3,029 man.

1 „

Vasa „ ...

1 „

Uleåborgs „ ...

1 „

Kajana „ ...

1 „

Västerbottens reg:te, lif- ...

2 „

Savolaks inf.-reg:te ...

1 „

Savolaks jägare ...

1 „

Karelens jägare m. m. ...

1 „

lifgrenadierer ...

Finska fördelningen.

Generalmajor Gripenberg.

1:a brigaden.

3 bat.

Åboläns reg:te ...

1,757 man.

1 „

Nylands „ ...

2:a brigaden.

3 bat.

Björneborgs reg:te ...

1,689 man.

1 „

Österbottens „ (5 k.)

3:e brigaden.

3 bat.

Tavastehus reg:te ...

1,643 man.

1 „

Nylands jägare ...

1 „

Gyllenbögels ...

Tillsammans infanteri

5,089 man.

Kavalleri.

Lifgardet till häst ...

505 man.

Nylands dragoner ...

Karelens dragoner ...

Artilleri ...

642 man.

Norra skärgårdsflottan ...

197 „

Tillsammans gifver detta en närvarande styrka af 11,956 man, hvartill böra läggas 1,464 »kommenderade» och 890 »sjuka i lägret». Antalet på sjukhus intagna når det höga beloppet af 5,439 man, och 733 befunno sig utom krigsorten. Enligt stat skulle de här ofvan nämnda trupperna räknat 22,606 man.

På Åland befunno sig vid denna tid bortåt 7,000 man, och för den finska krigsskådeplatsen var dessutom afsedd lifgrenadierbrigaden med allra minst 3,000 man, af hvilka endast 700 anlände till krigsskådeplatsen.

De i Sverige samlade stridskrafterna uppgingo vid denna tid till följande styrka (i hvilken underofficerare och spel sannolikt icke medräknas, men däremot sjuke och kommenderade): Svenska krigsmaktens styrka, n:r 574.

Norra fördelningen

5,011

man,

däraf

närvarande

4,427

man.

Kustarméen ....

3,713

„

„

„

2,387

„

Västra arméen ...

20,005

„

„

„

16,261

„

Södra arméen ...

8,243

„

„

„

7,237

„

Tillsammans

36,972

man,

däraf

närvarande

30,312

man.

De svenska stridskrafter, som ännu i oktober månad stodo under vapen, uppgingo sålunda till en styrka af 54,000-60,000 man, af hvilken knappt en tredjedel användes mot rikets verkliga fiender, under det de öfriga alldeles gagnlöst sparades för vidtutsväfvande företag eller irrade omkring utan ändamål. På detta sätt hade under hela sommaren tillfället försummats att bereda svenska hären öfverlägsenhet öfver sin motståndare. Nu var det i hvarje fall för sent, ty nu hade ryssarna slutligen samlat tillräcklig styrka för att göra sitt herravälde i Finland obestridt.

Efter ankomsten af alla de i det föregående omnämnda förstärkningarna erhöllo de i Finland befintliga ryska stridskrafterna, som hittills kallats »kår», benämningen »armé», och delades arméen i fem kårer, nämligen Tutschkovs vid Kuopio, Kamenskijs i norra Finland, Galitzins i det inre af landet, Bagrations vid sydvästra och Wittgensteins vid södra kusten. Dessa truppers sammansättning kan, säger den ryska historieskrifvaren, icke utredas. Utom 4:e divisionens, Galitzins, från hvilken tre bataljoner blifvit sända till Karelen, och Wittgensteins reservbataljoner voro alla divisioner blandade om hvarandra, så att bataljoner och till och med kompanier af samma enhet funnos i norden, i Åboskären och i Savolaks. Deras förening till sin ursprungliga sammansättning efter divisioner hindrades af de oafbrutet pågående långväga krigsrörelserna, af folkresningarna, de långa afstånden och de sparsamt förekommande vägarna. Michailovskij-Danilevskij, sid. 103.

I slutet af september, då de ryska stridskrafterna i Finland nådde sin högsta styrka, uppgingo de till 1,600 officerare och 48,726 man stridande med 186 kanoner, på följande sätt fördelade:

Tutschkovs

kår

10,226

man

och

57

kanoner,

Kamenskijs

„

11,185

„

„

46

„

Galitzins

„

3,953

„

„

8

„

Bagrations

„

10,818

„

„

34

„

Wittgensteins

„

9,664

„

„

41

„

Högkvarteret

61

„

På skärgårdsflottan

2,819

„

Kavalleriets styrka uppgick till 4,769 man, och artillerimanskapet steg till 2,543 man stridande. 2,500 rekryter voro dessutom på väg till hären. Suchtelen, bilaga V.

Man kan möjligen förvåna sig öfver, att den ryska öfverbefälhafvaren frivilligt afbröt rörelserna och föreslog stillestånd Michailovskij-Danilevskijs påstående (sid. 106), att Klingspor begärde stilleståndet, motsäges, förutom af de svenska författarna, af Suchtelen (sid. 179), som själf deltog i dess afslutande. vid en tidpunkt, då

han endast hade att inhösta frukterna af sina vunna segrar och framgångar, men orsakerna därtill voro

ganska talande. Trupperna voro ytterst medtagna af de ansträngande, om ock på senaste tid icke allt för hastiga rörelserna; tillförseln af lifsmedel och ammunition blef så godt som omöjlig, när hären drog sig mot norden; de allt bredare vattendragen satte betydande hinder mot truppernas rörelser, hvilka hinder Buxhöwden hoppades skulle försvinna, när vintern snart åter borde slå broar öfver vattnen, och slutligen skulle ryssarna genom stilleståndet blifva befriade från det mäktiga hinder, som Sandels alltjämt satte mot deras afsikter, och från Iisalmi hoppades Buxhöwden kunna lättare fördrifva honom och verka för svenska hufvudhärens genom Uleåborg gående förbindelseväg. Han ansåg stilleståndet så fördelaktigt, att han till underrättelsen om dess afslutande fogade den förhoppningen, att, »sedan floderna tillfrusit, kan Finland på en månad vara rensadt».

Hans glädje delades emellertid icke af de ledande männen i Petersburg, hvartill mäktigt bidrog, att underrättelsen om Toivalaställningens utrymmande af Sandels ingick samtidigt med nyheten om stilleståndet. Som kejsaren just vid denna tid befann sig i Erfurt, sammankallade krigsministern Araktschejev ministerrådet, hvilket erhållit rätt att i viktiga fall fatta beslut, och till detta sammanträde, som ägde rum den 7 oktober, kallade han äfven general Knorring, hvilken såsom generalkvartermästare under förra kriget ansågs förtrogen med förhållandena i Finland. Vanligen gillade han icke Buxhöwdens åtgöranden, och utgången af öfverläggningen blef ett ogillande af högste befälhafvarens åtgärd, uttryckt i beslutet »att ofördröjligen uppsäga stilleståndet och godtgöra det därigenom förorsakade uppehållet i operationerna genom en hastig rörelse af Tutschkovs kår». Dessutom beslöts, att till dennes understöd två gardesbataljoner skulle sändas från Petersburg till Villmanstrand samt tre garnisonsbataljoner från Fredrikshamn och Ruotsensalmi till Lovisa, vid hvilka ställen Buxhöwden ägde att förfoga öfver dem.

Högste befälhafvaren i Finland lät sig emellertid icke bekomma af den ganska tydliga befallningen att genast uppsäga stilleståndet utan utvecklade i en till kejsaren ställd skrift ännu en gång de orsaker, som förmått honom till den vidtagna åtgärden, och hvilka han sammanfattade på följande sätt: »Och således, i det jag önskade skona Eders Majestäts trupper, emedan jag hade för afsikt att låta dem, förlaggda i rymliga kantoneringskvarter, återhämta sig och icke tillåta dem bivackera i smuts och köld samt lida under overksamhet, föredrog jag ett fördelaktigt stillestånd framför en fruktlös krigsoperation. Jag hoppades äfven att genom stilleståndet dämpa bland invånarna rörelsen och oron, lämna våra transporter tillfälle att utan fara framkomma och därjämte inverka på de finska trupperna, hvartill redan början blifvit gjord. Genom detta medel har jag en längre tid sökt eröfra hela Finland utan blodsutgjutelse. Kanske synes detta Eders Majestät tvifvelaktigt, men hvem förmodade, att vi på sådant sätt skulle eröfra Sveaborg? Jag hade för afsikt att först då bryta stilleståndet, när jag från alla sidor försatt mig i säkerhet och seglationen på Bottniska viken blifvitafbruten, på det jag utan att behöfva frukta för diversioner skulle kunna använda en större styrka till besegrande af den norra fientliga arméen.»

Hans skäl blefvo ännu en gång ogillade af ministerrådet, i hvars åsikt kejsaren sedermera instämde, och den 16 sändes honom uttrycklig befallning att uppsäga stilleståndet. Liknande befallning synes äfven blifvit affärdad omedelbart till Tutschkov, ty denne uppsade stilleståndet den 19, under det Kamenskij gjorde detsamma först den 23.Michailovskij-Danilevskij, sid. 106, 111 och 124. — Danielson säger (sid. 528), att krigsministerns befallning om stilleståndets uppsägande är dagtecknad den 18.

Under stilleståndet vidtog Buxhöwden några förändringar i truppernas gruppering. Från Kamenskij återsändes till Tutschkov 5 bataljoner, som tillhört den af honom förda divisionen, hvarjämte de båda nykomna gardesbataljonerna tilldelades honom. Kamenskij erhöll i stället 2 regementen från Bagrations kår, hvarjämte hans i Ny Karleby, Vasa och Kristinestad kvarlämnade trupper aflöstes af ett regemente från Galitzins och två från Bagrations kårer, hvarefter de alla tre ställdes under Galitzins befäl. Ur Wittgensteins kår fylldes sedan alla uppkomna luckor.

För underhållets tillgodoseende gjordes otroliga ansträngningar. Under framryckningen från Kuopio till Iisalmi saknade Tutschkovs trupper nästan alldeles bröd. De från Varkaus sjövägen afgångna sändningarna uppehöllos af storm och motvind, och de till Kamenskij landvägen affärdade fororna kommo icke fram för menföre. Hos

invånarna fanns endast obetydligt säd och kreatur. Nöden tvang att från dem taga de sista återstoderna af säd, kött och brännvin. Åt alla håll kringsändes uppköpare, och hela truppafdelningar måste användas till att pådrifva fororna med lifsförnödenheter, hvilka dag och natt färdades från Tavastehus norrut.

Vid krigsrörelsernas återöppnande var det Buxhöwdens afsikt att låta Kamenskij oroa svenskarna, medan Tutschkov trängde fram vid Iisalmi och vidare öfver Pulkkila i ändamål att taga svenskarna i ryggen och sålunda nödga dem till återtåg. Planen liknade mycket den, som på en kortare väg föregående vinter anvisats samme Tutschkov, liksom den, hvilken Sandels under sommaren hindrade Barclay de Tolly att utföra. Så naturlig den än var, och så litet den svenska öfverbefälhafvaren nu liksom förut gjorde för att hindra den bringas till stånd, skulle den likväl icke heller nu lyckas.Michailovskij-Danilevskij, sid. 123.

Utförandet af den första stöten var emellertid förbehållet Tutschkov.

*

Den ställning Sandels intagit bakom Virta bro, hade liksom alla ställningar både fördelar och olägenheter men var intagen i brist på någon bättre (se kartan sidan 370). Den var belägen bakom det nära 9 km. långa sund, som förenarIijärvi med Porovesi, och som med i allmänhet ganska betydlig bredd betänkligt afsmalnar vid sina båda ändpunkter äfvensom något norr om midten, där den 120 m. långa, på brokar byggda bron ledde öfver detsamma. Olägligt var i alla händelser, att sundets södra ändpunkt låg innanför ryssarnas sida af demarkationslinien, äfvensom att landsvägen gick i ställningens frontriktning, hvarigenom ryssarna lätt skulle kunna taga den i högra flanken. Hela östra sidan om sundet var i allmänhet hög och skogbevuxen, under det den västra var låg, behärskades från andra sidan och dessutom af sjön Ala Tisma inskränktes till en smal halfö, från hvilken man kunde aflägsna sig endast öfver Kavakkala bro. I betraktande af alla dessa omständigheter hade Sandels beslutit att i denna ställning icke upptaga en afgörande strid med en fiende, hvars styrka, såsom han visste, fyra gånger öfversteg hans egen, utan han ville här endast upptaga en arriergardesstrid för att i det längsta uppehålla fienden. All tross hade skickats till Pulkkila och de sjuka till Vuolijoki vid Uleå träsk för att sjövägen till Säresniemi och därifrån landvägen fraktas till Uleåborg.

Utsikten från Linna mot Virta bro.

Den 19 oktober kl. 1 e. m. uppsade Tutschkov genom bref till Sandels stilleståndet, hvadan krigstillståndet skulle inträda vid samma klockslag den 27. Som ryssarna redan den 26 samlade trupper omkring den 900 m. från bron belägna kyrkan, var Sandels öfvertygad om, att striden skulle bryta lös omedelbart efter krigstillståndets inträde. Han var också beredd därpå. Mellan bron och Kaupila gård var en långsträckt förskansning för infanteri uppförd, från hvilken bron besköts långsefter. På den högsta punkten af den mellan sundet och Ala Tisma belägna landtungan, vid Linna by, fanns en förskansning på hvardera sidan om landsvägen, från hvilken marken långsamt sluttade ned till den 600 m. aflägsna bron, hvilken liksom hela trakten väster om densamma låg under de i dessa uppställda sex kanonernas eld. Norr om Kavakkala bro, vid Fredriksdal och Katain, voro ytterligare bakom bröstvärn placerade två och två kanoner, hvilka särskildt hade till uppgift att behärska den i en hotande närhet utskjutande Lapinniemi udde. Ställningens högra flygel vid Niirolaniemi udde bevakades af en postering.

Uen 27 på morgonen voro trupperna på benen. På östra stranden af sundet kvarstodo de hufvudsakligen mot kyrkan framskjutna dragonposteringarna med två

Slaget vid Virta bro.

små infanterifältvakter bakom sig. Vid Kaupila samlades Savolaks jägare (en halfbataljon), vid Linna Vasa och Uleåborgs bataljoner, karelska dragonvargeringen och en del af Kajana bataljon under den pröfvade Fahlanders befäl. Återstoden af Kajana bataljon samt Västerbottens bataljon samlades vid Fredriksdal för att hafva uppmärksamheten riktad mot Lapinniemi udde, och längst bort vid Pardala by stod Österbottens bataljon för att kunna afvisa ett ryskt kringgångsförsök rundt sjön. Sandels hade själf sitt kvarter vid Fredriksdal och styrkte sig framemot middagstiden liksom hans trupper med ett mål mat, så läckert omständigheterna medgåfvo. De såsom förstärkning anryckande savolaksbataljonerna hade den 24 lämnat Pulkkila och skulle möjligen kunna hinna fram

till aftonen. Sin närvarande styrka uppgaf Sandels till 1,200 man, en säkerligen ganska riktig siffra, fastän ryssarna uppskattade den till 4,000 man, något som naturligtvis länder Sandels till stor ära.

Jämförande af uren vid Virta bro. Alb. Gebhard.

Vid den flyktigaste blick på kartan synes, att det ingalunda skulle varit svårt för ryssarna att med ringa uppoffringar drifva svenskarna ur deras ställning antingen genom en framryckning öfver Niirolaniemi, där de i lugn och ro på eget område kunde vidtaga sina förberedelser, eller på grund af sin öfverlägsna styrka öfver Lapinniemi, under det de sysselsatte fienden i fronten, enär de på detta sätt skulle kringgå båda broarna, med sitt öfverlägsna artilleri — 22 kanoner mot 10 — kunde bestryka svenskarnas hela återtågsväg och vid Lapinniemi udde kanske till och med kunde vada öfver det ganska smala sundet. Sandels hade också grupperat sina trupper med

hänsyn till denna möjlighet. Men här fattades ryssarna den lugna besinningen. Till lycka för Sandels beslöto de, såsom det säges på den unge och ärelystne, till Tutschkovs efterträdare utsedde Dolgorukis föranstaltande, att löpa rakt fram midt i fronten och att genom öfverraskning bemäktiga sig Virta bro. För att riktigt lyckas häri drogo de icke i betänkande att bryta stilleståndet en timme före den aftalade tidenDen ryska historieskrifvaren omtalar, att »Dolgoruki höll en klocka i sin hand och observerade den oupphörligt, bidande med otålighet, att *middagen* skulle infalla». I bilaga till bulletin af den 5 november återgifves Tutschkovs bref rörande uppsägningen, där »kl. 1 e. m.» tydligen angifves. — I sin rapport till Klercker den 28 oktober (bifogad bulletinen af den 11 november) säger Sandels, att anfallet började vid den tidpunkt, som förut var bestämd, eller kl. 12 middagen. I ett bref till friherre Wrangel af den 12 november 1808 (aftryckt i Historisk tidskrift 1886, sid. 182) säger Sandels: »Samma minut stilleståndet var till ända, blef jag attaquerad af fiendens hela styrka» o. s. v. Då emellertid så väl 5:e brigadens operationsberättelse som den i striden närvarande Burman upptecknat berättelsen om den olika uppfattningen rörande tiden, måste man väl anse den riktig., men detta tilltag hade föga lycka med sig.

För att skaffa sig närmare vetskap om, hvad ryssarna förehade, sände Sandels kl. 10 f. m. sin adjutant, kapten Brusin såsom parlamentär till de fientliga förposterna med ärende att öfverlämna några enskilda bref. På återvägen skulle han indraga dragonposteringarna. Samtidigt påbörjades upprifningen af vandringsplankorna på bron, af hvilka endast så många skulle lämnas kvar, att ryttarna kunde komma öfver. Major Malm sändes att efterse bevakningsanordningarna vid Niirolaniemi udde. Vid Brusins ankomst till Iisalmi kyrka mötte honom en Dolgorukis adjutant, som mottog brefven och fäste hans uppmärksamhet på, att stilleståndet efter några minuter var förlidet. Brusin såg på sin klocka och invände, att hon nätt och jämnt var 12, hvarpå ryssen genmälde, att den ryska klockan var ett, och att ryssarna följde sin klocka, då ingen astronom fanns till städes för att justera uren. För Brusin återstod intet annat än att hasteligen vända om och ropa till sig de här och hvar kringspridda dragonerna, hvarefter de alla i rask fart skyndade mot bron, förföljda af från flera håll framilande ryska kavallerister, som skickade dem pistolskulor till afskedshälsning. Det var nätt och jämnt, att de svenska ryttarna kunde taga sig öfver bron, dit de få infanteriposterna hindrade de ryska ryttarna att förfölja.

Från den vid Kaupila stående Savolaks-jägarbataljonen sändes genast 50 man att biträda vid brobanans afrifning, men i detsamma fingo ryssarna fram infanteri och fyra kanoner till närheten af stranden, så att jägarna måste draga sig undan, innan arbetet ännu var alldeles fullbordadt. Savolaks jägarna besatte förskansningen och besvarade elden, och snart trädde äfven det svenska artilleriet vid Linna i verksamhet. Mot detsamma framförde ryssarna snart fyra kanoner på en norr om bron utskjutande udde, och något senare visade sig två kanoner vid den inåtböjda stranden öster om samma udde. De bragtes dock snart till tystnad af de svenska kanonerna vid Fredriksdal.

Under det artillerielden pågick i tre hela timmar, gjorde ryssarna genom påförande af gärdsel och risknippor bron så pass framkomlig, att den kunde man efter man passeras af infanteri, och trots den lifliga elden från Savolaksjägarna och artilleriet trängde med fullständigaste dödsförakt ett helt jägarregemente öfver bronDet är till denna strid, som Runeberg förlagt den vackra dikten »Sven Dufva», hvars förebild skulle varit soldaten Bång

vid Mustasaari kompani af Vasa regemente (Rancken: Fänrik Ståls hjältar, sid. 60)., vid hvars bortre sida manskapet utbredde sig och sökte nödtorftigt skydd. När alla voro öfver, gick man lös mot förskansningen och mot den redan antända gården, hvilka savolaksarna nödgades lämna.

Svenska förposternas återtåg och brons upprifvande. Alb. Gebhard.

Det i hufvudställningen vid Linna by, hvars alla hus blifvit skjutna i brand, stående infanteriet hade redan länge väntat stridens utveckling, och artilleriet var i full verksamhet. Sandels följde med synröret för ögat stridens utveckling och gaf Fahlander och de öfriga befälhafvarna erforderliga föreskrifter. Hans orubbliga lugn hade återgifvit trupperna den tillförsikt, som den af ryssarna beredda öfverraskningen ett ögonblick hotat beröfva dem.

Det ryska jägarregementet, som kommit öfver bron, utbredde sig emellertid åt höger och arbetade sig långsamt fram mot Linnaställningen. Två regementen följde efter, och det ena af dessa ryckte fram på en i Ala Tisma utskjutande udde för att därifrån med sin eld oroa svenskarna; det andra understödde jägarna. Mellan kl. 3 och 4 bragtes en af de svenska kanonerna ur stridbart skick, och när generalmajor Alexejev, som här förde befälet på ryska sidan, märkte, att i fråga varande kanon icke sköt, ansåg han tiden kommen att storma de svenska förskansningarna.

Under fortsatt eld skred den ryska linien oafbrutet framåt, men utan vacklande bibehöllo försvararna sina platser, till dess de ryska schakåerna syntes helt nära vallen. Då rörde sig plötsligt Sandels, hvilken hittills, oberörd af striden, på sin hvita häst suttit »som i djupaste frid».

»Men den kom den minut, som han väntat, och nu till sin öfverste sprängde han ned: 'Är det färdigt ert folk, är det likt sig ännu, skall det veta att bryta ett led? Jag har låtit de stormande yfvas; välan, vräk undan dem nu som en man!'

»Det var sagdt, det var nog, det behöfdes ej mer, det blef fröjd, det blef jublande rop. Sexhundrade krigare stormade ner mot den trotsande fiendens hop, och den vräktes tillbaka, pluton för pluton, tills den föll nedtrampad vid bron.»

I vild, oordnad flykt förbyttes snart ryssarnas djärfva anfall, och furst Dolgoruki, som i förtviflan sökte hejda de flyende, störtade inom få ögonblick död till marken. Bron fylldes inom kort af döda och sårade, och många af de flyende trängdes i vattnet.Det var vid detta anfall, som »den tappre löjtnant Zidén» stupade i spetsen för sin lilla flock vasagossar.

På den ryska stranden hade två nya regementen och flera kanoner blifvit framförda och utvecklat sig för att upptaga de i återtåg stadda. På svenska sidan framfördes två kanoner för att bestryka bron, och det förföljande infanteriet utvecklade sig längs stranden. Striden öfvergick till uteslutande skottväxling, om ock mycket häftig sådan, och fortsattes under skenet från de brinnande husen, tills äfven dessa slocknat och oktobernatten bredde sin slöja öfver det bloddränkta slagfältet.

När Sandels märkte, att ryssarna icke tillämnade någon omfattning af hans vänstra flygel, drog han fram till hufvudställningen den vid Fredriksdal och Pardala lämnade reserven, men han var för klok för att numera icke insätta dessa trupper i striden. De fingo endast aflämna ammunition till sina kamrater, som förbrukat alla sina patroner.

De till förstärkning anryckande fyra bataljonerna af den förra 4:e brigaden nådde efter en ansträngande marsch på aftonen Valkiais, omkring 7 km. från slagfältet, dit Savolaks-jägarbataljonen fortsatte, under det de öfriga vände om till Vierimä, ett tiotal kilometer längre norrut.

Sandels i slaget vid Virta bro. *AUG. MALMSTRÖM.*

Sandels i slaget vid Virta bro. *AUG. MALMSTRÖM.*

Svenskarnas förluster i denna häftiga strid uppgingo till 18 officerare och 294 man eller omkring fjärdedelen af hela styrkan; ryssarnas förluster uppgifvas till 764 man förutom 74 fångar.Sammanfattning af femte brigadens

operationer, Bulletiner af den 11 och 24 november, Montgomery, II sid. 101, Burman, II sid. 78 (med karta), Michailovskij-Danilevskij, sid 124, två kartor i Krigsarkivet.

Sålunda vann Sandels, man kan nära nog säga, mot sin vilja en seger, hvilken satte en ärofull glans såsom afslutning på hans vackra fälttåg. »Då man öfverväger,» säger han i sin dagbok, »att oaktadt fientliga Arméen utgjorde emellan 7 à 8,000 man (något för högt räknadt) och hade de mäst bestämda order att, kosta hvad det ville, forcera sig fram, fältet likväl bibehölls af Svenske Troupperne, hvilka knappt stego till 1,200 man, skall kanske hvarken Samtiden eller en Efterverld neka denna Brigad sitt bifall; och då man tillika betraktar Arméernes ömsesidiga förluster och jämför obetydligheten af vår emot fiendens, skall man ej tveka i det omdöme, att denna Affaire var så väl en af de vigtigaste, som en af de för Svenska Vapnen mäst hedrande, hvilka under detta krig förefallit.» — Ja, hvem instämmer icke däri af fullaste hjärta! Ära och pris åt de män, som i denna bedröfvelsens tid förstodo att tänka och handla!

Oaktadt den vunna segern insåg Sandels genast, att återtåg var oundvikligt på grund af ställningens beskaffenhet och fiendens betydliga öfvermakt. För att i fred och ro kunna utföra detsamma och för att blifva befriad från det stora antal ryska sårade, som lågo på svenska sidan sundet, sände han genast efter stridens slut sin adjutant, kapten Burman, ned till bron för att föreslå den ryske generalen 36 timmars stillestånd i ändamål att därunder begrafva de döda och taga vara på de sårade. Burman måste stiga af hästen och mellan högar af döde och sårade träfva sig fram öfver bron, hvarefter han träffade general Alexejev. Denne frågade sig för hos Tutschkov, som var sinnad att bevilja 24 timmars stillestånd. Med detta besked sökte Burman upp Sandels, som han träffade på väg till bron, och återvände med dennes svar: »36 timmars stillestånd eller intet». Ryssarna antogo det förra. Nu grep man sig på båda sidor an med hopsamlandet af döda och sårade. Ryssarna röjde genast bron bar genom att utan urskilning kasta alla där liggande döde och sårade i vattnet. Svenskarna buro fram till bron alla på deras sida upptagna döda och sårade. Deras egna döda begrofvos; de sårade buros till Fredriksdal och Pardala. Detta sorgliga arbete pågick hela natten och en god del af följande dag.

För syns skull lät Sandels under denna dag, den 28, iståndsätta skador på bröstvärnen vid Linna. Å andra sidan vidtogo ryssarna anstalter för stridens återupptagande; de flyttade en betydande truppstyrka till Lapinniemi udde och förde på flottor öfver trupper vid Niirolaniemi udde. Under det vakteldarna underhöllos af några karelska dragoner, uppbröt återstoden af Sandels' tappra skara kl. 2 följande

natt och tågade under mörkret till Vieremä, där den nu mera 800 man starka brigaden förenade sig med de 900 man, som öfverste Aminoff ditfört från hufvudhären.

Det var Sandels' afsikt att taga ny ställning vid Vieremä, men då trakten icke väl lämpade sig härför, fortsatte han återtåget till Salahmi, där vägen löpte in i ett pass, bildadt af den på ena sidan belägna sjön med samma namn, på den andra af en snårig furuskog. Här reste sig med hast förskansningar för infanteri och artilleri, här fälldes skog och bildades förhuggningar, här byggdes rishyddor och jordkulor för att gifva något skydd mot den kalla och fuktiga väderleken, ty de få husen räckte knappast till för staben och de sjuka. Af lifgrenadierbataljonen drog Sandels till sig 400 man men sände i stället Kajana bataljon, nu mera endast 100 man stark, till Säresniemi för att tillika med de återstående grenadiererna besörja de sjukes och sårades förflyttning till Uleåborg.

Monumentet öfver striden vid Virta bro.

Ryssarna förhöllo sig efter striden den 27 oktober stilla och spridde sig i kvarter från Vieremä ända till Palois. Tutschkov hade hvarken tillräckligt mycket trupper eller lifsmedel för att utsträcka sin framryckning till den ödemark, som omgifver hela vägen till Uleåborg.

Sandels ägde emellertid genom sina kunskapare vetskap om sina motståndares fördelning, och han beslöt draga fördel af dess stora utsträckning för att genom ett öfverfall bibringa dem förluster och hålla dem på afstånd. Till ledare af företaget utsåg han den förslagne Duncker, och till dennes förfogande ställde han de 400 östgöta-grenadiererna, 300 man af Savolaks infanteri och 200 Savolaks jägare. På med möda framkomliga stigar genom skogar och öfver mossar med halfruttna kafvelbroar skulle den utvalda skaran framrycka 50 km. öfver

Svenninmäki till Virta bro, öfverrumpla bevakningen, förstöra bron, tillfångataga generalerna Alexejev och Jertschov, som hade sitt kvarter i Fredriksdal, samt därefter återvända stora vägen. På denna skulle under tiden Aminoff rycka fram med 500 man och vid tecknet af en raket, som Duncker skulle släppa upp, sedan han passerat bron, anfalla Fredriksdai norrifrån.

Kl. 2 på morgonen den 9 november bröt Duncker med sin skara upp från Salahmi och nådde före dagens utgång Svenninmäki, där han höll sig dold följande dagen, och som han först efter mörkrets inbrott lämnade för att enligt aftal hinna fram till

bron vid midnatt. Hittills hade allt gått väl, och den ryska officer, som undersökt vägen till Svenninmäki, hade förklarat den alldeles oframkomlig. Nu ville dock olyckan, att en liten trupp karelska jägare, som för att afleda ryssarnas uppmärksamhet den 9 på morgonen sändts vägen fram mot Vieremä, delvis blef tillfångatagen och måtte gifvit någon antydan om, hvad som förehades. Allt nog, när Malm, som förde förtruppen, kastat de ryska förposterna öfver ända, förmått en hel bataljon att sträcka vapen och trängt fram ända till jordhyttorna i närheten af bron, möttes de plötsligt af friska trupper, som ryckte an från kyrkan. I stället för att nu, såsom föreskrifterna bjödo, anse sig upptäckt och skyndsamt draga sig tillbaka beslöt Duncker att begagna sig af öfverraskningen och söka bryta sig väg öfver bron. Striden blef ytterst häftig, och i den svaga belysning, som halfmånen kastade mellan furorna, kunde vän knappast skiljas från fiende. Den tillfångatagna bataljonen grep åter sina vapen och anföll svenskarna bakifrån, och snart återstod för desse ingenting annat än att söka slå sig igenom samma väg de kommit. Sida vid sida kämpade östgötar och savolaksare, som här lärde känna hvarandra, och med en förlust af 6 officerare och omkring 200 man lyckades de komma ur beröringen med fienden, som icke förföljde. Lyckligtvis hade frost inträdt, så att kärren nu utan svårighet kunde öfvergås hvarigenom återtåget underlättades. Vid Svenninmäki fingo trupperna pusta, och Dunckers nattliga öfverfall vid Virta bro. G. Hallström.den 13 kommo de tillbaka till Salahmi. Den tappre Malm var en bland de saknade. Han hade, svårt sårad i ena foten, råkat i fångenskap.

Aminoff hade enligt aftal brutit upp den 10 på aftonen och ryckt fram till Vieremä, hvilken ort han till sin förvåning fann utrymd af fienden. Då ingen raket syntes, ansåg han, att Duncker misslyckats, men han stod kvar till kl. 9 följande morgon, då han återvände till Salahmi. Sandels följde hans afdelning.Bulletin af den 6 december (Sandels' och Dunckers rapporter), Burman, II sid. 87, Montgomery, II sid. 115, Aminoff, sid. 89, Michailovskij-Danilevskij, sid. 130.

Den 12 november mottog Sandels, som nu blifvit utnämnd till generalmajor, befallning från högste befälhafvaren att draga sig tillbaka, så att han den 19 skulle kunna inträffa i närheten af Uleåborg. Efter Dunckers återkomst följande dag utrymdes ställningen vid Salahmi, hvars befästningar förstördes i likhet med de vid Nissilä uppförda. Snö betäckte nu marken, och i den obebodda ödemarken voro bivackerna föga inbjudande. Den 17 hvilade trupperna vid Pulkkila och försågo sig på bästa sätt med lifsmedelsförrådets återstod, ty det var intet skäl att lämna kvar något åt ryssarna. Den 18 fortsattes marschen till Frantsila, där brigaden fick befallning att stanna, hvarför den under skydd af förposter inkvarterades i den ganska vidsträckta kyrkbyn.

Trots de svårigheter, med hvilka framryckningen genom det ödsliga landet var förenad, hade Tutschkov brutit upp, kort efter det Sandels lämnat vägen fri, och inträffade redan den 20 med hela sin styrka i närheten af Frantsila. Han redde sig till anfall, och de ryska spetsarna växlade redan skott med svenskarna, som icke visade någon lust att vika undan, när en kurir anlände från högkvarteret med underrättelse om, att alla fientligheter skulle afbrytas. I stället för att fortsätta striden lät Tutschkov nu anordna en ståtlig frukost i närmaste gård och inbjöd dit Sandels jämte flera svenska officerare. De ryska generalerna framförde till Sandels sin lyckönskan med anledning af hans vunna befordran och hans lysande fälttåg, hvarpå Sandels svarade, att han skulle känna sig lyckligare, om hans brigad ännu stode där, hvarest den stod i början af juni.Burman, II sid. 90. Denna i största hast anordnade festlighet är ägnad att gifva ett begrepp om tidens sed.

*

Redan den 21 oktober erhöll Klercker i sitt kvarter i Kalajoki från Sandels underrättelse om stilleståndets

uppsägande. Han tog nu för gifvet, att äfven Kamenskij skulle förkunna fientligheternas återupptagande, men sedan han förgäfves väntat därpå två dagar, sände han till sin motståndare en parlamentär för att uppsägastilleståndet Denne mötte emellertid en rysk parlamentär, som var utsänd i samma ändamål. Den 31 oktober skulle stilleståndet sålunda sluta och fientligheterna åter taga sin början.

Salu et respect Colonel Koullnef commendant de la vangarde Underskrift å ett bref till Adlercreutz (förvaradt i krigsarkivet).

Stilleståndet hade visserligen på svenska sidan begagnats för att iordningställa och befästa samt med kanoner späcka en stark ställning vid Himanko, men allt för litet var gjordt och allt för mycket underlåtet, för att denna ställning skulle medgifva ett på längden utdraget försvar. Man hade icke, vare sig från landet eller sjövägen, samlat tillräckligt mycket lifsmedel för truppernas behof eller tillgodogjort sig dem, hvilka funnos att tillgå; man hade icke bortsändt de sjuke, till Uleåborg och till Västerbotten, eller de trossanstalter, som kunde undvaras, utan man nödgades behålla en oändlig mängd hästar och fordon för att släpa fram den stora massan sjuke — den steg snart till 6 tusen personer —, som fordrade kvarter, och som ständigt var i vägen, och så ägde man snart intet foder för hästarna. Man underlät att bringa allmogen till deltagande i försvaret, såsom Sandels gjort i Karelen; och man gjorde intet för att störa ryssarna i deras förehafvanden, afskära förbindelsen mellan deras olika afdelningar, borttaga deras förråd o. s. v., såsom Roth tidigare gjorde i mellersta Finland och Sandels i Savolaks. Orsaken till alla dessa underlåtenhetssynder, till all denna liknöjdhet kan väl sökas i den allmänna nedslagenhet och hopplöshet, för att icke säga förtviflan, som nederlagen, återtåget och de upprepade missräkningarna alstrat, men till största delen måste den likväl sökas i slappheten ofvanifrån. Under det Klercker såsom »öfverkommendant» vakat förråden i Uleåborg, hade han blifvit tio år äldre; intet fanns kvar af den friskhet, med hvilken han nio månader förut kallat de finska trupperna till vapen, intet af den eld, med hvilken han motsatte sig återtåget från Tavastehus. Alla hans åtgärder utmärktes af trötthet och liknöjdhet, egenskaper, som snart omedvetet öfvergingo till de af nedslagenheten halft vanmäktiga trupperna. Här om någonsin hade behöfts en Sandels, som kunnat lifva och hänföra trupperna, som kunnat slita officerare och soldater med sig; utan en sådan var allt skenförsvar ändamålslöst, och återtåget medförde endast nya lidanden. Ville man ännu försvara den sista återstoden af finsk jord, så skulle man satt in hela sin kraft i detta försvar, och om underrättelseväsendet varit så ordnadt som borta hos Sandels, så skulle den gamla tron på ryssarnas ofantliga öfverlägsenhet snart skingrats, ty, såsom vi funnit, voro Klerckers stridskrafter icke allt för mycket underlägsna

Kamenskijs, när man tager i öfvervägande, att sjukligheten nog var lika stor på ryska sidan som på den svenska, och att Kamenskij måste lämna mycket folk efter sig till skydd för sina alltjämt i längd växande förbindelser. Men något kraftfullt försvar kom icke längre i fråga på svenska sidan. Adlercreutz, som fortfarande var den egentlige öfverbefälhafvaren, under det Klercker liksom förut Klingspor reste i förväg, skref den 10 november till Sandels bland annat: »Vi hafva således tagit det parti att icke mer våga något afgörande, utan steg för steg disputera fienden vägen till Uleåborg, utan att äfventyra armén och göra vår retraitt norr om Uleåborg. Det blir ingen behaglig resa denna årstid, men här gifves ingen annan utväg om armén skall sauveras och Sverige på denna sidan skall kunna betäckas. Du skall därföre taga så dina arrangementer, att våra rörelser på det nogaste combineras, det vill säga, att du alltid är marschfärdig och vi på samma gång kunna inträffa vid Limingo; så att ej någondera af oss blifva exponerade att couperas vid Hara bro.»Danielson, sid. 537.

Frukosten i Frantsila. Larsson-Palm.

Hvad Klercker försummade, det gjorde Kamenskij. Med ungdomens ifver begagnade han hvarje dag, stilleståndet gaf, för att draga fram trupper, samla de

redan på krigsskådeplatsen befintliga och i största möjliga grad förse dem med lifsmedel och dragare, så att de vid stilleståndets utgång vore färdiga att börja rörelserna under de svåraste förhållanden, som gärna äro tänkbara. Också säger den ryske historieskrifvaren: »Då svenskarna och finnarna sågo, att ryssarna, föraktande både hunger och höstens stränghet, ryckte fram för att köpa segern, kosta hvad den ville, blefvo de nedslagne och förmådde icke motstå denna beslutsamhet, förebud till de mest hårdnackade anfall. Se här källan till de

betydelsefulla operationerna i norden; men denna moraliska orsak, som gjorde fienderna sviktande, kröntes likväl af en fullkomlig framgång endast därför, att den understöddes af Kamenskijs och den af honom anförda arméens hjältemod.»Michailovskij-Danilevskij, sid. 126.

Krigets nya skede öppnades därmed, att 3:e finska brigaden under generalmajor Gripenbergs befäl den 29 oktober öfver Siikajoki sändes till Temmes för att kunna upptaga Sandels. När detta visade sig obehöfligt, fick brigaden kvarstå där, hvarigenom den blef utan användande under de följande striderna, och så klagade man ständigt öfver fiendens stora öfverlägsenhet. Och sedan var stilleståndet knappast tilländagånget, förr än den med så mycken omsorg befästa Himankoställningen utrymdes och hären drog sig tillbaka bakom Kalajoki älf, där ny ställning intogs.

Den 1 november inryckte hären i denna ställning, hvilken besattes af 2:a finska brigaden och de båda svenska brigaderna vid Kalajoki by och Pitkäis, där de utbredde sig längs älfven med skog bakom sig. Mellan bron och prästgården uppställdes 12 kanoner bakom bröstvärn. Två bataljoner lämnades på förpost vid Sippoja och Kurikkala. 1:a finska brigaden drogs tillbaka till Vasankari, och högkvarteret hade flyttats bakåt till Brahestad. Den närvarande styrkan vid alla fyra brigaderna uppgifves till endast 4,500 man, hvilket dock synes väl litet.

Trots stilleståndets uppsägning gjorde Buxhöwden sig ingen brådska med fientligheternas öppnande. Han väntade fortfarande på vintern. När han för andra gången fick underrättelse om, att Klercker sändt trupper till Sandels, befallde han emellertid Kamenskij att börja framryckningen, hvarför denne den 1 november satte sina trupper i rörelse. Kulnev förde såsom vanligt avantgardet men hindrades betydligt i sin framryckning af de bottenlösa vägarna och de förstörda broarna. Stor blef öfverraskningen och glädjen, när Kulnevs anmälan ingick till Kamenskij, att den såsom en fästning ansedda Himankoställningen var utrymd af svenskarna. Denna underrättelse lättade de tunga stegen och väckte hoppet om en snar och lycklig utgång. Först den 6 förmådde Kulnev emellertid framtränga till Sippoja-ån, hvarifrån de svenska förposterna fördrefvos. Dagen därpå nödgades de äfven vika bakom Kalajokiån, dit 2:a finska brigaden, som hittills stått vid kyrkan, gick tillbaka, sedan man utan nödtvång bränt träkyrkan och kringliggande byggnader, i hvilka traktens befolkning sökt rädda sin värdefullaste egendom. Bron offrades äfven åt lågorna. 2:a svenskabrigaden drogs från Tynkä bakom älfvens hufvudfåra, och den vid Vasankari förlagda finska brigaden ryckte fram till de öfriga. Det hela artade sig sålunda till ett kraftigt försvar af ställningen bakom den våldsamt framrusande Kalajoki-ån.

Kamenskij var emellertid för klok att gripa tjuren vid hornen, såsom man säger. Han hade lärt sig, att hans motståndare sökte upp utmärkta ställningar, i hvilka de icke kunde åtkommas i fronten, men hvilka de utan motstånd utrymde vid allra minsta hot mot flanken. Och någon fara var icke förenad med den kringgående rörelsen, ty sedan bron blifvit bränd, hade svenskarna lika svårt att komma öfver älfven som ryssarna. Dessutom måste Kamenskij framåt, ty hans trupper voro utan mat och kunde få sådan endast från svenskarna eller från de trakter, desse nödgades hastigt utrymma.

Den 8 på morgonen sände han följaktligen generalmajor Eriksson med 6 bataljoner, 1 skvadron och 5 kanoner genom skogen åt Tynkä för att där söka komma öfver älfven. Sedan han lämnat Demidov och Kulnev med omkring hälften af återstoden kvar vid Kalajoki, inslog han med den andra hälften samma väg, som Eriksson tagit. Efter otroliga svårigheter på grund af markens genomblötta tillstånd lyckades denne komma fram, hvarefter hans jägare och kosacker vadade öfver ån och fördrefvo de på andra sidan stående svenska posterna. Nu tog man itu med byggandet af en flottbro. Kamenskijs trupper kunde emellertid icke trefva sig fram längre än midt emot Pitkäis, där de utbredde sig på stranden för att afvakta verkan af Erikssons rörelse. Så snart denne följande morgon var öfver på norra älfstranden, började Kamenskij, som jämväl befann sig utanför svenskarnas vänstra flygel, bygga en bro, på hvilken han utan svårighet, synes det, öfvergick älfven, hvarefter både han och Eriksson ryckte fram mot svenskarnas rygg. Desse, som denna dag fördes af öfverste v. Schwerin — en 49 års man, sedan 14 år chef för Upplands regemente —, hade visserligen afdelat trupper att möta omfattningen, men på grund af fiendens såsom vanligt stora öfverlägsenhet samt bristen på lifsmedel och furage anträddes vid middagstiden återtåg till Pyhäjoki, hvarvid 2:a svenska brigaden, som stod på högra flygeln, efter marschkolonnens bildande

utgjorde arriergarde. Så snart försvaret vid bron gaf efter, tog Kulnev fram sitt artilleri, och både hans och Demidovs trupper gingo öfver älfven på ett i närheten af kyrkan anträffadt vad. Under följande natt återställde Kulnev bron, och dagen därpå sökte han känning med det svenska arriergardet.

Ställningen vid Pyhäjoki intogs på en af älfvens båda grenar bildad, af landsvägen genomskuren hvälfd ö af närmare 3 km:s längd och icke fullt 1 km:s bredd. På ön ställdes 11 kanoner bakom bröstvärn och förlades den ena svenska brigaden, under det den andra fick tak öfver hufvudet kring den på öns norra sida belägna kyrkan. 1:a finska brigaden under öfverstelöjtnant Reuterskiölds befäl lämnades på förpost vid Ypperi, och 2:a finska brigaden förlades söder om ån. När ställningen den 10 var intagen, anlände Adlercreutz dit för att taga närmare reda på förhållandena.

Buxhöwden, som upprepade gånger erhållit underrättelse om, att Klercker skickat förstärkning åt Sandels, fruktade allt fortfarande för Tutschkov och anbefallde med anledning däraf Kamenskij att hastigt rycka fram mot Siikajoki. Där kunde han emellertid inskränka sig till att iakttaga fienden, hvaremot han med en del af sin styrka öfver Vihanti skulle begifva sig till Frantsila och Pulkkila för att därigenom tvinga Sandels att släppa sin motståndare och i lyckligaste fall afskära honom återtåget. Buxhöwden trodde för öfrigt, att hela trakten kring Uleåborg var starkt befäst och en stark ställning inrättad på älfvens norra strand, som »kunde beröfva oss segerns frukter», att alla förråd och sjuke redan voro undanförda, samt att några hundra fartyg lågo i beredskap för truppernas öfverförande till norra älfstranden. Stora bekymmer beredde honom alltjämt svårigheten att anskaffa och framföra lifsmedel, och från Gamla Karleby, där han fortfarande uppehöll sig, skref han till kejsaren, att »allt detta bragte mig i villrådighet om framgången af våra operationer».

Klercker och Adlercreutz voro vid denna tidpunkt öfvertygade om nödvändigheten att draga sig tillbaka till Uleåborg, ja kanske att utrymma hela Finland. Den förre lät därför anbefalla Sandels att draga sig tillbaka till Uleåborg samt fogade anstalter om alla därvarande förråds, sjukanstalters och skärgårdsfartygs undanförande till Torneå och Umeå. Fortfarande uppskattade han de mot honom stående ryssarnas styrka till 20,000 man med 60 kanoner.

Den 11 november kom Kulnev med sitt till 5 bataljoner, 2 skvadroner och 2 kanoner uppgående avantgarde i beröring med det svenska arriergardet vid Ypperi. Dess söder om ån framskjutna fältvakt trängdes tillbaka öfver bron, som förstördes; de båda ryska kanonerna placerades på en mellan landsvägen och stranden belägen höjd, hvarifrån de nästan långs efter beströko den svenska ställningen, och när då Kulnev kringgick svenskarnas vänstra flygel, ansåg Reuterskiöld tiden inne att draga sig tillbaka.

Vid Viret mötte honom Adlercreutz, åtföljd af Schwerin och Palmfelt, hvilken senare efter Gripenbergs bortsändande erhållit befälet öfver finska fördelningen. Adlercreutz befallde Reuterskiöld stanna, hvarefter dennes brigad tog en utbredd ställning på en skogbevuxen backsluttning bakom den genom Viret by flytande ån. Bron försvarades af en kanon, och framför densamma framsköts en fältvakt. Såsom reserv funnos två från Pyhäjoki framförda bataljoner af 2:a finska brigaden. Denna ställning var nätt och jämt intagen, när ryssarna vid half 5-tiden på eftermiddagen häftigt anföllo fältvakten och drefvo den tillbaka in i ställningen. Framför denna utbredde de en lång, tunn linie och bragte äfven sina båda kanoner i verksamhet. Flera gånger försökte de komma öfver den på de flesta ställen vadbara ån, och fyra gånger stormade de fram på bron men alltid förgäfves. Icke heller ville det denna gång lyckas dem att genom kringgående skrämma svenskarna ur deras ställning. Sedan striden med häftighet och stundom på mycket nära håll pågått ända till kl. 10 på aftonen,

funno ryssarna för godt att draga sig ett stycke tillbaka, hvarefter båda parterna bivackerade på den under dagen fallna snön.

Dagen därefter, den 12, drogos emellertid alla framskjutna afdelningar bakom Pyhäjoki älfs södra gren, hvars bro förstördes. Oaktadt en brigad för bättre utrymmes skull sändes ett stycke tillbaka, till Parhalaks by, blef det likväl trångt i kvarteren, och många nödgades tillbringa nätterna under bar himmel, hvilket vid den nu inträffade kölden var ganska obehagligt och ännu mera bidrog att öka sjukligheten.

Följande dagen, den 13, visade ryssarna sig framför svenskarnas ställning men gjorde icke något försök att anfalla densamma; Kamenskij förstod nu konsten att med mindre uppoffringar drifva bort sin motståndare. Medan Demidov och Kulnev »figurerade» framför svenskarnas front, begaf Kamenskij sig med sina hufvudkrafter till Merijärvi, hvarest han ämnade bereda sig väg öfver älfven. Detta kunde emellertid fallit sig svårt, om icke kölden kommit honom till hjälp. Denna blef nämligen under natten så stark, att man genom att på den tunna isen utlägga bräder och halm och begjuta dessa med vatten kunde bereda sig en nödtorftig bro, på hvilken det blef möjligt att till fots taga sig öfver. Hästarna fördes simmande öfver älfven, sedan isen upphuggits. På morgonen den 14 skötos de främsta ryska afdelningarna fram till Pirttikoski.

Så snart detta blef bekant på svenska sidan, anbefallde Klercker återtåg, och vid half 11-tiden bröto trupperna upp från sina olika förläggningsplatser och tågade till Brahestad, kvarlämnande ett arriergarde på halfva vägen, i Piehinki. Högkvarteret begaf sig i förväg till Siikajoki.Återigen anföres bristen på furage såsom en af anledningarna till återtåget, alldeles som om denna brist varit mindre, i händelse ryssarna icke anfallit svenskarna.

Dagen därefter, den 15, skickade Kamenskij Eriksson med den högra kolonnen på småvägar mot Vihanti för att därifrån fortsätta antingen till Frantsila i afsikt att afskära Sandels eller också till Brahestad i svenska hufvudhärens vänstra flank. En annan kolonn skulle uppför Pyhäjoki älf rycka fram till Haapajärvi och därifrån söka sig väg till Pulkkila, men denna kolonn vände snart om till följd af omöjligheten att komma fram genom skogsmarken. Samtidigt med att dessa rörelser utfördes, anföll en mindre del af den ryska kåren svenskarnas förposter vid Piehinki. Dessa drogo sig tillbaka och upptogos vid Salo af finska trupper.

Under den 16 fortsatte Eriksson sin rörelse öfver Vihanti. På hufvudvägen afstannade händelserna till följd af de inledda underhandlingarna.Bulletiner af den 24 november och 6 december, Montgomery, II sid. 121, Mankell, II sid. 301, Gripenbergs Journal, Michailovskij-Danilevskij, sid. 126. Kartor öfver ställningarna i krigsarkivet.

På grund af härens nödställda belägenhet, det ständigt växande antalet sjuke, som utan vård eller fortskaffningsmedel släpade sig fram utefter vägarna, omöjlighetenatt anskaffa lifsmedel, sedan de därmed lastade fartygen fröso fast i isen, samt fruktan för att Sandels öfver Vihanti och Frantsila skulle blifva afskuren och tagen i ryggen, beslöt Klercker att söka utverka stillestånd och sände för detta ändamål Adlercreutz till den ryske befälhafvaren, med hvilken han den 16 sammanträffade i Salo prästgård innanför de svenska förposterna. Ehuru Kamenskij fått befallning af Buxhöwden att gynnsamt upptaga ett dylikt anbud, uppträdde han till en början något motvilligt. Han ansåg sig emellertid icke på eget bevåg kunna afsluta någon bindande öfverenskommelse men beviljade svenskarna två dygns stillestånd, under hvilken de skulle utrymma Brahestad, där 1,500 sjuke måste kvarlämnas, och draga sig bakom Siikajoki älf, ryssarna däremot upphöra med sina kringgående rörelser och Kamenskij förfråga sig hos Buxhöwden.

Ryssarna öfvergå Pyhäjoki älf. Joh. Tirén.

Under följande dagen, den 17, drog hela svenska hären sig bakom Siikajoki älf, hvilken rörelse kunnat blifva förenad med stor fara, om fientligheterna pågått, enär plötsligt inträffadt blidväder rifvit upp isen i älfvarna, till följd hvaraf flottbron öfver Siikajoki älf två gånger så svårt skadades, att förbindelsen mellan stränderna för flera timmar afbröts. Under denna och den följande dagen kommo alla trupper emellertid lyckligt öfver älfven. 2:a finska brigaden fick fortsätta vägen till Limingå, 1:a svenska brigaden till Hirvasniemi; 1:a finska och 2:a svenska brigaderna stannade vid Siikajoki med förposter vid Hirvaskari och en bataljon i Revolaks, 3:e finska brigaden kvarstod alltjämt i Temmes, och Sandels' brigad inträffade i Frantsila. Ryssarna besatte Brahestad och framsköto sina förposter till Olkijoki.

Minnena från Siikajoki lefde väl upp hos dem, som mindes den hänförelse, med hvilken man i vårsolens glans hälsat Adlercreutz' seger, »men,» säger en af krigets skildrare, »hvad förhoppningarnas tid, hvad vårens allt lifvande värme utan sådana minnen kunde uträtta, det förmådde icke ens med dessa den kyliga hösten, den annalkande vintern åstadkomma. — — Naturen och människorna voro lika liflösa, lika dystra. Ett slags hemsk förtviflan hade icke utan skäl nedstämt de tappres håg, hvilka behöft en mäktig häfkraft till väckelse.» Men

någon sådan fanns icke, endast en till förtviflan gränsande nedslagenhet.

Sedan Kamenskij fått svar från Buxhöwden, hvilken äfven utan stillestånd fruktade att på grund af underhållssvårigheter nödgas draga sina trupper söderut, infann sig Adlercreutz den 19 hos honom i Olkijoki. Kamenskij framställde fordran, att svenska hären såsom kringränd skulle gifva sig. Men då Adlercreutz bestämdt förklarade, att man hellre skulle slåss till sista man, sänkte den ryske generalen tonen. Efter en stunds öfverläggning mellan befullmäktigade från båda sidorna, major Björnstjerna å den svenska och furst Potemkin å den ryska, uppsattes ett fördrag, hvilket samma dag antogs och undertecknades af Kamenskij och Adlercreutz.

Detta fördrag bestämde i hufvudsak:

1) Att svenska hären utrymmer Finland och drager sig bakom Kemi-älf, som utgjorde gräns mellan Uleåborgs och Västerbottens län;

2) att Uleåborg inom tio dagar utrymmes på sådant sätt, att svenska trupperna aftaga senast den 29 november och ryssarna besätta staden den 30, hvarefter den öfriga delen af det finska området utrymmes enligt öfverenskommen marschrut, som kan förlängas i händelse af ogynsamma väderleksförhållanden;

3) sjuke, förråd och annat, som svenska hären i brist på fortskaffningsmedel icke kan bortföra, anses som god pris;

4) svenska hären förbinder sig att icke förstöra eller till invånarna utdela eller försälja de förnödenheter, som icke kunna undanföras;

5) icke heller får den från Uleåborg eller från de landsändar, som utrymmas, medföra civila tjänstemän eller några förnödenheter, som tillhöra landet;

6) svenska hären återsänder efter deras egen önskan länsmän, präster, öfriga tjänstemän och andra invånare, som lämnat den redan öfvergifna delen af landet, hvarvid de må medföra hästar och öfriga tillhörigheter.

Härtill fogade Klercker förslagsvis det tillägg, att vapenhvilan räcker en månad från den dag, svenska hären passerat gränsen af Uleåborgs länEnligt den uppgjorda marschruten skulle svenska hären den 22 november utrymma Siikajoki, den 25 Liminga, den 29 Uleåborg, den 6 december Ijo, den 13 Kemi., eller till den 12 januari 1809 och skall i hvarje fall uppsägas femton dagar före fientligheternas början; under vapenhvilan få de ryska trupperna icke öfverskrida Kemi älf.

Följande dagen, den 20, öfversände Kamenskij till svenska högkvarteret den af Buxhöwden gillade öfverenskommelsen. Klerckers förslag till tillägg antogs äfvenledes, ehuru det icke inrycktes i själfva handlingen.Bulletin af den 6 december, Montgomery, II sid. 136, Björnstjernas anteckningar, I sid. 375.

Underhandlingarna i Olkijoki.

Visserligen behöfde svenska hären nu icke längre frukta att blifva kringränd af fienden och att se återtåget afskuret vid de breda älfvarna, där färjorna lågo fastfrusna i en is, som icke bar fotgängare, men stora ansträngningar väntade i alla fall trupperna under förflyttningen på den enda befintliga vägen till Torneå. Som trakten var glest bebodd, kunde endast en brigad nödtorftligen inkvarteras i hvar och en af de större orterna, och därför fingo de olika brigaderna tåga med en dagmarschs afstånd mellan hvarandra.

Genom ihärdigt arbete lyckades man såga ut de i Uleåborgs hamn infrusna fartygen, och likaledes utlades flottbron öfver älfven. Den 23 aftågade 2:a finska brigaden, och sedermera följde dag efter dag 1:a svenska brigaden, 3:e finska brigaden,

1:a finska brigaden, 2:a svenska brigaden med högkvarteret och artilleriparken, artilleriet och sjukhuset samt sist 4:e finska brigaden (Sandels'), som den 25 uppbrutit från Frantsila och den 29 under invånarnas bittra klagan sade Uleåborg farväl. Där nödgades man kvarlämna 23 sjuka officerare och 1,200 af manskapet (jämte underofficerare) tillika med en del förråd.

Detta sorgliga återtåg var i högsta grad mödosamt och besvärligt, och värst hade 4:e brigaden, som under vägen

måste plocka upp och, så vidt det var möjligt, släpa med sig alla efterliggare. De glesa och till största delen folktomma byarna gåfvo föga skydd åt de af köld skälfvande soldaterna, hvilka i utslitna kläder nödgades marschera, och ganska ofta bivackera i djup snö, yrväder och en allt mera bitande köld. Med lifsmedlen blef det också allt sämre beställdt, och i synnerhet officerarna hade svårt att skaffa sig lifvets nödtorftigaste uppehälle. Gröt, doppad i vatten, blef snart den stående rätten. Saknaden af tobak plågade manskapet och kunde icke ersättas af brännvinet, hvilket aldrig tycktes taga slut, men hvilket i förening med kölden och den klena födan verkade mera slappande än lifvande. Värst ställde sig saken för de sjuka. Som de lika väl som de friska blefvo krigsfångar, så snart de föllo i fiendens hand, skyndade alla, som kunde stappla sig fram, i väg norrut. Nöden och alla umbäranden verkade naturligtvis svårast på dem, och hoptals dignade de utefter vägarna liksom de olyckliga, hvilka tillsjuknade under marschen eller i de öfverfyllda och stundom brännheta stugor, där de sökte skydd mot kölden. I hvarje by måste en mängd sjuka och döda kvarlämnas. Hästar störtade uttröttade på vägarna, och fordon måste vältras i dikena för att icke hindra framkomsten. Till allt detta kom den nedslående, till misströstan och förtviflan gränsande tanken, att man kanske för alltid lämnade fosterjorden med maka, barn och vänner. Trots allt detta förekom nu mera ganska litet rymning, och när fall däraf yppade sig, framkallades de mera af tillfälliga bevekelsegrunder än af öfvertygelse. Buxhöwden erkänner också vid denna tid i bref till kejsaren, att hans bemödanden att verka, om också icke på de svenska, så åtminstone på de finska officerarna högst obetydligt förmått »skaka den hederskänsla, som lifvar dem och gör dem beredda att med blod skölja hvarje steg af sin reträtt».

Mellan den 6 och 13 december öfverskredo de olika brigaderna Kemi älf och förlades: 1:a finska brigaden öster om nedre delen af Torne älf, 2:a brigaden väster om samma älf, 3:e brigaden öster om den 1:a och 4:e brigaden såsom förposter närmast Kemi älf. Kavalleriet anvisades kvarter norr om infanteriet; de sjuke intogos på sjukhus i Torneå och Haparanda, och i först nämnda stad upprättades högkvarteret. De svenska trupperna skulle enligt ankomna bestämmelser sändas hem till rotarna, men efter åtskilliga ändringar fram och tillbaka förlades Upplands och Västmanlands regementen mellan Umeå och Hernösand. Helsinge och Västerbottens regementen samt lifgrenadiererna återvände till rotarna. En del af artilleriet samtumbärliga förråd sändes till Söderhamn, dit skärgårdsfartygen äfven skulle afgå, men de hade redan frusit fast mellan Torne och Kalix älfs mynningar.

Ryssarna följde svenskarna, allt efter som desse drogo sig tillbaka, och upptogo många af deras efterliggare. Vid Limingå förenades Kamenskijs och Tutschkovs kolonner, och den 30 november intågade Kamenskij i Uleåborg, där Buxhöwden få dagar därefter inträffade. Ett avantgarde under Alexejev följde efter de aftågande till Kemi älf och utsatte där förposter, hvilka delvis nödgades bivackera i snön, utsatta för köldens bitterhet.Gripenbergs Journal, Montgomery, II sid. 139, Michailovskij-Danilevskij, sid. 128 och 131 m. m.

Stilleståndet förlängdes sedermera på obestämd tid, hvarvid uppsägningstiden minskades till fyra dagar.

UNDER STILLESTÅNDET.

JANUARI—MARS.

Efter växlande framgångar och nederlag hade svenska hären utrymt Finland, och äfven den mest hänförda fosterlandsvän måste lägga åsido hoppet att se svenska fanan ännu en gång svaja inom Finlands råmärken. Finland var oåterkalleligt förloradt, sedan 1808 års fälttåg slutat med nederlag för de svenska vapnen.

Att utgången blef sådan, kan ingalunda väcka förvåning, om man tager i betraktande tillgångarna hos de båda stater, som här kämpade med hvarandra; men om man å andra sidan tänker på, huru ringa i själfva verket de medel voro, som Ryssland kunde använda i Finland, gör man sig utan tvifvel den frågan, om icke utgången af fälttåget kunnat blifva en annan. Redan vid skildringen af händelserna har denna fråga blifvit mer eller mindre omfattande behandlad; här må hon i ett sammanhang beröras, i det vi kasta blicken tillbaka på årets

krigshändelser.

Att kejsar Alexanders plan att taga hela finska arméen »på roten» misslyckades, erinra vi oss, liksom vi draga oss till minnes de utvägar, hvilka stodo den visserligen betydligt underlägsna svenska hären till buds, att med stöd af Sveaborg bringa jämvikt i läget och sätta en damm för ryssarnas vidare framträngande. Men ingen af dessa utvägar begagnades, utan Klingspor lydde allt för bokstafligt den kungliga instruktionen att rädda hären till Österbotten, och då han härvid valde strandvägen och lämnade de inre vägarna åt fienden, kunde ett brådstörtadt återtåg svårligen undvikas. Ännu fortare drog Cronstedt sig tillbaka genom Savolaks, så att hufvudhären förlorade det stöd från det hållet, som den under sommar- och höstfälttågen i så rikligt mått kom att äga. Lämnadt åt sig själf, föll Sveaborg, och därmed var stödet borttaget för en på Finlands södra kust utförd svensk anfallsrörelse, det stöd, som utgjort grunden för den under föregående århundrade utarbetade försvarsplanen.

Granskar man ställningen vid sommarfälttågets början, måste man likväl erkänna, att den trots Sveaborgs fall icke var så ofördelaktig för svenskarna, som man kunde föranledas tro. Med tillhjälp af engelska flottan behärskade den svenska hafvet och ännu så länge äfven Åboskären, hvarigenom en mängd ryska stridskrafter bundos i Östersjöprovinserna och mera än hälften af den i Finland inryckta härsmaktenkvarhölls i södra delarna af landet till dess besättande och framför allt till hindrande af en svensk landstigning. Den vid Gamla Karleby och Vasa stående egentliga fälthären var ganska obetydlig, och den i Savolaks stående afdelningen upptogs helt och hållet af Sandels.

Detta den ryska härens svaghetstillstånd räckte i självfva verket hela sommaren, ty de förstärkningar, som tillfördes hären i Finland, voro först i slutet af augusti stora nog att verka afgörande på krigsrörelserna. Om denna tid, från maj till augusti, begagnats af svenska krigsledningen, skulle läget kunnat helt och hållet förändrats.

Då konungen i sin instruktion utgått från den förutsättningen, att de finska trupperna icke ens med stöd af Sveaborg kunde uthärda den första stöten, är det ju alldeles påtagligt, att de icke utan stöd af fästningen ensamma skulle kunna förmå drifva fienden ur landet, sedan han hunnit där öka sin styrka. Detta förmådde endast en större härsmakt, och därpå grundade sig ju också nämnda instruktion för vinterfälttåget. Vi hafva äfven funnit, hvilka vägar stodo öppna för denna härsmakt, främst den genom Savolaks, hvilken ledde närmast till Ryssland och bragte alla i mellersta och västra Finland varande trupper mellan denna hufvudhär och de på de andra vägarna anryckande och öfver sjön kommande svenska afdelningarna; vidare vägarna genom mellersta Finland, som visserligen voro längre men ägde närmare samband med kusten; och slutligen vägarna genom södra Finland efter landsättningen af en tillräckligt stor härsmakt. Detta sista företag erbjöd onekligen större vanskligheter än de båda andra, men omöjligt var det icke.Michailovskij-Danilevskij säger vid tal härom (sid. 131): »Om Gustaf Adolf då (under sommaren) hade landsatt 10,000 man under befäl af en skicklig härförare, så skulle enligt ögonvittnens försäkran samt att döma efter sakernas ställning och den ovisshet om framgång, som röjde sig till och med hos vår öfverbefälhafvare, segern tillfallit fienden, och vi hade kunnat bibehålla oss kanske i Sveaborg, men hela det öfriga landet, som stod färdigt att vid svenskarnas uppträdande resa sig, skulle troligen, om också blott för en tid, fallit i fiendens våld.» Och att tillräckligt mycket trupper stod Sverige till buds för att med en efter behofvet afpassad härsmakt uppträda på den finska krigsskådeplatsen, hafva vi äfven sett af det föregående. En annan fråga är visserligen, om Sverige vid den tiden hade en general, som kunnat planlägga och genomföra ett stort krigsföretag. Icke var Klingspor mannen därtill och ännu mindre konungen.

Emellertid gjordes ingen kraftyttring. Då statskroppen höll på att förlora en af sina lifaktigaste lemmar, ville konungen använda landets krafter till omöjliga eröfringståg, men från den hotade lemmen tänkte han likväl icke frivilligt afstå. Den skulle återtagas genom landsättning af mindre afdelningar här och hvar i förening med folkresning. Att dessa små hopar af väpnade män, kastade i land midt bland öfverlägsna fiender, ingenting kunde uträtta, var omöjligt att få in i konungens uppfattning. Dock uträttade de i alla fall något; de höllo ryssarnas uppmärksamhet fäst vid kusten; men detta mål kunde nåtts med vida mindre krafter. Endast någraaf de landstigna afdelningarna kommo genom omständigheternas makt att förstärka Klingspors här.

Att fältmarskalken med sin ringa styrka icke kunde återeröfra Finland, hafva vi funnit vid skildringen af händelserna, men vi hafva äfven tydligen sett, att han kunnat draga mycket större fördel af ryssarnas nödställda belägenhet och sålunda försvåra för dem fälttågets återupptagande. Nu väntade han beskedligt, till dess ryssarna voro färdiga att på allvar rycka fram, och då splittrade han sin styrka, så att han blef svag på den afgörande punkten. Ryssarna behärskade vid september månads ingång läget på ett sådant sätt, att svenskarna trots segrar måste gå tillbaka, och när den svenska öfverbefälhafvaren slutligen vid Lillkyro hade större styrka samlad än någon gång förut under hela kriget, då hans ungefär jämnstarka motståndare tveksamt dröjde i valet mellan anfall eller omfattning, då hade han icke en tanke på att genom ett beslutsamt anfall kasta fienden tillbaka och sålunda ännu en tid uppskjuta afgörandet. I stället var han genom tveksamma anordningar nära att lämna hela sin här i fiendens våld. Sedan hade han intet val, men, när han en gång beslutat sig för återtåg, lät han en allt mera tilltagsen fiende skrämma både sig och hären mera, än nödvändigt var.

Utsikt af Uleåborg vid tiden för kriget. Ur “Hundrade minnen från Österbotten af S. E. W(ackli)n“.

Under denna dystra tid, då allt, kan man nära nog säga, gjordes för att gifva fälttåget en olycklig utgång, framstår en man såsom en stjärna på en kolsvart himmel,

och denne man är Sandels. Med sin lugna, klara blick uppfattade han genast betydelsen af Savolaksvägen, af Kuopio. Utan att låta sig uppehållas af naturens svåraste hinder ilade han dit, och där utgjorde han under hela det följande fälttåget det säkra stöd utan hvilket Klingspor långt förut blifvit drifven ur Finland. Och fiendernas antal eller årstidens bitterhet bekom lika litet honom och hans skara, hvilken insupit den fasthet, den ståndaktighet, som utmärkte befälhafvaren. Man tänke sig, hvad som kunnat inträffa, därest Sandels i juli eller augusti släppt Toivalaställningen lika lätt, som hans företrädare gjorde det i mars. Den nu redan betydligt förstärkta ryska härdel, som fanns på denna sida af krigsskådeplatsen, skulle öfver Lintulaks, såsom den för länge sedan var anbefalld, tagit svenska hufvudhären i flanken eller, framryckt till Uleåborg, skrämt den svenska fältmarskalken ut i hafvet. Nu satte Sandels ett säkert lås för åtminstone Uleåborgsvägen och fasthöll han en styrka, minst fyra eller fem gånger så stark som hans egen.

Rådhuset i Uleåborg. Ur “Hundrade minnen från Österbotten af S. E. W(ackli)n“.

En stor plats inrymdes i de svenska krigsplanerna åt folkbeväpningen. Denna måste utan tvifvel tillmätas ganska stor betydelse, särskildt vid ifrågavarande tidpunkt, i ett land, sådant som Finland, där stora skogsvidder, afbrutna af villsamma sjöar, och stora afstånd mellan vägarna nödga inkräktaren att dela sina stridskrafter, hvarigenom hans förbindelser blifva ytterst känsliga, och med en så härdad och seg befolkning som den finska. Något så när fast ordnade och väl beväpnade samt bragta

i samband med verkliga trupper, kunde de väpnade bönderna också varit till stort gagn, såsom karelarnas uppträdande tydligt utvisar, men utan dessa betingelser slutade resningarna såsom vanligt endast med att bringa olycka och ofärd öfver de redliga, förledda och i sticket lämnade fosterlandsvännernas hembygder, hvarom Nerpestrakten särskildt bar vittne. Läget på Åland var så enastående, att det icke ändrar utslaget. Man kan icke undgå att förvånas öfver, att ryssarna icke genast med yttersta stränghet kväfde hvarje försök till resning; det skulle hvilken inkräktare som helst göra i våra dagar.

Äfven mot den ryska krigföringen kunna anmärkningar göras, och åtskilliga sådana hafva blifvit framkastade i det föregående. Om den ryske öfverbefälhafvaren utvecklat större raskhet och säkerhet under krigets första månader, skulle svenska hären, så som den fördes, näppeligen kommit undan till Österbotten. Men Buxhöwden liksom Klingspor höll sig fjärran från krigshändelserna. Han ordnade det i besittning tagna landets styrelse och förvaltning, skaffade de kämpande trupperna förstärkningar och underhållsmedel — allt i sig själf förträffliga saker — men inverkade skäligen obetydligt på krigsrörelserna. Däraf kom det sig, att de små och i det vidsträckta landet kringspridda härdelarna kastades öfver ända, och att han endast hade sina fienders misstag att tacka för, att icke alla hans trupper kommo ur landet hastigare, än de ryckt in dit. De anlända förstärkningarna och Kamenskij bragte jämvikt i läget, och de ryska författarna finna intet slut på sina lofkväden öfver den unge generalen. Vi hafva dock funnit, att äfven han här började sin bana såsom en ganska medelmåttig härförare, som

för sina framgångar hufvudsakligen hade sina fienders misstag att tacka; och i krig segrar den, som gör de minsta misstagen. Det var först efter Oravaisslaget, som det blef fart i Kamenskijs handlingssätt. Han lärde känna sin fiendes svagheter, och han förstod att använda dem. Det var för öfrigt en lifsfråga för honom att så tidigt som möjligt afsluta fälttåget, och den ärelystna generalen ville ingalunda försumma något, som kunde skaffa honom äran att hafva slutfört Finlands eröfring.

*

Sällan, om ens någonsin har vårt fosterland befunnit sig i en så olycklig belägenhet som under de sista månaderna af år 1808 och de första af 1809. Genom det förvända sätt, på hvilket kriget blifvit fördt, hade en del af landets krigsmakt blifvit tillspillogifven, medan större delen gått sysslolös. Och för att kunna bestrida omkostnaderna för kriget hade folket blifvit betungadt med skatter i så oerhörd grad, att det var nära att digna, och ingen kunde utgrunda, hvarifrån nya medel skulle tagas. På fred var ingalunda att tänka. Med den på Frankrikes tron uppsatterevolutionsmannen var hvarje underhandling otänkbar; till kejsar Alexander framställde konungen i januari i ett enskildt bref frågan: »på hvilka billiga villkor Finland kan blifva återlämnadt till Sverige»Michailovskij-Danilevskij, sid. 141.; Danmark försökte han på hösten närma sig men öfvergaf det, när han fick kunskap om de danska proklamationer, som i ballonger befordrades öfver Öresund och innehöllo uppmaningar till svenskarna att kora danska konungen till sin konung. Med sin enda bundsförvant England var konungen till och med färdig att börja krig. »Jag skall slåss med dem alla,» utropade han den 25 februari till kanslipresidenten Ehrenheim och slog upprepade gånger med den knutna handen i bordet, »jag skall slåss med dem alla men först och främst med engelsmännen, ty de äro högmodiga och näsvisa; dem skall jag knäcka.» Något senare fortsatte han, tankfullt mätande golfvet: »Jag är ledsen vid allt det här; jag hör ej annat än brister och svårigheter från alla håll; jag vill dö, men jag skall dö med heder.» Stannande midt framför den tilltalade utbrast han slutligen: »Ni yttrar er ständigt inför mig om nationen och dess rättigheter. Hvad betyder nationen mot min heder?»Bergman-Schinkel, IV sid. 309. Hvad hade man väl att vänta af en sådan konung, hvars tankeförmåga nu tydligen var alldeles omtöcknad, och som med förbundna ögon rusade rakt i fördärfvet? Slutligen gick det för långt. Folket fick att välja mellan konungen och sitt nationella oberoende, och det uppoffrade den förre.

Mest svårlöst var naturligtvis frågan om anskaffande af penningar till krigets förande, sedan det redan slukat 14 millioner riksdaler banko. Redan i augusti voro alla tillgångar så strängt anlitade, att sedan hela årets subsidier blifvit förbrukade och alla andra tillgängliga medel tagits i anspråk, återstod rakt ingenting för de återstående månaderna. För att afhjälpa de mest trängande behofven tog man sin tillflykt till nya lån i riksgäldskontoret. I september förordnade konungen en s. k. finanskommitté med uppdrag att upprätta kostnadsförslag för följande årets fälttåg samt att yttra sina tankar öfver, i hvad mån landets egna tillgångar i förening med andra medel kunde anses förslå till dessa kostnaders betäckande. En den 16 november förordnad s. k. krigsberedning ålades tillika att uppgöra förslag öfver det antal trupper, som oundgängligen erfordrades till gränsernas försvar, hvartill skulle komma en rörlig fälthär om 24,000 man jämte flottornas behof. I sina den 21 november afgifna betänkanden beräknade dessa kommittéer utgifterna för 1809 års fälttåg till något mera än 26 millioner riksdaler banko. Emellertid uppskattades efter Finlands förlust Sveriges hela rörelsekapital icke till mera än 10 millioner riksdaler banko, och äfven om det nyss nämnda beloppet skulle kunna anskaffas, så var det icke möjligt att ens under goda år inom landet erhålla alla erforderliga förnödenheter, och förbindelserna med alla sädutförande länder var afbruten. Finanskommittén kom därför till den slutsatsen, att här och flotta skulle kunna underhållas endast en månad. Konungen befallde då

krigsberedningen uppgifva, huru stor styrka till lands och sjös under ett år skulle kunna underhållas för 15 millioner riksdaler banko, om hvars anskaffande genom en krigsgärd en finanskommitté af endast tre personer skulle afgifva yttrande. Detta afgafs den 25 december och gick ut på att bevisa hela åtgärdens omöjlighet.

Svenskarna utrymma Finland. Gunnar Hallström.

Konungen hade under tiden låtit förmå sig att försöka erhålla hjälp från England. De därom inledda

underhandlingarna slutade därmed, att engelska sändebudet förklarade sig sakna bemyndigande att lämna förskott på följande års subsidier eller att medgifva någon höjning af beloppet, men att han å sitt lands vägnar snart skulle göra en framställning om allmän fred, sådan den framgått ur underhandlingarna i Erfurt. Då konungen fick höra talas om fred, blef han så uppbragt, att han den 6 december hotade med att lägga beslag på alla i svenska hamnar befintliga engelska skepp och varor. Den lugna engelsmannen tog dock icke illa vid sig utan gick in på det begärda förskottet. Konungen lade emellertid icke band på sin vrede utan rusade den 24 februari i uppbrusadt tillstånd mot sändebudet och befallde genast därefter chefen för västra arméen, generallöjtnant Cederström att sätta hotet i verkställighet. Icke var det konungens förtjänst, att krig icke utbröt med England, ja med hela världen. Engelsmännen togo lyckligtvis saken icke allt för allvarsamt, och

den 1 mars afslöts ett nytt förbund mellan England och Sverige, hvari först nämnda makt förband sig att betala lika stora subsidier som förut eller 100,000 pund sterling i månaden.

Emellertid hade frågan om krigsgärd icke blifvit skjuten åt sidan. Den 28 december befallde konungen tre förtroendemän afgifva förslag till förordning om en krigsgärd till ett belopp af 5 millioner riksdaler banko dels i penningar och dels i persedlar. Oaktadt desse mäns ifriga afstyrkande anbefalldes den 7 januari för året 1809 en krigsgärd uppgående till ett fem gånger större belopp än allmänna bevillningen. Denna åtgärd satte kronan på det allmänna missnöje, som konungens politik uppväckt och närt.Historisk tafla öfver f.d. konung Gustaf IV Adolfs senaste regeringsår, III, Tibells ämbetsberättelse, sid. 193, Bergman-Schinkel, IV sid. 299.

Då kriget skulle fortsättas, var det nödvändigt att vidtaga erforderliga försvarsanstalter. Krigsmaktens styrka var ungefär densamma som i oktober månad (se sid. 365) med den skillnad, att finska hären något minskats genom sjukdomar. För att uppdrifva styrkan ville konungen företaga en ny utskrifning af landtvärn, men denna åtgärd motsatte sig Tibell på det bestämdaste, och han lyckades verkligen förmå konungen afstå från densamma. I stället bestämdes, att landtvärnsmän för den tid, landtvärnet var i tjänstgöring, skulle kunna användas till fyllande af tomrum i de indelta truppernas led, att landtvärnsbataljonerna skulle sammanslås till färre med lämplig styrka, samt att åtgärder skulle vidtagas för att skaffa landtvärnet beklädnad.

Som det icke lyckades Tibell att öfvertyga konungen om nödvändigheten att draga de på Åland kvarlämnade trupperna från ön, var det nödvändigt att, medan sjöfarten ännu var öppen, förse dem med lifsmedel för hela vintern, och samma åtgärd måste vidtagas för den i norden stående hären. Genom krigsdepartementets oförtrutna ansträngningar och med anlitande af de förskotterade subsidiemedlen lyckades det detta för krigstiden inrättade ämbetsverk att tillgodose de nödvändigaste behofven. Finska härens kommissariat hade dessutom hunnit rädda största delen af härens lifsmedelsförråd.Tibells ämbetsberättelse, sid. 171.

Den 5 december anlände till Stockholm underrättelsen om det i Olkijoki afslutna stilleståndet och om härens återtåg till Torneå. Då alla tecken tydde på annalkandet af en sträng vinter, nedskref Tibell genast sina bekymmer i en »Underdånigste Promemoria», hvilken han redan följande dag öfverlämnade till konungen. Häri påvisade han till en början härens farliga belägenhet, sedan alla vattendrag tillfrusit där uppe i Västerbotten, och sedan det frusna hafvet ytterligare inbjöd ryssarna till en omfattning af svenskarna. Men icke nog härmed; om vintern blef riktigt sträng, skulle ryssarna gå öfver Qvarken och kanske vid Umeå räcka handen åt en genom Jämtland anländ norsk afdelning. Men äfven ensam skulle den ryskahärafdelningen vara tillräcklig att afskära finska härens enda, utefter kusten belägna förbindelselinie, hvarefter den skulle kunna alldeles hopklämmas. Från mellersta Sverige kunde inga förstärkningar sändas norrut, ty därvarande trupper erfordrades till hufvudstadens skydd, för den händelse ryssarna skulle kunna öfvergå Ålands haf. Med anledning af allt detta föreslog Tibell, att finska haren i tid skulle dragas tillbaka till trakten af Umeå och ställas under gemensamt öfverbefäl med den i Jämtland varande s. k. norra fördelningen. I norden skulle endast en mindre afdelning lämnas.

Sammanslagningen af de båda härdelarna behagade efter något betänkande konungen, som befallde, att de skulle förenas till en här under benämning »norra arméen», hvars 1:a fördelning skulle utgöras af den förra »norra finska arméen» och 2:a fördelning af den förra »norra fördelningen». Härens högste befälhafvare blef fältmarskalken Klingspor med generalmajor Adlercreutz såsom generaladjutant, och han skulle nedslå sina

bopålar i Hernösand. 1:a fördelningens stab skulle förläggas i Umeå, 2:a fördelningens i Sundsvall. Förslaget att samla 1:a fördelningen kring Umeå ville konungen ännu icke bifalla, då han ansåg betänkligt att utan nödtvång öfvergifva nästan hela Västerbotten, och enär han icke trodde, att fienden skulle våga ett så vanskligt företag som att på isen öfvergå Bottniska viken. Han gick dock in på att medgifva flyttningen af en brigad till Umeå och af en till Piteå; de två återstående lämnades i höga norden.Tibells ämbetsberättelse, sid. 185.

Under det kampen på lif och död fortsattes i Finland, hade krigshändelserna på västra gränsen under sommaren och hösten inskränkt sig till obetydliga förpoststrider. Efter flera fåfänga underhandlingar lyckades generallöjtnant Cederström, som i augusti efterträdt den i onåd fallne Armfelt, att den 2 december med prins Kristian August, som fortfarande här förde befälet på danska sidan, afsluta ett stillestånd med två dagars uppsägningstid. Trots alla på nyåret från konungen af Danmark erhållna befallningar att uppsäga stilleståndet lät prinsen det obehindradt fortgå.

Under flottornas skydd hade södra arméen lefvat ett bekymmerslöst lif. Först på nyåret, när kölden infunnit sig och slagit en isbro öfver sundet, började danskarna röra på sig och vidtaga omfattande anstalter för öfvergång till Sverige. Men så kom blidväder, och isen gick upp. I midten af februari blef det åter kallt, och dagligen väntade man underrättelsen om danska härens landstigning på skånska kusten, men lyckligtvis inskränktes allt samman till de förut omtalade ballongerna med proklamationer, i hvilka svenskarna uppmanades att taga konungen af Danmark till konung, hvarigenom de tre nordiska rikena skulle kunna återförenas.

Från Åland ingingo också oroande underrättelser, och den i midten af februari dit anlände Döbeln anmälde vådan af truppernas kvarblifvande därstädes. Detta föranledde endast en svarsskrifvelse från konungen personligen, hvari han yttrade: »Åland måste försvaras; detta är af högsta vikt för att bibehålla krigsorten på andra sidanhafvet. Kust-Armén bör således sammandragas, för att man därifrån må kunna afsända nödiga förstärkningar till Åland.» Den icke särdeles starka kustarméen jämte lifgrenadierbrigaden befalldes genast afgå till Grisslehamn för att förläggas långs kusten.Tibells ämbetsberättelse, sid. 162 och 200, Bergman-Schinkel, IV sid. 288 och 311.

Medan allt detta timade på de stora händelsernas skådebana, framsläpade de återstoder af den finska hären, som ännu räddat sig ur dödens klor, ett bekymmersamt lif. Den stränga kölden i förening med beklädnadens jämmerliga tillstånd och lifsmedlens icke allt för stora öfverflöd kräfde många offer, men ännu större blef mansspillan till följd af sammanträngningen i de få hus och gårdar, som kunde användas till kvarter. Då härtill kom, att fruktan för de ohyggliga pesthärdar, som kallades sjukhus, förmådde soldaterna att i det längsta dölja iråkad sjukdom, kan man väl förstå, att tillståndet snart skulle blifva betänkligt. Också yppade sig snart och utbredde sig hastigt en förödande fältsjuka, hvilken äfven härjade bland ortens befolkning.

Under polcirkeln.

Den stora mängd sjuke, som redan före härens återtåg afsändts till Torneå, och som under samma tåg lyckades släpa sig fram dit, nödgade till anläggande af sjukhus i en mängd byar och gårdar, men i dessa sjukhus saknades allt, som erfordras för en omsorgsfull sjukvård, och i första hand utrymme. Trängseln blef oerhörd, och den medförde naturligtvis osnygghet och luftförskämning, för att icke säga stank. Sängutredning saknades i det allra närmaste, så att de sjuke lades bredvid hvarandra på golfvet på halm, som aldrig ombyttes utan småningom ruttnade. Täcken funnos icke, utan de sjuke fingo efter bästa förmåga dölja sig med återstoderna af sina klädespersedlar. När härtill kom brist på lifsmedel, läkemedel, läkare och sjukvårdare, må man icke undra på, om dödligheten blef förskräckande. De döda plockades ut och lades, afklädda till blotta skjortan, i högar, hvilka, när de stigit ett stycke i höjd, kördes till lämplig plats för att nedgräfdas. I Umeå voro väl förhållandena något bättre, fastän de ingalunda kunde kallas tillfredsställande. Från september

1808 till årets slut vårdades här minst 4,000 sjuke, af hvilka 1,115 afledo. Många tillfrisknade kunde icke lämna sjukhusen af brist på kläder. Ytterst obetydligt var fortfarande antalet af läkare eller af personer, som användes i egenskap af läkare, men under dessa sorgens dagar minskades detta antal än mera, enär sjukligheten på ett betänkligt sätt grep omkring sig bland denna personal. Redan i december anmälde Klercker, som förde befälet

öfver hären, till konungen: »Det är i denna del, som jag anser den största våda vara för Eders Kungl. Majestäts armé, hvilken, om ej sjukdomen afstannar, ofelbart skall derigenom upplösas före wåhren.»

Orsaken till eländet var liksom förut hufvudsakligen att söka i bristande anordningar, i bristande tillgångar på personal och materiel i förening med kölden och det ofantliga afstånd, som skilde den nödställda hären från landets hjärta.Qvennerstedt i Tidskrift för militär hälsovård 1896, sid. 249.

En af deltagarna i dessa händelser försäkrar, att det hufvudsakligen var det yngre befälet, som trots mödor och försakelser och ett halft års uteblifven aflöning höll sinnesstämningen uppe och slet med sig både de äldre af befälet och soldaterna, af hvilka en stor del med ömmare band voro fästa vid detta lifvet och dess kraf.Montgomery, II sid. 145.

Den nya — eller rättare sagdt den gamla — öfverbefälhafvaren vistades liksom hans generaladjutant fortfarande i hufvudstaden, och Klercker utöfvade alltjämt befälet. Sitt högkvarter flyttade han i februari först till Umeå och sedan till Hernösand. I början af februari aflöste 3:e finska brigaden, numera under förra arméssjukhusintendenten, öfverste v. Platens befäl, den 4:e, som flyttades till Burträsk och sedan, när en rysk öfvergång öfver Qvarken började befaras, till Umeå. Den fördes af öfverste Fahlander, sedan Sandels afrest till Stockholm, och räknade i midten af mars endast 1,200 man. Något senare öfvertog den i Umeå tillfrisknade Cronstedt, befälet öfver alla där i trakten förlagda trupper. Öfver de tre i norden kvarstående finska brigaderna förde Gripenberg befälet. Upplands och Västmanlands regementen hade återvändt till rotarna.Montgomery, II sid. 200, Aminoff, sid. 100, Mankell, II sid. 327.

Nar ställningen var drifven till sin spets och Sveriges rike hotades af fullständig upplösning, när en del af västra arméen under öfverstelöjtnant Adlersparres befäl var på väg till hufvudstaden, dit ryssarna hvarje dag väntades öfver det frusna Ålands haf, då förenade sig ett antal behjärtade män för att rödja konungen ur vägen. Den 13 mars bemäktigade de sig hans person, hvarefter han skildes från styrelsen, som öfvertogs af hertig Karl.

Sedan hela Finland ända upp till Kemi älf blifvit eröfradt, ansåg Buxhöwden ändamålet med kriget uppnådt, hvadan han kunde unna trupperna en väl behöflig hvila. Hans första åtgärd blef att så ändra deras indelning, att brigad- och divisionsförbanden i möjligaste grad skulle kunna återställas, samt att de olika kårerna blefve mera slutna inom sig, ordnade med hänsyn till ett stundande vår- eller sommarfälttåg och förlagda i samklang med förrådsorterna. 1:a kåren, som i stället för den tillsjuknade Tutschkov fick generalmajoren grefve Schuvalov till befälhafvare — Kamenskij hade redan förut rest till Petersburg för att sköta sin hälsa —, förlades med högkvarteret i Uleåborg; 2:a kåren, hvilken at samma anledning från Galitzin öfvergick till Barclay de Tolly, samlades kring Vasa; 3:e kåren under Bagration var fortfarande hemma i Åbo, och öfver 4:e kåren tog generalmajor Baggehufvud befälet i stället för Wittgenstein. Kuopiokåren, som nu blef af mindre betydelse, ställdes under guvernören i Viborgs län. Reservartilleriet förlades till Tavastehus. Artilleriparker, förrådshus och sjukhus upprättades på åtskilliga ställen i landet.

Sjukhus vid Torneå.

För att vid vårens annalkande kunna skydda kusterna åstundade Buxhöwden en till 290 fartyg uppgående skärgårdsflotta, som han ville fördela på olika ställen mellan Uleåborg och Sveaborg med den största gruppen i Åbo skärgård. Åland, som han antog svagt besatt af svenskarna, ämnade han intaga under vintern. Såsom besättning i landet afsåg han 7,000 man vid Uleåborg, 4,000 vid Vasa, 5,000 vid Åbo,

3,000 i Nyland och 3,000 såsom reserv vid Tavastehus eller tillsammans 22,000 man; återstoden kunde föras tillbaka till Ryssland.

Dessa, strängt på försvaret syftande anordningar behagade icke alls kejsar Alexander. Han hade nu för länge sedan slagit bort tanken, att Finlands besittningstagande endast var en åtgärd för att tvinga konungen af Sverige att göra gemensam sak mot England. I bref till konungen förklarade han i januari 1809, att »Finland har blifvit förenadt med Ryssland i följd af eröfringens rätt och drabbningarnas utgång och kan icke från detsamma afskiljas annorlunda än genom vapen». Emellertid synes det alldeles uppenbart, att kejsaren nu var tillfredsställd med den

skedda eröfringen, att kanske äfven, såsom orden falla sig i nyss nämnda bref, han »önskar ingenting högre än fred mellan alla riken», att »han önskar se Sverige lyckligt och lugnt och är färdig att medverka till dess försoning med alla de makter, med hvilka det befinner sig i krig». Och sedan Finland genom en oskicklig krigföring råkat i ryssarnas händer och medel icke funnos att återeröfra det, fordrade klokheten tydligen att söka fred. Men när hvarje tanke i denna riktning var konungen främmande, återstod för kejsaren intet annat än att med kraft fortsätta kriget för att bringa det till ett hastigt slut. När han fann, att Buxhöwden, hvars afslutande af stilleståndet i Olkijoki han äfven klandrade, icke var mannen att utföra en sådan plan, aflägsnade han honom från befälet och ersatte honom med general v. Knorring.

Född 1746, hade denne hastigt stigit i befordran och, såsom förut blifvit nämndt, 1788-90 varit generaladjutant vid den här, som bekrigade svenskarna. Sedan hade han skurit nya lagrar i Turkiet och Polen samt 1806 användts såsom biträde åt general Bennigsen i kriget mot Napoleon. Han hade under det nu pågående kriget alltid klandrat Buxhöwdens anordningar men skulle snart finna, att högste befälhafvaren icke uteslutande dansade på rosor. För öfrigt var han mera en beräkningens än en handlingens man, rättrådig och ridderlig.

På grund af erfarenheten från den förgångna sommaren, då fiendens herravälde på hafvet band ryssarnas krafter, återkom kejsaren till sin föregående vinter hysta plan att öfver isen flytta kriget in i Sverige för att rikta en afgörande stöt mot sin fiendes känsligaste punkter. Han befallde därför Knorring att låta 1:a kåren med 5,000 man rycka fram öfver Torne älf, raskt kasta svenskarna tillbaka och fortsätta vägen till Umeå, dit 2:a kåren med samma styrka skulle rycka fram öfver Qvarken. Den till 20,000 man förstärkta 3:e kåren skulle först bemäktiga sig Åland och sedan öfver isen öfvergå till Sverige, hvarefter alla tre kårerna skulle rycka an mot Stockholm, förstöra svenska flottan och intaga sådana platser, att de kunde bibehålla fast fot i Sverige, äfven sedan hafvet gått upp.

Knorring, som i midten af december i Uleåborg aflöste Buxhöwden, fann snart lika stora betänkligheter som sin företrädare. Bristen på lifsmedel och dragare gjorde det omöjligt att förena de olika kårerna, och mera än 10,000 man, hvilket antal hansedermera ökade till 16,000, ansåg han icke under några förhållanden kunna samlas till företaget mot Åland. Januari och februari månader gingo emellertid förbi, utan att annat uträttades, än att lifsmedel, så godt sig göra lät, upplades och trupperna småningom samlades. Då blef kejsaren vred, och den 24 februari sände han ett skarpt bref till Knorring. Denne ursäktade sig med de förut anförda svårigheterna, hvartiil nu ytterligare kom vissheten om svenskarnas ganska betydliga styrka på Åland och svårigheten att utföra det långa tåget öfver isen. I känslan af sin oförmåga att uppfylla kejsarens afsikter, anhöll Knorring slutligen att blifva befriad från det honom anförtrodda uppdraget. Kejsaren villfor hans önskan så tillvida, att han sände till Finland krigsministern, general Araktschejev att utöfva högsta ledningen af krigsrörelserna.

Generalen grefve A. A. Araktschejev.

Denne hade, utgången ur en förnäm släkt, så hastigt stigit i befordran, att han redan wid 29 års ålder 1798 blef generallöjtnant och inspektör för allt artilleri. I januari 1808 blef han dessutom krigsminister och inspektör för allt infanteri. Han ägde djupgående bildning och en ovanligt kraftig vilja samt utöfvade under den tid, han var krigsminister, en omfattande och fruktbringande verksamhet.

De i Finland befintliga ryska stridskrafterna uppgifvas i midten af januari till följande styrka af stridande, inberäknadt officerare:

1:a kåren,

i Uleåborg ....

11,358

man med

20

kanoner,

2:a „

i Vasa ....

13,197

„ „

22

„

3:e „

i Åbo ....

10,284

„ „

20

„

4:e „

i Nyland ....

9,245

„ „

25

„

Kuopio-afdelningen ....

1,373

„ „

12

„

Reservartilleriet ....

104

„ „

28

„

På flottan (sjöfolk) ....

2,917

”

eller tillsammans

48,478

man med

127

kanoner

Häraf utgjorde 2,730 man kavalleri och 1,963 man artilleri. I ofvannämnda siffror äro emellertid medräknade alla bortkommenderade och sjuke, och att de senares antal

var ganska stort, vet man med säkerhet. Uppe i norden ledo ryssarna knappast mindre än svenskarna, och fältsjukan härjade äfven i deras led.

Araktschejev, Knorring och Bagration öfverlägga om öfvergången till Åland. Larsson-Palm.

Den 4 mars kom Araktschejev till Åbo. Först dagen förut hade Barclay de Tolly och Schuvalov därifrån afrest till sina trupper. Knorring upprepade för krigsministern alla de svårigheter, med hvilka tåget till Åland var förenadt. Han erinrade om otillräckligheten af de samlade lifsmedelsförråden, om svårigheten för trupperna att vistas sex dagar på isen, om möjligheten för svenskarna att draga till sig förstärkningar samt om faran af en folkresning i Finland, när så mycket trupper droges därifrån. Äfven de andra generalerna skakade betänkligt på hufvudet; endast Bagration uttalade sig för blind lydnad. Araktschejev bemötte, så godt han kunde, de gjorda invändningarna, skaffade lifsmedel från flottans förråd, flyttade fyra bataljoner från Helsingfors till Åbo och vidtog erforderliga anordningar för det äfventyrliga företaget.

De båda medverkande befälhafvarna skulle icke göra mindre svårigheter. Från Vasa skref Barclay de Tolly den 7 mars, att han omöjligt kunde öfverskrida Qvarken. På platsen hade han endast 3,462 man; efter 12 och 18-20 dagar kunde denna styrka ökas till 5,468, och när de från Uleåborg utlofvade trupperna skulle anlända, visste man icke, men icke kunde det ske förr än inom tre veckor. Lifsmedel fanns knappast för dagen, på ammunition led han brist o. s. v. På alla dessa svårigheter sökte Araktschejev råda bot och försäkrade dessutom, att kejsaren hade sina blickar särskildt riktade på detta företag, och att en general med Barclay de Tollys förtjänster icke behöfde ytterligare föreskrifter. »Jag skulle önska,» skrifver han slutligen, »att för denna gång icke vara minister utan i edert ställe, ty det finnes många ministrar, men öfvergången öfver Qvarken förbehåller försynen ensamt Barclay de Tolly.»

Schuvalov anmälde, att hans trupper på vägen mellan Uleåborg och Kemi skulle omkomma af hunger, ty intet fanns där att få, att de fientliga trupperna förmodligen dragit sig tillbaka ända till Umeå, att mellan Kemi och Kalix funnos fyra stora och strida älfvar utan broar, mellan hvilka älfvar hans trupper vid vårflödets inträde skulle blifva instängda och uthungrade. Araktschejev svarade, att för 4-5 tusen man kunde man få födoämnen hvar som helst, att man icke på förhand skulle oroa sig för traktens svårigheter utan först undersöka dess beskaffenhet o. s. v.

Öfver allt möttes den kraftfulle mannen af svårigheter från de utförande befälhafvarnas sida. Men, säger den ryske historieskrifvaren, »alla af dem framkastade svårigheter jäfvades af grefve Araktschejev, följaktligen tillkommer honom äran af utförandet af Alexanders djärfva idé att förflytta ryska fanorna till svenska kusten. Utan hans befallningar och vidtagna åtgärder skulle öfvergången icke ägt rum.» Djärf var planen i alla fall, och så sent som i midten af mars skulle den varit ett alltför stort vågspel, om icke vintern detta år liksom det närmast

föregående varit ytterligt sträng.Michailovskij-Danilevsky, sid. 133 och 135.

Ryska hären stod snart färdig att isvägen söka upp gamla Sverige.

PÅ ÅLAND OCH PÅ UPPLANDSKUSTEN.

MARS.

På Åland förde öfverste Peyron fortfarande befälet, enär Döbeln ännu icke afhörts. Småningom hade ett slags stillestånd inträdt äfven på denna del af krigsskådeplatsen. Den skarpa köld, som rådde allt ifrån december månad, isbelade hafvet mellan Åland och Finland, så att förbindelsen var obehindrad i hela skärgården. Häraf begagnade sig den ryska ledningen för att sända fram kosacker till Kumlinge och Såttunga jämte mellanliggande öar. Föglö och Vårdö höllos besatta af svenskarna (se kartorna sid. 252 och 411). Som Peyron höll för troligt, att ryssarna på Kumlinge och kringliggande öar ämnade sammandraga trupper för att anfalla hans ställning, anbefallde han öfverstelöjtnant v. Schulzenheim att med 600 man infanteri ur fyra olika regementen och 80 man ur Lifgardet till häst rycka fram till nämnda öar, bortdrifna ryssarna och bränna husen. Klockan 1 på morgonen den 29 januari tågade nämnda trupper från Vårdö och delade sig under vägen mot öarna Seglinge, Kumlinge och Enklinge (den först nämnda belägen sydväst, den sist nämnda norr om Kumlinge). Efter obetydlig strid drefvos kosackerna på flykten; invånarna lastade sin värdefullaste egendom på medförda slädar, och så antändes alla hus med undantag af Kumlinge kyrka. Under belysning af de hemska eldarna anträddes återtåget kl. 10 på aftonen, då mycket måste kvarlämnas af brist på dragare. Liknande förhärjning utfördes på Såttunga af en dit från Föglö framsänd afdelning ur Lifgardet till häst. Denna mot invånarna grymma åtgärd tjänade i själfva verket endast till att beröfva några hundra ryssar tak öfver hufvudet under marschen till Åland.Montgomery, II sid. 171.

I slutet af januari hade Döbeln företräde hos konungen. Han uttalade då otvunget nödvändigheten af att sluta fred eller att föra kriget på ett annat sätt än hittills. Konungen åhörde honom lugnt och yttrade till slut: »Å, Gud hjälper mig väl, general v. Döbeln!» — »Det gör han nog,» svarade denne, »blott vi först själfva vilja hjälpa oss.» — Konungen förebrådde honom vänligt misstron till Guds makt eller vilja, hvarpå Döbeln genmälde: »Den Gud jag begriper, den tror jag inte på.» — Konungen afskedade slutligen generalen med löfte att öka hans styrka till 10,000man regelbundna trupper. Döbeln anträdde den 9 februari färden till Åland, där han två dagar senare öfvertog befälet.

De svenska stridskrafterna på ön utgjordes af 1:a brigaden under öfverste Cronstedt, bestående af Södermanlands och Västgötadals regementen, hvartdera på två bataljoner, 2:a brigaden under öfverste Fleetwood, som utgjordes af en Kronobergsbataljon (återstoden af regementet) samt en liten bataljon af hvartdera Fleetwoodska och Palinska regementena (f. d. Svea och Finska gardena) äfvensom den af öfverste Boye förda 3:e brigaden, som utgjordes af Jönköpings landtvärnsbataljon, Ålands landtvärn och landstorm. Styrkan af dessa trupper uppgifves visserligen till 9,095 man, men häraf voro endast 5,404 närvarande friska (landstormen inberäknad), under Öfverste G. O. Lagerbring. Efter en reliefmedaljong. det 1,588 upptagas såsom kommenderade och 2,103 såsom sjuke. Artilleriet utgjordes af 59 kanoner af olika slag, till största delen hämtade från kanonslupar och jollar samt lagda på släpor. I början af mars skulle Upplands regemente och ett batteri öfvergå till Åland, men af det förra anlände före återtågets anträdande endast 300 man. Såsom vanligt under detta krig var staben ganska väl försedd med både officerare och målsmän för de civila tjänstegrenarna.

Den af åländska härens personal, som näst Döbeln kom att utöfva det största inflytandet, var öfveradjutanten och öfverstelöjtnanten Gustaf Olof Lagerbring, hvars bekantskap vi redan gjort vid Helsinge. Född 1769, hade han tidigt inträdt på den militära banan och såsom helt ung officer deltagit i det föregående kriget med Ryssland, under hvilket han fick kaptens grad. Nu hade han redan nära tio år varit öfverstelöjtnant och skulle snart blifva öfverste.

Vid Döbelns ankomst till Åland fann han trupperna så förlagda, att brigaden Cronstedt innehade vänstra flygeln,

kring hufvudvägen med stabskvarter vid Kastelholm och förposterna, som stodo under Lagerbrings befäl, framskjutna till Vårdö, under det brigaden Fleetwood intog högra flygeln, på Lemland, med stabskvarter i Granboda och de under öfverstelöjtnant Löwenhjelms befäl stående förposterna vid Föglö och Bänö. Boyes brigad var förlagd bakom de öfriga och tjänade såsom reserv.

Döbeln var visserligen besluten att med kraft försvara Åland men att icke utsträcka detta försvar så långt, att han därigenom kunde äfventyra sina trupper. Blefve han anfallen med allt för stor öfverlägsenhet, ämnade han draga sig tillbaka öfver det frusna Ålands haf. Emellertid fruktade han, att ryssarna skulle uppskjuta sitt anfall,till dess nämnda haf gått upp och återtågsvägen vore honom afskuren, något som lyckligtvis icke inträffade. Verksamma anordningar vidtogos ofördröjligen att så mycket som möjligt stärka försvaret. Förhuggningar anlades vid färjställena och på andra viktiga punkter, och Eckerön befästes såsom ett slutvärn. Telegrafer, raketinrättningar och vårdkasar anordnades för att i god tid varsko om fiendens annalkande. En optisk telegraflinie upprättades ända till Stockholm. Alla ålades den största vaksamhet, och omsorgsfulla förberedelser vidtogos för att hastigt samla trupperna, lasta och anspänna trossen. Och öfver allt ingrep den nitiske och häftige generalen, och ögonblicklig lydnad fordrade han, hvar han kom. »Om jag beder någon af eder,» sade han en gång vändande sig till sina adjutanter, »vända upp och ned på huset där borta, så svaras ej, det är omöjligt, utan man går åstad och försöker med alla krafter; först se'n det skett, inberättas omöjligheten.»

Allmogen och landstormen beredde Döbeln mycken svårighet. Under den långa och trånga inkvarteringen med, åtminstone tidtals, knapphändig tillgång på lifsmedel, kunde öfvergrepp och trätor mellan soldater och invånare svårligen undvikas, och de senares hänförelse var nu alldeles bortblåst. Gagnlösheten af försvaret kände nog de goda åländingarna, men ännu lifligare fruktade de ryssarnas hämnd. Genom kraft, fasthet, rättvisa och deltagande i invånarnas bekymmer lyckades Döbeln bringa allt till rätta och ordna landstormen, så godt sig göra lät. För att icke försvaga sina, redan allt för mycket anlitade trupper befallde han bland annat lotsarna att inträda såsom underbefäl vid landstormen, och då klagomål häröfver anfördes af sjöförvaltningen, svarade han till konungen i vältalig korthet: »När isen ligger, behöfvas inga lotsar».Det var vid detta eller ett liknande tillfälle, som Döbeln sporde den officer, hvilken till honom öfverbragte en regeringsskrifvelse: »Har ni hört, huru Montecuculi gjorde, när krigsrådet (hofkrigsrådet) i Wien skref dumheter till honom; vet ni törhända, hvem han var? Montecuculi var en utmärkt kejserlig fältherre, — och han kysste vördnadsfullt höga skrifvelsen och lade'n ad acta.» Efter att hafva utfört samma åtbörd stoppade Döbeln skrifvelsen i fickan.

Under februari månad förefôllo endast mindre strider mellan förposterna och kosackerna. Den 18 utförde 200 svenskar ett tåg till Kumlinge för att uppbränna några kvarstående hus, i hvilka kosackerna slagit sig ned, och detta utfördes äfven. Den 6 mars i dagningen anföllo kosackhopar de svenska förposterna på Bänö, hvarvid en där varande landstormsafdelning bortkastade gevären och gaf sig af i vild flykt.

Ehuru inga af de utlofvade förstärkningarna syntes till, uttryckte Döbeln likväl i ett bref till konungen af den 3 mars sin tillförsikt till trupperna. Han antog, att ryssarna öfver Föglö skulle söka kringgå Åland på södra sidan och afskära honom återtåget. Men, tillägger han, »det skall kosta fienden mycket blod, ty den försäkran är sann och högst tillfredsställande, att alla från den förste till den siste lifvas af krigsmannanit, förtroende och vilja. Hvad fördelningens öde blir, är okändt; dock skall äran och fosterlandets vålnader skydda vår aska.» Tibell insåg emellertid detbetänkliga i Döbelns ställning och gjorde ett sista försök att förmå konungen återkalla trupperna från Åland. Förgäfves spillde han dock sina ord, när han sökte öfvertyga konungen om den farliga belägenhet, i hvilken de befunno sig, utsatta som de voro att från alla sidor blifva omringade af de på isen framryckande, till antal vida öfverlägsna fientliga kolonnerna. Konungen var obeveklig, och den 6 mars fick Tibell det svar, som redan blifvit anfördt.

Och Åland skulle också komma att försvaras, så länge konung Gustaf IV Adolf satt kvar på Sveriges tron.

Döbeln leder försvarsanordningarna på Åland.

Den till företaget mot Åland afsedda ryska kåren sammandrogs under början af mars mellan Nystad och Åbo samt uppgick till 30 bataljoner, 4 skvadroner, 600 kosacker och 20 kanoner med en sammanlagd styrka af

närmare 17,000 man. Ledningen af företaget uppdrogs åt Bagration, som försågs med en redan uppgjord fälttågsplan. Enligt denna skulle hans kår samlas vid Kumlinge och därifrån afgå i fem kolonner, af hvilka fyra skulle rycka fram i fronten, under det den femte på isen skulle kringgå hela Åland på dess södra sida för att vid Eckerö eller Signilsskär afskära svenskarnas återtåg. Om desses styrka eller försvarsanordningar hade ryssarna ingen kännedom.

Ryssarna skredo oförtöfvadt till anfallsplanens utförande. Det till 8 bataljoner, 4 skvadroner och 500 kosacker uppgående avantgardet delades i två delar, af hvilka den ena under generalmajor Schepelev besatte öarna Töfsalo, Sudsalo och Vartsalo,

under det den andra, som leddes af Kulnev, ryckte fram till Nagu och Korpo. Det var den senares kosacker, som den 6 mars på morgonen öfverraskade den svenska posteringen på Bänö. Den 10 mars skedde det allmänna uppbrottet, och i olika afdelningar närmade trupperna sig Kumlinge. Soldaterna voro försedda med lifpälsar, stoppade mössor och varm fotbeklädnad, hvilket väl behöfdes, ty kölden var liksom under hela den senaste tiden mycket skarp. Liksom vid ett tåg öfver de arabiska sandöknarna, säger den ryske historieskrifvaren, åtföljdes hären af en mängd slädar, lastade med lifsmedel, brännvin och ved. För nätterna uppkastade soldaterna vallar af snö till skydd mot vinden och sökte vid de långa raderna af eldar skydd mot kölden. Den 12 lämnade Araktschejev och Knorring Åbo, åtföljda af förra sändebudet i Stockholm Alopæus, hvilken ansågs böra vara till städes, för den händelse fredsunderhandlingar skulle komma till stånd. Den 14 sammanträffade de olika afdelningarna vid Kumlinge och ordnades med hänsyn till den allmänna framryckningen, som skulle anträdas följande dagen.

Så skedde äfven, och när dagen grydde öfver det öde isfältet, voro alla fem ryska kolonnerna i framryckning bildande långa, gråa ormlika linier, föregångna af ryttarsvärmar, hvilka leddes af de båda avantgardescheferna. Längst norrut hunno första och andra kolonnerna under Tutschkov III och Knorring II fram till Vårdö, hvarifrån den förra skulle fortsätta till Getha kapell, i norra delen af Åland, den senare till Markusböle. Tredje kolonnen under Sasonov slog in riktningen mot Ålands östra udde och den därifrån västerut ledande hufvudvägen, fjärde kolonnen under Demidov mot Lumparland. Femte kolonnen, som fördes af Stroganov, skilde sig från de öfriga, i det den slog in riktningen mot Såttunga och Föglö. Efter de fem kolonnerna följde två reserver under Veljaminov och Alexejev.

Genom en af de proklamationer, som ryssarna enligt sin vana läto föregå truppernas framryckning, blef Döbeln redan den 11 varskodd om det snart förestående anfallet. Han tog ännu en gång försvarsanstalterna i noggrant skärskådande och hoppades att vid färjstaden vid Godby och i de andra befästa ställningarna kunna bjuda fienden motstånd, till dess de utlofvade förstärkningarna hunnit fram. Till de vid Jomala samlade trupperna höll han ett tal, hvari han bland annat yttrade: »Jag älskar dessa klippor, som omgifva oss; de tillhöra vår fosterjord, och hvad kärare hafva vi att försvara än denna? — — Hvarje buske i Sverige är värd, att du spiller ditt blod därför.» Allt var sålunda färdigt, när underrättelse under loppet af den 14 ingick, att kosacker anfallit posteringen på Löfö (norr om Vårdö) men blifvit fördrifna, samt att Cronstedt samlat sin brigad vid Bomarsund och skickat Lagerbring med förstärkning till Vårdö.Den 13 mottog Döbeln ett bref från Kulnev, hvari denne i mycket artiga ordalag uttryckte sin glädje öfver att åter påträffa sin högt värderade motståndare. — Så artig är man icke i vår realistiska tid.

ÅLAND.

Då anlände klockan 6 på eftermiddagen samma 14 mars majoren vid Lifgardet till häst Arvedson med underrättelse om den dagen förut skedda statshvälfningen. Han medförde äfven en af den nya regenten undertecknad befallning till Döbeln att genast anträda återtåg, för den händelse ryssarna anfölle honom med så ansenlig styrka, att han icke ansåg sig kunna försvara ön, att ofördröjligen skicka en gardesbataljon till Stockholm samt att till ryska öfverbefälhafvaren sända ett af Klingspor uppsatt bref med förslag om stillestånd. Sådant fick Döbeln för öfrigt bemyndigandeatt själf afsluta för längre eller kortare tid. Döbeln blef ursinnig vid underrättelsen om det mot den lagliga öfverheten begångna våldet och om västra arméens andel i de timade

händelserna samt skref på stället sin afskedsansökan, af hvilken han emellertid icke gjorde vidare bruk. I det stället lade han sin alltid lika stora handlingskraft i rikt mått i dagen.

Arvedson sändes genast att uppsöka Lagerbring, som han tränade vid Skarpans, och till hvilken han utom brefvet från Klingspor öfverlämnade ett af Döbeln till Knorring skrifvet bref. I detta förklarades Lagerbring berättigad att föreslå och öfverenskomma om en vapenhvila på 8-14 dagar eller längre, att utbedja sig ett samtal med ryska öfverbefälhafvaren och att ingå en öfverenskommelse, genom hvilken Delet skulle förklaras såsom gräns mellan båda parterna.

Med dessa handlingar gåfvo Lagerbring och Arvedson sig genast i väg och anlände till Kumlinge den 15 på morgonen, just när de ryska trupperna satte sig i marsch. I den enda på ön kvarstående stugan träffade de Knorring och många andra generaler. Lagerbring framförde sitt ärende, hvarpå Knorring frågade, om han trodde, att ryssarna kommit dit med en stor här för att frysa ihjäl på isen. Härpå var visserligen intet att svara, men Lagerbring framhöll å andra sidan det onödiga i vidare blodsutgjutelse, då regeringsförändringen i Sverige utan tvifvel skulle medföra snar fred. Slutet blef en öfverenskommelse, enligt hvilken svenskarna utom de yttersta förposterna skulle bibehålla sina ställningar, under det ryssarna skulle besätta Vårdö och Föglö men icke framrycka längre, förr än Döbeln och Knorring följande dag träffats vid Klementsby och underhandlingarna afslutats. Med detta besked återvände Arvedson till Döbeln, under det Lagerbring följde den af honom till 6-7 tusen man uppskattade ryska kolonnen till Vårdö för att där bestämma demarkationslinien. Knorring uppgaf sin på marsch till Åland befintliga styrka till 30,000 man och erbjöd Lagerbring att med en högre officer såsom sällskap resa omkring till de olika kolonnerna för att öfvertyga sig om förhållandet. Denne afböjde anbudet och återvände efter fullgjordt uppdrag till Döbeln.

Med sin vanliga verksamhet hade denne användt hela dagen till att afsända de sjuke öfver Ålands haf till Sverige, till att utdela befintliga förråd af mat, kläder och annat, till att bränna skepp och varf samt till vidtagande af alla förberedelser för ett skyndsamt återtåg. Döbeln kände emellertid sina motståndare allt för väl för att tro dem i stånd att hålla öfverenskommelsen, hvarför han icke heller var nogräknad utan af alla krafter påskyndade återtåget. Allt artilleriet och största delen af de öfriga trupperna marscherade med stora steg till Eckerö, och för att dölja dessa rörelser kvarlämnades i de gamla ställningarna två bataljoner hvilka sorgfälligt bevakades af ryssarna.

Kl. 12 middagen den 16 inträffade Döbeln och Lagerbring i Klementsby för att underhandla med Knorring. Det såg mycket fridfullt ut här i midten af den ryskahären, hvarest man endast sysselsatte sig med att noga iakttaga de båda svenska bataljoner, bakom hvilka man trodde sig hafva hela den svenska fördelningen. Så mycket rörligare var det på flyglarna, där de ryska kolonnerna marscherade allt, hvad tygen höllo, för att kringränna svenskarna. Knorring, som ansåg dem redan vara kringrända, fordrade, att de skulle sträcka gevär. Döbeln, som framför allt ville vinna tid, afslog denna fordran så bestämdt, att ryssarna blefvo medgörliga. Efter någon öfverläggning lyckades han utverka ett stillestånd på de förmånliga villkor, att han själf med sina trupper ostördt skulle fa draga sig tillbaka till Sverige, och att alla fientligheter utefter hela svenska kusten från Stockholm till Piteå skulle inställas under tiden intill den 1 april.

Lagerbring kommer till Kumlinge.

Öfverenskommelsen var just färdig till underskrift, då Araktschejev anlände. Denne ogillade densamma och sönderref den uppsatta handlingen. Han yttrade, att afsikten med detta storartade företag icke endast var Ålands intagande utan framryckning mot Stockholm, hvarför det icke kunde blifva tal om något stillestånd. Inga andra villkor kunde beviljas Döbeln, än att hans trupper sträckte gevär, och i Döbelns närvaro befallde han Knorring påskynda sin vänstra flygelkolonns marsch för att stänga återtåget för svenskarna. Såsom en särskild nåd förklarade han sig emellertid vilja fyra dagar uppskjuta de svenska truppernas afväpning, medan man inväntade den svenska regeringens svar på ett fredsförslag, som skulle öfversändas till densamma. Sjudande af vrede lämnade Döbeln nu sammankomsten men hadeklokhet nog att där kvarlämna Lagerbring »att uthala tiden» och med öppen fullmakt att handla.

Klockan var nu 6 e. m. Mera än ett dygn hade svenskarna sålunda vunnit till samling, utrustning och aftåg till Eckerölandet. Men ännu behöfdes mera tid, för att de måtte hinna få försprång före ryssarna vid marschen öfver hafvet mellan Eckerö och Grisslehamn.

Lagerbring var rätte mannen för ett sådant uppdrag. Det gällde att bibehålla fienden i tron, att svenskarna lugnt stodo kvar på Åland, och att hindra ryssarna från att framrycka till strid. Den först nämnda uppgiften var icke svår, ty ryssarna misstänkte på intet sätt, att svenskarna skulle, likasom de själfva gjort, bryta den träffade öfverenskommelsen. Värre var det att få ryssarna att stå stilla, ty sedan Döbeln afbrutit underhandlingarna, fanns ingenting, som hindrade dem att rycka fram vidare. Lagerbring låtsade sig emellertid icke vara obenägen att ingå på ryske krigsministerns fordran, att svenskarna skulle sträcka gevär, och började underhandla om närmare villkor därför. Man öfverenskom, att svenskarna skulle stå kvar på Åland, omringade af ryssarna, till dess svar anlände från svenska regeringen på de fredsvillkor, som skulle framställas från rysk sida.

Sedan Lagerbring fått ryssarna lugna, föreslog han för att vinna än mera tid, att man skulle uppsätta förslag till fredstraktat. Då detta blifvit färdigt, skulle han afresa med detsamma till Stockholm. Man gjorde sig emellertid icke brådt med denna handlings uppsättande. Lagerbring hade nämligen märkt, att de ryska generalerna gärna ville höra något om statshvälfningen i Stockholm, och han förstod att uppegga deras nyfikenhet. Han blef språksam och underhållande och berättade för de lyssnande generalerna vidt och bredt om händelserna i Stockholm och var därvid icke nogräknad, om han med tillhjälp af sin inbillningskraft förbättrade skildringen, ty han visste själf icke särdeles mycket om dessa tilldragelser. Berättelsen sköljdes ned med de dricksvaror, som burits in, och så gick tiden ända till kl. 11 på natten, då man åter började fundera på de villkor, som skulle kunna beviljas den, som man nu trodde, med säkerhet instängda åländska fördelningen.

General van Suchtelen framlade nu en karta öfver Åland, på hvilken han utpekade så väl de ryska kolonnernas som svenskarnas förmenta ställning samt framhöll omöjligheten af, att den underlägsna svenska fördelningen skulle kunna försvara sig, omringad som den var af de långt starkare ryska kolonnerna. Lagerbring, som nu ansåg sig hafva fullgjort sitt uppdrag, svarade lugnt, att Suchtelen något misstagit sig om svenskarnas ställning, enär de icke befunno sig, där han pekade, utan — ute på Ålands haf, där de icke vidare kunde omringas. Ryssarnas öfverraskning blef stor. Suchtelen, ovan att öfverlistas, utropade harmset: »Då har Ni bedragit oss, ty efter gårdagens öfverenskommelse skulle trupperna bibehålla sin ställning, så länge underhandlingarna fortforo». Lagerbring blef icke svarslös. »Vi hafva följt herrarnasexempel,» sade han, »och då Ni tvärt emot nämnda öfverenskommelse redan i morse började låta edra kolonner framrycka till den förmodade omringningen, så hade äfven vi rättighet att tänka på vår säkerhet. Tiden är äfven så begagnad, att uppgörande af villkor till Ålands utrymmande är öfverflödigt.» Han begärde och erhöll därpå fredsförslaget för att därmed afresa till Stockholm och lämnade ryssarna mellan kl. 11 och 12 på natten, åtföljd af några kosacker.

Ryssarna bivackera på isen. G. Lindberg.

När Lagerbring tidigt på morgonen den 17 upphann sina landsmän, befunno dessa sig dels på Eckerön, dels mellan denna ö och Signilsskär. Endast 2:a Södermanlandsbataljonen, som under major v. Engelbrechtens befäl bestridt förposttjänsten på vänstra flygeln och från Bomarsund hade mera än 50 km. att tillryggalägga, var ännu icke anländ. Den hade, såsom vi veta, stått kvar hela dagen och först efter mörkrets inbrott dragit sig tillbaka. Den högra förpostbataljonen drog Löwenhjelm den 16 på morgonen tillbaka till Lemland men vägrade på grund af stilleståndet att vika längre. Ryska generalmajoren Stroganov, som här ryckte fram, förklarade sig icke känna till något stillestånd. Löwenhjelm vek då till Enningby och kvarstod dar till aftonen, då han på allvar anträdde återtåg. En del kanoner måste kvarlämnas.

Ryssarna använde dagen den 16 på bästa sätt. De fyra kolonnerna i fronten beträdde Åland och sköto fram sina spetsar till linien Saltvik—Jomala. Femte kolonnen stannade vid Lemland. Kulnev skyndade med sitt kavalleri öfver Degerby och Hadnäs till Ytternäs.

Det var först Döbelns afsikt att hålla stånd vid Eckerö för att invänta förposterna, men snart insåg han, att följden häraf skulle blifva endast onödiga förluster. Därför sattes på morgonen den 17 alla trupperna i rörelse med

undantag af Engelbrechtens ännu icke anlända bataljon. Till denna kvarlämnades befallning att icke stanna för att försvara sig utan så fort som möjligt aftåga; om bataljonen blefve omringad, skulle majoren icke ändamålslöst uppoffra sin trupp utan hellre gifva sig, sedan han betäckt de andras återtåg.

Under full snöyra och stark köld anträddes tåget på en i hast utstakad ny väg enär breda vråkar af stormen uppkommit på den förut begagnade vägen. Här och där var det ödsliga isfältet upplyftadt till skrofliga massor, och stundom måste öppna vråkar kringgås. Främst tågade kavalleriet, därefter brigaden Cronstedt, så den obetydliga Boye'ska brigaden och sist Fleetwoods, som utgjorde betäckning för trossen. Bataljonerna följde hvarandra i fyrkanter, som inneslöto slädar med lifsmedel och andra förnödenheter; artilleriet var deladt till fyrkanternas hörn. Knappt hade tåget börjat, förr än från Signilskär anmäldes, att kavalleri och andra fientliga trupper syndtes i fjärran; »snöyrans våldsamhet gjorde upptäckten svår». Öfverste Boye fick befallning att rycka fram och öppna vägen, hvarvid flera soldater utmattade föllo omkull och dogo på stället. Ingen fiende uppenbarade sig. Något senare anmäldes till öfverste Fleetwood, att kosacker voro synliga vid Signilsskär, hvarför han måste lämna sin brigad något efter. Ett sextiotal hade verkligen ryckt an från sidan och borttagit några lass, af hvilka de flesta återtogos. Två haubitser måste i stället lämnas i sticket, sedan deras anspann dignat. Här och hvar döko visserligen kosacker upp, men de förmådde icke oroa hufvudstyrkan, som utan vidare äfventyr sent på aftonen nådde svenska stranden efter en marsch af nära 50 km., hvilken nästan omedelbart efterföljt andra ännu längre marscher. Den skedde dock icke utan förluster; några hundra man dignade af trötthet och blefvo efter; andra vederfors samma öde, emedan de vid förrådens utlämnande för mycket anlitat brännvinskaggarna; några hopar blefvo afskurna och tagna. Inberäknadt Engelbrechtens bataljon, gingo omkring 1,200 man förlorade.

Denna bataljon, hvars styrka uppgick till endast 368 man, anfölls vid Signilsskär af till styrkan minst dubbelt öfverlägset fientligt kavalleri, tillhörande Kulnevs avantgarde, men efter en kort strid drefs detta utan alltför stor svårighet tillbaka. När Engelbrechten emellertid begick den oförsiktigheten att för länge hålla stånd, blef han alldeles skild från hufvudstyrkan, omringad af öfverlägsna fiender och slutligen tvungen att gifva sig med sin uttröttade trupp.

Svenskarnes återtåg öfver Ålands haf. *AUG. MALMSTRÖM.*

Svenskarnes återtåg öfver Ålands haf. *AUG. MALMSTRÖM.*

Utom Kulnevs ryttare hade inga ryska trupper varit ute på isen. De mellersta kolonnernas främsta afdelningar nådde Eckerö; öfriga trupper öfversvämmade Åland. Kulnev samlade på aftonen ihop sin skara vid Signilsskär.Bulletiner från södra finska arméen af den 9, 20 och 27 februari, 10 och 20 mars samt 25 april, Döbelns anteckningar, II sid. 148, Montgomery, II sid. 171, Lagerbring, Betraktelser i anledning af Suchtelens historiska berättelse om kriget 1808-9, sid. 4, Suchtelen, sid. 197, Michailovskij-Danilevskij, sid. 143.

Genom beslutsamhet, kraft och fintlighet hade Döbeln och kanske i ännu högre grad Lagerbring räddat hufvuddelen af den åländska hären, men den var icke mycket värd efter beträdandet af Sveriges jord. Manskapet var dödstrött, en del hästar obrukbara, och med de öfriga återvände bönderna ofördröjligen. Af den så storartadt utlofvade kustarméen mötte endast Västmanlands vargeringsbataljon med den aktningsbjudande styrkan af 26 man. Öfver allt hade bönderna flytt af fruktan för ryssen och medtagit hästar och boskap.

Allt detta hade Döbeln emellertid förutsett, men han sökte reda sig så godt sig göra lät. Med de 3,500 man, som nu stodo honom till buds, intog han den fördelaktigaste ställning, som stod att få, inkvarterade trupperna i de talrika byarna, samlade lifsmedelsförråd och utsatte starka förposter utåt isen, hvilka uppsågade den närmast stränderna. I Väddö prästgård slog han sig själf ned. Genast efter ankomsten till fastlandet hade Lagerbring blifvit sänd till Stockholm med de ryska fredsförslagen och med underrättelse om tilldragelserna.

Döbeln väntade, att ryssarna oförtöfvadt skulle följa efter honom, men de voro af helt annan tanke. Araktschejev kände mer än väl kejsarens bestämda vilja, att hans här i Sveriges hufvudstad skulle föreskrifva fredsvillkoren, men nu var det slut med äfven hans fasthet; han kunde icke förmå sig att tvinga generalerna, som alla voro emot

företaget, att gripa sig an därmed, utan han skref till kejsaren och föreslog, att Bagration skulle anbefallas öfvergå till Sverige, något som han ägde full rätt att själf befalla. Det enda, han lyckades sätta i verket, var ett af Kulnev ledt ströftåg af kavalleri till svenska kusten.

Den 18 på aftonen sammandrog Kulnev tre skvadroner Grodnenska husarer och 500 kosacker vid de yttersta fiskarstugorna på Signildsskär och utgaf följande befallning: »Gud med oss! Jag är framför eder; furst Bagration är bakom eder. Midnattstiden, kl. 2, skola vi samlas vid kvarnen. Tåget till svenska stränderna sätter kronan på alla våra mödor. Dessa erbjuda oss en verklig belöning, heder och odödlig ära. Två bägare brännvin per man, en bit kött och bröd samt 2 garnets (6,5 liter) hafre medtagas. Hafvet är icke fruktansvärdt för den, som förtröstar på Gud. Hvilen eder, kamrater!» Tre timmar före dagningen den 19 lämnade Kulnevs skara Signilsskär. Främst red öfverstelöjtnant Kirsanov med 48 kosacker, och en km. efter dem följde de öfriga trupperna. Snart vägleddes ryssarna af de spår, svenskarna lämnat

efter sig i vapen och persedlar samt stelnade och med snö svagt öfvertäckta kroppar. Efter åtta timmars ridt stack svenska kusten upp öfver isfältet, och snart mötte ryssarna de på isen framskjutna svenska posterna, hvilka skyndsamt drogo sig tillbaka, hvarvid en liten infanteriafdelning omringades och måste gifva sig. På den skogbevuxna stranden gjorde svenskarna ihärdigt motstånd, och några hundra med gevär väpnade kosacker sutto af och ryckte fram på en lång jägarkedja.

Vid underrättelsen om ryssarnas annalkande greps den lilla återstod af befolkningen, som stannat kvar, af dödlig ångest, hvilken fortplantades ända till hufvudstaden. Fortfarande i ett tillstånd af raseri och fruktande, att hela ryska hären följde de oförvägna ryttarna, grep Döbeln mot sin vana till en list. Han uppsatte genast ett bref till Knorring, i hvilket han omtalade hertigen-regentens benägenhet att vänligen sluta kriget under villkor, att inga ryska trupper beträdde gamla Sveriges jord, att följande dagen sändebud skulle anlända till Åland o. s. v., och sände sin generaladjutant, öfverste Schulzenheim i väg med detsamma. Då hade Kulnev, hvars yttersta flygel beträdt udden vid Grisslehamn, redan skickat en parlamentär till Döbeln för att fordra Grisslehamns utrymmande. För att icke omintetgöra den inledda underhandlingen medgaf Döbeln, att ryssarna skulle få tillbringa natten i Grisslehamn.De ryska berättelserna omtala dessa händelser helt annorlunda.

Döbelns bref föll Knorring mycket väl i smaken, ty han fann däri fullgiltig anledning att slå ifrån sig den obehagliga tanken på öfvergång till Sverige. Han svarade därför, att han med nöje skulle mottaga de svenska underhandlarna, och för att bevisa ryssarnas benägenhet för freden sände han genast befallning till såväl Kulnev som Barclay de Tolly att lämna svenska kusten. Mäktigt bidrog för öfrigt till denna åtgärd en hastigt påkommen sydlig vind, som hotade rifva upp isen.

Redan på aftonen den 19 inträffade Lagerbring, som till belöning blifvit öfverste, i Grisslehamn. Han medförde ett bref från hertigen till ryske kejsaren. Lagerbring kvarhölls öfver natten af brist på hästar, sades det, men i verkligheten för att icke störa de af Döbeln ledda underhandlingarna. Den 20 reste han i väg öfver isen samtidigt med Kulnevs ryttare och inträffade frampå natten i ryska högkvarteret. Knorring blef något misslynt, när han icke fick bestämdt svar på sina förslag utan endast förnam hertigens i allmänna ordalag uttryckta önskan om fred, hvarför han förklarade sig följande dag nödsakad anträda tåget öfver Ålands haf. Då grep Lagerbring ännu en gång till sin diplomatiska förmåga och inledde på egen hand en underhandling, hvilken efter långvarig öfverläggning ledde till afslutandet af ett stillestånd, under hvilket krigsrörelserna på alla delar af krigsskådeplatsen skulle afbrytas; Knorring lofvade att ofördröjligen utrymma Åland, och Lagerbring gick i godo för, att svenskarna, under det underhandlingarna pågingo, icke skulle göra något försök att återtaga ön. Svenska regeringen godkände Lagerbrings åtgärd, och den 25 lämnade Knorring medsina trupper Åland, sedan han där kvarlämnat ett infanteriregemente och några kosacker.Bulletin af den 25 april, Anteckningar af Döbeln, II sid. 186, Montgomery, II sid. 195, Michailovskij-Danilevskij, sid. 150, Suchtelen, sid. 207.

Kejsar Alexander, som vid denna tid vistades i Finland, ogillade på det högsta dessa anordningar, hvilka gjorde ett så snöpligt slut på hans plan att flytta kriget öfver till Sverige. Han uppsade genast stilleståndet och befallde, att ytterligare 6 bataljoner ur lika många regementen, bataljonerna förstärkta till 500 man, samt 200 ryttare och 6

kanoner under Demidov med biträde af Kulnev skulle öfverföras till Åland och rikligt förses med proviant, äfvensom att Barclay de Tolly skulle kvarstanna i Sverige, därifrån han emellertid redan aftågat. I midten af april skilde han Knorring från högsta befälet och öfverlämnade det till Barclay de Tolly.Michailovskij-Danilevskij, sid. 165. Lagerbring blef väl mottagen af kejsaren men fick återvända med oförrättadt ärende.

På svenska sidan erhöll Döbeln, som med oblida ögon sågs af de nya maktinnehafvarna, sitt begärda afsked från befälet och efterträddes den 20 af generallöjtnanten grefve Wachtmeister. Två dagar senare inträffade Adlersparre i Stockholm med den honom följaktliga delen af västra arméen, hvarigenom 7-8 tusen man funnos invid hufvudstaden att, om så behöfdes, förstärka kustarméen. Wachtmeister vidtog genast så kraftfulla anordningar, som hans ringa medel medgåfvo, att hindra en fientlig landstigning och fiendens vidare framryckning mot Stockholm, om denne verkligen skulle komma i land, hvarjämte han, om ock utan framgång, fortsatte underhandlingarna om stillestånd.Hammarsköld i Historisk tidskrift 1894, sid. 55.

ÖFVER QVARKEN OCH I VÄSTERBOTTEN.

MARS.

Af det föregående hafva vi funnit, huru ringa böjelse Barclay de Tolly hyste för det visserligen äfventyrliga tåget öfver Qvarken, men att detta blifvit honom anbefalldt på ett sådant sätt, att det endast återstod att lyda. Som våren redan var nära och isen hotade att gå upp, fanns ingen tid att förlora. Af de trupper, som voro förlagda i och närmast Vasa, kvarlämnade han 2 bataljoner och medtog de öfriga, hvilka uppgingo till 6 bataljoner, 300 kosacker och 8 kanoner. De 8 bataljoner, som voro i anryckning norrifrån, skulle sändas efter, så snart de anlände. Befälhafvaren i Vasa anbefalldes att hålla till hands lifsmedel för att vid behof sända dylika till de öfver hafvet gångna trupperna.

Afståndet mellan Vasa och Umeå uppgår i rak linie till 110 km. Inom den första tredjedelen häraf ligga de stora öarna Replof, Valgrund och Björkö samt utanför dem en del skoglösa klippor, af hvilka Valsöarna äro de yttersta. Den andra tredjedelen utgöres af öppna hafvet. Den tredje, som börjar vid klipporna Gaddarne, går öfver Västra Qvarken, som för nordliga vindar skyddas af Holmö och Ängsö med vidhängande klippor (se kartan sid. 422). Under kalla vintrar fryser Qvarken vanligen så, att den kan befaras, men vägen häröfver är alltid osäker, emedan breda vakar och remnor lätt uppstå i isen, hvilka sedan kanske öfvertäckas med ett förrädiskt snötäcke. För öfrigt rifver stormen ibland upp hela isbeläggningen, såsom under i fråga varande vinter skett en gång i december och en gång i januari. Att gifva sig ut på isbältet med en större truppafdelning, som behöfde minst tre dagsmarscher för att öfverskrida det, var alltid förenadt med våda.

Innan öfvergången företogs, skickade Barclay de Tolly två officerare med hvar sitt tiotal utvalda kosacker för att undersöka vägen och fiendens styrka på motsatta stranden. Båda framkommo till Gaddens båk och vitsordade företagets möjlighet utan att likväl dölja de vedermödor, med hvilka det måste blifva förenadt. Äfven meddelade de, att enligt öboarnas utsago endast få svenska trupper funnos vid Umeå.

För öfvergången delade den ryska generalen sina trupper i två afdelningar. Den ena bestående af 4 bataljoner, 200 kosacker och 6 kanonerer under befäl afgeneralmajor Berg samlades den 18 mars på Björkö, den andra, hvars styrka uppgick till 2 bataljoner och 2 kanoner under öfverste Filisov, anlände vid samma tid till Valgrund. Härifrån skulle den senare afsända kosackmajoren Kisilev med 50 kosacker och 40 på slädar åkande infanterister för att spana och tillfångataga de svenska förposterna. Skorpor medtogos för tio dagar och furage för fyra men ingen annan tross än patronkistorna, som fördes på slädar, samt enspända slädar för sjukes fortskaffande.

Efter samlingen tågade båda afdelningarna till Valsöarna, där de nödgades kvarstå öfver nästa dag för att invänta hästar, lifsmedel och vägvisare, som icke inträffat i rätt tid. Bivackeringen mellan klippor och is, i stark köld var föga vederkvickande. Kisilev och hans afdelning synes den 18 eller 19 framkommit till Gaddarne och därifrån

fortsatt färden till Holmö under strid med de svenska förposterna.

Kl. 5 på morgonen den 20 anträddes det egentliga tåget öfver isen. Främst gick Filisovs afdelning och därefter Bergs, med hvilken öfverbefälhafvaren följde, hvarefter en bataljon såsom eftertrupp afslutade tåget. Vädret var lugnt, och kölden öfversteg knappast 15 grader, men tåget var i alla fall ytterst mödosamt, ty föregående stormar hade kastat isblocken upp på hvarandra, så att de bildade väldiga hinder i kolonnens väg. De på slädar satta kanonerna måste dragas af 200 man och lämnades slutligen att omhändertagas af eftertruppen för att icke uppehålla tåget. Först kl. 6 på aftonen nådde trupperna efter 25 km:s marsch Gaddarnes ogästvänliga klippor, där de nödgades bivackera så godt som utan möjlighet att uppgöra eld.

I och omkring Umeå stod, såsom vi minnas, 4:e brigaden under öfverbefäl af generalmajor Cronstedt och närmaste ledning af öfverste Fahlander. Af densamma voro Savolaks jägare förlagda vid Ostnäs och på Holmön med poster i hafsbandet. De öfriga trupperna nämligen Savolaks infanteri (två bataljoner), Österbottens, Vasa, Uleåborgs, Kajana och Karelens jägare-bataljoner voro utsträckta utefter kusten från Ratan till Ängesjö. Batteriet hade kvarter i Umeå, och Karelens dragoner hade med hänsyn till fodertillgången lämnats i Löfåker.

Strax efter ryssarnas första spaning vid Gaddarne framsändes en officer och 50 man Savolaks jägare på Holmön för att utgöra förpost utåt Qvarken, och den 19 kl. 1 e. m. fick Fahlander i Umeå från denna afdelning underrättelse om kosackernas ankomst. Han begaf sig genast till Ostnäs och sände på aftonen och under natten öfverstelöjtnant Furumark med 140 man till förposternas understöd. Dessa senare sammandrabbade under den 20 på Ängsön med Kisilevs afdelning, och de nyanlända trupperna inskränkte sig till att patrullera omkring Holmön. Cronstedt erhöll denna dag underrättelse från Gripenberg, att ryssarna den 18 hade uppsagt stilleståndet vid Torneå, och han hade redan dagen förut underrättat denne om ryssarnas annalkande. Fahlander hade skickat till alla sina trupper befallning att samlas vid Umeå.

Följande dagen, den 21, fortsatte ryssarna framryckningen. Med Bergs afdelning uppbröt öfverbefälhafvaren redan vid midnatt och slog öfver Västra Qvarken inriktningen mot Ume älfs mynning, under det Filisov tog vägen öfver Holmön med Umeå såsom mål. Södra Västerbotten Marschen var ytterligt svår, ty snön låg här så tjock, att soldaterna sjönko ned i den ända till knäna, och kölden tilltog oupphörligt. Därtill kom väpnadt motstånd. Vid Obbola inträffade vid 4-tiden på eftermiddagen 1:a Savolaks infanteribataljonen under major Ehrenroth, och kl. 9 på aftonen anlände ytterligare öfverstelöjtnant v. Törne med 2:a bataljonen, Karelens jägare och Kajana bataljon. Ryssarnas försök att kämpa sig fram till stranden misslyckades, och i 30 graders köld måste de bivackera på isen. För att tina upp sina stelnade lemmar antände de ett infruset fartyg. Deras belägenhet var påfallande jämmerlig, och en officer, som med några skidlöpare gjort sig förvissad om deras ringa motståndsförmåga, bad Törne anfalla dem, men han svarade: »Vi äro för svaga, knappast 700 man, och hafva inga kanoner.» Några under natten af ryssarna gjorda försök att närma sig byn afvisades beslutsamt.

Samtidigt härmed framryckte Filisovs afdelning öfver Holmön, hvarest den först mötande fältvakten togs till fånga. I betraktande af fiendens öfverlägsenhet drog Furumark sin lilla skara tillbaka, och när han tillika upptäckteryssarnas mot Umeå anryckande hufvudkolonn, ansåg han rådligast att undandraga sig en hotande omfattning, hvarför han öfver isen anträdde återtåg till Ostnäs. Ryssarna sökte omfatta honom, men alla deras anfall visades tillbaka, och med ganska ringa förlust nådde hans skara byn. Här återförenade sig den 300 man starka jägarbataljonen och afslog ett af ryssarna gjordt försök att storma byn, hvarefter desse äfven här nödgades bivackera på isen.

Under natten drogo svenskarna sig tillbaka till Degernäs. Här anföllos de följande morgon, den 22, af ryssarna, hvilka jämväl på isen ryckte fram mot Umeå. I betraktande af ryssarnas stora öfverlägsenhet, då Cronstedt uppskattade deras styrka till 8,000 man och angaf sin egen till 900, af omöjligheten att länge göra motstånd, att invänta Savolaks jägare och att undanskaffa kanoner och förråd, då hästar saknades, samt på grund af den föregående afton honom tillhandakomna underrättelsen om konungens afsättning beslöt Cronstedt att söka åstadkomma en godvillig uppgörelse med sin motståndare. När hans trupper under oafbruten strid, i hvilken märkvärdigt nog intet artilleri på någondera sidan deltog, dragit sig tillbaka till Tegsby, 3 km. från Umeå, sände

Cronstedt en af sina adjutanter såsom parlamentär till ryssarna för att utbedja sig ett samtal med deras högste befälhafvare. Detta beviljades, elden tystnade och Cronstedt sammanträffade med Barclay de Tolly. Muntligt uppgjordes nu villkoren för en konvention, hvarefter dessa sedermera i Umeå skriftligt affattades. De bestämde i hufvudsak, att de svenska trupperna skulle utrymma Umeå samma dag kl. 4 e. m., hvarefter ryssarna skulle äga att där inträda; att de svenska trupperna skulle draga sig tillbaka till Hernösand med förposter i Nordmaling, under det ryssarnas förposter skulle få utsträckas till gränsen af Umeå län; att de svenska trupperna skulle förses med fyra dagars lifsmedel men alla öfriga förråd öfverlämnas åt ryssarna; att de sjuke fortfarande skulle vårdas i Umeå, samt att stillestånd skulle pågå, till dess de till högste befalhafvarna på båda sidor sända kurirerna hunnit återvända, och sedan med 24 timmars uppsägning. Cronstedt ansåg dessa villkor för sig och sina trupper synnerligen förmånliga.

Med hänsyn till sin halfförfrusna härs behof af hvila antog Barclay de Tolly gärna detta fördrag, som beredde honom en fördelaktig ställning på svensk botten, och som bragte i hans händer de svenska lifsmedelsförråden, hvilka de i återtåg stadda trupperna eljest kunnat antända. Då Barclay de Tolly bestämdt vägrade ingå på någon öfverenskommelse med hänsyn till Gripenbergs härafdelning, kunde han i sinom tid taga den i ryggen, allra helst sedan han från Vasa erhållit de afsedda förstärkningarna.

Så snart de svenska trupperna återkommit till Umeå, fördes de ned till förrådshusen för att utrustas med lifsmedel, men här inträffade stora oordningar. De halfförfrusna soldaterna kastade sig öfver brännvinsfaten och hotade till och med sina egna officerare, så att desse måste begära vakt af den ryske befälhafvaren. Småningomåterställdes emellertid ordningen, och svenskarna aftågade, hvarvid dock benen sveko åtskilliga. Af brist på hästar nödgades manskapet draga kanonerna. Savolaks jägare utgjorde eftertrupp och stannade öfver natten i Stöcksjö, 8 km. från Umeå. Följande dagen, den 23, öfvergingo de svenska trupperna Öre älf och förlades i byarna söder därom. Cronstedt kvarstannade med sin stab i Umeå och sände ofördröjligen till Gripenberg underrättelse om de timade händelserna. Ryssarnas styrka hade nu i hans inbillning stigit till 9-10 tusen man.

På eftermiddagen den 22 intågade ryssarna högtidligt i Umeå, och de nästan ihjälfrusna soldaterna fröjdade sig åt ett varmt kvarter. I förrådshusen påträffades gevär och ammunition samt lifsmedel, tillräckliga att föda hela den landstigna styrkan under en månad. Filisov skickades med 2 bataljoner, 100 kosacker och 2 kanoner genast i väg norrut för att bemäktiga sig de förråd, hvilka man trodde skulle finnas därstädes. Vid Ratan tog denna afdelning en fora, lastad med säd och ammunition, samt en med krut och bly lastad galeas. Följande dag anlände ett regemente från Vasa, och de tre återstående väntades stundligen, hvarför Barclay de Tolly vidtog anstalter i afsikt att inrätta åt sig en befäst ställning.

Dagen därpå, den 24, mottogo både Cronstedt och Barclay de Tolly underrättelse om den på Åland afslutade konventionen, enligt hvilken de ryska trupper, som möjligen öfverskridit Qvarken, skulle gå tillbaka. På grund häraf ingicks den 25 en ny öfverenskommelse mellan de båda befälhafvarna, enligt hvilken ryssarna skulle få kvarstanna tre dagar i Umeå för att hvila upp sig; i händelse af svår väderlek skulle afmarschen dock kunna ytterligare uppskjutas. Ryssarna skulle få medtaga lifsmedel för fyra dagar samt en del andra persedlar och förses med hästar och vägvisare. Den 26 skulle ett svenskt kompani öfvertaga bevakningen af förråden men de öfriga trupperna först den 28 öfverskrida länegränsen. Allt utfördes efter öfverenskommelse. Den 26 inryckte 150 man Savolaks jägare i Umeå; den 27 utrymde ryssarna staden, och följande dag lämnade de Holmön. Efter fyra dagars lyckligt tåg återkommo de den 1 april till Vasa. Af brist på furage i Umeåtrakten lät Cronstedt hufvuddelen af sina trupper kvarblifva i de omkring Nordmaling belägna kvarteren.Bulletiner af den 28 mars och 4 april, Montgomery, II sid. 214, Aminoff, sid. 105, Burman, sid. 94, Michailovskij-Danilevskij, sid. 153, Suchtelen, sid. 211.

Det ryska tåget öfver Qvarken hade liksom det till Åland icke några vidare följder. Dessa hade blifvit aflägsnade genom konungens i rätt tid skedda afsättning och genom Döbelns och Lagerbrings förslagenhet. I ett fall kom det emellertid att utöfva inflytande på händelserna, därigenom nämligen att det skrämde Gripenberg till ingående af

den förhastade dagtingan i Kalix.

Tåget över Qvarken. *A. v KOTZEBUE.* Vinterpalatset i S:t Petersburg.

Tåget över Qvarken. *A. v KOTZEBUE.* Vinterpalatset i S:t Petersburg.Längst uppe i höga norden stodo, såsom vi minnas, generalmajor Gripenberg med 1:a, 2:a och 3:e finska brigaderna på västra sidan om Kemi älf samt en rysk härafdelning under generalmajor Schuvalov öster om densamma. Af de finska brigaderna bestred den 3:e förposttjänsten och hade sina kvarter mellan Kemi och Torne älfvar; 2:a brigaden var förlagd bakom Torne älf, och 1:a brigaden hade skickats tillbaka ända till trakten mellan Råneå och Piteå. Kavalleri fanns icke alls, ty det hade gått tillbaka ända till Löfånger, och de återstående artillerihästarna voro vidt spridda i byarna för att kunna få något foder. Hälsotillståndet var nu något bättre än på nyåret; dock uppgifver Gripenberg i mars sin stridbara styrka till endast 2,000 man.

Parlamentering under striden (Cronstedt och Barclay de Tolly).

På ryska sidan voro förhållandena icke mycket ljusare. Trupperna voro kringspridda i den magra trakten mellan Kemi och Uleåborg och ledo både af brist och af fältsjuka. Schuvalov, en ung man, jämnårig med Kamenskij, som haft släktförhållanden och ett fint sätt att tacka för sin uppkomst, men som på intet sätt kunde mäta sig med sin jämnåriga kamrat, kände sig, såsom vi redan funnit, allt annat än tilltalad af uppdraget att flytta kriget in i Sverige, och för att han skulle gripa sig an därmed, behöfdes det en skrifvelse från Araktschejev så lydande: »Inga ursäkter tagas i öfvervägande, och alla hinder måste Ni besegra för att icke sedermera komma i ansvarighet. Sådan är hans kejserliga majestäts nådiga vilja.» Till förfogande hade Schuvalov enligt ryska uppgifter 4,000 man.

Den 16 mars skref Schuvalov till Gripenberg ett bref, i hvilket han förklarade sig nödsakad uppsäga stilleståndet. Den 18 kl. 1/2 5 e. m. framkom detta, och tolf timmar därefter utbyttes de lämnade stilleståndsfördragen, hvadan krigstillståndet skulle inträda den 23 kl. 1/2 5 på morgonen.

Norra Västerbotten.

Under de fyra dagar, som nu stodo Gripenberg till förfogande, hade han mycket väl kunnat draga sina trupper undan beröringen med fienden, och det lider väl knappast något tvifvel, att icke det rätta hade varit att draga sig undan, allra helst som 1:a brigaden redan befann sig ett godt stycke på väg mot Umeå. Men denna åtgärd tilltalade icke Gripenbergs tappra och ridderliga sinne. Dessutom framträder redan nu en omständighet, som utan tvifvel kom att medverka i de följande åtgörandena, och som gaf sig uttryck i Gripenbergs i vredgad ton fällda ord till dem, som ville förmå honom att draga sig tillbaka: »Nej, vill man söka sak med mig, kan man få på min räkning mycket annat, men feghet skall det ej bli. Först skola vi slåss och sedan gå.» Allt sedan Adlercreutz gick förbi Gripenberg vid befordran till generalmajor, hade han ansett sig med skefva blickar sedd af öfverheten, men inom trupperna var han allmänt afhållen för sin tapperhet och redbarhet. Endast med Palmfelt skall förhållandet icke varit riktigt klart, och då denne alltid ansetts mindre pålitlig och nu såsom generaladjutant stod vid hans sida, kunna ju dessa ord möjligen syfta på någon misstanke från honom. Dessutom måste de ständiga återtågen illa tilltalat en befälhafvare med Gripenbergs natur, hvilken liksom de flesta af hans likar hade föga anlag för härförarkonsten. Men nog väcker det förvåning, att högstebefälhafvaren icke gifvit Gripenberg några bestämmelser rörande sättet för krigets fortsättning, ty att det i november slutna stilleståndet en gång skulle komma att uppsägas, borde ju varit tydligt för honom. Med ett ord, Gripenberg beslöt upptaga strid men för att få alla sina trupper samlade utsåg han Kalix till samlingspunkt. Där ämnade han hålla stånd, till dess de sjuke och förråden hunnit undanföras och hästarna samlas. Till Västerbottens regemente, som äfven stod under hans befäl, sändes uppbrottsorder.

Den 23 voro de tre brigaderna samlade vid Kalix (se vidstående karta); af kavalleri fanns, såsom naturligt var, icke ett spår, och med artilleri torde det äfven varit klent beställdt. Den 20 eller 21 hade Gripenberg mottagit underrättelse om konungens afsättning, och med denna hade han sändt en af sina adjutanter till ryska högkvarteret för att söka utverka förlängning af stilleståndet. Den 23 på morgonen återkom adjutanten med det

svar, att rörelserna icke kunde afbrytas, förr än meddelan ankommit från Knorring, till hvilken frågan hänskjutits.

I god tid på morgonen den 23 bröto ryssarna upp och öfvergingo Kemi älf med en kolonn, hvilken Schuvalov själf förde, och hvars avantgarde stod under Erikssons befäl. En annan kolonn under generalmajor Alexejev tog vägen öfver isen för att söder om Torne älfs mynning kringgå den ställning, som svenskarna förmodades innehafva bakom älfven. Efter sex timmar hade högra kolonnen tillryggalagt den 30 km. långa vägen till Torneå och inryckte i staden efter en obetydlig strid med den bakom snöbröstvärn stående svenska eftertruppen, som snart utrymde sin ställning. Vänstra kolonnen hade medtagit skidor, men dessa kunde icke användas till följd af den stränga kölden. Kolonnen hade 50 km. att tillryggalägga och framkom först på aftonen.

Följande dagen, den 24, fortsatte ryssarna framryckningen med högra kolonnen på landsvägen och den vänstra på isen. Kl. 3 e. m. anföll den förra kolonnens främsta afdelningar vid Sangis (40 km. från Torneå och 20 från Kalix) den svenska eftertruppen, två bataljoner under öfverstelöjtnant v. Fieandts befäl. Striden blef icke allt för liflig, ty den skarpa kölden försvårade i hög grad gevärens användande, men ryssarna förde fram allt mera trupper. Fieandt fann till följd däraf sin ställning ohållbar och begärde att få utrymma den, hvilket Gripenberg dock icke tillät, enär eftertruppen då skulle komma allt för nära den bakom Kalix älf hvilande hufvudstyrkan.

Schuvalov var emellertid allt för slug för att icke veta, att det fanns verksammare och mindre blodiga medel än kulor och bajonetter för att komma till rätta med sin motståndare. Han skickade öfverste Anshelm de Gibory till Sangis med begäran om ett möte med Gripenberg för afslutande af en öfverenskommelse. När denne nalkades de svenska förposterna, upphörde fientligheterna på båda sidorna, och de skulle icke återupptagas, förr än svar från Gripenberg anländt, hvilket Anshelm fordrade skulle ske före midnatt. Han begärde att blifva förd till Gripenberg, mendenne hade svarat, att han själf skulle komma till Sangis. När klockan blef 12 kunde han emellertid icke längre kvarhållas, utan Gripenbergs adjutant, ryttmästare Brunow, som var på väg till den ryske befälhafvaren i samma ärende som den ryske öfversten till den svenske befälhafvaren, nödgades taga honom i sin släde och begifva sig i väg. De mötte snart Gripenberg och Palmfelt, hvarefter alla fyra begåfvo sig till Sangis.

Här gaf Anshelm luft åt sin vältalighet. Han begagnade franska språket, hvilket Gripenberg icke förstod, hvarför Palmfelt tjänade såsom tolk, och sedan uppsattes alla skrifvelser på samma språk. Han sökte framhålla det ändamålslösa i ett vidare motstånd, enär Barclay de Tollys till Umeå framkomna kår — att den var framkommen dit visste man ännu icke — skulle afskära återtåget för den finska hären och Schuvalovs styrka dessutom var tillräcklig att ensam tillintetgöra densamma, i synnerhet som det var möjligt att på isen kringgå den. Han föreslog därför rätt och slätt, att Gripenberg skulle gifva sig med alla sina trupper. Härpå ville denne naturligt nog icke ingå, allra helst som han föregående dagen visserligen mottagit en underrättelse från öfverste Fahlander, att en rysk afdelning varit sedd ute på isen, men icke fått någon underrättelse om Barclay de Tollys landstigning. Han föreslog därför stillestånd, under hvilket finnarna skulle draga sig tillbaka till Piteå. Härtill kunde Anshelm emellertid icke samtycka, utan han fordrade dagtingan med rätt för Gripenberg att själf uppsätta villkoren. Sedan Anshelm därefter på ett papper nedskrifvit några hufvudpunkter för en sådan, skildes man åt för att följande eftermiddag kl. 6 sammanträffa i Gripenbergs kvarter i Månsbyn, strax väster om Neder Kalix. Intill sagda tid skulle all fientlighet inställas.

Kort efter sin återkomst till kvarteret mottog Gripenberg underrättelse från Cronstedt om händelserna i Umeå jämte uppgift, att ryssarnas dit anlända styrka uppgick till 9-10 tusen man infanteri och 700-800 ryttare. Han sammankallade då sina underbefälhafvare till krigsråd kl. 11 f. m. Någon ordnad öfverläggning ägde icke rum, lika litet som något protokoll fördes. Gripenberg meddelade Cronstedts bref och anslog de mot honom själf stående ryssarnas styrka till 6-7 tusen man. I betraktande af allt detta och af möjligheten för ryssarna att på isen förekomma finnarna, så mycket lättare som dessa icke hade något kavalleri att sätta mot fiendens talrika ryttare, ansåg han ryssens erbjudande af en öfverenskommelse, hvilken endast behöfde gå ut på de finska truppernas återvändande till Finland, värd att tagas i öfvervägande. De flesta af de närvarande synas under slika förhållanden varit för dagtingan med rätt för trupperna att återvända till hemorterna. Någon motsägelse måste likväl gjorts, ty enligt ett ögonvittnes berättelse skulle Gripenberg slagit den knutna handen i bordet och skarpt

yttrat: »Go' herrar! Om någon bland eder finnes, som vill, att jag skall slåss, så skall jag ta' mig tusan dj...r slåss; jag har slagits förr.» Emellertid åtskildes de församlade, utan att något beslut blifvit fattadt.

Under den 25 hvilade vapnen, och ryssarna måtte åtminstone delvis tillbragt natten till denna dag i snön. På aftonen anlände Anshelm till Månsbyn och framlämnade ett mycket artigt bref från Schuvalov till Palmfelt, hvari framhölls gagnlösheten i att utsätta de olyckliga trupperna för ytterligare lidanden. Han förelade därefter ett af Schuvalov uppsatt och underskrifvet förslag till »konvention», såsom en dylik öfverenskommelse nu mera kallades. Gripenberg fann emellertid några bestämmelser stridande mot de föregående natt framkastade men underskref slutligen handlingen,Märkligt är, att konventionen är undertecknad Säivits, innanför de ryska förposterna, då Gripenberg bevisligen underskref den i Månsbyn. sedan Anshelm försäkrat, att de tvistiga punkterna utan svårighet skulle ändras af Schuvalov. För att göra sig försäkrad härom samtyckte Gripenberg till, att han själf skulle komma till ryska högkvarteret i Torneå för att där närmare öfverlägga om saken. Detta beslut fattades i all välmening men fick ödesdigra följder.

Konventionens bestämmelser voro:

1) Att den under general Gripenbergs befäl stående kåren skall kvarstå på nu innehafda platser och aflämna sina gevär;

2) att de finska trupperna återvända till hemorten och gifva sitt hedersord på att icke tjäna före freden;

3) att generalerna med sitt hedersord gå i borgen härför, i hvad rörer disciplinen under hemmarschen;

4) att trupperna därunder skola erhålla pass och lifsmedel i tillräcklig mängd, antingen i natura eller i penningar;

5) att de svenska trupperna Endast Västerbottens ännu icke samlade regemente eller, rättare sagdt, dess 2:a bataljon. skola aflägga ed på att icke tjäna mot Ryssland eller dess bundsförvanter under pågående krig, hvarefter de få återvända till Sverige;

6) att kanoner och ammunition skola på stället aflämnas till den af grefve Schuvalov utsedda kommissarien;

7) att alla generaler och öfriga officerare erhålla de militära ärebetygelser, som tillkomma deras grader;

8) att all tross och öfriga tillhörigheter blifva i truppernas ägo;

9) att alla svenska staten tillhöriga lifsmedels- och ammunitionsförråd, som nu finnas på vägen mellan Kalix och Umeå, öfverlämnas till den ryska kommissarie, som utses att mottaga dem, samt

10) att en timme efter konventionens undertecknande ett generalförslag öfver alla till generalmajor Gripenbergs armé hörande trupper och förråd skall aflämnas tillbefälhafvaren för de ryska truppernaDetta tyder på, att ett sådant förslag eller besked redan var uppgjordt. samt verkställigheten af konventionen äga rum genast efter undertecknandet och utväxlingen af ofvanstående artiklar.

Sedan Gripenberg följande morgon, den 26, uppsatt och till högste befälhafvaren afsändt en berättelse om det timade, begaf han sig till Torneå i afsikt att snarast möjligt återvända. Han kom dock aldrig tillbaka, af hvilken anledning är icke kändt. Palmfelt, som åtföljde honom, reste däremot ofta fram och tillbaka.

Sistnämnda dag på aftonen anlände från Umeå till Kalix en svensk och en rysk kurir, hvilka meddelade nyheten om det på Åland afslutna stilleståndet. Alla togo nu af helt naturliga skäl för gifvet, att den nyss afslutna konventionen skulle förklaras ogiltig. Men så skedde icke. När Palmfelt den 27 kl. 4 på morgonen i Sangis mötte kurirerna, släppte han visserligen fram den ryska men befallde den svenska att återvända till Kalix. Kl. 9 på morgonen samlade han brigadcheferna, hvilka till sin förvåning förnummo, att konventionen skulle gå i verkställighet. Då detta väckte stor förbittring, reste Palmfelt tillbaka till Torneå för att ordna förhållandena, och sedan synes äfven han icke hafva återvändt.

Den 28 erhöll Gripenberg genom Palmfelt de bref, som blifvit honom tillsända från Cronstedt och Barclay de Tolly. Han fordrade nu, äfven han, konventionens trädande ur kraft men fick härpå skriftligen ett bestämdt

afvisande svar.Så omtalas förloppet i Gripenbergs Journal. Danielson säger däremot (enligt Gripenbergs och Palmfelts försvarsskrift), att Palmfelt bröt så väl brefvet från Cronstedt till Gripenberg, hvari omtalades Barclay de Tollys förestående återmarsch, som ett bref från denne till den svenske befälhafvaren, hvari han omförmälde, att han skulle sända sitt avantgarde till Piteå men lämna underrättelse 48 timmar före fientligheternas öppnande. Palmfelt skref därefter till Schuvalov och begärde konventionens trädande ur kraft. Han for därefter till Kalix och sedan därifrån till Torneå, då han under vägen mottog Schuvalovs ofvan nämnda afslag, dagtecknadt den 28. Härmed måste man låta sig nöja, såsom det i major Gripenbergs journal heter, »sedan man af Schuvalovs bref funnit misstaget uti den uppkomna tanken angående det allmänna stilleståndet, samt att general Schuvalov agerade efter en helt annan plan mot den i Torneå varande afdelningen; regementsförändringen i Stockholm verkade förändring i operationerna vid Grisslehamn och Umeå men alldeles icke i dem mot norra arméens första fördelning, hvilket tydligen bevisar, att planen var att nödvändigt bemäktiga sig återstoden af finska arméen, sedan landet var intaget.» En i sanning dråplig ursäkt! Emellertid hade man nu förlorat så mycken tid, att man var öfverlämnad åt sin fiendes godtycke.

Så tänkte emellertid icke alla. Bland det yngre befälet och truppen ville många med våld sätta sig emot konventionens utförande. Några officerare vände sig till generalmajor Aminoff, som legat sjuk i Öfver Torneå men nu infunnit sig i högkvarteret, och som från början ogillat konventionen, med begäran, att han skulle öfvertaga befälet och föra trupperna till Umeå. Men detta anbud afböjde han medfull insikt om företagets omöjlighet. Ehuru icke tillhörande Gripenbergs trupper utan inkallad till högkvarteret i Hernösand, följde Aminoff sina landsmän tillbaka till hemlandet. Om än motvilligt, nödgades desse underkasta sig dagtingan, och det hade ju gränsat till halsstarrighet att nu sätta sig till motvärn.

Det hade emellertid lyckats Gripenberg att förmå den ryske befälhafvaren att samtycka till de två viktigaste af de tilläggsbestämmelser, rörande hvilka Anshelm gifvit sin generals löfte, och försäkrades sålunda, att: »1) Finska armén bibehålles vid sine löner och boställen, till sine och sina famillers underhåll, äfven som enkor och faderlösa barn efter de i kriget stupade stridsmän förunnas samma förmån: — förstås till freden blifver sluten.» Och vidare lofvades, att »2) Inga undersökningar öfver de nu vid armén befintliga personer, hvilka på ett eller annat sätt af nit för sitt fädernesland sökt gagna eller deltagit uti dess försvar får ske rörande desse mål.»Danielson, sid. 640. Den senare bestämmelsen gällde i första hand det manskap, som tillhört fästningsbesättningarna och efter deras dagtingan återgått i tjänst.

Den 30 och 31 mars samt 1 april aftågade de finska trupperna brigadvis från Kalix och aflämnade i Kemi sina vapen. Där lämnades äfven i ryssarnas händer de fanor, tolf till antalet, som med sådan heder förts af Åboläns, Nylands, Tavastehus och Björneborgs regementen samt af Nylands jägare. 22 kanoner föllo äfven i fiendens händer. Oaktadt de lidanden, för hvilka de få öfverlefvande af de finska trupperna varit utsatta, gaf denna förrättning anledning till våldsamma känsloutbrott, som hvarken deras eget befäl eller fienden kunde underlåta att högakta. Några undandrogo sig konventionens verkställande och uppsökte på omvägar de svenska trupperna.

Styrkan af de trupper, som dagtingade vid Kalix, uppgifves af Gripenberg till 2,000 man under gevär och nästan lika många sjuke. De ryska författarna uppgifva alldeles bestämdt styrkan till 7,075 man, däri inberäknade icke stridande och 1,600 sjuke. Denna uppgift är tydligen allt för hög, äfven om Västerbottens regemente medräknas, men af detta tillhörde lifbataljonen 4:e brigaden och kunde sålunda icke innefattas i fördraget. De tre ifrågavarande brigaderna räknade i oktober med officerare tillsammans 5,000 man (inberäknadt Västerbottens regementes 2:a bataljon och kavalleriet)Svenska krigsmaktens styrka, n:r 599., och sedermera inträffade den stora dödligheten under stilleståndet. Gripenbergs uppgift förefaller sålunda icke för låg.Möjligen är i densamma inräknad hela Västerbottens regemente och Västerbottens landtvärn samt här och hvar i Västerbotten befintliga afdelningar af skeppsmanskap o. a. Det af honom inlämnade »generalförslaget» har ingen obehörig fått skåda. Före konventionen talade ryssarna endast om sin stora öfverlägsenhet, men deras styrka torde väl näppeligen öfverstigit 4,000 man, om man erinrar sig, att Schuvalov sändt fyra regementen till Vasa, och att sjukligheten var stor äfven på ryska sidan.

Mycket olika omdömen hafva blifvit fällda om den nu skildrade dagtingan i Kalix. Under det somliga anse Gripenberg hafva handlat fullkomligt riktigt och ärligt, kasta andra öfver honom en skugga, föga mindre svart än den, som täcker Sveaborgs förre kommendant. Äfven här torde sanningen vara att söka på den gyllene medelvägen.

De finska trupperna aflämna sina vapen.

Såsom bevekelsegrunder för sitt handlingssätt anför Gripenberg i sin berättelse till högste befälhafvaren: sina truppers ringa antal i jämförelse med en fyrdubbel motståndare; den ringa tillgången på lifsmedel, enär dessa icke skulle räcka längre än till den 20 april, hvartill kom, att de voro delade mellan förråd i Råneå, Luleå, Piteå och Skellefteå, af hvilka Barclay de Tolly utan tvifvel skulle borttaga de båda sistnämnda; den ringa tillgången på dragare och den fullständiga bristen på furage, samt först och sist Cronstedts meddelan, att 9-10 tusen ryssar afskurit hans förbindelse med 4:e brigaden. »Uti annan belägenhet,» säger Gripenberg till slut, »hade det visserligen varit brottsligt och kränkande den ära Finska Arméen med så många uppoffringar förvärfvat, att lystra till de anbud som fienden gjorde, och hyser jag derföre den förhoppning, att Herr en Chef Commenderande Generalen — — så mycket mer täckes detta mitt steg gilla, som berörde Convention var det enda öfriga medel, att ifrån härjning och plundring bevara hela Västerbotten och att ifrån oundvikligundergång frälsa öfverlefvorna af en Armée, hvilken redan i mer än ett år lidit nästan alla de missöden något krig ännu medfört.»

Att dessa skäl till stor del voro foster af en öfverdrifven inbillning, lider intet tvifvel. Hade Gripenberg ägt större inblick i härförarkonsten och icke af fruktan för någon personlig afvoghet låtit förleda sig till att vilja upptaga strid med en motståndare, hvars förmodade öfverlägsenhet han under det långa stilleståndet måste lärt sig uppfatta lika väl som i det ögonblick, då dennes kolonnspetsar uppenbarade sig, så skulle han genast vid stilleståndets uppsägande samlat sin fördelning vid Lule älf. Här kunde han fått alla tre brigaderna tillsammans, innan ryssarna ännu nått Torne älf; här hade han ett sexpundigt batteri och lifsmedelsförråd, sedan det i Råneå blifvit förbrukadt. Här skulle han väl näppeligen kunnat blifva kringgången på isen, och alla de svårigheter, som påstodos hindra hans eget återtåg, skulle säkerligen i ännu högre grad försvårat ryssarnas framryckning. En gång vid Lule älf, kunde Gripenberg tänkt efter, om han där borde invänta fienden eller draga sig söderut, på vägen upptagande Västerbottens regemente och kavalleriet; om en del kanoner och trossvagnar i brist af dragare också måst lämnas efter, skulle den härigenom ådragna förlusten ju icke varit oersättlig.

Emellertid försummade Gripenberg det gynnsamma tillfället att draga sig undan utan gick i stället att söka strid. Under sådana förhållanden förefaller det egendomligt, att tanken därpå blåste bort vid de första skotten, och att han sedan endast tänkte på svårigheten att undkomma. Huru stor denna i verkligheten var, låter sig icke afgöra, men den synes verklig endast under den förutsättning, att ryssarna på isen kunde förekomma honom vid Lule älf, något som dock måtte varit förenadt med svårighet. Men kunde ryssarna gå öfver isen från Kalix till Luleå, så borde finnarna äfven kunnat det. I alla fall återstod ju den sista utvägen — att dagtinga.

En stor, om icke största andelen i Gripenbergs ödesdigra beslut utöfvade Cronstedt. Hade icke denne, då han räknade de i land stigna ryssarna, användt de svenska generalernas vanliga förstoringsglas, så skulle den eljest så modige Gripenberg icke blifvit så förskrämd. Såsom vi upprepade gånger funnit, lefde de svenska generalerna helt och hållet i 1700-talets föreställningssätt, att en aldrig så obetydlig fientlig afdelning, som kunde smyga sig fram till eller närma sig en stor härs återtågsväg, bragte denna i ett snart sagdt förtvifladt läge. Man tänkte icke ett ögonblick på, i hvilken belägenhet Barclay de Tolly kunde befinna sig. Med Cronstedts brigad söder om sig, hvilken brigad kunde påräkna betydande förstärkningar från mellersta Sverige, med Gripenbergs fördelning norr om sig — ty Schuvalov skulle icke så snart hunnit upp den — och med det öppna, af svenska flottan behärskade hafvet i sin rygg, skulle den ryska generalens belägenhet varit föga afundsvärd. Och om Barclay de Tolly gått att möta Gripenberg, skulle han i sin ordning genast haft Cronstedt i ryggen. Åt allt detta hann denne säkerligen icke ägna en tanke. Han endast skyndade attmeddela sin ämbetsbroder, att tre gånger så många ryssar, som i verkligheten kommo till Umeå, stodo i dennes rygg, om än 300 km. från honom, och denna viktiga nyhet skulle icke förfela att göra sin verkan.

Men hvad gjorde då norra arméens högste befälhafvare, general Klercker, som satt i sitt högkvarter i Hernösand, 200 km. utanför den finska fördelningens högra flygel, och som väl bort sammanhålla det hela? Så vidt det är möjligt att döma af tillgängliga källor,De skriftliga handlingarna från denna tid, hvilka ännu icke äro ordnade i Krigsarkivet, kunna möjligen ställa högste befälhafvaren i en fördelaktigare dager. gjorde han ingenting. Ingen plan för det stundande fälttåget var uppgjord, och ingenting gjordes heller, när krigsrörelserna öppnades, utan de olika gruppernas befälhafvare fingo handla efter egen ingifvelse, och sålunda rusade Gripenberg i ett anfall af dåligt lynne i famnen på en fiende »af fyradubbel styrka». En del af skulden till det timade bör onekligen läggas på Klercker.

Emellertid förefaller det, såsom om de militära skälen här i verkligheten fått träda tillbaka för helt andra. Gripenberg hade under sitt befäl uteslutande finska trupper, trupper, som under fjorton månader med gladt mod burit ett ansträngande krigs alla försakelser, som kastats af och an mellan förtviflan och hopp, som varit vittnen till de mest afvita åtgärder med afseende på krigets förande — äfven om endast ett fåtal förstod rätta innebörden däraf —, som i själfva verket sett sitt land besinningslöst prisgifvas åt fienden, och som slutligen i yttersta norden syntes öfvergifna åt nöd och elände. Samtidigt härmed erforo de, huru ryssarna tagit deras land i besittning i tydlig afsikt att icke släppa det, och de insågo mer än väl, att den nya svenska styrelsen, hvilken utgått ur en för dem motbjudande revolutionär handling, icke skulle vara i stånd att rycka det ur deras händer. Men i detta land funnos deras anhöriga, om hvilkas öde de till stor del sväfvade i okunnighet; där funnos deras boställen, af hvilka de skulle hafva sin bärgning, där fanns med ett ord allt, vid hvilket de såsom människor voro fästa. Hvad under då, om en rent mänsklig känsla ingifvit dem den föreställningen, att allt var slut, och att det var fåfängt att längre spjärna mot det oundvikliga? Emellertid synes vanans makt, den djupt rotfästa pliktkänslan och den militära hederskänslan hos flertalet varit nog starka att öfvervinna alla frestande inflytelser. Och det är möjligt, att, om Gripenberg leddes af nyss nämnda bevekelsegrunder, de i alla fall icke skulle gjort sig gällande, därest han icke stått under inflytande af Palmfelt, hvars rykte för opålitlighet här blef alldeles tydligt ådagalagdt. Utan tvifvel var det nyss nämnda bevekelsegrunder, som verkade på denne.»De oerhörda lidandena och den till allt större visshet mognande öfvertygelsen, att Finlands öde var oåterkalleligen afgjordt, kunde ej undgå att med tiden bryta äfven det starkaste sinne, och så kunde det ske, att krigets yppersta hjältar stucko sina svärd i skidan utan att föra sina skaror till en sista strid,» säger Danielson (sid. 647).

I sista hand faller ansvaret naturligtvis på Gripenberg, ty den handlande befälhafvaren är ensam ansvarig för sina gärningar, men att därför anklaga honom för uppenbart förräderi, hvartill samtid och eftervärld icke varit sena, att likställa honom med en Cronstedt, det är dock att låta hänföra sig till en betänklig öfverdrift. Om Kalix och Sveaborg kan man omöjligt tala på samma dag.

I Stockholm blef förbittringen öfver kapitulationen stor, och Adlercreutz lät förleda sig till att till hertigen-regenten inlämna en skrifvelse, i hvilken han gaf fritt lopp åt sin vrede, och hvari han ansåg sig kunna »försäkra, att denna olyckliga Armée i detta ögnablick är intagen af samma trohet och tillgifvenhet för äran och sina plikter som någonsin tillförene; någre svaga Anförare har missledt dem och i otid förstorat de faror som omgåfvo dem; afskurne vid Umeå, och förföljde af en öfverlägsen fiende, föreställdes dem allting förloradt» o. s. v., hvarefter han till slut yttrar: »det är således endast Befälhafvaren och några få han rådgjort med, hvilka vållat det olyckliga steg, som vidtaget blifvit.»Denna i tidningarna offentliggjorda skrifvelse ledde till en långvarig och mycket obehaglig skriftväxling mellan Adlercreutz och general Aminoff, hvars hufvuddrag återgifvas af Danielson sid. 706. Den allmänna meningen var såsom vanligt genast färdig med sin dom, och i den feberyrsel, som nu rådde i Stockholm efter konungens afsättning, den ryska påhälsningens uteblifvande, Adlersparres intåg såsom segerherre i hufvudstaden, åtskilliga mer eller mindre demokratiska drömmar och slutligen Gripenbergs utbasunade förräderi, fann Stockholms borgerskap icke något bättre medel att uttrycka sina känslor för de finska trupperna än att tillställa en lysande fest för — fältmarskalken Klingspor.

Ryssarna gingo hela tiden till väga med vanlig beräkning, och när de väl fått den svenska befälhafvaren innanför sina förposter, släppte de honom icke ifrån sig, ty detta är väl det troliga, och lika litet fäste Schuvalov något afseende vid det ingångna stilleståndet. Hade han mot all förmodan fått motståndaren i sina klor, var han

angelägen om att på ett lysande sätt afsluta ett krigsföretag, som han kort förut ansett såsom alldeles omöjligt.

Den ryska historieskrifvaren säger, att »konventionen i Kalix — — är isynnerhet viktig därigenom, att den nästan förstörde den sista länken, som förenade Finland med Sverige, emedan den frånryckte denna makt de finska trupperna; endast en ringa del af dem kvarblef ännu i svensk tjänst.»Bulletin af den 15 april, Gripenbergs Journal (den bästa källan rörande förloppet af händelserna, strängt följd af Mankell i II sid. 355), Montgomery, II sid. 200, Anteckningar om Döbeln, II sid. 199, Adlersparre: 1809 och 1810. Tidstaflor, hvari Gripenberg tages i försvar, något som ännu mera göres i F. Cygnæus: Revision af allmänna meningens dom öfver general Hans Henrik Gripenberg (Helsingfors 1852), Danielson, sid. 605, Michailovskij-Danilevskij, sid. 158.

I FINLAND UNDER KRIGET.

Då kejsar Alexander fann sig föranlåten att, såsom Buxhöwden yttrade i sin vid gränsens öfverskridande till Finlands invånare afgifna proklamation, »taga Edert land under sitt beskydd uti besittning», uppmanade öfverbefälhafvaren invånare och tjänstemän att lugnt förblifva i sina hemvist och vid sina sysselsättningar, i hvilket fall intet ondt skulle vederfaras dem. Denna förespegling var så olik de ännu i bygderna kvarlefvande minnena från den stora ofredens dagar, att litet hvar nog betänksamt skakade på hufvudet, men någon tid till besinning fanns icke, fienden ryckte hastig framåt, snön och isarna hindrade bortflyttning, och snart visade det sig, att ryssarna verkligen ämnade hålla ord. Innan svenska hären lämnade Tavastland, gaf Klingspor landshöfdingarna befallning att kvarstanna tillika med landstatens öfriga tjänstemän »för att i möjligaste mån söka mildra länets invånares öde och söka skydd åt dem för fiendens våldsamheter».Danielson, sid. 102. Så väl de nämnda tjänstemännen som prästerskapet lämnades också i okvald besittning af sina ämbeten, och den ryske öfverbefälhafvaren, hvilken helt naturligt tog landets styrelse och förvaltning om hand, riktade sina befallningar till landshöfdingarna och biskoparna.

I det sätt, på hvilket Buxhöwden behandlade det i besittning tagna landet, spårar man tydligt kejsarens sträfvan att genom vänlighet och tillmötesgående draga befolkningen till sig och därigenom underlätta Finlands öfvergång till Ryssland. Visserligen anbefallde öfverbefälhafvaren redan den 26 februari biskoparna att från predikstolarna låta tillkännagifva, att hvarje öfverfall mot ryssar skulle bestraffas »efter lagens yttersta stränghet», men trots det fullt berättigade i detta påbud och de detta oaktadt allt talrikare öfverfallen af väpnad allmoge på ryska förråd och ryska foror, dröjde det ända till den 28 maj, förr än påbud utgick om allmogens afväpnande (jfr sid. 169 och 182). Och trots påbudets stränghet, hvilken sannolikt sällan tillämpades, ökades öfverfallen och försattes ryssarna genom dem stundom i ganska stort bryderi. Oväntad och föga förenlig med klokhet måste man äfven anse åtgärden att lössläppa fästningarnas besättning.Denna åtgärd fick Buxhöwden skäl att ångra, ty, såsom vi funnit, sökte många af de lössläppta upp de svenska trupperna och återtogo sin plats i ledet. Den 24 juli skref Buxhöwden till generalmajor Müller i Tavastehus, att, om bland tagna fångar anträffas »soldater, som blifvit hemförlofvade från fångenskapen, borde de nedskjutas och kropparna upphängas vid närmaste kyrka, samt en sedel vidfästas, som utvisade förbrytarens namn, regementet vid hvilket han hade tjänt samt att han blifvit hängd såsom rebell (Michailovskij-Danilevskij, sid. 83). — Den 30 juni påbjöds, att lössläppta krigsfångar, som icke ville aflägga tro- och huldhetsed, skulle såsom krigsfångar skickas till S:t Petersburg. Sju dagar senare utgick en kungörelse med uppmaning till alla hemförlofvade soldater af fästningsbesättningarna att ingå i rysk tjänst vid särskilda af finnar uppsatta trupper, hvilka under pågående krig icke skulle användas mot svenskarna. Utom samma förmåner, som beståtts af svenska kronan, skulle enhvar få en handpenning af 15 riksdaler och hans familj försäkras om skydd. Redan den 15 juni hade anbefallts, att hemförlofvade soldater, som saknade torp eller fast hemvist, skulle användas vid befästningsverken vid Tavastehus. (Handlingar rörande förvaltningen i Finland år 1808, I sid. 160, 196 och 207.)

Öfverfall på en rysk trosskolonn. *AUGUST MALMSTRÖM.***Öfverfall på en rysk trosskolonn.** *AUGUST*

*MALMSTRÖM.*Men det var icke nog med enstaka öfverfall, utan så snart segern tycktes blifva de svenska vapnen bevågen, reste sig allmogen i vidsträckta trakter för att taga verksam del i kriget, och på Åland, i Nerpes och i Karelen hafva vi sett folkkriget uppblossa i full låga. Folkkriget är emellertid ett tveeggadt svärd, hvilket måste föras med synnerlig varsamhet och godt förstånd. Göres icke detta, och understödes det icke af regelbundna trupper, sårar det lätt sin egen förare och tillfogar denne större skada än fienden. Om inkräktaren gifver invånarna skydd till person och egendom, så fordrar han å andra sidan, att de skola afhålla sig från deltagande i kriget, och måste med yttersta stränghet bestraffa Landshöfding O. Vibelius. Efter ett miniatyrporträtt tillhörigt rådman Juselius i Åbo. hvarje öfverträdelse häremot af det enkla skäl, att hans tillvaro eljest skulle stå på spel. Han skulle för att värja sig nödgas utrota befolkningen eller göra denna oförmögen till strid. Så skedde ännu på den stora ofredens tid, och under sådana förhållanden var befolkningens verksamma deltagande i kriget från allra första början en oundviklig sak. Det var det orediga minnet häraf, som föresväfvade mången under ifrågavarande krig, och som såsom öfvervåld och skändlighet brännmärkt ryssarnas ansträngningar för att kufva resningarna. Att öfvervåld och skändligheter härvid förekommo, kan visserligen icke förnekas, men dessa missgärningar kunna förklaras, om än icke försvaras genom den låga ståndpunkt i allmän hyfsning, på hvilken deras föröfvare stodo.

Att öfvervåld äfven i alldeles oträngdt mål förekom är icke mindre visst. Ett sådant i stor omfattning var plundringen af Vasa; ett af de mindre, som kommit till eftervärldens kännedom, var den hemsökelse, som drabbade den oförskräckte öfverstelöjtnant Eeks familj på hans boställe Kura i Tammerforstrakten. Ehuru beläget ett trettiotal kilometer från stora landsvägen, blef det den 30 juli 1808 hemsökt af ett ryskt jägarkompani under en kaptens befäl. Då ryssarna visade en mycket hotande åtbörd, flydde hustrun med barn och tjänstefolk till skogen, men Eeks döfstumma och svagsinta broder kunde icke förmås lämna hemmet. Ryssarna utplundrade gården, förstörde allt, som de icke kunde bortföra, och släpade med sig brodern, hvilken på det grymmaste sätt misshandlades och i bojor sändes till Tavastehus, hvarvid han afled under vägen. Eek antog, att ryssarna fått nys om, att han var upphofsman till Roths ströftåg, och ville utkräfva hämnd därför.

Buxhöwden hade i sin proklamation lofvat, att allt, hvad ryska hären behöfde, skulle ordentligt betalas. Att dess behof voro ganska stora, kan ju ingalunda förvåna. Förråd af lifsmedel måste uppläggas, i den mån härens olika delar ryckte fram, och för dessa förråd gjordes utskrifningar af spannmål, boskap o. a. Stora foror erfordrades för att tillföra trupperna lifsmedel från förråden, och skjuts kräfdes af mångahanda slag. Men mycket fanns icke att tillgå, och nog fick väl stryk och misshandling ofta ersätta betalningen, hvarpå upprepade klagomål och fordringar förekommo. Värst var det beställdt i det fattiga Savolaks, och när Sandels nalkades, löpte bönderna till skogs med hästar och spannmål och plundrade till på köpet ryssarnas förråd. Att desse på grund häraf harmades ända till raseri är lätt att inse; och deras vrede vände sig hufvudsakligen mot den käcke landshöfdingen Olof Vibelius (född i Sverige 1752, öfverflyttad till Finland 1783 och landshöfding i Kuopio sedan 1803), hvilken de ansågo vara anstiftare af resningen, och hvilken till och med vågat trotsa den ryske öfverbefälhafvarens påbud om de militära boställenas utbjudande till arrende. När Sandels lämnade Kuopio, följde han med, enär, såsom han skref till konungen, fienden »rubricerar mig som upprors stiftare, förklarar mig skyldig till svårt straff och vill på mig i anseende till ämbetets värdighet stadga ett afskräckande exempel».Danielson, sid. 344.

I en mindre svår ställning befunno sig tjänstemännen i södra delen af Finland, som helt och hållet var i ryssarnas våld, och den 26 maj 1808 sände Buxhöwden landshöfding Munck i Tavastehus S:t Annæordens 1:a klass såsom erkänsla för »den ordning, rättvisa och det oafbrutna bemödande, med hvilka T. uppfylldt sine skyldigheter». Den 5 augusti kom samma utmärkelse landshöfding Lode i Heinola till del, och flere präster erhöllo ordnar eller briljanterade guldringar.Handlingar rörande förvaltningen i Finland år 1808, I sid. 123, 278 o. fl.

I det hela synes ryssarna sträfvat efter att lefva på god fot med Finlands befolkning, och under de långa uppehållen i rörelserna på våren 1808 och undervintern 1808-9 aflöste samkväm och festligheter hvarandra, och till och med officerare från båda sidorna sammanträffade icke sällan.Lifvet i Uleåborg under vintern skildras ganska lifligt i »Hundrade minnen från Österbotten» af S. E. W(ackli)n, 2:a delen.

Det var utan tvifvel af innerligaste öfvertygelse, som den ädle och frisinnade biskopen i Åbo Jakob Tengström (född i Gamla Karleby 1755) med ifver uppmanade sina underlydande präster att tillhålla allmogen att afstå från hvarje fientlig handling samt att förhålla sig lugnt och undergifvet. Hans ifriga tillmötesgående mot den ryske öfverbefälhafvaren samt hans beredvillighet att aflägga tro- och huldhetseden väckte dock anstöt hos mången, och äfven han mottog S:t Annæordens högsta grad såsom belöning för sitt nit.

Af ett annat slag var den mångpröfvade lagtolkaren Mathias Calonius, som, född och uppfostrad i Finland, vid denna tid nått 70 års ålder. Han vägrade bestämdt aflägga den fordrade eden och yttrade vid rektoratets nedläggande den 21 juni 1808: »Så länge ännu stridens utgång är oviss och till dess ett fördrag mellankommer, hvarigenom regenten själf afsäger sig sin rätt, beror det ej på undersåtens godtfinnande att afskudda sig sina plikter såsom sådan och afskudda de band, som han delar med sitt fädernesland, om han ej vill befläcka sig med förräderiets ärelösa brott.»Schybergson, Finlands historia, II sid. 365.

Såsom Calonius kände och handlade många mindre lagkloke än han och vägrade bestämdt att aflägga den fordrade eden, oaktadt alla möjliga lättnader bereddes för handlingens fullgörande och den ryska öfverbefälhafvaren icke tröttnade att gifva påminnelser. »Om emot all förmodan,» säges i en af dessa, »någon hemmans ägare eller hemmans brukare, af en eller annan orsak, ej önskar sig beskydd till lif och egendom, så aflägger han följachteligen ej tro- och huldhetseden, hvilket uti protocollerna anmärkas, som af häradshöfdingarna till Kejserlige Åbo Hofrätt, i afsicht at mig meddelas, inskickas.» Präster och civila ämbetsmän, som vägrade aflägga eden, förklarades hafva förverkat sina befattningar och skulle liksom andra utan tjänst varande ståndspersoner genom kronobetjäningens försorg afföras till närmast boende militära befälhafvare för att under bevakning skickas till Åbo och därifrån till Sverige. Deras i Finland belägna eller förvarade egendom skulle värderas och en tiondedel af värdet insättas på landtränteriet. Åtskilliga infödda finnar hotades emellertid med att såsom krigsfångar afföras till Ryssland, hvilket öde väntade alla lössläppta krigsfångar af fästningarnas besättning, hvilka, på den grund att de icke blifvit lösta från sina förpliktelser såsom svenska krigsmän, vägrade aflägga tro- och huldhetsed till Rysslands kejsare.Handlingar rörande förvaltningen i Finland år 1808, I sid. 117, 163, 196, 348 m. m.

En annan egenmäktig och mot all folkrätt stridande åtgärd var kejsarens försök att genom hotelser om boställenas indragning locka de finska officerarna,underofficerarna och civila tjänstemännen vid arméen att såsom desertörer lämna de svenska fanorna.

Det första försöket i denna riktning gjordes genom den vid gränsens öfverskridande till de finska soldaterna utfärdade proklamationen, men denna uppfattades af dessa såsom ett groft hån. Den förnyades emellertid genom en till landshöfdingen i Åbo län Troil den 7 april ställd skrifvelse, genom hvilken alla under svenska fanor tjänande finnar uppmanades att lämna desamma, så vida de icke ville förlora förmånen af »at utan skonsmål för alltid förlora all deras egendom och glädjen at någonsin återkomma till fäderneslandet och Biskop S. Tengström. deras familler». I skrifvelse till landshöfdingarna af den 2 april, i hvilken ryska öfverbefälhafvaren meddelade kejsarens bestämmelse, att »finnska armeen — — bibehålles, som den härtils under Svänska Regeringen varit förordnad», yttrade han vidare: »Om emot förmodan någon af de vid finska armeen tjänande Herrar Officerare skulle öfver det nu conqueterade Finnlands gräntz blifva den svenska armeen följachtig, och ej innom den innevarande år hos landshöfdingen uti orten tillkjänna gifva sin ankomst, så blifver i grund af proclamation daterad den $^{21\ \mathrm{Martij}}/_{2\ \mathrm{Aprill}}$ 1:o dess hittils innehafde lön genast för kejserlig räkning disponerad, 2:o all dess egendom at confisqueras; följachtligen äger T. då, at äfven publicationer om deras boställens, löners och egendomars förarenderande, på sätt ofvanföre nämt är, efter behörigen upprättadt inventarium utfärda.»Handlingar rörande förvaltningen i Finland år 1808, I sid. 28 och 43.

Det var med anledning af detta påbud, som landshöfding Vibelius den 14 april tillskref Buxhöwden bland annat:

»Den ofvannämde proclamation känner jag aldeles icke; men uti Dess Keijserliga Maij:ts namn har Eders Excellence offenteligen försäkrat om bibehållande af landets lagar och tillsagdt mig, at under lagarna skydda alla lähnets innevånare, som ej directe uti militairiska operationerna deltaga. Deraf följer altså, at jag ej kan underlåta

hos Eders Excellence anmäla, huru som våra lagar förmå, det ingen kan annars

mans rätt förverka, — ej mannen hustruns, ej gäldenären borgenärens. 4 § XI Cap. G. B. förmår, att hvar äger sin sak ensam böta.

»Om nu de i deras tjenste och trohets pligt stadde herrar militairer af Finska armén förverkat deras egendom för ett brott, dem förut okändt, så förenar sig icke med lagen, att deras hustrur och deras borgenärer skola gå deras rätt förlustiga. Den confiscation och utarendering, som är mig ålagd, sätter hela landet i förskräckelse och förtviflan.»

Mathias Calonius. Efter en litografi af J. F. Salmson.

Sedan han anropat generalen om att afstyra en slik åtgärd, fortsätter han:

»Mitt åliggande är att bibehålla lugnet och freda hvar och en under lagarna, och det skall jag af alla krafter som en redelig man vaka före» — — — —Handlingar rörande förvaltningen i Finland år 1808, II 1 sid. 67.

Det dröjde emellertid icke längre än till den 11 maj, förr än Buxhöwden gaf landshöfdingarna en kraftig påminnelse i frågan, däri anbefallande, att boställena skulle utbjudas på arrende under tre år och anbud infordras inom fyra veckor efter kungörelses utfärdande, hvarefter anbuden skulle insändas till Buxhöwden »till confirmation». Kronobetjäningen anbefalldes därjämte att uppteckna all på boställena befintlig lösegendom, hvilken skulle öfverlämnas till de nya innehafvarena.

Att denna förordning väckte sorg och förtviflan i vida kretsar är allt för tydligt. Anbud inkommo emellertid på flera ställen, om än några landshöfdingar förklarade sig icke förstå ordalydelsen i påbudet, enär boställsinnehafvarna icke öfverskridit Finlands gräns, möjligen lågo sjuka någonstädes eller kanske voro döda.

Så stod frågan, till dess kejsaren genom ett manifest af den 17 juni förlängde fristen för boställsinnehafvarna till sex veckor, men denna åtgärd hade lika liten verkan som de föregående,Genom kungörelse af den 24 juni lät Buxhöwden anbefalla, att hustrur och barn till de indelta soldater, som kvarstannade vid svenska hären, skulle förlora torpen; men att de soldater, som anmälde sig hos någon rysk officer, skulle erhålla 10 riksdaler i respenningar och bibehålla full aflöning. (Handl. I sid. 179.) och icke bättre gick det med de förnyade påbuden af den 20 oktober och 16 november (enligt det sistnämnda skulle till de i krigetdeltagande endast utbetalas lön för de tre första månaderna af år 1808). Nu skulle utarrenderingen emellertid träda i kraft, men åtgärdens verkställighet hejdades genom Sprengtportens ingripande; den blef till en början uppskjuten och inställdes sedan helt och hållet.Handlingar rörande förvaltningen i Finland år 1808, I sid. 93, 225, 405 och 490 II 1 sid. 196, Danielson, sid. 713.

Alla dessa åtgärder kunna förklaras endast genom kejsarens tilltag att förklara Finland införlifvadt med ryska riket, och de nådde sin spets genom bestämmelserna om landets blifvande styrelse, hvilka uppgjordes, medan det ännu utgjorde en del af Sveriges rike. Att Finlands män funno sig i en dylik anordning förklaras genom deras öfvertygelse om svenska styrelsens oförmåga att rycka landet ur segrarens klor och genom deras under sådana omständigheter fullt berättigade förhoppning att genom tillmötesgående vinna kejsarens i dagen lagda ynnest och bereda landet så drägliga villkor som möjligt. Hvad det ville säga att tillhöra ryska rikets »conqueterade provincer», hade de haft tillfälle att se i Finländska guvernementet, den förut till Ryssland afträdda delen af landet.

Redan i sin vid gränsens öfverskridande afgifna proklamation hade ryska öfverbefälhafvaren uppmanat finnarna »att så skyndosamt sig gjöra låter, insända Edra deputerade af hvarje provinz i den laga ordning, som vid Edra vanliga riksmöten öfligt är, hvilcka hafva sig i Åbo stad att infinna, at rådgjöra om alt hvad till landets välfärd vidare tillgjöras kan.» För att förstå detta måste man erinra sig, att den af naturen rikt utrustade kejsaren med värme omfattade de mera frisinnade åsikter, som bragts ut i världen genom franska revolutionen, och nu ville tillämpa dem så väl för deras egen skull som för att därigenom draga finnarna till sig. I denna sträfvan understöddes han af sin liktänkande rikssekreterare Speranskij och icke minst af Sprengtporten, som fortfarande synes stått väl hos kejsaren. I de proklamationer och förordningar, hvilka öfverbefälhafvaren tidt och ofta

utsände, och i hvilka talas om Finlands införlifvande med Ryssland, om upprätthållandet af landets lagar och författningar, om mild behandling af de underkufvade och om mycket annat, synes frågan om riksmötet emellertid alldeles glömd. Den tanke, som låg till grund därför, gaf sig uttryck på ett annat sätt.

Den 21 juni anbefallde kejsaren Buxhöwden att gå i författning därom, att deputerade måtte utses ur de fyra stånden från de af ryssarna i besittning tagna delarna af Finland, hvilka deputerade skulle infinna sig i S:t Petersburg för att lämna upplysningar om landets tillstånd och behof. Den 1 juli anmodade Buxhöwden på grund häraf landshöfdingarna i Kymmenegårds, i Nylands och Tavastehus, i Åbo och i Vasa län att föranstalta om val från hvarje län af en deputerad ur hvarje stånd samt biskoparna att på samma sätt utse en prästman ur hvarje stift, hvarefter dag skulle bestämmas för de deputerades sammanträffande i Lovisa. Denna anmodan mottogsmed mycket blandade känslor, men af redan nämnda orsaker skred man till åtgärdens verkställande, och i november fick deputationen företräde för kejsaren. Till ordförande hade deputationen den fint bildade, skarpsinnige och erfarne Carl Erik Mannerheim, som, född i Dalarna 1759, år 1783 kommit till Finland såsom major vid Åboläns regemente, som för sitt deltagande i Anjalaförbundet blifvit lifdömd men benådats, och som 1796 tagit afsked ur krigstjänsten för att odeladt ägna sig åt skötseln af sina i Finland förvärfvade landtegendomar. Deputationen, som icke ansåg sig berättigad att rådslå eller besluta på finska folkets vägnar, framställde endast sina önskemål, bland hvilka främst stod ständernas sammankallande. Den mottogs väl af kejsaren och återvände till hemlandet på nyåret 1809 med löfte att få sin ifrigaste önskan uppfylld. Carl Erik Mannerheim.

Den 1 februari utgaf kejsaren påbud om, »att likmätigt landets författningar en allmän landtdag skall hållas i Borgå stad till den $^{10}/_{22}$ martii detta år. I anseende härtill äga alla Ständernas fullmäktige att sig dit begifva på sätt Riksdagsordningarne föreskrifva för att öfverlägga om de ämnen Vi finna för godt att till deras rådslag öfverönskan lemna.»

Innan landtdagen sammanträdde, hade en viktig förändring inträffat med afseende på Finlands ställning. Den befattning med handhafvandet af landets styrelse, som utöfvats af öfverbefälhafvaren med biträde till en viss grad af civilguvernören i Finländska guvernementet Emin, öfverflyttades på en generalguvernör, till hvilken befattning Sprengtporten utsågs, med biträde af en i flera departement fördelad regeringskommitté. Sprengtporten fann sig emellertid redan i maj föranlåten att begära sitt entledigande och efterträddes af Barclay de Tolly. I S:t Petersburg inrättades en beredning af finska ärenden, hvilken lades i Speranskijs händer, och denne hade att vända sig omedelbart till kejaren.

På utsatt dag sammanträdde landtdagen, och dess medlemmar — omkring 70 af adeln, 8 af prästeståndet, 19 borgare och 30 af bondeståndet — drogo vid underrättelsen om tronskiftet i Sverige en suck af lättnad; de voro åtminstone fria från sin ed till svenska konungen.

Den 27 mars infann kejsaren sig i Borgå och afgaf då följande egenhändigt undertecknade »Försäkran till samtliga Finlands inbyggare»: »Vi Alexander I, med Guds nåde, Kejsare och Själfhärskare öfver hela Ryssland, etc. etc. etc. Storfurste till Finland etc. etc. Göre veterligt: Att sedan Vi, efter Försynens skickelse, tagit Storfurstendömet Finland i besittning, hafve Vi härmedelst velat bekräfta och stadfästa Landets religion och grundlagar samt de privilegier och rättigheter hvart och ett stånd inom berörde Storfurstendöme isynnerhet och alla dess inbyggare i gemen, så högre som lägre, hittills enligt konstitution åtnjutit. Lofvandes att bibehålla alla dessa förmåner och författningar fasta och oförryckta i sin fulla kraft. Till yttermera visso hafve Vi tecknat denna försäkringsakt med Vår egenhändiga underskrift.»

Den 28 mars öppnades landtdagen med alla de ceremonier, som voro brukliga vid svenska riksdagens öppnande, och kejsaren höll därvid ett tal på franska språket. Följande dag ägde hyllningsakten rum i domkyrkan, hvarvid hvarje stånd för sig aflade tro- och huldhetseden, hvari de förbundo sig »att för sin rätta öfverhet hålla den stormäktigste furste Alexander I, kejsare och själfherskare öfver hela Ryssland och storfurste till Finland, samt oryggligen upprätthålla landets grundlagar och konstitution, sådana de för närvarande äro antagna och gällande». Kejsarens ofvan nämnda försäkran upplästes härefter, hvarpå kejsaren till ständerna riktade ett på franska språket framfördt tal, i hvilket han ytterligare lofvade att upprätthålla landets religion och grundlagar.

Landtdagens arbete gick hufvudsakligen ut på att ordna landets styrelse, finanser, myntsystem och krigsförfattning, och den 19 juli afslöts den af kejsaren, som i egen person åter infunnit sig i Borgå.Schybergson, II sid. 367, Handlingar rörande förvaltningen i Finland år 1808, I sid. 197 och 581.

Härmed var grunden till Finlands blifvande statsskick lagd, men ännu tillhörde det Sverige, ännu pågick kriget, ännu kunde händelser inträffa, starka nog att öfverändakasta den af kejsar Alexander resta byggnaden.

SOMMAREN I VÄSTERBOTTEN OCH ÅNGERMANLAND.

APRIL—JULI.

Såsom vi erinra oss, medförde Lagerbring vid sin återkomst från ryska högkvarteret på Åland några af Araktschejev affattade punkter att tjäna såsom ledning vid en blifvande fredsunderhandling, och gingo dessa ut på, att Sverige skulle till Ryssland afträda Finland intill Kalix älf jämte de Åländska öarna, samt att det skulle afstå från förbundet med England och förena sig med Ryssland, som erbjöd skydd mot engelsmännen, om sådant skulle blifva erforderligt. Den nya regenten ansåg sig emellertid komma målet närmast genom att omedelbart vända sig till krigets rätta upphofsman, kejsar Napoleon. Hans första sändebud grefve v. Rosen träffade kejsaren den 16 april på väg till Donauwörth, just då hans tankar voro som mest upptagna af österrikarnas öfverraskande anfall. Han hade hvarken tid eller lust att vidare befatta sig med Sverige men var så mycket mera angelägen att icke stöta sig med kejsar Alexander. Han rådde därför hertigen-regenten att förtro sig åt kejsar Alexanders ädelmod och storhet såsom en borgen för antagliga fredsvillkor. Nya beskickningar lände icke till bättre utslag. Utvägen att vända sig till ryske kejsaren hade emellertid anlitats ännu en gång, sedan Lagerbrings beskickning misslyckats, men friherre v. Schwerin, som i Petersburg framförde sitt ärende till ryske utrikesministern grefve Rumjanzov, hade icke lyckats bättre. Kejsaren fasthöll strängt vid de af hans krigsminister uppställda fordringarna. Två dagar efter konung Gustaf IV Adolfs formliga afsättning, hvilken ägde rum den 10 maj, affärdades ett nytt sändebud till Petersburg med begäran, att fredsunderhandlingar med Ryssland måtte öppnas i dess hufvudstad, och att pass för detta ändamål måtte utfärdas för förre ambassadören friherre v. Stedingk. Den 6 juni återkom sändebudet med svar, att Stedingk skulle mottagas såsom svensk underhandlare under villkor, att svenska styrelsen erkände de af Ryssland förut uppställda fordringarna, att freden slötes gemensamt med Ryssland och dess bundsförvanter, att Sverige antoge kontinentalsystemet, samt att Sverige till Ryssland afträdde Finland intill Kalix älf jämte Åland. Då svenska styrelsen icke kundeobetingadt ingå på dylika villkor, gaf detta svar anledning till en längre skriftväxling, allt under det svenskarna sökte förbättra sitt läge på krigsskådeplatsen.Bergman-Schinkel, V sid. 10, 43, 61, 55, 75 och 84.

Den ryske historieskrifvaren kan emellertid icke nog lifligt uttrycka sin förvåning öfver, att, då kejsar Alexander så ifrigt åstundade fred, den svenska styrelsen oaktadt dess uttalanden i samma riktning sökte hjälp hos engelsmännen för att kunna fortsätta den fördärfliga fejden. »Oaktadt all osannolikhet och motsägelsen i ett dylikt uppförande,» skref kejsaren till Barclay de Tolly den 12 juni, »kan man icke gå i borgen för dess omöjlighet, och det är följaktligen icke oss tillåtet att vara fullkomligt förvissade, att icke England och Sverige under loppet af denna sommar skulle vilja utföra något gemensamt företag. Fördenskull bör man disponera våra stridskrafter i Finland sålunda, att man i hvarje fall kan vara beredd att afslå de fientliga försöken.» Med stöd af denna tankegång hade redan vid vårens inbrott de ryska trupperna blifvit dels förlagda längs kusten med hufvuddelen i södra Finland, dels samlade hos Schuvalov, hvilken fått i uppdrag att »för att snarare erhålla fred hota fienderna i skötet af deras eget rike, därigenom att han öfverförde sina vapen till Västerbotten». Detta landskap skulle nu ensamt blifva krigsskådeplats.

Till Barclay de Tollys förfogande stodo i april månad 39,000 man (förmodligen inberäknadt sjuke), fördelade

sålunda:

Uleåborgska kåren under Schuvalov ....

10,000

man

Vasa-kåren under generalmajor Knorring II

6,000

„

Åbo-kåren under Bagration ....

8,000

„

Nyländska kåren under Wittgenstein ......

2,000

„

I Sveaborg ....

4,000

„

På Åland under Demidov ....

4,000

„

På flottan ....

5,000

„

Stor svårighet mötte underhållet af dessa trupper, ty så godt som intet kunde mera erhållas i Finland. I februari afgingo från Tverska och Novgorodska guvernementen långa tåg af slädar, lastade med säd och annat, och många af dessa fingo köra ända till Torneå och kanske längre. I de österbottniska städerna byggdes fartyg och flottor och hyrdes handelsfartyg för att besörja förbindelsen med hamnarna i Västerbotten, men af denna samfärdsel blef icke mycket, ty svenska fartyg inträffade i tid i Bottenhafvet. Ingen under, om under sådana förhållanden Schuvalov ålades att till en början främst sträfva efter att komma i besittning af svenska härens ganska rika förråd i Västerbotten.Michailovskij-Danilevskij, sid. 168 och 172.

Sedan den finska fördelningen upphört att finnas till, förenades 4:e finska brigaden med den af de norrländska regementena bestående brigaden, hvilken stod under befäl af öfverste Gyldenstolpe och tillhörde norra arméens 2:a fördelning. Öfverdenna fick Döbeln den 9 april befälet, och då hade Klercker redan aflämnat armébefälet till

generallöjtnant Wrede.

Generallöjtnanten friherre F. Wrede. Efter en oljemålning af v. Breda på Maglö i Skåne.

Friherre Fabian Wrede var en af dessa begåfvade naturer, som kom i beröring med Gustaf III och af denne hastigt hjälptes framåt. Född den 24 november 1760, blef han 1777 officer, tjänade några år i Frankrike, där han kom i beröring med den svenska konungen, och blef redan 1782 major och sex år därefter, vid 28 års ålder öfverste. Han utmärkte sig under finska kriget och flyttades mellan åtskilliga regementen, tills han 1802 blef generalinspektör för infanteriet i Sverige och 1805 generallöjtnant. I onåd på grund af sitt, visserligen lyckade återtåg till Stralsund 1807, användes han icke vidare, så länge Gustaf IV Adolf satt vid statsrodret.

Wrede hade börjat sin verksamhet med att bestrida giltigheten af Gripenbergs åtgärd att bortgifva förråden, enär dessa icke stodo till hans förfogande. Den driftige arméintendenten Klingstedt hade emellertid på eget bevåg begifvit sig till Skellefteå, där han afvisade de ryska tjänstemän, som infunno sig för att mottaga förråden. Genom sin kraft och sin verksamhet lyckades han uppdrifva så mycket hästar, att förråden hunno undanföras. De i Luleå upplagda hade på god tro blifvit utlämnade, och förråden i Piteå gingo äfven förlorade. För att gifva mera eftertryck åt sitt beslut befallde Wrede Cronstedt att rycka norrut med 4:e brigaden. I slutet af april uppbådades Helsinge och Jämtlands regementen från rotarna och samlades i Hernösand.

I början af april lämnade 4:e brigaden sina omkring Nordmaling belägna kvarter och tågade under Fahlanders befäl till Umeå. Här måste man emellertid stanna, enär lifsmedel voro omöjliga att få längre norrut och dragare saknades för att släpa med dylika från Umeå. Endast en mindre afdelning bestående af Vasa bataljon, Västerbottens lifbataljon, som stött till, 20 volontärer och 30 karelska dragoner, tillsammans 650 man under öfverstelöjtnant Furumarks befäl tågade vidare till Skellefteå. Något senare sändes Duncker med Savolaks jägarbataljon, 200 man stark, till Löfånger.

Större delen af april månad tillbragte Schuvalovs trupper i trakten af Torneå med ett avantgarde framskjutet till Luleå. Kölden, bristen på lifsmedel och väntan på de förstärkningar, som voro sända till hans kår, föranledde detta uppehåll i rörelserna. Slutligen den 30 april skedde uppbrottet med en styrka af endast 5,000 man, delade mellan 16 bataljoner, 1 skvadron o. s. v. För marschen delades denna styrka i tre grupper under Eriksson, Alexejev och Tutschkov IV, hvilka marscherade med lämpligt afstånd mellan hvarandra. Tio bataljoner med tillsammans 3,000 man voro ännu icke anlända men skulle i sinom tid bilda en fjärde grupp under generalmajor Golovtzov. Den 8 maj inträffade hufvuddelen af de framryckande trupperna i Piteå.

Dagen förut insände Furumark noggranna uppgifter rörande fiendens styrka och rörelser, och närmast med anledning häraf redogjorde Wrede i flera berättelser till hertigen för den vanskliga ställningen på krigsskådeplatsen. Som isen fortfarande låg utefter hela kusten, kunde alla ställningar utan svårighet kringgås, och då genom hela Västerbotten icke leder mera än en genomgående landsväg, råkar hvarje kringgången afdelning i ett mycket bekymmersamt läge. Sak samma blir förhållandet, sedan isen brutit upp, därest fienden är herre på hafvet. För att hindra möjligheten häraf begärde han därför uttryckligen afsändande af krigsfartyg till skydd för sin högra flank. Innan dessa anländt, ansåg han sig icke kunna bortsända de i Hernösand stående svenska regementena, enär denna stad inneslöt de största förråden i hela Norrland och dess fall vore liktydigt med hela norra arméens försvinnande från krigsskådeplatsen.

Den fara, som högste befälhafvaren ansåg hota hvarje på kustvägen stående afdelning, skulle Furumark snart få vidkännas. Den 12 öfverlämnade en parlamentär för vidare befordran ett från Eriksson till Cronstedt afsändt bref. Furumark beredde sig nu på att blifva anfallen, men en del sjöartilleri och gevär hade ännu icke kunnat undanföras. Den 14 infann sig en ny parlamentär med förfrågan, om icke svar på Erikssons bref anländt från Cronstedt, samt med begäran att få bese Skellefteå kyrka, »hvilken han låtit berätta sig vara vacker». Hans begäran blef naturligtvis afslagen, men Furumark utdelade genast till manskapet lifsmedel för sex dagar, lämnade det lilla, som återstod, åt bönderna, afsände trossen på stora landsvägen söderut samt vidtog öfriga för återtåg erforderliga anstalter. Hans ställning på södra älfstranden med byn framför sig var mycket obehaglig, därigenom, att fienden på isen hvar som helst kunde öfvergå älfven eller kringgå dess mynning. Traktens utseende nödsakade

dessutom att utsträcka förpostlinien utefter en längd af 15 km.

Den 14 hade Schuvalov samlat hela sin styrka vid Storkåge, 10 km. från Skellefteå. Där beslöt han att söka taga sin fiende hel och hållen till fånga. För detta ändamål uppbröt Alexejev med vid pass 2,500 man strax före midnatt och gick ut på isen på den här inskjutande hafsviken. Långs denna och rundt om den mellan sagda vik och älfven utskjutande udden styrde Alexejev sitt tåg mot den på södrasidan om älfmynningen invid landsvägen belägna byn Yttervik, dit han hade omkring 30 km. Den andra hälften af truppstyrkan skulle först på morgonen uppbryta och i fronten anfalla fienden, hvarvid Erikssons förtrupper under öfverstelöjtnant Karpenkov — han som studerade kyrkobyggnader — skulle söka att genom öfverraskning bemäktiga sig bron.

Kl. 8 på morgonen den 15 mottog Furumark från den vid Boviks udde, på norra älfstranden, stående fältvakten underrättelse, att en betydande fientlig kolonn syntes komma anryckande ute på isen, utan att man kunde uppfatta dess styrka. Furumark sände genast en officer att taga närmare reda på förhållandet och anordna fältvaktens återtåg söderut. Han tog nu i öfvervägande, om han för sitt återtåg borde välja en inre väg, som från Skellefteå gick rakt söderut förbi Burträsk och 60 km. från Skellefteå inlöpte i stora vägen. Men om än något kortare än den andra, var denna väg mycket dålig och nu fylld med smältande snö. Genom att välja den skulle han dessutom lämna stora vägen i fiendens okvalda besittning och prisgifva trossen. Han beslöt därför att följa stora vägen och trodde sig ännu äga god tid att undkomma. Utsikt vid Skellefteå.

Kl. 9 återkom den utsände officern och bestyrkte uppgiften om ryssarnas framryckning på isen. Nu indrogos genast alla fältvakter, men i detsamma anföllos de med häftighet. Under fientlig beskjutning upprefs den 240 meter långa bron så mycket, att den icke kunde befaras af hästar eller kanoner. Men de ryska infanteristerna gingo på isen öfver älfven, och den ringa svenska skaran nådde med nöd södra älfstranden. Väl uppkommen här, fortsatte den återtåget på den mellan stranden och skogen inklämda vägen. Med jämn marsch och under strid med de förföljande hann den lilla skaran till Innervik, omkring 12 km. från Skellefteå, då en från Schuvalov sänd parlamentär mötte och uppmanade den svenska befälhafvaren att gifva sjg, enär han vore afskuren af en betydande styrka. Furumark vägrade inlåta sig i underhandling och lät truppen taga ut stegen. Det dröjde emellertid icke mångaögonblick, förr än anmälan ingick, att trossen var tagen. 20 karelska dragoner sändes då åstad att söka återtaga den; marschen fortsattes, och nya parlamentärer afvisades. Snart stötte teten på Alexejevs hufvudkrafter och fann vägen spärrad af fyra gapande kanonmynningar. Nu infunno sig nya parlamentärer både från dem, som spärrade vägen, och från dem, som förföljde. Det hade varit dårskap att låta skjuta sönder den lilla skaran, utan, sedan Furumark öfvertygat sig om den mötande fiendens stora öfverlägsenhet, afslog han vasagossarnas begäran att få bryta sig väg med bajonetten och inlät sig i underhandling. Denna ledde till en konvention af innehåll, att trupperna skulle återvända till Skellefteå för att där aflämna gevär och kanoner men återfå sin tross, att finnarna skulle återvända till sina hemorter och under vägen dit åtnjuta underhåll, hvarjämte officerarna till krigets slut skulle åtnjuta löner och boställen, att officerarna vid de svenska trupperna på sitt hedersord tills vidare skulle kvarstanna i Skellefteå. Striden hade kostat svenskarna 1 officer och 130 man i döde och sårade. Några officerare och ett fyrtiotal västerbottningar lyckades undkomma genom skogarna.

I sin berättelse till hertigen yttrade Wrede, att »Skelleftedetaschementets olycka är en af de händelser, som ej stått i mänsklig makt att förekomma». Hade isen icke burit, eller hade ryssarna brutit upp senare på natten, skulle Furumark utan tvifvel hunnit undan. I detta fall var hans ställning omöjlig att bibehålla gent emot den öfvermakt, som nu hotade honom, och hvars styrka icke var honom obekant.Bulletiner af den 17 och 23 maj och 10 juni, Montgomery, II sid. 230, Aminoff, sid. 118, Burman, sid. 101, Michailovskij-Danilevskij, sid. 170 (med karta).

Duncker hade hört skotten från Skellefteå men med sin ringa styrka icke kunnat ingripa i striden. Senare på dagen hotades han af ryska afdelningar men drog sig helskinnad undan till Nyby.

Den 16 på morgonen mottog Cronstedt en af Furumark strax efter ryssarnas framryckning afsänd anmälan om förhållandet. Han befallde då Fahlander att med båda Savolaks infanteribataljonerna (bortåt 500 man) och 2 kanoner, som funnos i staden, afgå norrut. I Umeå hade han kvar endast 100 österbottningar och en 300 man stark bataljon af tillfrisknade från olika svenska regementen. Den 18 nådde Fahlander Djekneboda, trädde i

förbindelse med Duncker och kvarstod där till den 23.

Vid underrättelsen om Furumarks olycka befallde Wrede Döbeln att afresa till Umeå och öfvertaga befälet efter Cronstedt, som till följd af sitt icke läkta sår flere gånger begärt att få träda ur verksamhet. Wrede hyste fortfarande fruktan för anfall från sjösidan och ansåg sig nödsakad att förlägga försvarets tyngdpunkt till Ångermanland. Han anbefallde därför Döbeln att icke äfventyra trupperna vid Umeå utan vid fientligt anfall draga sig tillbaka äfven med uppoffring af förråden.

När Döbeln kom till Umeå och såg, hvilka stora förråd där lågo hopade, beslöt han emellertid genast att rädda dem. Landvägen var detta omöjligt till följd afbrist på hästar. Viken låg ännu hårdt frusen, och handelsfartygen voro aftacklade. Döbeln befallde genast, att tio fartyg skulle upptacklas och isen sågas upp, och snart var man fullt i farten med att lasta fartygen. Och öfver allt märktes den lille generalens vakande öga och nitiska ingripande.

Det viktigaste var emellertid att hålla ryssarna på afstånd. Ehuru de till stor förvåning hållit sig stilla allt sedan Skellefteåstriden, kunde de bryta upp när som helst, och då skulle Döbelns ringa truppsmulor nödgas försvinna. Verksammare medel måste därför tillgripas, och Döbeln valde det, som han redan med sådan framgång använde på Åland; han började underhandla. Den 23 skref han till Schuvalov, att freden enligt all sannolikhet snart skulle afslutas på villkor af Finlands afträdande, hvarför vidare blodsutgjutelse vore alldeles onödig; vidare föreslog han, att stillestånd skulle afslutas på fjorton dagar eller till den 6 juni, under hvilken tid svenskarna i små dagsmarscher skulle utrymma Umeå. Schuvalov, som i likhet med sina ämbetsbröder erhållit sträng befallning att icke vidare afsluta något stillestånd, svarade artigt, att han icke vore obenägen för en öfverenskommelse, enligt hvilken svenskarna den 29 skulle utrymma Umeå, där ryssarna följande dag kunde inrycka. För att vidare rådpläga sände han öfverste Berlire till Umeå. Efter lång öfverläggning afslöts med denne den 26 en konvention, enligt hvilken Umeå den 31 maj skulle utrymmas af svenskarna, hvilka den 3 juni borde öfverskrida gränsen till Ångermanland; den 1 juni ägde ryssarna intåga i Umeå, dock skulle alla fientligheter inställas till den 6 juni. De sjuke skulle kvarlämnas i Umeå och, hvad de svenska beträffade, förses med lifsmedel för en månad och efter tillfrisknandet frigifvas.

Den 26 voro redan de flesta lastade fartyg på väg utför älfven mellan isbitarna, och den 30 hade sju fartyg anländt till Hernösand. Stor var både Döbelns och Wredes glädje. Den förre hade räddat förråd till 300,000 riksdaler bankos värde jämte 31 kanoner; den senare fick dessa till sina truppers underhåll, såg fienden beröfvad dem och var befriad från alla bekymmer rörande Umeå och 4:e brigaden. I långsamma marscher gick denna tillbaka till Nordmaling och utsatte sina förposter bakom Öre älf.

Öfverbefälhafvaren öfver ryska hären Barclay de Tolly, till hvilken Schuvalov sändt Döbelns bref, svarade genast, att stillestånd icke borde slutas utan kriget med kraft fortsättas. Dock blefve det nödvändigt att efter Västerbottens intagande stanna för att ordna underhållet, hvilket mötte stora svårigheter, sedan ryssarna gått miste om förråden i Umeå, och bereda sig på kommande företag. De ryska trupperna fördelades också i hela landskapet, och förposter framskötos till Öre älf.Bulletin af den 10 juni, Anteckningar om Döbeln, III sid. 5, Montgomery, II sid. 240, Aminoff, sid. 122, Burman, sid. 109, Michailovskij-Danilevskij, sid. 171.

Under den tid af hvila, som nu inträdde, omdelades 4:e eller finska brigaden så, att hela Savolaks infanteri sammanslogs till en bataljon, som kallades Savolaks1:a fältbataljon och fick öfverstelöjtnant v. Törne till chef, att återstoderna af Savolaks och Karelens jägare förenades till Savolaks 2:a fältbataljon under öfverstelöjtnant Duncker, att alla öfriga finska spillror och tillfrisknade soldater bildade Österbottens fältbataljon under major v. Essen, alla tillfrisknade af svenska regementen Svenska fältbataljonen under finska officerare med öfverstelöjtnant Bosin såsom chef. Brigaden fördes fortfarande af öfverste Fahlander, som blifvit adlad med namnet Edelstam. Men öfver honom fördes befälet af Sandels, som efterträdt Döbeln, sedan denne till följd af sjuklighet återgått till sitt förra befäl i Sundsvall. Till brigaden hörde ytterligare 50 finska dragoner och 6 sexpundiga kanoner, och dess hela styrka öfversteg icke 1,200 man. Norra fördelningens svenska brigad utgjordes fortfarande af Helsinge och Jämtlands regementen, 130 man Nylands dragoner, några kanoner och det

af Wrede uppbådade landtvärnet i Västernorrlands och Gefleborgs län.

Finska brigaden var förlagd bakom Öre älf, hvars tre öfvergångar skyddades af lika många små fältvakter. Brigadkvarteret var förlagdt i Lefvars gästgifvaregård, Sandels kvarter vid Olofsfors.

I slutet af juni uppträdde slutligen i Bottenhafvet två svenska fregatter och en brigg. Härigenom föranleddes Wrede att den 25 juni låta svenska brigaden med 3 bataljoner (ena Helsinge- kvarlämnades) och 2 kanoner framrycka till Olofsfors, där han uppslog sitt kvarter. Svenska fältbataljonen öfverfördes nu till svenska brigaden, hvilken fortfarande stod under chefens för Jämtlands regemente, öfverste Gyldenstolpes befäl. Hela den samlade fördelningen räknade knappast mera än 2,000 man.

På ryska sidan hade Schuvalov på grund af sjuklighet nödgats lämna befälet till Alexejev; han kvarstannade likväl i Umeå. Ankomsten af de svenska örlogsfartygen bragte ryssarna i stort trångmål, enär deras förbindelser med de finska sjöstäderna blefvo afbrutna och de ständigt kunde befara landstigning i sin rygg. Det enda örlogsfartyg, som ryssarna förmådde afsända hit norrut, vågade sig efter en strid med de svenska fartygen icke längre till sjös. Till råga på olyckan kom midsommarflödet, hvilket afbröt all förbindelse öfver älfvarna och förstörde den af ryssarna med otrolig möda byggda flottbron öfver Ume älf. De flesta söder om sagda älf stående trupper måste flyttas till dess norra strand och andra förstärka besättningen i städerna. Alexejev började slutligen förtvifla om utgången och yttrade den 28 juni i en berättelse till öfverbefälhafvaren, att han med den yttersta bedröfvelse motsåg den stund, då han skulle se sig nödsakad att öfvergifva det i besittning tagna landskapet.

Sandels, som genom sina kunskapare ägde god kännedom om förhållandena på ryska sidan, beslöt draga fördel af ryssarnas närvarande trångmål och bemäktiga sig trakten intill Ume älf. Wrede gaf dock endast motvilligt sitt bifall härtill. Sedan en flottbro vid Håknäs blifvit utlagd öfver Öre älf, gick öfverste Edelstam under natten till den 1 juli med finska brigadens tre finska bataljoner och två kanoner öfver älfven och fortsatte till Hörnefors bruk, dit Sandels följande dagen, den 2, anlände**Döbeln räddar förråden i Umeå.** *J. HÄGG.*

med svenska bataljonen. Vid underrättelsen om, att ryssarna besatt byn Södermjöle, vid pass 10 km. från Hörnefors, och förde trupper öfver till södra stranden af Ume älf, under det arbetet med brobyggnaden oafbrutet fortgick, lät han brigaden rycka fram för att drifva undan ryssarna. Desse voro ute i liknande afsikt med hänsyn till svenskarna. Den täta skog, som omgaf vägen, nödgade brigaden emellertid att stanna, hvarefter 50 savolaksare och 8 dragoner under major Ehrenroths befäl utsändes att spana. Snart påträffades fiender, hvilka drefvos undan till närheten af Södermjöle, där Ehrenroths skara råkade i ett bakhåll men räddade sig genom att kasta sig in i skogen. Dragonerna skyndade tillbaka med budskap om det timade, men ryssarna följde tätt i deras spår och trängde på så häftigt, att Edelstam måste draga sig tillbaka till Hörnefors, där trupperna förlades bakom älfven under skydd af en 2-3 km. från bron framskjuten fältvakt.

Följande dag, den 3, anföllo ryssarna fältvakten men blefvo efter en kort strid tillbakadrifna af tre bataljoner. Härefter återtogs på ömse sidor den förra ställningen. På aftonen denna dag inträffade återstoden af svenska brigaden jämte 6 kanoner.

När Sandels nu tydligen märkte, att ryssarna förekommit honom, och att hans företag sålunda måste anses förfeladt, borde väl klokheten bjudit att draga sig tillbaka till den förut innehafda ställningen bakom Öre älf. Vid Hörnefors, där man nu uppehöll sig, fanns ingen ställning. Den omkring 50 meter breda ån, som på flera ställen kunde öfvervadas, rann genom ett slätt land, helt och hållet uppfylldt af skog, som nästan öfver allt sträckte sig ända fram till åstränderna. Endast på västra sidan om landsvägsbron drog skogen sig något tillbaka. På andra, östra sidan bron reste sig kyrkan, och knappa 1,000 meter söder om denna märktes Hörnefors bruk med dess många byggnader (se kartan sid. 455). Ett stycke längre ned låg Hörne såg, och omkring 1,000 meter från denna aflämnade ån sitt vatten till hafvet. Knappa 2,000 meter ofvanför landsvägsbron ledde en skogsväg på en klen bro vid Hörnehammar öfver ån. För öfrigt kunde hela ställningen kringgås på en öfver Häggnäs ledande väg, som flöt in i stora landsvägen vid Ängersjö, 5 km. från Hörnefors.

Vid Hörnefors tillbragte Sandels med den nära nog samlade norra fördelningen i all sköns lugn den 4 och 5 juli,

under hvilken senare dag trupperna förseddes med lifsmedel från ett vid åmynningen förtöjdt fartyg. Fältvakten på landsvägen hade blifvit aflöst af Jämtlands regemente. Öster om åmynningen stod en 50 man stark fältvakt ur Savolaks 1:a fältbataljon och framför Hörnehammar en dubbelt så stark dylik ur 2:a bataljonen. Framför kyrkan hvilade svenska bataljonen, bakom bron artilleriet och sedan utefter landsvägen i ordning 1:a och 2:a Savolaksbataljonerna, Österbottens bataljon och svenska brigaden. Sandels hade sitt högkvarter vid Hörnefors bruk. Om fienden ägde man icke stor kännedom men visste åtminstone, att han var nära, ty fältvakternas patruller blefvo oupphörligt afskurna i skogen och lyckades endast på långa omvägar smyga sig undan.

Alexejev hade gifvit generalmajor Kosatschkovskij i uppdrag att med 10 bataljoner, något kavalleri och kosacker samt 4 kanoner (sålunde föga mera än 3,000 man) öfverfalla svenskarna. Framemot aftonen den 5 afmarscherade trupperna från Södermjöle, och under vägen afdelades öfverstelöjtnant Karpenkov att med 2 bataljoner inslå vägen öfver Hörnehammar.

Julinattens aftontöcken hade just börjat utbreda sig öfver dalgången, och luften fylldes af ljudet från psalmsången i de olika bivackerna, när skott förnummos från den vid landsvägen stående fältvakten. Man fäste ingen uppmärksamhet därvid, men de hördes ånyo, och så brakade en våldsam eld lös. Intet tvifvel, att icke fienden beredt en oangenäm öfverraskning. I Sandels' högkvarter voro åtskilliga officerare inbjudna; man satt som bäst till bords, när skotten lockade bordsgästerna till fönstren, från hvilka man öfver den närmaste skogen upptäckte Umeå-vägen. Intet tvifvel, ryska kolonner ryckte fram. Det dröjde icke heller länge, förr än budskap anlände från Hörnehammar, att ryssarna äfven där nalkades. Det gällde nu för litet hvar att sätta sin person i säkerhet. Alla rusade också ofördröjligen ned på gården. Somliga fingo fatt på sina hästar och redo i hast till bron; andra sprungo på egna ben, officerare, trosskuskar, bruksarbetare och bönder i en oredig massa. Sandels' packvagn kom jämte en del andra trossfordon undan, men hans bordservis och åtskillig annan tross måste prisgifvas åt kosackerna, som från skogen störtade sig rakt på bruket.

När Sandels andfådd och förargad nådde bron, tedde sig därstädes en brokig tafla. Jämtländingarna i fullt återtåg från sin fältvaktsställning, hack i häl följda af ryssarna, som skyndsamligen utbredde sig åt båda sidor för att afskära så många som möjligt af de i återtåg stadda; svenska bataljonen, som lämnat sina packningar i sticket, i liflig eldgifning för att upptaga de vikande och hejda förföljarna.

Vid bron hade anmälan redan ingått, att ryssarna trängde fram öfver Hörnehammar, och skottväxling gaf tillkänna, att striden redan upplågat nedåt åmynningen. Sandels befallde genast Savolaks 1:a bataljon att upptaga fältvakten på högra flygeln, hvilken gått öfver ån på ett vad. Midt emot bruket utvecklades återstoden af jämtländingarna och Helsingebataljonen; bakom bron ställdes Duncker med sin 2:a Savolaksbataljon och två sexpundiga kanoner — för flera fanns icke plats —, och Österbottens bataljon skyndade till Hörnehammar. All tross sändes tillbaka till Ängersjö och Håknäs, och något senare följde den icke användbara delen af artilleriet under betäckning af Savolaks 1:a bataljon, som fick i uppdrag att hindra en kringgående rörelse af fienden öfver Häggnäs.

Ryssarnas utveckling skedde mycket hastigt, och inom få ögonblick var striden i full gång. I den lugna sommarnatten förde ingen fläkt bort krutröken, utan den insvepte snart hela stridsplatsen i en ogenomtränglig slöja. Svenska bataljonen drog sig småningom öfver bron, och under 1 1/2 timme afvisade den i förening medDunckers savolaksare och de båda kanonerna ryssarnas alla försök att tränga fram på bron eller att vada genom ån. Norrifrån hördes skotten dock allt närmare. Essen hade mött ryssarna redan, innan han nått Hörnehammar, och de trängde honom sedan långsamt tillbaka.

Striden vid Hörnefors.

Under slika förhållanden ansåg Sandels återtåg oundvikligt. Det fick anträdas från båda flyglarna började med den högra och skulle skyddas av Dunckers bataljon. Edelstam gaf vid skilsmässan Duncker det rådet att icke stå kvar för länge, emedan ryssarna hvarje ögonblick hotade norrifrån. Långsamt och under oafbruten eld anträddes och utfördes återtåget, hvarvid Duncker med sin bataljon ihärdigt bibehöll sin ställning — om med eller utan afsikt torde vara omöjligt att afgöra — och sålunda blef alldeles skild från de öfriga trupperna. Då ryssarna både

norr- och söderifrån — de hade nu gått öfver vid Hörne — hotade afskära Duncker, som icke såg något genom krutröken, skickade Sandels sin unga adjutant Montgomery — krigets skildrare - med befallning till honom att skyndsamt verkställa återtåget. Montgomery lyckades verkligen komma fram men var nära att rida omkull Duncker, som snäsigt mottog honom. Ett ögonblick härefter stodo ryssar i Dunckers väg — det var Karpenkovs kolonn — och en man trädde fram med uppmaning till honom att gifva sig. I stället befallde Duncker genast eldgifning. Ryssarna lade äfven an, och för första salvan sjönk Duncker träffad till marken. De närmast stående fattade honom under armarna, men han svarade: »lämna mig och rädden eder själfva», hvilket äfven lyckades störredelen af bataljonen. Duncker bars efter stridens slut af ryska soldater till bruket, där han efter några timmar afled, ännu icke 35 år gammal.F. Cygnæus uppgifver (i »Bilder ur förgångna tiders lif, I, Joachim Zachris Duncker och hans omgifning», sid 275) efter ögonvittnens bestämda uppgifter, att Sandels, då han red öfver bron och fick se Duncker med dennes folk bakom vedtrafvarna, gaf luft åt sin förtret och sin vrede genom att tillkasta honom det föga betänkta yttrandet: »hvad, är öfverstelöjtnanten rädd?» hvarpå den tillfrågade lugnt svarade »det har jag aldrig varit!» Dessa ord grämde honom sedermera och förmådde honom att icke utan uttrycklig befallning anträda återtåg och att följaktligen för länge hålla sin ställning. Denna tilldragelse, som man skulle önska, att Sandels haft ogjord, upprepas af Rancken (i »Fänrik Ståls hjältar») och af flera senare författare.

När Sandels efter striden fick höra att Duncker stupat, sände han en parlamentär till ryska förposterna med begäran att utfå hans lik. Härpå lät Alexejev svara, att, om denna begäran framställdes endast för att värdigt begrafva den fallne, vore han lika villig att verkställa detta. Duncker begrovs med stor ärebetygelse på kyrkogården i Umeå, och vid hans sida nedlades ryske kosacköfversten Aerekov, som äfven fallit i striden. Den på hans graf resta vården förstördes vid Umeå kyrkas brand 1887 och ersattes tio år därefter med ett varaktigare minnesmärke, som aftäcktes den 5 juli.

På den plats, där Duncker föll, restes 1874 på en gräsbevuxen kulle en minnesvård, hvars utseende framgår af ofvanstående bild. Bataljonen fortsatte återtaget och lyckades om än i någon oordning uppnå hufvudstyrkan.

Minnesvården öfver Duncker vid Hörnefors.

Återtåget fortsattes, till dess alla trupper åter voro bakom Öre älf, hvarefter den före framryckningen nyanlagda bron upprefs. Svenska brigaden förlades längs älfven och skötte förposttjänsten med en bataljon; finska brigaden förlades i kvarterkring Nordmaling. Ryssarnas förföljning upphörde vid Ångersjö, hvarefter de synas hafva gått tillbaka till sina förra kvarter.

Striden hade kostat svenskarna 10 officerare och 150 man, af hvilka en del råkat i fångenskap; ryssarna erkänna en förlust af 180 man. Striden var utan allt ändamål för svenskarna, och man kan i truppernas ställning vid Hörnefors svårligen igenkänna den Sandels, som vi lärt känna i Savolaks.Bulletin af den 15 juli och tillhörande rapporter (Sandels' rapport tål dock vissa jämkningar rörande stridens uppkomst), Montgomery, II sid. 247, Aminoff, sid. 126, Burman, sid. 113, Michailovskij-Danilevskij, sid. 173.

Duncker såras i striden vid Hörnefors.

Vid tiden för dessa händelser inträffade ytterligare 2 fregatter, 1 engelsk korvett och 6 mindre fartyg i dessa farvatten, hvarigenom ryssarnas belägenhet med afseende på lifsmedelstillgången blef mycket obehaglig. Visserligen gjorde de ryska befälhafvarna stora utskrifningar af födoämnen,Regnér: Kriget och tillståndet i Västerbotten 1809, sid. 40 m. fl. ställen. men där intet fanns, kunde omöjligt något tagas. När Sandels den 12 juli begärde ett samtal med Alexejev, sände denne i sitt ställe öfverste Theil och tycktes vara ganska angelägen om åstadkommande af ett stillestånd på det villkor, att svenska krigsfartyg icke skulle få öfverskrida enmellan Vasa och Umeå dragen linie. Om stilleståndets ingående synes ingen öfverenskommelse blifvit afslutad, enär båda befälhafvarna skulle rådfråga sina öfverordnade, men den ryska historieskrifvaren omtalar, huru ryssarna i skydd af detsamma kunde från de finska hamnarna förse trupperna med lifsmedel.Michailovskij-Danilevskij, sid. 176. För öfrigt förflöt allt lugnt en god tid bortåt.

*

Vid denna tid hotade från norska sidan en fara, som kunnat blifva stor.

Danska konungen saknade ingalunda lust att under vintern öfverföra sina trupper till Skåne men såg sig ur stånd därtill. I det stället uppmanade han gång efter annan befälhafvaren för den i Norge stående hären, prins Kristian August att utveckla verksamhet, men, äfven om dennes stridskrafter utgjort mera än 7,000 illa utrustade soldater, skulle han haft föga lust att afbryta sin långa overksamhet, enär han på goda skäl hoppades snart blifva vald till tronföljare i Sverige. För att likväl icke alldeles bryta mot erhållen befallning ålade han generalmajor v. Krogh, som förde befälet nordanfjälls, att i början af juli från Trondhjemstrakten infalla i Jämtland och från Röräs i Härjedalen. Den 10 juli ryckte en 1,800 man stark härafdelning in i Jämtland.

I slutet af juni inkommo till svenska högkvarteret de första underrättelserna om norrmännens förehafvande, och man befarade, att 4-5 tusen man skulle rycka fram från norska sidan. Att möta denna fara fanns den under Döbelns befäl stående fördelningen, hvilken för tillfället utgjordes af endast och allenast en 280 man stark bataljon af Helsinge regemente. Denna skickade han genast i väg från Sundsvall till Jämtland och befallde den i Gefle förlagda landtvärnsbataljonen från Dalarna att afgå till Härjedalen. Tillika skref han till konungen — hertig Karl hade den 5 juni blifvit utropad till konung — och begärde skyndsamligen förstärkningar. Regeringen tog dock saken lugnt men skickade honom från kustarméen en bataljon lifgrenadierer och ett sexpundigt batteri samt något senare Kalmar regemente med dess båda bataljoner.

Fälttåget i Jämtland blef dock af kort varaktighet. Den 16 juli besatte norrmännen Hjerpe skans, under det Helsingebataljonen inträffade vid Östersund. Samtidigt fick Krogh af prinsen underrättelse om ett rykte, enligt hvilket sex veckors stillestånd skulle vara afslutadt mellan svenska och ryska härarna. Med anledning däraf afbröt han sin framryckning och inställde helt och hållet inbrottet i Härjedalen. Döbeln ökade småningom sin styrka, och, då han den 24 fick underrättelse om, att hans motståndare fått befallning att återvända till Norge, beslöt han att gå anfallsvistill väga, fastän hans styrka ännu icke utgjorde mera än 900 man. Norrmannen förekom dock stöten genom att öppna underhandlingar. Döbeln, som fått underrättelse om prinsens den 18 skedda val till tronföljare, beviljade stillestånd under villkor, att norrmännen ofördröjligen skulle återvända till sitt land. Härmed var detta korta fälttåg slut, sedan Döbeln enligt Wredes vitsord därunder »visat en lika stor activitet som försiktighet och klokhet».Bulletin af den 31 juli, Anteckningar om Döbeln, III sid. 26, Meijer: Kriget mellan Sverige och Danmark 1808-9, sid. 189.

Duncker-monumentet i Umeå.

SÄFVAR OCH RATAN.

AUGUSTI.

Ett krigsminne från Ratan.

Den viktigaste af de uppgifter, som förelågo den nya svenska regeringen, var att få fred med Ryssland, och i denna fråga pågick allt fortfarande en liflig skriftväxling mellan båda ländernas utrikesministrar. Den ryska vägrade alltjämt att mottaga några svenska underhandlare, förr än svenska regeringen godkänt de af den ryska uppställda villkoren. Slutligen den 4 juli svarade svenska utrikesministern grefve Engeström på Rumjanzevs senaste skrifvelse af den 24 juni, att hans hof visserligen icke förkastade de grunder, hvilkas antagande ryska regeringen uppställt såsom villkor för svenska underhandlares mottagande, men att det ansåg »några detaljer däraf» vara af natur att kräfva ytterligare öfverläggning, hvilken endast kunde ske genom ömsesidigt meddelande. Härpå svarade Rumjanzev den 19 juli, att kejsaren medgifvit ett möte i Fredrikshamn mellan Stedingk och den ryska utrikesministern, på det den förre skulle få tillfälle att närmare utveckla i fråga varande »detaljer». Till följd häraf afreste Stedingk den 2 augusti, åtföljd af öfverste Skjöldebrand, samt anlände den 9 till Fredrikshamn, där han före sig fann Rumjanzev och förra ryska sändebudet i Sverige Alopæus.Bergman-

Schinkel, V sid. 98.

Att Finland måste uppgifvas, var en gifven sak, men man ville icke gärna afstå från den del af Västerbotten, som låg mellan Kemi och Kalix älfvar, och icke heller från Åland. Man sökte något medel att få ryssarna att sätta ned sina fordringar, och man fann då på den vanligen så kallade expeditionen till Västerbotten, med hvilken man afsåg att sjöledes föra en tillräckligt stor truppstyrka till Västerbotten och att landsätta den i den där varande ryska härafdelningens rygg för att i förening med Wredes afdelning besegra densamma eller taga den fången.

Detta företag möjliggjordes genom den omständigheten, att svenska och engelska flottorna i förening fullständigt behärskade Östersjön.

Utan den engelska hjälpen hade svenska flottan icke förmått uträtta mycket dels af brist på penningar, dels emedan personalen af sjukdom blifvit betydligt minskad. Lyckligtvis inträffade en stor engelsk eskader under amiral Saumarez' befäl redan den 6 maj vid Göteborg. Sedan en del däraf blifvit kvarlämnad i Kattegat för att skydda Sveriges västra kust, fortsatte återstoden till Östersjön, och den 4 juni inseglade amiralen med 10 linieskepp och 17 öfriga fartyg i Karlskronas hamn. I midten af månaden fortsatte han färden till Finska viken och lade sig med flottan utanför Reval. Ryska örlogsflottan höll sig innanför Kronstadt, den stora skärgårdsflottan i Åbo skärgård med mindre afdelningar vid Hangö och Porkala uddar samt i Sveaborg. Engelsmännen afskuro alla förbindelser inom skärgården för ryska flottan och utkämpade några mindre strider utan egentlig betydelse. Först sent blefvo de ryska eskadrar färdiga, hvilka skulle utrustas i Vasa och Uleåborg, hvarför en fregatt och några kanonslupar från Åboskären sändes till Vasa.

Öfveramiralen friherre J. Puke. Efter en litografi af Cardon.

Svenska skärgårdsflottan utrustades, så tidigt sig göra lät. Större delen af den i Göteborg förlagda eskadern afgick i midten af juni till Öresund för att aflösa Hjelmstjernas därvarande eskader, hvilken flyttades till Stockholms- eller, rättare sagdt, Upplandsskären. Där samlades under maj och juni månader de till ett hundratal uppgående skärgårdsfartygen, som öfvervintrat i Stockholm. Öfver denna flotta jämte Lagerbjelkes eskader, som kryssade i Bottniska viken, förde vice amiral Cederström högsta befälet.Mankell, II sid. 390, Michailovskij-Danilevskij, sid. 173.

Förutom den i Ångermanland stående norra fördelningen utgjordes Sveriges i fält stående stridskrafter på våren 1809 endast af västra och kustarméerna, af hvilka den förra — en del af denna kvarstod ännu i Stockholmstrakten — med inberäkning af kommenderade och sjuke uppgick till närmare 17,000 man, under det den senare knappast räknade 3,000, hvaraf en del landtvärn,Svenska krigsmaktens styrka, n:r 604-609. ehuru landtvärnet efter regeringsförändringen skulle upplösas. I den mån faran från väster minskades, under detryssarnas åtgöranden hufvudsakligen togo uppmärksamheten i anspråk, öfverfördes allt mera trupper från västra arméen till kustarméen.

Den första tanken på ett företag till Västerbotten lär hafva framställts af G. M. Armfelt, hvarefter Adlersparre, som nu blifvit statsråd och en betydande man, tog saken om hand. Största svårigheten bestod i att finna ledaren af det viktiga företaget. Först ifrågasattes Adlercreutz, hvilken kanske lyckats bättre på egen hand än under Klingspors tillsyn, men han var nu generaladjutant för arméen, och Adlersparre fruktade honom såsom medtäflare om makten, hvarför han med ränker och konstgrepp, på hvilka denna tid var särdeles rik, bragte det därhän, att öfveramiralen Puke fick sig anförtrodd ledningen af företaget i dess helhet, under det general Wachtmeister, som redan förde befälet öfver kustarméen, skulle med större delen af densamma verkställa själfva utförandet.

Friherre Johan Puke var visserligen en 58 års man — född den 27 februari 1751 — men hade bibehållit ungdomliga kropps- och själskrafter. Efter att under många år hafva seglat på utländska fartyg blef han 1783 kapten vid svenska örlogsflottan. Kriget med Ryssland gaf honom flera tiilfällen att utmärka sig, och 1794 blef han konteramiral, 1802 viceamiral och året därpå befälhafvande amiral i Karlskrona. Utnämnd till amiral 1808, fick han nu, den 17 juli, graden af öfveramiral och upphöjdes samtidigt i friherrligt stånd. Puke var en

synnerligen dugande man, en lugn, omtänksam och handlingskraftig befälhafvare på sjön, men han förutsåg själf det betänkliga i att från sitt fartyg leda två landthärars rörelser, ty Wrede ställdes också under hans befäl, ett förhållande, som dock till skada för saken snart upphörde.

Grefve Gustaf Wachtmeister tillhörde en af Sveriges förnämligaste släkter och hugnades med sådan utmärkelse, att han, som började sin bana vid Kronobergs regemente och en tid tjänstgjorde i preussiska hären, redan vid 30 års ålder nådde öfverstegraden. Under 1788-90 års krig skötte han sig berömvärdt, tjänstgjorde såsom generaladjutant hos konungen och utnämndes på slagfältet vid Valkiala 1790 till generalmajor. Samma år chef först för Bohusläns och sedan för Södermanlands regemente, steg Wachtmeister redan 1792 till generallöjtnant och blef efter statshvälfningen 1809 general, hvarjämte han ställdes i spetsen för kustarméen. Han ansågs skicklig och förfaren i en befälhafvares åligganden och hade under denna oroliga tid hållit sig utanför de politiska tvisterna.

Den här, som skulle utföra det viktiga företaget, och som fortfarande kallades kustarméen, fick följande sammansättning:

1:a brigaden.

Öfv. Fleetwood.

2

batalj.

Södermanlands reg:te,

3

„

Jönköpings reg:te,

1

„

Västmanlands reg:te.

3:e brigaden.

Öfv. Löwenhjelm.

2

batalj.

Lifgrenadierreg:tet, rothålls,

2

„

„ rusthålls,

2

”

Upplands reg:te.

2:a brigaden.

Öfv. Boije.

1

batalj.

Drottningens lifreg:te,Tyska värfvade regementen.

1

”

Engelbrechtens reg:te,Tyska värfvade regementen.

1

batalj.

Svea lifgarde,

2

”

Kronobergs reg:te.

Förutom dessa 17 bataljoner förekommo vanligen 3, nämligen en vid hvarje brigad, bildade af brigadens jägare. Ur Lifgrenadierregementet uttogs emellertid inga jägare, utan ersattes de af 50 man oberidne ur Lifgardet till häst. Af beridet kavalleri medfördes endast 4 officerare och 54 underofficerare och manskap ur Lifgardet till häst, afsedda till ordonnanstjänst vid högkvarteret och brigadstaberna. Artilleriet utgjordes af två sexpundiga batterier om 6 kanoner samt ett batteri med 4 haubitser. Om några fasta ställningar behöfde bestyckning, ansåg man sig kunna därtill erhålla kanoner från flottan.

Generalen grefve G. Wachtmeister. Efter en oljemålning tillhörig grefve F. Wachtmeister på Tistad.

Hela den styrka, som inskeppades på flottan, uppgick till 234 officerare, 7,375 underofficerare och manskap samt 229 kavalleri- och artillerihästar, hvartill kom civil personal, officersdrängar och officershästar. Dessutom voro 989 man af arméen anställda till tjänstgöring på skärgårdsflottan.

Stor omsorg ägnades åt truppernas utrustning, och ständerna anslogo 200,000 riksdaler i veckan till krigsomkostnadernas bestridande. För att bibehålla hemligheten afbröts all förbindelse med Åland.

För transporten anvandes dels af örlogsflottan 2 linieskepp och 1 fregatt, dels af skärgårdsflottan tillsammans 52 fartyg af olika slag — båda flottorna bemannade med omkring 2,500 man —, dels slutligen omkring 40 roslagsskutor och några för kavalleriet och artilleriet särskildt förhyrda fartyg. Lifsmedel för två månader medfördes på särskilda fartyg, hvarjämte två sjukfartvg, hvartdera försedt med 90 sängar, medföljde.

Större delen af trupperna ilastades vid Gräddö, på Norrtelgevikens södra strand, nära dess mynning, och den 2 augusti var flottan redo att afsegla, men denkvarhölls af motvind ända till den 8. Första målet var Hernösand, dit örlogsflottan anlände den 11 och skärgårdsflottan den 13. Wachtmeister hade från Gräddö begifvit sig dit

landvägen.

På Pukes amiralsskepp hölls efter ankomsten till Hernösand den 14 krigsråd, i hvilket deltogo Puke, Wachtmeister, Wrede, som nyligen blifvit general och grefve, Döbeln, fortifikationsöfversten Cedergren, den såsom generaladjutant hos Wachtmeister anställde öfverste Lagerbring m. fl. Det gällde att uppgöra fälttågsplanen. Härvid voro alla eniga om, att hären skulle landstiga i fiendens rygg och afskära Kamenskij återtåget på den enda norrut ledande vägen. Endast om landstigningsplatsen hade man svårt att blifva ense. Wrede ansåg ganska riktigt, att han borde draga Kamenskij efter sig så långt söderut som möjligt, och att under förutsättning, att detta lyckades, landstigningen borde ske norr om Umeå. icke längre bort, än att de landstigna trupperna snart skulle kunna bemäktiga sig denna stad. I motsats härtill föreslogo Wachtmeister och Lagerbring, att man icke skulle landstiga förr än vid Skellefteå, där på norra älfstranden inrätta åt sig en fast ställning och så bida verkan af Kamenskijs återtåg med Wrede i hälarna på sig. Puke åter höll före, att hastighet och öfverraskning här vore af större vikt än allt annat, hvarför man borde landsätta trupperna på norra stranden af Ume älf, bemäktiga sig staden och älföfvergången samt redan där hejda ryssarna, allt under förutsättning, att Kamenskij med sina hufvudkrafter vore på väg till Öre älf, något som man likväl icke visste. Döbeln talade om nödvändigheten af kraftfull demonstrering från flottans sida, särskildt vid Ratan, där Kamenskij kunde hafva skäl att vänta en landstigning. Såsom vanligt vid krigsråd kunde enighet icke åstadkommas, och Puke beslöt då att gå en medelväg och verkställa landstigningen vid Ratan, 50 km. norr om Umeå. Wrede fick löfte om, att krigsrörelserna icke skulle börja förr än tre dagar efter afseglingen från Hernösand.

Följande dag, den 15, kl. 4 på morgonen afseglade flottorna med kurs mot Östra Qvarken, där farvattnet var djupare, och där man hade mindre utsikt att blifva upptäckt från land än i Västra Qvarken. Vädret var vackert och vinden den allra gynnsammaste, hvarför Puke lät linieskeppen och fregatten taga hvar sin rad kanonslupar på släp. Genom farvatten, som ännu aldrig något linieskepp plöjt, gick färden med allt mera tilltagande fart. Vid 6-tiden följande morgon passerades Gaddarna, och kort därefter insveptes hela flottan i en tät dimma. Farten bibehölls; några korta stunder klarnade himlen, så att det hela kunde öfverses, och så bar det af för fulla segel genom den tätaste dimma, som hindrade all utsikt. Utan någon olyckshändelse och utan att upptäckas från land, gick flottan kl. 5 efter middagen den 16 till ankars utanför Ratan. Dimman lade hinder i vägen för att omedelbart börja landstigningen. Manskap från några slupar spanade på stranden men återvände till sjös, då en kosackpostering slog sig ned på den högt sig resande Båkholmen.

Svenska flottan på väg genom Qvarken. Transportfartyg. En bataljon kanonslupar. Tarramas. Galerer. En bataljon kanonslupar. Försigtigheten. Galerer. En bataljon kanonslupar. Kung Adolf Fredrik. Hemsö Hatt (norr om Hernösand)

Svenska flottan på väg genom Qvarken. Transportfartyg. En bataljon kanonslupar. Tarramas. Galerer. En bataljon kanonslupar. Försigtigheten. Galerer. En bataljon kanonslupar. Kung Adolf Fredrik. Hemsö Hatt (norr om Hernösand)

Så snart det dagades följande morgon, den 17, började landstigningen, och före aftonen voro alla trupper i land. Man hade för färden användt en dag mindre, än Puke beräknat, men icke kunde man denna dag stå overksam på stranden.

Ratan.

Kamenskij, om hvars styrka och förehafvande de svenska befälhafvarna ägde mycket liten kännedom, befann sig, sedan han den 4 augusti i Umeå mottagit befälet, i en föga afundsvärd belägenhet. Af sina 30 bataljoner hade han till återtågsvägens tryggande 2 i Uleåborg, 1 i Torneå, 1 i Piteå, 2 mellan Kalix och Skellefteå samt 2 mellan sistnämnda ort och Umeå. Dessutom afdelade han 4 bataljoner att utgöra en rörlig reserv, särskildt afsedd till afvärjande af landstigningar i ryggen. Till anfallsrörelser återstodo honom sålunda endast 18 bataljoner med 6,000 man, och med dessa ämnade han, när underhandlingarna om stillestånd icke ledde till någon påföljd, inbryta i Ångermanland för att skaffa sina hungrande soldater mat. Före aftåget skickade han likväl öfverste

Frolov med en bataljon (af Navaginska regementet) från den rörliga reserven och det mellan Skellefteå och Umeå stående 23:e jägarregementet till Ratan samt lämnade generalmajor Jerschov med återstoden af sagda reserv (1 bataljon af Navaginska och 2 af Tenginska regementet) i Umeå, hvarjämte de båda längre norrut stående bataljonerna anbefalldes att ingripa i händelse af fientlig landstigning. Känslan af en förestående sådan gjorde sig oemotståndligt kännbar.

Den 16 uppbröt Kamenskij från Umeå och tågade söderut med sina trupper delade i tre marschgrupper, den första om 6 bataljoner under generalmajor Alexejev, den andra om 8 bataljoner under Kamenskijs eget befäl — en del af dessa trupper voro redan förut framskjutna mot Öre älf — och den, tredje eller reserven om 4 bataljoner under befäl af öfverste Sabanejev. De ryska kolonnerna närmade sig under andra marschdagen redan Öre älf, när en kurir kl. 5 e. m. anlände med underrättelse på morgonen afsänd från posteringen på Båkholmen, att en fientlig flotta af »mer än hundra fartyg» visat sig, och att fientliga trupper landsattes vid Ratan.

Kamenskij befallde då sina trupper att oförtöfvadt vända om med undantag likväl at Eriksson, som med sina fyra bataljoner intill natten skulle hota med framryckning öfver Öre älf men sedan förstöra broarna och skynda till Umeå.

Af de svenska trupperna landsattes först alla tre jägarbataljonerna, 1:a brigaden och det ena sexpundiga batteriet, hvilka jämte brigadens ryttare skulle utgöra avantgarde under Lagerbrings befäl. Med en del af detsamma skyndade Lagerbring på en skogsväg fram till Djekneboda och fördref efter en kort strid en där stående rysk afdelning ur 23:e jägarregementet. Återstoden af avantgardet — af batteriet endast två kanoner — anlände småningom öfver Dalkarlsö, och framemot aftonen afgingo äfven 2:a och 3:e brigaderna med hvardera fyra kanoner, så att de under natten inträffade vid Djekneboda. Upplands regemente sändes likväl med två kanoner till Bygdeå att där taga ställning för att norrifrån skydda landstigningsplatsen. Att så stor styrka användes för detta ändamål, berodde på en oriktig underrättelse om 2,000 ryssars annalkande norrifrån. Vid landstigningsplatsen anordnades befästningar, till hvilkas utförande användes manskap från flottan.

Från Djekneboda fortsattes marschen oförtöfvadt men gick ytterst långsamt genom den täta skogstrakten. Halfvägs till Säfvar påträffades ryssar, som drogo sig undan. Kl. 4 på morgonen den 18 stannade avantgardet och strax därefter hufvudstyrkan vid Pålböle, 4 km. norr om Säfvar. Efter fyra timmars hvila fortsattes framryckningen till Säfvar, där hären blef stående hela återstoden af dagen och påföljande natt. Där återsåg den Kronobergs regemente, som från Pålböle fått göra en omväg på 16 km. öfver Gunnismark, vid Säfvarån ofvanför Pålböle, för att taga i ryggen en rysk afdelning, som skulle befinna sig vid Säfvar bruk, på andra sidan ån, men icke fanns där.

Det långa uppehållet vid Säfvar förefaller egendomligt och tyder på obeslutsamhet. Såsom orsak till detsamma anföres dels en underrättelse, som borde tillmätts föga trovärdighet, att Kamenskij redan med sina hufvudkrafter återvändt till Umeå, dels truppernas trötthet efter urskeppningen och 30 km:s marsch, men efter erforderlig hvila skulle de väl förmått tillryggalägga ytterligare 10 km. till Täfte, där en vida bättre ställning fanns än vid Säfvar. Under slika förhållanden hade säkerligen varit bättre att stanna bakom passet vid Djekneboda, men »öfverbefälhafvarens (Pukes) order att hastigt framrycka voro ovillkorliga», säger Lagerbring. Så kom hären att sysslolös tillbringa ett dygn vid Säfvar utan att utse och befästa åt sig en ställning, utan att spana mot fienden. Uppbrott befalldes till kl. 8 på aftonen men uppsköts till dagen därpå. Sannolikt före middagen afreste Lagerbring till öfveramiralen för att begära föreskrifter och återkom icke förr än kl. 10 förmiddagen följande dag, och då var hären i full strid.

Under det svenskarna tillbragte så godt som hela dagen den 18 i overksamhet, utvecklade ryssarna så mycket lifligare verksamhet. Genast vid mottagandet, den 17kl 5 e. m., af underrättelsen om, att fienden stod på hans enda återtågsväg, beslöt Kamenskij att med all kraft kasta sig på denna nya fiende för att slå sig igenom och att under tiden hålla Wrede så vidt möjligt från lifvet. Oaktadt hans trupper marscherat hela dagen och med afseende på beklädnaden, särskildt skodonen, befunno sig i ett ytterst medtaget tillstånd, måste de marschera, så länge krafterna stodo bi. Sålunda lyckades det öfverste Sabanejev, som med sina fyra bataljoner icke hunnit långt från

Umeå, att redan på förmiddagen den 18 förena sig med Frolov, hvilken efter sammanstöten med fienden vid Djekneboda dragit sig tillbaka till Täfte. Samma dag på aftonen, mellan kl. 7 och 12, passerade Kamenskij med de båda öfriga marschgrupperna Umeå, där generalmajor Kosatschkovskij med fyra bataljoner aflöste Jerschov för att i sin ordning blifva aflöst af Eriksson. Efter några timmars hvila återupptogs marschen, så att större delen af trupperna den 19 tidigt på morgonen inträffade vid Täfte. Afdelningar funnos, som under de senaste 36 timmarna tillryggalagt 80 km. endast åtnjutande obetydlig föda. Att en hel mängd soldater härvid blefvo efter säger sig självt, men en stor del af desse inträffade vid sina afdelningar under striden.

Landstigningen vid Ratan.

Just då ryska hufvudstyrkan passerade Umeå, utsattes den för en icke ringa fara. För att understödja framryckningen till lands hade Puke den 17 vid middagstiden afsändt sin adjutant, kapten Nordenskjöld till Ume älf att taga befälet öfver en del af den där utanför liggande skärgårdseskadern, med hvilken han skulle gå upp för älfven, förstöra ryssarnas flottbro och om möjligt intaga staden. Till följd af motvind framkom han först den 18 kl. 5 e. m. och gick därefter med nio kanonslupar och en annan båt upp för älfven. Kl. 10 på aftonen närmade han sig staden,där han blef mottagen med så häftig eld af långs stränderna spridda och af kanoner understödda jägare, att han måste vända om med oförrättadt ärende.

Mellan Ratan och Umeå går landsvägen genom en af små bergsknallar och sumpiga mossar uppfylld skogstrakt, hvilken endast på några få ställen afbrytes af en liten bit öppen mark. Ett sådant ställe visar sig vid Säfvar (se kartan sid. 471). Vid herrgården och sågen, där en spång ledde öfver ån, drager skogen sig på östra stranden något tillbaka och blottar den på en ås framgående vägen, långs hvilken den hufvudsakliga delen af Säfvar by är belägen, och mellan hvars västra sida och ån öppna fält utbreda sig. Midt för byn kröker vägen och leder på en 35 m. lång bro öfver den djupt nedskurna men vid denna årstid på flera ställen vadbara ån. Längre söderut leder en liten väg till ett vad, och väster om Ytterboda utgår ytterligare en sämre väg, förbunden med färjställe och vad. Från Säfvar ledde i nordostlig riktning en väg till Gunnismark och en skogsväg till Tväråmark. Såsom försvarsställning var åsen vid Säfvar föga inbjudande med återtågsvägen i ena flanken och med möjlighet för fienden att kringgå ställningen i vänstra flanken öfver Ytterboda och med ännu större fördel i den högra öfver Gunnismark.

I strid med sina föregående afsikter men möjligen med anledning af ryktet om ryska truppers närvaro vid Täfte vidtog Wachtmeister den 18 på aftonen följande anordningar: 1:a Jönköpingsbataljonen och regementets båda jägardivisioner afsändes till Tväråmark för att bevaka och skydda den därigenom gående vägen; 2:a bataljonen af samma regemente ställdes vid vägkorset nordväst om Säfvar, på västra stranden, såsom reserv och med uppdrag att bevaka trakten nedåt den här framför rinnande bäcken, Oxbäcken kallad; 1:a Södermanlandsbataljonen ryckte upp på den skogbevuxna höjden Krutbrånet och framsände bevakning, hvartill äfven användes Södermanlands och Västmanlands regementens jägare; 2:a bataljonen af samma regemente ställdes vid Oxbäcken såsom understöd åt den förra; 3:e Jönköpingsbataljonen, Västmanlandsbataljonen och de båda kanonerna ställdes vid den strax väster om bron belägna gästgifvaregården.

Af 2:a brigaden sändes bataljonen ur Drottningens lifregemente på vägen till Ytterboda »att hålla fältvakt». Till vadet vid Ytterboda voro förut afsända en officer och 27 man. Återstoden af 2:a brigaden samt 3:e brigaden, utom Upplands regemente, bivackerade i Säfvar by.

Genom Upplands regementes frånvaro och den mängd manskap, som var bortsändt för att framskaffa ammunition och för andra ändamål, kan den närvarande stridbara styrkan icke anslås till mera än 5,000 man.

Med 13 bataljoner, något kavalleri och 8 kanoner, tillsammans omkring 5,000 man, uppbröt Kamenskij från Täfte den 19 kl. 6 på morgonen och inslog stora vägen mot Säfvar. Mot Ytterboda sändes den till generalmajor befordrade Anshelm de Gibory med 2 bataljoner m. m. eller bortåt 1,000 man för att komma svenskarna i flanken.

Säfvar.

Kl. half 7 på morgonen kastade den främsta ryska afdelningen tillbaka en fältvakt ur Södermanlands regemente, som var framskjuten på vägen söder om Krutbrånet, och det dröjde icke länge, förr än striden var i full gång. Ryssarna utvecklade sig hastigt och gingo till anfall mot midten af den tvärs öfver vägen uppställda Södermanlandsbataljonen. Denna gjorde ett ihärdigt och tappert motstånd under ledning af regementschefen, öfverste Hercules, som, när truppen hotade att glida ur hans hand, lät den sysselsätta sig med handgrepp, till dess lystringen återkommit och salvorna utfördes väl. Inne i den täta skogen på den mot fienden sluttande höjden kunde bataljonen svårligen vinna någon fördel öfver en fiende, som icke ryggade tillbaka för någon fara, men i stället för att draga så väl denna bataljon som de öfriga framskjutna trupperna tillbaka bakom Säfvarån förleddes den svenska öfverbefälhafvaren — alldeles som Adlercreutz vid Oravais — att insätta allt mer och mer trupper i den framskjutna linien. Sålunda insattes undan för undan hela 1:a brigaden med undantag af den till Tväråmark sända Jönköpingsbataljonen, och slutligen framsändes äfven en Kronobergsbataljon (lif-) och 1:a lifgrenadierrusthållsbataljonen, den förra tillhörande 2:a, den senare 3:e brigaden. Men äfven på ryska sidan anlände förstärkningar, hvilka i större klumpar inkastades i striden, så att ryssarna alltid omfattade sina motståndare. Kamenskij insatte slutligen sin sista reserv, men trots sin mer än dubbla öfverlägsenhet — svenskarna använde här omkring 2,200 man och 2 kanoner — lyckades ryssarna endast med stor ansträngning drifva svenskarna från höjdens krön och utför dess norra sluttning. Tre gånger återtogo de krönet men måste åter utrymma det. Ehuru ryssarna där uppförde en haubits och en tolfpundig kanon, förmådde de icke drifva svenskarna från deras vid foten af höjden intagna ställning, där 2:a Kronobergsbataljonen blifvit ställd såsom reserv.

Under det striden på hufvudvägen pågick, hade Anshelm de Gibory ryckt fram på skogsvägen mot Ytterboda och efter en kort men häftig strid med den vid vadet stående fältvakten beredt sig öfvergång öfver ån. Ett afstånd af 8 km. skilde nu hanslilla hop från Säfvar, dit endast en dålig skogsväg ledde, begränsad på ena sidan af Säfvar ån och på den andra af de i kärr infattade Finnsjöarna. Vägen var sålunda allt annat än inbjudande, och det skulle icke töfva länge, förr än kraftigt motstånd ökade svårigheterna i framryckningen. På den stora höjden Finnberget stodo nämligen i god ställning 2:a brigadens jägare och bataljonen ur Drottningens lifregemente, och snart anlände ytterligare till förstärkning Svea lifgardes-bataljonen, så att hela styrkan uppgick till fulla 800 man. Befallning anlände, att denna grupp skulle försvara sig till det yttersta, och ryssarnas försök att tränga fram tycktes icke heller vilja lyckas.

Vid middagstiden var ställningen hardt när förtviflad för Kamenskij. Hans uttröttade och utsvultna trupper kunde icke arbeta sig fram längre; vägen var dem afskuren, och sista matbiten var förtärd. »Om vi icke slå oss igenom,» sade Kamenskij, »låtom oss bortkasta ränslarna och återgå öfver lappländska bergen till Ryssland», något, som säkerligen var lättare att säga än att utföra. Då kom räddningen från ett alldeles oväntadt håll.

Från Kamenskijs hufvudstyrka hade en kapten Schreider, en djärf och vaken man, blifvit sänd utåt ryska högra flygeln för att omfatta svenskarna. Han kom härvid att närma sig Säfvarån och tyckte sig märka, att svenskarna icke hade någon bevakning på andra sidan om densamma. Genast sände han meddelande härom till Kamenskij med anhållan att, dold af holmarna, få med sitt kompani öfvergå till östra åstranden för att i möjligaste mån oroa svenskarna. Hans bud framkom, innan ännu alla reserver voro förbrukade, och Kamenskij svarade: »Sex kompanier ställas till edert förfogande, tre mot Finnberget och tre mot Säfvar». Schreider gick ofördröjligen öfver vadet (se kartan). Inga patruller voro utsända på svenska sidan, och stor blef förskräckelsen, när budskapet kom till båda de svenska grupperna, att de voro omringade och tagna i ryggen. De svenska soldaterna voro lika känsliga härför som de finska.

De tre mot Finnberget sända kompanierna togos för lika många grenadierbataljoner. De väckte stor uppståndelse och bragte hela svenska flygeln i oordning. Denna blef visserligen endast öfvergående, och Svea garde lyckades hejda de djärfva angriparna och uppehålla dem, till dess befallning om återtåg kl. 3 e. m. anlände, men stridskraften var dock bruten. På olika vägar genom skogen sökte sig de olika afdelningarna fram till landsvägen, som de nådde på aftonen.

Vid Säfvar skulle utgången icke blifva bättre. Här satt general Wachtmeister till häst, omgifven af sin stab, på höjden öster om bron, obekymrad om de kring öronen hvinande kulorna. Uppmärksamt följde han stridens gång, och på båda hållen sag han trupperna utan svårighet försvara sina ställningar. Fem bataljoner, af 2:a och 3:e brigaderna, hade ännu icke varit insatta i striden liksom icke heller den vid Tväråmark stående bataljonen och jägarna, som man försummade att återkalla. Då kom stabsadjutanten, kapten Lefrén framsprängande och meddelade, att han på väg till Ytterboda upptäckt en rysk kolonn, som på östra åstranden marscherade mot STRIDEN VID SÄFVAR.

Säfvar, samtidigt med att bataljonerna vid Ytterboda vore afskurna. Utan att taga närmare reda på innebörden af denna underrättelse eller söka utforska styrkan af den ryska kolonnen befallde Wachtmeister sina i striden invecklade trupper draga sig tillbaka till Säfvar by, där de ännu oförbrukade trupperna och artilleriet fingo taga ställning. Detta hade varit en fullkomligt riktig åtgärd på morgonen, före eller vid stridens början; nu var det inledningen till återtåg, det vill under för handen varande omständigheter säga till uppgifvande af hela företaget.

Till följd af ryssarnas utmattning kunde de i striden invecklade svenska trupperna utan synnerlig svårighet draga sig ur densamma, och vid 1-tiden voro de alla samlade vid Säfvar by samt bron delvis förstörd. Ryssarna följde långsamt efter, och svenskarnas åtta, på höjden öster om bron ställda kanoner jämte jägarna höllo dem på vederbörligt afstånd. I stället för att nu stanna och rikta erforderlig styrka mot den kringgående fienden befallde Wachtmeister allmänt återtåg under skydd af ett arriergarde, hvilket under Löwenhjelms befäl kom att bestå af båda lifgrenadierrotehållsbataljonerna, 2:a Kronobergsbataljonen och två kanoner. Under skydd af kanonerna, som nu stodo vid afvägen till sågen, utfördes återtåget, och mot 4-tiden anträdde arriergardet marschen under skottväxling med de ryska jägarna, som nu voro framme i byn. Generalen lät trupperna marschera sig förbi och red därefter fatt hufvudstyrkan, under det Lagerbring följde arriergardet. Vid Pålböle gingo de från Tväråmark kommande trupperna in i kolonnen. Marschen ställdes till Djekneboda, som nåddes af arriergardet kl. 11 på aftonen.

Ryssarna förföljde icke utan stannade vid Säfvar, förvånade öfver att denna dag hafva vunnit en framgång, som ingaf dem goda förhoppningar att kunna draga sig ur spelet.

Striden hade emellertid på båda sidorna utkämpats med stor tapperhet, hvarom förlusterna äfven bära vittne. De upptagas emellertid i ett belopp för denna och de följande striderna. På ryska sidan var generalmajor Gotavtzov, en 40 års man, bland de stupade.

Om någonsin ett ställe funnits, där en försvarare med utsikt till framgång kunnat bjuda en angripare spetsen, så var detta fallet vid Djekneboda. Vägen framgår här mellan två sjöar, Ratuträsket i söder och Djeknebodasjön i norr, båda två af andra sjöar och kärr sammanbundna med kusten. Ingen väg fanns, på hvilken passet af trupper kunde kringgås — att enskilda fotgängare kunde söka sig fram på de villande stigarna genom skogarna var tydligt —, och de uppgifter om sådana, som både då och sedermera framkommit, äro oriktiga. Wachtmeister var också besluten att hålla och försvara passet vid Djekneboda och hade för detta ändamål låtit några kanoner taga ställning vid gästgifvaregården för att bestryka passet. Men före midnatt gafs befallning om allmänt återtåg till Ratan. Orsaken till denna besynnerliga åtgärd måste sökas i skrämseln hos de fältmätningsofficerare,hvilka sändts i förväg att undersöka ställningen vid Djekneboda men funnit den ohållbar, samt i de förhastade rykten, som utspriddes, att ryska kolonner voro i annalkande för att söder om Ratukärret kringgå svenskarnas ställning. Skulle detta lyckas, och skulle ryssarna lyckas tränga fram genom passet, fruktade Wachtmeister, att de skulle afskära hans här från dess landstigningsplats. Till den grad verkade skrämseln och fruktan för fienden, hvilken nattens skuggor förlänade vingar och oemotståndliga vapen. Under dylika förhållanden blef Pukes befallning till Wachtmeister att till det yttersta försvara ställningen vid Djekneboda utan all verkan.

Wachtmeister vid Säfvar. Joh. Tirén.

Öfverste Löwenhjelm fick kort efter sin ankomst till Djekneboda i uppdrag att med sin brigad och Jönköpings regemente besörja de sårades förflyttning öfver Dalkarlså till Ratan och att på denna väg bilda arriergarde. Artilleriet inslog samma väg under betäckning af Kronobergs regemente, hvaremot återstoden af infanteriet

följde skogsvägen till Ratan, där den började inträffa mellan kl. 4 och 5 på morgonen. Bataljonen ur Engelbrechtenska regementet fick i uppdrag att söderifrån skydda tillträdet till Ratan. Innan de sista trupperna lämnade Djekneboda, visade sig redan de ryska förtrupperna.

Öfverste Cedergren väckte strax före kl. 12 på natten öfveramiralen med budskapet om, att hären tidigt på morgonen skulle inträffa vid Ratan. Denne, som på aftonen låtit sjöfolket bära ammunition till Djekneboda och dit afsändt några haubitser — hvilka Cedergren mött och befallt återvända —, mottog budskapet med stor förvåning men kunde intet göra. Kl. half 6 på morgonen mötte han generalen och anmodade honom att låta trupperna taga ställning på stranden och att hålla ögonen på flenden.

Ju längre det led fram på morgonen, desto flera trupper anlände, och slutligen var hela svenska hären samlad. Upplands regemente hade återvändt från Bygdeå utan att hafva sett en fiende. Drottningens lifregemente hade kommit till rätta, och Engelbrechtenska bataljonen hade kallats tillbaka. Nu utsattes för hvarje brigad en fältvakt om 52 man, så att de tre vägarna till Dalkarlså, Djekneboda och Ratu blefvo bevakade, och en beredskap af »1 Capitaine, 3 Subaltern Officerare, 4 Under Officerare, 1 Trumslagare samt 300 man Corporaler och soldater» fick taga plats i skärningen af de båda sist nämnda vägarna. Hufvuddelen af hären fick tåga ut på den udde, som skjuter ut sydost om byn, och på hvilken ett af skeppskanoner bestyckadt fältverk reste sig. Flottan låg på båda sidor om denna udde, redo att insätta sina kanoner i striden, om det skulle behöfvas.

Kamenskij, som åtminstone icke led brist på djärfhet, uppbröt den 20 på morgonen från Säfvar i den fulla öfvertygelsen, att han skulle påträffa sin motståndare vid Djekneboda. I stället för att medtaga de sårade sände han desse åt motsatt håll, till Täfte. Till sin stora förvåning fann han Djeknebodapasset öppet. I början trefvande men sedan allt mera tvärsäkert gingo de ryska spejarna genom detsamma och fortsatte till Bygdeå för att se, om fienden icke ämnade spela dem något fult spratt. Men han var ingenstädes till finnandes. Då begrep Kamenskij, att han vore att söka vid Ratan, och beslöt att gå till väga med vanlig handlingskraft, med den hänsynslöshet, som man kan tillåta sig mot en obeslutsam eller förskrämd motståndare. Han delade sina trupper i två delar. Den ena, hvars avantgarde fördes af den från Umeå anlände Kosatschkovskij, följde landsvägen öfver Dalkarlså, den andra med Sabanejev i spetsen slog in skogsvägen till Ratan, och med den följde öfverbefälhafvaren själf. Två haubitser voro tilldelade den förra kolonnen. Allt öfrigt artilleri jämte trossen skyndade undan till Bygdeå för att hinna dit, så länge vägen var öppen.

Strax efter kl. 2 e. m. infann sig den erfarne underhandlaren Anshelm de Gibory vid de svenska förposterna och begärde att få tala med general Wachtmeister. Denne uppfyllde verkligen ryssens önskan och fick därvid höra, att Kamenskij fordrade, det svenskarna genast skulle gå ombord, eljest utsatte de sig för att blifva tagna. Lugnt svarade Wachtmeister, att »svenska arméen icke ämnade mottaga lagar af sin fiende, och att ett anfall nu skulle komma denne att ångra sig.» Kamenskij lät sig häraf icke bekomma. Oaktadt sin underlägsenhet, särskildt i artilleri, hvaraf hanendast kunde sätta två haubitser mot svenska härens och flottans alla kanoner, beslöt han att oförtöfvadt gå till anfall.

Framemot kl. 3 utvecklade ryssarna sina jägarkedjor i skogsbrynet vid båda vägarnas mynningar och ryckte småningom ut på öppna faltet. De svenska förposterna drogo sig med afsikt tillbaka för att gifva kanonerna tillfälle att verka. Och detta gjorde de med besked. Både fältkanonerna bakom bröstvärnen och flottans kanoner åstadkommo våldsamma härjningar i ryssarnas led och tystade helt och hållet de båda ryska haubitserna, som trädt i verksamhet mellan Dalkarlsåvägen och stranden. Trots förlusterna höllo ryssarna sig ute på fälten och i byn, hvilken sköflades af de svenska kanonkulorna, och manskap från flyglarna gick till och med ut i vattnet för att kunna skjuta på kanonbåtarnas besättning. Sålunda pågick striden ända till kl. 8 på aftonen, då ryssarna drogo sig tillbaka inom skogsbrynen och sedan fortsatte återtåget till Djekneboda och Dalkarlså.

Hvarken på aftonen eller följande dagen gjorde svenskarna någon ansats till förföljning af sin tydligen ganska medtagna motståndare. På morgonen den 21 sände Wachtmeister en parlamentär till den ryske befälhafvaren med begäran om stillestånd för att begrafva de döda, hvilka han fruktade skulle förpesta luften, och för att uppsamla de sårade — de flesta af desse voro ryssar —, men denna begäran afslog Kamenskij. Som han dock till

följd af truppernas utmattning och bristen på lifsmedel och ammunition verkligen önskade stillestånd, gaf han, såsom Wachtmeister säger, i »ett utmärkt höfligt bref» sin åstundan tillkänna att få till stånd ett muntligt samtal, hvilket ägde rum vid förposterna kl. 7 på aftonen mellan båda befälhafvarna. Kamenskij fordrade i sin vanliga tonart, att svenska flottan skulle lämna Bottniska viken, och att dennas norra del skulle få fritt befaras af ryssarna. Härtill kunde Wachtmeister icke samtycka, men om någon muntlig öfverenskommelse träffades, känner man icke.

Puke och Wachtmeister ansågo emellertid, att man gjort nog, och kl. 7 på morgonen började trupperna inskeppas på flottan, som därefter ankrade så långt ut på redden, »att den af flenden icke kunde ofredas», såsom Wachtmeister säger i sin berättelse till konungen.

Svenskarnas förluster i de nu skildrade striderna uppgingo till 29 officerare (at hvilka 6 döde och 5 fångne), 877 underofficerare och manskap (af hvilka 399 döde och 80 fångne), hvartill kommer flottans förlust med 6 officerare (1 död), 112 underofficerare och manskap (af hvilka 16 döde). Ryssarna erkänna en förlust i döde och sårade af 39 officerare och 1,500 man, hvartill kommo nära 200 fångar.Hufvudsakligen efter Lindström: Öfveramiralen, friherre Pukes expedition till Västerbotten år 1809 (1893), som tillgodogjort sig alla äldre källor och en noggrann kännedom om skådeplatsen för händelserna.

Wredes här var visserligen icke stark, i synnerhet som Döbeln ännu icke återkommit från sin utflykt uppåt Jämtland, men dess medverkan ingick dock i beräkningarna för det i gång satta företaget. Wrede, som icke väntade, att landstigningen skulle ske så snart, ansåg fortfarande sin uppgift bäst lösas genom att draga fienden så långt som möjligt efter sig. Helt och hållet inne i denna tankegång märkte han icke, att ryssarna den 17 på aftonen aftågade, och att han hade endast Erikssons bataljoner mot sig, allra helst som dessa vidtogo anstalter, synbarligen i afsikt att söka öfvergå älfven (Öre älf). Först följande morgon blef man varse, att ryssarna under natten aftågat, och då häraf tydligt framgick, att landstigningen måtte vara verkställd, fast än Wrede icke fått någon underrättelse därom, vidtog han genast anstalter att själf öfvergå älfven. Det dröjde likväl hela dagen och den följande och ett stycke in på natten till den 20, förr än trupperna, till stor del vadande, jämte kanoner och tross, som öfverfördes på färjor, voro öfver på andra stranden. Marschen fortsattes genast med 1:a Savolaksbataljonen i spetsen. Besvärlig blef den emellertid och tidsödande, ty ryssarna hade under sitt återtåg sorgfälligt förstört broarna öfver alla vattendrag, som de lämnade bakom sig.

Wrede vid Ume älf. Joh. Tirén.

Vid middagstiden den 21 anlände svenskarna till Stöcksjö, föga mera än 5 km. från Ume älfs strand. Döbelns trupper voro nu anlända, så att hela styrkan uppgick till omkring 4,000 man. På andra sidan om det öppna fält, som här utbredde sig, upptäckte man vid Tegsby en med förskansningar och förhuggningar rikligen förseddställning, i hvilken mörka kanonmynningar stucko fram. Här var bäst att gå försiktigt till väga. De tre finska bataljonerna utvecklades och skredo långsamt framåt, men icke ett skott lossades mot dem. Man misstänkte ett bakhåll, men ingen möjlighet yppade sig att upptäcka något sådant. Slutligen rusade hela den anfallande linien in på bröstvärnen, som voro öfvergifna, och från dem upptäckte man ryssar — det var en bataljon, som Eriksson föregående dag kvarlämnat i ställningen —, som voro i färd med att öfvergå bron. De hotande kanonmynningarna voro målade stockändar. Karelska dragoner skyndade fram till bron, som ryssarna framför deras ögon svängde öfver till norra stranden. Svenskarna besatte den södra och ordnade här åt sig befästningar.

Nu fick Wrede underrättelse om händelserna vid Säfvar och Ratan och beslöt med anledning häraf att hålla sig stilla. Och så godt var det, ty följande morgon, den 22, förstärkte Kamenskij sina trupper i Umeå med sju bataljoner.

Om än Kamenskij genom sin snabbhet i beslut och handling, genom att kasta sig öfver den farligare af sina båda motståndare, under det han uppehöll den andra, äfvensom genom sina underbefälhafvares skicklighet och sina truppers uthållighet lyckats komma ur sin farliga belägenhet, fruktade han likväl företagets upprepande, hvarför han beslöt att skyndsamt draga sig tillbaka. Till detta beslut föranleddes han äfven af den hotande bristen på

ammunition och lifsmedel. Allt nog, den 23 utrymde Eriksson Umeå, och dagen därpå aftågade Kamenskij själf från Djekneboda. Tåget gick norrut och afbröts först den 29 vid Piteå. Efter tre dagars hvila, och sedan trupperna fyllt sina behof, anträdde han åter tåget söderut.

Den 24 besattes Umeå af 1:a Savolaksbataljonen, hvaraf en liten afdelning fortsatte till Säfvar, där både svenska och ryska sårade ännu påträffades.

På aftonen den 23 sände Puke skärgårds- och transportflottorna med på dem befintliga trupper till Umeå, och samtidigt härmed afgingo en fregatt och sex kanonslupar under befäl af major v. Hauswolff och med 250 man ombord till Piteå för att borttaga ryska foror. Den 25 nalkades fartygen den utanför staden belägna Pitholmen men hejdades af på båda stränderna utbredda trupper. Försöket att förstöra den af ryssarna öfver älfven slagna flottbron misslyckades, och tretton ryska med ammunition och lifsmedel lastade båtar inkommo lyckligt i hamnen.

Den 27 landsattes från den vid Ratan kvarliggande stora flottan 1,500 man, med hvilka Wachtmeister landvägen tågade till Umeå, där båda härarna den 29 förenades. Där hade då äfven stora flottan inträffat, och efter få dagar anlände äfven Hauswolffs afdelning.

Emellertid sände Puke Sandels till Kamenskij för att underhandla om stillestånd. Båda generalerna träffades den 2 september på Frostkåge gästgifvaregård, 19 km. norr om Skellefteå, och den ryske ingick gärna på ett stillestånd, hvilket afslöts på följande villkor:1) Stilleståndet gäller för hela den tid, fredsunderhandlingarna fortsättas i Fredrikshamn;

2) ryska trupperna förläggas i Piteå med förposter vid Jäfre (20 km. söder därom); de svenska förläggas i Umeå med förposter vid Rickleå;

3) svenska flottan afseglar från Qvarken och skall under stilleståndet anfalla hvarken Åland eller finska kusten;

4) båda härarna föröka icke under stilleståndet sina truppers antal;

5) obestyckade fartyg få obehindradt segla långs hela Bottniska viken;

6) i händelse fredsunderhandlingarna afbrytas, tillkännagifves krigsrörelsernas öppnande två veckor före deras början.

Som Kamenskij icke hade rätt att afsluta stillestånd, skickade han — på ett svenskt fartyg — begäran härom till Barclay de Tolly, och denne fortskaffade den vidare till kejsaren, som underlät att sända något svar.

Från kustarméen öfverfördes lifgrenadiererna, ett sexpundigt batteri, två haubitser och artilleriets alla hästar till norra arméen, af hvilken Helsinge och Jämtlands regementen fingo återgå till rotarna, och som trädde under Döbelns befäl. Lifgardet till häst fick tåga hem landvägen, hvaremot öfriga trupper åter inskeppades på flottorna, som den 10 afseglade och vid olika tider aflämnade sina resenärer i Roslagens hamnar.Bulletin af den 30 augusti (Wredes rapport), den 2, 7, 11 och 14 september, Montgomery, II sid. 291, Aminoff, sid. 136, Lindström, sid. 124, Michailovskij-Danilevskij, sid. 185.

Det ganska storartadt anlagda företaget hade, kan man säga, både lyckats och misslyckats. Det hade lyckats i det afseendet, att Kamenskij nödgats utrymma större delen af Västerbotten och icke kunde komma dit tillbaka, om tillräcklig truppstyrka kvarlämnades i landskapet. Det hade misslyckats i det afseendet, att den ryska hären hvarken blifvit tillintetgjord eller fången. Och det var härtill samtidens förhoppningar sträckte sig. Ingen under därför, att de öfverspända förväntningarna om ett ärofullt slut på kriget slogo öfver till ett bittert hån icke mot upphofsmännen till företaget, ty desse tillhörde det ledande partiet i den af lidelser uppfyllda tiden, utan mot dess ledare. Och nog förtjäna desse klander, därom kunna meningarna näppeligen vara delade, men de förtjäna det knappast mera än de flesta af de befälhafvare, hvilkas handlingar vi lärt känna under den föregående delen af kriget. Wachtmeister lade i dagen bristande beslutsamhet och handlingskraft, bristande förmåga att bedöma ställningen och att skaffa sig underrättelser; han låter sig ledas af tillfälliga inflytelser; han upptager strid, där det faller sig, utan tanke på lämpligheten; han förlorar besinningen vid det första ryktet om ett fientligt

kringgångsförsök i den vildaste skogstrakt; och detsamma göra äfven hans underbefälhafvare. Om han vid underrättelsen, att Kamenskij blifvit varskodd, dragit sig tillbaka till Djekneboda eller till Bygdeå och anmodat flottan att draga sig norrut — naturligtvis borde Wachtmeister haft befälet öfver flottan och icke amiralen öfver hären —, så kunde han lugnt inväntat Kamenskijoch låtit Wrede taga denne i ryggen, och hade flottans befälhafvare dessutom ägt handlingskraft, skulle han kunnat på ett högst betänkligt sätt i sidan oroa den ryska hären. Ja allt detta kunde gjorts till och med efter Säfvarslaget, om än hären då påverkats af trycket af ett nederlag. Men intet sådant skedde, utan ledningen kom af sig, när allt icke från början gick efter dess beräkning, och gaf då hela saken förlorad. Krigets sluthandling kom sålunda att på ett slående sätt visa omdömets och handlingskraftens öfvervikt öfver obeslutsamheten, okunnigheten, det ouppodlade militära omdömet, men detta insåg man på långt när icke genast, utan det fordrades en alldeles ny tidsålder, vår tidsålder nämligen, för att denna sanning skulle blifva fullt tydlig och mera allmänt insedd.

Hvilken än utgången må hafva blifvit af detta, krigets sista företag, så är ingalunda troligt, att den förmått ändra fredsvillkoren. Förhållandena mellan de båda krigförande makterna kunde näppeligen röna inflytande däraf.

Döbeln-monumentet i Umeå.

FREDEN. SLUTET.

SEPTEMBER.

Såsom redan blifvit nämndt, anlände de båda svenska underhandlarna, Stedingk och Skjöldebrand, den 9 augusti till Fredrikshamn, där de möttes af de ryska, Rumjanzev och Alopæus. Stedingk hafva vi redan för länge sedan lärt känna, och skulle någonsin personligheten kunna inverka på saken, så hade man skäl att här vänta sig det. Rumjanzev gick också i ständig fruktan, att Stedingk skulle vända sig omedelbart till kejsaren och vinna fördelar af dennes stora bevågenhet för honom. Rysslands utrikesminister och kansler, grefve Nikolaj Petrovitsch Rumjanzev, en 55 års man med rik och vidsträckt diplomatisk erfarenhet samt djupgående kunskaper i västerlandets historia, statsvetenskap och litteratur, var på samma gång en synnerligen fin man med fullkomligt europeisk uppfattning. Underhandlingarna kunde icke blifvit lagda i bättre händer, och då hvartdera landets underhandlare hade noggranna föreskrifter, behöfde icke allt för många ord spillas.

De svenska underhandlarna fingo ingå på följande medgifvanden: 1) förbindelse från Sveriges sida att med det snaraste sluta fred med Frankrike och Danmark; 2) kontinentalsystemets erkännande, med vissa inskränkningar och villkor, rörande hvilka närmare bestämmelser borde inhämtas; 3) Finlands afträdande med undantag af Åland samt området mellan Kemi och Kalix älfvar, hvilka båda sistnämnda landsdelar icke finge uppgifvas utan inhämtande af nya föreskrifter; 4) undvikande af alla hänsyftningar på Sveriges inre förhållanden; 5) Danmarks uteslutande från underhandlingarna äfvensom uteslutandet af hvarje medgifvande rörande garantier; 6) skyldighet för Ryssland att för Finlands skull öfvertaga en tredjedel af Sveriges statsskuld; 7) återställande af handelsförbindelserna mellan Sverige och Ryssland samt mellan Sverige och Finland, sådana de voro före kriget, m. m.

Den 14 augusti skedde den första öfverläggningen. Första punkten rönte inga svårigheter, och på den andra ingingo svenskarna, allra helst som Rumjanzev försäkrade, att kejsar Napoleon nödgade Alexander att fordra dess antagande. Tredje punkten mötte däremot stora svårigheter, ty den ryska utrikesministern vågade icke nedsätta sin kejsares bestämda fordringar på Åland och Kalixgränsen. Under tre dagarsöfverläggningar förde de svenska ombuden på ett ädelt och frimodigt sätt sitt lands talan, hvarvid de ådagalade orättvisan i det krig, som blifvit påtvingadt detsamma, äfvensom den afsatte konungens ståndaktighet gent emot sin förra bundsförvant kejsaren af Ryssland. Slutligen beslöt man, att de svenska ombuden skulle sända ett ilbud till svenska regeringen för att inhämta nya föreskrifter i förevarande fråga. Under budets frånvaro behandlades de öfriga punkterna, rörande hvilka ryssarna icke gjorde några invändningar i andra fall än med afseende på statsskulden, i hvilken de

afsade sig all delaktighet. Strax efter ilbudets ankomst till Stockholm erfor man där misslyckandet af företaget till Västerbotten. På grund af landets utblottade tillstånd och omöjligheten att före fredsslutet mottaga den nye tronföljaren svarades Stedingk, att han, om inga ytterligare föreställningar hjälpte, ägde rätt att afträda Åland och Västerbotten intill Kalix älf, men att han åtminstone borde försöka få ett löfte af ryssarna, att de icke skulle anlägga befästningar på Åland.

Ryske utrikesministern grefve N. P. Rumjanzev.

Efter budets återkomst den 4 september upptogos underhandlingarna å nyo. Åland måste Stedingk lämna, och om den nyssnämnda förbindelsen ville ryssen icke höra talas; och hvad värde skulle den väl haft? Kilen där uppe i norden ville Stedingk däremot ej släppa. Båda de svenska underhandlarna uppbjödo all sin förmåga för att öfvertyga Rumjanzev om det obilliga i denna afträdelse, och denne skref verkligen till kejsaren ett bref, på hvilket han efter fem dagars väntan mottog svar, åtföljdt af ett blad af hermelinska kartverket, på hvilket kejsaren med rödkrita dragit ett streck utefter Torne och Muonio älfvar. Brefvet innehöll bland annat följande: »Sålunda kommer gränsen att löpa längs Torne och Muonio älfvar, på sätt jag med egen hand uppdragit den på bifogade karta. Men jag ämnar aldrig bifalla att återlämna Torneå stad, och, om ej freden slutes på ögonblicket, sedan ni fått detta bref, befaller jag er afbryta underhandlingarna, och det kommer att bero af omständigheterna, hurudana mina anspråk för en framtid kunna blifva.»

Freden slöts också genast, och den 17 september undertecknades den handling genom hvilken de finska länen lösrycktes från deras svenska fosterland.Bergman-Schinkel, V sid. 109 och 117, Zlobin sid. 112.

Fredsfördragets hufvudsakliga innehåll var följande:

Art. I. »Fred, vänskap och godt förstånd skola hädanefter råda mellan Hans Maj:t Konungen af Sverige och Hans Maj:t Kejsaren af Ryssland.» — — — — — — — — — — — —

Art. II. Konungen af Sverige skall söka vinna fred med Frankrike och Danmark.

Art. III. Sverige biträder med vissa jämkningar kontinentalsystemet.

Art. IV. »Hans Maj:t Konungen af Sverige afstår oåterkalleligen och för alltid — — til förmon för Hans Maj:t Kejsaren af Ryssland — — från alla Des rättigheter och titlar til de härefter upräknade Höfdingedömen, hvilka af Hans Kejserliga Maj:ts wapn under detta krig blifvit från Kronan Sverige eröfrade, nemligen: Kymmenegårds Län, Nylands och Tavastehus, Åbo och Björneborgs med Åländske Öarne, Savolax och Carelen, Wasa och Uleåborgs län, samt en del af Westerbotten ända till Torneå Elf, sådan som den uti nästa Art. om Gränsornes utstakande, skal utsättas.

»Dessa län, jemte alla deras Invånare, Städer, Hamnar, Fästningar, Byar och Öar, med deras tilhörigheter, företräden, rättigheter och afkastningar, skola härefter under full ägande rätt och Öfverherrskap tilhöra Ryska Riket, och med detsamma blifva införlifvade.»

Art. V. Innehåller bestämmelser rörande gränserna. » Vid Torneå Elfs utlopp,» säges där, »skal Ön Björkö, Hamnen Reutehamn, och den Halfö på hvilken Torneå Stad är belägen, utgöra Ryska Besittningarnes yttersta punkter.»

Art. VI. »Då Hans Maj:t Kejsaren af Ryssland redan lemnat de mäst talande bevis på den mildhet och rättvisa, hvarmed Hans Maj:t beslutit at styra de nu förvärfvade Länders Invånare, samt redan ädelmodigt och af frivillig böjelse försäkrat dem om fri utöfning af deras Religion, Egendomsrätt och Privilegier, ser Hans Svenska Maj:t Sig derigenom frikallad från den annars så heliga pligt, at i sådant afseende göra förbehåll til Des forna Undersåtares förmon.»

Art. VII. Om fientligheternas inställande.

Art. VIII. Om Västerbottens utrymmande af ryssarna inom fyra veckor efter denna traktats ratificerande.

Art. IX. Om krigsfångars lösgifvande.

Art. X. Tre års anstånd lämnas i Sverige varande finnar och svenskar, som uppehålla sig i Finland, att ordna om sin egendom, hvarefter finsk egendom icke får innehafvas af svensk man.

Art. XI. »En beständig glömska af det framfarna och en allmän Amnistie skal ifrån denna dag äga rum, för de ömsesidiga Undersåtare, hvilkas tänkesätt eller gerningar til förmon för den ena eller andra af de Höga Contraherande Delarne, skulle, under närvarande krig, hafva gjort dem misstänkte eller underkastadt dem någon lagförning. Ingen rättegång skäl hädanefter för dylika orsaker mot dem kunna anställas; om några äro företagne, skola de tilintet göras och uphäfvas, och intet nytt domslut deruti mellankomma.» — — — — — — — — — — —

Återstående artiklar röra handelsförhållanden o. d., salutering af krigsfartyg, fördragets ratificerande inom fyra veckor m. m.

Att denna lösryckning var en geografisk nödvändighet är allt för tydligt och den skulle utan tvifvel kommit att ske, äfven om det icke behöft inträffa denna gång. Och att det icke behöft inträffa denna gång torde med tillräcklig tydlighet inses at hela den föregående skildringen af krigets förlopp.

Troget hade det finska folket uppfyllt sina förbindelser till moderlandet. Först när det såg sig öfvergifvet af detta, fann det sig i nödvändighetens kraf, och de vackra

egenskaper, besinning och ihärdighet, som städse ledt finnarna, skulle äfven framgent vägleda dem på den nya banan, hvilken, om än i början jämn och lockande, likväl i fjärran kunde afbrytas af ännu icke skönjbara hinder. Kejsar Alexander insåg, hvad han vunnit, och gjorde sig all möda att väl vårda den nya landsdel, han lade till sitt vidsträckta rike.

*

Ryske f. d. ministern i Sverige D. v. Alopeus.

En af de svenska finnarna, den för sin okufliga tapperhet och sitt ädla sinne af hög och låg upphurna och älskade Döbeln blef det förunnadt att framföra moderlandets tack och farväl till Finland, till dess ädla söner, till dess modiga kämpar. Hans afskedsord till den ringa, kring honom samlade återstoden af de finska trupperna har gått igen till släkte efter släkte; de hafva blifvit svenska folkets afskedshälsning till sina finska bröder.

Det var en dyster, stormig höstdag, söndagen den 8 oktober, när Döbeln efter gudstjänstens slut red in i den af trupperna bildade fyrkanten, kring hvilken kyrkfolket och den öfriga menigheten slöt sig. På ena sidan stodo de svenska trupperna, lifgrenadiererna och Kalmar regemente, i prydliga dräkter, på den andra de finska kvarlefvorna i utslitna, trasiga kläder, med utmärglade kroppar, krutbestänkta, svartbleka anleten, genomskjutna eller stympade lemmar. Liknande desse och bärande prägeln af krigets öden, mödor och nöd trädde deras välkände, mångbepröfvade general, v. Döbeln, klädd i den gamla gråa, blodbestänkta syrtuten och omgifven af sin lika beskaffade stab, till häst in i fyrkanten.

»Så snart han blifvit,» säger Montgomery, »med lika frivilliga som lifliga fröjderop hälsad, och högtiden med styckedunder, flygande fanor och klingande spel tillkännagifven, blottade talaren sin hjässa med det svarta bandet om den genomskjutna hjältepannan och sökte med sin genomträngande stämma öfverrösta dagens storm, i det han med sorgbundet hjärta och tårfulla ögon förkunnade de märkvärdiga, vemodsfulla tacksamhets- och afskedsord», som här följa.

»*Soldater!*» sade han. »Jag har samlat arméen, att tillkännagifva, det en preliminär Fredsafhandling den 17 September blifvit gjord emellan Svenska och Ryska magter. Denna fredstidning slutar ett förhärjande krigs alla olyckor. Den bör visserligen vara ett gladt budskap, helst Sveriges uttömda källor icke tillåta fortsättning af en strid, börjad af politiskt misstag, och som i tvenne år aftynat alla dess krafter.

»*Men Finland frångår Sverige; Riksgränsen blir Torneå-elf!*

Öfverste A. F. Skjöldebrand.

»*Finnar!* med denna fred förloras tredjedelen af Svenska Kronans område; — Sverige mister för alltid den stolta Finska nation, sitt kraftigaste stöd. Ej nog därmed; Svenska armén förlorar kärnan och betydligaste andelen af dess krigsmakt. Moderlandet är krossadt, försänkt i sorg och saknad öfver oersättliga uppoffringar. Men den visa Allmakten har beslutat våra öden; de måste således emottagas med tålamod — med undergifvenhet.

»*Soldater! Kamrater! Bröder!* I som under loppet af nyss slutade krig, med så mycken trohet och mandom, trots fientliga härens talrikhet och oförmodade öfversvämning med vapnens sinnliga styrka vid Siikajoki, Revolaks, Pullkila, Lappo, Kauhajoki, Alavo, Etseri, Lappfjärd, Nummijärvi, Juutas och Idensalmi m. m. besegrat fienden; — I, som på egen hand återtogen halfva Finland — I, som slutligen öfvermannades af en mångdubbelt öfverlägsen styrka att lämna Finska gränsen, — I hafven sedermera med ståndaktighet stridt för moderlandets Svenska jord — *I härvarande!* ären pretieuse kvarlefvor af den stolta Finska nationen och dess tappra krigsfolk; — det är ock till Eder jag bör och jag skall, med upprördt hjärta, förkunna Konungens, Riksens Ständers, Svenska folkets, Svenska arméns, mina förmäns, mina medbröders, min egen — ja, allas uppriktiga tacksamhet.

»Konungens Nådiga välbehag — Riksens ständers ömma välvilja — Svenska folkets beundran — Svenska arméns högaktning — mina förmäns vänskap — mina medbröders erkänsla — min egen tillgifvenhet — för Eder, är det offer, som åt Eder helgas och af mig frambäres.

Döbeln aftackar trupperna.

»*Finnar! Bröder!* Edra bedrifter äro stora, och den tacksamhet, jag i allas vägnar till Eder yttrar, är i lika förhållande. Till dennas tolkning fordrades en vältalares hela förmåga; — men jag är soldat. —*Soldat!* hvad stolt benämning? då jag har denna titel af Eder — för Eder — och med Eder. Emottagen då ett upprördt hjärtas okonstlade tankar; och I, *Svenska Trupper*, som vid detta sorgbundna tillfälle ären närvarande, varen lefvande vittnen till Svenska moderlandets oinskränkta tacksamhet. *Svenskar!* varen stolte öfver att hafva sett dessa Finska lämningar! minnens dem! högakten dem! — Se deras aftynade kroppar, deras bleka ansikten, — de bära vedermälen af deras trogna, änskönt fruktlösa bemödanden att befria sin fosterbygd under förflutna åren! Och *I Finnar!* När I återkommen till fosterbygden, så frambären Svenska folkets tacksamhet till Eder nation. Veten, att änskönt I återvänden med utslitna kläder, med genomskjutna eller afstympade lemmar, medfören I likväl en rättskaffens krigsmannasjäls dyrbara prydnad. Fiender till Svenska moderlandet kunnen I aldrig blifva, därom är jag förvissad; men förblifven allan tid Dess vänner! Skulle det nya herraväldets makt hindra Eder önskan och viljas utöfning, så låten med hjärtats och tankens tysta språk välsignelse tilldelas moderlandet! Påminnen Edra barn därom! Vi skola från slägte till slägte välsigna Er — högakta Er!

»Ett beder jag Er: att när I nalkens de ställen, hvarest vi besegrat våra fiender, och då I där sen den usla sandhög, som betäcker våra stupade kamrater, — gifven deras stoft välsignelsens suck; — de hafva dödt hjältar — och deras aska vårdas af ärans vålnader. I kännen människohjärtats mångfaldiga nycker, dess anlag att hastigt välja föremål, som det tror sig aldrig förgäta; men knappt äro några veckor förflutna, förrän ostadigheten gjort ett annat val. Ty tiden förändrar allt — med den glömmes allt. Dock försäkrar jag Eder, och I skolen självfva finna det, att krigsmannasamband, knutet vid strid — faror — blod och död, upplöses aldrig. Således ären I och vi förvissade om hvarandras kärlek; ty krigsmannabrödraskap räcker lefnadens tidslängd; och den tacksamhet jag Er förkunnat och nu förkunnar, har med detta vårt samband en oupplöslig förening.

»*Finnar! Bröder!* Kunde dessa ord beseglas med blodstårar från mina ögon, skulle de strömma, — och hvarje droppe försäkra Er om min vördnad — min vänskap!!!» —

Med detta tal uttryckte Döbeln helt enkelt de starka känslor, som fyllde hans hjärta och lifvade hans ungdomliga ande; det blef därför i sitt slag ett mästerstycke af krigsmannavältalighet. Men det uttryckte därjämte, hvad på en sådan dag, med en sådan tafla för blicken, kändes i hvarje fosterländskt bröst — en gruflig sorg och ett djupt vemod; det kunde således icke undgå att gripa djupt. Från allas ögon flöto tårar; både åskådare och deltagare blefvo lifligt rörde.Montgomery, II sid. 301, Anteckningar om Döbeln, III sid. 104, Aminoff, sid. 148.

Minnet af denna händelse bär för öfrigt en enkel vård till kommande släkten. Den erinrar om, att »den sist förenade Svensk-Finska krigshären upplöstes ochhemförlofvades här den 8:de oktober 1809 af friherre Georg C. von Döbeln. De tappres minne förblifver.»

Enligt den bestämmelsen i fredsslutet, hvari stadgades, att ryssarna inom fyra veckor skulle utrymma Västerbotten, lämnade Kamenskij och hans trupper först i slutet af oktober det landskap, som nu kom att utgöra gränsen mot Ryssland. Då hade de under krigets sista skede i verksamhet varande svenska trupperna redan aftågat till sina hemorter och kustarméen blifvit upplöst.

Af de finska trupperna återstodo 760 man nämligen 340 Savolaks infanterister, 200 Savolaks jägare, 40 karelska jägare, 80 karelska dragoner, 20 artillerister och 80 af Österbottens norra bataljonBurman, sid. 117. jämte ett antal officerare af olika grader. Desse delades i två fältbataljoner, af hvilka den 2:a öfver vintern lämnades i Umeå. 1:a bataljonen afgick landvägen till Gefle, dit den framkom i midten af november, och där den förlades tillika med återstoden af finska artilleriregementet. I januari flyttades bataljonen till Vesterås, hvarest den på våren upplöstes. Nåra af manskapet togo tjänst wid svenska regementen, en del ingick i det nybildade gränskompaniet i Grisslehamn, och återstoden eller 1 fanjunkare och 172 man af de flesta finska regementen afsändes den 26 juni 1810 på två skutor från Stockholm till finska kusten. I sina slitna kläder och med en gratifikation af 2 riksdaler banko per man återvände de till sin fädernejord. Från landstigningsplatsen hade den längst bort boende 81 1/4 mil till sitt hemvist, hvilken väg han skulle tillryggalägga på 41 dagar med ett traktamente af 7 skilling om dagen. Den i Umeå kvarblifva 2:a bataljonen upplöstes äfven på sommaren 1810, sedan däraf genom värfning bildats ett för Torneå afsedt gränskompani.Båda gränskompanierna införlifvades längre fram med Göta artilleriregemente. De flesta finska officerarna återvände till sitt hemland, enär den svenska styrelsen knappast ville mottaga dem i sina truppers led. Några kvarstannade dock för att ännu en tid upprätthålla det gamla vapenbrödraskapet.Anteckningar om Döbeln, III sid. 110, Aminoff, sid. 148.

Den ryska historieskrifvaren klagar öfver, att finska kriget oaktadt dess hårdnackenhet, dess egenartade beskaffenhet och dess mångfaldiga växlingar blifvit allt för litet kändt. Att så är fallet i hans hemland, där uppmärksamheten hufvudsakligen togs i anspråk af de väldiga krigen med fransmännens kejsare, kan mindre förvåna, men att yttrandet kunnat äga sin giltighet äfven i Sverige behöfver närmare förklaring. Denna måste sökas i den likgiltighet för historiska och krigshistoriska studier, åtminstone af något mera djupgående beskaffenhet, som utmärkte det halfva århundradet mellan de napoleonska krigens slut och sextiotalets omskakande händelser. Nära trettio vintrars snö täckte för öfrigt de fallna krigarnas ben, förr än deras bedrifter framställdes i tryck för de efterlefvande, och desses sinnen voro då riktade

åt annat håll. Man kan utan öfverdrift säga, att det är Runeberg som frammanat bilderna från Finlands sista kamp, som lärt sina landsmän högakta sina förfäders osvikliga trofasthet och uppoffrande tapperhet, som väckt svenskarnas uppmärksamhet på de minnen, åtkilliga släkter och enskilda trupper ärft från dessa ofredens dagar, som fäst deras uppmärksamhet på de historiska och de militära lärdomar, hvilka detta krig otvifvelaktigt erbjuder, äfven om det vid nittonde århundradets morgon utkämpades under helt andra förhållanden än dem, som råda vid dess afton. Må nutidens svenskar af dess minnen lära att i afgörandets stund visa samma mannakraft och själfuppoffring, som de ihärdiga finnarna lade i dagen, men må de bättre, än desse förmådde, göra sig tillgodo andras erfarenheter, må de i hvarje fall tillgodose tidens kraf och de anspråk, fosterlandet ställer på dem!

KARTA öfver SÖDRA FINLAND.

KARTA öfver NORRA FINLAND.